

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Tarım ve Köyşleri Bakanlığı

Katılım Öncesi Yardım Aracı
Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı
(2007 - 2013)

IPARD PROGRAMI

PROGRAMIN ÇEVİRİSİDİR.

22 Haziran 2011 tarihinde onaylanan ve 2012 yılı için mali tabloları içeren Program'dır.

Programın uygulanması ve yorumuyla ilgili olarak İngilizce ve Türkçe nüshaları arasında ortaya çıkabilecek farklılıklarda Programın İngilizce nüshası esas alınır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
HARİTALAR LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	xiv
BÖLÜM 1	1
KIRSAL ALANLARININ GENEL SOSYO-EKONOMİK DURUMU	1
1.1 GENEL EKONOMİDE EĞİLİMLER VE YAPISAL ÖZELLİKLER	2
1.1.1 Temel eğilimler	2
1.1.1.1 Büyüyen bir ekonomi ve istikrar	3
1.1.1.2 Büyümenin aktörleri: Sanayi, Hizmet sektörü ve Turizm	4
1.1.1.3 Artan nüfus, hızlı bir kentleşme	6
1.1.1.4 Arazi kullanımı ve mülkiyeti	8
1.1.2 Kırsal Politika ve önemli yapısal özellikler	10
1.1.2.1 Türkiye ile AB ve OECD ülkeleri arasındaki büyük gelişme farkı	10
1.1.2.2 İstihdam ve işgücü	12
1.2 TARIM SEKTÖRÜ VE KIRSAL ALANLARIN PERFORMANSI	14
1.2.1 Tarım ve gıda zinciri	14
1.2.2 Programda hedeflenen tarım sektörlerinin analizleri	17
1.2.2.1 Süt sektörü	18
1.2.2.2 Kırmızı Et Sektörü	21
1.2.2.3 Kanatlı eti sektörü	25
1.2.2.4 Meyve ve Sebze Sektörü	27
1.2.2.5 Su ürünleri	32
1.2.2.6 Organik Tarım	36
1.2.3 Çevre ve toprak yönetimi	37
1.2.3.1 Topografya	37
1.2.3.2 İklim	38
1.2.3.3 Toprak	39
1.2.3.4 Su	41
1.2.3.5 Biyolojik çeşitlilik	44
1.2.3.6 Ormancılık	47

1.2.3.7. İklim Değişikliği.....	47
1.2.3.8. Amonyak Emisyonu	48
1.2.3.9. Arazi yönetimi ve çiftçilik sistemleri	49
1.2.3.10. Türkiye’de iyi tarım uygulamaları.....	53
1.2.3.11. Hayvan Refahı.....	55
1.2.4. Kırsal ekonominin analizi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yaşam kalitesi ve kırsal alanlarda sosyo-ekonomik durum	57
1.2.4.1. Bölgesel farklılıklar	57
1.2.4.2. İnsan kaynakları	62
1.2.4.3. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	63
1.2.4.4. Yerel Kapasite ve tabandan-tavana yaklaşım/yerel aktörler	74
1.2.4.5. Yaşam Kalitesi	74
1.2.4.6. Kırsal Finans ve Kredi.....	75
1.2.5. Program kapsamında ele alınan kırsal alanlar ve sektörler için detaylı GZFT analizi	78
1.2.5.1 Kırsal alanlar için genel GZFT analizi	78
1.2.5.2. Süt sektörü.....	80
1.2.5.3. Kırmızı et sektörü.....	81
1.2.5.4.Kanatlı eti sektörü	82
1.2.5.5. Meyve ve sebze sektörü	82
1.2.5.6. Su ürünleri işleme ve yetiştiricilik.....	83
1.2.5.7. Tarım-Çevre	84
1.3. KIRSAL ALANLARIN TANIMI.....	85
1.3.1. Kırsal alanlarda OECD sınıflandırması.....	85
1.4. TEMEL GÖSTERGELER	87
BÖLÜM 2	89
TARIM VE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI	89
2.1 TARIM VE KIRSAL KALKINMA POLİTİKA BELGELERİ	90
2.1.1. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013).....	90
2.1.2 Tarım Stratejisi (2006-2010)	92
2.1.3. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi- UKKS.....	93
2.1.4. IPARD’ın UKKS amaçlarına katkısı.....	95
2.2 TARIM VE KIRSAL KALKINMAYA İLİŞKİN ULUSAL MEVZUAT	98
2.2.1.Tarım ve kırsal kalkınma.....	98
2.2.2. Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı.....	99
2.2.3. Hayvan refahı	103
2.2.4. Çevre Koruma	103
2.2.5. Ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi.....	106
2.3. TARIM VE KIRSAL KALKINMAYA İLİŞKİN KURUMSAL ÇERÇEVE	107

2.3.1. Tarım ve Kırsal Kalkınmada Yer Alan Kamu Kurumları	107
2.3.2. Üretici Örgütlerinin tanımı, yasal mevzuat ve programla ilgili faaliyetleri	109
2.4. ÇİFTÇİLERE VE KIRSAL NÜFUSA YÖNELİK EĞİTİM PROGRAMLARI	112
2.4.1. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri.....	112
2.4.2. Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi (YAYÇEP).....	113
2.4.3 Kadın Çiftçiler için Eğitim ve Yayım Hizmetleri	113
2.4.4. Yiyeceklerin Muhafazasına ilişkin Eğitim ve Yayım Faaliyetleri	114
2.4.5. Kadın Çiftçilere yönelik Tarımsal Eğitim Projesi	114
2.4.6. Ev Ekonomisi Eğitimi ve Yayım Çalışmaları	114
2.4.7. El Sanatları Eğitimi	114
2.4.8. Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi (IRFO)	115
2.5 TARIM VE KIRSAL KALKINMA İÇİN ULUSAL DESTEK PROGRAMLAR	115
2.5.1. Tarımsal destek programları.....	115
2.5.1.1. Doğrudan gelir desteği (DGD)	116
2.5.1.2. Fark Ödemeleri.....	116
2.5.1.3. Telafi Edici Ödemeler	117
2.5.1.4. Hayvancılık destekleri.....	117
2.5.1.5. Tarım sigortası destekleri	119
2.5.1.6. Çevre destekleme projesi (ÇATAK)	120
2.5.2. Kırsal kalkınma destekleri.....	121
2.5.2.1. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP).....	121
2.5.3. Kırsal Altyapı Desteği	122
2.5.3.1. Köy Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES).....	122
2.5.3.2. Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES)	123
2.6 ULUSLARARASI KAYNAKLI TARIM VE KIRSAL KALKINMA PROJELERİ	123
2.6.1. TRUP Projesi : Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (KBKYP).....	123
2.6.2. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP)	125
2.6.3. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP).....	128
2.6.4. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi	134
2.6.5 IFAD projeleri	134
2.6.5.1. Tamamlanmış IFAD projeleri	134
- Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (1982-1989).....	134
- Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi (1990-1999).....	135
- Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi (1991-2001).....	135
- Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (2000-2006):.....	136
2.6.5.2. Devam Eden IFAD Projeleri	137
2.7 TARIM VE KIRSAL KALKINMA PROGRAM VE PROJELERİ DENEYİMLERİ	138

2.7.1. TRUP Projesi : Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (KBKYP).....	139
2.7.2. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (EADP-DAKP)	140
2.7.3. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP).....	140
2.7.4. IFAD Projeleri.....	141
2.8. IPARD VE DİĞER FİNANSMAN ARAÇLARI ARASINDA TAMAMLAYICI UNSURLAR	142
2.8.1. Tarım ve kırsal kalkınma programlarının bütçeleri.....	142
2.8.2. IPARD benzeri kırsal kalkınma programları için bütçe	144
2.8.3. IPARD ve Ulusal destekler arasında tamamlayıcı unsurlar	147
2.9 TARIM ALANINDA KATILIM MÜZAKERELERİNE İLİŞKİN İLERLEME	150
2.9.1. Tarım ve Kırsal Kalkınma Faslı Müzakereleri.....	150
2.9.2. Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı faslı müzakereleri	152
2.10 TARIMSAL DESTEK VE KONTROL HİZMETLERİ	153
BÖLÜM 3	155
IPARD PROGRAM STRATEJİSİ VE AMAÇLAR	155
3.1 ÇOK YILLI GÖSTERGE PLANLAMA BELGESİNDE (MIPD) YER ALAN ÖNCELİKLER VE IPARD YASAL DAYANAĞI	156
3.1.1. Yasal Dayanak.....	156
3.1.2. Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi(MIPD)	156
3.1.3 MIPD ortak konuları	160
3.2 STRATEJİ VE HEDEFLER	161
3.2.1. Stratejinin gerekçeleri ve stratejik öncelikler.....	161
3.2.2. Hedef alanlar (illerin seçimi).....	165
3.2.3. IPARD uygulama illerinin seçimi	166
3.2.4. Program kapsamında dağlık alan tanımı	169
3.2.5. Seçilen tedbirler ve gerekçeleri	170
3.2.5.1. IPARD uygulamasının birinci aşaması	170
3.2.5.2. IPARD Programı uygulamasının ikinci aşaması	174
3.3 ÖN DEĞERLENDİRME	175
3.3.1 İlk bulgular ve IPARD Programı ön taslağına dahil edilmesi	175
3.3.2. Sonuçlar ve öneriler.....	176
3.4 ÖN DEĞERLENDİRME SONUÇLARI VE IPARD PROGRAMI	178
3.5 IPARD PROGRAMI AMAÇ HİYERARŞİSİ	183
BÖLÜM 4	187
TEDBİRLERİN DETAYLANDIRILMASI	187
TEDBİR KODU 101: TARIMSAL İŞLETMELERİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE TOPLULUK STANDARTLARINA ULAŞTIRILMASINA YÖNELİK YATIRIMLAR	188
Alt-tedbir 1: Süt üreten tarımsal işletmeler	195
Alt-tedbir 2: Et üreten tarımsal işletmeler.....	202
TEDBİR KODU 102: ÜRETİCİ GRUPLARININ KURULMASINA DESTEK	212

TEDBİR KODU 103: TARIM VE BALIKÇILIK ÜRÜNLERİNİN İŞLENMESİ VE PAZARLANMASININ YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE TOPLULUK STANDARTLARINA ULAŞTIRILMASINA YÖNELİK YATIRIMLAR.....	222
Alt-tedbir 1: Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması.....	230
Alt-tedbir 2: Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması	237
Alt-tedbir 3: Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması	247
Alt tedbir 4: Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması.....	252
TEDBİR KODU 201: Çevre ve Kırsal Peyzaja Yönelik Faaliyetlerin Uygulanmasına Hazırlık	258
Alt Tedbir 1: Erozyon Kontrolü	262
Alt-tedbir 2: Su kaynaklarının korunması	266
Alt -tedbir 3: Biyolojik çeşitlilik	269
TEDBİR KODU 202: Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması	272
Alt-tedbir 1: Yetenek kazandırma, harekete geçirme ve yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması.....	282
Alt-tedbir 2: Yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması.....	286
Alt-tedbir 3: Yerel Eylem Gruplarının Faaliyet Giderleri	289
Taslak	289
Alt-tedbir 4: İşbirliği projelerinin uygulanması	291
TEDBİR KODU 302: KIRSAL EKONOMİK FAALİYETLERİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ.....	293
Alt-tedbir 1: Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	299
Alt-tedbir 2: Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi.....	305
Alt tedbir 3: Kırsal turizm	309
Alt-tedbir 4: Kültür balıkçılığının geliştirilmesi.....	315
TEDBİR KODU 501: TEKNİK DESTEK.....	321
BÖLÜM 5	325
MALİ PLAN, DESTEK MİKTARI VE TOPLULUK KATKISI ORANI	325
5.1 KAMU HARCAMALARINA KOMİSYON KATKISI	326
(1): bu öncelik için Topluluk katkısı toplam kamu harcamasının % 75' i dir.	328
BÖLÜM 6	331
İDARE VE İDARİ PROSEDÜRLER- PROGRAMIN UYGULANMASI,	331
YAPILAR, OTORİTELER VE MALİ UYGULAMA	331
6.1 UYGULAMA BİRİMLERİ/ OTORİTELER	332
6.1.1. Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC).....	332
6.1.2. Yetkili Akreditasyon Görevlisi	333
6.1.3. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi.....	333
6.1.4. Ulusal Fon	334
6.1.5. Denetim Otoritesi	334
6.1.6. Uygulama Birimi	335
6.1.7. Yönetim Otoritesi	336
6.1.8. IPARD Ajansı (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu-TKDK)	337

6.1.8.1. Görev ve Sorumlulukları	337
6.1.1.1. IPARD Ajansının Uygulama Prosedürleri.....	338
6.2 İZLEME	341
6.2.1. İzleme	341
6.2.2. İzleme Komitesi	342
6.2.3. Veri toplama	342
6.3 DEĞERLENDİRME	343
6.4 IPARD UYGULAMALARI BOYUNCA TKB İL MÜDÜRLÜKLERİNİN ROLÜ	343
BÖLÜM 7	345
TANITIM VE GÖRÜNÜRLÜK	345
7.1. BİLGİLENDİRME VE TANITIM	346
7.2. GÖRÜNÜRLÜK	347
7.3. İLETİŞİM PLANI	347
BÖLÜM 8	349
PROGRAM ÇERÇEVESİNDE YETKİLİ KURUMLAR	349
8.1. SORUMLU KURULUŞLAR	350
8.2. DESTEKLEYİCİ KURUMSAL ÇERÇEVE	351
BÖLÜM 9	353
KATILIMCILIK	353
9.1 DANIŞMA SÜRECİ	354
9.1.1. Mevcut durum	354
9.1.2. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi	354
9.1.3. IPARD Programı için Politika Çerçeve Belgesi.....	355
9.1.4. Sektörel çalışmalar	356
9.1.5. Bölgesel Araştırmalar	356
9.1.6. IPARD Programının tasarlanması	357
9.1.7. Özel konulara yönelik çalışma toplantıları.....	358
9.2 DANIŞMA SONUÇLARI	358
BÖLÜM 10	367
BİLEŞEN I, III, IV VE V ARASINDAKİ TAMAMLAYICILIK	367
10.1 BİLEŞEN I	368
10.2 BİLEŞEN III	368
10.3 BİLEŞEN IV	369

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. AB onaylı su ürünleri işleme tesislerinin dağılımı	35
Harita 2. Diğer su ürünleri işleme tesislerinin dağılımı.....	35
Harita 3. Türkiye nehir havzaları (ortalama yıllık akış-km ³)	41
Harita 4. Tarım ilaçlarının dağılımı.....	52
Harita 5. İBBS 3 düzeyinde kişi başı GSYİH	58
Harita 6 İBBS 3 düzeyinde Net Göç Oranları	61
Harita 7. Turizm Eylem Planı.....	73
Harita 8. OECD kriterlerine göre Türkiye’deki kırsal alanların sınıflandırılması.....	86
Harita 9: Alt-tedbir 1.1.1 kapsamında desteklenecek iller	199
Harita 10. Alt-tedbir 1.1.2 Kırmızı et için uygun iller.....	205
Harita 11: Alt Tedbir 1.1.2 Kanatlı eti için uygun iller	207
Harita 12: Alt-tedbir 1.2.1 için uygun iller.....	233
Harita 13: Alt-tedbir 1.2.2-Kırmızı et kapsamındaki uygun iller	241
Harita 14 : Alt-tedbir 1.2.2-Kanatlı eti kapsamında uygun iller.....	243
Harita 15: Alt-Tedbir 1.2.3 kapsamında uygun iller	249
Harita 16: Alt-tedbir 1.2.4 kapsamında uygun iller.....	254
Harita 17: Tedbir 1.3 kapsamında Uygun İller:.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Harita 18: Alt-tedbir 3.1.1 kapsamında uygun iller.....	30194
Harita 19: Alt -tedbir 3.1.2 kapsamında uygun iller.....	3069
Harita 20: Türkiye Turizm Stratejisi – Kavramsal Eylem Planı	3103
Harita 21: Alt-tedbir 3.1.3 kapsamında uygun iller.....	3125
Harita 22: Ülke çapında mevcut su ürünleri çiftliklerinin dağılımı.....	3158
Harita 23: Alt-tedbir 3.1.4 kapsamında uygun iller.....	31810

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1980-2005 yılları arasında sektörlerin GSYİH içindeki payı (%).....	5
Tablo 2. Turizm gelirleri	5
Tablo 3. Başlıca turizm merkezlerine gelen turist sayısı dağılımı	5
Tablo 4. Nüfusun kırsal ve kentsel dağılımı.....	6
Tablo 5. Köy ve Şehirlerde yaşa göre nüfus dağılımı (2000).....	7
Tablo 6. Türkiye’de arazi kullanımı.....	9
Tablo 7. Arazi Mülkiyeti.....	10
Tablo 8. Nüfus ve alansal olarak farklı kırsal alanlardaki oranlar. Ulusal düzeyde yüzdelik değerler	12
Tablo 9. İş gücünün dağılımı (1.000 kişi)	13
Tablo 10. 2004 yılında AB 25 ve Türkiye’deki ürün fiyatlarının karşılaştırılması (100 kilo/Avro).	14
Tablo 11. Seçilmiş Akdeniz Bölgesi ürünleri için Türkiye ve Yunanistan’daki fiyatlar (100 kg /Avro 2004).	15
Tablo 12. 2004 yılında Türkiye ve seçilmiş AB üyesi ülkelerde süt ve sığır eti fiyatları	15
Tablo 13. Tarımsal ihracat ve ithalat değerleri 2003-2005	16
Tablo 14. 2004 yılında Tarım sektöründe çalışanların cari fiyatlarla kişi başına gerçekleştirdikleri brüt katma değerler. (Avro / çalışan).....	16
Tablo 15. Tarımsal işletmelerin tip itibariyle dağılımı.....	16
Tablo 16. Çiftliklerin sahip oldukları alana göre dağılımı (% , 2005)	17
Tablo 17. Çiftlik parselleri	17
Tablo 18. Çiftlik büyüklüğü	18
Tablo 19. Büyüklüklerine göre süt işleme tesislerinin dağılımı (Ek 1.8.3).....	20
Tablo 20. İnsan Nüfusuna (1 000) ve Kişi Başına Tüketime (kg/yıl) kıyasla Türkiye’de Hayvancılık Üretimi (milyon ton).....	21
Tablo 21. Hayvancılık sektörünün gelişimi.....	22
Tablo 22. Kesim Durumu (2004)	24
Tablo 23. Piliç çiftlikleri kapasitesinin dökümü.....	26
Tablo 24. Hindi çiftlikleri kapasitesinin dökümü.....	26
Tablo 25. Meyve-sebze çiftliklerinin işletme büyüklüklerine göre dökümü.....	28
Tablo 26. Türkiye’de Kültür balıkçılığı üretimi: 1994-2005	33
Tablo 27. Etkili profil derinliği dağılım oranları (%).....	39
Tablo 28. Türkiye’de görülen başlıca toprağın bozulması sorunları.....	40
Tablo 29. Erozyon derecesi	40
Tablo 30. Türkiye’nin Su Potansiyeli.....	42
Tablo 31. Türkiye’deki bitki örtüsü ve hayvan türlerinin genel görünümü	44
Tablo 32. Koruma altındaki alanların sayısı ve büyüklükleri	46
Tablo 33. Türkiye’de üretilen başlıca mahsuller	49
Tablo 34. 2005 yılında Türkiye’de yıllık kimyasal gübre tüketimi.....	51
Tablo 35. İşlenen arazide hektar itibariyle azotlu gübre kullanımı	51
Tablo 36. Hayvansal Azot üretimi (kg/ ha) (ekili alan ve kalıcı otlaklar).....	53
Tablo 37. Kişi başı GSYİH	59
Tablo 38. Nüfus hareketleri.....	61
Tablo 39. Eğitim seviyesi.....	62
Tablo 40. İBBS 2 bölgelerinde tarımla uğraşan ve uğraşmayan hane halklarının sayısı ve yerleşim yeri sayıları (İBBS 3 bölgeleri için Ek 1.5’e bakınız)	64
Tablo 41. Üyeleri diğer faaliyetler ile uğraşan, İBBS 2 ve OECD sınıflandırması düzeyinde faaliyet çeşitlerine göre tarım işletmeleri (İBBS 3 düzeyindeki bölgeler için Ek 1.6.’ya bakınız).	66
Tablo 42. İllerdeki bal ve balmumu üretimleri (2005)	68
Tablo 43. Süs bitkileri üretimi yapılan alanlar	70
Tablo 44. Türkiye’de başlıca tıbbi ve aromatik bitki ürünlerinin ihracatı.....	71
Tablo 45. Kırsal alanlar için genel	78
Tablo 46. Süt sektörü için.....	80
Tablo 47. Kırmızı et sektörü için.....	81
Tablo 48. Kanatlı eti sektörü için	82
Tablo 49. Meyve ve sebze sektörü için	82
Tablo 50. Su ürünleri işleme ve yetiştiricilik sektörü için.....	83

Tablo 51. Tarım-Çevre	84
Tablo 52. Temel Ekonomik Göstergeler	87
Tablo 53. Tarımsal Destekleme Araçları (2006-2010).....	93
Tablo 54. UKKS ve IPARD hedefleri.....	95
Tablo 55. Eğitim, demonstrasyon, seminer ve kurslara ilişkin veriler	113
Tablo 56.Eğitilen kişi sayısı	114
Tablo 57. KKYDP projelerinin ve finansmanın genel görünümü (1. ve 2. Etap)	122
Tablo 58. Genel Görünüm: 30 Eylül 2006'ya kadar finansman için kabul edilmiş olan TRUP projeleri	125
Tablo 59. Proje sektörleri	126
Tablo 60. 2007 yılı için Tarımsal ve Kırsal kalkınmayı destekleme bütçesi.....	142
Tablo 61. Tarımsal Destekleme Ödemeleri (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	144
Tablo 62. Türkiye’de IPARD finansmanının katkısı konusunu ele almaya yönelik il bazında KBKYP ve KKYDP bütçe rakamları	145
Tablo 63. KBKYP ve KKYDP’de yatırım türlerine göre projelerin dağılımı (Etap 1 + 2)	146
Tablo 64. Ulusal programlar ve IPARD arasındaki tamamlayıcılık	148
Tablo 65. IPARD’da Eksen ve Tedbirlere göre paylar	159
Tablo 66. Seçilen 42 ilde nüfus ve alan yüzdeleri.....	166
Tablo 67. Alanların Seçilmesi	167
Tablo 68. Ön Değerlendirme önerileri	178

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AK	Avrupa Komisyonu
ARDSI-TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
ARIP-TRUP	Tarım Reformu Uygulama Projesi
ASCA-TSK	Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BT	Bilgi Teknolojisi
CARDS	Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Desteği
CAO	Yetkili Akreditasyon Görevlisi
CATOM	Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
ITU	İyi Tarım Uygulamaları
CMEF-OİDÇ	Ortak İzleme ve Değerlendirme Çerçevesi
TÜFE- CPI	Tüketici Fiyat Endeksi
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇMVA-FADN	Çiftlik Muhasebe Veri Ağı
ÇOB	Çevre ve Orman Bakanlığı
ÇYP	Çevresel Yönetim Planı
da	dekar
DAKP	Doğu Anadolu Kalkınma Programı
DB	Dünya Bankası
DG AGRI	Avrupa Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DKP	Dokuzuncu Kalkınma Planı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
EAFRD	Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu
EBK	Et ve Balık Kurumu
EUROSTAT	Avrupa Toplulukları İstatistik Ofisi
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı
FAOSTAT	FAO İstatistik Veritabanı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GAP BKİ	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesel Kalkınma İdaresi
GHP-İHU	İyi Hijyen Uygulamaları
GIDEM	Girişimci Destek Merkezi
GMP-İÜU	İyi Üretim Uygulamaları
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GVA	Brüt Katma Değer
GZFT	Güçlü yanlar, Zayıf Yanlar, Fırsat ve Tehditler
ha	hektar
HACCP	Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları
IACS	Bütünleşik İdare ve Kontrol Sistemi
IBBS- NUTS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
IDB	İslam Kalkınma Bankası

IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
IPA	Katılım Öncesi Yardım Aracı
IPARD	Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma
ISO	Uluslararası Standartlar Teşkilatı
ISPA	Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı
İTU	İyi Tarım Uygulamaları
IUCN	Uluslararası Doğa Koruma Birliği
JICA	Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı
KBKYP	Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKGM	Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü
KKP	Kırsal Kalkınma Planı
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KMGP	Kültürel Mirası Geliştirme Projesi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KU	Yerinde Kontrol Uzmanları
LUCC	Toprak kullanım kapasitesi sınıflandırması
MAFA	Çok Yıllı Finansman Anlaşması
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MIFB	Merkezi Finans ve İhale Birimi
MIFF	Çok Yıllı Gösterge Mali Çerçeve Belgesi
MIPD	Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi
mt	metrik ton
N	Azot
NAO	Ulusal Yetkilendirme Görevlisi
NAP-D	Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı
NIPAC	Ulusal IPA Koordinatörü
OBP	Ortak Balıkçılık Politikası
OECD	İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
OIE	Uluslararası Salgın Hastalıklar Ofisi
OP	Operasyonel Program
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ORKOY	Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü
OTP	Ortak Tarım Politikası
PCPSU	Ödeme Talebi İşlemden Geçirme Alt Birimi
PDSK	Proje Değerlendirme ve Seçim Komitesi
PHARE	Polonya-Macaristan Ekonomilerini Yeniden Yapılandırma Yardımı
PIKK	Proje İzleme ve Kontrol Koordinatörlüğü
PYK	Proje Yönetim Koordinatörlüğü
RG	Resmi Gazete
SAGS	Satın Alma Gücü Standartları
SAPARD	Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı
SGB	Strateji Geliştirme Başkanlığı
STB	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SYDTF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Müdürlüğü
t	ton
TAGEM	Tarımsal Araştırmalar General Müdürlüğü

TD	Teknik Destek
TEDGEM	Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü
TESKOMB	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği.
TKB	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
TKK	Tarım Kredi Kooperatifleri
TRT GAP TV	Türkiye Radyo Televizyon Güneydoğu Anadolu Projesi Televizyonu
TSKB	Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TURKVET	Veteriner Bilgi Sistemi
TÜGEM	Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
ÇKS	Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi
UF	Ulusal Fon
uKKP	Ulusal “Kırsal Kalkınma Planı”
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
UNDP-BMKP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
YEG	Yerel Eylem Grubu
TL	Türk Lirası

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) aday ve potansiyel aday ülkelere destek amacıyla 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü çerçevesinde Katılım Öncesi Yardım Aracı'nı (Instrument for Pre-Accession Assistance- IPA) oluşturmuştur. IPA desteği beş bileşeni içermekte olup, Türkiye IPA tüzüğünün EK 1'inde yer alan aday ülke statüsünde bütün bileşenlerden yararlanabilmektedir. IPA'nın beşinci bileşeni Kırsal Kalkınma (IPA Rural Development- IPARD) Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, Kırsal kalkınma Politikası ve ilgili politikalarının uygulanması ve yönetimi için uyum hazırlıklarını ve bu kapsamda politika geliştirilmesini desteklemektedir. IPARD desteğinin 2007-2013 yıllarını kapsayan çok yıllık "Kırsal Kalkınma Programı" kapsamında uygulanması gerekmektedir.

Türkiye için IPA Kırsal Kalkınma Programı (IPARD Program) ülkenin kırsal kalkınma bağlamında katılım öncesi dönemdeki öncelikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Bu çerçevede 2007-2013 yıllarını içeren 9uncu Kalkınma Planı, 2006-2010 yıllarını içeren Tarım Stratejisi ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi öncelikleri yanında Avrupa Birliği Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi'nin stratejik öncelikleri de dikkate alınmıştır. AB'nin 1085/2006 IPA Konsey Tüzüğü ve tüzüğün uygulanması esaslarını içeren 718/2007 sayılı IPA Uygulama tüzüğü Programın dayanağını oluşturmaktadır.

Program 2007-2013 yıllarını içeren yedi yıllık bir süreci içermekte olup mali çerçevesi MIPD'nin en son versiyonunda yer alan dönem için belirlenmiştir. Bu kapsamda, IPA ve IPARD için Türkiye'ye tahsis edilen fonlar, önceki ve halihazırda 2009-2011 yılları için MIPD belgesi temelinde, milyon Avro olarak aşağıda verilmektedir.

Bileşen	2007	2008	2009	2010	2011	TOPLAM
Geçiş Desteği ve Kurumsal yapılanma	256,7	250,2	233,2	211,3	230,6	1182
Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	8,8	9,4	9,6	9,8	39,7
Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	291,4	1053,5
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	299,7
Kırsal Kalkınma	20,7	53	85,5	131,3	172,5	463
Toplam	497,2	538,7	566,4	653,7	781,9	3037,9

Değerler güncel fiyat olarak verilmiştir, milyon Avro

Kaynak: MIPD

IPARD Programı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) tarafından diğer kamu kuruluşları ile yakın işbirliği halinde; yerel kuruluşlar, sosyal, ekonomik ve çevresel ortaklar, sivil toplum kuruluşları, bilgi merkezleri ve üniversitelerin de görüşleri alınarak hazırlanmıştır.

Program içeriği 718/2007 sayılı IPA Uygulama tüzüğünde önerilen içerik paralelinde, AB müktesebatı çerçevesinde önemli belgeler de göze alınarak tasarlanmıştır.

BÖLÜM 1

KIRSAL ALANLARININ GENEL SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Bu bölüm dört kısma ayrılmaktadır:

Kısım 1.1: Türkiye'nin yapısal özellikleri ve önemli eğilimlerin, kırsal alanların değişimine olan etkilerinin sayısal veriler ışığında kısaca gözden geçirilmesi

Kısım 1.2: Tarım ve Gıda sektörünün performansı, çevre, ormancılık, balıkçılık sektörü ve kırsal ekonominin analizi. Mevcut eğilimler, sorunlu sektörler ve alanlar. Kırsal alanların ve IPARD Programı için seçilen sektörlerin GZFT analizi.

Kısım 1.3: IPARD Programı kapsamında kırsal alanların tanımı

Kısım 1.4: Temel göstergeler

1.1 GENEL EKONOMİDE EĞİLİMLER VE YAPISAL ÖZELLİKLER

1990'lı yıllar boyunca uygulanan maliye ve para politikalarına bağlı olarak makroekonomik yapıda artan kırılganlıklar, Türkiye ekonomisini istikrarlı büyüme ortamından uzaklaştırmış, yüksek büyüme sağlanan yılları ekonomik daralma veya düşük büyüme oranları takip etmiştir. Bu dönemde, istikrarsız büyüme yanında yüksek enflasyon, artan kamu açıkları, faiz harcamaları ve borç stoku ile verimsizlik ekonominin temel sorunları olmuştur.

Dünyada küreselleşme ve ticaretin serbestleşmesi eğilimlerine bağlı olarak uluslararası rekabetin ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 1990'lı yıllar Türkiye ekonomisi için kayıp yıllar olmuştur. Bu dönemin başlarında sosyal güvenlik, KİT ve tarımsal desteklemede uygulanan yanlış politikalar kamu maliyesinde ciddi bir bozulmayı beraberinde getirmiştir. Artan borç stoku ve buna bağlı olarak oluşan yüksek reel faiz ortamı bir yandan yüksek enflasyonun kronik hale gelmesine, diğer yandan ise yurtiçi tasarrufların üretken yatırımların finansmanı yerine kamu açıklarının finansmanına yönelmesine neden olmuştur. Bu temel sorunlara ilave olarak, ekonomideki yapısal sorunların giderilmesi için gereken reformlar söz konusu dönemde gerçekleştirilememiştir.

Kamunun ekonomi içindeki ağırlığını azaltacak özelleştirme uygulamaları hayata geçirilememiş, güçlü bir mali sistemin oluşturulmasına yönelik politikalar uygulanamamıştır. Böyle bir ortamda hazırlanan VIII. Kalkınma Planının (2001-2005) ilk yılında derin bir ekonomik kriz yaşanmasına rağmen, sonrasında uygulamaya konulan istikrar programı ve yapısal reformlar ile Türkiye ekonomisinde ciddi bir dönüşüm süreci başlamıştır.

Kriz sonrası dönemde uygulamaya koyulan Ekonomik Program ve sağlanan siyasi istikrar çerçevesinde, sıkı para, maliye ve gelir politikaları uygulanmış, makroekonomik istikrarı sürekli kılacak ve ekonominin etkin, esnek ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlayacak olan yapısal reformlar konusunda kararlı bir tutum sergilenmiştir. Bu kapsamda kamu maliyesinde etkinliğin sağlanması, mali sektörün güçlendirilmesi ve özel sektörün ekonomideki rolünün artırılması yönünde gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

1.1.1 Temel eğilimler

Türkiye kalkınmada bazı belirgin özellikler göstermektedir. Türkiye sık aralıklarla ekonomik krizlerin yaşanmasına rağmen büyüyen bir ekonomiye sahiptir. Kırsal ve kentsel alanlar ve ekonominin değişik sektörleri arasında gelir dağılımı ve kendine yeterlik bakımından büyük eşitsizlikler mevcut olmakla beraber, artan bir nüfusa sahiptir. Ayrıca özellikle tarım sektörü ve kırsal alanlarda belirgin idari eksiklik ve aşırı tüketim sorunlarına rağmen zengin doğal kaynakları bulunmaktadır. Ekonomide son zamanlarda gözlenen eğilimler ve genel yapısal değişiklikler güçlü ve belirgin şekilde sosyo-ekonomik durumun yapısını ve gelişimini etkilemektedir. Bu eğilimler kırsal alanlara büyük etkide bulunduğu için kırsal kalkınma politikaları için de oldukça önemlidir.

Kır-kent arasında kalkınmadaki eşitsizlikler, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınma sürecindeki modernleşme çabaları, sanayileşme ve ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak hala hüküm sürmektedir. Bu süreçte kırsal alanlar, kentsel alanlarının kalkınma hızını yakalamada başarısız olmaktadır. Bunun sebepleri; Türk ekonomisinin daha çok sanayi ve hizmet sektörleri lehine yapısal dönüşümü ve kırsal alanlardan kentlere yapılan ve bölgeler arasında gerçekleşen göçtür.

1.1.1.1 Büyüyen bir ekonomi ve istikrar

2001 yılında yaşanan son mali kriz ekonomide önemli ve istikrarlı bir düzelme koşulları yaratan yeni makroekonomik politikalar ve yapısal reformların benimsenmesine yol açmıştır. Bu reformlar enflasyon oranlarında önemli düşüşleri sağlayan temel faktörlerdir. Mali bütçe disiplini, kamu sektöründe belirlenen hedefler ile uyumlu ücret ve maaş düzenlemelerinin uygulanması, Merkez Bankasının sıkı bir para politikasını sürdürmesi, enflasyonun ciddi bir biçimde düşürülmesine yardımcı olmuştur. Sonuç olarak, 1994 yılında % 100'lerin üzerinde seyreden enflasyon 30 yıl aradan sonra ilk kez 2004 yılında tek haneli seviyelere inmiş ve % 9,32 olarak gerçekleşmiştir. Daha sonra 2005 yılında %7,7 ve 2006 yılında % 9,8 olarak gerçekleşmiştir (Bakınız Şekil 1).

Yapısal reformlar ve özelleştirmelerle birlikte, Devlet'in düzenleyici ve denetleyici rolü güçlenirken özel sektörün payı büyümüştür. 2002-2005 döneminde özel tüketim yıllık ortalama % 6.8 olarak artmayı sürdürürken, özel yatırımların yıllık ortalama artışı %19.7'ye ulaşmıştır.

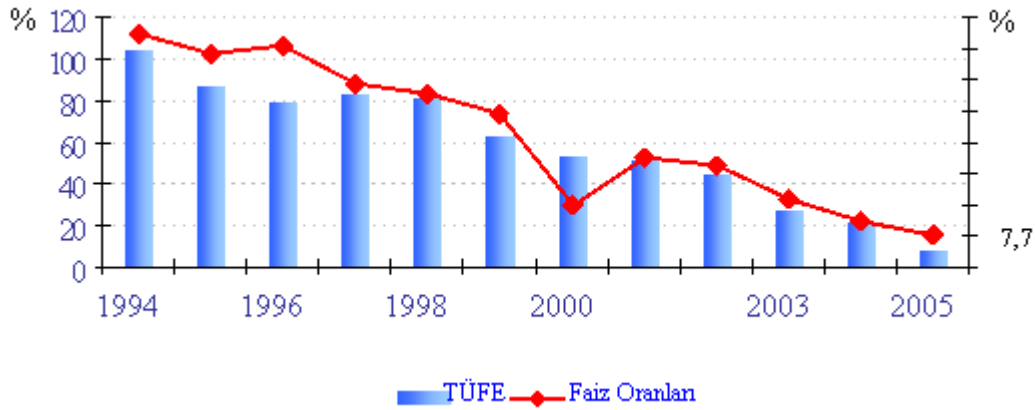
2002-2005 döneminde yıllık ortalama Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) % 7,5 oranında büyümüştür. Bunun sonucunda GSYİH 487,2 milyar TL'ye ulaşmıştır (291,8 milyar €, 363,4 milyar\$). GSYİH'e bağlı olarak yapılan toplam yatırım harcamaları 2003 yılında % 22,8 değerinden 2006 yılında %24,8'e yükselirken, özel sektörün payı artmıştır.

Orta ve uzun vadede, iç pazarın kademeli olarak liberalleşmesi ile yabancı yatırımlara sağlanan uygun koşullar daha açık ekonomi ve dış pazarlarla entegrasyon sürecine katkıda bulunmuştur. Toplam ihracat 1995 yılından itibaren düzenli artmakla beraber ekonomik büyümenin önemli bir bölümünün ihracat tarafından gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu eğilim 2001 krizinden sonra hızlanmıştır. Bu süreç içerisinde daha düzensiz olmakla beraber ithalat da artmıştır. Türkiye dünya pazarlarındaki payını 1980 yılındaki % 0,15 seviyesinden, 2003 yılında % 0,6'ya çıkartmıştır. 1980-2005 yılları arasında Türkiye'nin ihracatı 2,5 milyar Avro'dan 59,14 milyar Avro'ya yükselmiştir (Bakınız Şekil 2).

Kişi başına düşen gelir konusunda ortaya çıkan durum daha az dinamiktir. Uzun vadedeki nüfus artışı nedeniyle (aşağıda görüldüğü şekilde) kişi başı GSYİH üretime nazaran daha yavaş büyümektedir. Nitekim, 1980-1989 yılları arasında kişi başı GSYİH yılda %2,5, 1990-1999 yılları arasında %2,1, 2000 yılından sonra ise % 2'nin hemen üstünde bir artış göstermiştir. Satın Alma Gücüne (aynı mallara yönelik farklı para birimleri ile satın alma gücü) dayanılarak hesaplanan kişi başına düşen GSYİH çok daha yüksek bir düzeydedir: 2003 yılında 5.930 Euro (10.005 TL) ve 2006 yılında 6.973 Avro'dur (12.450 TL). Kişi başına düşen GSYİH 2001 yılında 1.910 Avro değerinden (2.624 TL) önemli bir artış eğilimi göstererek 2006 yılında 4.398 Avro'ya ulaşmıştır (6.760 TL) ¹.

¹ Avro-Dolar- TL arasındaki paritelerin önemli ölçülerde dalgalanıp değişmesi gözlenen eğilimleri etkilemektedir.

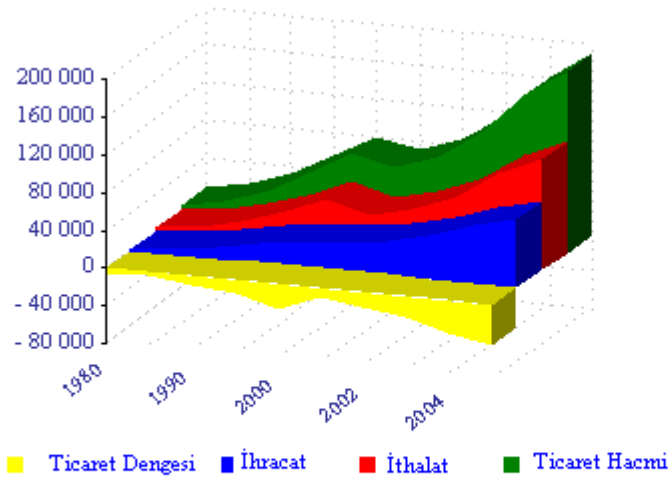
Şekil 1 1994-2005 yılları arasında enflasyon

TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi

Kaynak: TÜİK

Şekil 2 Toplam İhracat-İthalat Dengesi, Dış Ticaret Kapasitesi

Kaynak: TÜİK

1.1.1.2 Büyümenin aktörleri: Sanayi, Hizmet sektörü ve Turizm

Ekonomik büyümede temel aktörler sanayi ve hizmet sektörleridir. Mutlak değerlerle büyümesine rağmen tarımın GSYİH'deki (mevcut fiyatlarla) payı göreceli olarak azalmaktadır (son 25 yılda -60,5%). Aynı 25 yıllık süre içerisinde sanayi kayda değer bir biçimde büyümekte, hatta son yıllarda diğer gelişmiş ekonomiler sanayide gerilerken bile büyüme göstermektedir. Aynı süre içinde hizmet sektörü yüzde 17,9 oranındaki büyümesiyle Türk ekonomisinin baskın sektörü olma niteliğini sürdürmektedir. 1980-2005 yılları içerisinde sektörlerin GSYİH içindeki payı Tablo 1'de gösterilmektedir:

Tablo 1. 1980-2005 yılları arasında sektörlerin GSYİH içindeki payı (%)

	1980	1990	2000	2004	2005	2006
Tarım	26,1	17,5	14,1	11,2	10,3	9,2
Sanayi	19,3	25,5	23,3	24,9	25,4	25,6
Hizmetler	54,6	57,0	62,6	63,9	64,4	65,2
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT

Ekonomik büyümede önemli rol oynayan gıda endüstrisi ve turizm sektörleri tarım ve kırsal kalkınma içinde önemli yere sahiptir. Gıda sanayisinin GSYİH içerisinde payı %5 oranında iken imalat sektöründeki payı %20'dir (2002 rakamlarına göre). Gıda sektörü özellikle KOBİ'l² olmak üzere yaklaşık 28.000 işletmede, 250.000 insana istihdam sağlamaktadır. 1990larda işletmeler sayısal olarak artmıştır (+10.7%) (Bölüm 1.2'deki tarımsal gıda zinciri hakkındaki detaylı analize bakınız). Kentselleşme süreci sonucunda gıda talebinde alan ve tercihler bazında değişimler meydana gelerek, geleneksel pazarların karşılayamayacağı yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır.

Hizmetler sektörünün büyüme oranı ekonomi genelindeki büyümenin üzerinde seyretmiştir. Sektörün toplam istihdam içindeki payı; 2005 yılında % 51 düzeyine ulaşarak ekonomideki en önemli istihdam kaynağı olmuştur. Hizmetler sektöründe en büyük payı ticaret hizmeti oluşturmaktadır.

Turizm, yarattığı katma değer, istihdam ve döviz geliri bakımından Türkiye ekonomisinde son 20 yılda önemli atılım gösteren sektörlerden biri olmuştur. Türk turizminin uluslararası turizm geliri içindeki payı 2000 yılında yüzde 1,6 iken, 2005 yılında yüzde 2,9'a ulaşmış olup, Avrupa turizmindeki pazar payı yüzde % 3'tür. Aynı dönemde yabancı turist sayısı 10,4 milyon kişiden, 21,1 milyon kişiye yükselmiştir. Turizm geliri 2006 yılında 13,1 milyar Avro'ya ulaşmıştır ve 2013 yılında 24,8 milyar Avro'ya ulaşması beklenmektedir (Tablo 2). Sektörün yatak kapasitesi 2000 yılında 396,1 bin iken, 2005 yılında bu rakam 483,3 bine yükselmiştir.

Tablo 2. Turizm gelirleri

	2002-2005	2006	2013*	2007-2013 Ortalama
Turizm gelirleri (net) (milyar Avro)	11,1	13,1	24,8	18,9

* Tahmin

Kaynak: DPT

Ancak 2005 yılı rakamlarına göre turist ziyaretlerinin daha çok ülkenin en gelişmiş bölgelerindeki birkaç turizm merkezinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 3. Başlıca turizm merkezlerine gelen turist sayısı dağılımı

	Turist sayısı (2005)	%
Antalya	6.884.636	32,6
İstanbul	4.848.680	22,9
Muğla	2.836.467	13,4
İzmir	789.482	3,7
Aydın	338.923	1,6
Diğerleri	5.424.610	25,8
Toplam	21.122.798	100,0

Kaynak : Kültür ve Turizm Bakanlığı

² İşletmelerin toplam sayısı için Ek 1.7'ye bakınız.

Turizmdeki büyümenin bir nedeni; Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel zenginliktir, sınırları içerisinde önemli uygarlıklar kurulmuştur ve bu uygarlıklar değerli kültürel ve sanatsal miraslar bırakmışlardır. Çekici kent merkezlerinin dışında kalmış, fazla bilinmeyen ve henüz tam olarak keşfedilmemiş bu mirasın çeşitliliği potansiyel bir değer oluşturmaktadır. Aynı durum doğal güzellikler ve peyzaj için de geçerlidir. Kırsal alanlarda mevcut ve henüz değerlendirilmemiş büyük çeşitlilik gösteren bitki örtüsü, farklı eko-sistemler, geniş sulak alanlar, yaygın yerel el sanatları ve geleneksel ürünlerin, doğal kaynakların ve kültürel mirasın yönetimi ve korunması ve kırsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacına yönelik olarak geliştirilen kırsal kalkınma politikalarının uygulanması yoluyla değerlendirilmesi mümkündür. Kırsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi yerel kalkınma politikaları ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ile mümkün olabilmektedir.

1.1.1.3 Artan nüfus, hızlı bir kentleşme

Türkiye'nin toplam nüfusu 2006 yılında 72,974 milyon olarak tahmin edilmiştir. Bu sayı 1970'teki sayının iki katı ve 1927'deki ilk nüfus sayımı verilerinin de yaklaşık beş katıdır. Demografik büyümenin sebebi yüksek doğum oranı olup, göç değerlerini de değiştirmektedir.

“Köy” nüfusu (nüfusu 2.000'in altında olan yerleşim yerleri) verileri kırsal nüfus göstergesi şeklinde değerlendirilmektedir. Uzun vadede, kır-kent nüfus dağılımında iki ayrı dönemden söz edilebilir (Tablo 4): 1927-1950 yıllarını kapsayan ilk dönemde, nüfusun dörtte üçü kırsal bölgelerde yaşamakta ve çoğunlukla tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktaydı. 1950'li yıllardan sonraki ikinci dönem ise gözle görülür bir kentleşme sürecinin yaşandığı ve nüfus dengelerinin değiştiği bir dönem olmakla beraber, son yıllarda halkın büyük çoğunluğu şehirlerde³ yaşamaktadır (%64,9). Kentlerdeki nüfus yüksek doğum oranları ve kırsal alanlardan kentlere yapılan göçler yüzünden artmaktadır. Diğer taraftan köy nüfusunun, 90'lı yıllardaki artışın az olmasına rağmen 1927 yılı değerlerinin iki katı olması, kentleşmenin kırsal bölgeleri de etkilemesinin bir göstergesidir.

Tablo 4. Nüfusun kırsal ve kentsel dağılımı

Sayım Yılları	Köy Nüfusu (milyon)	Köy Nüfusunun Payı (%)	Şehir Nüfusu (milyon)	Şehir Nüfusunun Payı (%)	Toplam (milyon)
1927	10,3	75,8	3,3	24,2	13,6
1935	12,4	76,5	3,8	23,5	16,2
1940	13,5	75,6	4,3	24,4	17,8
1945	14,1	75,1	4,7	24,9	18,8
1950	15,7	75,0	5,2	25,0	20,9
1955	17,1	71,2	6,9	28,8	24,0
1960	18,9	68,1	8,9	31,9	27,8
1965	20,6	65,6	10,8	34,4	31,4
1970	21,9	61,6	13,7	38,4	35,6
1975	23,5	58,2	16,9	41,8	40,4
1980	25,1	56,1	19,6	43,9	44,7
1985	23,8	47,0	26,9	53,0	50,7
1990	23,2	41,0	33,3	59,0	56,5
2000 ⁴	23,8	35,1	44,0	64,9	67,8

Kaynak: TÜİK, 2000 Genel Nüfus sayımı

Uzun zamandır süren nüfus artışının sonucu olarak, Türkiye'nin genç nüfus oranı yüksektir: 15 yaş altındaki yaş grubu nüfusun %31'ini oluşturmaktadır (OECD ülkelerinde bu oran ortalama %20'dir). Yaş Gruplarına göre kırsal ve kentsel bölgelerdeki nüfusun dağılımı göz önüne

³ Nüfusu 2000'den az olan yerleşim yerleri köy olarak geçmektedir. Diğer yerleşim yerleri şehir olarak geçmektedir.

⁴ Ayrıntılı tablo Ek 1.1'de verilmiştir.

alındığında, 0-14 ve +65 yaş gruplarının kırsal bölgelerde göreceli olarak daha yüksek oranda bulunduğu buna karşılık üretken seviyede yaş gruplarının ise kentlerde daha yoğun olduğu görülmektedir.

Tablo 5'te kırsal ve kentsel nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı gösterilmektedir, çok genç yaştaki bireylerin (0-14 yaş aralığı) kırsal nüfus içindeki yüzdesi diğer yaş gruplarıyla kıyaslandığında kırsal alanlarda daha yüksektir. Çalışma çağı yaş grubundaki nüfus daha çok kentlerde yoğunlaşmıştır. Bu durum kırsal alanlardan şehirlere iş amaçlı yapılan göçün etkilerinin bir göstergesidir. Bu grupta sadece 50 yaşından sonraki kırsal nüfusun payı göreceli olarak kırsal alanlarda daha yüksek paya sahiptir.

Tablo 5. Köy ve Şehirlerde yaşa göre nüfus dağılımı (2000)

Yaş Aralığı	KIR		KENT		Toplam Nüfus
	Nüfus	Yüzde	Nüfus	Yüzde	
00-04	2.497.269	10,49	4.087.553	9,29	6.584.822
05-09	2.517.446	10,58	4.239.171	9,63	6.756.617
10-14	2.487.864	10,45	4.390.792	9,98	6.878.656
15-19	2.469.474	10,38	4.740.001	10,77	7.209.475
20-24	2.073.483	8,71	4.616.663	10,49	6.690.146
25-29	1.851.478	7,78	4.043.777	9,19	5.895.255
30-34	1.570.918	6,60	3.438.737	7,81	5.009.655
35-39	1.530.175	6,43	3.324.212	7,55	4.854.387
40-44	1.287.733	5,41	2.781.023	6,32	4.068.756
45-49	1.116.970	4,69	2.251.799	5,12	3.368.769
50-54	992.433	4,17	1.724.916	3,92	2.717.349
55-59	832.516	3,50	1.225.906	2,79	2.058.422
60-64	799.112	3,36	1.030.176	2,34	1.829.288
65-69	761.677	3,20	883.840	2,01	1.645.517
70-74	537.390	2,26	635.253	1,44	1.172.643
75-79	256.418	1,08	321.179	0,73	577.597
80-84	109.062	0,46	137.630	0,31	246.692
85+	96.336	0,40	120.164	0,27	216.500
Bilinmeyen	9.899	0,04	13.482	0,03	23.381
Toplam nüfus	23.797.653	100,00	44.006.274	100,00	67.803.927

Kaynak: TÜİK, 2000 Genel Nüfus Sayımı

Diğer taraftan nüfusu 20.000 ve daha az yerleşim yerleri kırsal olarak ele alındığında, 2003 yılı verilerine göre kırsal yerleşimlerin toplam nüfus içerisindeki payı % 39,4'e denk gelmekte olup, erkek ve kadın nüfus oranları dengeli bir şekilde dağılmaktadır (%50,7 erkek, %49,3 kadın).

Artan bir nüfus, iç pazarın genişlemesi, iyi bir iş gücü arzının mevcudiyeti anlamına gelmekte olup gelir artışı ile büyüme ve refah fırsatlarına dönüşmektedir. Ancak, büyüme olanakları kentsel bölgelerde yoğunlaşırsa, bu durum kırsal alanlarda iki yönlü sonuçlar yaratabilecek bir unsur hâline

gelebilir; bir yandan kırsal bölgelerdeki iş gücünü serbest bırakır ve tarımın modernleştirilmesini zorlar; öte yandan da kırsal alanların terk edilmesi ve böylece kaynakların heba edilmesine neden olur.

Türkiye ekonomisinin son yıllardaki eğilimleri GSYİH’de, ihracatta, sanayileşmede, kentleşmede, nüfusta ve iç talepte yüksek oranda büyüme özelliklerini göstermektedir. Türkiye Avrupa’ya ihracat yapmakta, aynı zamanda Orta Doğu’ya, AB’ye yeni üye olan güney devletlerine ve Rusya’ya olan ihracatını da giderek artırmaktadır. Turizm açısından da çok uygun şartlara sahip olmakla beraber doğal ve kültürel kaynakları açısından da büyük bir potansiyel mevcuttur ve bu alanlarda giderek artan bir talep vardır. Bu eğilimlerin orta vadede de sürmesi beklenmektedir.

Diğer taraftan söz konusu büyüme beraberinde gelen yapısal değişiklikler ve kırsal alanda rekabet gücünün azalması ve kaynakların tüketilmesi kır-kent gelişmişlik farklılıklarını ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Türkiye ekonomisinde görülen eğilimler daha eski AB üye ülkelerinde görülen eğilimlerden farklılık göstermektedir (Lizbon Gündeminde ele alınmaktadır). Bu ülkelerde sabit ya da düşük büyüme, azalan sanayi, kentsel problemler, işsizlik, yaşlanma, göç, kentlerin cazibesini yitirmesi ve bazı durumlarda kırsal alanlara dönüş yaşanmaktadır. Kırsal alanların, Türkiye’nin bugünkü kalkınma ve modernizasyon dönemi sonucunda ortaya çıkan gereksinimleri gelişmiş ülkelerin geçirmiş olduğu süreçler ve deneyimler ile bilinmektedir. Türkiye’nin de, daha önceden aynı süreçleri yaşayan üye ülkelerde de olduğu gibi tarımın modernizasyonu, kırsal alanların sosyo-ekonomik koşullarının geliştirilmesi, OTP’ye uyumun sağlanması ve AB Müktesabatının ortak pazar, veterinerlik, bitki sağlığı, tüketicinin korunması, kalite, sağlık, hijyen ve çevrenin korunmasına yönelik konularda benimsenmesi için aynı deneyimleri yaşaması muhtemeldir.

1.1.1.4 Arazi kullanımı ve mülkiyeti

AB arazi sınıflaması metodu ile Türkiye’deki arazi sınıflaması karşılaştırıldığında küçük farklılıklar tespit edilebilmektedir. Büyük oranda bozulmuş ormanlık araziden oluşmasına rağmen küçük kısım çalılık arazileri; Komisyonun EC/200/115 sayılı Kararına göre mera alanı olarak sınıflandırması gerekmekte olup, Türkiye’de mevcut ormanla ilgili mevzuata göre orman/çalılık olarak sınıflandırılmaktadır.

Türkiye’de, tamamen sulanabilen ve 4,9 milyon hektara eşit arazide (tarım arazisinin %18’i) yoğun (intensif) tarım yapılmaktadır. Yarı-intensif tarım uygulamaları ise yetersiz sulanan 762.273 ha araziye denk gelmektedir (% 2,9). Ekstansif tarım faaliyetleri ise yağmur suyu ile sulanan ürünleri (kuru tarım) kapsamakta ve yaklaşık olarak 20.9 milyon ha alana eşittir (%78,5).

İntensif hayvancılık, hayvanların barınaklarda yetiştirilerek, gıda ihtiyaçlarının %50’den azının otlatmayla karşılandığı yüksek üretim çıktıları bir sistemdir. Ekstansif hayvancılık bunun aksine hayvanların gıda ihtiyaçlarının maksimum seviyede mera otlatmasıyla karşılanmasına dayanır.

Bu çerçevede Türkiye’de yapılan hayvancılığın büyük kısmı ekstansiftir. Ancak, ekstansif hayvancılık faaliyetleri çevresel etkileri bakımından her zaman için doğru bir uygulama olmayabilir. Özellikle Türkiye’de erozyon nedeniyle mera alanlarının düşük verimi dikkate alındığında ekstansif sistem mera alanlarının yoğun olarak kullanımını gerektirmektedir (aşırı otlatma). Bu kapsamda, Türkiye’nin 21.5 milyon ha araziye denk düşen tüm kalıcı meraları çok

küçük istisnalar hariç yoğun olarak kullanılmaktadır. Aşağıdaki tablo Türkiye'deki arazi kullanımını göstermektedir:

Tablo 6. Türkiye'de arazi kullanımı

Arazi kullanım tipi	Alan (ha)	(%)
Tarım arazisi	26.590.000	34,13
Kullanılmayan ve gelişmemiş potansiyel verimli arazi	1.944 .340	2,50
Mera	21.505.168	27,61
- Otlak	646.691	0,83
- Çayır ve kalıcı mera	20.858.477	26,78
Orman / çalılık	23.227.975	29,82
- Orman	15.184.879	19,49
- Çalılık	8.043.096	10,33
Su yüzeyi	1.158.109	1,48
Diğer	3.474.108	4,46
Toplam	77.899.700	100,00

Kaynak : TÜİK, 2004

TÜİK'in yıllık periyotlarla hazırladığı tarımsal yapı istatistikleri çerçevesinde, 1984-2004 dönemi içerisinde Türkiye'nin toplam tarım arazisinde % 3.0 oranında azalma olmuştur. 1995 yılı itibariyle söz konusu azalma yavaşlamakla beraber, 1995-2004 döneminde % 0.9'luk bir azalma yaşanmıştır.

Türkiye'nin mevcut 81 ili içerisinde, 16 ilin 4 milyon dekardan fazla tarım arazisi bulunmaktadır; Konya 14,1 da , Şanlıurfa 8,7 da , Ankara 7,6 da ve Sivas 6,1 da tarım arazisi ile en büyük tarım arazisine sahip illerdir. Diğer taraftan 26 ilde ise, toplam arazinin %40'ından fazlası tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda en büyük yüzdeye Tekirdağ (%65) sahiptir, daha sonra % 50'den fazla tarım arazisi ile Nevşehir, Kilis, Edirne, Şanlıurfa, Mardin, Kars ve Aydın gelmektedir. Arazilerinin küçük bir kısmı tarım arazisi olan iller ise Tunceli, Karabük ve Eskişehir (%19), Bolu (%18), Antalya ve Van'dır (%15). Bu illerden Tunceli, Eskişehir ve Van'da ise en geniş kalıcı otlaklar mevcuttur.

Diğer taraftan 1984-2004 döneminde ekilen arazi miktarı %3.75 oranında artarken nadasa bırakılan arazi %3.4 oranında, üzüm bağları ise %16.8 oranında azalmıştır. Sebze bahçelerinde %28.2 oranında, meyve ağaçlarında %16.3 oranında ve zeytin ağaçlarında %15.8 oranında artış olmuştur (Ek 1.12.1).

Tarım işletmelerinin sayısı ve işletmelerce işletilen arazi boyutu ve arazi kiralari Tablo 7'de görülmektedir. 2001 Tarım Sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de toplam 3.021.207 tarımsal işletme bulunmaktadır. İşletmelerin %81'i kendi arazilerini⁵ işletmekte olup, diğer arazi mülkiyeti verileri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

⁵ Çiftlik aktiviteleri için kendi arazilerini kullanan çiftçilerin arazi tapusu bulunmaktadır.

Tablo 7. Arazi Mülkiyeti

İşletme büyüklüğü (dekar)	Toplam işletme sayısı	Kendi arazisi olan işletmeler									Kendi arazisi olmayan işletmeler								
		Yalnız kendi arazisini işletenler	%	Yalnız zilyetliğe dayalı arazi işletenler	%	Hem kendi arazisini hem de zilyetliğe dayalı arazi işletenler	%	Hem kendi arazisini hem de başkasının arazisini işletenler	%	Yalnız kira ile arazi işletenler	%	Yalnız ortaklık ile arazi işletenler	%	Diğer şekilde arazi işletenler	%	İki ya da daha fazla tasarruf şekli ile arazi işletenler	%		
Toplam	3 021 207	2 457 378	81	94 784	3	44 062	1,5	317 282	11	54 965	1,8	37 837	1,3	9.608	0,3	5 291	0,2		
-5	177 891	160 733	90	8 808	5	1 169	0,7	2 008	1	2 939	1,7	1 378	0,8	856	0,5	0	0,0		
5--9	290 326	256 538	88	11 043	4	2 089	0,7	11 270	4	4 577	1,6	3 779	1,3	995	0,3	35	0,0		
10--19	539 515	463 136	86	19 512	4	7 065	1,3	28 788	5	11 895	2,2	7 172	1,3	1 152	0,2	795	0,1		
20-49	950 549	784 370	83	30 670	3	15 299	1,6	84 667	9	17 282	1,8	12 544	1,3	4 085	0,4	1 632	0,2		
50-99	559 996	436 412	78	15 512	3	8 932	1,6	81 929	15	8 609	1,5	5 804	1,0	1 760	0,3	1 038	0,2		
100-199	327 332	238 730	73	7 448	2	6 239	1,9	62 414	19	6 774	2,1	4 289	1,3	493	0,2	945	0,3		
200-499	153 691	103 694	67	1 413	1	3 023	2,0	39 546	28	2 590	1,7	2 542	1,7	259	0,2	624	0,4		
500-999	17 430	10 608	61	374	2	190	1,1	5 547	32	292	1,7	205	1,2	2	0,0	212	1,2		
1000-2499	4 199	2 954	70	4	0	56	1,3	1 060	25	6	0,1	106	2,5	3	0,1	10	0,2		
2500-4999	222	157	71	0	0	0	0,0	46	21	0	0,0	18	8,1	1	0,5	0	0,0		
5000+	56	46	82	0	0	0	0,0	7	13	1	1,8	0	0,0	2	3,6	0	0,0		
Kaynak: TÜİK-2001																			

1.1.2 Kırsal Politika ve önemli yapısal özellikler

Türkiye’de kırsal alanlardaki yapısal zayıf yönler halen devam eden kalkınma süreciyle ilişkili olup önem arz etmektedir. Söz konusu zayıf yönler; AB ülkelerine kıyasla önemli gelir farkı, ülke içinde gelir ve göç açısından yaşanan farklılıklar, kayıt dışı ekonominin hacminin büyüklüğü ve kırsal nüfusun düşük eğitim seviyeleridir. Kırsal alanlar ve geleneksel tarımsal faaliyetler yapısal değişikliklerin yapıldığı modernleşme sürecinde negatif etkilenmektedirler. Bu sebeple kırsal politikalar belirlenirken bu konu göz ardı edilmemeli, kırsal alanların yeni makro ekonomik çerçevede sürdürülebilir kılınması ve çevrenin terk edilip bozulmasının önüne geçilerek kırsal alanlarda yaşayanların ekonomik ve sosyal açıdan dışlanmaları ve yardıma muhtaç kalmalarının önlenmesi gerekmektedir. Türkiye’nin kırsal alanlarının Bölüm 1.2’de yapılan analizi çerçevesinde bu alanların kendine zor yeten çiftçilik, düşük üretkenlik, ücretlendirilmeyen işgücü, fakirlik ve devlet müdahalesine muhtaç olma özelliklerinin değişmesiyle tarımsal işletmelerin daha etkin faaliyet göstermeleri ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

1.1.2.1 Türkiye ile AB ve OECD ülkeleri arasındaki büyük gelişme farkı

AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye’nin kalkınmışlığına yönelik mevcut durumu önemli ölçüde gelişmeye muhtaçtır. Genel olarak, Türkiye ile OECD Üyesi Ülkeler ekonomisindeki büyük fark (satın alma gücü paritesine bağlı olarak kişi başı GSYİH) 1970’lerin başından beri değişmeden kalmış, sadece çok küçük bir artış göstermiştir (temel göstergeler için Bölüm 1.4’e bakınız). Bu çerçevede, 2005 verilerine göre Türkiye’nin rakamları, OECD ülkeleri arasındaki en düşük rakamlar olup AB-15 ortalamasının %26’sına tekabül etmektedir.

İkinci bir yapısal fark ise, Türkiye’deki kırsal alanlar diğer kalkınmış ülkelerle kıyaslandığında tarımsal istihdamın payı daha fazla olup bu alanlar halen oldukça yoğun bir nüfus barındırmaktadır. Nüfus yoğunluğu aslında kırsal alanlar için önemli bir avantaj olup çoğu kırsal alanın mevcut düşük sosyo-ekonomik koşullarından kaynaklanan dezavantajlı durumu dengelemektedir (daha detaylı bilgi için Kısım 1.2’ye bakınız).

Tablo 8’e bakıldığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmektedir:

- Nüfusunun yaklaşık %58’i baskın kırsal alanlarda yaşayan Türkiye; diğer ülkeler ve AB ile kıyaslandığında İrlanda, İsveç, Norveç ve Danimarka ile beraber kırsallık bağlamında grubun en üstünde yer almaktadır.
- 1990-2000 yılları arasında kırsallık gözle görülür şekilde azalmıştır: 1990 yılında “baskın kırsal” diye nitelendirilen alanlar % 58 iken bu tanımlamaya uygun alan oranı 2000 yılında⁶ % 40’a düşmüştür. Bu eğilim aynı dönemlerdeki büyümenin bir sonucu olup, baskın kırsal alanlardan, daha az kırsal (orta kırsal) alanlara ve baskın kentsel alanlara doğru nüfus kayması yaşanmıştır. Bu olgu hızlı bir kentleşme sürecine işaret etmektedir. Kırsal alanlardan insan ve ekonomik kaynakların çekilmesi sonucu bu alanlar genel anlamda ekonomik gelişmeden yoksun kalmakta böylece kır-kent arası gelişmişlik farkları artmaktadır.

⁶ FAO tarafından yayınlanan rapor sonuçları-Türkiye’de yeni kırsal politika ve yaklaşımlar.2007

Tablo 8. Nüfus ve alansal olarak farklı kırsal alanlardaki oranlar. Ulusal düzeyde yüzdelik değerler

ÜLKE	Nüfus (% ulusal toplamda)			Alan (% ulusal toplamda)		
	Baskın kırsal alanlar	Önemli kırsal yada Orta kırsal alanlar	Baskın kentsel alanlar	Baskın kırsal alanlar	Önemli kırsal alanlar	Baskın kentsel alanlar
Avustralya	23	22	55	92	8	0
Avusturya	40	39	22	71	28	1
Belçika	2	17	81	15	28	57
Kanada	33	23	44	95	4	1
Danimarka	39	38	23	68	31	1
Finlandiya	47	32	21	83	16	1
Fransa	30	41	29	61	34	5
Almanya	8	26	66	19	39	42
Yunanistan	47	18	35	81	16	3
İzlanda	35	8	57	75	24	1
İrlanda	62	-	38	91	-	9
İtalya	9	44	47	26	54	20
Japonya	23	34	43	59	33	8
Lüksemburg	-	100	-	-	100	-
Hollanda	-	15	85	-	34	66
Yeni Zelanda	-	61	39	-	95	5
Norveç	51	38	11	84	16	0
Portekiz	35	24	41	81	13	6
İspanya	19	46	35	55	39	6
İsveç	49	32	19	88	10	2
İsviçre	14	25	61	54	29	17
Türkiye ⁷	58	30	12	82	17	1
İngiltere	15	17	68	52	22	26
ABD	36	34	30	85	10	5
AB ortalama	17	31	52	49	34	16
OECD	28	32	40	87	10	3

Kaynak: OECD (2000)

1.1.2.2 İstihdam ve işgücü

2005 yılında, 15-64 yaş aralığındaki nüfus 46.622 milyon olup, nüfusun %45,9'una tekabül eden 21.413 milyon kişi çalışan nüfustur. Bu oran 2006 yılında da değişmemiştir (Tablo 9). AB-15'in %65,4'lük oranı ile karşılaştırıldığında, Türkiye'deki bu oran oldukça düşüktür (iş gücüne katılım oranı da düşüktür). İstihdam oranı düşen bir eğilim arz etmektedir (2001 yılında %47.8 iken 2006

⁷ 1990 Genel Nüfus sayımı sonuçları esas alınmıştır.

yılında %45.9). Nüfus ve ekonomik büyüme açısından bu eğilim istihdam artışının nüfus artışının gerisinde kaldığını göstermektedir.

Tablo 9. İş gücünün dağılımı (1.000 kişi)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
15-64 yaş nüfusu	42.614	43.457	44.226	44.977	45.813	46.622	47.391
İşgücü	22.330	22.732	23.117	22.964	23.609	23.928	24.195
İşgücüne Katılım Oranı (%)	52,4	52,3	52,3	51,1	51,5	51,3	51,1
Kadın (%)	28,0	28,5	29,5	28,1	27,0	26,5	26,7
Erkek (%)	76,9	76,1	75,1	74,0	76,1	76,2	75,5
İstihdam	20.836	20.771	20.659	20.475	21.117	21.413	21.752
İstihdam oranı (%)	48,9	47,8	46,7	45,5	46,1	45,9	45,9
Kırsal Alanlardaki İstihdam Oranı (%)	59,2	58,9	57,5	55,0	55,4	52,9	52,3
Kentsel Alanlardaki İstihdam Oranı (%)	42,3	40,9	40,1	39,8	40,6	42,0	42,4
İşsiz nüfus	1.494	1.961	2.458	2.489	2.492	2.515	2.443
İşsizlik oranı (%)	6,7	8,6	10,6	10,8	10,6	10,5	10,1
Kırsal Alanlardaki İşsizlik Oranı (%)	4,1	5,0	6,0	6,9	6,2	7,1	6,8
Kentsel Alanlardaki İşsizlik Oranı (%)	8,9	11,6	14,3	13,8	13,7	12,8	12,1
Genç İşsizlerin Oranı (%)	13,1	16,2	19,2	20,5	19,7	19,3	-

Kaynak: TÜİK

Kadınların iş gücüne katılımı erkeklere oranla oldukça düşüktür. Kırsal alanlardaki istihdam oranı ise kentlere göre daha fazladır. Bu durum iş piyasasının iki yapısal özelliğini göstermektedir; tarımsal istihdamın kırsal alanlarda yüksek olması ve kadınların düşük okuma yazma oranları ve sınırlı mesleki kabiliyetleridir.

Aile fertlerinin ücretsiz olarak istihdam edildiği küçük, yarı-geçimlik ve karışık üretim yapan aile çiftlikleri büyük ölçüde kayıt dışı ekonomide çalışmaktadırlar. Bu koşullarda çalışanlar nüfusun oldukça büyük bir kısmını oluşturdıklarından, bu kesimin istihdamla ilgili verdikleri bilgiler (örneğin kendilerini çalışıyor ya da çalışmıyor olarak deklare etmeleri) özellikle de kırsal kadın işgücü istatistiklerini önemli ölçüde etkilemektedir.

İstihdam oranları zaman içinde azalma eğilimindedir (1975 yılında % 64,5’dir) özellikle çiftçilik faaliyetleri ile uğraşan kadınların kırdan kente göç ile iş gücünden çıkması bu durumda etkili olmaktadır. Kadınların eğitim düzeylerinin düşük ve çiftçilik haricindeki becerilerinin yetersiz olması iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Kadınlarda istihdam oranlarının artırılması; eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve özellikle tarım alanında kayıt dışı ekonominin azaltılması ile mümkündür. Söz konusu uygulamalarla istihdamda bir artışın olabileceği genç yaşlardaki kadınların istihdam oranları göz önüne alındığında ortaya çıkmaktadır.

İş gücü piyasasının bu karmaşık durumu özellikle tarımda üretkenliği etkilemektedir. Toprak ve istihdam üzerinde yüksek bir demografik baskı uygulamakta olup, ancak kentleşme süreci içerisinde tedricen ortadan kalkabilecektir. Tarımda üretkenlik OECD ülkeleri arasında sürekli en alt sırada yer almaktadır;1976’dan 2003’e kadar işçi başına 6200 Avro civarında bir değerle endüstri ve AB ülkelerinin çoğundan düşüktür (OECD 2006 Türkiye Raporu).

Türkiye’nin işsizlik oranı 2001 yılında %8,6 iken 2004 yılında bu oran %10,6’ya yükselmiş; 2006 yılında ise %10,1’e gerilemiştir. % 19 civarında seviye ile genel işsizlikten yaklaşık iki kat daha fazla olan genç işsizlik ise değişmeden kalmıştır.

Endüstri ve hizmetler sektörlerinin istihdamdaki payları % 62,4'ten % 72,7'ye yükselirken, tarımsal istihdam mutlak sayı olarak belirgin bir biçimde azalmış (2001 yılında 8,1 milyon iken 2006 yılında 6,1 milyon; Kısım 1.4'teki göstergelere bakınız) ve istihdamdaki payı da tahmin edileceği üzere düşüş göstermiştir (aynı dönemde % 37,6'dan %27,3'e). Bu durum Kısım 1.1.1'de açıklanan aynı sektörlerdeki GSYİH'in gösterdiği genel artış ile tutarlıdır.

Kayıt dışı istihdam son 5 yıldır toplam istihdamın yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Kayıt dışı istihdam oranı, 2005 yılında toplam istihdamın %49,1'i, tarım sektöründeki istihdamın %88,1'i ve tarım dışı sektörlerdeki istihdamın %34'ü olarak gerçekleşmiştir. Özellikle tarım sektöründe kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, düşük istihdam oranları ve yüksek işsizlik seviyesi birbiri ile ilişkili unsurlardır. Bu unsurlar birbirlerini çok dikkate değer biçimlerde etkiler ve kırsal alanlardaki işgücü piyasasının zafiyetini ortaya koyar niteliktedir. Eğer kırsal nüfus üzerinde ve küçük çiftliklerde ekonomik büyümenin yeniden yapılanma etkisini hafifletmek amaçlanıyorsa bu zafiyetlerin belirli politikalarla ele alınmaları gerekmektedir. Eğitim ve öğretimin geliştirilip yaygınlaştırılmasına ve etkili yayım hizmetlerine ihtiyaç vardır. Böylelikle kırsal alanlarda değişmekte olan durum ile uyumlu olarak kapasite geliştirmeye önemli derecede katkıda bulunulması mümkün olacaktır. Bunun yanında, tarım faaliyetlerini gelir açısından tamamlayacak, toprak üzerindeki demografik baskıları tedricen hafifletecek ve aynı zamanda kırsal alanlardaki nüfusun yerinde kalmasını sağlayacak tarım dışı sektörlerde de birtakım faaliyetlere ihtiyaç bulunmaktadır.

1.2 TARIM SEKTÖRÜ VE KIRSAL ALANLARIN PERFORMANSI

1.2.1 Tarım ve gıda zinciri

Serbest ticaret bölgesi üyesi olmanın ekonomik gerekçesi, ülkenin göreceli bir maliyet avantajına sahip olduğu ürünleri ihraç ederek ekonomik büyümenin kapsamını genişletme fırsatı yaratmasıdır. Bu ekonomik faydalar ancak üreticilerin genişletilmiş açık pazarda mevcut fiyatlarla makul bir gelir sağlamaları halinde fark edilecektir. Bu da aynı zamanda üretim işletmelerindeki kalite ve üretim faktörlerinin yapısına bağlıdır. Bu yapısal verimliliğin en çok kullanılan göstergeleri ise iş verimliliği ya da yapılan yıllık iş birimi başına brüt katma-değerdir.

Türk çiftliklerinin AB açık pazarındaki rekabet gücü, ancak uygulanan fiyatların ve işgücü üretkenliğinin Avrupa'daki mevcut değerlerle kıyaslanması sonucu mümkün olabilmektedir.

Tablo 10. 2004 yılında AB 25 ve Türkiye'deki ürün fiyatlarının karşılaştırılması (Avro/100 kg).

Ürün	TR fiyatı	AB 25 fiyatı
Buğday	19,05	12,28
Çavdar	15,02	11,04
Arpa	16,17	11,45
Yulaf	17,05	12,51
Mısır	19,36	12,77
Patates	20,01	20,22
Şeker pancarı	59,23	44,49

Kaynak: TÜİK ve EUROSTAT

Türk çiftçilerinin satış fiyatları patates hariç bütün ürünlerde AB'ye oranla yüksektir. Tahıl fiyatları hala bazı ithalat tarifeleri ile korunmaktadır. AB'ye girilmesiyle bütün bu ürünlerin fiyatlarının düşmesi beklenebilir. Tablo 11'de Türkiye'de ve Yunanistan'da çiftçilerin seçilen bir dizi tarım ürünü, sebze ve meyve için sağladıkları satış fiyatlarının karşılaştırılması sunulmaktadır. (daha çok

Akdeniz ikliminin ve Karasal iklimin tipik ürünleri). Tablo 11’de ülkeler bazında bu ürünlerin Eurostat fiyatları gösterilirken, Tablo 10’ da AB ortalaması verilmemektedir.

Tablo 11. Seçilmiş Akdeniz Bölgesi ürünleri için Türkiye ve Yunanistan’daki fiyatlar (Avro/100 kg, 2004)

Ürün	Türkiye fiyatları	Yunanistan fiyatları
Nohut	57.9	119.0
Mercimek	67.5	129.0
Tütün	257.3	148.0
Pamuk	134.6	88.0
Kavun	25.6	24.9
Domates	23.7	47.0
Kiraz	96.7	159.7
Şeftali	57.2	57.7
Zeytin (sofralık)	83.3	152.3
Portakal	24.7	22.0
Mandalina	29.5	48.2
Fındık	137.0	175.6
Fıstık	333.4	560.81

Kaynak; TÜİK; Tarımsal yapı, üretim, fiyat ve değer, 2004. Eurostat

Tablo 10’da gösterilen durumun aksine, Türkiye’de bu ürünlerin fiyatları çok daha düşüktür. Bu da sektörün temel sorunları çözüldüğü takdirde, AB’ye girdikten sonra, bu ürünlerin üretimi için gerekli olan ekonomik ortamın bugünden çok daha rekabetçi olabileceğine işaretir.

Hacmi itibarıyla Türkiye’nin en önemli ürünü olan ve Akdeniz’e ve karasal iklime özgü çiftçiliğin ürünü bir temel gıda maddesi olarak durum buğdayı (*Tricutum durum wheat*) açısından durum daha olumsuzdur. 2004 yılında Türkiye ve Yunanistan için fiyatlar, 100 kg başına sırayla 20,1 ve 13,8 Avro olmuştur.

Hayvansal ürünler için AB ve Türk fiyatlarını karşılaştırmak, Eurostat ve TÜİK’in sağladığı veriler farklı üretim birimlerine ilişkin olduğu için daha zordur. Tablo 12’de, Türkiye ve seçilmiş AB üyesi ülkelerdeki süt ve sığır eti fiyatlarının karşılaştırılması sunulmaktadır.

Tablo 12. 2004 yılında Türkiye ve seçilmiş AB üyesi ülkelerde süt ve sığır eti fiyatları (Avro/100 kg)

Ülke / fiyatlar	Süt fiyatları (Avro/100kg)	Sığır eti fiyatları (Avro /100kg canlı ağırlık)
Hollanda	30,37	
İrlanda	25,99	150,33
Fransa	30,64	
İngiltere	26,4	
Danimarka		100,0
Türkiye	33,0	243,0

Kaynak; Eurostat ve TKB: Kırmızı Et Sektör Analizi

Türkiye’deki süt fiyatları AB’den yüksektir fakat çok fazla oranlarda bir yükseklik söz konusu değildir. Diğer taraftan sığır eti fiyatları çok fazla yüksektir. Bu durum, sektördeki üreticilerin çok daha düşük bir fiyat sistemine adapte olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu kapsamda Türkiye’nin Kuzey-doğu ve orta-doğu tarım bölgelerinin önemi büyüktür; çünkü bu bölgelerin tümü ya da büyük kısmı kırsaldır, kişi başına GSYİH çok düşüktür (ulusal ortalamanın %50-75’i), Ülkenin en fazla göç veren (%5’ten fazla) bölgeleri olup kuru ot ile hayvan besiciliği en yaygın tarımsal faaliyettir. Türkiye’nin bu şekilde en fakir kırsal bölgelerinde hakim olan çiftçilik

faaliyetlerinin Ortak Tarım Politikasına uyumunun sağlanmasında ciddi zorluklarla karşılaşacakları muhtemeldir.

Tarımsal sektörün ekonomiye getirdiği katma değer, tarımsal ithalat ve ihracat değerleri kıyaslandığında ortaya çıkmaktadır.

Tablo 13'te sektörün ciddi bir döviz girdisi sağladığı ve bu çerçevede son yıllarda performansının istikrarlı bir biçimde geliştiği gösterilmektedir. Ancak tahıl için sektörel bazda ithalat, ihracatın 29 katıdır. Bu durum hayvan yemi ithalatının büyüklüğünü de yansıtmaktadır. Diğer yandan, meyve ve sebzede görülen 0,05 ve 0,06 oranları ise, bu sektörlerin tarımdan elde edilen döviz girdilerinin temel kaynağını oluşturduklarını göstermektedir. 2005 yılında 59,14 milyar Avro olan toplam ihracat içinde, tarımsal ihracatın toplam ihracata oranı 10,7'dir.

Tablo 13. Tarımsal ihracat ve ithalat değerleri 2003-2005.

Yıl	Tarımsal ihracat (Euro)	Tarımsal ithalat (Avro)	İthalat / İhracat
2003	4.277.048	2.593.966	66
2004	4.820.875	2.618.735	54
2005	6.320.254	2.780.879	43

Kaynak: TÜİK

Tarım sektörünün imkânlardan faydalanma veya AB'ye katılımından dolayı çıkacak zorluklarla baş edebilme kabiliyeti, tarım ve gıda işleme endüstrilerinin yapısal verimliliklerine bağlı olacaktır. "Yapısal verimlilik" kavramı; arazi, işgücü ve üretim sürecinde uygulanan teknolojinin miktarı, kalitesi ve bileşimine atıfta bulunmaktadır. Yapısal verimliliğin en çok kullanılan göstergesi işgücünün verimliliği veya her işgücü biriminin katma değeridir. Tablo 14'te, Türkiye, AB 25, AB 15 ve seçilmiş bazı üye ülkelerde tarım sektöründe çalışanların cari fiyatlarla kişi başına gerçekleştirdikleri brüt katma değerler gösterilmektedir. Tabloya göre Türkiye'deki işgücü verimliliği AB ortalamasının yirmide biri, Avusturya'nın otuzda biri ve bazı yeni üye ülkelerin de beşte biri ve altıda biri arasındadır.

Tablo 14. 2004 yılında Tarım sektöründe çalışanların cari fiyatlarla kişi başına gerçekleştirdikleri brüt katma değerler (Avro / çalışan)

Ülke	BKD/ çalışan
AB 25	59,600
AB 15	67,600
Avusturya	122,400
Çek Cumhuriyeti	16,500
Macaristan	21,300
Slovakya	17,000
Türkiye	3,449

Kaynak: TÜİK ve Eurostat

Bu düşük işgücü verimliliği faktörü bazı yapısal eksikliklere bağlanabilir. Tablo 15'te görüldüğü üzere Türkiye'de çiftliklerin %67'sinin karışık faaliyet yapmaktadır. Diğer taraftan belirli tarımsal ürünlere ihtisaslaşmanın ise güncel üretim teknolojileri ve bilgilere ulaşım imkanlarını geliştirdiği açıktır.

Tablo 15. Tarımsal işletmelerin tip itibarıyla dağılımı

Tipi	İşletme sayısı	%
Sadece bitkisel üretim	929.582	30,2
Sadece hayvancılık	76.629	2,4
Karışık	2.074.439	67,4
TOPLAM	3.076.650	100,0

Kaynak: TÜİK, 2001

Tablo 16’da görüldüğü üzere işletme başına düşen ortalama alan sadece 6 hektar; 5 hektardan daha küçük alana sahip işletmelerin oranının ise %65’dir. Küçük çiftliklerde modern donanım ve binalara yapılan büyük yatırımlardan ekonomik getiri elde etme olanakları sınırlıdır. Küçük çiftlikler aynı zamanda işgücüne yeterli istihdamı sağlamamaktadır. Bu kısıtlamalara ek olarak, çoğunluğa tekabül eden bu küçük işletmeler; hane halkının büyük bir bölümünün düşük gelirli ya da yoksulluk sınırında olması gibi sosyal sorunlar doğurmaktadır.

Tablo 16. Çiftliklerin sahip oldukları alana göre dağılımı (% , 2005)

Ülke	< 5ha	5-50 ha	> 50 ha
Türkiye	65	34	1

Kaynak: TÜİK ve EUROSTAT

Tablo 17’de görüldüğü üzere tarım işletmeleri parsellere bölünmektedir. Çiftliklerin yüzde 80,5’ten fazlası 3 parselden fazla parçaya ayrılmıştır. Bu bölünme bir yandan makineleşme, yoğun otlatma sistemlerinin benimsenmesi gibi olanakları kısıtlamakta bir yandan da kayıpların artmasına ve üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır.

Tablo 17. Çiftlik parselleri

Parsel sayısı	%
1 ila 3	19,5
4 ila 5	57,4
6 ila 9	16,0
>10	7,1

Kaynak: TÜİK, 2001

Köy (kırsal) nüfusunun yalnızca %48,7’si ilköğretim mezunudur ve bu durum okuma yazma düzeyinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. İleri düzeyde öğrenim görenlerin oranı sadece %2’dir. Tarımdaki işgücünün büyük bölümü (% 64) ücretsiz çalışan aile bireyidir. Kent temelli faaliyetlerle güçlü bir ekonomik büyüme yaşayan bir ülkede bu büyük ücretsiz işgücü kaynağının küçülmesi ve bunun da gerçek bir maliyet yaratması kaçınılmazdır.

Son olarak sabit sermaye oluşumuna ilişkin bir veri mevcut bulunmasa da, çok küçük işletme büyüklüğünde ve ücretsiz aile işgücü ile faaliyetlerini sürdüren bu çiftliklerin büyük çoğunluğunda teknolojik seviyeler çok düşüktür. TÜİK’in tarım makineleri ve donanımına ilişkin yayınladığı verilere göre toprağın %25’i, hala hayvanların çektiği donanımla sürülmektedir; biçerdöver makinelerinin ise %68’i, 10 yılı aşkın zamandır kullanımdadır.

1.2.2 Programda hedeflenen tarım sektörlerinin analizleri

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü (AK) Madde 184 (b)’ye göre, program kapsamında yer alacak her sektörün bağımsız uzmanlar tarafından detaylı sektör analizinin yapılması gerekir. Ayrıca, Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesinde de (MIPD 2007-2009), IPA yasal çerçevesinin gerektirdiği üzere bağımsız ekspertiz gerektiren çiftlik modernizasyonu, gıda işleme ve pazarlama sektörlerinde derinlemesine analiz yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, IPARD programı kapsamına alınması planlanan sektörlerin analiz çalışmaları yapılarak sektördeki mevcut durum ve potansiyel, sektörün gelişme ihtiyaçları ve gerekli müdahaleler konusunda sağlam açıklamalar ortaya koyulmuştur. Söz konusu çalışmalar Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yaptırılmıştır. Raporlar⁸, IPARD Programının hazırlığı sırasında kullanılmıştır.

⁸ Beş sektördeki çalışmalar: AB’ye katılım çerçevesinde Türk Süt Sektörüne Genel Bakış, Nisan 2006; FAO Destekli Proje. Kırmızı Et Sektörüne ilişkin Nihai Rapor, Aralık 2006; Beyaz Et Sektörü Raporu, Kasım 2006; Meyve ve Sebze Sektörüne ilişkin Nihai Rapor, Aralık 2006, Balıkçılık ve Su Ürünleri Sektör Çalışması, Nihai Rapor, Şubat 2007

1.2.2.1 Süt sektörü

Üretim ve Tüketim

Türkiye, 2005'teki yıllık yaklaşık 11,1 milyon tonluk üretimiyle dünyanın en büyük süt üreticisi ülkeleri arasındadır. Bu üretimin %90'ı inek sütü, %8'i koyun sütü ve %2'si de keçi sütüdür.

Üretimin %18'inin kullanıldığı ve kişi başına tüketilen süt ürünlerinin %15 olduğu düşünüldüğünde ülkedeki süt tüketiminin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Kişi başına yıllık süt tüketimi 147 litredir; bu oran Polonya'da ise yıllık 321 litredir.

Peynir ve yoğurt tercih edilen tüketim ürünleridir. Sütün %73'ü bu ürünlerin yapımında kullanılmaktadır.

Geçimlik veya yarı geçimlik küçük çiftliklerin üretimleri göz önünde bulundurulduğunda, üretimin %90'ı yoğurt ve ayran (toplam üretimin %60'ı), sıvı süt (%20) ve peynir (%10) şeklinde doğrudan çiftlik hane halkınca tüketilmektedir. Bu çiftliklerdeki toplam üretimin sadece %10'u yerel olarak satılmaktadır.

Süt fiyatları çoğu tüketicinin satın alma gücüyle kıyaslandığında oldukça yüksektir. Bu fiyat süt toplama maliyetlerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Endüstriyel sütü sadece yüksek gelirli gruplar satın alabilmektedir. Az gelirli hane halkının ulaşabildiği düşük fiyatlı, işlenmemiş, düşük kaliteli süt ise kayıt dışı dağıtım sisteminin artmasına sebep olmaktadır.

Çiftlik yapısı

Büyük çapta süt üreten ülkelerin tam tersine Türkiye'deki süt üretim üniteleri oldukça küçüktür. İşletmelerin %87'sinin 10'dan az ineği bulunmaktadır. Büyük ölçekli çiftlikler sadece çok küçük bir azınlığı oluşturmaktadırlar:

Tablo 18. Çiftlik büyüklüğü⁹

Sağmal inek sayısı	Yüzde (%)	Sayısı
1 – 6	75,3	829.643
7- 49	24,3	268.029
50 – 100	0,3	4.017
>100	0,04	452
Toplam		1.102.141

Kaynak: TKB

Yükselme eğiliminde olsa da süt üretimi verimi oldukça düşüktür. 2004 yılında kilogram bazında cinse göre süt verimi şöyledir: (i) Safkan: 3.881; (ii) Melez: 2.711, (iii) Yerli: 1.317¹⁰.

FAO'nun Türk süt sektörü analizi (2006) sonuçlarına göre üreticiler dört grup halinde tanımlanmaktadır:

Geçimlik faaliyette bulunan ve 1 ya da 2 inek sahibi olan süt üreticileri: Bu çiftçiler çoğunlukla oldukça yaşlıdır. Aynı zamanda meyve ve sebze gibi başka tarımsal ürünler de üretirler. Süt kalitesi

⁹ Detaylı tablo Ek 1.8.1'de verilmiştir.

¹⁰ Ülkede bulunan 9.6 milyon ineğin, 33.6 %'sı safkan, 48%'i melez ve 18.4%'ü ise yerlidir. Hayvanların bileşimi bölgeler bazında değişmektedir. Safkanlar Batı'da yoğunlaşmaktadır.

genelde düşüktür ve ürün tamamen aile tarafından tüketilir ya da çok az bir kısmı yerel olarak satılır.

3 ila 10 ineğe sahip geçimlik faaliyet ötesindeki süt üreticileri: Birden fazla üretim faaliyetinde bulunan çiftlikler veya yarım zamanlı çalışan çiftçilerdir. Ürünlerinin bir kısmını kendileri tüketir, kalanı ise çoğunlukla doğrudan çevredeki tüketicilere satarlar. Süt kalitesi genelde düşüktür.

10 ila 50 ineğe sahip uzman süt üreticileri: Bu çiftlikler, nispeten genç çiftçilere sahip uzmanlaşmış çiftliklerdir. Sütün çoğunluğu mandıralara satılmaktadır.

100'den fazla inek besleyen büyük süt üreticileri: Bu çiftlikler özel ya da devlete ait olabilirler. Bazıları ise süt işleyen işletmecilere aittir.

Örneğin; Konya ilinde, sütçülükle uğraşan yaklaşık 35.000 çiftlik bulunmaktadır. Bunlar arasında, her biri 100'den fazla ineğe sahip 35 uzman işletme vardır. Bu işletmeler en gelişmiş teknolojilerle sağma ve soğutma işlemlerini gerçekleştirmekte, soğutulmuş ve kalite testinden geçmiş, Topluluk standartlarını ve ulusal kalite standartlarını karşılayan ve yine bu standartlara uyumlu olan, modern işleme tesislerine doğrudan gönderilen yüksek kalitede süt üretmektedirler.

Modern süt işletmelerinde üretilen süt normal süt fiyatından oldukça yüksek bir fiyattan alıcı bulabilmektedir. Yerel pazarda yüksek kaliteli sütün azlığı, yüksek yatırım ihtiyacı ve Türkiye koşullarında kaliteli hayvan yemi üretiminin yüksek maliyetinden dolayı sütün fiyatı artmaktadır. yansıtmaktadır. Büyük şehirlerde yüksek kalitedeki süt ürünlerine talep yüksektir.

Öte yandan, süt üreten tarım işletmelerinin çoğunluğu 1 ile 10 arası ineğe sahiptir. Sağım el ile yapılmakta, süt soğutulmamaktadır (Bozulmasını önlemek için yaz aylarında sütün günde iki kez toplanması gerekmektedir), kalite testi yapılmamaktadır. Sütün kalitesi genelde düşük olup, yaklaşık %95'inde bir milyondan fazla bakteri, somatik hücre, antibiyotik kalıntıları ve brusellanın bulunduğu tahmin edilmektedir.

Yukarıda bahsedilen ilk iki kategorideki süt işletmelerinin yanı sıra genelde genç çiftçilerin sahip olduğu ve bu çiftçiler tarafından yönetilen küçük ve orta büyüklükte bir dizi uzman süt işletmesi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu işletmeler ticari yönelimlere sahiptir ve çoğunlukla modern mandıralara yüksek kalitede süt satmaktadırlar. Sürülerindeki hayvan sayısı az olup 10-50 inek arasındadır. Yetiştiricilik usullerini geliştirmek isteseler de yeterli arazi ve otlaklara erişmekte zorlanmaktadırlar. Çoğunlukla çok düşük yem değeri olan ortak otlaklar ile yetinmek zorunda kalmaktadırlar. Ticari kredi almakta da güçlük çekmektedirler. Bu sebeple barınak, besleme, sağım odası donanımları ve soğutma tesislerinin modernizasyonu için gereken finansmanı sağlamak da zorlanmaktadırlar.

Coğrafi dağılım

Türkiye'nin süt üretim modelleri arasında çok açık bölgesel farklılıklar bulunmaktadır. Yerli cinsler Güney Doğu Bölgesinde göze çarpmaktadır (üretimin %56'sını sağlamaktadır). Sezon kısadır ve süt verimi de hayvan başına ortalama 1.000 litre ile oldukça düşüktür. Üretimin neredeyse tamamı yerel pazarı hedeflemektedir. İnek sütü yanında koyun sütü¹¹ ile ihtiyaç tamamlanmaktadır.

¹¹ Kuzey doğu ve Güney doğu bölgelerinde diğer süt kaynaklarından (koyun, keçi ve manda) elde edilen mahsuller toplamın %23'ünü oluşturmaktadır. Ulusal düzeyde bu oran %10'dur. Ne var ki, daha yüksek net gelirler bu tür süt ürünlerine talebi arttırsa da koyun, keçi ve manda sütü üretimi giderek azalmaktadır. Bu düşüş bu tür özel sütler için örgütlü toplama, işleme ya da pazarlamanın yokluğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin batısında, özellikle de Marmara ve Ege Bölgelerinde hayvanların çoğunu safkan ve melezler oluşturmakta ve süt verimi hayvan başına Marmara'da 6.000 litreye, Ege'de ise 4.000 litreye ulaşmaktadır. Son yıllarda bu iki bölgede büyük ve ticari amaçlı süt üreten işletmeler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Toplama ve işleme sektörü

2005 verilerine göre, toplam süt üretiminin yaklaşık %10'u doğrudan hanehalkı tarafından tüketilmekte ya da müşterilerine ürün kalitesi bakımından hiçbir güvence vermeyen sokak satıcılarına¹² satılmaktadır. Bu durum süt üretiminin, toplamasının, işleminin ve dağıtımının geleneksel sistem içinde önemli bir istihdam sağlaması ve çoğu tüketicinin kaliteye değil de fiyata yönelik tercihleri sebebiyle önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'de süt tüketim tercihlerinin yoğurt, beyaz ve kaşar peynir gibi düşük kaliteli süttten elde edilen ürünlere yönelik olması önemli bir konudur.

Toplam üretimin %19'u, 800 süt toplayıcısı tarafından, 3.700 adet küçük ölçekli süt işleme tesisine (mandıra) satılmaktadır. Bu iki pazarlama kanalı sağlık açısından bakıldığında en çok risk altında olanlardır.

Üretimin %33'ü daha büyük işleme tesislerine satılmakta geri kalanı ise çiftliklerde tüketilmektedir¹³.

Süt işleme tesislerinin büyüklüklerine göre dağılımı Tablo 19'da gösterilmektedir:

Tablo 19. Büyüklüklerine göre süt işleme tesislerinin dağılımı (Ek 1.8.3)

Kapasite (ton /gün)	Yüzde (%)	Sayı
5'in altında	75	1438
5-50 arası	21	393
50-70	1.3	24
70'den fazla	2.7	49
Toplam	100	1904

Kaynak:TKB Tarım İl müdürlükleri, Mart 2007

Tabloda görüldüğü üzere, bu işletmelerin çoğu çok küçük ölçekli (günde 1 tondan az), ulusal gıda sağlığı ve güvenliği yönetmeliklerini uygulamayan mandıralardır. Bu mandıralarda emek yoğun teknolojiler kullanılarak, hijyenik olmayan koşullar altında çoğunlukla yoğurt ve beyaz peynir üretilmektedir. Ürünler, küçük dükkanlara ve süpermarketlere satılmaktadır. Daha düşük fiyattan süt aldıkları ve yatırım maliyetleri de daha az olduğu için modern mandıralara göre ürünlerini çok daha düşük fiyattan satabilmektedirler.

Sütün toplanmasında ilk aşamada çoğunlukla kooperatifler ve toplama merkezleri yer almaktadır. Bu merkezler yerel kooperatif birlikleri ya da belediyeler tarafından işletilebilmektedir. Daha çok işleme sektöründen bağımsız olarak ve kalite zincirine entegre olmadan faaliyet göstermektedirler.

Toplama merkezlerinin öngördüğü kalite standartlarına uymayan üreticilerin ürünlerini kayıt dışı sektörlerde pazarlama imkanları bulunmaktadır.

¹² Süt satıcıları genelde sütleri kendileri toplar ve pastörize etmeden ya da standart hale getirilmeden kapı kapı dolaşıp satarlar.

¹³ Çiftçilerin kendileri tarafından ve buzağların beslenmesi amacıyla tüketilmektedir.

Ancak, bu kısmen “kontrol dışı” durumun ileride değişmesi beklenmektedir; çünkü kayıt dışı sektörü kısıtlamak için, 2004 yılında 5179 sayılı Gıda Kanunu¹⁴ kabul edilmiştir. Kanun ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığının izni olmayan ürünlerin satışı yasaklanmıştır. Özellikle de sokakta süt satışı yasaklanmıştır. Uygulamada zorluklara rağmen, denetimler sıkılaştırılmaktadır.

Ayrıca, uygun çalışma izni, ruhsat ve teşvik belgesine sahip işleme tesislerine sütlerini satan süt üreticileri özel bir destekleme programına dahil edilmişlerdir. Bu kapsamda üretilen sütün kayıt altında bulundurulması ve aynı zamanda da sütün işlenmesinin hijyenik koşullar altında yapılması amaçlanmaktadır. Ulusal destek programlarının detayları, IPARD ile tamamlayıcı unsurları ve amaçları, Bölüm 2’de açıklanmaktadır.

Üretici Örgütleri

Süt sektöründe 1163 Sayılı Kanun kapsamında kurulmuş, 750 tarımsal kalkınma kooperatifi mevcut olup, toplam 96.000 üyesi bulunmaktadır. Kooperatifler, çiftliklerden ya da toplama merkezlerinden alınan sütün bir merkezde toplanmasını sağlayarak sütün depolanması, soğutulması, laboratuvar analizlerinin yapılması ve daha sonra büyük şirketlere satılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca, yem hazırlama donanımı gibi girdiler de sağlamaktadırlar.

Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiriciliği Merkez Birliği, çoğu batıda bulunan 55 ili kapsamaktadır. Birliğe en az beş saf ineği olan üreticiler üye olabilmektedir. Birlik bünyesinde yaklaşık 50.000 işletmenin toplam 500.000 ineği kayıt altındadır.

Şu an, sekiz süt üretici birliğini temsil eden bir Merkez Süt Üreticileri Birliği bulunmaktadır.

1.2.2.2 Kırmızı Et Sektörü

Üretim ve Tüketim

Kırmızı et sektöründe üretim ve tüketim 1990’lardan itibaren gerilemeye başlamış, diğer taraftan kanatlı eti üretim ve tüketimi ise aynı miktarlarda artış göstermiştir (Tablo 20).

Nüfusun arttığı ve gelirlerin yükseldiği bu dönemde, iki ürün arasında fiyat farkı yanı sıra iki farklı tip üretim metodu ortaya çıkmıştır. Bir yanda modern işletmelerde verimli kümes hayvancılığı yapılırken, diğer tarafta küçük ölçekli işletmelerde verimsiz hayvancılık faaliyetleri yapılmıştır.

Tablo 20. Türkiye’de nüfusa kıyasla (1.000) et üretimi (milyon ton) ve kişi başı tüketim (kg/yıl)

Üretim (milyon ton)	1990	2000	2005	Değişme % 1990-2005
Kırmızı Et				
Sığır eti	329,0	354,6	321,7	% - 2,2
Kuzu/koyun eti	143,6	111,1	73,7	%-48,7
Keçi eti	22,5	21,4	12,4	%-44,9
Kanatlı Et				
Kümes hayvanı eti	415,0	662,7	979,4	%+136,0
Domuz eti	0,33	0,27	0,01	%-97,0
Toplam et (balık dışında)	910,4	1150,1	1387,2	%+52,4

¹⁴ 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

	1990	2000	2005	Değişme % 1990-2005
Nüfus (1000)	56,473	67,804	72,774 (Tahmini veri)	%+28,9
Kırmızı et kg/kişi başı/yıl	8,8	7,2	5,6	%-36,4
Kanatlı et kg/kişi başı/yıl	7,3	3,0	13,5	%+84,9
Toplam et kg/kişi başı/yıl	16,1	15,8	19,1	%18,6

Kaynak: TÜİK bilgilerinden derleme (Kesimhaneler, kombinalar ve kurban bayramı verileri dahildir.)

2005 yılında Türkiye’de kişi başına kırmızı et tüketimi 5,6 kg¹⁵ olup bu miktar AB25’in 17,7 kg miktarının oldukça altındadır. (Kaynak: Eurostat)

Hayvansal ürün ithalat tarifeleri ve AB’den (ve diğer ülkelerden) alınan sığır eti ve canlı büyükbaş hayvanların ithalatına koyulan kısıtlamalar fiyatları koruma altına alsa da kırmızı et fiyatları olması gerekenin üstündedir. Diğer taraftan kırmızı etin % 40’ı (% 22’si sığır eti ve % 69’u koyun ve keçi eti) kayıt dışı kesilmekte ve pazarlanmaktadır.

Hayvancılık sektörünün gelişimi hala benzer bir düşüş göstermektedir:

Tablo 21. Hayvancılık sektörünün gelişimi

Kategori	% Düşüş 1980-2005	Sayı (milyon) 2005
Sığır	-33	10,5
Koyun	-41	25,0
Keçi	-62	6,6
Manda	-84	0,16

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir (Bkz. Ek 1.9.6)

Çiftlik Yapısı

Türkiye’de hayvancılık, bitkisel üretimle birlikte yapılan küçük ölçekli bir faaliyettir. Çiftliklerin %67,4’ünde hayvancılık ve bitkisel üretim bir arada yürütülmektedir. Küçük işletmeler (20 hektarın altında) toplamın 2/3’ünü oluşturmakta olup bu işletmelerde, küçük baş hayvan sayısının %49,8’i ve sığır sayısının %48,7’si bulunmaktadır. 2001 yılı verilerine göre 2,2 milyon sığır işletmesinin, %50’si, 1 ile 4 baş arası hayvana sahiptir.

Diğer taraftan 300 baştan fazla hayvanı olan, az sayıdaki çiftliklerde sığır besiciliği yoğun olarak yapılmaktadır. 72.000 işletmenin sadece %1,2’sinde besi hayvanlarının %43’ü bulunmaktadır. Bu durum büyük yatırımcı grupların ve özel girişimcilerin mevcudiyetinin bir sonucudur. Büyük sermayeli ve sayısı artan modern besi üniteleri, ülkenin daha çok Batı bölgelerinde yoğunlaşmaktadır.

Coğrafi Dağılım

Sürü stoğunun yaklaşık yarısı doğu bölgelerde bulunmaktadır. Bu bölgelerde yerli ırk yoğundur. Yerli ırk bölgedeki zorlu iklim koşullarına uyum sağlayabilmektedir. Ancak saf ırktan daha az verimlidir. Saf ırkın yaklaşık %70’i Marmara, Ege, Orta Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde

¹⁵ Kayıt dışı yüksek miktardaki evsel tüketimini de hesaba katarak

bulunmaktadır. Koyun sürüsünün yaklaşık yarısı doğu bölgelerindedir. Akdeniz bölgesi keçi sürüsünün %25'ini barındırmaktadır. Bunlar da düşük kalitedeki bitki örtüsüne uyum sağlamaktadırlar.

Geleneksel olarak, Türkiye'nin iç ve doğu kesimlerindeki ekstansif hayvancılık, batı ve güney bölgelerdeki sığır yetiştirme ve besleme birimleri için birincil kaynaklardır. Böylece tüm sektörün kalkınması uyum sağlamalarına ve modernleşmelerine bağlıdır. Bununla beraber, bu ekstensif canlı hayvan yetiştiriciliği modelinin sürdürülebilirliği, bu illerde son 10-15 yılda kaydedilen yüksek düzeydeki "göçten" dolayı bozulmuştur.

Yetiştiricilik Sektörünün Performansı

İşletmelerin %90'unda yapılan geleneksel hayvancılık metotları sebebiyle verimlilik çok düşüktür. Bunun yanı sıra aşağıdaki olumsuz faktörlerin bir araya gelmesiyle verimlilik düşmektedir:

- Çiftliklerin küçük ölçekli olması,
- Yüksek maliyetli ve yetersiz yem üretimi: Yem ekimi sınırlıdır ve otlaklar iyi yönetilmemektedir. Birçok hayvan çoğunluğu samandan oluşan yemlerle beslenmektedir. Bu da büyüme hızını sınırlamaktadır.
- Yüksek kalite sığır eti üretimi için yerli ya da Holstein ve Brown Swiss besin yemleri uygun değildir.

Sonuç olarak; sığır başına karkas ağırlığı düşük olmaktadır (187 kg).

Geleneksel ahırlarda hayvan refahı koşulları ilkel ve sağlıksızdır. Küçük ölçekli işletmeler kırmızı et talebini karşılayacak şekilde üretimi artıracak bilgi ve kaynağa sahip değildir.

Ayrıca yıllar boyunca aşırı otlatma ve aşırı kullanımdan ötürü meralar sadece verimlilik açısından değil kalite açısından da bozulmuştur. Yarı kurak alanlardaki (Güneydoğu ve İç Anadolu) meraların bitki örtüleri ciddi bir biçimde azalmıştır ve artık toprağı koruyamamaktadırlar. Bu da, şiddetli rüzgar ve su erozyonu sorunlarına neden olmaktadır. (Bkz. Kısım 1.2.3)

Batı'daki besicilik ünitelerinin performansı çok daha iyi durumdadır. Buna rağmen, bu açık besi işletmelerinin¹⁶ performans analizi elde edilen brüt karın yatırılan sermayeye çok az bir getiri sağladığını göstermektedir. Besicilik maliyetlerinin önemli ölçülerde azaltılması gerekmekte olup yem hazırlama, depolama ve dağıtımı için önemli miktarda yatırım ihtiyacı bulunmaktadır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılan IPARD Program hazırlık çalışmaları kapsamında; küçük ve orta ölçekli besi işletmelerinin¹⁷ yem bitkilerini ve hayvan besleme gereksinimlerini olması gerektiği gibi yönetebilecek durumda olabildikleri ve uzun vadede ekonomik sürdürülebilirliklerini sağlayabilecek ekonomik düzeye ulaşabilecekleri değerlendirilmiştir. Bu kapsamında işletmelerin sığır ya da koyun besiciliği üzerine uzmanlaşmaları ile, yetiştiricilik konularında gelişmeleri (örneğin uygun yem seçimi, uygun hayvan refahı) ve verimliliğin artması beklenilmektedir.

İşleme Sanayi

¹⁶ Türkiye Et ve Balık Kurumu tarafından yapılan sığır eti ve koyun üretim maliyetleri çalışması

¹⁷ >= 30 sığır ya da >= 100 koyun/keçi

Hayvancılık ürünleri geleneksel olarak çeşitli yollardan pazara ulaşmaktadır. Üreticiler canlı hayvanlarını yerel pazarlarda, hayvan takas pazarlarında satabilmekte veya doğrudan tüccarlara pazarlayabilmektedir. Hayvanlar daha sonra belediyeye ait kesimhanelerde ya da özel kesimhanelerde kesilerek et işleme tesislerine götürülmektedir. Çoğu et işleme tesisi ise, alımlarını doğrudan üreticilerden yapabilmektedir. Et işleme tesislerinin bazılarının kendilerine ait açık besi işletmeleri de bulunmaktadır.

Kırmızı et sektörünün önemli problemlerinden biri kayıt dışı kesimlerdir (kasap, çiftlik ve belirli kesimhanelerde). Toplam kayıt dışı üretim kırmızı et üretiminin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır.

Tablo 22. Kesim Durumu (2004)

Sığır	
Karkas et üretimi (187kg/hayvan)	475,600 ton et karkas
Kayıtlı üretim	366,948 ton et karkas
Denge	108,652 ton kayıt dışı(%22)
Koyun & Keçi	
Karkas et üretimi (15 kg/hayvan)	262,442 ton et karkas
Kayıtlı üretim	80,015 ton et karkas
Koyun ve keçi et dengesi	182,427 ton kayıt dışı (%69)
Toplam et	
Toplam et üretimi	738,042 ton et karkas
Kayıtlı toplam et	446,963 ton et karkas
Denge	291,079 ton kayıt dışı karkas et (%40)

Kaynak: TKB verilerinden derlenmiştir.

Kayıt dışı kesimhanelerin yaygın olması büyük ölçekli modern tesislerin sayısının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Büyükbaş hayvanlar için 641 kesimhanenin sadece 181'i Birinci Sınıf, 20 adedi ise İkinci Sınıf (günde 20-40 hayvan) olarak kabul edilmektedir.¹⁸

Üçüncü sınıf kesimhaneler genelde belediyelerin yönetiminde olup bu tesisler hijyen, gıda güvenliği ve hayvan refahı bakımından standartların altındadır. Bu kesimhaneler mevcut kesimlerin %15-20'sini karşılamakta ve modernleşme ihtiyaçları bulunmaktadır.

Et işleme sektöründe ise sınırlı sayıdaki modern işletmeler dışında çoğu tesis oldukça kötü koşullardadır. Kırmızı et tüketiminin düşmesi ile pazar bulmada zorlanmakta ve yeni yatırım imkanları daralmaktadır.

Sağlık ve gıda güvenliği açısından, özellikle de pişmiş et mamulleri üreten küçük işletmeler başta olmak üzere et işletmeleri tesislerinin AB gerekliliklerine uyum sağlamak için yenilenmeleri gereklidir. Bazı yasal önlemler alınmış ve denetim hizmetleri oluşturulmuşsa da genel olarak kesimhane ve et işletmelerinin idaresine ilişkin yönetmelikler henüz AB standartları ile uyumlu hale getirilmemiştir. Ayrıca, özellikle yerel düzeydeki yaptırımlar her zaman etkili olmamaktadır. Mevcut durumda, kırmızı et işleme sanayisinin hijyen koşullarının sağlanması ve çevrenin korumasına yönelik standartlarını yükseltmesi için teşviklere ihtiyacı vardır.

Öte yandan, büyük bütünleşik kombinalar dışında daha dinamik küçük ve orta işletmelerden bazıları doğru bir biçimde desteklenirlerse, rekabet koşullarına uyum sağlamaları ve modern kalite standartlarına uyumlu hale getirilmeleri mümkün görülmektedir.

¹⁸ Detaylı rakamlar Ek 1.9.3, 1.9.4 ve 1.9.5'te verilmiştir.

IPARD Programı desteği kapsamında yer almasa da, kayıtlı olarak faaliyet gösteren 39 hayvan pazarının çoğunun şartlarının gelecekte ulusal destek programları çerçevesinde iyileştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Üretici Örgütleri

Kırmızı et üretimi alanında gelişmiş bölgelerde (çoğunlukla ülkenin batısında) mevcut kooperatif yapılarının AB modeline uyumlu üretici örgütlerine dönüştürülmesine yönelik bir eğilim bulunmaktadır.

Ancak çoğu bölge için, hayvan yetiştiriciliği uygulamaları üzerine grup eğitimi ve mesleki eğitim yapabilecek örgütlenme ihtiyacı bulunmaktadır.

1.2.2.3 Kanatlı eti sektörü

Üretim ve Tüketim

Türkiye’de kanatlı etine olan talep hızlı bir şekilde artmaktadır. Talebi karşılamak üzere üretim artmakta diğer taraftan ithalata yüksek tarifeler uygulanmaktadır.

Türkiye’de toplam 238.101.895 adet broyler, 3.902.346 adet hindi ve 1.250.634 adet kaz bulunmaktadır. İl bazındaki ayrıntılı rakamlar, Ek 1.9.7’te verilmiştir.

TÜİK verilerine göre, 1996-2005 yılları arasında kanatlı eti üretimi 422 bin tondan 979 bin tona çıkmıştır (Böylece son on yılda artış %132 olmuştur). Bu dönemde kırmızı et arzının yetersizliği, nüfustaki ve gelirdeki artışlar ve kanatlı et fiyatlarının makûl seviyelerde olması bu artışın sebepleridir. Kanatlı et üretiminin büyük bölümünü (>%95) tavuk eti, geri kalanının çoğunluğunu da hindi eti oluşturmaktadır.

2004 yılı için BESD-BIR tarafından belirlenen kişi başı kanatlı et tüketimi 12,5 kg’dır. Bu seviye AB 25’in (22,6 kg/kişi) oldukça altındadır. Fakat sektör sürekli büyüme potansiyeli göstermektedir.

İşletmelerin yapısı

Kanatlı eti sektöründe de süt ve kırmızı et sektörlerindeki “kayıt dışı” üretim sistemlerine paralel olarak, arka bahçe tavukçuluğu mevcuttur. Bu faaliyetin genellikle kırsal alanlarda kadınlar tarafından yapılması gerçeği, bu konuda tedbir alınacağı zaman göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Kanatlı eti ve yumurta üretimindeki kayıt dışı söz konusu sistem kırsal alanlarda başlıca protein kaynağı olup, protein ihtiyacının %40’ını karşılamaktadır. Ancak, geniş bir erişimi olan “arka bahçe tavukçuluğunun” çok yaygın olması salgın hastalık kontrollerinde de sorun yaratmaktadır. Türkiye’nin coğrafi konumu ve geniş sulak alanları, yabani kuşlar için uğrak yeri olup, bu durum kuş gribi ve Newcastle hastalığının yaygın olmasına sebebiyet vermektedir. Bu kapsamda önlem amacıyla biyo-güvenlik işlemleri ve raporlama sistemlerinde, çiftlik, kuluçka merkezleri ve kesimhane binalarının denetimlerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (İşletmelerin kontrolü ve denetimine ilişkin Bölüm 2’de yer alan ulusal mevzuat). IPARD Programı kapsamında, kümeslerin hijyen koşullarının iyileştirilmesine yönelik destekler, mevcut uygulamaları tamamlayıcı niteliktedir.

Sektördeki biyo-güvenlik uygulamaları önemli ve üzerinde durulması gereken bir husustur. Biyogüvenlik, son zamanlarda ortaya çıkan hastalıklar sebebiyle ön plana çıksa da çiftliklerin

çoğunun biyo-güvenlik uygulamalarını iyileştirmek üzere ihtiyaçları bulunmaktadır. Çiftliğin çitle çevrelenmesi, araçların kontrolü ve çiftliklere giriş kuralları gibi bazı temel adımların acilen atılması ve insan faaliyetlerinin kontrol edilmesine ilişkin disiplinlere sıkı sıkıya uyulması gerekmektedir. Bu işlem, geçmişteki yöntemlerden farklı olduğu için çiftçilerde kültürel açıdan değişiklik ihtiyacı doğurmaktadır. Genellikle havalandırma sistemleri en iyi performansı elde etmek için yeterli olmamaktadır. Bu sistemlerin gözden geçirilmesi, gerektiğinde geliştirilmeleri için destek sağlanması gerekmektedir. Biyo-güvenlik, yalıtım ve havalandırma gibi temel prensiplerin gözetildiği kümeslerin sayısı artırılmalı böylece sektördeki rekabet seviyesi yükseltilmelidir.

Arka bahçe tavukçuluk konusunun bir tarafta olmasına rağmen, dikey entegrasyonundan ötürü tavukçuluk endüstrisi gıda endüstrisinin diğer sektörlerine nazaran daha ileridedir. Beş işletme pazarın %48'ine egemendir fakat 50 civarında önemli şirket de pazarda rol oynamaktadır. Sadece birkaç büyük aktörün pazara hakim olduğu üretim ve damızlık işinde ise bu durum daha belirgindir.

Aşağıdaki tablolarda görüldüğü üzere, büyük işletmeler yanında küçük ve orta büyüklükteki işletmeler de bulunmakta ve gelişmektedirler:

Tablo 23. Broyler çiftlikleri						
Broyler (adet)						
İşletme büyüklüğü	0-4.999	5.000-9.999	10.000-19.999	20.000-29.999	30.000-39.999	>40.000
%	10	29	35	17	4	4

Tablo 24. Hindi çiftlikleri					
Hindi (adet)					
İşletme büyüklüğü	0-999	1.000-1.999	2.000-4.999	5.000-9.999	>10.000
%	1	8	37	43	11

Kaynak: TKB- 2007 tahmini veriler (Mevcut il verileri baz alınmıştır)

Yem arzı konusuna gelince, 2005 yılı verilerine göre 631 adet kayıtlı karma yem tesisi bulunmakta olup bu tesislerin dörtte biri faaliyet göstermemektedir. Yem değirmeni sanayisi %60'ın altında kapasite ile çalışmaktadır. Kümes hayvancılığında üretimin artması, ithalat vergilerinin yüksek olmasına rağmen soya fasulyesi ithalatının artmasını sağlamıştır. Sonuç olarak yem maliyetleri¹⁹ artmakta ve üretim maliyetleri de dolaylı olarak yükselmektedir (Türkiye'de canlı tavuğun kilosu 76 sent iken AB'nin tavuk üretimi yapan belli başlı ülkelerinde bu fiyat 70 senttir).

Coğrafi Dağılım

Türkiye'deki tavuk üretimi genelde Kuzey Batı ve Batı bölgelerinde yapılmaktadır. Bunun nedeni de tüketicilerin yoğun olduğu yerlere ve yem ham maddelerinin geldiği liman tesislerine olan yakınlıktır. Bu dağılımı iklim koşulları da etkilemektedir: Ülkenin Doğu bölgesindeki daha dağlık ya da Güney Doğu'daki daha sıcak bazı iller kümes hayvanı üretiminin gelişimi için uygun değildir.

Ancak Orta Anadolu'daki illerin çoğunun üretim için uygun şartları bulunmakta olup bu yörelerde sınırlı sayıda çiftliklerin ortaya çıktığı görülmektedir.

¹⁹ Takriben toplam kanatlı üretim maliyetlerinin % 66'sı.

İşleme ve Pazarlama

Türkiye’de kanatlı kesimleri ve işleme sanayi bu pazarın %90’ına hakim olan 25 şirket tarafından yönetilmektedir. Bunlardan altısının AB standartlarına uygun işletmeleri bulunmaktadır; beşi ise bu statülerinin tanınması için başvuruda bulunmuştur. Tüm bu büyük işletmeler Batı Karadeniz ve Batı Anadolu’da yoğunlaşmışlardır²⁰.

Kesimhaneler ve işleme tesisleri; AB sertifikasına sahip “mükemmel” tesislerden, yeterli hijyen koşulları ve ürün kalitesi açısından ciddi anlamda geliştirilmesi gereken “zayıf” tesislere kadar geniş ölçekte değişmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının IPARD Programı hazırlık çalışmaları kapsamında, modern kalite standartlarına erişebilecek ve gelişme potansiyeli olan küçük ve orta ölçekli işletmelerin mevcut olduğu değerlendirilmiştir. Kümes hayvancılığının, Orta Anadolu’da yaygınlaşması ve diğer bölgelerle eşit seviyeye gelmesi sonucunda sektör çok daha önem kazanacaktır.

Üretici örgütleri

Üretim yapan yaklaşık 22.000 kanatlı çiftliğinin çoğunun işleme tesisleri ile sözleşmesi bulunmaktadır. Üreticiler arasında önemli olabilecek bir örgütlenme mevcut değildir.

1.2.2.4 Meyve ve Sebze Sektörü

Üretim ve Tüketim

2005 yılı verilerine göre meyve-sebze ve üzüm bağlarının kapladığı alan 2,9 milyon hektar olup 1,6 milyon hektarını meyveler, 806.000 hektarını sebzeler ve 516.000 hektarını üzüm bağları oluşturmaktadır. Mevcut üretim Türkiye’nin yüksek seviyedeki yerel tüketimini karşıladığı gibi %11’e varan oranda ihracata da imkan vermektedir. 2005 yılında toplam üretim 39 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Meyve -sebze sektörü ülke için stratejik önemi olan bir sektördür:

Emek-yoğun bir sektördür ve hektar başına diğer tarım sektörlerinden dört kat fazla katma değer sağlamaktadır. Bu sebeple Türkiye’de kırsal istihdamın başlıca kaynağıdır.

Meyve-sebze Türkiye’nin önemli ihracat ürünleridir. 2004 yılında meyvelerin ihracat değeri 1,53 milyar Avro iken, bu değer sebzeler için 391,13 milyon Avro olarak gerçekleşmiştir. Bu ihracatın 1/3’ü AB pazarlarına yönelik gerçekleştirilmiştir.

2005 yılında, meyve ihracat değeri 2,03 milyar Avro iken, sebzelerin ihracat değeri 426,85 milyon Avro olarak gerçekleşmiştir.

2003²¹ yılı verileri, toplam üretilen 37 milyon tonun, 24 milyonunun yerel pazarda tüketildiğini ve yaklaşık 4 milyon tonunun ise ihraç edildiğini göstermektedir. 2005 yılı için tüketime yönelik veriler mevcut olmamakla beraber, hasat sonrası kayıplar önemli bir yer tutmaktadır.

Toplam üretim ve tüketim arasındaki 9 milyonluk fark (üretimin %24’ü) hasat sonrası kayıplardan kaynaklanmaktadır. Bu problem en çok hasat sonrası kayıpların istikrarlı olarak %32’yi bulduğu

²⁰ Ek-1.9.8’e bakınız.

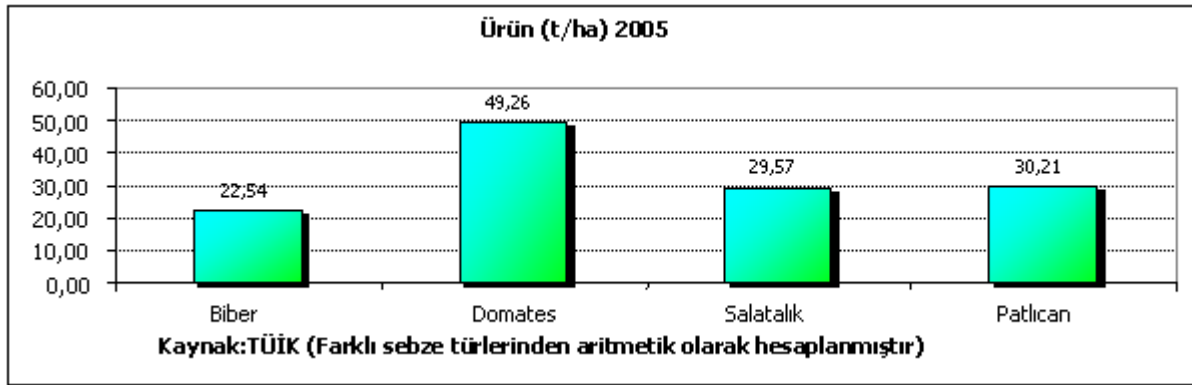
²¹ En güncel veridir.

sebzelerde görülmektedir. Bu oran meyveler (%3-14) ve fındık (%5-24) için daha düşük olsa da yine de önemli değerlerdedir.

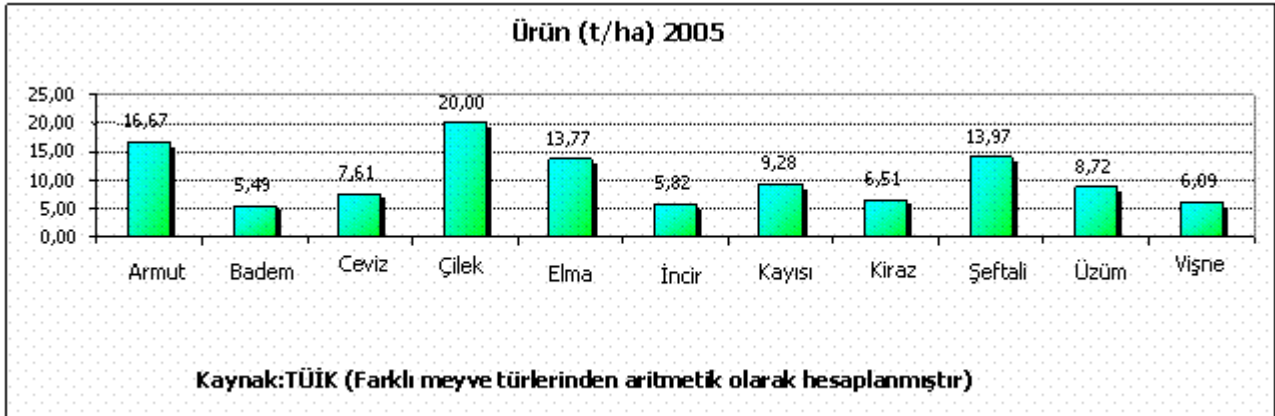
Türkiye’de taze sebze tüketimi oldukça fazladır; 2003 yılı verilerine göre, kişi başı 210 kg olan taze sebze tüketimi,. AB’de 50-150 kg arasında değişen rakamlara oranla yüksektir. Taze meyve tüketimi de kişi başı 125 kg olup aynı şekilde bu oran, AB ülkeleri ile kıyaslandığında, örneğin İspanya’da 91 kg ve Fransa’da 29 kg olan değerlerden daha yüksektir.

2005 yılı için taze sebze meyve verimleri aşağıdaki grafiklerde verilmektedir – ancak bu değerlerin yılda iki ya da üç hasat ve sera üretimini de temel alarak hesaplandığına dikkat edilmelidir.

Grafik 3. Taze sebze ürünleri için verimler

Grafik 4. Taze meyve ürünleri için verimler

İşletme yapısı

Sebze üreten işletmeler, ortalama 0,3 hektar yüzölçümü ile oldukça küçük ölçekli iken meyve ve fındık için ortalama işletme alanı, ortalama 1,1 hektar ile daha büyüktür .

Tablo 25. Meyve-sebze çiftliklerinin işletme büyüklükleri

[illegible]

MUĞLA	6 956	4 885	6 027	2 204	12	5 323	2 241	640	173	4	46	406	367	719	1
MUŞ	34	6	13	9	0	96	33	18	34	6				0	0
NEVŞEHİR	7 729	2 419	1 992	302	0	2 828	2 132	1 698	1 478	41				4	0
NİĞDE	4 191	1 398	806	93	2	3 12	329	281	286	19				3	0
ORDU	8 542	21 762	37 435	6 763	1	604	161	31	5	0				2	0
OSMANİYE	681	225	168	35	0	360	67	47	10	4	2			1	0
RİZE	2 465	678	521	36	0	34	3	0	0	0				1	0
SAKARYA	4 862	5 595	6 299	863	1	1 199	564	324	146	2	1			1	0
SAMSUN	3 813	7 058	13 153	2 864	0	2 043	1 020	746	651	40	25	41	27	88	1
ŞANLIURFA	1 218	1 511	2 508	1 516	0	41	69	67	91	20	2	3	3	7	3
SİİRT	761	318	290	86	0	252	104	47	30	0			1	0	0
SİNOP	1 859	592	317	21	0	1 157	234	39	4	0	3			1	0
ŞIRNAK	465	94	100	82	0	262	76	20	9	0		1		0	0
SİVAS	1 208	409	418	46	0	1 807	619	145	30	0	2			2	0
TEKİRDAĞ	1 649	551	450	51	0	292	196	117	58	1	4	2		8	0
TOKAT	3 009	414	222	29	0	4 438	1 175	378	78	1			1	1	0
TRABZON	13 765	9 423	6 257	416	0	1 751	101	15	1	0	1			0	0
TUNCELİ	1 884	381	212	26	0	365	70	27	19	0		1		0	0
UŞAK	3 350	793	334	25	0	1 784	640	201	78	2				0	0
VAN	267	19	20	0	0	49	33	25	13	0	1			2	0
YALOVA	100	129	133	30	0	53	30	8	7	0	6		1	1	0
YOZGAT	7 734	218	39	3	0	4 937	437	91	23	2				2	0
ZONGULDAK	3 265	4 470	3 451	201	0	2 264	304	41	5	0	2	1	1	2	0
Toplam TÜRKİYE	303 831	187 453	223 167	61 416	132	153 315	57 127	26 682	16 778	1 112	535	2 056	2 065	5 361	122

Kaynak: TKB, Mayıs 2007

Üretici fiyatları değerlendirildiğinde, IPARD Programının ön değerlendirme çalışmasına göre intensif (yoğun) tarım yapan işletmelerdeki üretici fiyatlarının İtalya'daki yakın olduğu belirtilmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının IPARD Programı hazırlık çalışmalarına göre, Türkiye koşullarında işletmelerin ekonomik sürdürülebilirlikleri için aşağıdaki eşik değerler ortaya çıkmıştır:

- Sebzeler için 0,4 hektar
- Meyveler için 1 ha
- Seralar için 0,1 hektar

Çok küçük olmalarına karşın, bu işletmelerin ekonomik olması mümkün görülmekte olup, ileride dışarıda rekabet edebilmek üzere ölçeklerini büyütebilecekleri beklenmektedir.

Sektöre yönelik ulusal destek programları üretim uygulamalarının geliştirilmesi, tohumlama ve bahçelerin büyütülmesi için uygulanmaktadır. Ulusal destek programları, IPARD desteklerini tamamlayıcı niteliktedir. Örneğin, ulusal destek kapsamında uygulanan sertifikalı tohum desteği ile ürün kalitesinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Ulusal destek programlarının IPARD ile tamamlayıcı unsurları Bölüm 2'de ayrıntılı olarak verilmektedir. Sektördeki diğer başlıca sorunlar, yüksek su tüketimi ve doğal kaynakların tüketilmesinden dolayı meyve-sebze üretiminin çevre üzerindeki etkisi ile ilişkilidir. Seraların artan enerji tüketimi de artı bir sorun teşkil etmektedir.

Çözüm bekleyen diğer bir temel sorun da hasat sonrası meydana gelen büyük kayıpların²² azaltılmasına ilişkindir. Meyve ve sebzeler çok kolay bozulabilen hassas ürünler olduğundan, mahsulün uygun şekilde toplanıp istiflenmesi ve soğuk zincir yönetimi önemli bir husustur.

Coğrafi dağılım

Türkiye'deki meyve üretimi genelde daha az donma tehlikesi bulunan Akdeniz kıyı bölgelerinde yoğunudur. Bazı ürünler iç bölgelerde de yetişmektedir; ancak baharda meydana gelen donma olaylarına karşı ürünlerin korunması gerekmektedir.

²² Ayrıntı bilgi için Meyve ve Sebze sektör analizi. Aralık 2006 Agrisystems-Led Konsorsiyum (<http://sgb.tarim.gov.tr>)

Fındık ve ceviz üretimi çoğunlukla Karadeniz kıyılarında yapılmaktadır.

Sebze üretimi ise Ülkenin değişik bölgelerine yayılmış durumdadır. Üretimi çok olan bölgeler; Ege Bölgesi (İzmir ve Balıkesir illeri), Akdeniz Bölgesi (Adana, Antalya, Gaziantep), İç Anadolu'nun güneyi (Kayseri, Nevşehir ve Konya), Karadeniz (Samsun) ve İç Anadolu'nun kuzeyidir (Bursa).

Meyve-sebze sektöründe işleme sanayisinin %90'ı Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yapılmaktadır²³. Güçlü bölgelerarası dengesizlikler bu sebeple sektöre zarar vermektedir.

İşleme sanayi

Pazar zincirleri taze ve işlenmiş ürünler arasında farklılıklar göstermektedir.

Türk yasalarına göre, taze meyve ve sebzeler toptancılar aracılığı ile pazarlanmaktadır. Üreticiler aynı zamanda üretici örgütleri aracılığıyla toptancı hallerine satış yapabilmekte, ancak üretici örgütleri bu bağlamda sadece ticari aracı olmakta, teknik işlev icra edememektedirler. Toptancı halleri ürünlerin sınıflandırılması ve paketlenmesi konularının yanı sıra, depolama koşulları açısından da çoğunlukla standartların altında çalışmaktadırlar. Gerek üreticilerde gerekse toptancı hallerinde soğuk hava donanımının eksikliği, yüksek seviyedeki hasat sonrası kayıplarının azaltılması çabalarına büyük bir engel teşkil etmektedir.

İşlenecek ürünler içinse ürünlerin toptancı hallerinden geçme zorunluluğu bulunmamaktadır: Kooperatifler ve kooperatif birlikleri önemli aktörlerdir. Özel işleme tesisleri de ürünlerini doğrudan üreticilerden alabilmektedirler.

Meyve-sebze işleme sektöründe, yaklaşık 5.000 sanayi kuruluşu yer almaktadır. Bunlardan 1.400'ü ekonomik olarak önemli büyüklüktedir. Bunların toplam kapasiteleri 6,570 milyon tondur ancak kapasite kullanımı mevsimlik ve yaklaşık %34²⁴ gibi bir oranla çok düşüktür. Yıl boyunca uygun kalitedeki ham maddeye ulaşmak endüstri için büyük bir problemdir. Bunun nedeni uzun dönemli soğuk depo tesisleri olan illerdeki donanım yetersizliğidir²⁵.

Meyve ve sebze sektöründeki başka bir problem mevcut kalite, hijyen ve gıda güvenliği uygulamalarının düşük seviyede olmasıdır. Mevcut tesislerin çoğu – özellikle de küçük ölçekliler – AB standartlarına uymamaktadır.

Son olarak, geleneksel olarak çoğunlukla çiftliklerde yapılan meyveleri kurutma işlemi. doğru şekilde yapılmazsa aflatoksin ve okratoksin gibi potansiyel sağlık sorunlarına neden olabilmektedir.

Üretici örgütleri

Meyve ve sebze sektöründe 5200 sayılı yasa kapsamında sekiz adet üretici grubu faaliyet göstermektedir; ancak 2004 yılından önce taze sebzelerin pazarlanması birliklerin görev alanına girmediğinden, hasat sonrasına yönelik tesislerin sağlanması ihmal edilmiştir.

Son iki yıl içinde taze sebze üreticileri, çoğunlukla Akdeniz kıyı bölgelerinde, 96 “üretici örgütü” kurmuşlar; fakat bugüne kadar kar getiren işlemler ile ticari paketleme ve depolama işlerine

²³ fındık ve zeytin yağı hariç

²⁴ Kapasite fazlasına sahip zeytinyağı ve fındık yağı için bu problem çok daha önemlidir.

²⁵ Hasat sezonunun en yoğun döneminde üretimin büyük bölümünün pazara intikali, üreticiler için ciddi bir sorundur; çünkü ürünlerini çok düşük fiyatlarla satmak zorunda kalırlar.

girmeleri mümkün olamamıştı. İlgili yasal mevzuatın, yakın zamanda, üretici örgütlerine üyeleri adına doğrudan pazarlama hakkı verecek şekilde, değiştirilmesi ile bu durum artık değişmiştir. Gelecek yıllarda, daha başka gelişmelerin gerçekleşmesi ve tarım satış kooperatiflerinin ve diğer örgütlerin, pazarlama kanallarındaki rollerinin güçlendirilmesi beklenmektedir (Üretici Örgütlerine ilişkin detaylı bilgi, Bölüm 2’de yer almaktadır).

1.2.2.5 Su ürünleri

Türkiye’nin üç tarafının denizlerle çevrili olmasına, ırmakları, doğal ve yapay gölleriyle 26,2 milyon hektarlık su yüzeyi bulunmasına rağmen, balıkçılık sektörünün GSMH içindeki payı yalnızca % 0,40 ve toplam tarımsal üretimin içindeki payı %3,5 değerlerindedir²⁶.

Üretim ve Tüketim

2005 yılında, toplam üretim 544,773 ton olarak gerçekleşmiş olup, üretim içindeki paylar aşağıdaki şekildedir:

• Denizlerde avcılık	:	% 61
• İç sularda avcılık	:	% 8
• Kültür balıkçılığı (Yetiştiricilik)	:	% 22
• Diğer deniz canlıları	:	% 9

Türkiye’de kişi başına düşen yıllık balık ve balık ürünleri tüketimi son on yıllık dönemde ortalama 7.0 kg civarında seyretmekte iken son zamanlarda 8,0 kg’dır. Karadeniz’de yakalanan küçük açık deniz balıklarına göre bu oran yıldan yıla değişiklikler göstermektedir. Akdeniz’deki Avrupa ülkelerine kıyasla bu tüketim oranı oldukça düşüktür. Örneğin, *kişi başı* tüketimler İspanya’da 40,5 kg, Yunanistan’da 23,1 kg iken Avrupa ortalaması 22.7 kg’dır (Ortak Balıkçılık Politikasına ilişkin AB Gerçekleri ve Rakamları, 2006).

Tüketim değerlerinde bölgesel olarak büyük farklılıklar görülmektedir. Özellikle büyük kentler başta olmak üzere tüketim; kıyılarda iç bölgelere oranla çok daha fazladır. Örneğin, Karadeniz Bölgesinde kişi başına 25 kg olan balık tüketimi büyük şehirlerde (İstanbul, İzmir ve Ankara) 16 kg, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ise sadece 0,5 kg’dır.

TKB için 2007 yılında AB kaynaklı proje kapsamında yürütülen balıkçılık sektörü ile ilgili çalışma, 2013’te kişi başına tüketimin 10,3 kg’a çıkacağını öngörmektedir ve bu, nüfus artışının da dikkate alınmasıyla, 175.000 tonluk arz artışı anlamına gelmektedir.

Üretim Yapısı

Avcılık balık üretiminde önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak denizlerin kirlenmesi ve kaynakların tükenmesi nedeniyle üretim azalmaktadır²⁷. Bu durum, hem üretimde hem de su ürünlerinin fiyatlarında istikrarsızlığa neden olmakta ve geçimlerini balıkçılıktan kazanan insanların gelirlerini de olumsuz yönde etkilemektedir.

²⁶ 2003 yılındaki 587.715 tonluk toplam üretim değerleri baz alınmıştır.

²⁷ Toplam deniz balıkçılığı üretimi 2002 yılında 522,744 ton iken, 2005 yılında yalnızca 380,381 ton olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılından 2005 yılına kadar kayıp %27 olmuştur.

Öte yandan kültür balıkçılığı ile üretim, Ülkenin yüksek doğal potansiyeli (ırmak ve göller) ve büyüyen pazar talebiyle yıldan yıla düzenli olarak artmaktadır.

Tablo 26. Türkiye’de Kültür balıkçılığı üretimi: 1994-2005

Yıl	İç su (ton)	Deniz (ton)	Toplam kültür balıkçılığı (ton)	Toplam Balık Üretimi (ton)	Kültür balıkçılığının toplam balık üretimindeki payı (%)
1986	3.041	35	3.076	582.920	0,5
1988	3.965	105	4.070	676.004	0,6
1990	4.649	1.133	5.782	385.114	1,5
1992	6.677	2.425	9.102	454.346	2,0
1994	7.265	8.733	15.998	601.104	2,66
1995	13.113	8.494	21.607	649.200	3,33
1996	17.960	15.241	33.201	549.646	6,04
1997	27.300	18.150	45.450	500.260	9,09
1998	33.290	23.410	56.700	543.900	10,42
1999	37.770	25.230	63.000	636.824	9,89
2000	43.385	35.646	79.031	582.376	13,57
2001	37.514	29.730	67.244	594.977	11,30
2002	34.297	26.868	61.165	627.847	9,74
2003	40.217	39.726	79.943	587.715	13,60
2004	44.115	49.895	94.010	644.492	14,59
2005	48.604	69.673	118.277	544.773	21,71
2006*	56.684	72.259	128.943	661.991	19,48

* TKB tahmini verileri

Kaynak: TÜİK

Toplam 1.570 çiftlikte yetiştiricilik (kültür balıkçılığı) yapılmaktadır. Bunların 1.274 adedi içsularda tatlı suda ve 296 adedi de denizlerde kurulu olan su ürünleri çiftlikleridir²⁸. Başlıca sorunlu alanlar aşağıda belirtilmektedir:

- Hem tatlı sularda hem de denizdeki kültür balıkçılığında tür çeşidinin sınırlı oluşu (Kabuklular ve yumuşakçaların payı çok düşüktür)
- Su ürünü çiftliklerinin küçük oluşu: İç sulardaki su ürünü çiftliklerinin %57’si yıllık olarak 10 tondan az, %73’ü ise yıllık 20 tondan az üretim yapmaktadır. Denizdeki çiftliklerin %41’i 2006 yılında 50 tondan az üretim yapmıştır²⁹. Bu küçük çiftliklerin çoğu aileler tarafından işletilen küçük ölçekli yarı zamanlı işletmelerdir.
- Pazarlama ve işleme altyapılarının dengesiz dağılımı, su ürünlerinin ülkenin Doğu bölgelerinde daha fazla gelişmesini kısıtlayıcı niteliktedir.

İçsularda kültür balıkçılığı, ırmaklardan sağlanan sularla beslenen tesislerde (çoğunluk olarak) ya da hidroelektrik ya da sulama barajlarında kurulmuş kafeslerde yapılmaktadır.

Coğrafi Dağılım

Türkiye’de denizlerden sağlanan toplam balık üretiminin %68,4’ü Karadeniz’de avlanma ile yapılmaktadır (%51’i Doğu Karadeniz’de, %19’u ise Batı Karadeniz’de). Geriye kalan üretimin %13’ü Marmara’da, %12’si Ege’de ve %5’i de Akdeniz’de avlanma ile sağlanmaktadır.

²⁸ Ek 1.10.3.’e bakınız

²⁹ Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı

Denizlerde yapılan yetiştiriciliğin çoğunluğu (deniz çiftliklerinin %92'si) türlerin yetiştirilmesi için coğrafi ve hidrografik koşulların uygun olduğu Ege'de yapılmaktadır. İç sularda balık üretiminin ana yeri Van Bölgesidir (2005 yılında 13.000 ton). Doğu Anadolu Bölgesi'nde su ürünü üretimi toplam üretimin %2'sidir. Güney Doğu Anadolu'da bu oran %1'dir. Bu iki bölgede el değmemiş doğal su kaynakları bulunmaktadır.

İşleme ve Pazarlama

Türkiye'de 165 balıkçı limanı bulunmaktadır. Bunlardan 30'u rıhtım limanı, 39'u barınak ve 73'ü kıyak tesisidir. Bunların çoğu Karadeniz'de bulunmaktadır.

Belediyeler tarafından sağlanan haller balık satışı yapılan başlıca yerlerdir. 10 adedi İstanbul, Samsun, İzmir, Ankara, Kocaeli, Çanakkale, Bursa, Bandırma, Trabzon ve Ordu'dadır. Pazarlar genelde kıyılarda bulunmakta ve yerelde yakalanan balık ya da karayoluyla getirilen ürünler buralarda satılmaktadır. Ana pazarlarda ise ithal balık ve su ürünleri de satılmaktadır. Üretici halleri, su ürünü üretiminde gelecek vaat eden iller de dahil olmak üzere diğer illerde mevcut değildir.

Yakalama sonrası önemli kayıpları asgariye indirmek amacıyla, hijyen koşullarının iyileştirilmesi ve soğuk depolar da dahil olmak üzere yeni ve modern tesislerin kurulması gerekmektedir.

Balık işleme tesislerinin 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu ve ilgili yönetmeliklere göre kayıt altında tutulmaları ve ayrıca AB'ye ihraç edilen ürünlerin Yetkili merci olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından onaylanmaları gerekmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı verilerine göre, 161 lisanslı ve 17 lisanssız işletme bulunmaktadır ve 5 adedi de lisans alma aşamasındadır. Bunlar içerisinde:

- 101 işletme AB'ye ihracat konusunda onay almıştır (Ek 1.10.1 ve 1.10.2'ye bakınız). Bu işletmelerin büyük çoğunluğunda ilk yatırımlar 1977-1997 yılları arasında gerçekleşmiştir. İnsan tüketimine yönelik balık ürünlerinin pazarlanması için gerekli hijyen ve gıda güvenliği koşulları ile ilgili 91/493 sayılı AK Direktif'ine uyum sağlamak amacıyla son zamanlarda yeni çalışmalar yapılmıştır.
- 28 işletmenin AB'den onay numarası bulunmamaktadır ancak bu işletmelere üçüncü ülkelere ihracat yapmak için lisans verilmiştir.
- 32 işletme ise sadece iç pazar için lisans almışlardır. Bu grup içerisindeki çoğu tesisin üretim yönetimi ve hijyen standartlarını geliştirmek için yatırım ihtiyacı bulunmaktadır.

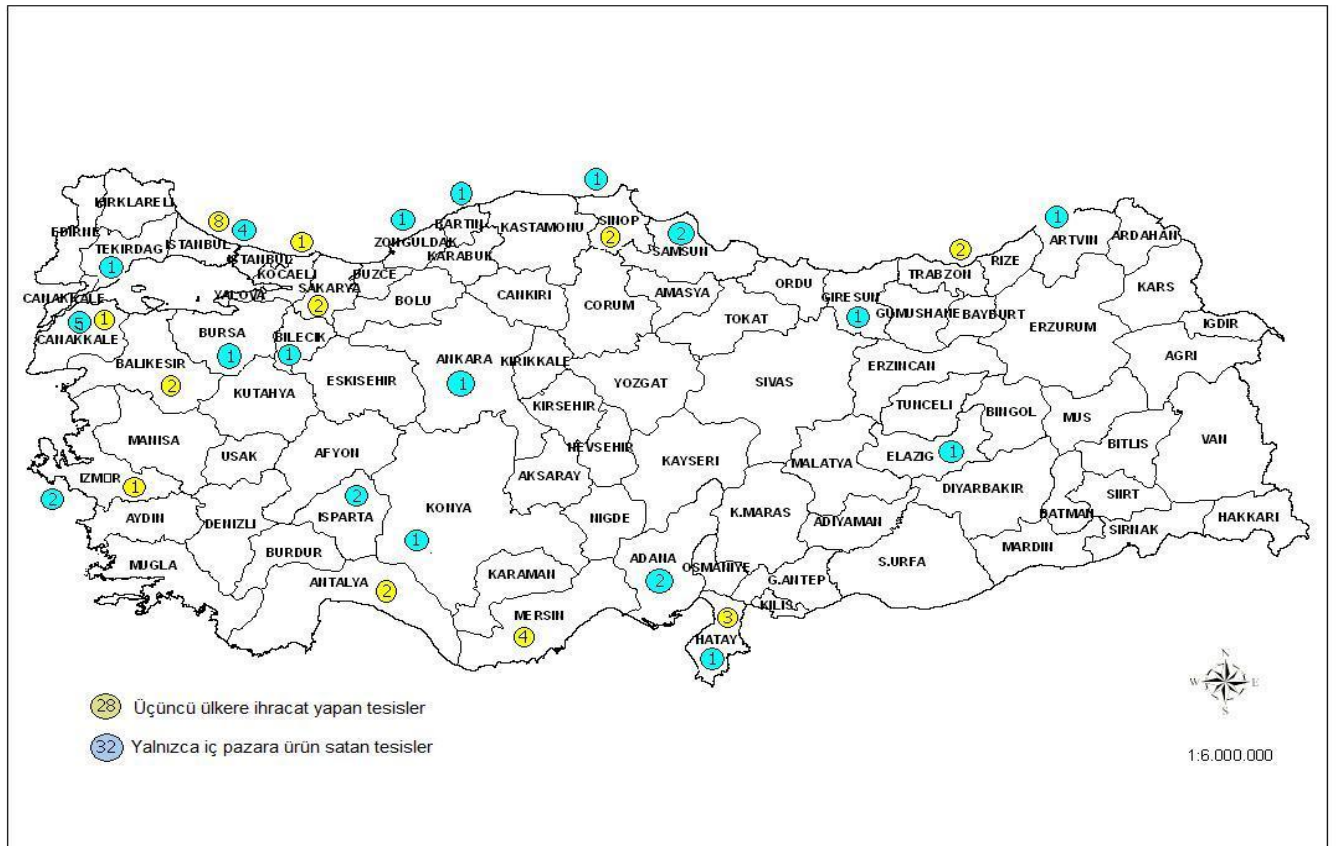
Göz önünde bulundurulması gereken bir başka konu ise işleme tesislerinin eşit olmayan dağılımıdır. Balık işleme tesisleri önceden yakalama alanlarına ve tüketici merkezlerine yakın olan Batı Karadeniz, Marmara ve Ege Bölgelerinde kurulmuştur. Bu durum aşağıdaki iki haritada gösterilmektedir:

Harita 1. AB onaylı su ürünleri işleme tesislerinin dağılımı

açıklama: daire =su ürünleri
kare =balık unu

Harita 2. Diğer su ürünleri işleme tesislerinin dağılımı

Su ürünleri işleme tesislerinin bulunduğu yerlerdeki bu bölgesel dengesizlik su ürünlerinin gelişmesini engellemekte, aynı zamanda iç ve doğu bölgelerinde halen çok düşük olan kişi başı balık tüketim seviyesini de etkilemektedir.

Son yıllarda su ürünleri sektörünün büyümesi sonucunda taze su ürünlerinin yönetimi için daha fazla paketleme tesisinin oluşturulması yolunda bir eğilim vardır ancak bu eğilimin daha çok teşvik edilmesi ve kurumsallaşması gerekmektedir.

Üretici örgütleri

Sektörle ilgisi olan çok çeşitli Sivil Toplum Kuruluşları bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemli dört tanesi; Türkiye Su Ürünleri Federasyonu; Deniz Temiz Derneği (TURMEPA), Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TUDAV), Türkiye İçsu ve Deniz Kültür Balıkçılığı Dernekleridir. Buna ek olarak, balıkçılık kooperatifleri, balıkçılık kooperatif dernekleri, Su ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği (SUR-KOOP) ve Merkezi ve Bölgesel Su Ürünleri Danışma Komiteleri de temsilci paydaş örgütler olarak önemli rol oynamaktadırlar.

Şu an 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu kapsamında toplam 24.920 üyesi bulunan (balıkçıların %23'ü) yaklaşık 490 balıkçılık kooperatifi, 13 bölgesel su ürünleri kooperatifleri birliği ve Ankara'da bir merkez birliği mevcuttur.

1.2.2.6 Organik Tarım

Organik tarım, çevreye yönelik yanlış uygulamaların sonucu olarak bozulan doğal dengenin yeniden yapılandırılması amacına yönelik “alternatif üretim yöntemi”dir. Organik tarım, insan ve çevreye uyumlu üretim sistemlerini içermekte; sentetik tarım kimyasallarının, hormonların ve mineral gübrelerin kullanımını yasaklamakta; organik ve yeşil gübrelemeyi, ürün değişimini, toprağın korunmasını, dayanıklı çeşitlerden yararlanmayı ve kapalı sistemde doğal zararlılardan fayda sağlamayı önermekte ve üretimdeki nitelik ve niceliği artırmayı amaçlamaktadır.

Çevrenin korunmasına ve hayvancılıkta da hayvan refahı konularına önem verilmektedir. Bu tür üretime yönelik hem iç piyasada hem de ihracat pazarlarında büyüyen bir pazar mevcuttur.

Türkiye 1980'li yıllarda dış talep teşviğiyle organik tarım üretimine başlamıştır. O tarihten itibaren organik ürünler ile ilgili tüzüklerde ilgili AB mevzuatını temel alan tüzüklere uyum sağlanmıştır (örneğin 2092/91 sayılı AB Konsey Tüzüğü). Türkiye AB pazarına ihracatı yükseltmek ve küçük üreticiler arasında organik tarımı yayıp bu üreticilerin imkanlarını geliştirmek amacıyla mevzuatı tanımada AB ile paralellliği benimsemiştir.

TKB'nin (Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü-TÜGEM) 2006 yılı verilerine göre organik bitki üretimi 203 çeşit tarımsal üründe 192.789 hektar alan üzerinde ve 14.256 çiftçi tarafından gerçekleştirilmiştir.

2003 yılında 292.000 ton olarak gerçekleşen organik tarım üretimi, 2006 yılında 458.095 tona ulaşmıştır. Bu ürünlerin çoğu (%95'i) katma değer getirdiği, nakliye maliyetlerini düşürdüğü ve pazarı çeşitlendirdiği için işlenmiş ürün olarak ihraç edilmiştir. Ürünlerin büyük çoğunluğu bitkisel kaynaklı olup organik hayvancılık üretimi çok sınırlıdır.

Organik üründe hedef pazarlar genelde AB içerisinde yer almaktadır. 2006 yılında, Türkiye'nin organik ürün ihraç ettiği ülke sayısı 29 olmuştur. AB ülkelerinin yanı sıra, ABD, Kanada, Çin, Japonya ve Yeni Zelanda da organik ürün ihracatı yapılan ülkeler arasındadır. İç Pazarda ise organik ürünler 1990'lı yıllardan sonra niş market olarak sağlıklı besinler satan uzmanlaşmış dükkânlarda pazarlanmakla beraber son zamanlarda süpermarket raflarında da yer almaya başlamıştır. Tüketiciler genelde sertifikalı ürünün ne olduğu hakkında bilgisiz olup çoğunluk halen ucuz fiyat ürünlere daha fazla ilgi duymaktadır.

Organik ürünlerin iç tüketimine yönelik olumsuzlukları arasında bu ürünlerin geleneksel ürünlere nazaran %70-200 oranla daha pahalı olması yer almaktadır. Tüketiciler ayrıca kendisine yetebilen bir tarım ülkesi olarak Türkiye'deki gıda ürünlerinin sağlıklı olduğunu düşünmekte ve sertifikalı organik ürünleri talep etmemektedir. Ürün etiketlerinin gerçekliğine olan güvenin azlığı da engel teşkil etmekte ve etkili pazarlama stratejilerine olan ihtiyacı artırmaktadır.

Organik tarım son zamanlardaki ulusal destekler (özel sübvansiyonlar olmadan) vasıtasıyla gelişmiş ve bazı düzenlemelere tabi tutulmuştur. Organik tarım daha çok, organik üretim yapmak isteyen çiftçi arayışında olan, sektörün gelişmesini tetikleyen ve çiftçilere teknik bilgi aktaran ihracatçılar aracılığıyla gelişmiştir.

2006 yılından itibaren, ülke genelinde 11 adet denetim ve belgelendirme kuruluşu bulunmaktadır. Altı adedi AB'ye kayıtlı Avrupa Denetim ve Belgelendirme Kuruluşu ajansıdır. Geri kalanlar ise Türkiye'deki yetkili merciler tarafından görevlendirilmiş ve akredite edilmiş olan yerel Denetim ve Belgelendirme Kuruluşlarıdır. Bu kuruluşların ücretleri yüksektir. Bu sebeple, ihracatçılar çiftçi başına düşen maliyeti azaltmak amacıyla gruplar oluşturma eğilimindedirler. Ancak bu durum çiftçilerin ürünlerini alternatif alıcılara satmalarını engellemektedir.

1.2.3 Çevre ve toprak yönetimi

Türkiye'de çevresel konular, özellikle tarım ve kırsal kalkınma politikalarına bağlı olarak 1990'lardan bu yana istikrarlı olarak ele alınmaktadır. Katılım öncesi dönemin çevresel konuları sürdürülebilir kılması ve yönlendirmesi beklenmektedir. Çevre koruma önlemleri ve toprak yönetimi AB Müktesebatının kabulü için önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle 2003 yılındaki Ortak Tarım Politikası reformuyla güçlendirilmiş olup geleceğin kilit strateji hedeflerinden biri olarak belirmektedir. Çevresel konular aynı zamanda kırsal kalkınma ve kırsal kalkınmanın stratejik hedefi olan kırsal ekonomiyi çeşitlendirme ve yaşam kalitesini iyileştirme amacıyla da bağlantılıdır. Peyzaj ve doğal kaynaklar sadece kırsal turizmi tanıtmak için değil kırsal alanlardaki nüfusu yerinde tutmak açısından da önemli bileşenlerdir. Son zamanlarda yapılan çalışmaların sonuçları çerçevesinde toprak erozyonu, suyun fazla tüketimi ve aşırı kimyasal uygulaması önemli konular olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'de endüstriyel gelişmelerin son zamanlarda yaşanması ve ekstensif (yaygın) tarım faaliyetleri bir avantaj olarak çevreye özgü değerlerin bozulmamasını sağlamıştır.

1.2.3.1 Topografya

Türkiye Cumhuriyeti, 778.997 km²'lik yüzölçümüne sahip olup bunun 767.415 km²'si (%98.5'i) karasal alandır (göller, nehirler, vb. 11.5825 km²'lik su alanı hariç). Arazinin %34,13'ü tarım arazisidir.

Türkiye'nin 5185 m yükseklikle en yüksek dağı Ağrı dağıdır. Ülke ortalama yüksekliği 1132 m olan dağlık bir ülkedir. Kuzey'de Karadeniz, Güney'de Akdeniz ve Batı'da Ege Denizi ile çevrilidir. Ülkede kuzey ve güney kıyılarına paralel olarak ve orta Anadolu platosunu çevreleyen

çok sayıda dağ bulunmakta olup, yükseklikleri batıda 500 metreye ulaşmakta, doğuda ise 2000 m'yi aşmaktadır³⁰:

Ovalar	(0-250 m)	%10
Tepeler	(250-800 m)	%23.3
Dağlar	(>800 m)	%66.7
	800-1000 m	%16.7
	>1000 m	%50.0

1.2.3.2 İklim

Türkiye'nin genel iklimi ülkenin batısında baskın olan Akdeniz iklimidir.

Fakat Türkiye'nin aşırı sıcaklık farklılıklarının ve yarı kurak bir iklimin baskın olduğu astropikal kuşakta yer alması, cephe basıncının mevsimlik değişimleri, uzun kıyı şeridi, Kuzey Afrika ve Arap çöllerinden gelen bölgesel tropik hava akımları, değişik doğa yapısı ve özellikle de kıyılara paralel dağları bölgeler arasında büyük iklim farklılıkları yaratmaktadır. Ortalama yağış yılda 646 mm olup, yağışlar gerçek ihtiyacı karşılayacak şekilde her zaman doğru zaman ve yerde gerçekleşmemekte, bölge ve yıllara göre oldukça farklılık göstermektedir. Türkiye başlıca beş iklim tipi altında yedi bölgeye ayrılmaktadır³¹:

Akdeniz İklimi: Akdeniz ve Ege'de kıyı bölgelerinde baskındır. Yazları kurak ve sıcak kışları ılık ve yağmurludur.

- Nemli Akdeniz İklimi: Kıyı bölgelerde yıllık ortalama 1000mm yağış ile kış aylarında nadir kar ve don olayları görülmektedir.
- Yarı-nemli Akdeniz İklimi: Genelde kış aylarında gerçekleşen yıllık ortalama yağış 600 – 800mm'dir.

Karadeniz İklimi: Yıllık ortalama yağış 1000mm'den fazladır ve genelde sonbahar ve kış aylarında görülmektedir. Doğu bölümü astropikaldır ve yıllık ortalama yağış 2440 mm'ye ulaşmaktadır (Çay ekim alanı). Yıllık ortalama sıcaklık 8-12 °C dolayındadır.

Yarı-nemli Marmara İklimi: Trakya'nın iç kısmı ve Karadeniz kıyıları hariç Marmara Bölgesi'nde yaygın olarak görülmektedir. Sıcaklık yaz aylarında Akdeniz ikliminde olduğu kadar yüksek değildir, kış aylarında ise daha soğuktur. Yıllık ortalama yağış 500-700mm civarındadır.

Yarı kurak (step) iklim: İç Ege ve göller yöresini içine alan Orta Anadolu Bölgesinde, doğu Anadolu'nun batısı ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde görülmektedir. Karasal etki, mevsimler arası büyük sıcaklık farklarına sebep olmaktadır.

- Yarı-kurak Orta Anadolu iklimi: Doğuda düşen sıcaklıklar ile kışları soğuktur. En fazla yağış ilkbaharda, en az yağış ise %10 oranla yazın görülür.

³⁰ Kaynak: Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (N.A.P.-D) 2005.

³¹ Kaynak: Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (N.A.P.-D) 2005.

- Yarı-kurak Güneydoğu Anadolu iklimi: Yıllık sıcaklık değerlerini etkileyen karasal ve tropikal çöllerin etkisiyle yazları sıcak geçmektedir. Yıllık ortalama yağış 500mm'den azdır. Buharlaşma oranı Türkiye'nin en yüksek oranıdır.

Karasal Doğu Anadolu iklimi: Zorlu karasal koşullar, soğuk kış ayları boyunca etkili olmaktadır. Yağış Orta Anadolu'dakinden çok daha fazladır ve genelde kış aylarında kar şeklinde görülmektedir.

1.2.3.3 Toprak

Ülke, iki ya da üç Toprak Tipoloji Ünitesi bulunan Toprak Haritalama Birimleri veya sadece bir tipoloji ünitesine sahip birkaç haritalama birimi gibi 32 toprak derneğine sahiptir. Leptosol en çok görülen toprak cinsidir ve Calcisol, Fluvisol, Cambisol vertisol, Kastanozem, Regosol, Arenosol and Alfisol onu takip eden türlerdir.

Türkiye'nin yüksek ve eğimli topografyası göze alındığında, toprak profil derinliği toprak kapasitesinin değerlendirilmesinde önemli bir faktördür. Topraksız alanlar ve su yüzeyleri hariç tutulduğunda, 90cm'den daha derin profili bulunan toprağın oranı, toplam yüzölçümün %15.2'sine denk gelmektedir. Toprakla kaplı toplam alan yaklaşık 77,9 milyon hektardır (Bakınız Kısım 1.1.1.4, "Türkiye'de arazi kullanımı" Tablo 6). İnce ve çok ince toprak tabakalı alanlar toplamın %72.1'ini oluşturmaktadır.

Tablo 27. Etkili profil derinliği dağılım oranları (%)

Dağılım oranları	Etkili profil derinliği (cm)				Toplam
	Derin 90+	Orta derin 50-90	Sığ 20-50	Çok sığ 0-20	
Alan (ha)	11.108.114	9.299.614	23.696.973	28.908.455	73.013.156
%	15,2	12,7	32,5	39,6	100

Kaynak: Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (N.A.P.-D) 2005.

Kayaların çıkıntılı olması diğer bir önemli sorundur. Türkiye'deki toplam kayalık alan yaklaşık 51,3 milyon hektardır. Kayalık alanların yaklaşık yarısını oluşturan 25.5 milyon hektar alandaki kayalıkların yok edilmesi imkânsızdır.

Toprak kullanım kapasitesi sınıflandırmasına (LUCC) göre toprak, 1-8 arası sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Türkiye'de üç kategori bulunmaktadır.

- İlk kategori birinci sınıf – dördüncü sınıf arasındadır. Ekim ve hayvancılık için uygundur;
- İkinci kategori beşinci sınıf – yedinci sınıf arasındadır. Ekim için uygun değildir ancak ormancılık ve denetimli otlatma için uygundur;
- Üçüncü kategori sekizinci sınıftır. Doğal hayat, spor ve turistik aktiviteler için uygundur.

Yüksek üretim kapasitesi ve geniş tarımsal kullanım olanağı olan topraklar (LUCC I) yaklaşık 5 milyon hektarlık alanı kapsar. Kısmen üretken toprak alanı (sınıf II, III) ise 14.1 milyon hektardır. Bu toprakların bazı kullanım biçimleri açısından bir veya daha fazla orta derecede veya ciddi engeli vardır. Bu sebeple de, üretimin dengeli ve sürdürülebilir olması için birtakım koruma uygulamalarını gerektirmektedir. Taban suyu doygunluğu tuzluluk, alkalileşme ve organik madde yetersizliği gibi kalıcı engellere en çok LUCC III tipi topraklarda rastlanmaktadır. Son olarak, marjinal üretkenliği olan alan 7.4 milyon hektardır (LUCC IV).

Türkiye’deki toprak kalitesinin düşmesi ile ilgili sorunlar, su ve rüzgârdan kaynaklanan erozyon, tuzluluk ve alkalileşme, toprak yapısının tahribi ve sıkıştırılması, taban suyu doygunluğu, biyolojik bozulma ve toprak kirliliğine bağlıdır. Türkiye’deki başlıca arazi sorunları aşağıdaki gibidir:

Tablo 28. Türkiye’de görülen başlıca toprağın bozulması sorunları

Sorun türleri	Alan (ha)
Su erozyonu	66.576.042
Rüzgar erozyonu	330.000
Alkalileşme / Tuzluluk	1.518.749
Su Doygunu toprak / Taban suyu yüksek	2.775.115
Taşlık veya kayalık olma problemi	28.484.331

Kaynak: TKB değerlendirmesi

İklimsel ve topografik durumdan dolayı toprak erozyonu Türkiye’deki en büyük sorundur. Arazinin yaklaşık %86’sı, aşağıda gösterildiği gibi belirli derecede erozyona maruz kalmaktadır:

Su ve rüzgar erozyonu

Tablo 29. Erozyon derecesi

Erozyon derecesi	Alan(ha)	Oran (%) ³²	Derecesi
Az	5,611,892	7.20	Toprak yüzeyinin % 25 inde aşınma
Orta	15,592,750	20.02	Toprak yüzeyinin % 25-75’inde aşınma
Ciddi	28,334,938	36.37	Toprak yüzeyinin ve alt yüzeyin % 25’inde aşınma
Çok ciddi ³³	17,366,462	22.29	Toprak yüzeyinin ve alt yüzeyin % 25-75’inde aşınma
Toplam	66,906,402	85.88	

Kaynak: TKB

Erozyon iklimsel, topografik, jeolojik ve toprağa bağlı koşulların bir araya gelmesiyle oluşan doğal bir olgudur. Doğu Anadolu’da Ophiolitic (demir ve magnezyum zengini aşırı sıcakla değişim geçirmiş kaya türü) kayalar üzerinde bulunan toprak, erozyona yatkındır. İç Anadolu’nun tortulu kayaları ve karbonları ile bunlar üzerinde bulunan topraklar ise rüzgâr erozyonuna yatkındır. Kristalize olmuş kireç taşlarının yaygın olduğu Akdeniz Bölgesi’nde, toprak çakıllı ve taşlıdır ve doğal bitki örtüsünü erozyona karşı korumakta yetersiz kalmaktadır. Türkiye’nin yüksek oluşu, dik bayırları, düzensiz ve dalgalı yağışlar ve yağışların yoğunluğu, yüzeysel toprak profili derinliği, topraktaki organik madde içeriğinin düşüklüğü ve son olarak çeşitli doğal afetler (orman yangınları ve toprak kaymaları gibi) Türkiye’deki doğal erozyonun başlıca nedenleridir. Bu olgu,

³² Türkiye toplam alanı (77.899.700 ha) içindeki yüzdesi

³³ Çok yüksek derecede erozyona yatkın olan 330.000 ha alanda rüzgâr erozyonu etkilidir.

insanoğlunun toprağı itinasız kullanımıyla daha da kötü bir konuma gelmektedir. Türkiye’de giderek hızlanan erozyonun başlıca nedenleri şunlardır:

Ormanların azalması: Orman yangınları, aşırı üretim, yasal olmayan ağaç kesimleri, yakacak için yanlış ağaç kullanımı ya da tarım veya yerleşim için ağaçların kesilmesinden dolayı ormanların bozulması.

Fazla otlatma: Özellikle dağ yamaçları olmak üzere çiftlik arazilerinde fazla otlatma.

Toprağın yanlış kullanımı: Sosyoekonomik baskılar, toprak yönetiminin ve rasyonel kullanım tekniklerinin olmamasından dolayı toprağın kullanım kapasitesi sınıflandırmasına (LUCC) uygun olmayan bir şekilde kullanımı.

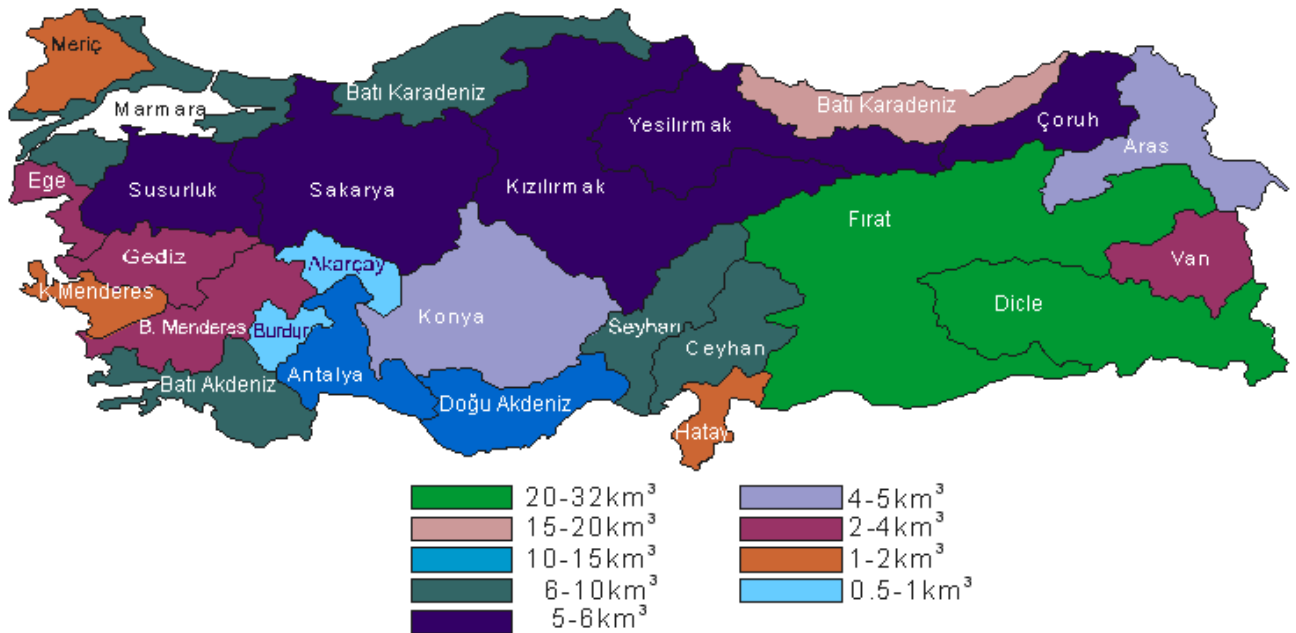
Ekim arazilerinin yanlış yönetimi: Toprağın yanlış sürülmesi, anız yakımı, özellikle teraslama gibi kırsal altyapıların terk edilmesi, yanlış ya da aşırı sulama. Doğal ve gittikçe hızlanan erozyon sonucunda her yıl yaklaşık bir milyar ton toprak denize taşınmaktadır.

Türkiye, BM Çölleşme ve Kuraklıkla Mücadele Konvansiyonu’nu kabul etmiştir. Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Programı hazırlanmıştır. Bölgesel temelde kurulmuş toprak ve su korumasıyla ilgili araştırmalar yürüten 11 adet araştırma enstitüsü ve bir adet Uluslararası Araştırma ve Eğitim Merkezi bulunmaktadır. Türkiye 1:25.000 ölçekli bir toprak haritasını tamamlamıştır. Erozyon derecelerini gösteren erozyon haritaları da ayrıca hazırlanmıştır.

1.2.3.4 Su

Türkiye’de sürdürülebilir toprak yönetimi için Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından geliştirilen 25 nehir havzası mevcuttur.

Harita 3. Türkiye nehir havzaları³⁴ (ortalama yıllık akış-km³)

³⁴ Fırat ve Dicle havzaları birleştirilmiş ve Fırat-Dicle havzası olarak yeniden adlandırılmıştır.

Su arzı ve talebi

Türkiye’de yağış mevsimlere ve bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Türkiye’de yıllık ortalama yağış oranı 646 mm’dir. Bu da, tüm ülkeye ortalama 501 milyar m³ yağmur suyu düştüğü anlamına gelmektedir. Bunun 274 milyar m³’ü atmosfere geri dönmekte (toprakta ve su yüzeylerinden buharlaşma ve bitki örtüsünün terlemesi yoluyla), 69 milyar m³’ü yeraltı kaynaklarına sızmakta ve 158 milyar m³’ü de ırmaklar yoluyla deniz ve göllere taşınmaktadır. Yeraltına sızan 69 milyar m³’den 28 milyar m³’ü yüzey suyu olarak deniz ve göllere gitmektedir.

Ayrıca, komşu ülkelerden 7 milyar m³ su Türkiye’ye gelmektedir. Yani Türkiye’nin toplam su potansiyeli 193 milyar m³’tür. 41 milyar m³ ek kayıplar hesaba katıldığında Türkiye’nin yenilenebilir su potansiyeli toplamda 234 milyar m³’e ulaşmaktadır.

Tablo 30. Türkiye’nin Su Potansiyeli

Yeryüzündeki su	Yıllık Ortalama yağış (MM)	Su miktarı (milyar m ³ /yıl)	Toplam Su Potansiyeli (milyar m ³ /Yıl)	Teknik ve Ekonomik Tüketim Potansiyeli (milyar m ³ /yıl)
Yurtiçi	646	501	186	95
Yurtdışı			7	3
Alt toplam			193	98
Yeraltı suyu			41	12
Toplam			234	110

Kaynak: Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (N.A.P.-D) 2005.

Teknik ve ekonomik olarak tüketilebilen yeraltı ve yerüstü su miktarı 110 milyar m³’dür. Bunun 95 milyon m³’ü ülke içindeki ırmaklardan, 3 milyon m³’ü yurtdışından, 12 milyar m³’ü ise yeraltı sularından oluşmaktadır.

Suyun dağılımı özellikle Batı kesimlerde oldukça düşük olup bölgeler arasında da eşit değildir. Marmara, Ege ve İç Anadolu su kıtlığından en çok etkilenen bölgelerdir.

Türkiye’nin yaklaşık 73 milyonluk nüfusu karşısında kişi başına düşen su miktarının 1500 m³ civarında olduğu tahmin edilmektedir. TÜİK verilerine göre 20 yıl içerisinde nüfus 87 milyona ulaştığında kişi başına düşen yıllık su miktarı 1042 m³’e düşecektir. Bu rakam 1000 m³/kişi oranına oldukça yakın olup uluslararası kıstaslara göre su probleminin ortaya çıkışı açısından kritik bir miktardır. Bu durum Türkiye’deki rasyonel su idaresinin önemini ve mevcut su kaynaklarının azaldığının göstergesidir. 1995–2005 yılları arasında yerüstü ve yeraltı su kaynakları kullanımı miktarındaki yaklaşık %32,9 oranındaki artış, ileride su talebini karşılamak için mevcut kaynaklar üstünde baskı oluşacağını göstermektedir.

Yansımalar 20 sene içerisinde kaynaklarda bir azalma olmadığı sürece göreceli olarak geçerlidir. Ancak, bazı diğer önemli faktörler de dikkate alınmalıdır. Sayısal ifadesi oldukça zor olmakla birlikte küresel iklim değişikliği sonucunda su kaynakları üzerinde oluşan baskılar, sosyoekonomik gelişimin ardından su tüketimi alışkanlıklarındaki değişimler ve artan turizm ve tarım baskısı bu faktörler arasındadır. Türkiye’de ekonomik sulanabilir alan 8,5 milyon hektardır. Ocak 2005 tarihi itibarıyla sulama 4,9 milyon hektar alana genişlemiştir. Bu alanın 762.273 hektarı yeterince sulanamamaktadır (İl bazındaki 2001 değerleri için Ek 1.12.2’ye bakınız.).

Ürün başına ve toplam sulama için tüketilen su miktarına ilişkin kesin veri yoktur. Gerçekçi bir ortalama tüketim olarak 5000m³/ha alındığında tarımda kabaca yılda 24.5 milyar m³ su tüketildiği tahmin edilmektedir. Bu miktar, toplam su arzının yaklaşık %22'sidir. Sulanabilir tüm alanlar sulandığı takdirde tarımda 42.5 milyar m³ su tüketilecek olup bu oran toplam su arzının %39'una tekabül etmektedir. Türkiye'nin yarı kurak iklim koşulları düşünüldüğünde ve Yunanistan, İspanya ve İtalya gibi diğer Akdeniz ülkeleri ile kıyaslandığında bu oran çok değildir.

Türkiye'deki sulamaya yönelik en önemli sorunlar yeraltı sularının fazla pompalanması, sulama suyunun ziyan edilmesi, gübre ve kimyasal kirlenme ve yetersiz drenaj sistemine bağlı olarak toprağın bozulmasıdır. Çıkarılan tatlı suyun yaklaşık ¾'ü tarımsal amaçlı kullanıldığından sulama, yeraltı sularının dengesi için tehdit oluşturmaktadır. Tarımın yeraltı kaynakları üzerindeki baskısının, ileride büyüyen nüfusun artan ihtiyaçlarını karşılamak için daha da artması beklenmektedir.

Sulanan alanların çoğunda sulama sistemi olarak taşkın sulama kullanılmaktadır. Bu sistemin su kullanım verimliliği %40 gibi oldukça düşük orandadır. Bu da % 60 gibi büyük bir su kaybı anlamına gelmektedir. Ayrıca bu sistem sulama suyunun sızması ve dağılması gibi nedenlerle çok kirlletici bir yöntemdir. Gübrenin ve bitki koruma kimyasallarının sızmasından dolayı, düşük ölçüde gübre kullanılması halinde dahi durum değişmeyecektir.

Fazla sulama, drenaj yokluğu ya da yetersiz drenaj koşulları ve gübre sızıntıları tuzluluğu arttırmakta; bu da toprak verimliliğini düşürmekte, topraktaki sodyum oranını arttırmakta ve sonuç olarak çoraklığa yol açmaktadır.

Su kaynakları üzerinde en büyük baskıyı yaratan tek neden tarım değilse de basınçlı sulama tekniklerinin (damla sulama) kullanılması, tarlalara verilen suyun drenajının optimizasyonu ve sulamanın dikkatli yönetimi kritik konulardır. Türkiye'nin en önemli çevre sorunlarından biri olan su sorununa doğru tarım uygulamalarının katkıda bulunması sağlanmalıdır.

Turizm bir başka önemli su tüketicisidir. Turist başına düşen gündelik su tüketimi yeme, içme, tuvalet ve banyo işlemleri, otel bahçelerinin sulanması, turist eşyalarının yıkanması gibi işlemler dahil en az 500 litredir (0,5 m³). 2005 yılında Türkiye'yi ziyaret eden, ortalama tatil zamanı 10 gün olan 21.122.798 turist için yapılan tahminler, Turizm Sektörünün yıllık su tüketiminin 100 milyon m³ ten fazla olduğunu göstermektedir.

Ancak yukarıda değinilen etmenlere ek olarak, su kaynakları üzerinde en fazla baskı yaratan unsur hızlı nüfus artışıdır.

Su Kalitesi

Türkiye'ye yönelik AB Nitrat Yönergesi (2007) uygulama planına göre, ulusal ölçekte ortalama nitrat yoğunluğu yüzey sularında (2.9 mg / L) ve yeraltı sularında (10.4 mg/L) oldukça düşüktür. Yüzey sularının %92'sinin ortalama yoğunluğu litre itibariyle 5 mg nitratın altında kalmaktadır. Çok küçük bir yerde (Adana'da bir merkezde) ortalama değer 50 mg/L'nin üstündedir.

Ortalama yüzey suyu yoğunluğu en yüksek iller Adana, Erzurum ve Şanlıurfa'dır. Buradaki alanların %25'inden fazlası 25 mg/L ya da daha yüksek nitrat yoğunluğuna sahiptir.

Yeraltı sularında ortalama nitrat yoğunluğunun açık arayla en yüksek bulunduğu il Eskişehir (96 mg/L) olup Kilis, Adana ve Aksaray'daki ortalama yoğunluk 25 mg/L'nin üzerindedir. Eskişehir,

Aksaray ve Kilis'te yeraltı sularının %25'inden fazlasının ortalama yoğunluğu 40 mg/L'nin üzerindedir.

Türkiye'de tarıma bağlı toprak ve su kirliliği aşırı değildir ve doğrudan bir tehdit olarak sayılmamaktadır. Yine de sudaki nitrat yoğunluğu henüz yüksek olmayan fakat sulama ve gübreleme oranlarının yüksek olduğu alanlar risk altındadır.

Tarımsal kaynaklardan kaynaklanan nitratin oluşturduğu kirliliğe karşı suların korunmasına (91/676/EEC sayılı direktif) ilişkin yönetmelik 2004 yılında yürürlüğe girmiştir. Direktifte yer alan hassas alanların tanımı ve belirlenmesinin 2007 yılı sonuna kadar tamamlanması planlanmaktadır. Bu alanlar için yönetim planlarının hazırlanması da zaman gerektiren bir husustur.

Diğer taraftan su kaynaklarının başlıca kirleticileri arasında sadece tarım faaliyetleri yer almamaktadır. 2004 yılında yapılan Belediyelerin Kanalizasyon sistemleri hakkındaki araştırmanın sonuçlarına göre, 1911 belediyenin sadece 1421'i kanalizasyon hizmeti vermektedir. Önemli ilerlemelere rağmen belediyelerin %25.6'sı arıtılmamış atık suyu çevreye boşaltmaktadır. Atık suların %47'si ırmaklara, %39.3'ü denizlere, %4.2'si barajlara, %1.9'u göllere ve göletlere, %1.3'ü arazilere, %6.3'ü ise çevredeki uygun alanlara boşaltılmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, "AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi, 2006).

Toplam atık suyun %1'inden azını oluşturan endüstriyel atık su içerisinde cıva, kurşun, krom ve çinko gibi ciddi kimyasallar bulunmaktadır. 2004 yılında yapılan imalat sektörü atık araştırması çerçevesindeki 4030 kuruluş, 1,145 milyar m³ atık su boşaltmıştır. Bu kuruluşların 2.112'si arıtma yapmadan yıllık 760 milyon m³ atık su boşaltmaktadır (İmalat sanayiinin toplam atık su miktarının % 66'sı).

1.2.3.5 Biyolojik çeşitlilik

Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında yer alan Türkiye, coğrafi konumundan dolayı zengin biyolojik varlıklar barındırmaktadır. Bunun sebebi ülkedeki iklim değişiklikleri, topografik, jeolojik ve jeomorfolojik çeşitlilik ile Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan olarak isimlendirilen üç farklı biyocoğrafik bölgeye ve bunların geçiş zonlarına sahip olmasıdır.

Ayrıca Palearktık (Batı Palearktık ve Afrika arasında) bölgedeki kuş göç yollarından en önemli ikisi Türkiye'den geçmektedir.

Ekosistemler

Türkiye'de çeşitli ekosistemler bulunmaktadır. En önemlileri sulak alanlar ve bozkırlardır. Biyolojik çeşitlilik kaybı, en fazla bozkır ekosistemlerinde ve kıyı bölgelerde yaşanmaktadır.

Türler

Türkiye'deki bitki örtüsü ve hayvan türleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 31. Türkiye'deki bitki örtüsü ve hayvan türlerinin genel görünümü

	Bilinen türler	Yerel türler
Bitkiler		
Eğreltiotu	90	2

Cymnospermae	23	3
Monokotiledon	1.771	300
Bikotiledon	7.593	2.589
Omurgasız (hayvanlar)	60.000-80.000	
Omurgalı (hayvanlar)		
Memeliler	161	1
Kuşlar	460	
Amfibiler	28	1
Sürüngenler	105	2
Balık (iç sularda)	236	70
Balık (denizlerde)	480	

Kaynak: ÇOB, 2007

Türkiye’de Akdeniz ve Ege kıyıları, Akdeniz foku, kareta kareta ve yeşil deniz kaplumbağası gibi nesli tükenmekte olan türlere ev sahipliği yapmaktadır. Anadolu alageyik ve sülünlerin ortaya çıktığı yerdir. Türkiye’deki dağlar ve milli parklar yaban hayatı bakımından çok zengindir; boz ayılar, yabandomuzu, vaşak, kurt ve çok nadirde olsa leopar gibi hayvanları barındırmaktadır.

Tarımdaki genetik kaynaklar

Kiraz, kayısı, badem ve incir gibi pek çok meyve çeşidinin orijini Türkiye’dir. Türkiye florası buğday, nohut, mercimek, elma, armut, kayısı, kestane, fıstık, fındık ve antepfıstığı gibi pek çok genetik çeşitliliği ve birçok ürünün yabani türlerini barındırmaktadır. Toplamda yaklaşık 256 farklı hububat çeşidi bulunmaktadır; bunların 95’i buğday, 91’i mısır, 22’si arpa, 19’u pirinç, 16’sı süpürge darısı ve 2’si çavdar tipidir. Türlerle ve çeşitlere ilişkin genetik erozyonun üzerine bir çalışma olmadığından dolayı koruma önceliklerini belirlemek için de herhangi bir araştırma bulunmamaktadır.

Türkiye ayrıca bazı süs bitkilerinin de çıkış noktasıdır. Bunların başında lale gelmektedir.

Ulusal anlamda hayvanların genetik çeşitliliği ile ilgili herhangi bir sayım yapılmamıştır. 20 adet yerli sığır, 17 adet koyun ve 5 adet keçi türü olduğu tahmin edilmektedir.

Koruma rejimi

Türkiye’nin biyolojik çeşitlilik açısından zengin olmasına rağmen doğal çevrenin bozulması sebebiyle mevcut türlerin sayılarında bir azalma görülmektedir.

Koruma rejimi ile ilgili veriler tutarsız olsa da aşağıdaki bilgiler “Dünya Trendleri (2003)” IUCN (2003) ve “AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi, 2006” çalışmalarına dayanmaktadır.

Ülke genelinde, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan 15 memeli, 46 kuş, 18 sürüngen, 5 kurbağa ve 50 balık türü bulunmaktadır. 46’sı ülkeye özgü olmak üzere 104 soyu tükenmekte olan bitki türü bulunmaktadır. Bunlar arasında yer alan güzel süs bitkileri şunlardır: Sternbergia candida, Saponaria halophilla, Glycirriza iconica, Thermopsis turcica, Hellichrysum pershmeni-anum. Ayrıca 183’ü yine Türkiye’ye özgü olmak üzere 388 zarar görebilir bitki türü bulunmaktadır.

Korunan alanlar

Ülkede korunan alanlar 2001 yılından bu yana %4’ten %5.82’ye çıkmıştır. Çeşitli uluslararası girişimlerle bu oranı %10’a yükseltmek hedeflenmektedir.

Tablo 32. Koruma altındaki alanların sayısı ve büyüklükleri

Koruma altındaki alan türleri	Sayısı	Alan ha	Korunan alan türleri	Sayısı	Alan ha
Milli Park	38	874.616	Korunan ormanlar	56	316.125
Doğa Parkı	22	76.937	Gen Koruma Ormanları	188	25.703
Doğa koruma alanı	33	64.353	Tohum Meşçeresi	337	45.858
Doğal anıtlar	104	5.286,46	Özel koruma alanları	14	1.200,247
			Ramsar alanlar ve diğer korunan sulak alanlar (12 Ramsar)	135	2.206.835
Yabani bitki türleri geliştirme sahaları	123	1.851.317	Doğal koruma alanları ³⁵	947	Tam olarak bilinmemektedir
(Yaban hayatı rezerv Alanları)			Doğal varlıklar	2.370	Tam olarak bilinmemektedir

Kaynak: ÇOB (2007)

Mevzuat

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu, 797 sayılı Kuşların Korunması ile İlgili Uluslararası Sözleşmeye ilişkin Kanun, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına dair Kanun Hükmünde Kararname doğa ve kültürel varlıkların yanı sıra biyo-çeşitliliğin tanımı, planlanması, yönetimi ve korunması için özellikle yürürlüğe konmuştur.

AB'nin Habitat ve Kuşlarla ilgili Direktifi'ndeki gereklilikler, yukarıda bahsedilen mevzuat kapsamında genel anlamda karşılanırsa da halen bazı eksiklikler bulunmaktadır.

Mevzuat değişiklikleri çalışmalarını desteklemek ve Türkiye'nin doğayı korumaya ilişkin AB mevzuatı ile uyumlaştırılması yolunda kapasitesini artırmak için AB finansmanlı birtakım projeler uygulanmaktadır. Bu projelerden birisi AB'nin finansman desteğiyle, 2004-2006 yılları arasında uygulanan, TR02EN01 sayılı ve Natura 2000 konusunda kapasite geliştirmek üzere yürütülen eşleştirme projesidir. Projenin Alt Bileşenlerinden Alt proje 1: Habitat ve kuşlarla ilgili AB direktifinin uygulanmasını, habitat ve tür listelerinin hazırlanmasını, pilot alanların tanımlanmasını ve test uygulamaların yapılmasını kapsamaktadır. Kuşların koruma alanları haritası ve Natura 2000 alanlarını içeren harita henüz mevcut olmamakla beraber Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından söz konusu haritaların hazırlanması planlanmaktadır. Daha sonraki aşamalarda her koruma alanı için yönetim biriminin oluşturulması ve türlere özgü yönetim planlarının hazırlanması çalışmaları yapılacaktır.

Sınırlı sayıda da olsa bazı koruma alanları çevresinde sınırlı tampon bölgeler kurulmuştur ve koruma alanlarının çekirdek bölgeleri üzerindeki insan baskısını azaltmaya katkı sağlayacak faaliyetler de teşvik edilmektedir. Koruma alanlarına çok yakın yerleşimlerde yaşayanlar için çevre ile uyumlu alternatif yaşam kaynakları da mümkün olduğunca desteklenmektedir.

³⁵ Uluslararası öneme sahip 200 sulak alanı kapsamaktadır.

1.2.3.6. Ormancılık

Orman alanları³⁶ Türkiye’de 20,7 milyon ha araziye tekabül etmektedir. (Ek 1.12.1’e bakınız). Ancak, tüm orman arazilerinin yalnızca yaklaşık yarısı normal ve verimli orman örtüsüne sahiptir, diğer yarısı ise bozulmuş/çok bozulmuş ve verimsiz bitki örtüsüne sahiptir.

Orman arazisi yeni yerleşim alanlarının yaratılması, yasa dışı kesimler, fazla otlatma ve yangınların sonucunda bozulmuştur. 2001-2005 planlama dönemi süresince, ağaçlandırılan sahaların yaklaşık %9’u yangınlarla tahrip olmuştur. Bu nedenle, ağaçlandırma çalışmaları, orman kadastrounun tamamlanması, eğitim ve kampanyalar yoluyla sosyal bilincin oluşturulması gibi çeşitli tedbirler vasıtasıyla, orman alanlarının iyileştirilmesi sürdürülmektedir.

Orman köylüleri ağaçlandırma faaliyetlerine ek olarak rejenerasyon ve bakım gibi ormancılık faaliyetleri yanında erozyon kontrolü ve enerji ormanı yaratma faaliyetlerinde istihdam edilmektedir.

Ormanlık arazide bulunan 20,986 orman köyünde yaklaşık 8,02 milyon insan yaşamaktadır. Düşük gelirli orman köyleri, sosyo-ekonomik bakımdan Türkiye’nin en fakir ve en az gelişmiş kesimini oluşturmaktadır. Köylerin sınırlı geçim kaynakları ve yüksek işsizlik oranları şehirlere göçü hızlandırmaktadır.

Orman köylüleri kendi geçimlerini sağlayacak yeterli büyüklükteki araziye sahip değildir. Tarım için uygun olmayan bu araziler, orman ve mera olarak kullanılmalrı gerekirken tarım arazisi olarak kullanılmaktadırlar.

Toplam orman arazisinin %1,5’ine denk düşen 316.125 ha’lık orman arazisi çevre koruma rejimi altındadır (Tablo 32).

1.2.3.7. İklim Değişikliği

Küresel iklim her dönemde ve yer ölçeğinde değişim durumunda olmuştur. 19. yüzyıldan beri yalnız iç ve dış faktörlerle ilgili doğal değişim değil, aynı zamanda insani faktörler de iklim değişikliğini etkilemektedir. İnsani faktörlerin sebep olduğu iklim değişikliği atmosferde sera gazını artıran aktiviteler olarak kabul edilebilir. Türkiye’de sera gazlarına yol açan temel tarım ve hayvancılık faaliyetleri aşağıdaki şekilde tanımlanabilir:

- a) Hayvancılık (CH₄)
 - i) Mide fermantasyonu
 - ii) Doğal Gübre Kullanımı ve Yönetimi
- b) Suni Gübre Kullanımı (N₂O)
- c) Anız yakma(CH₄, N₂O)
- d) Çeltik Üretimi (CH₄)

- a) Hayvancılık (CH₄)

³⁶ %11’lik ağaç yoğunluğuna ve bozulan ormanlık alana eşit veya daha fazla normal orman alanları

Hayvancılıkta sera gazı emisyonu 2 şekilde oluşmaktadır. İlki geviş getirenlerin sindirimi esnasındaki CH₄ emisyonu; diğeri oksijensiz koşullarda hayvani gübrenin bozulmasıdır.

i) Mide fermantasyonu

Mide fermantasyonu esnasında, CH₄ emisyonu çiftlik hayvanlarının (özellikle geviş getiren hayvanların) gıda sindirimi esnasında oluşmaktadır.

ii) Doğal Gübre Kullanımı ve Yönetimi

CH₄ emisyonları özellikle hayvan gübresinin oksijensiz koşullarda bırakılması ya da tutulması sonucunda bozulması ile oluşmaktadır.

b) Suni Gübre Kullanımı (N₂O)

N₂O emisyonunun tarımsal kaynağı, özellikle aşırı otlatma ve toprağa azot uygulama aktivitelerinden kaynaklanmaktadır. N₂O emisyonları atmosferik azotun (NH₃) ve azot oksitlerin (NO_x) kimyasal değişimlerinin yanı sıra toprağa azotun doğrudan tatbikine bağlıdır.

c) Anız yakma(CH₄, N₂O)

Türkiye’de çiftçiler hububat hasatından sonra anız yakma uygulanmaktadır. Bunun ekim için toprağı hazırlamak, yabancı otlar ve zararlıların yanı sıra tarla fareleri ile mücadele etmek gibi bir çok sebebi vardır.

d) Çeltik Üretimi (CH₄)

Çeltik üretiminden kaynaklanan emisyon çok yüksek olmamakla birlikte, başlıca nedeni üretim esnasında sürekli sulama ve sonuçta üretim alanının bataklık haline gelmesidir.

1.2.3.8. Amonyak Emisyonu

Tarım aktivitelerinden kaynaklanan amonyak emisyonunun ekosistem üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Atmosfer üzerinde dolaylı sera gazı etkisinin yanı sıra toprağın kirlenmesine ve ötrofikasyona da neden olmaktadır.

Türkiye’de amonyak emisyonları üzerine çalışmalar sınırlı sayıdadır. Endüstri tesislerinden kaynaklanan hava kirliliğinin kontrolü Yönetmeliği (22/07/2006 tarihli ve 26236 sayılı RG) ve Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği (02/11/1986 tarihli ve 19269 sayılı RG) uygulamada olan başlıca yönetmeliklerdir.

Endüstri tesislerinden kaynaklanan hava kirliliğinin kontrolü Yönetmeliğinde temelde, enerji üretim kuruluşları ve sanayi işlerinin bir sonucu olarak atmosfere yayılan duman, toz, gaz, buhar ve aerosol gibi emisyonlar ve hava kirliliğinin kontrolüne ilişkin hükümler ortaya koyulmaktadır. Yönetmelikte, kuruluşların faaliyetlerine ilişkin izin kriterleri ve emisyon limitleri belirlenmiştir. Kimyasal gübre, tarım ilacı üretimi, kanatlı barınakları, ahırlar ve kesimhaneler ile ilgili kuruluşlar;

doğal gübre muamele ve kullanımı ve kırmızı et ve balık yan ürünlerinin işlenmesi ile ilgili kuruluşlar gibi tarımsal faaliyetlerle doğrudan ya da dolaylı şekilde ilişkisi olan kuruluşlar da yönetmelikte ele alınmaktadır. Yönetmelikte, kuruluşların yerleşimleri, havalandırmaları ve baca gazı yüksekliğine ilişkin sınırlamalar koyulmaktadır.

Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği; insanları, kamu alanını ve çevreyi kirliliğin yan etkilerinden korumak için toz, duman, aerosol, gaz ve buhar formundaki emisyonların kontrolüne ilişkin hükümleri içermektedir. Ayrıca, motorlu araçların çalıştırılmasının yanı sıra, emisyon limit değerleri, kuruluşların kurulma ve işletilmesine; yakıtlar, ham maddeler ve ürünlerin üretim, kullanım, depolama ve nakline ilişkin kriterler de belirlenmiştir.

Yasal dayanak olmasına rağmen, Türkiye için her iki Yönetmelikte de tanımlanan sözü edilen tüm kriterlere yönelik halihazırda herhangi bir ölçüm bulunmamaktadır. Bu nedenlerle mevcut amonyak emisyonları ile ilgili bilgi ya da veri mevcut değildir.

1.2.3.9. Arazi yönetimi ve çiftçilik sistemleri

Çiftçilik

TÜİK'in yıllık olarak yayınladığı "Tarımsal Yapı Araştırmalarına (Üretim, Fiyat ve Değer)" göre 1984-2004 yılları arasında Türkiye'deki toplam tarım alanı 27,413.000 hektardan 26,590.000 hektara (Kısım 1.1.1.4, Tablo 6) düşerek %3 oranında azalmıştır. 1995-2004 dönemindeki % 0,9'luk azalma ile bu eğilim 1995'ten bu yana yavaşlamıştır.

Toplam tarım alanı içinde farklı toprak kullanımları farklı eğilimler izlemiştir. Aynı dönem içerisinde, sebze bahçelerinde %28.2 oranında, meyve ağaçlarında %60, ekilebilir alanlarda ise %3,75 oranlarında (yıllık mahsulde) artış görülmüştür.

Buna karşılık, nadas alanları %22,8, zeytin ağaçları %21,1 ve üzüm bağları %16,8 oranında azalmıştır. Türkiye'nin değişik ekolojik yapısı çiftçilere çok sayıda ürün yetiştirme imkânını veriyor olmasına rağmen ekilebilir alanların çoğu hububat üretimine tahsis edilmiştir. Buğday, arpa, mısır ve diğer hububat türleri, ekilen alanlardan alınan yıllık mahsulün %75'ini oluşturmakta ve Türkiye'nin kalori anlamında gıda tüketiminin %70'ini karşılamaktadır. Hububata ek olarak, pamuk, şeker pancarı ve ayçiçeği de önde gelen ürünler arasındadır. 1990'lardan itibaren talepteki düşmelerden dolayı üretimin azalmasına rağmen bakliyat üretimi halen çok önemlidir.

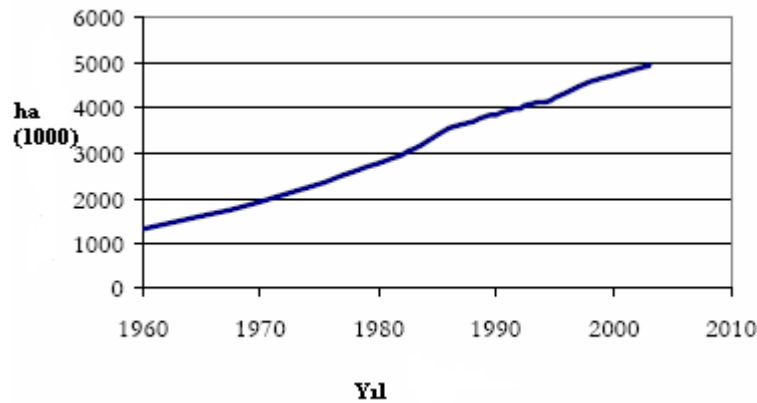
Tablo 33. Türkiye'de üretilen başlıca ürünler ve üretim miktarları

Yıllar	Üretim (Bin ton)		
	Buğday	Şeker pancarı	Pamuk
1980	16.500	6.766	500
1990	20.000	13.986	655
2000	21.000	18.821	880
2001	19.000	12.633	914
2002	19.500	16.523	988
2003	19.000	12.623	900
2004	21.000	13.517	928
2005	21.500	15.181	864
2006	20.010	14.452	943

Kaynak:TÜİK

Türkiye’de yağışlar, özellikle kritik zamanlarda (ilkbahar, yaz) çoğu alanlarda suyun buharlaşması dengesini karşılayacak şekilde yeterli değildir. Bu durum ürün verimliliğini olumsuz etkilemekte ve tarımda sulamayı gerekli kılmaktadır. Sulama yapılan toplam alan yaklaşık beş milyon hektardır. Ocak 2005’ten bu yana sulama yapılan alan 4,9 milyon hektardır³⁷. Bu alanın 762.273 hektarı yetersiz sulanmaktadır³⁸. Yakın bir gelecekte sulama alanında 0,5 milyon hektarlık bir artış öngörülmektedir. Türkiye’de ekonomik olarak sulanabilir alan 8.5 milyon hektardır. Bu alanın 7,9 milyon hektarı (%93) yüzey suları; 0.6 milyon hektarı (%7) ise yeraltı suları ile sulanmaktadır³⁹. Aşağıdaki tabloda sulanan alanların 1965’ten bu yana doğrusal şekilde arttığı gösterilmektedir.

Grafik 5. Sulanan alan miktarı

Kaynak: “AB Nitrat Yönergesinin Türkiye’de Uygulanmasına ilişkin Plan – 2007”

En geniş sulama alanı⁴⁰, 400 binden fazla hektar ile Konya ilinde bulunmaktadır. Adana ve Şanlıurfa 200 bin hektardan fazla alan ile Konya’nın ardından gelmektedir. Toplam tarım alanına göre sulama alanı oranı yüksek olan iller, Bingöl (%67,29), Iğdır (%58,96), Hatay (%53,53), Osmaniye (%51,55), Hakkâri (%50,71), Adana (%50,54), İzmir (%41,91)’dir. Nuts 3 düzeyindeki en düşük sulama oranları ise Rize (%0,01), Ordu (%0,14), Trabzon (%1,15), Ardahan (%1,82) ve Kars’tadır (%4,02).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının 1999 yılında yaptığı bir araştırmaya göre (Ek 1.12.3), Türkiye’de toplam gübre kullanımı düşüktür. Tarım arazisinde hektar başına ortalama azot tüketimi (N-nitrojen) 67,8 kg, fosfor (P2O5) tüketimi 28.9 kg ve potasyum (K2O) tüketimi 3.7 kg’dır.

Buğday ve arpa yetiştiriciliğinde %53 oranında azot kullanılmaktadır. Hektar itibarıyla kullanım bakımından en fazla azotu, patates (238.9 kg of N/Ha) tüketmektedir. Patatesi, çay (214.2 kg N/Ha), narenciye (201.00 kg N/Ha), mısır (128.7 kg N/Ha), pamuk (126.9 kg N/Ha) ve şeker pancarı (109.4 kg N/Ha) izlemektedir.

³⁷ Kaynak: AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi – Çevre ve Orman Bakanlığı – 2006

³⁸ Kaynak: TÜİK, 2004.

³⁹ Kaynak: N.A.P-D

⁴⁰ Detaylı bilgi EK 1.12.2’de verilmiştir.

Kirlilik yaratan diğer bir madde olarak fosfor yüzey sularının ötrofikasyona neden olmaktadır. Patates, hektar başına 71.6 kg P₂O₅ kullanımı ile en fazla fosfor gerektiren üründür. Patatesten sonra şeker pancarı (64.2 kg/ha), narenciye (56.0 kg/ha), sebzeler (49.9 kg/ha) ve çay (39.0 kg/ha) gelmektedir.

Azotlu ve potasyumlu gübrelerin çoğu Adana’da kullanılmaktadır. Konya ise fosfor kullanımının en çok olduğu ildir. Aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere, Adana, Konya ve Şırnak’ta Türkiye’de kullanılan toplam azotun yaklaşık %20’si tüketilmektedir.

Tablo 34. 2005 yılında kimyasal gübre tüketimi

İller	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	% of N	İller	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	% of N
ADANA	113.5	29.8	9.4	8.3	SAMSUN	30.2	10.2	0.8	2.2
KONYA	92.6	47.8	2.4	6.8	MANİSA	29.8	11.8	4.8	2.2
ŞIRNAK	65.5	28.3	0.3	4.8	AYDIN	27.4	7.2	3.7	2
ANKARA	46.8	31.7	1.3	3.4	ANTALYA	25.6	9.5	8.0	1.9
BALIKESİR	42.9	12.9	4.1	3.1	YOZGAT	24.8	18	0.4	1.8
K.MARAŞ	41.5	12.7	2.4	3.0	BURSA	23.3	8.8	3.7	1.7
DİYARBAKIR	40.3	18.9	0.1	2.9	KIRKLARELİ	22.4	7.8	1.0	1.6
TEKİRDAĞ	40.2	15.4	2.4	2.9	ÇORUM	22.2	13.6	0.4	1.6
HATAY	35.3	7.3	2.2	2.6	AFYON	21.9	15.7	2.1	1.6
EDİRNE	34.4	13.2	1.8	2.5	NİĞDE	21.1	7.5	2.6	1.5
İZMİR	33.4	9.6	7.2	2.4	ESKİŞEHİR	20.5	18.1	1.0	1.5
MERSİN	33.1	11.0	4.5	2.4	ÇANAKKALE	20.3	7.8	1.5	1.5
SAKARYA	30.6	11.7	2.4	2.2					

Kaynak: TÜİK 2004. Gübre kullanımı < 20.000 ton olan iller gösterilmemiştir.

Tarım arazilerinde hektar başına en fazla azot tüketen 10 il aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 35. Hektar itibariyle azotlu gübre kullanımı

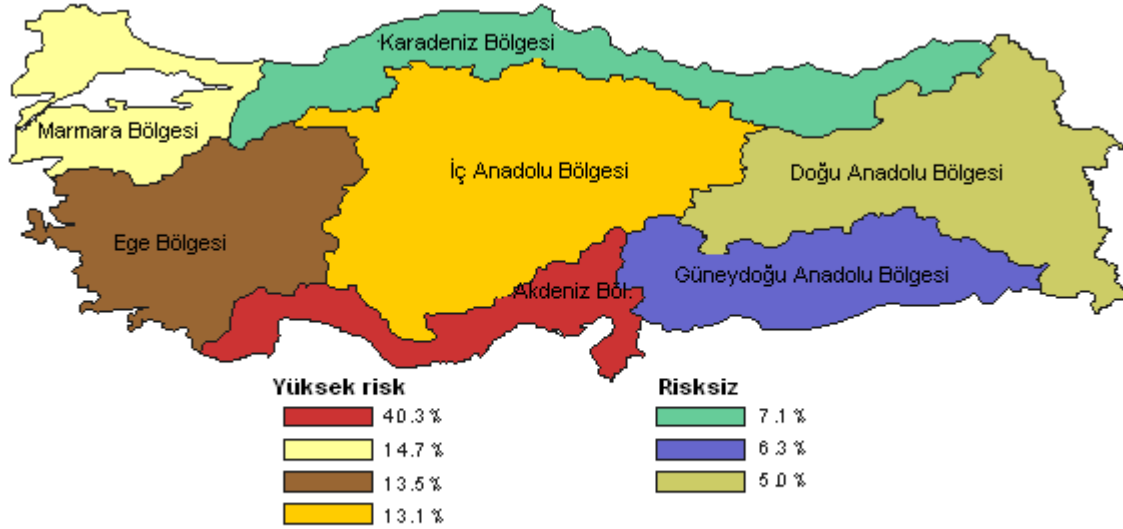
İl	Gübre (kg/ha)	İl	Gübre (kg/ha)
Adana	239,6	Tekirdağ	118,0
Sakarya	184,8	Kahramanmaraş	112,9
Hatay	158,4	Edirne	110,6
Osmaniye	151,5	Balıkesir	104,3
Niğde	122,2	İzmir	97,6

Kaynak :TKB

Azot kullanımı, Adana (yaklaşık 240 kg/Ha) ve Sakarya’da (184.8 kg/Ha) oldukça yüksektir. Bu rakamlar ulusal ortalamanın (67.8 kg/Ha), Adana için yaklaşık 3,5 katı, Sakarya içinse 3 katıdır.

Tarım ilaçlarının neden olduğu en yüksek kirlilik riski güneyde olup, bu bölge toplam tarımsal kimyasal kullanım miktarının %40’ını oluşturmaktadır. Doğu’da ise toprak kullanımı, örneğin doğal meraların kullanımı nedeniyle bu risk daha azdır.

Harita 4. Tarım ilaçlarının dağılımı

Akdeniz Bölgesinde ve yarı-kurak iklim koşullarında yapılan sulama ürün verimi açısından önemlidir ancak yoğun (intensif) tarım açısından da başlıca kıstastır. Sulamanın sonucunda, daha verimli yeni ürün çeşitleri ve hibritlerin geliştirilmesi mümkün olmakla beraber gübre ve tarımsal ilaçlar gibi girdilerin kullanımında da artış meydana gelmektedir.

Sulamanın yoğun tarım konusunda başlıca kıstas olduğu göze alındığı takdirde, 4.137.727 hektara tekabül eden (tarım alanlarının yaklaşık %15,6'sı) ve tamamen sulama yapılan alanlarda yoğun tarım uygulanmaktadır. Yarı-intensif tarım ise 762.273 hektara (%2,9) denk düşen ve verimsiz sulama yapılan alanlara tekabül etmektedir. Ektansif tarım faaliyetleri ise, yağmur suyunun (kuru tarım) kullanıldığı ürünlerde 21.690.000 hektar alanda yapılmaktadır (81,5%).

Hayvancılık

Türkiye'de hayvancılık konusunda başlıca yetiştiriciliği yapılan hayvan türleri kümes hayvanları ve sığırdır. Bunları koyun ve keçiler izlemektedir. Toplam kümes hayvanları sayısı 317.497.000 adet ve toplam sığır sayısı 10.526.440 adettir (Ek 1.9.6'ya bakınız).

Kümes hayvanları üretimi artmakta, sığır ve koyun üretimi ise azalmaktadır. En fazla sığır sayısı ⁴¹Erzurum'da (yaklaşık 530 bin) bulunur. En fazla koyun sayısına sahip il ise Van'dır (yaklaşık 2.4 milyon). En fazla keçi Akdeniz Bölgesi'ndedir (yaklaşık 547 bin Antalya'da, yaklaşık 400 bin Mersin'de). En fazla kümes hayvanı Bolu (yaklaşık 86 milyon) ve Mersin'dedir (yaklaşık 27 milyon). Hindilerin çoğu ⁴²ise İzmir'de yetiştirilmektedir (yaklaşık 636 bin).

Hayvansal azot (N) üretiminin yüksek olduğu on il için aşağıdaki tabloda hektar başına değerler gösterilmektedir.

⁴¹ Ek 1.9.6'ya bakınız.

⁴² Ek 1.9.7'ye bakınız.

Tablo 36. Hayvansal azot üretimi (kg/ha) (ekili alan ve kalıcı meralar)

İl	Hayvansal N	İl	Hayvansal N
Bolu	396,4	Erzurum	81,5
Düzce	115,5	İzmir	80,3
Kocaeli	89,2	Bartın	76,0
Sakarya	88,7	Tunceli	75,1
Balıkesir	85,6	Mersin	70,7

Kaynak:TKB

İntensif (yoğun) hayvancılık, yüksek verimli ve hayvanın yem ihtiyacının %50'sinden daha az bölümünün otlatma ile karşılandığı kapalı mekanlarda yapılan bir sistem olarak tanımlanabilmektedir.

Öte yandan ekstansif (geleneksel) hayvancılık, hayvanların maksimum gıda ihtiyacının otlatma ile karşılanmasına dayanmaktadır.

Bu açıdan Türkiye'deki hayvancılığın büyük bölümü ekstansif hayvancılıktır. Ancak ekstansif hayvancılık sistemleri çevre korumaya yönelik değildir. Bu sistemde çevrenin korunması otlakların elverişliliği ve mevcut otlakların taşıma kapasitesiyle ilişkilidir. Türkiye'de erozyon nedeniyle otlak veriminin düşük olmasından dolayı, ekstansif hayvancılık otlakların yoğun kullanımını da (aşırı otlatma) beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, yaklaşık 21,5 milyon hektarlık kalıcı otlaklar çok küçük istisnalar dışında yoğun olarak kullanılmaktadır.

1.2.3.10. Türkiye'de iyi tarım uygulamaları

Mevcut durum

Türkiye'de EUREPGAP Protokolü 2004 yılında uygulanmaya başlamıştır. EUREPGAP Protokolü Avrupa'ya ihracat yapan taze meyve ve sebze sektörünü doğrudan etkilemektedir. 2004 yılında EUREPGAP sertifikalı toplam alan 2.905 ha, üreticilerin sayısı 102 olmuştur. Ancak zamanla sertifikalı üreticilerin sayısı tedricen artmış ve 2006 yılı itibarıyla 3.222'ye ulaşmıştır. 2004 yılında 41 ülke arasında 31inci sıraya ilerleyen Türkiye, 2006 yılında EUREPGAP kapsamındaki 45 ülke arasında 6ıncı sıraya yerleşmiştir.

Ancak küçük işletmelerin ve üreticilerin çoğu, İyi Tarım Uygulamalarının önemini bilincinde olamamaktadır. Üreticiler genellikle geleneksel yöntemler yerine, İyi Tarım Uygulamaları'na uygun üretim yaptıklarında ürünlerinin fiyatlarındaki artış ile ilgilidirler. Bu nedenle pazarlama zincirine yönelik hususların yanı sıra, üreticilerin ve tüketicilerin eğitimi de İyi Tarım Uygulamaları'nın yaygın uygulanmasında kilit noktadır. Ayrıca, sertifikasyon masrafları, tarımsal danışmanlık ve bilgilendirme ihtiyaçlarından dolayı küçük üreticiler İyi Tarım Uygulamaları konularında isteksiz olabilmektedir.

Mevzuat

Türkiye'de, doğal kaynakların korunması, tarımda sürdürülebilirlik ve izlenebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanması bakımından çevre, hayvan ve kamu sağlığına zararsız tarımsal üretimi amaçlayan tarım uygulamaları gibi İyi Tarım Uygulamaları'nı tanımlayan bir çok yasal düzenleme

vardır. Fakat İyi Tarım Uygulamaları'nın uygulamasına ait hükümleri doğrudan kapsayan mevzuat kısa süre önce kabul edilmiştir. Ayrıca, tarımsal kaynaklı nitrat kirliliğine karşı suların korunması yönetmeliği nitrat kirliliği hakkındaki İyi Tarım Uygulamaları'nı kapsamaktadır.

- İyi Tarım Uygulamalarına ilişkin Yönetmelik

İyi Tarım Uygulamalarına ilişkin Yönetmelik 08/09/2004 tarihinde 25577 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. (Yönetmeliğin İngilizce nüshası Ek 1.12.5'te sunulmaktadır).Yönetmelikte 05/05/2005 ve 15/05/2006 tarihlerinde iki ayrı değişiklik yapılmıştır.

Yönetmeliğin amacı, tarımda sürdürülebilirlik ve izlenebilirlik yoluyla gıda güvenliğini sağlama ve doğal kaynakları koruma ile çevre, kamu ve hayvan sağlığına zararsız tarımsal üretim gerçekleştiren üreticileri teşvik etmektir. Yönetmelik, gönüllü uygulamalar üzerine kuruludur ve İyi Tarım Uygulamalarını uygulamayan üreticiler sistem dışında kalmazlar. Çünkü sistem bağlayıcı olmadığı için bu uygulamaları kullanmak isteğe bağlıdır.

İl Müdürlükleri, üreticiler, üretici örgütleri, girişimciler ve yetkili örgütlerin denetleme prensiplerinin yanında, görev ve sorumlulukları da Yönetmeliğin kapsamı dahilindedir.

Ürünlerin denetimi ve sertifikasyonu TKB tarafından yetkilendirilen EN 45011 ya da ISO/IEC Rehberi 65'e uygun Türk ya da uluslararası akreditasyon organlarınca akredite edilen kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Bakanlık tarafından kontrol için yetkilendirilen 1 özel kontrol kurumu; kontrol ve sertifikasyon için 5 özel sertifikasyon organı vardır. Ayrıca, TKB'nin çeşitli birimlerinden temsilcilerden müteşekkil İTU Komitesi, Yönetmeliğin uygulanmasını izleme ve kontrol etmeden sorumludur.

- Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği

Türkiye'de AB'ye katılıma hazırlık yolunda çevre önemli konulardan biri olarak kabul edilmektedir. 1991 yılında tarımsal kaynaklı nitrat kirliliğine karşı suların korunmasına ilişkin 91/676/EEC sayılı Konsey Direktifi yürürlüğe girmiştir.

Bu direktifi benimseme ve uygulama bağlamında 18 Şubat 2004 tarihinde tarımsal kaynaklı nitrat kirliliğine karşı suların korunması yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede, nitratların sebep olduğu su ve toprak kirliliğini önlemenin yanı sıra, toprak ve su kalitesini izleme ve iyileştirme yönünde belirlenen hassas alanlarda iyi tarım uygulamalarının uygulanması dikkate alınmıştır. Yönetmeliğin diğer bir stratejisi ise hassas bölgelerin belirlenerek daha fazla kirlenmenin önlenmesi, yer altı, yerüstü ve kıyı sularının kirlenme seviyelerinin izlenmesi, su kirliliği bakımından kamuya bilgi sağlanması ve yer altı, yerüstü ve kıyı suları ile ilgili ulusal izleme programlarının kurulmasıdır.

İlgili yönetmeliğin uygulanması için zaman dilimleri ve son tarihlerin henüz belirlenmemiş olmasına rağmen gerçekleştirilecek 5 temel aşama tanımlanmıştır:

1. Nitrat kirlenmesine maruz olan ya da maruz kalacak su kaynaklarının belirlenmesi,
2. Hassas bölgelerin tanımı/belirlenmesi
3. İyi tarım uygulamaları ve kodlarının geliştirilmesi
4. Her hassas bölge için "Eylem Planları"nın geliştirilmesi
5. Bir Ulusal izleme ve raporlama sisteminin kurulması

Nitrat projesi

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, laboratuvarların teçhizatlarını Topluluk Standartlarına yükseltmeyi amaçlayan AB finansmanlı TR070206 projesi kapsamında, yukarıda sözü edilen Nitrat Direktifinin uygulanması için ikincil mevzuat üzerinde halen çalışılmaktadır.

Su ve toprakta zararlı bileşen kirliliğini izleme ve değerlendirme kapasitesi de TKB ve il müdürlüklerinin araştırma ve idari altyapısı güçlendirilerek genişletilmelidir. TKB, Türkiye'deki tarımsal kaynakların neden olduğu su ve topraktaki nitrat kirlenmesi hakkında sürdürülebilir izleme ve denetimi sağlamayı amaçlamaktadır. Yapılan çalışmalar, tarımsal kaynakların neden olduğu nitrat kirliliğinin özellikle 20 ildeki (Adana, Aksaray, Ankara, Antalya, Aydın, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Eskişehir, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Malatya, Manisa, Mardin, Samsun, Şanlıurfa, Van) yoğun tarım yapılan ve sulanan arazilerde görüldüğünü ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle bu iller mobil laboratuvarlarla desteklenecek öncelikli alanlar olarak seçilmiştir. Mobil laboratuvarlar vasıtasıyla komşu illere de hizmet sağlanacaktır.

Bazı iller de laboratuvar altyapısını güçlendirmek için öncelikli iller olarak belirlenmiştir. Bu projenin amacı, AB Nitrat Direktifinin uygulanması için TKB'nin altyapısını güçlendirerek yerüstü ve yer altı su kaynakları ve toprakta tarımsal kaynakların neden olduğu zararlı bileşen kirliliğini azaltmaktır. Projenin toplam bütçesi 6.765.000 Avro olup, 5.823.750 Avro'luk kısmı AB katkısıdır. Proje aktiviteleri eşleştirme, teknik destek ve teçhizat temini bileşenleri yoluyla gerçekleştirilecektir.

1.2.3.11. Hayvan Refahı

Genel Durum

2004 yılında yürürlüğe giren 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu uyarınca TKB, çiftlik hayvanlarının korunmasından sorumludur. Ayrıca 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu ile yapılan düzeltme ile TKB, hayvancılık işletmelerinin sertifikasyon ve denetimlerini yapmak için yetkilendirilmiştir.

I. Çiftlik Hayvanları

Hayvanları Koruma Kanunu uyarınca, hayvanların sağlıklarına dikkat etmenin yanında türlerine uygun olarak etolojik ihtiyaçlarının ve hayvanlar için barınak sağlama gibi temel prensiplerin ihlal edilmesi durumunda para cezaları uygulanır. 2007/13 sayılı hayvan hareketlerinin kontrolüne ilişkin genelgeye göre:

1. Hayvan sağlığı konuları hayvan refahına uygun olarak ele alınacak ve özel öncelik verilecektir.

2. Hayvanlarda acı, ıstırap, gerilim ve korkuya neden olan muamelelere müsaade edilmeyecektir.

3. Hayvanlarda (deneysel ve bilimsel amaçlı kullanılan hayvanlar da dahil) acı, ıstırap, gerilim ve endişeyi mümkün olduğunca azaltacak düzenlemeleri sağlamak için ilgili kuruluşlar tarafından eğitim ve yayım hizmetleri sağlanacaktır.

4. Hayvanlardan insanlara geçen hastalıkları ve salgınları kontrol etmek ve ortadan kaldırmak amacıyla, toplumun hassasiyeti dikkate alınarak zorunlu itlaf işlemleri gerçekleştirilecektir.

5. Hayvanların itlafı için uygulanan muameleler esnasında sağlık ve sıhhi temizlik tedbirleri ve çevrenin korunması gözetilecektir.

Belirli sorunlar şunlardır:

- Mevzuatın (Hayvanları Koruma Kanunu) ilgili hükümlerinin yetersizliği
- Tavuklar, domuzlar ve buzağılara özel mevzuatın eksikliği
- Hayvan refahı hakkında kamu bilincini artırma ihtiyacı
- Hayvan işletmelerinin küçük ve parçalı yapısından kaynaklanan uygulamadaki zorluklar

II. Hayvanların taşınması

Mevcut Durum:

Hayvan nakilleri 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununa, Hayvan Sağlığı Kontrolüne ilişkin Uygulama Tüzüğüne ve 2007/13 sayılı Hayvan Hareketleri Kontrolü Genelgesine uygun olarak yürütülmektedir. Kayıtlı spor atlarının ve kanatlı türlerinin nakliyesi için özel olarak tasarlanan ulaşım araçları kullanılmaktadır. Ancak, spor dışındaki amaçlar için yetiştirilen atlar, kayıtsız atlar ve büyükbaş hayvanlar, küçükbaşlar yük kamyonları ve kamyonetler ile taşınmaktadır.

Hayvan Hareketleri Kontrolü Genelgesine göre:

1. Hayvanlar taşımadan önce veteriner sağlık sertifikası düzenleyen bir veteriner tarafından kontrol edilecektir. Bu denetimler sağlık kontrollerini ve fiziksel kontrolleri içerecektir. Uygunsuzluk halinde hayvanların nakline izin verilmeyecektir.

2. Yolculuk süresince yaralanma ve eziyetten kaçınmak için hayvan sayısı makul tutulacaktır. Bu sebeple, nakilden önce araçlar denetlenecek ve özel besleme, sulama ve dinlenme gereksinimleri karşılanacaktır.

3. Hayvanların 8 saati aşan taşımalarında uygun zemin alanı ve yüksekliğin sağlanmasının yanı sıra yeterli su, gıda ve dinlenme imkanı sağlanacaktır. Hayvan sahibi ve nakliyecisi bu konularda bilgilendirilecektir.

Belirli sorunlar şunlardır:

- Nakliye araçlarında sağlanacak standartların olmayışı,
- Profesyonel nakliye acenteleri ve nakliye araçlarının yokluğu,
- Kademeli taşımanın yokluğundan dolayı 8 saati aşan taşımalarındaki zorluklar,

- Hayvanların nakli esnasındaki özel uygulamalar hakkında nakliyeciler, sürücüler ve hayvan sahipleri için eğitim programlarının olmayışı

III. Hayvan kesimi

Mevcut Durum:

Uygulamalar; kanatlı hayvan eti ve et ürünleri üretim tesislerinin çalışma ve denetleme usul ve esaslarına dair yönetmelik (25694 sayı ve 8/1/2005 tarihli RG) ve kırmızı et ve et ürünleri üretim tesislerinin çalışma ve denetleme usul ve esaslarına dair yönetmelik (25691 sayılı ve 05/01/2005 tarihli RG) hükümlerine uygun olarak yürütülmektedir. Bu yönetmelikler çerçevesinde:

- Kesime kadar, kesim öncesi incelemenin de yapılacağı, hayvanların tutulması için barınaklar kurulur.
- Hayvanların indirilmesini kolaylaştırmak için rampalar bulunur.
- Hayvanlar herhangi bir şiddete neden olmaksızın kesim yerine nakledilir.
- Hayvanların kesimi en az acı verecek şekilde gerçekleştirilir. Kanatlı kesiminde elektrik akımı yoluyla sersemletme uygulanır.

1.2.4. Kırsal ekonominin analizi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yaşam kalitesi ve kırsal alanlarda sosyo-ekonomik durum

1.2.4.1. Bölgesel farklılıklar

Türkiye'nin bölgesel düzeyde (İBBS 2 seviyesinde) gözlenen sosyo-ekonomik farklılıkları, kişi başına gelir dağılımı ve göç oranları gibi göstergelerin coğrafi dağılımının incelenmesiyle anlaşılmaktadır.

Gelir bakımından bölgeler arasındaki eşitsizlikler, daha gelişmiş Batı ve daha az gelişmiş olan Doğu bölgeleri arasında daha belirgin olarak gözlenmektedir. Son yirmi yıldır yaşanan büyüme ile Marmara Bölgesinde ve Akdeniz'deki yerleşim yerlerinde daha geniş alan etki altında kalmış, cazibe ve büyüme merkezleri dağınık olarak kent merkezleri ve yerleşim yerlerine kaymıştır.

Bu sosyo-ekonomik durumun yarattığı mekansal zayıflıklar, kentleşmenin gelirler üzerinde yarattığı olumlu etkiyle bağlantılı olup, ildeki kır-kent arasındaki kutuplaşma yüksek ortalamaya sahip gelirler sayesinde daha az dikkat çekmektedir.

Türkiye'de GSYİH analizi ikili bir durumu ortaya koymaktadır. Kişi başı GSYİH'sı (Türkiye ortalamasının üzerinde) en yüksek iller; en büyük şehir merkezleri Ankara, İstanbul ve İzmir, Akdeniz'de Adana ve Mersin, İzmir'in güneyinde Aydın ve Muğla, Ankara ve İstanbul arasındaki geçiş bölgesinde yer alan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Zonguldak, Karabük ve Bartın, Antalya yakınında Adana ve Mersin dahil olmak üzere genellikle ülkenin batısındaki en gelişmiş illerdir. Bu ilk grup iller nüfusun %46,6'sını oluşturmakta ve Türkiye GSYİH'sinin %63,1'ini üretmektedir. Bunlar yoğun (intensif) tarımın (hayvancılık, süt üretimi, meyve ve sebzeler) yapıldığı alanlardır. Bu grupta büyük şehir merkezlerinin (İstanbul, İzmir ve Ankara) yer alması, nispeten zengin ve rekabetçi

kırsal alanların gelişmesinde büyük şehir pazarlarına yakınlığın büyük rol oynadığını göstermektedir (Ek 1.2).

OECD kırsal alan tanımı kapsamında belirtilen kırsallık, düşük GSYİH ile ilişkilidir. Türkiye ortalamasının %50'sinin altında bir gelire sahip en fakir iller (İBBS 3 seviyesi, Harita 5'e bakınız) ülkenin Doğusunda yer almakta olup söz konusu ikinci grup iller Doğu sınırı boyunca ve bu sınırın hemen ötesindeki tüm illeri kapsamaktadır (Ağrı, Muş, Bitlis, Kars, Iğdır, Ardahan, Van, Hakkari, Şırnak, Erzurum, Bayburt, Bingöl, Şanlıurfa, Adıyaman, Mardin) Ayrıca, Karadeniz'de Ordu ve Bartın; İç Anadolu'da Aksaray ve Yozgat bu gruptadır.

Ülkedeki en düşük gelirli bu 19 ilden, 15'inin nüfusunun %90'dan fazlası, km²'ye 150'den az kişinin düştüğü nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yerleşmiştir (Daha düşük dereceli kırsallığa sahip iller Adıyaman, Ordu, Şırnak ve Van'dır). Bu illerde kırsallık ülke ortalamasından daha yüksektir (ortalama değer= %35,1. Bu gruptaki iller %40'ın üzeridir). Şırnak hariç tüm illerin göç değerleri negatiftir.

GSYİH'sı ülke ortalamasının %50-75'i arasında olan 3. grupta 24 il bulunmaktadır (Gümüşhane, Siirt, Çankırı, Düzce, Osmaniye, Erzincan, Batman, Afyon, Diyarbakır, Tokat, Sivas, Malatya, Uşak, Amasya, Giresun, Sinop, Kırşehir, Trabzon, Isparta, Konya, Kahramanmaraş, Tunceli, Karabük, Gaziantep).

Bu grup, tüm grupların en büyüğüdür. Ülkenin genelinde (Karadeniz, Güneydoğu Anadolu, Orta Doğu bölgesi, Orta Güney bölgesi ve hatta daha gelişmiş olan Kuzey Batı'da dahil) ilk 2 gruptan daha fazla yayılmıştır. İkinci gruptaki iller gibi çok yüksek derecede kırsallığa sahiptir (6 il hariç diğerleri tamamen ve baskın kırsal), köylerde yaşayan nüfusun ortalaması daha yüksektir (yalnızca Trabzon, Gaziantep ve Karabük olmak üzere 3 il düşük yüzdeli). Negatif net göçte daha ılımlı oranlar gösterir ve üçü il pozitif değere sahiptir (Gaziantep, Isparta ve Konya). İlk iki gruptan daha karışık bir grup olup nispeten daha dinamiktirler.

4. grup, GSYİH'sı ulusal ortalamasının %75.0'inden fazla ve ulusal ortalamaya sahip 18 ilden oluşur (Çorum, Samsun, Elazığ, Hatay, Kastamonu, Niğde, Kütahya, Kayseri, Kilis, Rize, Burdur, Balıkesir, Karaman, Aydın, Sakarya, Nevşehir, Denizli, Artvin). Ülkenin tüm kısımlarına dağılmıştır. 2 il dışındaki bütün iller, ortalamasının üzerinde kırsal ve baskın kırsal nüfusa sahiptir (Hatay ve Kayseri hariç). Üç ilde orta derecede olmak üzere negatif net göç yaşanmaktadır (Pozitif net göçün yaşandığı iki il Aydın ve Denizli'dir).

En yüksek ve en düşük gelir düzeylerinin arasında kalan orta gelirli sınıf Türkiye'nin her yanında dağınık bir durumda olup 1990'lı yıllardaki kalkınmaya yön vermişlerdir. Bunun nedeni, sadece tarımsal faaliyetler ve geleneksel hizmetlere odaklanan illerin sosyo-ekonomik çehresini farklı ekonomik faaliyetler ile değiştiren, çevredeki kırsal alanların nüfus ve kaynaklarını cezbeden, yeni ekonomik büyüme merkezlerinin ortaya çıkmasıdır. İmalat faaliyetlerinin ve KOBİ'lerin hızla geliştiği güneybatıdaki Denizli ve güneydoğudaki Gaziantep illeri büyüme merkezleri için iyi örneklerdir. Bu yeni merkezler, Doğu-Batı görünümünü dönüştürmeye ve kırsal alanlarda yapısal değişim yaratmaya başlamışlardır.

Harita 5. İBBS 3 düzeyinde kişi başı GSYİH, 2001

Kaynak: TÜİK, 2001 verileri

Kişi başı GSYİH, kırsal alanların özelliklerine göre farklılık göstermekte ve tahmin edileceği gibi nüfus yoğunluğuna göre de artmaktadır. Nüfusun %17,5'ini oluşturan "Baskın kentsel" bölgelerde 2001 yılında ortalama gelir 3.002 Avro olarak gerçekleşmiştir. Bu değer nüfusun %18,9'unu oluşturan "tamamen kırsal" alanlarda yaşayanların ortalama geliri olan 1.372 Avro miktarın iki katından fazladır. Nüfusun yaklaşık %42'sini oluşturan "Orta kırsal" alanlarda gelirler de orta düzeydedir (1,945 Avro). "Tamamen kırsal" alanlar toplam gelirin az bir kısmını oluştururken (%13.7) "Baskın kentsel" alanların payı olan %28,5 ile çok büyük bir fark göstermektedir.

Tablo 37. Kişi başı GSYİH

OECD sınıflandırması	Kişi başı GSYİH, Avro	Nüfus oranı %
Tamamen kırsal	1.372	18,9
Baskın kırsal	1.399	20,9
Orta kırsal	1.945	42,7
Baskın kentsel	3.002	17,5
Türkiye toplamı	1.907,12	100,0
		67.803.927

Kaynak: TÜİK verilerinden derleme

Diğer taraftan gösterge olarak iller arası net göç oranları incelendiğinde ortaya çıkan tablo, GSYİH konusunda (Harita 5'e bakınız) var olan ikili durumu tekrar karşımıza çıkarmaktadır: (a) Doğudan (Harita 6'da gösterilen negatif net göçün en yüksek olduğu kırmızı alanlar) batıya (Marmara bölgesinde göç alan sarı alanlar) geleneksel akış. Bunlar az gelişmiş bölgelerden çok gelişmiş bölgelere yapılan hareketlerdir. (b) Kır-kent arası akış: Bu durum daha çok orta seviyede nüfus kaybı olan veya istikrarlı illerde gizlenmiştir. Çünkü bu durumda hareketlilik genelde il içindedir ve kırsaldan kente akışın ölçümünü gerektirmektedir. Bu net olmayan görüntü dağınık bir biçimde

ülkenin hemen her yerinde mevcuttur ve çoğu ili kapsamaktadır. Bu durum yüksek doğum oranları nedeniyle halen mevcut olan yerel kırsal insan kaynaklarına dayalı içsel gelişim sürecinin göstergesidir.

Göç değerleri analizi, kişi başı GSYİH durumunda olduğu gibi, burada da hala çiftli bir yapının bulunduğunu göstermiş fakat bu yapının, geçmişle bağlantılı olarak, orta dereceli dış göç hızları ve göreceli olarak dengeli ve istikrarlı iç ve dış göç hızları ile karakterize edilen ara durumların ortaya çıkması ile, 90'lar boyunca büyümesi ve yoğunluğu azalmıştır.

İBBS 3 seviyesindeki net göç oranlarını gösteren Harita 6'da görüldüğü üzere, Türkiye'nin Güney Doğu Anadolu Bölgesinde göç alan tek il Şırnak'tır (Ek 1.3), Doğu ve Güney Doğu bölgelerde Iğdır ve Erzincan sabit bir orana sahipken (-1 ile +1 arasında % net göç) diğer iller (Mardin, Siirt, Adıyaman, Tunceli, Bingöl, Muş, Ağrı, Erzurum, Bayburt, Muş, Kars and Ardahan) yüksek göç veren nüfus oranına sahiptir (Ek 1.3'e bakınız).

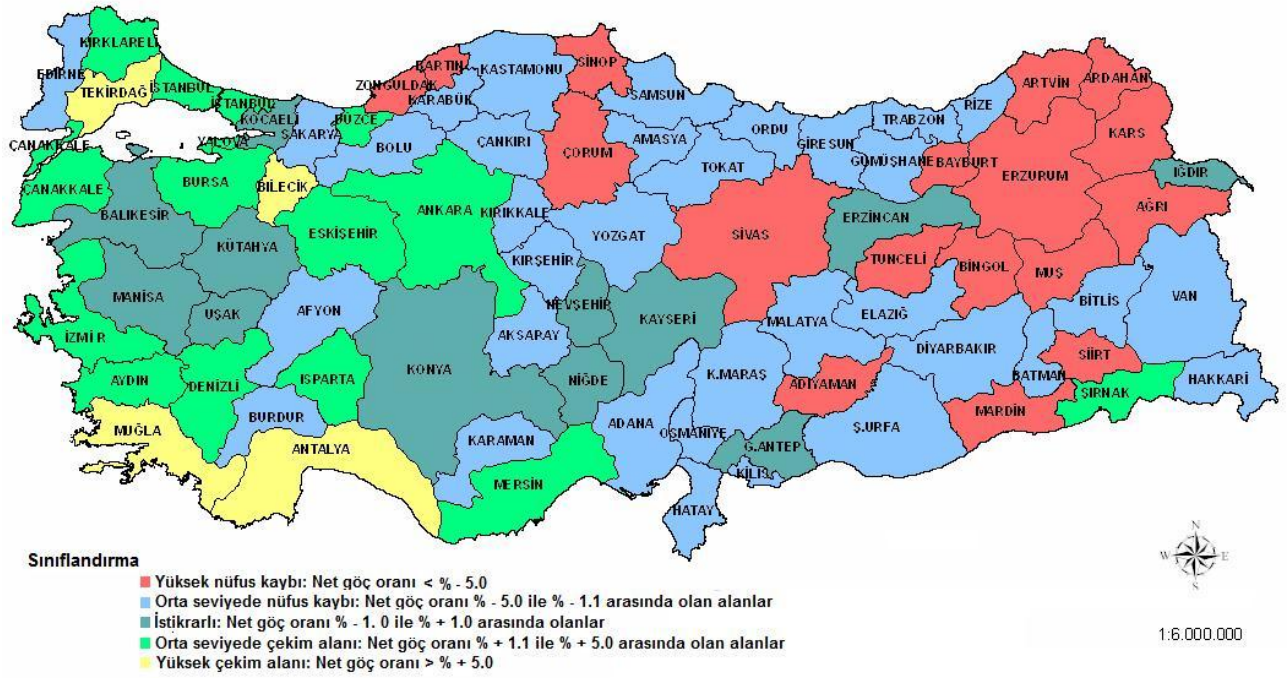
Batı, Orta ve Güney bölgelerde, yüksek iç ve dış göç hızının birbirini dengelediği bir döngüye sahip olması sebebiyle göreceli olarak istikrarlı göç hızına (% -1 ve +1 net göç) sahip 10 il (Balıkesir, Kütahya, Manisa, Uşak, Konya, Niğde, Kayseri, Nevşehir, Gaziantep and Erzincan) bulunmaktadır. Bu durum, yerel sosyo-ekonomik koşulların, güçlenmesi ve daha da yayılması için desteğe ihtiyaç duyabilecek, değişim ve dönüşüm süreçlerini ortaya koymaktadır.

Orta seviyede göç veren (% -5 ve -1 arası) iller ise coğrafi olarak oldukça dağınık bir şablona yerleşmiştir: Doğu ve Güney Doğu'da (Van, Bitlis, Hakkari, Batman, Kilis, Hatay, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Osmaniye, Malatya ve Elazığ), İç Anadolu'da (Yozgat, Kırıkkale, Aksaray, Çankırı ve Kırşehir) Karadeniz'de (Kastamonu, Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Samsun, Amasya ve Gümüşhane) ve Türkiye'nin kuzey batı bölgesinde (Sakarya, Bolu ve Edirne).

Son grupta yer alan illerde yüksek nüfus kayıpları yaşanmaktadır (% -5 net göç oranının üzerinde) ve bu grup, kuzeydoğudaki illerde (Ağrı, Kars, Ardahan, Artvin ve Erzurum), yoğunlaşmakla birlikte ülkenin kuzey batısı ve kuzey bölgelerindeki illerde (Zonguldak, Bartın, Çorum ve Sinop). de oldukça önemli düzeydedir.

Yüksek ve orta dereceli cazibeye sahip iller, ülkenin batı, kuzey batı, güney ve iç kısımlarında yer almaktadır (Mersin, Antalya, Muğla, Isparta, Denizli, Aydın, İzmir, Ankara, Eskişehir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Tekirdağ, Düzce, İstanbul, Kırklareli).

Harita 6 İBBS 3 düzeyinde Net Göç Oranları

Kaynak: TÜİK verilerinden derleme, 2000 Genel Nüfus sayımı

1995-2000 yılları arasında, nüfusun yaklaşık %8'i iller arasında yer değiştirmiştir (yaklaşık 5 milyon kişi). Net göç oranı kırsallık ile artmaktadır. Bu oran, “tamamen kırsal” alanlar için negatif, “baskın kentsel” alanlar için ise pozitifdir. “Orta kırsal” alanlar ise göç alma ve verme açısından en yüksek oranlara sahiptir. Bütün illerde, nüfusun yaklaşık %10'u geçici olarak ikametgâh adreslerinde görünmemektedir. Bu durum, resmi göç olarak tespit edilenden daha yüksek hareketliliğe işaret etmektedir.

Tablo 38. Nüfus hareketleri

OECD sınıflandırması	% sabit yerleşik nüfus	Diğer illerden gelen göç %	Diğer illere giden göç %	Net göç %	toplam nüfustaki net göç %	Eksik nüfus %	Eksik Nüfus %
Tamamen kırsal	18,8	17,0	23,3	-302.597	-2,5	19,4	10,3
Baskın kırsal	20,8	17,5	21,1	-173.986	-1,4	22,4	11,1
Orta	42,8	43,2	40,8	112.933	0,3	42,0	10,5
Baskın kentsel	17,6	22,3	14,7	363.650	3,1	16,2	9,5
Türkiye toplamı	100,0	100,0	100,0			100,0	10,4
	60.752.995	4.788.193	4.788.193			7.050.932	10,4

Kaynak: TÜİK verilerinden derleme, Genel Nüfus Sayımı 2000

Kentselleşme sürecinin en iyi şekilde ölçülebildiği il içi göçler değerlendirildiğinde, köylerden (2.000'den az nüfuslu yerleşimler) ve kasabalardan (20.000'den az nüfuslu yerleşimler), illere göç oranları dinamik kent merkezlerine sahip illerde daha yüksektir. Sayısal olarak il içi hareketlilik, yaklaşık bir milyon yer değiştiren insanla toplam nüfusun %1,5'ini temsil etmektedir.

Geçici olarak uzakta olanlar da dâhil olmak üzere hareketliliğin tüm biçimleri göz önüne alınırsa 1995-2000 arasındaki dönemde Türkiye nüfusunun yaklaşık %20'si yerleşim yerlerini değiştirmişlerdir ya da yerlerinde değillerdir (Dış ülkelere göçenler bu verilere dahil değildir).

1.2.4.2. İnsan kaynakları

Kırsal alanların günümüzdeki demografik durumu, yüksek göç oranları ve pozitif doğal dengeler dolayısıyla nüfusun kentsel bölgelerden daha yavaş büyüdüğü yerler olarak tanımlanabilmektedir. Bu durum kırsal alanların demografik durumunun yaş yapısı bakımından yeterince dengeli olduğunu ve kırsal alanların gelecekteki gelişimi açısından nitel olarak yeterli insan kaynağının bulunduğunu göstermektedir. Kırsal alanlar, Türkiye için daha belli bir süre iş gücü kaynağı sağlayacak gibidir. Türkiye için asıl zorluk bu insan kaynağının bir kısmını kendi kalkınmaları için kırsal bölgelerde muhafaza etmektedir. Çünkü gelişmiş bazı ülkelerde önceden görüldüğü gibi, kaybedilen bu iş gücünü çok pahalıya mal olan politikalarla geri getirmeye çalışılmaktadır.

Nitel açıdan yapılan analizler kırsal alandaki nüfusun beceri ve eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir⁴³. Köylerdeki altı yaş ve üstü yaş grubunun eğitim düzeyleri aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 39. Eğitim seviyesi

	6 yaş ve üstü nüfus yüzdesi
İlkokul	43
Ortaokul	6
Yüksek okul	2

Kaynak:TÜİK 2004

Köy nüfusunun kalan kısmı (%49) ise ilkokulu bitirmemiştir ya da okuma yazma bilmemektedir. Öğrenimini bitirmeyenlerin içinde ilkokul mezunlarının kırsal alanlardaki oranı %83'tür. Bu oran kentsel alanlarda %66'dır. Kırsal okuryazarlık oranı toplamda %82, kadınlar için ise %73'tür. Türkiye'deki toplam okur yazarlık dikkate alındığında, kadınların okuryazarlık oranı da benzerdir. (Ek 1.4.1.) Kırsal alanlarda ilkokul öğrencilerinin oranı %28 iken ortaokula giden öğrenci oranı sadece %4'tür. Kırsal alanlarda okul çağındaki çocukların oranı fazla olsa da yeterli temel eğitim ve öğretim aldıkları söylenemez. Bu da, hem tarımın gelişmesi hem de kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi açısından çok ciddi bir zayıflıktır. Çünkü ekonomik çeşitlendirme, hem çiftliklerde hem de çiftlik dışında teşvik edilebilecek kırsal faaliyetler açısından önem taşımaktadır.

Kırsal iş piyasası özellikleri yalnızca Hanehalkı İşgücü Anketi bilgilerine dayanarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu anket sektörel temelden çok bölgesel temele dayalı ve sivil işgücüne atıfta bulunan tek kaynaktır.

20,000'den az nüfuslu kırsal yerleşim yerleri 2003 yılında toplam nüfusun %39,4'ünü oluşturmakta olup bu yerlerin toplam nüfusu 27,4 milyon kişidir.

Kırsal alanlarda toplam 9,8 milyon kişi (%33,9) çalışırken, bunun %68'i (6,7 milyon) tarım sektöründe (erkeklerin %55,5'i, kadınların %89,1'i) ve geri kalanların %7,4'ü sanayi sektöründe (erkeklerin %9,3'ü, kadınların %4,0'ü); %2,9'u inşaat sektöründe (erkeklerin %4,5'i, kadınların

⁴³ İl bazında cinsiyete göre eğitim düzeyi için Ek 1.4.2'ye bakınız.

%0,1'i) ve %21,9'u da hizmetler sektöründe (erkeklerin %30,7'si, kadınların %6,8'i) olmak üzere toplam %32'si tarım sektörü dışında çalışmaktadır.

Tarım çalışanlarının esas itibarıyla önemli bir bölümünü kendi işlerinde ve işçi olarak çalışanlar (%68,8'i erkek, %15,9'u kadın olmak üzere tarımsal istihdamın %43,2'si) ve ücretsiz aile işçileri (%25,1'i erkek, %81,4'ü kadın olmak üzere tarımsal istihdamın %52,3'ü) oluşturmaktadır. Düzenli ya da düzensiz şekilde başkalarının işinde çalışanların oranı sadece %4,5 olurken, bunun üçte ikisini erkekler oluşturmaktadır.

Bu bilgiler kırsal işgücü piyasasının kayıt dışı karakterinin iyi bir analizini ortaya koymaktadır. Bunun nedeni tarımsal işçiliğin çiftlik hane halkınca üstlenilmesidir. Kırsal alanlarda tarım dışı işgücünde çalışanlarda, tarımsal istihdama oranla kayıtdışılık daha az görünmektedir. Bunlardan % 67'si düzenli ya da düzensiz başkalarının işlerinde çalışmaktadırlar. Geri kalanların % 28'i ya kendi işlerinde çalışmakta veya işveren konumundadırlar. Sadece % 5'lik bir bölüm ücretsiz aile işçisidir.

1.2.4.3. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi

Türkiye'deki kırsal ekonomi geçmişte tarım ile büyük ölçüde özdeş iken bu durum, kırsal alanların yanı sıra mevcut tarımsal yapıların da halen önemli bir kısmını temsil etmesine rağmen yarı-geçimlik ya da geçimlik çiftliklerin ekonomik büyüme sonucunda azalması nedeniyle hızla değişmektedir. Tarım tek başına kırsal nüfus için istihdam sağlayamamaktadır. Çünkü özellikle modernizasyon, pazarlara adaptasyon ve standartların karşılanması ile daha fazla çiftçi, özellikle küçük ve geçimlik çiftçiler iş ortamının dışında kalmaktadır. Özellikle Türkiye şartlarında bu durum daha baskın bir şekilde ortaya çıkmaktadır çünkü kırsal alanlar (20.000 kişiden daha az nüfuslu yerleşim yerleri) halen toplam nüfusun yaklaşık %39,4'ünü oluşturmaktadır (OECD sınıflamasıyla %83'ü). Ayrıca OECD tanımı kullanıldığında, nüfusun yarısından fazlası tamamen ve baskın kırsal alanlarda tarımla uğraşmaktadır. (Tablo 40'a bakınız). Ayrıca işletmelerin %65'i büyüklük olarak 5 hektardan daha küçük, kendi tüketimine yönelik ve ortalamanın altında gelire sahiptir (Ek 1.11.1).

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde "Kırsal ekonominin güçlenmesinde temel kaynak, kırsal alanın yerelde sahip olduğu varlıklardır" denilmektedir. Kırsal alanın sahip olduğu temel varlıklar arasında; tarımsal ürün çeşitliliği, temiz çevre, doğal kaynaklar, doğal güzellikler, tarihi ve kültürel varlıklar yer almaktadır. Varlıkların, yenilikçi yerel fırsatlara dönüştürülmesi ve çeşitlendirilmiş kırsal gelir ve ek istihdam olanakları yaratmak için teşvik edilmesi gerekmektedir.

Bu bölümün ilk kısımlarında yer alan zayıf yönler analizinde de belirtildiği üzere, özellikle Doğu bölgelerinde tarımsal istihdam halen toplam nüfusun %60'ından fazladır. Bu bölgelerde ekonomik çeşitlendirme oldukça az seviyededir ve çoğunlukla da bölgedeki halka bazı temel hizmetlerin sağlanmasıyla sınırlı kalmaktadır. Tarımda adaptasyon ve kırsal ekonomik faaliyetleri çeşitlendirme politikaları, birbirini tamamlamakta beraber çakışan durumlarda söz konusudur. Bir yanda (i) az çok ihtisaslaşmış ve piyasaya yönelik tarım ürünü ve hayvancılık üretimi ile meşgul olan orta büyüklükteki çiftlikler bulunurken diğer yanda (ii) karışık üretim yapan küçük ve çok küçük çiftliklerde mevcuttur.

Göç eğilimleri daha çok geliri yetersiz, işgücünü gereği gibi kullanamayan geçimlik ve eski tip çiftçilerde görülmektedir. Bu durumda, çiftlik hane halkının yapısı çoklu faaliyete dönüşmektedir: erkek genellikle çiftlik dışında, varsa aynı ilin kentsel bölgelerinde iş olarak dinamik yerlerde ya da bu tür dinamik alanlara uzak bir alanda yaşıyorsa o zaman daha cazip illerin kentsel kesimlerinde çalışmaktadır.

Göçün olumsuz etkilerini azaltmak ya da sınırlamak için, özellikle bu tip çiftlikler için çiftlik içi faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Eğitim seviyesinin düşük olması ve ücretsiz aile işgücünde kadınların çoğunlukta bulunması sebeplerinden dolayı ekonomik çeşitlendirmenin planlamasının, bu konular göze alınarak ve mevcut kaynaklara ilişkin kırsal halkın bilgilerinden mümkün olduğunca yararlanan teknik bilgiyi içerecek şekilde yapılması gerekmektedir.

Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi iki yolla yapılabilir. Birincisi çiftlik içinde ve hanehalkı arasında hayata geçirilebilir. Burada hane halkının bir ya da daha çok ferdi kendi çiftlikleri içinde başka alanlarda faaliyetler başlatabilirler veya çiftlik dışı faaliyetlere girerek hane halkının gelirlerine katkıda bulunurlar. İkinci yol ise kırsal alanda başka sektörlerde yeni faaliyetlerin başlatılması, bunun daha geniş bir kırsal ekonomiye yayılması ve girişimcinin doğrudan tarımsal üretimle uğraşmaması durumunda uygulanabilir. Çiftlik hane halkı üyelerine yönelik hem tarımsal hem de tarım dışı çiftlik içi çeşitlendirme faaliyetleri, bundan sonraki paragrafta, daha geniş kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ise belgenin daha sonraki kısımlarında ele alınacaktır. Ekonominin çeşitlendirilmesi için uygulanan iki yolda ek gelir ve tarım ya da tarım dışı sektörlerde istihdam yaratmada etkilidir.

Kırsal yerleşim yerlerindeki nüfus dikkate alındığında, tarımsal faaliyette bulunan hane halkı oranı %66,4 iken kırsal alanlarda yaşayan ancak tarımsal faaliyetle iştigal etmeyenlerin oranı %33,6'dır. Bu durum hanehalkı arasında çiftçilik faaliyetlerinin ne derecede yaygın olduğunu göstermektedir. İzmir ve Ankara gibi kentleşmiş bölgelerin sadece kırsal yerleşim yerleri göz önünde bulundurulduğunda dahi tarımla uğraşan hane halkı %40'ların üzerindedir. Tek istisna %14,9 oranla İstanbul'dur (Bu oran yine de Topluluk standartları açısından yüksek sayılmaktadır). Türkiye'de kırsal alanlarda tarımla uğraşan hane halklarının dağılımı oldukça yüksektir. Bu durum kırsal bölgelerdeki hane halklarının büyük ölçüde tarımsal faaliyetlerde, şehirlerdekilere de büyük ölçüde diğer sektörlerde çalışmasından kaynaklanan kutuplaşmayı göstermektedir. Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesinin, çiftliklerden uzak bir başlangıç noktasından yola çıkarak oluşturulması zor görülmektedir. Bu durum yalnızca kentsel anlamda daha az geçerli olabilmektedir. Ancak, Ankara örneğinde dahi kırsal alanlardaki nüfusun yarısından fazlası halen tarım ile uğraşmaktadır.

Tablo 40. İBBS 2 bölgelerinde tarımla uğraşan ve uğraşmayan hane halklarının sayısı ve yerleşim yeri sayıları (İBBS 3 bölgeleri için Ek 1.5'e bakınız)

İBBS 2 Bölgeleri	Toplam yerleşim yeri sayısı	Toplam hanehalkı sayısı	Tarımsal faaliyetlerde bulunanlar	Tarımsal faaliyetlerde bulunmayanlar	% uğraşanlar	% uğraşmayanlar
Erzurum, Erzincan, Bayburt	1.794	128.489	2.5	1.2	81,3	18,7
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.371	126.849	2.6	1.0	83,9	16,1
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	1.727	186.536	3.1	2.8	68,8	31,2
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1.357	166.796	3.0	2.0	75,0	25,0
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1.073	115.842	2.2	1.3	76,9	23,1
Şanlıurfa, Diyarbakır	1.923	157.241	3.3	1.1	85,1	14,9
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1.108	142.357	2.1	2.6	61,5	38,5
İstanbul	210	166.576	0.6	6.8	14,9	85,1
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	759	176.951	2.6	3.3	60,7	39,3
Balıkesir, Çanakkale	1.551	278.990	4.2	5.1	61,8	38,2
İzmir	702	233.352	2.4	6.5	41,9	58,1
Aydın, Denizli, Muğla	1.460	466.605	7.0	8.7	61,2	38,8
Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	2.236	414.638	7.6	4.9	75,6	24,4

İBBS 2 Bölgeleri	Toplam yerleşim yeri sayısı	Toplam hanehalkı sayısı	Tarımsal faaliyetlerde bulunanlar	Tarımsal faaliyetlerde bulunmayanlar	% uğraşanlar	% uğraşmayanlar
Bursa, Eskişehir, Bilecik	1.401	199.058	3.1	3.4	64,2	35,8
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	1.675	348.049	3.9	8.9	46,5	53,5
Ankara	936	126.494	1.8	2.5	58,3	41,7
Konya, Karaman	979	233.096	4.4	2.5	77,3	22,7
Antalya, Isparta, Burdur	1.072	320.940	4.7	6.2	59,6	40,4
Adana, Mersin	1.160	238.799	3.5	4.5	60,4	39,6
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	1.127	308.835	4.7	5.5	62,9	37,1
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	992	211.437	3.8	2.6	74,3	25,7
Kayseri, Sivas, Yozgat	2.412	283.019	4.9	3.9	71,0	29,0
Zonguldak, Karabük, Bartın	955	170.125	2.5	3.2	60,5	39,5
Kastamonu, Çankırı, Sinop	1.964	164.943	2.9	2.1	73,1	26,9
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	2.818	344.232	6.6	3.4	79,2	20,8
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2.703	479.102	9.8	3.7	84,1	15,9
Türkiye	37.465	6.189.351	100,0	100,0	66,4	33,6
OECD sınıfları						
Tamamen kırsal	14.304	1.687.357	30,1	21,8	73,1	26,9
Baskın kırsal	9.512	1.697.347	29,7	22,9	71,9	28,1
Orta kırsal	12.755	2.406.957	37,5	41,7	63,9	36,1
Kentsel	894	397.690	2,8	13,6	28,6	71,4
TÜRKİYE TOPLAMI %	37.465	6.189.351	100,0	100,0	66,4	33,6
			4,106,983	2,082,368		

Kaynak: TÜİK 2000 verilerinden derleme

Tablo 41’te, tamamen kırsal alanlarda ormancılık faaliyetlerinin diğer alanlara oranla ağırlık kazandığı görülmektedir. Ormancılığı avcılık izlemektedir. Bu durum köylerdeki iş seçeneklerinin az olduğunu ortaya koymaktadır. Kırsallığın baskın olduğu alanlarda balıkçılık faaliyetleri yoğun olsa da aynı zamanda avcılık ve tarımsal hizmetlere de oldukça yüksek oranda rastlanmaktadır. Bu durum, baskın kırsal alanlarda, tamamen kırsal alanlara göre ekonomik çeşitliliği daha fazla bir tarım toplumunun mevcudiyetinin göstergesidir. Orta kırsal alanlarda yaşayan çiftçiler daha çok imalat ve ticaret sektörlerinde faaliyet göstermekle beraber başka faaliyetlerde de bulunmaktadır. Bu durum orta kırsal alanların, Türkiye kırsal alanları içerisinde en fazla ekonomik çeşitlendirme içerdiğini göstermektedir.

Bu faaliyetlerin bölgesel dağılımındaki farklılıklar, belli bölgelerde belli faaliyetlerde ihtisaslaşma ve belirli çiftlik dışı istihdam türleri yaratmaktadır. Örneğin, imalat üzerine uzmanlık Samsun, Tokat, Çorum ve Amasya’da; balıkçılıkta Trabzon, Ordu ve Giresun; ormancılıkta Bursa, Eskişehir ve Bilecik; ticarete ise Manisa, Afyon, Kütahya ve Uşak’da bulunmaktadır. Bu durum faaliyetlerdeki çeşitliliğinin o bölgede mevcut olan diğer faaliyetlere bağlı olduğunu göstermektedir. Aslında bölgenin kalkınmışlığı, çiftçilerin uğraştıkları faaliyet alanlarındaki çeşitliliği de artırmaktadır.

Tablo 41. Üyeleri diğer faaliyetler ile uğraşan, İBBS 2 ve OECD sınıflandırması düzeyinde faaliyet çeşitlerine göre tarım işletmeleri (İBBS 3 düzeyindeki bölgeler için Ek 1.6.'ya bakınız).

İBBS 2 Bölgeleri	Yarı geçimlik işletmeler de dahil işletmelerin toplam işletmelerde %'lik payı	Balıkçılık	Ormancılık	Avcılık	Tarımsal hizmetler	İmalat	Ticaret	Diğer hizmetler
Erzurum, Erzincan, Bayburt	2,7	0.0	2.4	0.0	1.7	1.1	1.1	1.0
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	3,0	0.0	1.1	0.0	10.2	0.0	1.8	0.7
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	3,3	2.2	0.6	1.4	5.5	5.0	2.3	3.7
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	3,2	1.5	0.8	5.6	2.6	1.9	2.6	10.5
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2,5	9.6	1.3	7.5	6.2	3.2	1.5	2.4
Şanlıurfa, Diyarbakır	3,3	0.4	0.0	0.0	0.4	0.0	0.3	3.9
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	2,7	2.8	0.0	0.0	7.8	0.7	1.9	4.1
İstanbul	0,4	0.5	0.5	0.9	0.1	0.3	1.1	0.4
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2,8	5.5	4.2	10.3	1.3	2.0	4.0	2.2
Balıkesir, Çanakkale	4,6	7.2	6.6	5.9	3.7	1.6	3.2	2.8
İzmir	2,4	0.0	0.4	2.0	2.6	1.0	3.1	0.7
Aydın, Denizli, Muğla	5,2	6.9	3.3	1.9	5.4	11.3	5.4	5.6
Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	6,8	6.4	2.7	15.0	3.2	2.0	11.5	3.8
Bursa, Eskişehir, Bilecik	3,0	0.3	28.7	10.5	2.4	2.5	3.5	1.9
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	4,5	2.9	12.8	7.2	7.1	5.3	5.9	2.2
Ankara	1,4	0.0	0.0	0.2	0.9	0.0	1.4	0.7
Konya, Karaman	3,8	0.0	0.0	0.0	1.9	0.0	1.7	2.0
Antalya, Isparta, Burdur	4,4	4.8	2.8	3.2	4.6	8.3	4.4	2.7
Adana, Mersin	4,1	0.0	2.2	0.7	0.8	1.3	6.2	4.9
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	4,1	11.7	1.5	3.2	6.8	4.0	4.6	2.4
Kırıkkale, Aksaray,	3,2	3.6	0.1	2.5	3.0	0.0	3.1	3.1

İBBS 2 Bölgeleri	Yarı geçimlik işletmeler de dahil işletmelerin toplam işletmelerde %'lik payı	Bahkçılık	Ormancılık	Avcılık	Tarımsal hizmetler	İmalat	Ticaret	Diğer hizmetler
Niğde, Nevşehir, Kırşehir								
Kayseri, Sivas, Yozgat	5,2	1.1	0.0	4.8	5.4	0.4	2.3	2.0
Zonguldak, Karabük, Bartın	2,8	1.2	1.5	0.2	2.1	4.1	5.8	8.3
Kastamonu, Çankırı, Sinop	3,3	1.1	20.9	2.5	0.6	0.1	3.2	2.2
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	7,4	6.2	1.2	11.9	5.1	21.8	4.4	7.3
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	9,7	24.1	4.4	2.6	8.7	22.1	13.9	18.6
Türkiye toplamı	100,0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
OECD sınıfı								
Tamamen kırsal	31.5	24.8	52.3	34.6	29.6	16.9	23.9	23.6
Baskın kırsal	29.5	40.2	10.1	34.2	33.7	20.8	30.0	31.9
Orta	36.3	34.5	36.6	30.0	34.9	58.5	40.9	36.7
Baskın Kentsel	2.6	0.5	0.9	1.2	1.8	3.9	5.2	7.8
Türkiye Toplamı	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Türkiye	3.076.649	4.175	26.290	4.980	262.161	11.232	38.789	121.216

Kaynak: TÜİK verilerinden derleme

Kırsal ekonominin başlıca aktörleri temelde çiftçiler ya da çiftlik hane halkıdır. Çünkü tarımsal faaliyetler kırsal alanlarda yaygındır; üretici organizasyonları ve girişimciler tarımsal faaliyet dışına kaymaktadır. Kırsal alanlarda bu aktörler tarafından işletilen işletmeler temelde mikro işletmelerdir. Tarım dışı ekonomik faaliyetler; geleneksel el sanatları üretimini, bazı tarım ve gıda ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ve bu ürünlerin yol kenarındaki tezgahlarda satılmasını, turistik yerlerin yakınındaki köylerde pansiyon işletilmesini ve mikro boyutlu işletmelerde yerel gıda ürünlerinin pazarlanmasını kapsamaktadır. Yukarıda sözü edilen faaliyetlerin çok küçük ve işletmelerin çoğunun kayıtdışı olmasına rağmen bu faaliyetler sektörün önemli bir kısmını temsil etmekte olup bu faaliyetlerin gelişiminin desteklenmesi gerekmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından IPARD Programı hazırlıkları esnasında kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirmesine yönelik belirlenen faaliyetler :

Bal üretimi

Tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi

Süs bitkileri

Yerel tarım ve gıda ürünleri, geleneksel el sanatları

Kırsal turizm'dir.

Türkiye arıcılık için oldukça uygun koşullara sahiptir. Kırsal iş gücü, yatırımlar için çok fazla sermaye veya çok büyük arazi mülkiyeti gerekmeden arıcılık için uygun şekilde kullanılabilir.

2005 yılında 4.590.013 kovan mevcut olup, bal üretimi yaklaşık 82.000 ton olarak gerçekleşmiştir.. Tablo 42’de her ilde bulunan kovan sayısı ile bal ve balmumu üretimi gösterilmektedir.

Tablo 42. İllerdeki bal ve balmumu üretimleri (2005)

İL	ARICILIKLA UĞRAŞAN KÖY SAYISI	YENİ KOVAN SAYISI	ESKİ KOVAN SAYISI	BAL ÜRETİMİ (ton)	BALMUMU ÜRETİMİ (ton)
ADANA	312	209.147	1.065	4.091	304
ADIYAMAN	193	39.960	1.310	472	17
AFYONKARAHİSAR	98	24.677	390	416	24
AĞRI	56	5.520	0	141	0
AKSARAY	167	14.136	327	236	1
AMASYA	296	17.546	142	311	5
ANKARA	611	62.593	3.110	658	23
ANTALYA	491	139.775	1.985	2.389	171
ARDAHAN	211	22.300	269	400	17
ARTVİN	316	62.900	7.520	989	60
AYDIN	314	130.613	850	2.858	92
BALIKESİR	456	85.930	3.118	1.819	34
BARTIN	262	24.172	191	290	12
BATMAN	95	13.900	5.270	183	7
BAYBURT	155	23.500	0	264	4
BİLECİK	192	8.598	778	132	4
BİNGÖL	185	52.190	485	1.005	12
BİTLİS	134	40.456	4.000	738	43
BOLU	405	20.738	0	329	9
BURDUR	118	43.187	798	747	25
BURSA	489	41.442	2.065	598	17
ÇANAKKALE	420	43.461	2.625	782	33
ÇANKIRI	354	41.313	1.110	336	15
ÇORUM	626	44.384	722	565	14
DENİZLİ	219	69.020	380	1.372	98
DİYARBAKIR	218	27.628	3.352	285	14
DÜZCE	241	28.333	103	433	9
EDİRNE	247	38.343	8.297	802	18
ELAZIĞ	419	76.065	1.675	1.004	114
ERZİNCAN	443	75.000	300	1.336	61
ERZURUM	570	90.855	760	1.468	52
ESKİŞEHİR	231	10.008	1.127	166	3
GAZİANTEP	207	9.711	7.631	145	12
GİRESUN	460	83.226	217	1.516	147
GÜMÜŞHANE	208	44.600	305	981	42
HAKKARİ	103	47.550	6.955	803	0

HATAY	174	40.451	925	578	35
IĞDIR	62	6.834	13	125	0
ISPARTA	119	22.114	180	262	2
İÇEL	361	143.115	810	2.641	155
İSTANBUL	187	30.154	1.240	523	30
İZMİR	374	145.793	2.923	2.212	100
KAHRAMANMARAŞ	277	59.592	2.398	939	53
KARABÜK	276	20.641	440	232	6
KARAMAN	160	38.568	1.185	743	143
KARS	144	44.298	0	1.069	26
KASTAMONU	961	59.701	315	526	26
KAYSERİ	172	41.801	1.205	775	30
KIRIKKALE	115	9.445	1.080	127	2
KIRKLARELİ	192	26.655	9.382	489	22
KIRŞEHİR	53	4.139	95	71	1
KİLİS	36	2.370	2.030	34	0
KOCAELİ	145	31.866	3.330	628	16
KONYA	438	65.754	5.489	1.060	47
KÜTAHYA	331	15.835	1.134	218	13
MALATYA	338	63.130	8.825	739	37
MANİSA	396	60.085	2.958	1.014	34
MARDİN	140	9.495	2.993	124	7
MUĞLA	340	609.861	1.849	14.418	740
MUŞ	95	18.450	37	467	11
NEVŞEHİR	130	9.530	368	123	2
NİĞDE	122	20.655	476	299	6
ORDU	528	323.838	0	8.906	412
OSMANİYE	99	28.399	375	421	26
RİZE	319	68.850	5.015	861	36
SAKARYA	231	34.392	29	508	4
SAMSUN	701	75.193	2.940	1.275	107
SİİRT	94	17.550	9.450	540	0
SİNOP	355	22.106	325	333	16
SİVAS	916	129.125	596	2.689	289
ŞANLIURFA	142	21.697	2.492	476	16
ŞIRNAK	56	7.251	2.293	94	3
TEKİRDAĞ	251	37.282	7.707	627	49
TOKAT	472	35.912	593	730	33
TRABZON	474	95.588	279	1.300	75
TUNCELİ	243	36.920	160	791	13
UŞAK	186	7.949	309	69	4
VAN	94	20.295	2.000	347	26
YALOVA	47	13.016	126	318	1
YOZGAT	340	17.384	838	388	6
ZONGULDAK	342	27.098	620	168	4
TOPLAM	22.550	4.432.954	157.059	82.336	4.178

Kaynak: TÜİK, 2005

2005 yılında arıcılığın ulusal ekonomiye katkısı 85 milyon Avro dolayında gerçekleşmiştir. Uygun doğal ve iklimsel koşullara sahip olunmasına rağmen koloni başına bal üretimi 15-17 kg'dır. Bu miktar AB ülkelerinin üçte biridir. Bu durumun nedeni, yetersiz üretim teknikleri ve özellikle kaliteli kraliçe arıların kullanılmasındaki eksikliklerdir. Arı yetiştiriciliği üretiminin eğer uygun tedbirler alınırsa mevcut seviyesinden on kat daha fazla olabilme kapasitesi mevcuttur. Bu faaliyetin desteklenmesi ile yüksek olan bal ürünleri fiyatlarının düşmesi, iç tüketimin ve ihracatın artması sağlanabilir.

Kişi başına bal tüketimi yaklaşık 1 kg'dır ve bu oran AB ülkelerindeki tüketime nazaran oldukça düşüktür. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü'nün hazırladığı bal talebi göstergelerine göre, talebin 2007 yılında 95.200 ton, 2008 yılında 100.200 ton ve 2009 yılında 105.500 ton olacağı belirtilmektedir.

Süs bitkileri, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi belgesinde kırsal alanlarda tarımsal üretimin çeşitlendirmesi için bir faaliyet olarak bahsedilmektedir. Türkiye'de farklı türlerde toprak ve iklim koşulları bulunduğu için ülke bu üretim için oldukça uygundur. Özellikle Anadolu, gelişmiş koşullar altında üretilen pek çok süs bitkisinin ana kaynağıdır.

2004 verilerine göre, süs bitkileri ekimi için kullanılan toplam arazi 3.904 hektardır. Bu alanın %72'sinde süs bitkisi üretimi, açık alanda gerçekleşmiş, geri kalanı ise seralarda yapılmıştır. Toplam üretimin %48'i kesme çiçek, %47'si dış mekân süs bitkileri, %3'ü iç mekân süs bitkileri ve %2'si doğal çiçek soğanlarından oluşmaktadır.

Günümüzde süs bitkileri üretimi, çoğunluk olarak Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde ayrıca iç bölgelerdeki yaylalarda uygun mikro-iklim koşullarında yapılmaktadır. Türkiye'nin süs bitkileri ihracatı her yıl artmakta olup (1996 yılından 2006 yılına kadar % 130 artmıştır), 2006 yılında 31,9 milyon Avro'ya ulaşmıştır. Tablo 43'te, süs bitkileri üretimi değerleri gösterilmektedir.

Tablo 43. Süs bitkileri üretimi yapılan alanlar

İL	Toplam Süs Bitkileri Üretim Alanı (ha.)	Açık Alan Yetiştiriciliği (ha.)	Toplam Örtü Altı Yetiştiriciliği (ha.)	Yüksek Tünel (ha.)	Alçak Tünel (ha.)
ADANA	34,5	9,9	24,6	0,0	0,0
ADIYAMAN	2,1	2,1	0,0	0,0	0,0
AFYON	70,5	70,5	0,0	0,0	0,0
AMASYA	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0
ANKARA	17,1	13,5	3,6	0,0	0,0
ANTALYA	503,3	78,1	425,2	0,0	0,0
AYDIN	14,5	8,3	6,2	0,0	0,0
BALIKESİR	19,9	19,0	0,9	0,0	0,0
BURDUR	404,7	402,0	2,7	0,0	0,0
BURSA	133,6	126,0	7,6	0,1	0,0
ESKİŞEHİR	4,9	2,4	2,5	0,1	0,0
HATAY	1,0	0,0	1,0	0,0	0,0
ISPARTA	1.651,4	1.615,9	35,5	0,0	0,0
MERSİN	26,6	63,0	20,3	1,6	0,1
İSTANBUL	36,3	23,0	13,3	3,3	2,2
İZMİR	486,8	165,4	321,4	3,8	0,0
KOCAELİ	21,9	12,6	9,3	0,0	0,0
KONYA	12,5	12,5	0,0	0,0	0,0
MANİSA	179,4	176,3	3,1	0,2	0,0
MUĞLA	3,7	0,6	3,1	0,0	0,2
ORDU	0,3	0,0	0,3	0,0	0,0
SAMSUN	2,9	1,6	1,3	0,0	0,0
TRABZON	0,3	0,1	0,2	0,0	0,0
ŞANLIURFA	1,0	0,0	1,0	0,0	0,0
YALOVA	274,5	71,7	202,8	68,4	0,0
TÜRKİYE	3.903,8	2.874,5	1.086,0	77,6	2,5

Kaynak: TKB, 2004

Türkiye'nin süs bitkileri ihracatı ve değerleri yıldan yıla daha da artmaktadır.

Tıbbi ve aromatik bitkiler: Ülkede var olan biyotop çeşitliliğinden dolayı Türkiye'deki tıbbi ve aromatik bitki üretim potansiyeli oldukça yüksektir. Bu tip üretimler ile ilgili istatistiklerin az olmasına rağmen, Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler ihraç eden ülkeler arasında %5'lik pazar payı ile 12. sıradadır.

1999 yılından 2003 yılına kadar gerçekleştirilen başlıca ürünlerin ihracatını gösteren Tablo 44'de görüldüğü üzere, ihraç edilen ürünlerin miktarı üreticilerin gelirleri ile beraber düzenli bir şekilde artmaktadır. Türkiye'nin özellikle kimyon, kekik, keçiboynuzu ve defne gibi ürünlerde rekabet kapasitesi yüksektir. Kimyon, kekik, rezene, frenk kimyonu, kişniş ve nane gibi ürünler yetiştirilmekte ve üretim alanları giderek genişlemektedir.

Tablo 44. Türkiye'de başlıca tıbbi ve aromatik bitki ürünlerinin ihracatı

Ürün Adı	1999		2000		2001		2002		2003		Ortalama	
	Miktar (t)	Tutar 1000 \$	Miktar (t)	Tutar 1000 \$	Miktar (t)	Tutar 1000 \$	Miktar (t)	Tutar 1000 \$	Miktar (t)	Tutar 1000 \$	Miktar (t)	Tutar 1000 \$
Kimyon	7.279	9.218	6.657	12.674	5.668	12.561	23.832	24.843	14.313	13.385	11.550	14.536
Kekik	7.644	16.556	7.388	15.366	8.459	15.479	8.331	13.444	8.791	14.068	8.123	14.983
Keçiboynuzu	-	-	4.161	2.685	4.935	2.868	7.228	1.966	4.436	2.731	5.190	2.563
Kapari	4.872	8.502	5.809	10.462	4.794	12.019	-	-	-	-	5.158	6.197
Defne	3.783	7.246	4.423	7.964	4.611	7.828	4.903	7.738	5.099	8.233	4.564	7.802
Anason	3.072	7.102	3.810	6.384	4.113	6.283	2.968	4.994	3.316	5.122	3.456	5.977
Rezene-Ardıç	2.059	1.808	1.772	1.538	1.966	1.510	1.742	1.225	1.832	1.672	1.874	1.551
Adaçayı	1.115	2.358	1.248	2.760	1.204	2.586	-	-	-	-	1.189	2.568
Çemen	425	210	489	228	465	228	984	338	935	410	660	282
Meyankökü	1.130	760	266	308	357	312	654	372	514	425	584	436
Diğer Baharat	1.048	1.274	744	1.122	-	-	164	275	203	511	540	795
Biberiye	356	481	333	553	265	383	345	552	340	647	328	523
Sumak	212	158	159	166	367	236	818	589	958	751	503	380
Baharat Karış	175	338	154	326	116	244	244	563	369	1.015	212	497
Mahlep	123	562	127	504	210	690	73	507	107	1.141	128	681
İhlamur	126	588	80	296	126	349	167	458	-	-	125	423
Çörek Otu	-	-	-	-	160	244	102	142	112	149	125	178
Kişniş	39	30	74	41	65	34	41	18	68	42	57	33
Nane	-	-	11	10	29	28	-	-	-	-	20	19
Pelin	1	1	3	11	10	13	-	-	-	-	4	8
Safran	0.100	0.200	0.025	0.027	1.603	1.602	0.256	1.482	0.658	6.464	0.528	1.955
Şerbetçiotu	0.000	0.000	0.100	0.377	0.070	0.085	-	-	-	-	0.085	0.231
Toplam	33.458	57.193	37.709	63.398	37.923	63.897	52.599	58.025	41.393	50.311	44.390	60.434

Kaynak: TÜİK

Geleneksel Türk El Sanatları, Anadolu'da binlerce yıl yaşamış olan çeşitli medeniyetlerin kültürel miraslarını orijinal ve özgün değerlerle bir araya getirmiştir. Türkiye'de el sanatlarının resmi bir tanımlaması olmamakla beraber IPARD Programının amacına yönelik, uygun el sanatlarının tanımlarını⁴⁴ içeren liste Yönetim Otoritesi tarafından hazırlanmıştır (Ek 1.11.2). Söz konusu

⁴⁴ El sanatlarının onaylanmasından sorumlu kurum olan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan resmi belgelendirmeye dayanmaktadır.

listede; ağaç işleri, altın işleri, bakırcılık, cam eşyalar, seramik üretimi, çanak çömlekçilik, çinicilik, dokuma, gümüş işleri, sepet örme, nakış, hasır dokuma, müzik aletleri yapımı, keçe yapımı, halı ve kilim dokuma, eyer yapımı, taş işçiliği, dekoratif taş işçiliği ve sedef kakmacılığı üzerine el sanatlarını kapsamaktadır. El sanatları ile yapılan ürünler, kırsal alanlarda özellikle kırsal turizm kapsamında gelir getirici faaliyetler olduklarından, bu ürünlerin daha fazla tanıtılması ve ticari olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Tüketici tercihlerindeki değişime paralel olarak yerel tarım ve gıda ürünlerinin tüketimi kırsal alanların lehine artmaktadır. Yerel ürünlerin üretimi özellikle kadınlar olmak üzere kırsal nüfus için ek gelir ve istihdam olanakları sunmaktadır. Yönetim Otoritesi tarafından hazırlanan IPARD Programı desteği için uygun yerel tarım ve gıda ürünlerinin listesi⁴⁵ Ek 1.11.3.'te verilmektedir.

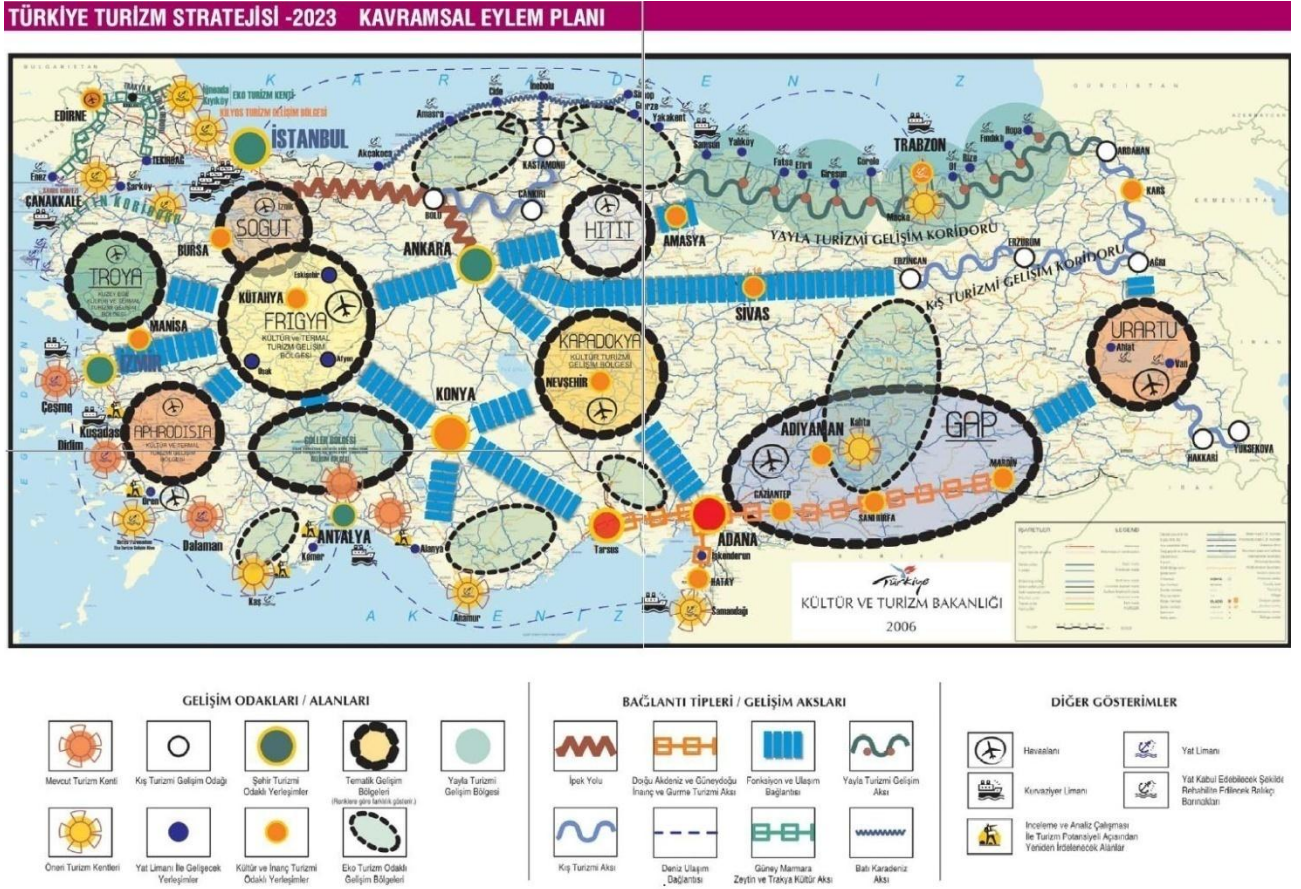
Kırsal turizmin ve rekreasyon faaliyetlerinin geliştirilmesi kırsal alanlarda faaliyetlerin çeşitlendirilmesi üzerinde önemli bir etkisi olan bir sektördür. Kırsal alanlardaki doğal ve kültürel varlıkların zenginliği ve çeşitliliği, genelde büyük turizm potansiyeli olan kıyı turizmi yanında iç bölgelerdeki kırsal turizm için de önemli bir potansiyel sunmaktadır.

Turizm, endüstrinin birkaç alternatifi olarak sözü edilecek eko-sporlar, doğa gezisi, kırsal eğlence aktiviteleri, dağa tırmanma ve yürüyüş gibi turizm pazarının yeni istikametleri ve ortaya çıkan diğer potansiyel sektörler için henüz arzulan seviyede değildir. Turizmin bu alternatif şekilleri, kırsal alanları daha geniş ekonomiye entegre ederek kırsal nüfus için sürdürülebilir ek gelir ve istihdam sağlayabilecektir, böylece kırsal alanlarda yaşam kalitesi artacak ve bu alanlar yaşam ve çalışma için cazip yerler konumuna gelebilecektir. Sonuç olarak eko-turizm ve agro-turizm şehir merkezlerine göçü engelleyecektir. Kırsal alanlarda turizmin büyümesi için mevcut fırsatların tam olarak değerlendirilmemesi, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi açısından engel teşkil edebilmektedir. Ayrıca kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi kapsamında, yerel kapasitenin de, uygun yaklaşımlarla geliştirilmesi gerekmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan “Türkiye Turizm Stratejisi (2023)” ve “Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013)” Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilmiş ve Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu iki belge turizm sektörünün kalkınması için yol haritası niteliğindedir. Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013), Türkiye turizminin çeşitlendirilmesi ve turizm aktivitelerinin yıllık planlamasını içermektedir. Plan içeriğinde dokuz adet “Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi”, yedi adet “Turizm Gelişim Koridoru” ve on adet “Turizm Kenti” tanımı yapılmaktadır. Aynı zamanda, turizm potansiyeline sahip bölgelere ulaşımı kolaylaştırmak için inşa edilecek öncelikli bağlantı eksenini de (karayolu/demiryolu) belirtilmektedir. Turizm Eylem Planı’nın başlıca özellikleri Harita 7’de gösterilmektedir.

⁴⁵ Tarım il müdürlüklerinde hazırlanarak bu müdürlüklerdeki ilgili dairelere sorulan anket çalışmalarına dayanmaktadır. İllerin kayıtlı yerel gıdaları seçilmiştir.

Harita 7. Turizm Eylem Planı

Karadeniz Bölgesi “Yayla Turizmi Gelişim Koridoru”, Doğu Anadolu ve Orta Karadeniz Bölgesi “Kış Turizmi Gelişim Koridoru”, Güneydoğu Anadolu Bölgesi “Kültür ve İnanç Turizmi Gelişim Koridoru” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’nin diğer bölgelerinde “Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgeleri” de bulunmaktadır. Bu bölgeler genelde kırsal alanlar olup ve kırsal turizm faaliyetleri için potansiyele sahiplerdir.

Turizm firmaları tarafından yerli ve yabancı turistler için yukarıda belirtilen bölgelere geziler düzenlenmektedir. Turizm istatistikleri analiz edildiğinde, bu acentelerin özellikle Öncelikli Gelişim Bölgelerindeki illere gelen turist sayısı, bu illerdeki yatak sayısı ve turistik işletme sayısı üzerindeki etkisi açıkça görülebilmektedir. Yatak sayılarını, gelen turist ve kalan gece sayılarını gösteren tablolar Ek 1.11.4’te verilmektedir.

Turizm Stratejisi Eylem Planında 2013 yılına kadar ulusal hedef olarak 1,5 milyon yatak ve 40 milyonun üzerinde gelen turist sayısı belirlenmiştir. Bu nedenle Eylem Planında belirtilen bölgelerde talepleri karşılamak amacıyla, ek turistik tesislerin kurulması gerekmektedir. Turist sayısında beklenen bu artış ile yerel ürünlere talebin yükselmesi ve kırsal ekonominin kalkınması sağlanacaktır.

Bu ulusal strateji, IPARD Programı Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi-Kırsal Turizm- alt tedbiri (Tedbiri no: 302).için öncelikli illerin seçiminde de kullanılmıştır.

1.2.4.4. Yerel Kapasite ve tabandan-tavana yaklaşım/yerel aktörler

Stratejik yerel ortaklık kapsamında tabandan tavana yaklaşıma dayalı resmileştirilmiş bir yerel-özel ortaklığı şimdiye dek Türkiye’de gerçekleştirmemiştir ancak birkaç projeye dayalı sınırlı deneyim söz konusudur. Türkiye’de tabandan tavana yaklaşım ve yerel kapasite geliştirme için çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır ve bu konu zaman gerektirmektedir. Benzer yaklaşımları benimsemiş kısıtlı sayıda kırsal kalkınma projesi son zamanlarda uygulanmaktadır fakat bu projeler AB’nin yerel kapasitenin geliştirilmesine yönelik LEADER yaklaşımı felsefesiyle tam olarak bağdaşmamaktadır. IFAD’ın desteği ile uygulanan Ordu-Giresun ve Sivas-Erzincan kırsal kalkınma projeleri kısmen bu yaklaşım üzerine kurulmuştur. Örneğin Ordu ve Giresun ilindeki köylerin köy kalkınma planları tamamlanmıştır ve bunun akabinde bu planlara uygun olarak projeler uygulanmıştır. Planlar yerel ihtiyaçların tam olarak yansıtılması için köylüler tarafından hazırlanmıştır. IFAD projesi, faydalanıcıların başından itibaren stratejik olarak sürece katılmalarının temin edilmesinin yanı sıra, çiftçilerin fiziksel ortamlarını geliştirme ve yeni ve gelir getirici faaliyetler ile gelirlerini artırma amacına dayandırılmıştır.

Benzer bir diğer yaklaşım, 2005-2008 yıllarını kapsayan Dünya Bankası’nın Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP) kapsamındaki Köy Bazlı Yatırım Destek Programında kullanılmıştır. Yerel aktörlerin devreye sokulması konusunda, TRUP ile elde edilen deneyim, LEADER yaklaşımı uygulama başladığında faydalı olacaktır.

1.2.4.5. Yaşam Kalitesi

Kırsal alanların sosyal şartlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesinde gösterge olarak eğitime erişim, temel altyapı ve hizmetin sağlanma durumu, gelire erişim ve standart hizmetlerin mevcudiyeti kullanılmaktadır. Yaşam kalitesi göstergeleri Türkiye’deki kırsal alanların bu bağlamda nispeten zayıf bir konumda olduğunu göstermektedir. Kırsal alanların tamamı elektrikten faydalanırken içme suyu yetersiz olan köy nüfusunun oranı %11,4 ve içme suyu olmayan köy nüfusunun oranı ise %8,3’tür. Yeterli kanalizasyon sistemlerine erişimi olan köy nüfusu oranı ise sadece %15’tir.

Kırsal alanlarda hane halkı bireylerinin bilgisayar ve internet kullanım oranları sırayla %8 ve %6,1’dir. Kentsel alanlarda ise aynı oranlar %23,2 ve %18,6’dır. Kırsal alanlardaki düşük kullanımın nedeni, bilgisayar ve internete erişimlerin olmaması ve yeterli donanımın bulunmamasıdır.

Karayolu ulaşım ağları kapsamında, Türkiye’de bir milyon kişiye düşen otoyolun kilometre değeri, AB’nin (25 üye ülke) %21’ine denk düşmektedir.

Sağlık hizmetlerinde ise, bebek ve çocuk ölümleri, çocukların aşılınması, doğum öncesi tıbbi bakım gibi bir dizi gösterge ışığında kırsal alanların kentsel alanlara oranla bir hayli geride olduğunu göstermektedir.

Temel hizmetlere erişim yoksunluğu ile karakterize edilen kırsal alanların sosyal dışlanmışlığı, (çoğunlukla çiftliklerde); kendi işinde çalışmaktan kaynaklanan düşük gelir, kayıt dışı sektörlerde istihdam ve yasal gelirin olmamasıyla daha da belirginleşmektedir. Bu istihdam türleri, genellikle sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmak anlamına gelmektedir. Bu durumla ilişkili olarak Türkiye’de gelir dağılımındaki sosyal dönüşüm AB ülkelerine kıyasla oldukça sınırlı olmaktadır. Buna rağmen, ülkedeki yoksulluk düzeyinin düşürülmesine yönelik gelişmeler kaydedilmiştir. 2005

yılı itibariyle Türkiye’deki yoksulluk oranı (Ulusal ortalamanın %60’ının altında geliri olan kesim olarak tanımlanır) kırsal alanlarda %33, kentsel alanlarda ise %13 olarak gerçekleşmiştir.

Kırsal ekonomilerin giderek daha sürdürülebilir bir düzeye gelen insan kaynakları, dengeli yaş yapısı gibi gözle görülür potansiyel işgücü sağlayan önemli güçlü yönleri bulunmaktadır. Ancak eğitim ve beceri düzeyinin düşüklüğü, kırsal ekonomiyi kayıt dışı çiftlik faaliyetleri ve düşük nitelikli istihdam seçenekleriyle sınırlamaktadır. Kırsal kalkınma politikalarında kısa vadede, özellikle yarı geçimlik çiftliklerin sürdürülebilirliklerinin ve gelişimlerinin sağlanması amacıyla çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi tedbirleriyle ek gelir sağlanması gerekmektedir.

1.2.4.6. Kırsal Finans ve Kredi

Türkiye’nin kırsal alanlarında baskın faaliyet tarım olduğundan, mali destek ve hizmetler çiftlikler ve tarım işletmeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Tarım sektörleri ve kırsal faaliyetler çeşitli şekillerde finanse edilmektedir. Temel destek türleri hükümetin doğrudan ödemeleri ve banka kredileridir. Doğrudan gelir ödemeleri merkezi bütçeden finanse edilmekte ve yıllık olarak ödenmektedir. Tarımsal kredi hizmetleri Bakanlıklar, bankalar ve kooperatifler tarafından idame edilmektedir.

Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) tarımsal kredilerin ana tedarikçileridir. Ancak 2000’li yılların başından itibaren özel finansal kurumlar da (özel bankalar, finansal kiralama şirketleri v.b.) tarım sektörleri için kredi kolaylıkları sunmaya başlamışlardır.

2001’den itibaren devlet bankalarının performansında meydana gelen gelişmeler, bankacılık sektörünün güçlendirilmesine ve özellikle tarım sektörüne yönelik kredi teminine katkıda bulunmuştur. Reformlardan önce Ziraat Bankası ve TKK’lar kırsal kesime kredi sağlayan büyük tedarikçiler olarak görev yapmaktaydı. Faiz oranları büyük oranda hükümet tarafından sübvansiyon edilmekteydi. Geçen birkaç yılda (piyasa oranlarına göre) faiz oranlarındaki yükseliş Ziraat Bankası ve TKK’lardan kredi talebini azaltmıştır. Ziraat Bankasının yaygın şube ağındaki daralma kırsal nüfusun tasarruflara ve ödeme araçlarına erişimini azaltmıştır. Bu kurumlar aracılığıyla kırsal kesime borç vermede geçmiş faiz oranı sübvansiyonlarından (ve sık borç silme ile borçların yeniden yapılandırılmasından) dolayı özel kredi kaynakları kırsal sektöre kredi sunmadan caydırılmıştır. Sonuç olarak bu kurumlar kırsal sektöre krediyi yaymada ve devlet bankalarından borç almadaki azalmayı dengelemede zayıf konumda kalmışlardır.

2004 yılında enflasyonun tek haneli seviyelere düşmesi ve kamu sektörü temel fazlasının GSYİH’nin %6’sı olarak gerçekleşmesi ile iyileşen makro-ekonomik performans, uzun süredir beklenen (artık piyasada belirlenen) reel faiz oranlarındaki %10-15’lik düşüşe katkı sağlamıştır. Makro-ekonomik performanstaki iyileşmenin sürdürülmesi ve daha düşük reel faiz oranları kırsal finansmanı teşvikte gerekli bir adım olacaktır.

Kredi kayıt sistemindeki iyileşmeler; finansal kiralama şirketleri, iş örgütleri, TKK’lar ve Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (TSKB) gibi çiftçi örgütleri ve kamu hizmeti şirketleri dahil tüm kredi sağlayıcıları tarafından özel bürolardaki ve kamu kredi kaydındaki kredi bilgilendirme kapsamını genişletme üzerine odaklanmalıdır.

Son zamanlarda tarım sektörü GSYİH’nin yaklaşık %10’una denk gelmekte iken, tüm banka kredilerinin yalnızca %5’ini almaktadır. Tarım kredileri genelde devlet bankalarınca finanse edilmekte olup, portföylerinin yaklaşık %25’ini tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Diğer taraftan tarım sektörüne yönelik özel ve dış kaynaklı finansman olanakları kademeli olarak büyümektedir.

Yatırımlar için 5 yıla kadar kredi açan Ziraat Bankası hariç, kalan kuruluşlar en çok 9-12 ay vadeli kredi sağlamaktadırlar. 2004 yılında (Ziraat Bankası'nın) % 30-42 arasında olan faiz oranları, 2007 yılında %17,5 olarak gerçekleşmiştir.

Kırsal alanlarda rekabeti güçlendirmek ve özel sektörün finansa erişimini genişletmek için birtakım tedbirler alınmalıdır. Özel bankaların kısa vadedeki sabit maliyetlerini artırmaksızın kırsal alanlara erişimleri kolaylaştırılmalıdır. Ayrıca kırsal alanlardaki potansiyel kâr olanakları hakkında daha fazla bilgi edinilmelidir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) tarım ve kırsal kalkınma desteklerinin ödemelerinden sorumludur. Ayrıca yağmurlama ve damla sulama sistemi kurarak suyu daha verimli kullanmak için çiftlik sulama yatırımları yapmak üzere düşük faizli sübvansiyonlu kredi kullanmak isteyen çiftçilere kendi bütçesinden destek de sağlamaktadır.

Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) ormanlık alanlardaki kalkınma kooperatifleri ve köylülere hibe ve ucuz kredi imkanları sağlamaktadır. Bu krediler, faydalanicıların yatırım ve işletme giderlerine yöneliktir.

Hazine Müsteşarlığı tarım sektörü için 4 finansal araç sunmaktadır. Merkezi bütçeden TKB'nin sağladığı faiz indirimli tarımsal kredi programı için Ziraat Bankası'nın gelir kayıplarını finanse etmektedir. Diğer kredi hizmeti ise Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu aracılığıyla tarım satış kooperatiflerine yönelik sübvansiyonlu kredi programıdır. Tarım sigortası prim desteği ve ihracat sübvansiyonları Müsteşarlığın diğer finansal destekleridir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü düşük gelirli insanlara yardım etmekte ve gelir eşitsizliklerini gidermeye katkıda bulunmaya çalışmaktadır. TKB ile işbirliği içinde Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesini yürütmektedir. Bu proje kapsamında, kırsal alanlardaki kooperatif üyelerine faizsiz kolay geri ödemeli mikro krediler verilmektedir.

Bankalar; Ziraat Bankası, Halk Bankası, Denizbank, Şekerbank ve Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) kırsal alanlarda tarım sektörü için başlıca kredi tedarikçileridir.

%100 devlet kontrolünde özerk bir işletme olan Ziraat Bankası, 144 yıldır tarım sektörüne finansal çözümler sunmakta olup net kâr ve şube ağı bakımından Türkiye'nin en büyük bankasıdır. Bu bankanın 1173 şubesi vardır. Bunlardan 449'u bulundukları yerleşim yerinde tek banka olarak hizmet vermekte, 842'si de tarımsal bankacılık şubeleri olarak hizmet vermektedir. Banka öz kaynakları ve hükümet fonları aracılığıyla tarımda faaliyet gösteren tüm gerçek/tüzel kişileri ve faaliyetlerini finanse etmektedir. Ayrıca, Türkiye genelinde tüm kamu desteği ödemelerini yürütmektedir.

Diğer taraftan, bazı özel bankalar da son 10 yıldır tarımsal ve kırsal kredi hizmetlerini başlatmışlardır. Bu bankalarca daha çok büyük sermayeli ve yüksek kar sağlayan tarımsal projeler finanse edilmektedir. Bu bankaların yeniden yapılandırma ve modernizasyon süresince kırsal alanlardaki ilgilerinin artacağı beklenmektedir.

Halk Bankası toplam nüfusun %73'üne hizmet sunabilmekle beraber, kırsal kesimde yaşayan bireylerin yalnızca %43'üne hizmet sunmaktadır. Kırsal alanlara hizmet götürmede Ziraat Bankası ve TKK'lar yanısıra Halkbankası da önemlidir. TKK'lar ve Ziraat Bankasının faaliyet gösterdiği bölgelerin üçte ikisinden fazlası; Halk Bankasının faaliyet gösterdiği bölgelerin ise yarısı kırsaldır.

Diğer özel bankalar ise kırsal bölgelerin %7'sinden daha az bir bölümünde faaliyet göstermektedirler.

Şekerbank (230 şubeli), Denizbank (303 şubeli), İş Bankası, Garanti Bankası, Akbank, Finansbank, Koçbank gibi özel bankalardan bazıları da son 10 yıldır tarımsal ve kırsal kredi hizmetlerini geliştirmişlerdir. Bu bankaların çoğunun yeniden yapılandırma ve modernizasyon süresince kırsal alanlarla ilgilenmesi beklenmektedir.

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK'lar) kırsal alanlarda yaygın şube örgütüne ve eski bir tarihe sahiptir. TKK sistemi yaklaşık 2000 kooperatif ve 1,6 milyon kayıtlı üyeden oluşmaktadır. TKK'ların ana işlevi üyelerine (çoğunlukla kırsal alanlardaki çiftçiler) girdi ve kredi sağlamaktır. TKK'lar tarımsal girdiler (gübre, tohum, mazot, böcek ilaçları, v.b.) ve yatırımlar için üyelerine kredi temin etmektedir.

TKK'lar toplam nüfusun yaklaşık %82'sine ve kırsal nüfusun %92'sine erişebilmektedir.

Geleneksel olarak TKK'lar, üyelerine kredi vermek için büyük ölçüde Ziraat Bankasının fonlarını kullanmaktadır. 2001'den önce TKK kredilerinin %80'den fazlası Ziraat Bankası kaynaklarından finanse edilmiştir. 2001 mali krizi ve sonrasında Ziraat Bankasının yeniden yapılandırılmasının ardından bu bankanın TKK'lara desteği önemli ölçüde azalmıştır.

Çok sayıdaki kırsal müşterilerine ilişkin bilgi birikimleri ve kırsal alanlardaki yaygınlıkları, TKK'ların kırsal alanlarda mali ihtiyaçlara hizmet vermek amacıyla iyi bir pozisyonda olduğunu göstermektedir.

Tarım Satış kooperatifleri (TSK'lar) üyelerine tarımsal ürünler için alım garantisi temin eden ve üyelerine daha iyi gelir için işleme ve pazarlama işleri sağlayan geniş bir örgüttür.

Kalkınma Kooperatiflerinin sayısı 7.377 olup bu kooperatiflerin yaklaşık 791.000 üyesi bulunmaktadır. Bu kooperatifler genelde hayvancılık, ormancılık ve çay üretimiyle uğraşan fakir kırsal ailelerden oluşmaktadır. Bunlar TKB'nin kolay kredi imkanından faydalanmaktadırlar.

Sözleşmeli Tarım Türkiye'de hızla gelişmektedir. Tarım sanayi şirketlerinin çoğu sözleşmeli tarımla kendi girdilerini temin etmektedirler. Bu tip tarım çiftçiler için kârlıdır. Ucuz girdi temini ve şirketlerin alım garantisi çiftçilerin pazarlama sorunlarını çözebilmektedir. Şirketler de garantili üretim ve kalite standartlarından faydalanmaktadırlar.

Mikro-finance Kuruluşları: Sürdürülebilir mikro finans faaliyetleri Türkiye'de yok denebilecek kadar az miktardadır. 2 ana STK'nın faaliyetleri ve sınırlı özel banka girişimlerinin dışında ana işlemler, devlet sübvansiyonlarıyla (yüksek ikraz kayıpları ve/veya verimsiz maliyet yapılarıyla) işleyen devlet bankaları ve kooperatifler aracılığı ile yürütülmektedir. TESKOMB kooperatiflerinin ve TKK'ların (sırasıyla 1.1 ve 1.6 milyon üyeye) mikro-finance sektörünün gelişiminde önemli rol oynayacak potansiyelleri bulunmaktadır. Ziraat Bankası ve Halk Bankası ile diğer bazı bankalar yaygın şube ağları sayesinde mikro finans sektöründe gelişmek için iyi konumlanmışlardır. Fakat özel olarak mikro-finance sektörüne uyarlanmış gelişmeler gerekebilecektir.

IPARD desteğinin ortak finansman gerekliliği kırsal kredi finansörleri (bankalar, kamu kuruluşları, tarım kredi kooperatifleri v.b.) ile tartışılmıştır. IPARD başladığında tarımsal kredi temini için Bakanlık ve kırsal kredi finansörleri arasında anlaşmalar ya da bildirimler yapılacaktır. Ayrıca bankalar tarafından aşağıdaki şekilde bazı seçenekler ileri sürülmüştür:

- Eğer tarım işletmeleri bir işleme tesisiyle sözleşmeli üretim yaparsa teminatlar istenmeyebilir.
- IPARD desteği için uygun projeler kırsal krediye daha kolay erişebilir.
- Risk yönetimi ve risk değerlendirmesi yapmak için bir kredi sigorta sistemi kurulabilir.
- Hükümet kredi faiz oranlarını sübvans ederek faydalanıcıları destekleyebilir.

1.2.5. Program kapsamında ele alınan kırsal alanlar ve sektörler için detaylı GZFT analizi

1.2.5.1 Kırsal alanlar için genel GZFT analizi

Türkiye’deki makro-ekonomik eğilimler, ekonominin yapısal özellikleri ve kırsal alanlarda değişik sektörlerin genel sosyo-ekonomik analizi, aşağıdaki GZFT analiz tablosunda özetlenmektedir. Ancak Program kapsamındaki söz konusu GZFT analizi çok geniş olmayıp daha çok IPARD Programı amaçlarına ulaşılması açısından önemli unsurları içermektedir.

Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi çerçevesinde belirlenen aşağıdaki amaçlar doğrultusunda, güçlü yönler ve zayıflıklar ile fırsat ve tehditler değerlendirilmektedir:

- Tarım sektörünün uyumlaştırılması ve Topluluk standartları da dahil olmak üzere “*Topluluk Müktesebatının*” benimsenmesi
- Tarım çevre tedbirleri ve LEADER için hazırlıklar
- Kırsal ekonominin gelişmesi
- İş fırsatlarının artırılması
- Örgütsel düzeyde ve yerel kalkınma kapasitesi bakımından insan kaynaklarının geliştirilmesi,
- Kırsal fiziki altyapıların geliştirilmesi ve yaşam standartlarının artırılması
- Kırsal çevrenin korunması

Tablo 45. Kırsal alanlar için genel GZFT analizi

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
<i>Çevre ve kaynaklar</i>			
— zengin, bozulmamış ve keşfedilmemiş doğal ve kültürel kaynaklar — kaliteli toprak kaynakları (kuru, sulak, sulanabilir) — su kaynakları — biyolojik çeşitlilik — zengin bitki ve hayvan türleri çeşitliliği, düşük seviyede çevre kirliliği ve mevcut organik tarım potansiyeli	— toprağın aşırı kullanımından dolayı toprak erozyonu — turizmin belirli kent yerleşimlerinde yoğunlaşması — yeterli hizmet ve kolaylıklar ile altyapının yoksunluğundan dolayı kırsal alanlara erişimin azalması — su kaynaklarının verimsiz kullanımı — tarım ve tarım dışı ürünlerin işlenmesi ve	— tarım dışı istihdam ve gelirler vasıtasıyla toprağın aşırı kullanılması ihtiyacının azaltılabilmesi ve kaynakların kullanımı için daha iyi koşulların yaratılabilmesi — kırsal çevre turizmine olan dış talepte beklenen büyüme	— kentleşme sonucu kırsal kaynakların uygunsuz kullanımı (toprak, su, turizm, kültürel miras) — iklim değişikliklerinin tarım ve ormancılık faaliyetlerine olumsuz etkisi, orman yangınları — küresel çevre sorunlarının ülke üzerindeki negatif etkileri — doğal kaynakların bilinçsizce kullanımı ve çevre kirliliği

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
	pazarlanmasındaki güçlükler		
<i>Sosyo-ekonomik içerik</i>			
— büyüyen bir ekonomi (imalat, hizmet ve turizm sektörleri) — artan gelirler ile büyüyen iç talep — finansal istikrar — komşu ülkelerde yeni ihracat pazarları — kırsal alanlardaki doğal, kültürel ve turizm varlıklarının çeşitliliği, zenginliği ve turizm için yüksek potansiyelleri, — kırsal alanlardaki yüksek iş gücü potansiyeli — markalaşabilecek yerel ürünlerin çeşitliliği — çeşitli geleneksel yerel ürünler ve el sanatları	— özellikle tarımdaki kayıt dışı ekonomi — Ülkenin Doğusu ve Batısı arasında gelir açısından farklılıklar — kırsal ve kentsel alanlar arasında büyüyen eşitsizlikler (gelir, göç) — küçük, geçimlik veya yarı geçimlik çiftliklerin ve parçalanmış ve düşük düzeyde ihtisaslaşmış küçük işletmelerin oranının yüksekliği — ürün ve hayvan yetiştiriciliğinde geleneksel ve emek yoğun metotların yaygınlığı — kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinin çok zayıf olması — genç nüfus da dâhil olmak üzere yüksek işsizlik oranı — parçalanmış küçük işletmeler ve düşük düzeyde ihtisaslaşmış karışık tarımın ağırlıkta olması - kırsal istihdam ve gelir kaynaklarının büyük ölçüde tarımsal faaliyetlere dayanması,	— kırsal kabiliyetleri, yeni girişimleri teşvik etmek amacıyla büyüme kutupları ile bağlantılar kurulması ve değişimler yapılması, — kırsal pazarlardan kent pazarlarına mal tedarikinin genişletilmesi — tarım dışı sektörlerin gelişme eğilimi, — Tüketicilerin organik, nitelikli ve sağlıklı ürünlere talebinde artış — kırsal turizme talebin artması — çevre koruma ve geliştirmeye ilginin artması — yerel ve geleneksel üretim potansiyellerini harekete geçirme — özel sektörün kırsal alanlarda yatırım yapma eğilimindeki artış — marka ismi olabilecek yerel ürünlerin varlığı — AB'ye katılım dönemi ve AB fonlarını kullanma olanağı — üretim, iletişim, bilgi teknolojilerinin gelişimi — kır-kent arasındaki fonksiyonel ilişkilerde düzelme eğilimi ve kırsal ekonominin gelişmesi.	— kentsel büyüme sonucunda kırsal alanların terk edilmesi — çoğu üreticinin ve işletmecinin AB standartlarına uymaması — uluslararası pazarlarda diğer ülkelerin rekabet kapasitelerinin artması — tarımın yeniden yapılandırılması döneminde işsizlik ve fakirlik gibi sosyo-ekonomik sorunlarda artış —kırsal alanlardaki hızlı gelişme, sanayileşme ve turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması
<i>İnsan Kaynakları</i>			
— yüksek doğum oranları sonucunda artan nüfusun istihdam arzını ve iç pazarın büyümesini sağlaması — çiftçilerin bilinç seviyesindeki artış	— özellikle kırsal alanlardaki bayan nüfusun düşük eğitim seviyesinin iş gücüne katılımı sınırlaması — yüksek düzeydeki fakirlik — yetersiz yayım hizmetleri	—kırsal ekonomik faaliyetlere katılımı muhtemel kadın nüfusu	— Genç ve nitelikli iş gücünün kırsal alanlardan göçü, üretken faktörlerde azalma ve nüfusun yaşlanması,
<i>İdare, Yönetişim</i>			
—kırsal kalkınma projelerinde uzun süreli deneyim — kırsal kalkınmayla ilgili faaliyetlere katılan sivil toplum örgütlerinin sayısında artış, —hem merkezi hem de yerel düzeyde kamu kuruluşlarının güçlü ve geniş örgütsel kapasitesi.	— karar almada merkeziyetçilik — kırsal alanlarda yetersiz eğitim ve yönetim — kırsal alanların ekonomik ve sosyal yapısının analizi için gerekli verilerin bulunmayışı — kırsal alanlardaki yerel ürünlerin ve turizm	— uluslar arası kaynaklara ve fonlara erişim imkanı	

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
	faaliyetlerinin yetersiz reklam faaliyetleri		

1.2.5.2. Süt sektörü

Tablo 46. Süt sektörü için GZFT analizi

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
<i>Çevre ve kaynaklar</i>			
— Suni tohumlama yoluyla sürülerin ıslahı çalışmaları	— Doğal otlakların tükenmesi ve fakirleşmesi — yeterince verimli üretim sağlamayan yerli ırk hayvanlar — bazı hayvan hastalıklarının yaygınlığı	— çevreye duyarlı metodların uygulamalarında artış	Genel GZFT’ye bakınız.
<i>Sosyo-ekonomik içerik</i>			
— modern metodlarla üretim yapan sütçülük sektörünün ortaya çıkması — uygulamalarını geliştirebilecek küçük ve orta ölçekli dinamik çiftliklerin varlığı — Sütün yüksek kalite gerektirmeyen geleneksel peynir, yoğurt olarak işlenmesi — yatırım programları ile üretim metodlarını geliştirebilecek küçük ve orta ölçekli süt işletmelerinin varlığı	— çok küçük ölçekli geçimlik süt çiftliklerinin fazla olması — hayvan besleme yöntemlerindeki zayıflık, yem fiyatlarının yüksekliği — İnek başına düşük verim — denetimsiz toplama / pazarlama uygulamaları (sokakta satılan süt) — kayıt dışı sektördeki ham sütün hijyen standardının düşük olması — Çok küçük süt tesislerinde hijyen koşullarının çok düşük olması — işlenmiş sütün fiyatını artıran yüksek toplama maliyetleri	— kaliteli süt üretimi yapan dinamik modern süt endüstrisi ve kentsel alanlarda yeni süt ürünlerinin tanıtılması — Süt üretiminde kalitenin önemine yönelik farkındalığı artıran son zamanlardaki teşvikler ve eğitim faaliyetleri — geleneksel türdeki süt ürünlerinin kentsel alanlarda ve niş marketlerde var olan pazarı — Daha büyük bir Pazar potansiyelinin önünü açmaya yardımcı olmak amacıyla, Topluluk standartlarına ulaşmak için yürürlüğe girecek IPARD destekleri.	— çoğu üretici ve mandıra tesisinin Topluluk standartlarına uyma konusunda yetersiz kalması — sürdürülebilirlik seviyesinin altında ve hayatta kalma şansı olmayan çok küçük çiftlikler
<i>İnsan Kaynakları</i>			
	— Modern hayvancılık yönetiminde düşük mesleki beceri — Endüstride düşük mesleki beceri		
<i>İdare, Yönetişim</i>			
— süt toplama, yem donanımı gibi konularda üretici gruplarının artan etkisi — merkezi ve yerel düzeyde kamu kurumlarının güçlü ve yaygın organizasyon yapısı	— yayım ve danışma hizmetlerinin zayıf olması — veterinerlik hizmetlerinin zayıf olması — üretici örgütlerinin etkinliğinin düşük olması	— gıda kanunun yürürlüğe girmesi ve uygulanması — kaliteli süt için teşvikler — Süt işleme tesislerine sütün ulaşması amacıyla yapılan sözleşmeler — üretim-pazarlama zincirinin denetimini teşvik etmek amacıyla	

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
		yakın zamanlarda uygulanmaya başlanan sözleşmeli süt üretimi destekleri	

1.2.5.3. Kırmızı et sektörü

Tablo 47. Kırmızı et sektörü için GZFT analizi

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
<i>Çevre ve kaynaklar</i>			
— Ekstansif sığır yetiştiriciliği için uygun geniş alanlar	— Doğal otlakların tükenmesi ve fakirleşmesi — Yerli ırkların üretim verimliliğinin düşük olması	— çevre ile uyumlu uygulamalara ilginin artması	— ekonomik maliyetleri karşılamak üzere suyun birim fiyatında beklenen artış
<i>Sosyo-ekonomik içerik</i>			
— uygulamalarını geliştirebilecek dinamik küçük-orta çiftliklerin varlığı — yatırım programları ile üretim metodlarını geliştirebilecek kapasitede küçük-orta ölçekli et işletmelerinin varlığı	— bölgesel dengesizlikler — Çok sayıda küçük çiftlik — Yüksek yem maliyetleri, yem işleme donanımlarının olmaması — yetersiz hayvan sağlığı koşulları — Düşük üretkenlik — yetersiz teknoloji — kayıt dışı kesim — et tesislerinin düşük kapasiteli ve düşük verimli olması —Kötü hijyen standartları	— kırmızı etteki düşük talebin gelecekteki 10 yıl içinde beklenen artışı — Hububat sübvansiyonlarının yeniden yapılandırılması ile gelecekte hazır yem maliyetlerinin azalması — halihazırdaki sübvansiyon politikasını sürdürmek ve iyileştirmek yoluyla hükümetin gelecek 5 yıl içinde de kırmızı et üretimine destekte istekli olması - Geniş çaplı besi yerlerine, yem fabrikalarına ve et işlemeye dış yatırım için mevcut uygun koşullar	— İthalattaki kısıtlamaların da neden olduğu yüksek fiyatlardan dolayı tüketicinin azalması — Sübvansiyon programlarındaki değişikliklerin özellikle küçük üreticiler çerçevesinde orta vadede sektörün gelişmesini baltalayabilmesi — Daha rekabetçi perakende pazarlarının işletmeciler ve üreticilerin kazançları üzerinde baskıya sebep olmasının beklenmesi. Bunun sonucunda da küçük çiftçilerin sayısının önemli ölçüde azalması, büyük ve orta ölçekli üretim tesislerinin cesaretlendirilmesi — Yem ve et üzerindeki ithalat vergilerinin kaldırılması ile düşük maliyetli ithal ürünlerle üreticilerin ve işletmecilerin rekabet etme zorunluluğu
<i>İnsan kaynakları</i>			
— Nüfus artışı ve yüksek gelirin kırmızı et talebini artırması	— Geleneksel besicilik alanlarındaki nüfusun dışa göçü — Modern hayvancılık yönetiminde mesleki beceri yetersizliği		
<i>İdare, Yönetişim</i>			
—merkezi ve yerel düzeyde kamu	— Üretici örgütlerinin olmaması	— sözleşmeli tarım üretimi (besi için buzağı)	

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
kurumlarının güçlü ve yagın organizasyon yapısı	— Yayım ve danışma hizmetlerinin zayıf olması — Veterinerlik hizmetlerinin zayıf olması		

1.2.5.4. Kanatlı eti sektörü

Tablo 48. Kanatlı eti sektörü için GZFT analizi

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
<i>Çevre ve kaynaklar</i>			
— Büyük çiftliklerdeki biyo-güvenlik memnuniyeti	— Arka bahçe tavukçuluğu ve küçük çiftlikler için biyo-güvenlik konuları: göç eden kuş başına kirlilik	— Çevre ile uyumlu uygulamalara ilginin artması	
<i>Sosyo-ekonomik içerik</i>			
— Sanayileşmiş sektörün üretkenliği — Tavukçuluk üretimine yatırım yapabilecek küçük-orta ölçekli dinamik çiftliklerin varlığı — Sözleşmeli tarımın yayılması — yatırım programları aracılığıyla kendi uygulamalarını geliştirebilecek küçük-orta ölçekli tavukçuluk işletmelerinin varlığı	— çok yoğunlaşmış bir sektör — Bölgesel dengesizlikler — İthal yem maliyetlerinin yüksek olması — Arka bahçe tavukçuluğunun desteklenmek için uygun olmaması — Küçük kesimhaneler ve işleme tesislerindeki hijyen standartları	— Tüketimdeki yüksek artış — kanatlı eti için büyüyen iç talep — kanatlı yem fiyatlarını azaltacak şekilde yerli hububat fiyatlarının dünya fiyatlarına bağlı olarak düşmesi	— İhracatçı ülkelerin rekabeti
<i>İnsan kaynakları</i>			
- Nüfus artışı ve yüksek gelirin kırmızı et talebini artırması	— Geleneksel besicilik alanlarındaki nüfusun dışarıya göçü — Modern hayvancılık yönetiminde beceri yetersizliği		
<i>İdare, Yönetişim</i>			
— Hem merkezi hem de yerel düzeyde kamu kurumlarının güçlü ve geniş örgütsel kapasitesi	— Üretici örgütlerinin olmaması — Yayım ve danışma hizmetlerinin zayıf olması — Veterinerlik hizmetlerinin zayıf olması		

1.2.5.5. Meyve ve sebze sektörü

Tablo 49. Meyve ve sebze sektörü için GZFT analizi

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
<i>Çevre ve kaynaklar</i>			
— geniş alanlı ekim için uygun iklim koşullarının çeşitliliği	— Su kaynaklarının aşırı kullanımı — Seralardaki enerji	— çevre ile uyumlu uygulamalara ilginin artması	— İklim değişikliği

	tüketimi		
<i>Sosyo-ekonomik içerik</i>			
— Ucuz işgücünün varlığı — Sektörün bir kısmı zengindir ve uluslararası pazarlarda rekabetçi fiyatlarla güçlü bir ihracat potansiyeli bulunmaktadır — Güçlü iç pazarlar	— çok sayıda çok küçük çiftlikler — yetersiz çeşitler — yetersiz modernizasyon — sektörün geleneksel kısmının düşük mahsule sahip olması — hasat sonrası kayıpların çok yüksek olması — soğuk depolama tesislerinin ve soğuk zincir uygulamasının olmaması — yetersiz Pazar örgütlenmesi, şeffaflığın olmaması — Kalite standartlarının altındaki küçük ve orta işleme birimleri — taze tüketim için üretilen malların toptancı hallerinden geçme zorunluluğu	— Ürün rotasyonunda yeni ürünlerin girişi, çeşitlendirme potansiyeli — Hasat sonrası kayıplarda düşüş — Yeterli soğuk depo tesislerinin mevcudiyeti — İç pazar için daha fazla işlenmiş ürün — hipermarketlere ve ihracat pazarlarına verimli şekilde tedarikçilik yapmak için sağlanan kolaylıklarla Üretici Örgütlerinin teşviki — Üretici örgütleri aracılığıyla AB gıda güvenliği standartlarını karşılayan kaliteli ürünlerin pazarlanmasında ve hasat sonrası tesislerde çiftçilerin koordinasyonu.	— uluslararası pazarlarda rekabet — küçük şirketlerin Topluluk standartlarına uymakta zorlanmaları ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olmaları — Modası geçmiş çeşitlerin ekilmesinin sürdürülmesi - Dünya pazarında pay kaybına neden olan yetersiz modernizasyon
<i>İnsan kaynakları</i>			
— Genç ve daha eğitilmiş çiftçiler	— Yaşlı çiftçilerin modern üretim tekniklerine daha az aşina olması — Yetersiz çiftçi örgütleri		— Düşük gelir ve kaliteli üretim yöntemlerinden yaşlı çiftçilerin habersizliği
<i>İdare, Yönetişim</i>			
— Hem merkezi hem de yerel seviyede kamu kurumlarının güçlü ve geniş örgütsel kapasitesi	— Üretici Gruplarının durumu fonksiyonlarını sınırlamaktadır — Neredeyse hiç uygulanmayan izlenebilirlik	— Üretici örgütleri kanunundaki değişiklik	

1.2.5.6. Su ürünleri işleme ve yetiştiricilik

Tablo 50. Su ürünleri işleme ve yetiştiricilik sektörü için GZFT analizi

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
<i>Çevre ve kaynaklar</i>			
— El değmemiş geniş iç su kaynakları	— Deniz balığı stoklarının azalması, sürdürülebilir yönetimin eksikliği		— Su kültürü tarafından kullanılan su kaynaklarında güvenilir çevre denetiminin olmaması -Denizlerin kirlenmesi — iç sulardaki kirlilik
<i>Sosyo-ekonomik içerik</i>			
— Su kültürü eğiliminin gelişmesi	— Küçük çiftliklerin sayılarının çok olması	— Su ürünlerine talebin artması	— AB ihracatı için kota sistemi

Güçlü yönler	Zayıflıklar	Fırsatlar	Tehditler
— yem üretimi ve yemleme teknolojisindeki gelişmeler — Modern rekabetçi ihracat endüstrisinin varlığı	— Yetiştirilen türlerin sınırlı olması — İç sularda yapılan kültür balıkçılığının verimliliğinin sınırlı olması — iç bölgelerdeki illerde pazarlama ve işleme altyapılarının olmaması — Hasat sonrası işleme standartlarındaki eksiklikler — Daha küçük işleme tesislerindeki hijyen standartlarının yetersiz olması	— Değişimi kabule istekli dinamik özel sektör — İç pazarda yükselen talep — Hijyen gereksinimlerine yanıt verecek olan yüksek kaliteli üretime katkı sağlayacak IPARD desteği	— Ülkenin doğu bölgelerindeki düşük balık tüketimi
<i>İnsan kaynakları</i>			
— ucuz işgücü temini	— Yaşlı çiftçilerin su kültürüne aşına olmaması		
<i>İdare, Yönetişim</i>			
— Balıkçılık kooperatifleri — Hem merkezi hem de yerel düzeyde kamu kurumlarının güçlü ve geniş örgütsel kapasitesi — Güçlü STK'lar	— Su ürünleri üretici örgütlerinin kurulmamış olması		

1.2.5.7. Tarım-Çevre

Tablo 51. Tarım-Çevre GZFT analizi

Güçlü yönler	Zayıflıklar
Sürdürülebilir kalkınma için tarımsal alanların uygunluğu	Farklı derecelerdeki erozyondan kaynaklanan toprak kayıpları
Tarımın yaklaşık %80'i yaygın tarım olup, yağmurlama ile ve düşük miktarda gübre ve kimyasal kullanılarak yapılmaktadır	Sulama için kullanılan suyun israfı
1980'li yıllardan bu yana organik tarım yapılmaktadır. Organik ürünlere yönelik iç talep artmaktadır.	Yoğun tarımın yapıldığı bazı yerlerde suların orta derece kirlenmesi
Toprak, yeraltı ve yüzey sularının kirlilik oranlarının düşük olması	Ormanların azalması
Ekosistem ve türlerin biyolojik çeşitliliğinin zengin olması	Ekosistemlerin tahribatı, yasak avlanma ve balıkçılık ve uygunsuz çiftçilik yönetimi nedeniyle biyolojik çeşitlilik kayıpları
Önemli Doğa Koruma alanları. Aralarında 200 adet uluslararası öneme sahip sulak alan bulunmaktadır.	Kent ve turizm baskısından dolayı birincil kalitedeki tarım alanlarının yeterince korunamaması
Çok sayıda yerel ürün çeşidi ve yerli çiftlik hayvanı cinsleri	Bölünmüş arsali küçük çiftlikler
Çevresel konuları daha iyi anlayabilen ve	Çiftçilerin eğitim ve mesleki düzeyinin düşük olması

benimseyebilen oldukça genç çiftçi nüfusu	
Yönetimin ve idarenin çevre ve biyolojik çeşitlilik konularındaki tüm uluslararası sözleşmeleri kabul etmesi ve onaylaması	Zayıf idari yapılar ve tarım çevre konularının yönetiminde tecrübesizlik
Erozyonla mücadele ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik eylem planları	Kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasındaki eşgüdümün etkili olmaması
2092/91 sayılı Konsey Tüzüğüne (AK) benzer Organik Tarım Mevzuatı	Kırsal alanlardaki çevresel durumu değerlendirmek için gereken verilerin yetersizliği
Gelişme halindeki Natura 2000 siteleri ve Nitrata duyarlı bölgelerin belirlenmesi ve tanımlanması	
Fırsatlar	Tehditler
Tüketicilerin bilincinin geliştirilmesi ve sağlıklı, kaliteli ürünlere olan talebin artması	Nüfusun denetimsiz artışı
Çevrenin korunması ve geliştirilmesine yönelik ilginin artması	Uzak dağlık alanların terk edilmesi ve bunun tabiata, biyolojik çeşitliliğe ve arazi yönetimine olumsuz etkisi
Turizm sektörünün tarım çevre hizmetlerine olan talebinin artması (tabiatın korunması, ekoturizm vs.)	Nüfusun alçak bölgelerde, kıyı kesimlerde ve kentsel alanlarda yoğunlaşması ve bu bölgelerdeki doğal kaynakların baskı altında kalması
AB katılım süreci ve Topluluk Müktesebatının uygulanması	Güçlü ve geri döndürülemez toprak erozyonu
Uluslararası kaynaklara ve fonlara erişim	Gelecekte mevcut su kaynaklarında yaşanabilecek kıtlık
	Birincil tarım alanlarının turizm bölgeleri ve varoşlarla çevrelenmesi

1.3. KIRSAL ALANLARIN TANIMI

1.3.1. Kırsal alanlarda OECD sınıflandırması

Amacına uygun olduğu yerlerde, kırsal alanların analiz ve uygulamalarında kullanılmak üzere bu alanların işlemsel tanımı olarak OECD Kırsal Alanlar Sınıflandırmasının uyarlanmış biçimi seçilmiştir. OECD sınıflandırması nüfus yoğunluğu merkezlidir ve ülkeler arası ya da aynı ülkede bulunan kentsel ve kırsal alanların tanımı ve karşılaştırılmasında kullanılmaktadır. İlk aşamada bölgesel düzeyde, ikinci aşamada ise İBBS 3 düzeyinde veri toplamaktadır. Bu şekilde alanlar üç kategoride aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

- **Baskın kırsal alanlar:** Bir ildeki (IBBS 3 seviyesinde) toplam nüfusun %50'den fazlasının, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlardır.
- **Orta ya da önemli kırsal alanlar:** Bir ildeki (IBBS 3 seviyesinde) toplam nüfusun %15 ile %49.9'unun, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlardır.
- **Baskın kentsel alanlar:** Bir ildeki (IBBS 3 seviyesinde) toplam nüfusun %15'inden azının, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlardır.

Bu sınıflandırma sonucunda, Türkiye’de alan ve nüfus bakımından büyük bir bölümün baskın kırsal veya orta kırsal olduğu ortaya çıkmaktadır (2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre nüfusun %83’ü, toplam alanın %98’i kırsaldır. 1990 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçları Tablo 8’de verilmektedir).

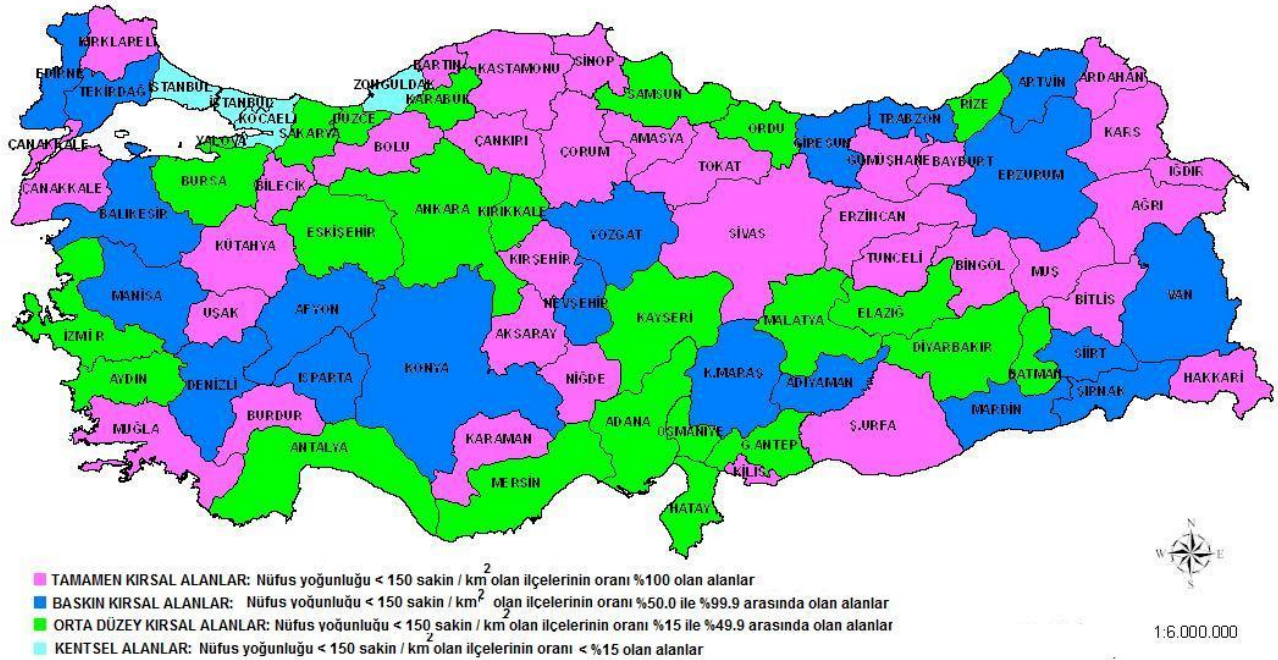
Bu çerçevede özellikle baskın kırsal alanlarda kırsallığın ağırlığını daha ileri düzeyde nitelendirmek için baskın kırsal alanlar aşağıdaki gibi iki alt-sınıfa ayrılarak daha ileri bir ayrıma gidilmiştir:

“**Tamamen kırsal**⁴⁶”: Bir ildeki ilçelerin %100’ünün, km^2 başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip alanlar.

“**Baskın kırsal**”: Bir ildeki ilçelerinin %50-99.9’unun, km^2 başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip alanlar.

OECD sınıflandırmasında nitel bilgilere ulaşmak açısından sorun yoktur; çünkü iller derecelerine ve kırsallıklarına göre sınıflandırılmışlardır. Bu sebeple, İBBS 3 seviyesinde mevcut olan bir istatistiki bilgi OECD yaklaşımı ile yapılan analizlerde de kullanılabilir. Bu sınıflandırma, Avrupa Komisyonu tarafından kırsal kalkınmaya ilişkin 1698/2005 sayılı Konsey Tüzüğü çerçevesinde, kırsal politikaların farklı üye ülkelerdeki etkisinin değerlendirilmesinde ve ortak temel göstergelerin oluşturulmasında kullanılmaktadır.

Harita 8. OECD kriterlerine göre Türkiye’deki kırsal alanların sınıflandırılması

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak derleme (2000 Genel Nüfus Sayımı).

⁴⁶ Baskın kırsal alanlar için alt kategoriler FAO tarafından yayımlanan raporda önerilmiştir. Türkiye için yeni çerçeve, yeni yaklaşım ve yeni kırsal politika. Akder A.H. 2007.

“Tamamen kırsal alanların” Türkiye’nin dezavantajlı doğu illerinde yoğunlaştığı görülmektedir ancak bu alanlara ülkenin sadece bu bölümünde değil, doğu ve batısındaki en gelişmiş yörelerde de rastlanmaktadır.

IPARD destek için uygun olan iller, yukarıda tanımlanan “tamamen kırsal alanlar”, “baskın kırsal alanlar” ve “önemli (veya orta) kırsal alanlar” olarak sınıflandırılan illerdir. Ancak uygulanan tek kıstas bu olursa, Türkiye’nin İstanbul, Zonguldak ve Kocaeli haricindeki tüm illeri destek için uygundur. Bu nedenle, Program coğrafi odaklanma sağlanması amacıyla Bölüm 3, Kısım 3.2.3 içerisinde belirtilen ve Programın birinci ve ikinci uygulama dönemi seçilen illerde uygulanacaktır. Program için uygun olan kırsal alanların sınırlarının daha detaylı olarak anlatımı Bölüm 3, Kısım 3.2.2’de verilmektedir.

1.4. TEMEL GÖSTERGELER

Tablo 52. Temel Ekonomik Göstergeler

Sayı	Gösterge	Değer	2006	2000-2006 ortalaması	AB ortalaması
	Nüfus	1,000	⁴⁷		486.957 AB27(2000-2006)
1	Kişi başına GSYİH (mevcut fiyatlarla)	Avro	4,398 ⁴⁸	3.331	21,971(AB25-2000-2006)
2	15-64 yaş arası çalışan insanların aynı yaş Gruplarındaki nüfusa oranları (%)	%	45.9	46.8	62.9 AB27(2000-2006)
	Çiftçilerin payı		8,7	8,5	-
	>65:	%,	48,4	42,7	
	41-65		42,9	48,8.	
	<=40:				
3	Aktif nüfus içindeki işsizlik oranı	%	9.9	9.5	8.6 AB27 (2000-2006)
6	Tarımda işgücü verimliliği	m.d.	m.d.	m.d.	-
7	Tarımda Gayrisafi sabit sermaye oluşumu	Milyon TL	5.185 TL	m.d.	27.0 Milyon Avro AB25(2002-2004)
8	Birincil sektördeki (tarım) istihdam gelişimi	1000 kişide	6.088	7.209	1.502.6 AB25 (2002)
9	Birincil sektördeki (tarım) ekonomik kalkınma	%	2.9	1.3	2.1 AB25 (2002)
10	Gıda endüstrisindeki işgücü verimliliği	m.d.	m.d.	m.d.	-
11	Gıda endüstrisinde	m.d.	m.d.	m.d.	-

⁴⁷ 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’ na göre kurulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, 2007 yılında Türkiye’ nin toplam nüfusu 70.586.256’ dır ve 2008 yılında da 71.517.100’ dür. Nüfus tahmini üretme çalışmaları ADNKS’ ye dayalıdır.

⁴⁸ 2007 sonuçlarına göre GSYİH 6782 Avro’dur.

	Gayrisafi sabit sermaye oluşumu				
12	Gıda endüstrisinde istihdam gelişimi	m.d.	m.d.	m.d.	-
13	Gıda endüstrisinde ekonomik kalkınma	%	6.1	3.2	2.2 AB25 (2003)
27	Diğer kazançlı faaliyetler ile uğraşan tek yönetici-sahiplerin toplam çiftlik sahiplerine oranı (%)	%	m.d.	m.d.	-
28	İkincil ve üçüncül sektörlerdeki istihdam (işsiz insanlar, *bin)	1.000	16.242	14,473	-
31	Her çeşit turist konaklamasındaki toplam yatak sayısı	1.000	Toplam 1200	m.d.	-
34	Net göçün yıllık ham oranı (1000 yerleşimci başına oran)	%	m.d.	m.d.	-

Kaynak: TÜİK, DPT. m.d.= şu an bilgi mevcut değil

BÖLÜM 2

TARIM VE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI

Bölüm 1 içeriğinde en sorunlu sektörlerle odaklanılarak ve GZFT analizinin yardımıyla ihtiyaçlar belirlenmiş ve kırsal alanların sosyo-ekonomik özelliklerinin analizi yapılmıştır.

Bu bölüm, 10 kısımdan oluşmaktadır;

Kısım 2.1: Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Tarım Stratejisi (2006-2010) ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde (UKKS) çerçevesinde Kırsal Kalkınma hedefleri belirlenmektedir.

Kısım 2.2 ve 2.3; Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı, hayvan sağlığı, çevre koruma konularının yanı sıra, tarım ve kırsal kalkınma ile ilgili kurumsal çerçevenin ve ulusal yasal çerçevenin analizi yapılmaktadır.

Kısım 2.4: Çiftçi ve kırsal kesimde yaşayanlar için uygulanan eğitim programları ve yayım hizmetleri analiz edilmektedir.

Kısım 2.5, 2.6 ve 2.7: Tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik ulusal destek programları ve uygulamaları, uluslararası finansmanlı kırsal kalkınma projeleri ve önceden uygulanan ve halen uygulanmakta olan projelerden çıkarılan dersler ile ilgili bilgi verilmektedir.

Kısım 2.8: IPARD ile ulusal destek mekanizmalarının tamamlayıcı unsurları analiz edilmektedir.

Kısım 2.9: Tarım ve kırsal kalkınma faslında tarama süreci ve katılım müzakerelerindeki gelişmelerle ilgili bilgi verilmektedir.

Kısım 2.10: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın destek ve kontrol hizmetleri ile ilgili kurumsal yapısı belirtilmektedir.

2.1 TARIM VE KIRSAL KALKINMA POLİTİKA BELGELERİ

2.1.1. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

Kalkınma Planları, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1963 yılından itibaren hazırlanmakta olup, uzun vadede ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına yönelik ulusal politika çerçevesini belirlemekte ve her sektör için hedefler ve öncelikleri içermektedir. Bu çerçevede, kalkınma planları tarım ve kırsal kalkınma için kalkınma faaliyetlerini içeren temel politika dokümanlarıdır. Yıllık programlar ve yıllık yatırım programları, kalkınma planlarının uygulanması için başlıca araçlardır. Kamu kurum ve kuruluşları, kalkınma planları stratejileri ve hedefleri ile uyumlu olarak politikalarını belirlemekte ve uygulamakta ayrıca bütçe önerilerini hazırlamaktadırlar.

Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013 yıllarını içermekte olup, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanıdır. Bu bağlamda, Planın vizyonu "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" olarak belirlenmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde, ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda beş stratejik amaç eksenini tanımlanmıştır:

(1) Rekabet gücünün artırılması:

Ekonominin yüksek teknolojik kabiliyete ve nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara hızla uyum sağlayan, ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet gücü olan, istikrarlı ve verimlilik düzeyi yüksek bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır. Aşağıdaki hedefler belirlenmiştir;

- Makroekonomik istikrarın kalıcı hale getirilmesi
- İş ortamının iyileştirilmesi
- Ekonomide kayıtdışılığın azaltılması
- Finansal sistemin geliştirilmesi
- Enerji ve ulaşım altyapısının geliştirilmesi
- Çevrenin korunması ve kentsel altyapının geliştirilmesi
- Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması
- Tarımsal yapının etkinleştirilmesi
- Sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması

(2) İstihdamın artırılması:

İstihdam odaklı sürdürülebilir bir büyüme çerçevesinde, rekabetçi bir ekonomi ve bilgi toplumunun gerektirdiği doğrultuda nitelikli insan kaynaklarının yetiştirilmesi, istihdam imkanlarının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve işgücü piyasasının daha etkin hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Eksen, aşağıdaki hedefleri temel almaktadır;

- İşgücü piyasasının geliştirilmesi
- Aktif işgücü politikalarına duyarlılığın artırılması

- İşgücü talebine eğitim sağlanması

(3) Beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi

Beşeri gelişme ve sosyal dayanışma alanlarındaki politikaların temel amacı, toplumun tüm kesimlerinin temel kamu hizmetlerinden ve çok boyutlu bir sosyal koruma ağından yeterince faydalanmasını sağlayarak, yaşam kalitesini ve refah düzeyini yükseltmektir.

Bu yaklaşım, aşağıdaki bileşenleri temel alır:

- Eğitim sisteminin geliştirilmesi
- Sağlık sisteminin etkili hale getirilmesi
- Gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele
- Sosyal güvenlik sisteminin etkinliğinin artırılması
- Kültürün korunması ve geliştirilmesi ve toplumsal diyalogun güçlendirilmesi

(4) Bölgesel Gelişmenin Sağlanması

Bölgesel gelişme, merkez düzeyinde politikaların tutarlılığını ve etkililiğini artırmaya, yerel dinamikleri ve iç potansiyeli temel alan bir gelişme ortamı yaratmaya, yerel düzeyde kurumsal kapasiteyi artırmaya ve kırsal kalkınmayı hızlandırmaya yönelik faaliyetlere odaklanarak bölgeler ve kır-kent arası gelişmişlik farklılıklarını azaltma amacına hizmet etmektedir.

Eksen aşağıdaki bileşenleri temel almaktadır;

- Bölgesel Gelişme Politikasının Merkezi Düzeyde Etkili Hale Getirilmesi
- Yerel Dinamiklere ve İç Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması
- Yerel Düzeyde Kurumsal Kapasitenin Artırılması
- Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması

(5) Kamu Hizmetlerinde Kalite ve Etkinliliğin Artırılması

Kamu hizmetlerinde kalite ve etkililiğin artırılması amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarının stratejik yönetime geçişlerinin tamamlanması planlanmaktadır. Eksen aşağıdaki bileşenlerden oluşmaktadır;

- Kurumlar Arası Yetki ve Sorumlulukların Rasyonelleştirilmesi
- Politika Oluşturma ve Uygulama Kapasitesinin Artırılması
- Kamu Kesiminde İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
- e-Devlet Uygulamalarının Yaygınlaştırılması ve Etkili Hale Getirilmesi
- Adalet Sisteminin İyileştirilmesi
- Güvenlik Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi

Plan içeriğinde rekabet gücünün artırılması eksenini altında tarımsal yapının etkinliğinin artırılmasına yönelik faaliyetleri destekleyici unsurlar yer almaktadır. Bu çerçevede gıda güvencesinin ve güvenliğinin sağlanması ile doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının gözetilmesi ve hayvan ıslahına ve hayvan sağlığına önem verilmesi örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapı oluşturulması yolunda temel olarak belirlenmiştir. Ayrıca, bölgesel gelişmenin sağlanması eksenini altında kırsal kesimlerde gelişmenin sağlanmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, Planda, AB kırsal kalkınma politikalarına uyum için gerekli kurumsal çerçevenin oluşturularak, kırsal

kalkınma fonlarının yönetimine ve etkin kullanımına ilişkin idari kapasitenin geliştirilmesi vurgulanmaktadır.

Planda ayrıca, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi doğrultusunda, ulusal “Kırsal Kalkınma Planı” (ulusal ve uluslararası kaynaklardan finanse edilerek) hazırlanması ve uygulamaya konulması öncelik olarak yer almaktadır.

2.1.2 Tarım Stratejisi (2006-2010)

Sektördeki gelişmeler ve reform girişimlerinin hızlandırılması ihtiyacı ile 2006-2010 yıllarına yönelik tarım stratejisinin kabul edilmesi gündeme gelmiştir. Strateji, Yüksek Planlama Kurulu tarafından 30 Kasım 2004 tarihinde kabul edilmiştir. Stratejide, tarım sektörünün gelişmesi için ulusal stratejiler ve hedefler doğrultusunda, AB entegrasyonu sürecini de tam anlamıyla gözeterek temel çerçeve belirlenmiştir. Strateji ayrıca tarım sektöründeki mevzuat düzenlemeleri için de temel oluşturmaktadır.

Tarım stratejisinde, kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır.

Stratejik amaçlar şunlardır;

- kaliteye dayalı üretim artışı ile gıda güvenliği ve gıda güvencesinin sağlanması, ,
- Üreticilerin gelir düzeyinin ve rekabet gücünün üretim maliyetlerini azaltıcı ve teknolojik gelişimi hızlandırıcı tedbirlerin uygulamaya konulması yoluyla yükseltilmesi,
- Tarımsal pazarlama altyapısının iyileştirilmesi ve üreticilerin pazara erişim düzeylerinin artırılması, tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, işleme sanayinin rekabet edebilirliğini artırmak amacıyla kaliteli ham maddenin temin edilmesi ile tüketici taleplerinin karşılanması amacıyla yönelik tedbirlerin alınması,
- Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan ve doğrudan üreticilere finansman sağlayan yaklaşıma dayalı kırsal kalkınma projelerinin oluşturulması ve söz konusu projelerin kırsal yaşam şartlarını iyileştirilecek biçimde uygulanması,
- Pazarlama zincirindeki üreticilere hizmet veren tarımsal üretici birliklerinin kurulması ve üretici örgütlerinin güçlendirilmesi.

Stratejik amaçlar doğrultusunda, 2006-2010 yıllarına yönelik tarımsal destekleme araçları tanımlanmıştır. Tarımsal destekleme araçları; Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Ödemeleri, Fark Ödemeleri, Telafi Edici Ödemeler (Çiftçi Geçışı), Hayvancılık Destekleri, Ürün Sigortası ödemeleri, Kırsal Kalkınma Destekleri, Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması Programı (ÇATAK) Destekleri ve diğer (örneğin araştırma ve geliştirme aktiviteleri, tarımsal yayım ve eğitim hizmetleri, sertifikalı tohum desteği, kredi destekleri vb...) desteklerdir. Strateji belgesi ile toplam tarımsal destekler içinde doğrudan ödemelerin bütçe oranı % 45’e düşürülerek yeni destek araçları tanımlanmıştır. Örneğin kırsal kalkınma uygulamaları %10, çevrenin korunmasına yönelik destekler % 5 ve ürün sigortası desteği % 5 pay ile uygulamaya konulmuştur.

2006-2010 yılları için tarımsal destekleme araçlarının toplam tarımsal destek bütçesindeki oranları aşağıda verilmektedir:

Tablo 53. Tarımsal Destekleme Araçları (2006-2010)

Tarımsal Destekleme Araçları	Bütçe oranı (%)
DGD Ödemeleri	45
Fark Ödeme Uygulaması	13
Hayvancılık Destekleri	12
Kırsal Kalkınma Desteği	10
Telafi Edici Ödemeler-Alternatif ürün	5
Ürün Sigortası desteği	5
Çevre-koruma Desteği (ÇATAK)	5
Diğer destekler	5
Toplam	100

Tarım sektörü desteklemeleri için ayrılan kaynağın GSMH'nın yüzde 1'inin altına inmemesine özen gösterilmesi strateji belgesinde vurgulanmıştır.

IPARD ile Tarım Stratejisi hedefleri birbirlerini tamamlayıcı özellik göstermektedir, özellikle ürün kalitesinin artırılması ve gıda güvenliğinin sağlanması, pazarlama zincirinin iyileştirilmesi, üreticilerin rekabet gücünün artırılması, kırsal kesimin gelirlerinin yükseltilmesi ve yaşam şartlarının iyileştirilmesine yönelik hedefler IPARD ile örtüşmektedir.

2.1.3. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi- UKKS

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Türkiye’de kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmaktadır. Ayrıca hazırlık çalışmaları devam eden ulusal “Kırsal Kalkınma Planı” (uKKP)için esas teşkil etmekte olup ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilen kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili paydaşlara perspektif sağlamaktadır. IPARD Programı, AB katılım-öncesi desteği doğrultusunda ve tarım ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi bağlamında söz konusu stratejik belgenin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

UKKS’nin hazırlığı oldukça geniş, dinamik ve katılımcı bir süreç içerisinde, mevcut planlama belgelerinin ve strateji dokümanlarının dikkate alınması, belli konulardaki özel ihtisas komiteleri çalışmaları ve raporlarının gözden geçirilmesi, kamu ve özel sektör paydaşlarının (ekonomik, sosyal, çevresel) ve kamu kuruluşlarının yerel düzeydeki bağlantıları ile yerel düzeydeki yönetimlerin görüş açılarının değerlendirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu süreç içerisinde UKKS içerisinde tanımlanan öncelikler ve hedefler vasıtasıyla çözüme ulaşması hedeflenen zayıflıklar ve tehditler ortaya çıkarılmıştır.

UKKS ile kırsal kalkınma için temel amaç olarak “*Temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması*” tanımlanmıştır. Bu bağlamda dört stratejik amaç ve stratejik amaçlar altında da öncelikler belirlenmiştir

Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkanlarının Artırılması

Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması
Sektörün rekabetçi gücünün artırılmasında öncelikli müdahale alanlarını;

- Üreticilerin örgütlenme ve mesleki-teknik bilgi düzeyinin yükseltilmesi,
 - Su ve toprak kaynaklarının etkin kullanımı,
 - Tarım ve gıda sanayi işletmelerinin rekabet gücünün artırılması,
 - Tüketicinin korunması, gıda kalitesi ve gıda güvenliğine yönelik kontrol yapılarının güçlendirilmesi,
- oluşturmaktadır.

Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi

Gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik destekler;

- Başta orman köyleri olmak üzere, tarımla kalkınması mümkün olan yörelerin yerel kaynaklara dayalı olarak alternatif faaliyetlere yönlendirilmesi,
 - Tarımdan ayrılan işgücüne yöresinde yeni iş imkanları sağlanması,
 - Sadece tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan geçimlik işletmelerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi,
 - İşsizlik sorunu yaşayan gençler ve tarımda gizli işsiz konumunda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınlar için iş imkanları oluşturulması,
- amaçlarına yöneliktir.

Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi

Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi

Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması

Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi

Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması

Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi

Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması

Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi

Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi

Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması

Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi

Tarım Stratejisi, sektörel bir hedef olarak tarım sektörünün, “yapısal dönüşüm sürecinde rekabetçi ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasını” amaçlarken; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, tarım stratejisinin sektörel hedeflerini de kapsayarak “kırsal toplumun refahının artırılması için kırsal kalkınmanın hızlandırılmasını” hedeflemekte ve daha geniş sosyal hedefler içermektedir.

Bu kapsamda, özellikle tarım sektörünün geliştirilmesi ve sürdürülebilir tarım-çevre ilişkileri çerçevesinde doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi açısından bu iki strateji belgesinin amaçlarının uyumu ve bütünlüğü önem taşımaktadır. UKKS, tarım sektörünün ihtiyaçları ile kırsal kesimin daha geniş çaptaki ihtiyaçlarını sürdürülebilir bir biçimde ele alarak, kırsal alanlara yönelik, kırsal kalkınmanın sektörel ve mekansal açılardan tüm boyutlarını göz önüne alan bütüncül ve tutarlı bir yaklaşım oluşturmaktadır.

Strateji, Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu’nun kırsal kalkınmaya destekle ilgili 1698/2005 sayılı Konsey Tüzüğü ve Komisyon’ un 1974/2006 sayılı uygulama Tüzüğü uyarınca AB’nin kırsal kalkınmaya yönelik şu anki yasal çerçevesi ile uyum oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu stratejik yaklaşım gelecek programlama döneminde tarım, ormancılık ve gıda sektöründeki rekabetin artması

için öncelikleri belirlemektedir. Bu yaklaşım ile ayrıca kırsal alanlardaki yaşam kalitesinin artırılması, çevre koşullarının iyileştirilmesi ve aynı zamanda kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve yerel kapasitenin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. AB ve Türkiye'nin stratejilerinde kırsal kalkınmaya yönelik ele alınan konular benzer şekilde olup kırsal alanlara ilişkin tüm boyutlar bütüncül ve tamamlayıcı bir yaklaşım içinde ele alınmaktadır.

UKKS, ayrıca kırsal kalkınmanın sektörel ve mekansal boyutlarını birleştiren 9uncu Kalkınma Planı (2007-2013) hedefleriyle de uyumludur (Eksen 1: "rekabet gücünün artırılması ve tarımsal yapının etkinleştirilmesi"; "istihdamın artırılması" ve "bölgesel kalkınmanın sağlanması").

UKKS'nin geniş stratejik amaçları ile IPARD ile ele alınan öncelikli amaçlar arasındaki bağlantı aşağıdaki bölümde gözden geçirilmektedir.

2.1.4. IPARD'ın UKKS amaçlarına katkısı

Aşağıdaki tabloda UKKS'nin geniş stratejik amaçları ile IPARD ile ele alınan öncelikli hedefler gösterilmektedir. Bu tabloda Türkiye'nin kırsal politikasının kapsamlı amaçlarının karşılanmasına katkıda bulunan IPARD'ın yer aldığı politika alanları ile IPA'nın diğer bileşenlerini de içeren politika araçları kapsamındaki politika alanlarının sınırları ortaya koyulmaktadır.

Tablo 54. UKKS ve IPARD amaçları arasında bağlantı

UKKS Stratejik amaçları	Türkiye'de IPARD'ın öncelikli amaçları
Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkanlarının Artırılması	
Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması	Eksen 1: Pazar etkinliğinin geliştirilmesi ve Topluluk standartlarının uygulanması -Tarım işletmelerinin ve gıda zincirinin ekonomik verimliliğin, rekabet gücünün ve yaşama kabiliyetlerinin artırılması için yeniden yapılandırılması, aynı zamanda çevrenin korunması, halk sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı ve iş güvenliği konularında Topluluk standartlarının süt, et, meyve sebze ve balıkçılık sektörlerinde uygulanması ile sağlanması, tedbirler 101; 102; 103
- Su ve toprak kaynaklarının etkin kullanımı	Eksen 2: Tarım-çevre tedbirleri ve yerel kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanmasına yönelik hazırlık faaliyetlerinin yürütülmesi: Öncelikli hedefler: -erozyon kontrolü, su kaynaklarının korunması ve biyolojik çeşitlilik için tarım-çevre tedbirlerinin pilot düzeyde uygulanması Tebdir 201.'in alt tedbirleri
- Tarım ve gıda sanayi işletmelerinin rekabet gücünün artırılması	Eksen 1: (yukarıdaki açıklamaya bakınız.)
-Tüketicinin korunması, gıda kalitesi ve gıda güvenliğine yönelik kontrol yapılarının güçlendirilmesi	Eksen 1: (yukarıdaki açıklamaya bakınız.)
Öncelik 1.2: Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi	Eksen 3: Kırsal ekonominin geliştirilmesi Öncelikli hedefler: - Kırsal ekonominin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi - Dış göçün ve nüfus kaybının azaltılması amacıyla küçük çiftçiler ve genel kırsal kesim için alternatif gelir kaynaklarının geliştirilmesi
Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin	Kısmen yukarıda açıklanan Eksen 1 ve Eksen 2 çerçevesinde karşılamaktadır.

Güçlendirilmesi	- üretici grupları - yerel kırsal kalkınma stratejilerinin ve yerel eylem gruplarının kurulması
Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi	Kısmen karşılamaktadır : - Alternatif gelir kaynakları - Eksen 3 altında mikro ölçekli çiftliklere destek kapsamında - Eksen 3 altında iş ve gelir olanaklarının yaratılması
Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması	
Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi	Eksen 2: yerel kırsal kalkınma stratejilerinin ve yerel eylem gruplarının kurulması için hazırlık uygulamaları
Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması	
Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi	
Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması	
Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi	Eksen 2: yukarıdaki açıklamaya bakınız.
Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi	Eksen 2: yukarıdaki açıklamaya bakınız.
Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması	Eksen 2: yukarıdaki açıklamaya bakınız.
Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi	Eksen 2: yukarıdaki açıklamaya bakınız.

Tabloda IPARD ve UKKS önceliklerinin bazılarının aynı olduğu ve kırsal kalkınmaya ilişkin genel yaklaşım ve yönelimlerin birbiriyle örtüştüğü görülmektedir.

UKKS'nin ayrıca giriş⁴⁹ bölümünde yer alan "Kırsal alanın ülke ekonomisine katkısının artırılması ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi suretiyle bölgeler ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması" ve "Göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle uyumlu bir nüfus yapısına ulaşılması" önemlidir. Bu konu, mevcut bölgesel kalkınma farklılıklarına ve kırsal alanların dengesiz yapısına dikkat edilmesi ihtiyacının altını çizmektedir.

Söz konusu ihtiyaç, sadece IPARD kapsamında hedef illerin seçilmesi aşamasında değil ayrıca Bölüm 4'de de görüldüğü üzere, her ilde uygulanacak olan farklı tedbirler ve alt-tedbirler kapsamında da göz önüne alınmaktadır. Ayrıca, altyapı yatırımlarının öngörüldüğü durumlarda, daha az donanımı olan illerin seçilmesi suretiyle söz konusu iller arasında ihtiyaçları gidermek üzere bağlantılar oluşturulması öngörülmektedir.

IPARD desteği aşağıdaki amaçları içermektedir:

⁴⁹ "Uzun Dönemli Kalkınma Stratejisi"nin alt bölümünde

- IPARD desteği müktesebat uyumunun en fazla gerekli olduğu dört sektöre odaklanmış olup (süt, kırmızı et ve tavuk eti, balık ve meyve-sebze) sektörlere yönelik gıda zincirinin en zayıf olduğu kısımlara yönelik uygulamalara yer verilmektedir;
- evre konusunda, IPARD'ın amacı tarım-evre uygulamalarının kompleks yapısı sebebiyle pilot seviyede tarım-evre tedbirine hazırlık amaçlı faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir. Diğer taraftan Eksen 1 tedbirleri kapsamında hayvan dışkısı depolama, atık ve atık su yönetimi, enerji tasarrufu ve modern sulama sistemleri gibi çevresel konular önemli bir düzeyde ele alınmaktadır.
- Yerel kalkınma konusunda kapasite oluşturulması için yerel kırsal kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve söz konusu stratejilerin kalitesi temel alınarak seçilecek Yerel Eylem Gruplarının oluşturulması amaçlanmaktadır.
- Kırsal ekonominin geliştirilmesi kapsamında, kırsal alanlarda arıcılık, tıbbi ve aromatik bitkiler ve süs bitkilerini içeren sektörlerde çiftlik içi ve dışı faaliyetler, yerel ürünler ve geleneksel sanatlarda mikro işletmelerin geliştirilmesi, kırsal turizm ve kültür balıkçılığı (su ürünleri yetiştiriciliği) ele alınmaktadır.

Diğer taraftan, UKKS kapsamında stratejik amaç olarak belirtilen bazı konular IPARD içerisinde yer almamaktadır. Bu konular;

- İnsan kaynaklarının örgün eğitim hizmetleri ile güçlendirilmesi ve sağlık hizmetlerinin tedarik edilmesi,
- Yoksullukla mücadele ve dezavantajlı gruplar için istihdam yaratmak amacıyla mesleki ve girişimcilik eğitimlerinin sağlanması, danışmanlık hizmetleri, kırsal kesimde çalışanların sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınması ya da sosyal yardım ve hizmetlerin sağlanması,
- Kırsal altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve kırsal nüfusun hizmetlere erişiminin sağlanması (diğer konular kısmen kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi kapsamında ele alınmaktadır). Kırsal altyapı ile ilgili olarak çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi içerisinde, *“Kırsal altyapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi söz konusu olduğunda kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkısının önemi göz ardı edilmemektedir, fakat bu alanlara destek III. Bileşen kapsamında ya da ulusal veya uluslararası programlardan (rneğin Dünya Bankası) sağlanmalıdır”* şeklinde ifade yer almaktadır.
- Kırsal alanlarda ve şehirlerde eğitim aktiviteleri IV. Bileşen kapsamında ele alınmakta olup, kırsal alanlar için eğitim sadece spesifik ve kısıtlı alanlarda olmak üzere konu ile ilgili eğitim stratejisi hazırlandıktan sonra (IPA yasal çerçevesinin gerektirdiği şekilde) ve eğitimin V. Bileşen kapsamında ele alınması için güçlü dayanaklar bulunuyorsa, IPARD kapsamında ele alınacaktır. IV. Bileşen ve III. Bileşen ile ilgili operasyonel programlar hazırlanmaktadır. Uygulama evresinde, programlar arasında stratejik tamamlayıcılık unsurunun sağlanması ve çakışmaların önlenmesi amacıyla yönetim otoriteleri arasında işbirliğini kolaylaştıran düzenlemeler sağlanmaktadır.
- Tarım ve kırsal kalkınma konusunda ulusal destekler gözden geçirilmekte olup hazırlanmakta olan ulusal “Kırsal Kalkınma Planı” kapsamında IPARD'ın belirli sektörlerde ve belirli illerdeki coğrafi yoğunluğunun yanı sıra, Eksen 1 tedbirleri kapsamında yer alan tarımsal işletmelere ve gıda işleme tesislerine yapılan müktesebat ile ilgili yatırımlara odaklanması konusu dikkate alınacaktır.

- Kısım 2.5 içeriğinde kısaca açıklanan ve uluslararası kaynaklardan finanse edilen bir dizi kırsal kalkınma projesi de IPARD uygulamalarını destekleyici ve tamamlayıcı özellik göstermektedir

2.2 TARIM VE KIRSAL KALKINMAYA İLİŞKİN ULUSAL MEVZUAT

2.2.1. Tarım ve kırsal kalkınma

5488 sayılı Tarım Kanunu (25/04/2006 tarihli ve 26149 sayılı RG) tarım ve kırsal kalkınma politikalarını kalkınma planları ve stratejiler ile uyumlu olarak belirlemekte ve düzenlemektedir. Tarım kanunu ile ayrıca tarım politikalarının amacı, kapsamı ve konuları, tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme araçları, finansman ve idarî yapılanma ve tarım sektöründe uygulanacak öncelikli araştırma ve geliştirme programlarıyla ilgili yasal ve idari düzenlemeler tanımlanmaktadır. Kanun ile aşağıdaki görevleri yerine getirmek üzere Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu kurulmuştur;

- Her yıl destekleme programlarının esaslarını ve araçlarını tespit ederek, bunların bütçe ödenek ihtiyaçlarını belirlemek, ilgili kuruluşlara teklif etmek.
- Değişen ulusal ve uluslararası koşullara göre destekleme programlarında yapılacak düzenlemeleri belirlemek.
- Desteklerle ilgili gerekli mevzuat düzenlemelerini izlemek ve değerlendirmek.
- Kamu kurum ve kuruluşlarınca uygulanan destekleme programlarında kuruluşlar arası koordinasyonu sağlamak.

Kurul, Tarım ve Köyişleri Bakanının başkanlığında, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan oluşmaktadır.

441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Görev ve Sorumluluklarına ilişkin Kanun Hükmünde Kararname (09/08/1991 tarihli ve 20955 sayılı RG) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na tarım ve kırsal alanların geliştirilmesi konularında uygulamaları yürütme ve politika geliştirme haklarını vermektedir.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu (10/05/1969 tarihli ve 13195 sayılı RG) kooperatifleri tanımlamakta ve kurulmaları için gerekli kuralları belirlemektedir. Bu kanun kapsamında, Tarımsal Kalkınma, Sulama, Su ürünleri ve Şeker Pancarı Kooperatifleri kurulmuştur.

1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu (28/04/1972 tarihli ve 14172 sayılı RG) Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulması ile bu kooperatiflerin görev ve sorumluluklarına ilişkin kuralları düzenlemektedir.

4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu (16/06/2000 tarihli ve 24081 sayılı RG) tarım satış kooperatiflerinin kurulması ile bu kooperatiflerin görev ve sorumluluklarına ilişkin kuralları düzenlemektedir.

5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu (06 /07/ 2004 tarihli ve 25514 sayılı RG) üretici birliklerinin kurulmasına yönelik düzenlemeleri içermektedir.

5363 sayılı Tarım Sigortası Kanunu (21/06/2005 tarihli ve 25852 sayılı RG) üreticilerin tarımsal risklere yönelik kayıplarının giderilmesi amacıyla tarım sigortasının kurulmasına yönelik kuralları düzenlemektedir.

5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu (17/02/2005 tarihli ve 25730 sayılı RG) tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmak, depolanması için bir sistem oluşturmak, ürün sahiplerinin mallarının emniyetini sağlamak, tarım ürünleri lisanslı depo işleticilerinin kişiler arasında ayırım yapmaksızın tarım ürünlerini kabul etmelerini temin etmek, ürünlerin finansmanını, satışını ve teslimini sağlamak, tarım ürünlerinin ticaretini geliştirmek üzere, tarım ürünleri lisanslı depoculuk sistemine ilişkin usûl ve esasları düzenlemektedir.

5553 sayılı Tohumculuk Kanunu (08.11.2006 tarihli ve 26340 sayılı RG) bitkilerin tohumluklarının çeşit safiyetini devam ettirmek, fiziksel vasıflarını muhafaza etmek ve çiftçilere niteliği yüksek tohumluk sağlamayı amaçlamaktadır. Kanun ile yetiştirilen, satılan, dağıtılan, ithal ve ihraç edilen tohumluklar için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na yetki verilmektedir.

Tohumluk yetiştiren, satan, dağıtan, ithal ve ihraç eden bütün özel ve tüzel kişiler ile kamu kurumlarının işlemleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığının teftiş ve denetlemesine tabi tutulmaktadır.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (09/02/007 tarihli ve 26429 sayılı RG) toprağın doğal veya yapay yollarla kaybını ve niteliklerini yitirmesini engelleyerek korunmasını, geliştirilmesini ve çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak, plânlı arazi kullanımını sağlayacak usûl ve esasları belirlemektedir.

1734 sayılı Yem Kanunu (07/06/1973 tarihli ve 14557 sayılı RG) hayvanların rasyonel bir şekilde beslenmelerini sağlamak ve hayvansal üretimi geliştirmek üzere, üretime, piyasaya, ithalat ve ihracata arz edilecek yemlerin hazırlanmasına ilişkin usul ve esasları ortaya koymaktadır

4342 sayılı Mera Kanunu (28/02/1998 tarih ve 23272 sayılı RG) meralar, otlak ve çayırların tespitine, tahsisine, sürdürülebilir olarak kullanımına, verimliliklerinin artırılmasına ve iyileştirilmesine, kullanımlarının denetlenmesine, bu araziler üzerindeki işlerin kontrol ve denetimine yönelik kuralları içermektedir.

5262 sayılı Organik Tarımsal Üretim Kanunu (03/12/2004 tarihli ve 25659 sayılı RG) ekolojik dengenin korunması ve organik tarımın geliştirilmesi ile ilgili usulleri belirlemektedir.

2.2.2. Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı

5179 sayılı Gıda Kanunu⁵⁰ (05/06/2004 tarihli ve 25483 sayılı RG) gıda güvenliğinin temini, her türlü gıda maddesinin ve gıda ile temasta bulunan madde ve malzemelerin teknik ve hijyenik standartlara göre üretim, işleme, muhafaza, depolama, pazarlama ve halkın gereği gibi beslenmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Kanundan, halk sağlığı, üretici ve tüketici menfaatlerini korumak üzere gıdaların ve gıda maddelerinin güvenliğine ilişkin özellikler ve gıda maddeleri üreten ve satan işletmelere yönelik asgari ulusal teknik ve hijyenik şartlar belirlenmektedir.

Bu Kanun; gıda güvenliği kurallarını, denetim usullerini, yetki, görev ve sorumlulukları, risk analizini, her türlü gıda maddesinin ve gıda ile temasta bulunan madde ve malzemelerin üretimini, tasnifini, işlenmesini, depolanmasını, ambalajlanmasını, naklini, satışını ve etiketlenmesini kapsamaktadır.

Üretim izni, gıda sicili ve tescil işleri: Gıda maddeleri ve gıda ile temas eden madde ve malzemeleri üreten işletmeler, bu konuda Bakanlıkça çıkarılan yönetmelikte öngörülen asgarî teknik ve hijyenik şartlara uyarak üretim izni ve sicil numarasını almak zorundadır. Gıda maddelerinin Türk Gıda Kodeksine göre üretileceğine dair yazılı beyan ile etiket örneğinin ibraz edilmesi üzerine söz konusu ürün için üretim izni ve sicil numarası verilir.

⁵⁰ 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

Laboratuvar kuruluş izni: Gıda maddelerinin ve gıda ile temas eden madde ve malzemelerin gıda güvenliği, hijyen ve kalite analizlerini yapmak üzere, TKB tarafından yetkilendirilecek kamu ve özel laboratuvarlar kurulabilir.

3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Denetimi Kanunu (16/05/1986 tarihli ve 19109 sayılı RG) hayvanlar ve hayvansal ürünlerden insanlara geçebilecek hastalıklara karşı korunma ve mücadele uygulamalarını düzenlemektedir.

4562 sayılı Organize Sanayi Bölgesi Kanunu (15/04/2000 tarihli ve 24025 sayılı RG) organize sanayi bölgelerinin kurulması ve işletilmesi ile sanayi bölgelerindeki işletmelere verilen izinlere yönelik usul ve esasları belirlemektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu (13/07/2005 tarihli ve 25874 sayılı RG) belediyelerin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usûl ve esaslarını düzenlemektedir. Kanunla belediyelere gıda üreten işletmelerin hijyen ve sağlık koşullarını kontrol, denetim ve düzenlemesini yapma yetkisi verilmiştir.

1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu (04/04/1971 tarihli ve 13799 sayılı RG) su ürünlerinin üretimi, korunması ve kontrolü ile ilgili ilkeleri kapsamaktadır.

6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu (24/05/1957 tarih ve 9615 sayılı RG) bütün bitkilerin ithalatı, ihracatı ve taşınması, hastalık ve zararlılara karşı mücadele ve tarımsal mücadele makineleri ve ekipmanlarının ithalatı, ihracatı, satışı ve kullanılmasına ilişkin esasları içermektedir.

308 sayılı Tohumlukların tescil, kontrol ve sertifikasyonu hakkında Kanunu, (29/08/1963 tarih ve 11493 sayılı RG) bütün bitkilerin çeşit safiyetini devam ettirmeyi, fiziksel vasıflarını muhafaza etmeyi ve çiftçilere yüksek kaliteli tohumluk sağlamayı amaçlamaktadır. Kanun ile yetiştirilen, satılan, dağıtılan, ithal ve ihraç edilen tohumluklar için sertifikasyon yapacak kuruluşlara yetki verme hakkı TKB'ye verilmiştir. Tohumluk yetiştiren, satan, dağıtan, ithal ve ihraç eden bütün özel ve tüzel kişiler, belediyeler ve kamu kuruluşlarının teftiş ve denetlemesi TKB sorumluluğundadır.

5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine ait İslahçı Haklarının Korunmasına ilişkin Kanunun (08/01/2004 tarih ve 25347 sayılı RG) amacı bitki çeşitlerinin geliştirilmesini özendirmeyi ve yeni çeşitlerin korunmasını amaçlar ve üretim haklarını düzenler.

Yönetmelikler:

Gıda ve Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemeleri Üreten İş Yerlerinin Çalışma İzni ve Gıda Sicili ve Üretim İzni İşlemleri ile Sorumlu Yönetici İstihdamı Hakkında Yönetmelik (27/08/2004 tarihli ve 25566 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 5179⁵¹

Yönetmelik ile; gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemeleri üreten, işleyen, ambalajlayan, depolayan, pazarlayan, nakleden iş yerlerinin çalışma izni, gıda sicili ve üretim izni işlemlerine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmekte, bu iş yerlerinin taşınması gereken asgarî teknik ve hijyenik şartlar ile sorumlu yönetici istihdamı belirlenmektedir.

⁵¹ 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

Gıda ve Gıda ile Temasta Bulunan Madde ve Malzemelerin Piyasa Gözetimi, Kontrolü ve Denetimi ile İşyeri Sorumluluklarına Dair Yönetmelik (30/03/2005 tarih ve 25771 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 5179⁵²

Bu Yönetmeliğin amacı, gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemelerin piyasa gözetimi, kontrol ve denetim hizmetleri ile işyeri sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

Kırmızı Et ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına dair yönetmelik (05.01.2005 tarih ve 25691 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 5179⁵³, 3285

Bu Yönetmeliğin amacı, kasaplık küçükbaş ve büyükbaş hayvanların teknik ve hijyenik şartları uygun tesislerde kesilmesi, et ve et ürünlerinin gerekli teknik ve hijyenik şartlarda üretilmesi, soğutulması, muhafazası, parçalanması, ambalajlanması, paketlenmesi ve nakledilmesini düzenlemektir

Bu Yönetmelik, tüm kombina, mezbaha, soğuk depo tesisi, parçalama tesisi, mamul madde üretim tesisi, ambalajlama ve paketleme tesisi, ve/veya işleme tesisi için gereken teknik ve hijyenik şartlar ile buralarda çalışanların hijyen ve gıda güvenliği koşullarına uyma yönündeki sorumluluklarını kapsamaktadır.

Su Ürünleri Toptan ve Perakende Satış Yerleri Yönetmeliği (19.06.2002 tarih ve 24790 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 1380

Bu Yönetmelik, su ürünlerinin hijyen, kalite ve standartlara uygun olarak, serbest rekabet şartları içerisinde hızlı, güvenilir biçimde tüketiciye sunulmasını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Belediyeler ve/veya gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan su ürünleri toptan satış yerlerinde uyulması gereken asgari genel, teknik, hijyenik, fiziksel ve altyapı şartları ile bu yerlerin çalışma, kontrol ve denetimine ilişkin esasları kapsar. Ayrıca su ürünlerinin perakende satışına yönelik yerlerin kurulması, işletilmesi, yönetimi ile satış yerlerinde çalışanların sahip olması gereken şartlara yönelik husuları içerir.

Su Ürünleri Yönetmeliği (29.06.2004 tarih ve 25507 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 1380

Bu Yönetmelik, su kaynaklarını etkin biçimde kullanmak, su ürünlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak, çevreyi korumak ve su ürünleri üretimine yönelik işletmelerin güvenli üretim yapmalarını amaçlamaktadır.

Balıkçı Barınakları Yönetmeliği (13.12.1996 tarih ve 22846 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 1380

Yönetmelik, balıkçı barınaklarının yer seçimi ve tespiti ile özellikleri, inşaatı tamamlanan balıkçı barınaklarının kiralama, işletme esas ve usulleri, işletmecilerin uygulaması gereken işlem ve tedbirleri, barınaktan yararlanan gemilerin ödemeleri gereken ücretin miktarı ve ücretin tahsil şekli, barınağın bakım ve onarımı hususlarında uygulanacak esasları belirlemektedir.

⁵² 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

⁵³ 5179 sayılı Kanun 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Yönetmeliği (15/03/1989 tarihli ve 20109 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 3285

Yönetmelik, hayvanlardan ve hayvan maddelerinden insan ve hayvanlara geçebilen hastalıklardan korunulmasını ve bulaşıcı hayvan hastalıkları ile mücadele esas ve usullerini tespit etmektedir.

Hayvan sağlığını korumaya, bulaşıcı hastalıklarla mücadeleye ve bu hususta her türlü tedbirleri almaya, Ülke içindeki hayvan hareketlerine, hayvan maddelerinin sevkine, Hayvan ve hayvan maddelerinin ithal ve ihracı ile denetimini düzenlemeye ilişkin işlemleri kapsar.

Hayvancılık İşletmelerinin Kuruluş, Çalışma, Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik

(09/08/2006 tarih ve 26254 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 3285

Yönetmeliğin amacı; hayvancılık işletmelerinin asgari teknik, sağlık ve hijyenik şartlara uygun olarak kurulmasını ve çalışmasını temin ederek insan sağlığı, hayvan sağlığı ve hayvan refahına uygun olarak çalışmalarını sağlamaktır.

Yönetmelik çiftlik hayvanlarının yetiştirildiği, bakım ve beslenmesinin yapıldığı özel ve tüzel kişilere ait işletmelerin kuruluş, çalışma ve denetlenmesine dair usul ve esasları kapsar. Tavukçuluk işletmelerine ,su ürünleri işletmelerine ve test hayvanlarına yönelik usulleri kapsamamaktadır.

Kanatlı Hayvan Eti ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına dair Yönetmelik (08/01/2005 tarih ve 25694 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 3285

Bu yönetmeliğin amacı; kanatlı hayvanların teknik ve hijyenik koşullarda kesimine yönelik usul ve esasları ve kasaplık kanatlı hayvan etlerinin kesilmesine, soğutulmasına, paketlenmesine ve nakledilmesine ilişkin prensipleri belirlemektir.

Yönetmelik, tüm kombina, mezbaha, soğuk depo tesisi, parçalama tesisi, mamul madde üretim tesisi, ambalajlama ve/veya paketlenme tesisi, ve/veya işleme tesisi için gereken teknik ve hijyenik koşullar ile buralarda çalışanların uymaları gereken hijyen ve gıda güvenliği şartlarına ilişkin esasları kapsamaktadır.

Kuluçkahane ve Damızlık Kanatlı İşletmeleri Yönetmeliği (20/03/2007 tarih ve 26468 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 3285

Yönetmeliğin amacı; kanatlı hayvanlara ait kuluçkahaneler ve damızlık kanatlı işletmelerinin teknik, hijyenik ve kamu sağlığı standartlarına uygun olarak kurulmalarını sağlamak, kanatlı hayvan hastalıklarını engellemek, biyogüvenlik tedbirleri almaya ilişkin prensipleri belirlemektir ve bu yönetmelikte bu tür işletmelerin kuruluş izinlerini vermeye, hastalıklardan ari olan kuluçkahane ve damızlık kanatlı işletmelerini sertifikalandırmaya yönelik kurallar ortaya koyulmaktadır.

Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği (28/07/2002 tarih ve 24829 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 3285

Yönetmelik hayvan hastalıklarının ve hayvan hareketlerinin etkili biçimde kontrolünü sağlamak, ulusal ya da bölgesel eradikasyon programlarını desteklemek, sağlık, ıslah, istatistik ve destekleme ödemelerine kayıtlı olan hayvancılık işletmelerinin tespiti, hayvancılık işletmelerindeki hayvanların tanımlanması, kayıt altına alınması ve hayvan hareketlerinin takibi ile ilgili esas ve usulleri tespit etmektedir.

Yönetmelik; her yaş grubunda bulunan sığır cinsi hayvanların tanımlanmasını, tanımlamada kullanılacak yöntem, malzeme tipi ve özelliklerini, numaralama sistemine dair teknik özellikleri, tanımlanan hayvanlar ile bunların bulundukları işletmelerin kayıt altına alınmasını, bilgisayar destekli veri tabanının kurulması ve işletilmesini, tanımlanan hayvanlar için pasaport düzenlenmesini, tanımlanan hayvanlar ve bunların barındırıldığı işletmelerle ilgili bilgi ve verilerin değişimini, sistem içerisinde söz konusu hayvanların hareketlerinin takip ve kontrolünü, sürü sağlığına ilişkin bilgiler ile destekleme ödemeleri, bilgilerin kaydedilmesi, kontrol ve denetimler ile ilgili işlemleri kapsar.

Bitki Sağlığı Önlemlerine Yönelik Ahşap Ambalaj Malzemelerinin İşaretlenmesi Hakkında Yönetmelik (21/06/2006 tarih ve 26205 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 6968

Yönetmelik ile ahşap ambalaj malzemeleri ile zararlı organizmaların girişinin, ihracatının, taşınmasının ve yayılmasının uluslararası standartlara uygun şekilde önlenmesine ilişkin esaslar belirlenmektedir.

2.2.3. Hayvan refahı

4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu (10/03/2001 tarih ve 24338 sayılı RG) hayvanların verimlerinin artırılması için hayvansal üretim çalışmaları, evcil ve yabani hayvanların gen kaynaklarının korunması, hayvan kayıtlarının tutulması ile hayvan ırklarının ıslahı, damızlıkların sağlıklı ve hijyenik koşullarda yetiştirilmesi ile ilgili usulleri kapsamaktadır.

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu (01/07/2004 tarih ve 25509 sayılı RG) hayvanların refahının sağlanması, hayvanlara kötü ve haksız muamelenin önlenmesini amaçlamaktadır.

Kanun, amaçların gerçekleştirilmesi doğrultusunda yapılacak düzenlemeleri, alınacak tedbirleri, sağlanacak eşgüdümü, denetim, sorumluluk, sınırlama ve yükümlülükler ile tabi olunacak cezai hükümleri kapsar

2.2.4. Çevre Koruma

2872 sayılı Çevre Kanunu (11/8/1983 tarih ve 18132 sayılı RG) çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak amacıyla ilgili usulleri kapsamaktadır.

4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, (08/05/2003 tarih ve 25102 sayılı RG) Bakanlığın görevlerini tanımlamakla beraber, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılması ve korunması, ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerinin korunması, geliştirilmesi ve her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi ile ormanların korunması, geliştirilmesi ve orman alanlarının genişletilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla yetkileri vermektedir. Bu kapsamda Bakanlığın çevre ve arazi koruma üzerine tedbirleri oluşturma yetkisi bulunmaktadır.

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu (11/08/1983 tarih ve 18132 sayılı RG) milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektedir.

6831 sayılı Orman Kanunu (31/08/1956 tarih ve 9402 sayılı RG) orman alanlarının tanımlanması, orman ve ekosistemlerinin korunmasına yönelik esasları içermektedir. Kanun ormanların yönetimi, geliştirilmesi ve korunmasına yönelik çerçeveyi oluşturmaktadır.

5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu (13/06/2007 tarih ve 26551 sayılı RG) jeotermal ve doğal mineralli su kaynaklarının etkin bir şekilde aranması, araştırılması, geliştirilmesi, bu kaynakların çevre ile uyumlu olarak ekonomik şekilde değerlendirilmesi, üzerinde hak sahibi olunması ve hakların devredilmesine yönelik işlemlerin yönetimi ile ilgili usûl ve esasları düzenlemektedir.

4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu (11/07/2003 tarih ve 25165 sayılı RG) sürdürülebilir habitat, av ve yaban hayatı yönetimi için av ve yaban hayvanlarının korunmalarını ve avcılık ile ilgili esasları içermektedir.

Yönetmelikler:

Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına dair Yönetmelik (27/12/2001 tarih ve 24623 sayılı RG)

Yetki Kanunları: 2872, 6831, 2873, 1380, 3285

Yönetmeliğin amacı, Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES) kapsamında yer alan risk altında olan hayvan ve bitki türlerinin sürdürülebilir kullanımını sağlamak için, uluslararası ticaretinin kontrol altına alınmasına yönelik usul ve esasları ilgili kurum ve kuruluşlarla koordinasyon sağlayarak düzenlemektir.

Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği (18/02/2004 tarih ve 25377 sayılı RG)

Yetki Kanunları: 1380, 2872, 4856

Yönetmeliğin amacı, tarımsal kaynaklı nitratın suda neden olduğu kirlenmenin tespit edilmesi, azaltılması ve önlenmesidir. Yönetmelik, yer altı, yer üstü suları ve topraklarda kirliliğe neden olan azot ve azot bileşiklerinin belirlenmesi, kontrolü ve kirliliğin önlenmesi ile ilgili teknik ve idari esasları kapsamaktadır.

Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (31/12/2004 tarih ve 25687 sayılı RG)

Yetki Kanunları: 2872, 4856

Yönetmeliğin amacı, Ülkenin yeraltı ve yerüstü su kaynakları potansiyelinin korunması ve kullanımının sağlanması ve su kirlenmesinin önlenmesini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirmek üzere gerekli olan hukuki ve teknik esasları belirlemektir.

Yönetmelik su ortamlarının kalite sınıflandırmaları ve kullanım amaçlarını, su kalitesinin korunmasına ilişkin planlama esasları ve yasaklarını, atık suların boşaltım ilkelerini, atık su altyapı tesisleri ile ilgili esasları ve su kirliliğinin önlenmesi amacıyla yapılacak izleme ve denetleme usul ve esaslarını kapsamaktadır.

Sulak alanların korunması yönetmeliği (17/05/2005 tarih 25818 sayılı RG)

Yetki Kanunları: 2872, 4856, 4915

Yönetmeliğin amacı, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi)'nin uygulanmasına yönelik, kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması, sulak alanların korunması ve geliştirilmesidir.

Metil Bromür'ün Tarımda Kullanımının Azaltılması Hakkında Yönetmelik (23/06/2000 tarih ve 24088 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 6968

Yönetmeliğin amacı, Türkiye'nin taraf olduğu Montreal Protokolü ile kontrol altına alınan maddelerden metil bromürün tarımda kullanımının ve ithalatının bir takvim çerçevesinde azaltılarak uygulamadan kaldırılması ile ilgili usul ve esasları belirlemektir.

Yönetmelik; metil bromürün tarımda kullanımı için ruhsatlandırılması, dış ticareti, piyasaya arzı ve kamuoyunun bilgilendirilmesi ile ilgili hususları kapsamaktadır.

Endüstri Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği (22/07/2006 tarih ve 26236 sayılı RG)

Yetki Kanunları: 2872, 4856

Yönetmelik, sanayi ve enerji üretim tesislerinin faaliyeti sonucu atmosfere yayılan is, duman, toz, gaz, buhar ve aerosol halindeki emisyonları kontrol altına almak ve hava kirliliğini önlemek amacıyla esasları belirlemektedir. Yönetmelik ile tesislerin kurulması ve işletilmesi için gerekli olan izin işlemleri ve izinli tesisler için emisyon limitleri uygulanmaktadır.

Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programını tercih eden üreticilerin desteklenmesine ve bu üreticilere teknik yardım sağlanmasına dair yönetmelik (15/11/2005 tarih ve 25994 sayılı RG)

Yetki Kanunları: 441, 5403

Yönetmeliğin amacı, çevreyi korumak üzere tarımsal üretim teknikleri kullanmayı tercih eden üreticilerin desteklenmesidir.

İyi Tarım Uygulamalarına ilişkin yönetmelik (08/09/2004 tarih ve 25577 sayılı RG)

Yetki Kanunları: 441, 6968

Yönetmeliğin amacı, tüketici sağlığı, habitat ve çevreye zarar vermeyen tarımsal üretimin yapılması ve gıda güvenliğinin sağlanmasıdır. Sürdürülebilirliğin sağlanması için doğal kaynakların korunması ve tarımsal uygulamaların izlenmesi hedeflenmektedir.

Yönetmelik, iyi tarım uygulamalarına uyulması için sorumlu kuruluşların, il teşkilatlarının, yetkilendirilmiş kuruluşların, üreticilerin ve üretici birliklerinin ve görev ve sorumlulukları ile denetim esaslarını kapsamaktadır.

Hava kalitesinin korunması yönetmeliği (02/11/1986 tarih ve 19269 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 2872

Yönetmeliğin amacı, is, duman, toz, gaz, buhar ve aerosol halindeki emisyonları kontrol altına almak; insan ve çevresini kirlenmelerin yan etkilerinden korumaktır.

Yönetmelik; tesislerin kurulması ve işletilmesini, tesislerin, yakıtların, hammaddelerin ve ürünlerin üretilmesi, kullanılması, depolanması ve taşınması ile motorlu vasıtaların çalıştırılmaları ile ilgili esasları kapsamaktadır.

Ağaçlandırma yönetmeliği (09/10/2003 tarih ve 25254 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 6831

Yönetmelik, kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılacak ağaçlandırma, erozyon kontrolü, mera ve otlak ıslahı, tohum üretimi, enerji ormanı ve orman fidanlığı kurma çalışmalarına ilişkin esasları ve işlemleri belirlemektedir.

Çevresel etki değerlendirmesi yönetmeliği (16/12/2003 tarih ve 25318 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 2872

Yönetmeliğin amacı, çevresel etki değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları düzenlemektir.

Yönetmelik, çevresel etki değerlendirmesi raporu gereken projelerin türleri, çevresel etki değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları ve yönetmelik kapsamına giren projelerin izlenmesi ve denetlenmesini kapsamaktadır.

2.2.5. Ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi

2634 sayılı Turizm Kanunu (16/03/1982 tarih ve 17635 sayılı RG) Bu Kanunun amacı; turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamaktır. Kanun turizm alan ve merkezlerinin tespiti, kültür ve turizm alanlarının geliştirilmesi, turizm faaliyetlerinin teşvik edilmesi, turizm işletmelerinin kontrol ve denetimine yönelik esasları içermektedir.

Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine ilişkin Yönetmelik (21/06/2005 tarih ve 25852 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 2634

Yönetmeliğin amacı, yeni turizm tesisi türlerinin gelişmesine olanak sağlanması, mevcut turizm yatırım ve işletmelere ait tesislerin geliştirilmesi, turizm tesislerinin asgari niteliklerinin belirlenmesi, bu tesisler arasında standart birliğinin sağlanması ve kalitenin yükseltilmesidir.

Yönetmelik, turizm tesislerine işletme belgelerinin verilmesine, bu tesislerin yönetim, personel ve işletme özellikleri ile uymak zorunda oldukları fiziki şartlara, işletmecilik esaslarına ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

Doğal Çiçek Soğanlarının Sökümü, Üretimi ve İhracatına ait Yönetmelik (11/08/1995 tarih ve 22371 sayılı RG)

Yetki Kanunu: 441

Yönetmelik, doğada bulunan soğanlı çiçek neslinin tahrip edilmeden ve tüketilmeden, tohum, soğan veya diğer aksamının doğadan toplanması, üretilmesi, büyütülmesi, depolanması ile ihracatına ait esasları düzenlemektedir.

Arıcılık Yönetmeliği (25/05/2003 tarih ve 25118 sayılı RG)

Yetki Kanunları: 441, 4631, 3285, 5179⁵⁴, 6968

Yönetmelik, ticari maksatla ana arı yetiştiriciliği temel esaslarının belirlenmesi, damızlık materyalin ithalat ve ihracatı, yetiştiricilik için yeni hatların oluşturulması ve gen kaynaklarının tespiti, muhafazası, ıslahı amacına yönelik tedbirleri içermektedir. Ayrıca işletmelerde yapay tohumlama yapılmasındaki kriterleri de belirlemektedir.

Yönetmelik; arıcılıkla ilgili üretim, ıslah, damızlık işlemleri, ana arı yetiştiriciliği ve alet, makine ve malzemelerin standardizasyonu konularını kapsamaktadır.

2.3. TARIM VE KIRSAL KALKINMAYA İLİŞKİN KURUMSAL ÇERÇEVE

2.3.1. Tarım ve Kırsal Kalkınmada Yer Alan Kamu Kurumları

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), Tarım ve Köyişleri Bakanlığının görev ve sorumlulukları hakkındaki 441 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (09/08/1991 tarihli, 20955 Sayılı RG) kapsamında görev yapmaktadır. TKB öncelikle tarımsal ve kırsal kalkınma politikalarının geliştirilip uygulanmasından ve üretim yönetimiyle ilgili çalışmalardan sorumludur. Bakanlık, merkez ve yerel birimleri aracılığıyla kırsal bölgeye hizmet vermektedir.

Bakanlık çalışmaları arasında kırsal alanların kalkınması, tarım, hayvancılık ve su ürünlerini geliştirmeye yönelik politika geliştirme, tarım sektörünün ve kırsal alanların kalkınmasına yönelik altyapı tesislerinin sağlanması ve çiftçiler için eğitim ve yayım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi yer almaktadır.

Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB), 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri hakkında Kanun (08/05/2008 tarihli ve 25102 sayılı RG) kapsamında görev yapmaktadır. Bakanlık, çevrenin korunması ve yönetimi, çevresel değerlendirme ve planlamayla ilgili politika geliştirmekten ve uygulamaktan sorumludur. Ayrıca ağaçlandırma ve erozyon kontrolü, köy-orman ilişkileri, ormanlık alanların korunması ve milli parkların ve doğa koruma alanlarının yönetimiyle ilgili yetki sahibidir.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), Devlet Planlama Teşkilatı kuruluş ve görevleri hakkındaki 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye (24/06/1994 tarihli, 21970 Sayılı RG) göre görev yapmaktadır. DPT; Ulusal Kalkınma Planları, yıllık programlar, yıllık yatırım programları ve AB ile ekonomik ve sosyal uyum için bir çerçeve oluşturan orta vadeli programları içeren kalkınma planlarının ulusal düzeyde hazırlanmasından ve koordinasyonundan sorumludur. Bu bağlamda DPT, ulusal kalkınma planları çerçevesinde kırsal sektörün sorunlarına yönelik politika oluşturma sürecini koordine etmektedir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkındaki 3143 sayılı kanuna (18/01/1985 tarihli, 18639 sayılı RG) göre görev yapmaktadır. Bakanlık günün koşullarına ve en son teknolojik gelişmelere göre ülkenin sanayi politikasının belirlenmesine

⁵⁴ 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

yardımcı olmak; kalkınma planlarında ve programlarında yer alan hedefler doğrultusunda sanayinin gelişimini teşvik etmek ve bu gelişime yardımcı olmak; iç ticaretle ilgili başlıca hedeflerin ve politikaların belirlenmesine yardımcı olmak ve bu bağlamda çalışmalar düzenlemek, geliştirmek ve uygulamaktan sorumludur. Bakanlık ayrıca tarım satış kooperatiflerinin kurulmasına yönelik işlemlerden, diğer Bakanlıkların sorumlulukları dışındaki ürünlerin standardizasyonundan ve sağlıklı bir rekabet ortamına yönelik politikaların belirlenmesinden de sorumludur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı teşkilat ve görevleri hakkındaki 4848 sayılı Kanuna (29/04/2003 tarihli, 25093 sayılı RG) göre görev yapmaktadır. Bakanlığın kırsal kalkınmayla ilişkili görevleri arasında ulusal, manevi, tarihi, kültürel ve turistik değerlerin araştırılması, geliştirilmesi, korunması, değer biçilmesi, yayılması ve teşvik edilmesi ile kamunun bu değerleri benimsemesinin sağlanması; ülkedeki turizm imkanlarının değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve tanıtılması; diğer kamu kurumlarına rehberlik edilmesi ve bu kurumlarla işbirliği yapılması; STK'larla ve özel sektörle kültür ve turizm konularında iletişim kurulması; tarihi ve kültürel mirasın tahribatının ve kaybının önlenmesi ve merkez ve yerel kurumları aracılığıyla koruma kapsamında programlanan önemli alanların ve anıtların kaydedilmesi ve korunması yer almaktadır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Türkiye'deki su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesinden sorumlu başlıca yatırım kurumudur. Bu çerçevedeki başlıca faaliyetleri arasında tarımsal sulama suyunun, içme suyunun ve endüstriyel suyun tedarik edilmesi, su kalitesinin iyileştirilmesi, rekreasyon amaçlı düzenlemeler, taşkın kontrolü, arazinin ıslahı ve nehir akışının düzenlenmesi ve kontrolü yer almaktadır.

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesel Kalkınma İdaresi (GAP BKİ) Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki alanların geliştirilmesi için planlama, altyapı, ruhsat verme, iskan, endüstri, madencilik, tarım, enerji ve ulaştırma hizmetlerinin yanı sıra bölgede kırsal kalkınma faaliyetlerini de sağlamaktadır. Yatırımların uygun şekilde uygulanmasından ve bu kapsamda ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamaktan sorumludur.

Hazine Müsteşarlığı, 4059 sayılı ve 9 Aralık 1994 tarihli Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı teşkilat ve görevleri hakkındaki kanuna göre görev yapmaktadır.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, bağlı birimleri ve ilgili kurumları, 180/1983 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede görev ve sorumlulukları tanımlanan kırsal kalkınma ile ilgili kamu kurumları arasında yer almaktadır. Bakanlığın kırsal kalkınmayla ilgili sorumlulukları arasında Belediye sınırına bitişik olan köylerin yerleşme planlarının hazırlanması ve onaylanması, iskan alanları içinde kırsal yerleşim olarak tanımlanan alanların yapılandırılmasının gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilir ve rekabetçi kalkınmanın sağlanması için uzamsal stratejilere ilişkin çalışmaların yapılması yer almaktadır.

İç İşleri Bakanlığı, 3152 sayılı ve 14 Şubat 1985 tarihli İç İşleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna göre görev yapmaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 184 sayılı, 14/12/1983 tarihli Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye göre görev yapmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Türkiye'deki yoksul nüfusu desteklemek ve eşit olmayan gelir dağılımından doğan sosyo-ekonomik sorunları ortadan kaldırmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Kırsal kalkınmada etkili bir rol üstlenmekte ve bütçesinin önemli bir bölümünü kırsal sektöre destek için harcamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, 3797 sayılı, 30 Nisan 1992 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna göre görev yapmaktadır.

Sağlık Bakanlığı, 181 sayılı, 13/12/1983 tarihli Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye göre görev yapmaktadır.

2.3.2. Üretici Örgütlerinin tanımı, yasal mevzuat ve programla ilgili faaliyetleri

Türkiye'deki tarımsal üretici örgütleri kooperatifler, tarımsal üretici birlikleri ve ziraat odaları olmak üzere 3 geniş kategoride sınıflandırılabilir. Türkiye'deki mevcut tarımsal teşkilatlanma, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde ve 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun ile de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde oluşturulmuştur. (Ek 2.3'e bakınız)

Ayrıca, yaklaşık 4 milyon üretici üyeye sahip 700'den fazla Ziraat Odası bulunmaktadır. Bu odaların başlıca rolleri tarım sektörünün kalkınmasını gerçekleştirmek amacıyla hükümetin hedeflerine ve amaçlarına uygun olarak mesleki hizmetler sunmak, çiftçilerin ortak ihtiyaçlarını tedarik etmek, mesleki faaliyetleri kolaylaştırmak ve çiftçileri temsil etmektir. Ziraat Odaları, 5184 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanununa göre kurulmaktadır.

Ziraat Odalarının başlıca görev ve yetkileri tarım ve çiftçilikle ilgili haber ve bilgi toplamak, kamu kurumlarına ve özel kurumlara faaliyetleriyle ilgili önerilerde bulunmak, tarım ve kırsal kalkınmayla ilgili her türlü teknik, idari ve sosyal tesisleri kurmaktır.

5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu 2004'te çıkmıştır. Bu birlikler, belirli ürünler ve ürün gruplarında uzmanlaşmış olarak ve iller veya bölgeler bazında kurulmuştur. Bu birliklere yönelik yasal çerçeve yeni,, birliklerin ve üyelerinin sayısı oldukça az olsa da bu sayı, kuvvetle artma eğilimindedir. Bunun yanında, yasal zorunlulukları yerine getiren tarımsal kooperatifler, Tarımsal Üretici Birlikleri olarak kaydedilebilir.

Tarımsal üretici birliklerinin amaçları, üretimi talebe göre planlamak, ürün kalitesini artırmak, piyasaya yüksek kalitede ve ilgili standarda uygun ürün sağlamak ve ulusal ve uluslararası seviyedeki pazarlama güçlerini artıracak tedbirler almak için tüzel kişiliğe sahip üretici örgütlerinin kurulması için tarımsal üreticilere imkan tanımaktır.

5200 Sayılı Kanunla tanımlanan Tarımsal Üretici birliklerinin görevleri şunlardır;

- üyelerinin ürünleri için piyasa araştırması yapmak veya yaptırmak,
- üyelerinin ürünleri için pazar bulmak, ürünlerin pazara arzını düzenlemek,
- üyelerine üretim teknikleri, mahsul toplama, depolama ve paketlemeyle ilgili teknik destek sağlamak,
- üyelerine ham madde sağlama konusunda yardım ve kılavuzluk etmek,
- ulusal pazara ve ihracata uygun ürün çeşitlerini üretmeleri için üyelerine kılavuzluk etmek,
- yayım ve eğitim hizmetleri vermek, danışmanlık hizmeti sağlamak,
- ürün kalitesini artırmak ve ürün standartlarını uygulamak için tedbirler almak,
- çiftlik seviyesindeki üretimi izlemek, bunları kaydetmek ve gerekli dökümantasyonu yapmak,
- ürünlerin standardize edilmiş şekilde paketlenmesini sağlamak,
- çevre dostu üretim tekniklerini sağlamak,
- eğer ambar kiralamak gerekiyorsa üyeleri adına ürünlerin depolanmasına yardımcı olmak,
- ürünlerle ilgili tanıtım kampanyaları üstlenmek,
- ürünlerle ilgili her türlü bilgiyi kaydetmek,

- ürünlerle ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilen ortak pazar organizasyonlarına özgü görevleri yürütmek.

1581 sayılı ve 1972 tarihli Kanunla düzenlenen Tarım Kredi Kooperatifleri, bir merkez birliği ve 16 birlik ile teşkilatlanmış olup bu kooperatiflerin yaklaşık 1,5 milyon üyesi vardır. Kredi kooperatifleri, kredi kooperatifleri bölge birlikleri ve kredi kooperatifleri merkez birliği olmak üzere 3 yapıda teşkilatlanmaktadır.

Kredi kooperatifleri, ortaklarının kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini değerlendirmek ve müştereken yararlanabilecekleri makine, ekipman ve tesisleri temin etmek için çalışmaktadırlar. Ayrıca ortakları ve gerektiğinde diğer üreticilerin üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan tedarik etmektedirler. El sanatlarını geliştirmek ve mamullerini değerlendirmek, ortaklarının ve gerektiğinde diğer üreticilerin mesleki ve teknik yönden bilgilerini artırmak, sosyal ve kültürel konularla ilgili faaliyetlerde bulunmak, eğitim kursları açmak ve seminerler tertip etmek için çalışmaktadırlar.

Kredi kooperatifleri bölgesel birlikleri, kooperatiflerin finansman işlerini düzenlemektedirler. Ortaklarının ürünlerini değerlendirmek, gerektiğinde kooperatiflerin ihtiyaç duyduğu üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile araçlarını toptan sağlamak veya imal etmek, kooperatiflerin faaliyetlerinin genel kurallara ve ilgili mevzuata uygun olmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak, idari ve teknik yardımlarda bulunmak ve ortakların genel ve mesleki eğitim faaliyetlerini düzenlemek için faaliyetler düzenlemektedirler.

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği;

- Kooperatiflerin ve bölge birliklerinin 1982 tarihli ve 1581 sayılı Kanuna göre gelişmesini sağlamak ve mesleki eğitim faaliyetlerinde bulunmak,
- Kredi kooperatiflerine ve bölge birliklerine finansman kaynağı temin etmek,
- Kooperatiflerin ihtiyacı olan üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak veya imal etmek,
- Kredi kooperatiflerini ve bölge birliklerini denetlemek,
- Personel politikalarını tespit etmek ve yürütmek,
- Kredi kooperatiflerinin ve bölge birliklerinin kuruluşuna karar vermek ve kuruluş merkezini ve çalışma alanını tespit etmek,
- Kredi kooperatiflerinin ve bölge birliklerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere tahvil çıkarmak için çalışmaktadırlar.

3476 sayılı ve 1988 tarihli Kanun ile değiştirilen 1163 sayılı, 1969 tarihli Kanuna göre kurulan Tarım Kooperatifleri; Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinden, Sulama Kooperatiflerinden, Su Ürünleri Kooperatiflerinden ve Şeker Pancarı Kooperatiflerinden oluşmaktadır. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri esas olarak mahsüller, besicilik ve hayvancılık da dahil olmak üzere üretimle ve pazarlamayla ilgili faaliyetleri üstlenmektedirler. Bu kooperatifler çoğunlukla çok amaçlı kuruluşlardır ve genellikle belirli bir ürün veya ürün grubunda uzman değildirler.

Yapılandırılmış çok amaçlı bir kooperatif modelinin en iyi örneği olan tarımsal kalkınma kooperatiflerinin amaçları; ortaklarının tarımsal üretimini iyileştirmek; ortaklarının ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama ve değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak; ortakların ekonomik ve sosyal standartlarının iyileştirilmesine yardımcı olmak ve el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almaktır.

Sulama kooperatiflerinin amacı sulama tesisleri kurmak, (arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama, drenaj gibi) kurulmuş olan sulama tesislerini işletmek veya işlettmek, bakımını yapmak ve yaptırmaktır. Su kaynağı, devletçe ikmal edilmiş sulama tesisinden gelmelidir /gelir ya da su, tarım sahalarından çıkarılmalı, tarımsal amaçlarla kullanılmalıdır.

Su Ürünleri Kooperatifleri, her türlü su ürününün istihsalı, işlenmesi, depolanması ve pazarlanması konularında ortaklarına hizmet vermektedir. Ortaklarının balık ve diğer su ürünlerini avlama faaliyetlerini düzenlemekte ve yürütmektedirler.

Şeker Pancarı Kooperatifleri toprak hazırlığı, ekim işleri, şeker pancarı ve diğer tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, hektar veriminin korunması ve artırılması konularında gerekli tedbirleri almakta ve ortaklarının yeterli bilgi edinmelerine yardımcı olmaktadır. Şeker fabrikalarının merkez ve bölge ofisleriyle iletişime geçmekte ve gerekirse işbirliği yapmaktadırlar.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanuna göre kurulmaktadır. Kanunun 1. Maddesinde “Üreticiler, karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ürünlerini daha iyi şartlarla değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla, aralarında sınırlı sorumlu değişir sayıda ortaklı ve değişir sermayeli, tüzel kişiliği haiz Tarım Satış Kooperatifleri kurabilirler ” ifadesi yer almaktadır.

İlgili Kanunun 3. Maddesinde ise “Tarım Satış Kooperatifleri, ortakların ve gerektiğinde diğer üreticilerin ürünlerini daha iyi şartlarda değerlendirmek, mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik menfaatlerini korumak konularında çalışırlar” ifadesi yer almaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri (TSK’lar) genellikle bitkisel ürünlerinin işlenmesi ve satışlarında uzmandırlar. Tarım Satış Kooperatifleri, ortaklarının ürünlerini satın alırlar. Birlikler, bu ürünlerin en iyi koşullarda kullanılması için gerekli bütün tedbirleri almaktadırlar. Bunun yanı sıra, bu kurumlar mamul ve yarı mamul ürünlerin depolanması, standardizasyonu, ilk işlemesi (birliklerde işlenmesi), nakliyesi, ambalajlanması, ihracatı ve iç pazarda satışı; tarımsal üretim faaliyetleriyle ilgili girdinin içeriğindeki bütün gerekliliklerin sağlanması; paydaşların kredilerle desteklenmesi ve üreticiler için sigorta hizmetlerinin gerçekleştirilmesi konularında da çalışmaktadırlar.

Kooperatifler, ürünlerini daha etkin şekilde saklamak ve bunları toptan ya da perakende satışlar için hazırlamak amacıyla depoları ve ilk işleme hakkına sahip kuruluşlarla birlikte ambalajlama tesislerini inşa edebilmekte ayrıca diğer üretim aşamalarıyla ilgili ekonomik işletmelere sahip olabilmektedirler. Kooperatiflerin, bu tesislerin ve işletmelerin yapılması ve aynı zamanda yerleşimleri konularında birlik tarafından belirlenen ilkeler ve esaslar doğrultusunda faaliyet göstermeleri gerekmektedir.

Yukarıda tanımlanan Üretici Örgütlerine ek olarak, 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu’na (10.03.2001 tarihli, 24338 sayılı Resmi Gazete) göre kurulmuş, verimliliği artırmayı, evcil ve yabani hayvanların genetik kaynaklarını korumayı, hayvanların kaydını yapmayı, hayvan ırklarını iyileştirmeyi, hayvan ıslahının hijyenik ve sağlıklı koşullarda yapılmasını sağlamayı ve ürünleri pazarlamayı amaçlayan Üretici Örgütleri de bulunmaktadır.

Ayrıca, 5353 sayılı Birlikler Kanunu (23.11.2004 tarihli, 25649 sayılı Resmi Gazete) uyarınca kurulmuş, Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği (SET-BİR) ve Et Üreticileri Birliği (ET-BİR) gibi üyelerinin ürünlerinin kalitesi üzerinde çalışan bazı Üretici Örgütleri de bulunmaktadır.

Yukarıda tanımlanan Üretici örgütlerinin görev ve amaçları, bütün üretici örgütlerinin ortaklarının ihtiyaçlarına farklı açılardan hizmet verdiklerini göstermektedir. Bu örgütlerin ortak amacı, üreticilerini iyileştirilmiş bir üretim ve pazarlama zinciri için örgütlemektir. Bu sebeple bu örgütlerin sorumlulukları, ürünlerin daha iyi değerlendirilmesi, zararların ve kayıt dışı ekonominin azaltılması için projeler gerçekleştirmelerine izin vermektedir. Bu üretici örgütlerinden birinin üyesi olmak üreticiler için grup halinde örgütlenme ve pazarlama zincirlerinde daha fazla güç kazanma

olanağı da sağlamaktadır. Üretici örgütleri tarım işletmelerine, işleme tesislerine ya da meyve ve sebzeler için soğuk hava depolarına ve ayıklama ve sınıflandırma tesislerine sahip olarak üretim ve pazarlama kanalında yer almak için gerekli altyapı ve haklara sahiptirler.

Bu çerçevede, yukarıda bahsedilen kanunlar kapsamında kurulan ve her tedbir ve alt tedbir fişi için Bölüm 4 kapsamında tanımlanan IPARD Programı desteği gerekliliklerini yerine getiren bütün Üretici Örgütleri, IPARD ile ilgili gerekliliklerin yerine getirilmesine bağlı olarak IPARD desteğinden potansiyel olarak faydalanabileceklerdir.

2.4. ÇİFTÇİLERE VE KIRSAL NÜFUSA YÖNELİK EĞİTİM PROGRAMLARI

Yasal Dayanak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri hakkında 441 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname.

Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, çiftçileri ve aileleri için farklı konularda eğitim faaliyetleri düzenlemek ve okul, eğitim merkezleri ve kurslardan sorumlu birimdir.

2.4.1. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri

TKB, çiftçiler arasında yeni teknoloji ve bilgileri yaymak ve insan kaynaklarını geliştirmek için yayınlar dağıtmaktadır. Tarımsal üretimle meşgul olan ve kırsal bölgelerde yaşayan bütün çiftçilere tarımsal yayım hizmetleri ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Yayım hizmetleri, illerdeki ve ilçelerdeki tarım il müdürlükleri ile El Sanatları Eğitim Merkezleri tarafından koordine edilmektedir.

Ulusal programlarla ilgili TKB yayım ve danışmanlık hizmetleri, aşağıda açıklandığı şekilde çiftçilerin, kadınların ve gençlerin eğitim faaliyetlerini, köylerdeki çiftçi günlerini içermektedir. Ayrıca köylere danışmanlık hizmetleri sunmak üzere personel mevcuttur.

TKB'nin her il tarım müdürlüğü bünyesinde çiftçi eğitimi ve yayım hizmetleri şubesi vardır (Bölüm 6-3'e bakınız). Bu şubeler ulusal destek programları çerçevesinde (aşağıdaki bölümlere bakınız) çiftçilere yönelik eğitim programları, seminerler ve yayım hizmetleri düzenlerken, TKB tarafından uygulanan özel bir ulusal destek programına yönelik yayım hizmetlerini sağlamayı doğrudan amaçlayan herhangi bir yayım hizmeti programı mevcut değildir. TKB il müdürlüklerinin çiftçi eğitim ve yayım hizmetleri şubeleri, çiftçilere destek programlarına başvuru kurallarıyla ve prosedürleriyle ilgili, el kitaplarının ve broşürlerin anlaşılmasıyla ilgili ve gereken iş planlarının ve dokümantasyonun hazırlanma ilkeleriyle ilgili bilgi vererek de çiftçileri desteklemektedirler.

TKB websitelerinde⁵⁵ ulusal destek programlarına başvuru ve uygulama ilkeleriyle ilgili bilgi verilmesinin yanı sıra “sık sorulanlar” bölümlerinde de sorular yanıtlanmaktadır. Ayrıca TKB'de 2003-2006 yılları arasında, 1000 Tarım Danışmanının sahada bilgi ve yayım hizmetleri vermek için 1000 köye atandığı “Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek” adında bir proje de uygulanmıştır. Proje, 1 Ocak 2007 itibarıyla “Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TAR-GEL)” adıyla halen uygulanmaktadır. Proje çerçevesinde 2500 köyde 2500 tarım danışmanı yayım hizmeti vermektedir.

Kısa süre önce TKB Ankara merkezi bünyesinde, tarım sektöründe yer alan hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki yatırımcılar için sağlanan imkanlara ilişkin danışmanlık hizmetleri sunan ve potansiyel tarımsal yatırımcıları yatırım planları yaparken ihtiyaç duydukları bilgi için doğru yerlere yönlendiren bir Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi⁵⁶ kurulmuştur.

⁵⁵ www.tarim.gov.tr; www.tedgem.gov.tr; www.tugem.gov.tr

⁵⁶ www.taryat.gov.tr

IPARD ile ilgili olarak aşağıdaki gerekliliklerin yerine getirilmesi için yayım hizmetlerinin geliştirilmesi gerekir:

- IPARD’a ilişkin bilgiler, başvurunun teslim edilmesi için yerine getirilmesi gereken koşullar, finansmanın kullanılması için uygulanan usul ve esaslar;
- Yeterli iş planının ve uygun şekilde belgelendirilmiş başvuruların hazırlanmasına ilişkin uygulamaya yönelik öneriler;
- Yatırım ve faaliyet geliştirme gerekliliklerini yerine getirmeye yönelik idari uygulamalar ;
- Yapılan yatırımlarla ilgili belirli teknik bilgiler ve geliştirilmiş tarımsal uygulamalar veya gıda işleme uygulamaları. Örn: damla sulama sistemindeki bir yatırımla bağlantılı olarak, uygun şekilde saptanmış sulama yönetimine ilişkin öneriler;
- Köy düzeyinde halihazırda yerleşmiş olan diğer yayım projeleriyle yakın işbirliğinin kurulması;
- Sınırlı bir süre için belirli yönlendirme, proje geliştirme ve teknik danışma hizmetleri ihalesiyle alım;
- Çiftçiler ve diğer başvuru sahiplerine eğitmen hizmeti sağlamak üzere mevcut danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesi ve eğitilmesi;

2.4.2. Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi (YAYÇEP)

YAYÇEP, çiftçileri tarımsal konularda bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. YAYÇEP Projesinde, çeşitli tarımsal konularda hazırlanan 337 eğitim programına katılmak için 113.123 çiftçi kaydolmuş ve aynı konulara ilişkin 800.000 kitap dağıtılmıştır.

YAYÇEP II. Bölüm 1 kapsamında, TRT GAP TV’de hayvancılık, koyun ve keçi yetiştiriciliği, kümes hayvanları yetiştiriciliği ile ilgili 15 programdan oluşan filmler yayınlanmış ve TV’de yayınlanan programları desteklemek amacıyla çiftçilere 43.065 yayın dağıtılmıştır. Bölüm 2 kapsamında ipekböcekçiliği, tarımda mekanizasyon, balık yetiştiriciliği, iç sularda avlanma araçları ile ilgili 7 film yapılmıştır ve projeye katılım için kaydolmuş çiftçilere 38.975 kitap dağıtılmıştır. Projenin bitki üretimiyle ilgili üçüncü bölümünde bağcılık, sebze ve meyve yetiştiriciliğiyle ilgili 93.070 kitap çiftçilere dağıtılmıştır. Projenin dördüncü bölümünde ise bitki üretimi, hayvancılık, kooperatiflerin ticaret sistemi, el sanatları ve sulama konularında projeye katılmak için 142.228 çiftçi kaydolmuş ve basılan kitaplar çiftçilere dağıtılmıştır.

2.4.3 Kadın Çiftçiler için Eğitim ve Yayım Hizmetleri

TKB, kadın çiftçilere hayvan bakımı ve yetiştiriciliği, hayvan hastalıkları, sağım teknikleri, hijyen, hijyenik süt üretimi, süt kalitesinin farklı şekillerde değerlendirilmesi, ahır bakımı ve temizliği, koyun yetiştiriciliği, arıcılık, seralar vb. konularda eğitim vermektedir.

Tablo 55. Eğitim, demonstrasyon, seminer ve kurslara ilişkin veriler

YILLAR	DEMONSTRASYON		ÇİFTÇİ ŞARTLARINDA YAPILAN DENEMELER		ÇİFTÇİ TOPLANTISI		UZUN VE KISA SÜRELİ ÇİFTÇİ KURSLARI		SERGİ VE TEŞVİK MÜSABAKALARI		TARLA GÜNÜ		HİZMETÇİ EĞİTİM SEMİNERLERİ	
	DEMONSTRASYON SAYISI	KADIN ÇİFTÇİ SAYISI	ÇEŞİT SAYISI	KADIN ÇİFTÇİ SAYISI	TOPLANTI SAYISI	KADIN ÇİFTÇİ SAYISI	KURS SAYISI	KADIN ÇİFTÇİ SAYISI	MÜSABKA SAYISI	KADIN ÇİFTÇİ SAYISI	TARLA GÜNÜ SAYISI	KADIN ÇİFTÇİ SAYISI	SEMİNER SAYISI	PERSONEL SAYISI
Toplam	3717	21009	18	164	9546	128549	3582	40612	174	8893	495	12518	774	3777

Kaynak: TKB

2.4.4. Yiyeceklerin Muhafazasına ilişkin Eğitim ve Yayım Faaliyetleri

Meyve sebze işleme tekniklerinin iyileştirilmesi, katma değerin artırılması, sağlıklı beslenme ve tüketimin teşvik edilmesi için eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. TKB tarafından 522,468 kadın çiftçi eğitilmiştir.

2.4.5. Kadın Çiftçilere yönelik Tarımsal Eğitim Projesi

Proje, gelişmiş tarımsal üretim yöntemleri aracılığıyla tarımsal üretimde artış elde etmek, kadınların sürdürülebilir ve kırsal kalkınmada daha aktif yer almalarını sağlamak amacıyla, işletmelerde ve tarım faaliyetlerinde yer alan kadınların eğitimlerini hedef almaktadır.

Proje 2000 yılında başlamış olup 19 ilde uygulanmıştır. Konular: meyve üretimi ve bağcılık, süt üretimi, arıcılık, kültür mantarı üretimi, örtü altı sebze üretimi, organik tarım, koyun yetiştiriciliği ve tavuk yetiştiriciliğidir. Bugüne kadar eğitim çalışmaları kapsamında 139.695 kadın çiftçi eğitilmiştir.

2.4.6. Ev Ekonomisi Eğitimi ve Yayım Çalışmaları

Kırsal kesimdeki ailelerin sosyal refahının artırılması, kadınlara ve genç kızlara ev ekonomisi ve boş zamanlarını değerlendirmeye ilişkin eğitim verilmesi amaçlanmaktadır.

2.4.7. El Sanatları Eğitimi

Kırsal ekonomiyi çeşitlendirmek, bölgedeki dezavantajlı gruplar için ek gelir ve alternatif iş olanakları yaratmak, kültürel mirası korumak ve el sanatları alanında ücretsiz mesleki eğitim vermek amaçlanmaktadır. Eğitimler Düzce, Bilecik, Elazığ, Silifke/Mersin Kastamonu ve Sivas illerinde gerçekleştirilmektedir. Aşağıdaki tabloda, eğitilen kişi sayısı gösterilmektedir:

Tablo 56.Eğitilen kişi sayısı

Elsanatları Eğitim Merkezleri	Öğrenci Kapasitesi	Mezun Sayısı (2007)	Öğrenci Niteliği	Eğitim Konuları
Bilecik	80	63	Erkek	Ağaç oymacılığı Taş işlemeciliği
Elazığ	50	23	Erkek	Taş - ağaç işleme
	50	11	Kız	Halı-kilim Dokumacılığı
Mersin/Silifke	50	58	Erkek	Taş, ağaç işleme, Geleneksel bez dokuma
	50	11	Kız	
Kastamonu	70	42	Erkek	Ağaç işleri
	40	24	Kız	Halı-kilim Dokuma Geleneksel Bez Dokuma.
Sivas	80	61	Kız	Halı-Kilim Dok. Konfeksiyon
Düzce	100	59	Erkek	Ağaç oymacılığı taş ve gümüş işlemeciliği
T o p l a m	570	364		

Kaynak : TKB

2.4.8. Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi (IRFO)

Proje, Dünya Bankası tarafından (TRUP Projesi kapsamında) finanse edilmek suretiyle 2005 yılında başlamış olup 2007’de devam edecektir. IRFO’nun amacı, oldukça geliştirilmiş eğitim ve teknik destek yoluyla Üretici Örgütlerinin kalkınması için ortam sağlamaktır.

IRFO, Türkiye’de farklı alt sektörlerde faaliyet gösteren yaklaşık 400 Üretici Örgütüne kapsamlı bir yönetim ve örgütsel destek vererek ve köy merkezli 2100 Üretici Örgütünün üyelerine, seçilen memurlarına, yöneticilerine ve personeline eğitim ve öğretim hizmeti sağlamaktadır.

Projenin amacı, seçilen illerde kapasite geliştirme faaliyetlerini desteklemek için köy bazlı üretici örgütlerinin üyelerine, seçilen memurlarına, yöneticilerine ve personeline eğitim ve öğretim hizmeti sağlamaktır. Program’ın uygulanması amacıyla Türkiye’deki en büyük çiftçi örgütleri bir araya gelerek Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Ortak Girişimi (TAKOG)’ni kurmuşlardır.

Proje Antalya, Burdur, Denizli, Isparta, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Tekirdağ, Diyarbakır, Batman, Adıyaman, Malatya, Tokat, Amasya, Samsun, Sivas, Rize, Artvin, Trabzon, Giresun ve Ordu’da uygulanmaktadır. Bu illerde faaliyet gösteren Üretici Örgütlerinin idari ve teknik kapasitesinin güçlendirilmesi için proje, 1350 Üretici Örgütünden 67500 üyeye proje planlamaya ve hazırlamaya ilişkin uygulamalı ve teorik eğitim vermeyi hedeflemektedir.

2.5 TARIM VE KIRSAL KALKINMA İÇİN ULUSAL DESTEK PROGRAMLARI

2.5.1. Tarımsal destek programları

Yasal Dayanak: Tarımsal Destek araçları yasal olarak Tarım Stratejisine (2006-2010) ve 5488 sayılı Tarım Kanununa dayanmaktadır. Her destek aracı ile ilgili uygulamanın usul ve esasları ile bütçe,

yıllık olarak veya desteklerin uygulama aşamalarına göre Tebliğler ya da yönetmelikler ile belirlenmektedir.

2.5.1.1. Doğrudan gelir desteği (DGD)

DGD ödemeleri çiftçilere, tarım arazileri için alan bazlı olarak verilmektedir. Tarım arazisi hektarı itibariyle ödeme miktarı, Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulunun önerisine uygun olarak Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir.

DGD ödemeleri, Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı olan çiftçilere yapılmaktadır. Ödemeler; 0,1 ha ile 50 ha arasındaki araziler için yapılmaktadır.

Çiftçi, aşağıdaki belgeler ile TKB ilçe müdürlüklerine ya da İl Müdürlüklerine (eğer merkezde yaşıyorsa) başvurusunu yapmaktadır:

- başvuru dilekçesi,
- güncelleştirilmiş ÇKS kayıt formu,
- Ziraat Odalarından alınan çiftçi belgesi.

Ödeme listeleri, TKB ilçe ve il müdürlükleri tarafından oluşturulmaktadır. Listeler 10 gün süreyle askıya çıkarılır. ÇKS'den gelen bilginin doğrulanmasıyla çapraz kontroller yapılmaktadır. Eğer askı süresince herhangi bir itiraz olmazsa, çiftçilere ödeme yapılması için ödeme teyitleri Ziraat Bankasına gönderilmektedir.

Çiftçiler, organik tarım faaliyetleri ve arazinin toprak analizi için ek DGD ödemeleri programına başvurabilirler.

Organik tarım için sözleşme yapan çiftçiler, Organik Tarım Bilgi Sistemine kayıtlı arazileriyle ilgili ek DGD ödemelerinden faydalanabilmektedirler. Organik Tarım Bilgi Sistemine kayıtlı arazi alanı ÇKS'den de kontrol edilmektedir. ÇKS'deki, DGD'ye esas toplam alanları geçmemek kaydıyla ilave DGD ödemesi yapılmaktadır.

Toprak analizi yaptıran ve ilave DGD almak isteyen çiftçiler, parselleri ve toprak analizleri kapsamındaki alanı belirten bir talep formu doldurmaktadır. Form, toprak analizini gerçekleştiren yetkili laboratuvar veya kurum tarafından onaylanmaktadır. Her toprak analizine en fazla 6 ha için ödeme yapılmaktadır.

2.5.1.2. Fark Ödemeleri

Fark ödemeleri, yurtiçi arz açığı olan ürünler için sağlanmaktadır. Ödemeler her üretim dönemi için bir defa yapılmaktadır. Destek miktarının belirlenmesinde yerli ve yabancı Pazar fiyatları, üreticilerin maliyetleri ve bütçe araçları dikkate alınmıştır. Ödemeler, yıllık olarak verilen Bakanlar Kurulu Kararına ve bu karara dayalı olarak yayımlanan Tebliğlere göre yapılmaktadır. 10/04/2006 tarihli ve 2006/10266 sayılı en son Bakanlar Kurulu kararında (20/4/2006 tarihli ve 26145 sayılı RG) 2006 yılında üretilen kütlü pamuk, ayçiçeği tohumu, soya fasulyesi, kanola, mısır ve zeytinyağının desteklenmesine karar verilmiştir.

Çay ve hububat üreticileri de desteklenmektedir. Arazileri ruhsatlı olan çay üreticileri için ödemeler, kilogram bazlı olarak yapılmaktadır. (16/08/2007 tarihli 26615 sayılı RG'de yayımlanan 2007/12516 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı) Hububat Prim Ödeme Programının amacı, hububat üreticilerini, üretim kaydını ve hububat satışlarını desteklemektir. Ödemeler, satış dokümanlarının onaylanmasına bağlı olarak kilogram bazlı olarak yapılmaktadır. Kimlik, ürün ve arazi bilgileriyle ÇKS'de kayıtlı olan çiftçiler (gerçek ve tüzel kişiler) ödemeler için uygundur.

2.5.1.3. Telfi Edici demeler

Aşırı arz olan ürünlerden alternatif ürünlere geçen üreticiler, alternatif tarım ürünlerine geçmelerine yardımcı olan ödemelerle teşvik edilmektedir. Amaç, aşırı arzdan dolayı bu ürünlerde yapısal sorunların ortaya çıkmasını önlemektir. Adıyaman, Bingöl, Batman, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Malatya, Mardin, Muş, Siirt ve Van illerindeki tütün üreticilerine alternatif ürünlere geçmeleri için ödemeler yapılmaktadır. Desteğın uygulanmasına ilişkin Tebliğ, 05/05/2007 tarihli 26513 sayılı RG’de yayımlanmıştır.

Telfi edici ödemeler projesinde patates üreticilerine de ödeme yapılmaktadır. Bu destek, çiftçilerin diğer tarım ürünlerinin üretimine geçmelerini ya da araziyi nadasa bırakmalarını telfi etmek için patates siğilinin gözlendiğı Giresun, Ordu, Niğde, Nevşehir, Kayseri ve Trabzon illerinde ve patates hastalıklarının gözlendiğı Balıkesir, Bolu ve İzmir’de uygulanmaktadır. Çiftçinin destek için uygun olabilmesi için ÇKS’ye kayıtlı olması gerekmektedir.

Çay kalitesinin artırılması ve çay alanlarının ıslah edilmesi amacıyla budamaya maruz kalan çay alanlarından dolayı üreticilerin gelir kaybını telfi etmek için çay üreticilerine de ödeme yapılmaktadır.

2.5.1.4. Hayvancılık destekleri

Hayvancılığı Destekleme ödemelerinin yasal dayanağı, uygulama esaslarının yıllık yayınlanan Tebliğler ile belirlendiğı 21/2/2005 tarihli 2005/8503 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıdır (24/2/2005 tarihli ve 25737 sayılı RG). 2007/20 sayılı en son Tebliğ, 13.04.2007 tarihli ve 26492 sayılı RG’de yayımlanmıştır. Amaç, çeşitli araçlarla hayvancılığı destekleyerek hayvancılığın geliştirilmesini desteklemek ve hayvan yetiştiriciliğinde kaliteyi iyileştirmektir. Hayvancılık desteklerine ilişkin 2005/8503 sayılı kararname aşağıdaki destekleri içermektedir:

Yem bitkisi üretimi desteğı: Çok yıllı ve yıllık yem bitkilerinin üretimi, alan bazlı desteklemeye göre desteklenmektedir. Bunun yanı sıra, yem bitkisi üretimi için kullanılan makine ve ekipmanların (silaj makinesi, motopomp, ot biçme makinesi, yağmurlama sulama sistemleri gibi) satın alınması için yatırımın %40’ı fatura karşılığında çiftçilere ödenmektedir.

Sertifikalı Yem Bitkileri Tohumluk Üretimine ilişkin Desteklemeler: Sertifikalı tohumluk kullanan çiftçiler ek ödemelerle desteklenmektedirler. ÇKS’de kayıtlı olan araziye destek verilmektedir.

Gebe Düve Alımlarına ilişkin desteklemeler: Damızlık belgesi veya sarf ırk sertifikalı gebe düve alan çiftçiler, alınan hayvan başına doğrudan ödemelerle desteklenmektedirler.

Buzağı Desteklemeleri: Suni tohumlama sonucunda doğan buzağılar desteklenmektedir. Sığırlar, ön soy kütüğü ve soy kütüğü sistemine kayıtlı olmalıdır.

Suni tohumlama desteklemeleri: Yetkili veterinerler, birlikler, kooperatifler, özel hayvan hastaneleri, hayvancılık işletmeleri ve suni tohumlama yapmak üzere kurulmuş şirketler, tohumlama hizmetleriyle ilgili destekten yararlanabilmektedirler. Tohumlanan sığırlar ön soy kütüğü ve soy kütüğü sistemine kaydedilmelidir. Destek miktarı, öncelikli kalkınma illerinde daha yüksektir.

Süt Desteklemeleri: Desteğin amacı, endüstrinin yüksek kaliteli süt gereksinimini karşılamak ve süt üretimini kayıt altına almaktır. Sütlerini, çalışma izni ve süt teşvik kod numarası olan süt işleme tesislerine satan çiftçiler desteklenmektedir.

Destek, ek ödemelerle teşvikler de dahil olmak üzere sektörün iyileştirilmesini ve yapısal dönüşümünü gerçekleştirmek için farklı düzeylerde litre bazında ödenmektedir. Üretici Örgütlerine kayıtlı olan, TKB'nin iyileştirme faaliyetlerine katkıda bulunmak için soy kütüğü sistemine hayvanları kaydettiren çiftçiler ek ödemelerle desteklenmektedirler. Ayrıca, danışmanlık hizmetlerinden yararlanan örgütlenmiş çiftçiler de (ziraat mühendisleri ve veterinerler) ek ödeme almaktadır.

Sabit ya da seyyar sağım üniteleri ve soğutma tanklarına ilişkin desteklemeler: Ön soy kütüğü veya soy kütüğüne kayıtlı en az 10 baş ineğe sahip ve sağım üniteleri ve soğutma tanklarına yatırım yapan süt üreticileri, yatırımlarının % 40'ı oranında desteklenmektedir. Ayrıca, Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliklerine kayıtlı en az 50 baş koyuna ve/veya keçiye sahip olan süt üreticileri de desteklenebilmektedirler. Yeni kurulan işletmelerin desteklemelerden yararlanabilmesi için bu işletmelerden en az 10 baş ineğe ya da 50 baş koyun ve/veya keçiye sahip olacaklarına dair taahhütname alınmaktadır. Maksimum destek miktarı 200.000 TL'dir (115.000 Avro).

Gübre çukuru yapılmasına ilişkin desteklemeler: Desteğin amacı, gübrenin çevreye zarar vermeden temizlenmesi ve hijyenik standartların sağlanmasıdır. Mülkiyeti kendilerine ait veya 10 yıllık kiralanmış alanlarda, en az 75 m3 kapasiteli gübre çukuru yapacak süt sığırı işletmelerine destekleme yapılmaktadır. Yatırımın %40'ı desteklenmektedir ve maksimum destek miktarı 100,000 TL'dir (58.000 Avro). Gübrenin ahırdan taşınması, nakli ve depolanması destek kapsamındadır.

İpek böceği desteklemeleri: Desteğin amacı, ipek böceği yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi ve koza üretiminin artırılmasıdır. Kozalarını Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine (KOZABİRLİK) ve/veya Kooperatiflerine satan koza üreticileri kg bazlı olarak desteklenmektedir.

Tiftik keçisi (Angora yünü) desteklemeleri: Ürünlerini Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine ve/veya kooperatiflerine satan üreticiler desteklenmektedir.

Küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesine ilişkin desteklemeler: Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliğine üye olan koyun-keçi yetiştiricileri ve Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine üye olan tiftik keçisi yetiştiricileri doğrudan ödemelerle desteklenmektedir. Kulağı küpelenecek kimliklendirilmiş ve kayıt altına alınmış küçükbaş hayvanlardan doğum yapanlara destek verilmektedir.

Hayvan hastalıklarından ari bölge oluşturmaya ilişkin desteklemeler: Hastalıktan ari bölge oluşturmak üzere, Afyonkarahisar, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Düzce, Edirne, Eskişehir, Isparta, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Tekirdağ, Uşak ve Yalova illerinde besi sığırı işletmeleri dışındaki sığırı işletmeleri desteklenmektedir. İşletmelere hastalıktan ari hayvan başına destek verilmektedir.

Hayvan kayıt sistemi desteklemesi: Desteğin amacı, işleyen bir hayvan kayıt sisteminin oluşturulmasıdır. Kulağı küpelenen ve TÜRKVET veri tabanına kayıtlı olan hayvanlara destek verilmektedir. Her hayvan, desteklemeden bir kez faydalandırılmaktadır.

Hayvan aşılama hizmetleri desteklemesi: Veterinerlerin, Veterinerler Birliğinin hizmetlerini ve çalışmalarını tanımlayan 6343 sayılı Veteriner Hekimliği Mesleğinin icrasına, Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanunun hükümlerine uygun olarak mesleğini icra eden veteriner hekimler ve sözleşmeli çalışan sağlık teknisyenleri desteklemeden yararlanmaktadır. Bu kişiler TKB aşılama programlarını uygulamaktadırlar.

Hayvan Gen Kaynaklarının Korunmasına ilişkin Destekleme: Koruma ve geliştirme amacıyla belirlenen hayvan ırkları desteklenmektedir.

Arıcılık Desteklemeleri: Destekleme üç şekilde yapılmaktadır: TKB'den ana arı üretimi izni verilen işletmelerden ana arı satın alan izinli üreticiler (TKB'den alınan işletme tanımlama numarasına sahip) aldıkları ana arı başına desteklenmektedir. Eğer üreticiler, Arı Yetiştiricileri Birliği üyesi ise ana arı başına destek miktarı, kayıtlı olmayan arıcıların destek miktarından iki kat yüksektir.

İkinci destekleme, (TKB ilçe ve il müdürlüğünde kayıtlı) en az 50 arı kovani bulunan ve süzme ballarını (üretim izni ve izin numarası olan) izinli işletmelere satan izinli üreticilere verilmektedir. Destek, kg bazlı olarak ödenmekte olup örgütlü arıcılar için daha yüksektir.

Üçüncü destek, tozlanma için Bombus arıları alıp kullanan üreticilere koloni başına ödenmektedir.

Su Ürünleri Desteklemeleri: Su ürünleri yetiştiricilik belgesine sahip olan ve Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı olan üreticiler destekten faydalanabilmektedir. Destek kapsamındaki türler Alabalık, Çipura, Levrek, Kabuklu, Çift Kabuklu ve Yumuşakçalar ile yeni türlerde Mersin Balığı türleri, Yılan Balığı, Kerevit türleri, Karides türleri, Kalkan Balığı türleri, Fangri, Mercan, Sinagrit, Lahoz, Sivri Burun Karagöz, Minekop, Eşkine, Sargoz, Mırmır, Sariağz, Yayın türleri, Karabalık, Deniz Alabalığıdır. Destek, üreticilerin sattıkları balığın kg'si itibarıyla fatura karşılığında ödenmektedir. Üreticilerin kendi işletmesinde toplanan ve işlenen balıklar da desteklenmektedir. Bu durumda üreticinin kurumun çalışma iznine sahip olması ve hasattan 5 gün önce toplanan ürünlerin kaydedilmesi için TKB'ye başvurması gerekmektedir. Örgütlü üreticilere daha yüksek destek ödenmektedir.

Hayvansal Orijinli İşletmelerde Veteriner Hekim Çalıştırılması Desteği: Desteğin amacı, hayvan sağlığı, gıda güvenliği ve kamu sağlığı standartlarını yerine getirmek için hijyen kurallarına uygun olarak hayvan kaynaklı ürünlerin üretimini ve işlenmesini sağlamaktır. Destek, TKB ile imzaladıkları sözleşmelerle büyükbaş/ küçükbaş, kümes hayvanları, hindi, devekuşu kesimhanelerinde istihdam edilen (TKB eğitim programına katılmış ve sertifika almış) akredite veterinerlere ödenmektedir. Desteğin uygulama kuralları, 25/05/2005 tarihli ve 25825 sayılı RG'de yayımlanan 2005/26 sayılı Tebliğde tanımlanmaktadır.

Sözleşmeli Besiciliğe ilişkin Destekleme: Desteğin amacı, sözleşmeli besiciliği teşvik ederek ve hayvanların sağlıklı koşullarda kesilmesini önleyerek başlıca gelir getiren faaliyet olan besiciliğin geliştirilmesi suretiyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan insanların gelirini artırmaktır. Destek, bu bölgelerdeki 28 ili kapsamaktadır. Bu iller Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Artvin, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van'dır. Destek, Tarım Kredi Kooperatiflerinin üyesi olan ve bu kooperatiflerle besicilik sözleşmesi olan besicilere verilmektedir. Hayvanlar, Et ve Balık Kurumuna ait kesimevlerinde kesilmektedir. Et ve Balık Kurumunda kesilen hayvanlara kg bazında destek verilmektedir. Desteğin uygulama kuralları, 10/02/2007 tarihli ve 26430 sayılı RG'de yayımlanan 2007/20 sayılı Tebliğde tanımlanmaktadır.

2.5.1.5. Tarım sigortası destekleri

Desteğin yasal dayanağı (21/06/2005 tarihli 25852 sayılı RG'de yayımlanan) 14/06/2005 tarihli ve 2005/5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunudur. Desteğin amacı, bitkisel ürünler, hayvanlar ve kültür balıkçılığı ürünlerinin ve ürünlere yönelik yapıların doğal afetlere karşı korunması için sigorta sağlamaktır. Çiftçinin sigorta poliçesinin %50'si devlet tarafından ödenmektedir.

2.5.1.6. Çevre destekleme projesi (ÇATAK)

Kaynak: Dünya Bankası

Süre: 2005-2008

Finansman: 7,14 milyon Avro

Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programı (ÇATAK), 2005 yılı itibariyle Dünya Bankası destekli Tarım Reformu Uygulama Projesinin (TRUP) bir bileşeni olarak yürürlüğe konmuştur. Programın yasal dayanağı, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunudur. Programın amacı, tarımsal uygulamaların çevreye verdiği olumsuz etkilerin azaltılması, erozyonun önlenmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının sürdürülmesi, hassas bölgelerdeki doğal örtünün ve toprak ve su kalitesinin korunmasıdır.

Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programına (ÇATAK) dair Yönetmelik 2005 yılında (15/11/2005 tarihli 25994 sayılı RG) yayımlanmıştır. Uygulama Isparta, Kayseri, Kırşehir ve Konya pilot illerinde 5000 ha'lık alanda başlamıştır.

Yönetmelik kapsamında yapılacak ödemeler üç kategori halinde sınıflandırılmaktadır:

Kategori 1)

- Erozyonla mücadele (setleme, canlı veya cansız perdeleme, ideal sürüm tekniğinin uygulanması ve/veya koruma amaçlı boş bırakma)
- Arazinin ıslah edilmesi
- Drenaj
- Taş Toplama

Mevcut üretimden vazgeçerek yukarıda belirtilen uygulamalardan iki veya daha fazlasını tekniğine uygun bir şekilde tatbik eden üreticilere, hektar başına yılda bir defa olmak üzere üç yıl süreyle ödeme yapılmaktadır.

Kategori 2)

- Uygun sulama tekniklerinin kullanımı
- Kontrollü ilaç, gübre ve hormon kullanımı.
- Organik, yeşil, ahır gübresi, kompost vb. kullanımı
- Organik üretimin ve İyi Tarım Uygulamalarının uygulanması

Mevcut üretime devam eden veya değiştiren ve aynı zamanda yukarıda belirtilen uygulamalardan iki veya daha fazlasını tekniğine uygun bir şekilde tatbik eden üreticilere, hektar başına yılda bir defa olmak üzere üç yıl süre ile ödeme yapılmaktadır.

Kategori 3)

- Daimi bitki örtüsü oluşturulması,
- Mevcut çayır, otlak ve meraların iyileştirilmesi veya yenilerinin oluşturulması .
- Aşırı otlatmanın engellenmesi.
- Yem bitkileri yetiştirilmesi

Mevcut üretime devam eden veya değiştiren ve aynı zamanda yukarıda belirtilen uygulamalardan iki veya daha fazlasını tekniğine uygun bir şekilde tatbik eden üreticilere, hektar başına yılda bir defa olmak üzere üç yıl süre ile ödeme yapılmaktadır.

Ödemeler 2006 yılında başlamıştır. Harcamalar, üretici uygulamalarının oranına bağlıdır. ÇATAK Programı için tahsis edilen toplam fon miktarı 7,14 milyon Avro'dur.

2006 yılında programın uygulama alanı 1726 ha olarak gerçekleşmiştir ve bu değer toplam hedef alanın %35'ine tekabül etmektedir.

2.5.2. Kırsal kalkınma destekleri

2.5.2.1. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı, 2006-2010 Tarım Stratejisi çerçevesinde; tarım üreticilerinin, kırsal alanda bireysel veya bir arada yapacakları öz sermayeye dayalı tarım ürünlerinin depolanması, işlenmesi ve ambalajlanmasına yönelik ekonomik faaliyetler ve altyapıya yönelik yatırım projelerinin desteklenmesini amaçlayan bir hibe desteği programıdır.

Programın uygulanmasına 2006 yılında, Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı sonucunda elde edilen deneyim kullanılarak, Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı kapsamındaki 16 il dışındaki 65 ilde başlanmıştır.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının desteklenmesi programı aşağıdaki amaçları içermektedir:

- Kırsal alanlardaki gelir ve sosyal standartların geliştirilmesi,
- Tarım-sanayi entegrasyonunun sağlanması,
- Alternatif gelir kaynaklarının yaratılması,
- yürütülmekte olan kırsal kalkınma çalışmalarının etkinliğinin artırılmasını,
- altyapının iyileştirilmesi,
- Girişimcilik kapasitesinin oluşturulması,
- Uluslararası kaynakların, özellikle AB fonlarının kullanımı için kapasite oluşturulması.

Programın iki bileşeni bulunmaktadır:

Birinci bileşen, aşağıdaki konuları içeren **ekonomik faaliyetlere yönelik yatırımlar desteğidir**:

- Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması, ambalajlanması ve paketlenmesine yönelik yeni tesislerin yapımı,
- Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması, ambalajlanması ve paketlenmesine yönelik faaliyette bulunan mevcut tesislerin kapasite artırımı ya da teknoloji yenilenmesine yönelik yatırımlar,
- Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması, ambalajlanması ve paketlenmesine yönelik önceden başlamış, yarım kalmış veya kısmen yapılmış yatırımların tamamlanmasına yönelik yatırımlar,
- Alternatif enerji kaynakları kullanan seraların yapımına yönelik bireysel başvurular ve grup başvuruları,
- Modern basınçlı sulama tesisleri.

Faydalanıcılar, Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine ve ilgili diğer kayıt sistemlerine kayıtlı olan gerçek kişiler ile aşağıdaki tüzel kişilerdir:

- a) 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununda tanımlanan ortaklıklar, anonim şirketleri ya da girişimler, sınırsız ve sınırlı sorumlu şirketler, anonim ortaklıkları.
- b) 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ya da 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflar
- c) İlgili kanun ve tüzüklere göre kurulan tarımsal amaçlı kooperatifler, birlikler ve bunların üst örgütleri.

Tüzel kişilikte Ulusal Çiftçi Kayıt Sisteminde ve ilgili diğer kayıt sistemlerinde kayıtlı olmalıdır.

Desteklenen toplam proje miktarı gerçek kişiler için 50.000 TL ve tüzel kişiler için 350.000 TL'dir (206 000 Avro). Kamu desteği miktarı, proje toplamının %50'sidir.

KKYDP'nin diğ er bileş eni, basınçlı sulamaya geç me amacıyla mevcut sulama sistemlerinin iyileştirildiğ i ve geliştirildiğ i **tarımsal altyapı yatırımı desteğ idir**.

Yararlanıcılar sulama kooperatifleri, Köy Muhtarlıkları ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleridir. Desteklenen toplam proje miktarı maksimum 400.000 TL'dir (235 000 Avro) ve kamu desteğ i toplam projenin %75'idir.

Mevcut KKYDP uygulamasında (3. Etap) yeni tarım makinelerinin, yeni balyalama ve silaj makinelerinin, basınçlı sulama sisteminin ve yeni soğ uk hava tesisatlı taşı ma araçlarının satın alınmasına yönelik desteğ i iç eren baş ka bir bileş en daha vardır.

Tablo 57. KKYDP projeleri ve finansman (1. ve 2. Etap)

	Projeler	Kabul Edilen Projeler	Toplam proje miktarı (milyon TL)	Hibe miktarı (Kamu) (milyon TL)
I. ETAP				
EKONOMİK	348	161	54,6	25,0
ALTYAPI	40	12	7,1	3,1
TOPLAM	388	173	61,7	28,1
II. ETAP				
EKONOMİK	646	525	188,3	79,5
ALTYAPI	493	276	21,6	10,4
TOPLAM	1.139	801	209,9	89,9
GENEL TOPLAM	1.527	974	271,6	118,0

Kaynak: TKB, TEDGEM

2.5.3. Kırsal Altyapı Desteğ i

Bu projeler İç İş leri Bakanlığ ı tarafından uygulanmaktadır.

2.5.3.1. Köy Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES)

Projenin amacı, susuz ve suyu yetersiz köylerin sağı klık ve yeterli iç me suyunu kavuşturulması ve köy yolları için altyapının yükseltilmesidir. Köylere yönelik bütçe ödenekleri, illerin ihtiyaçları ve sosyo-ekonomik geliş miş lik düzeyleri de dikkate alınarak tespit edilmektedir.

KÖYDES'de bölgesel geliş me planlarına, il geliş me planlarına, stratejik planlara ve yıllık yatırım ve ç alış ma programlarına uygun projelere öncelik verilmektedir.

Tam zamanlı yerleş ik nüfusu fazla ve nüfus artış hız ı yüksek olan, geliş me ve çevresine hizmet verme potansiyeli bulunan yerleş imler ile grup köy yolu ve köy iç me suyu projelerine öncelik verilmektedir. Tamamen veya büyük oranda nüfus kaybetmesi muhtemel yerleş imler ile nüfusu 50'nin altında olan yerleş imler öncelikli olarak değ erlendirilmemektedir.

KÖYDES kapsamında, köy yollarının iyileştirilmesi projelerine, köy içme suyu projelerine ve toprak ve küçük su kaynaklarını geliştirme altyapı projelerine ödenek verilmektedir.

2007 yılında, KÖYDES için tahsis edilen toplam bütçe 2 milyar TL'dir.

2.5.3.2. Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES)

Projenin amacı, nüfusu 10.000'in altında bulunan belediyelerin altyapı eksiğinin giderilmesi ve belediyelerin altyapı hizmetleriyle ilgili kalite ve standartlarının yükseltilmesidir.

Destek; içme suyu, yol, tesislerin iyileştirilmesi, bakım ve demir, çimento, boru ve benzeri inşaat malzemelerinin teminine yapılan yatırımlarla ilgili olarak belediyelerin finanse edilmesini kapsamaktadır.

2007 için önerilen bütçe 300 milyon TL'dir.

2.6 ULUSLARARASI KAYNAKLI TARIM VE KIRSAL KALKINMA PROJELERİ

2.6.1. TRUP Projesi : Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (KBKYP)

Kaynak: Dünya Bankası

Uygulama süresi: Program 2005 yılında başlamış olup teklif çağrılarının 2 etabı tamamlanmıştır ve proje sözleşmeleri imzalanmıştır. Üçüncü etabın teklif çağrısı Nisan 2007'de yapılmıştır. Programın uygulaması 2008 yılı sonuna kadar tamamlanacaktır.

Finansman miktarı: 39,7 milyon Avro

Projenin amacı, kırsal alanlarda doğal kaynakların korunmasını dikkate alarak kırsal alanda yaşayanların gelirini artırmak ve sosyal standartlarını geliştirmektir. Program faaliyetleri, program şartlarını yerine getirmeyi ve dezavantajlı bölgelerin sosyo-ekonomik koşullarını iyileştirmeyi kabul eden özel ve kamu kurumlarını hedef almaktadır. Program aynı zamanda IPARD'ın ilerideki uygulaması için proje hazırlama ve uygulama ile ilgili kapasitenin geliştirilmesini de hedeflemektedir.

Programın iki bileşeni vardır:

Ekonomik faaliyetlere yönelik yatırım desteği için yararlanıcılar; çiftçiler, tarıma dayalı sanayi işletmeleri için çalışan özel kişiler ya da Türk Ticaret Kanunu ve Medeni Kanununda tanımlanan ya da tüzel kişilerin oluşturduğu ortaklıklar, anonim şirketleri ya da girişimler, sınırsız ya da sınırlı sorumlu şirketler, anonim ortaklıkları, Vakıflar Kanunu veya Medeni Kanun hükümlerine göre kurulan vakıflar ve ilgili kanun ve tüzüklere göre tarım kooperatifleri ve birlikleridir.

Faydalanıcıların, Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine veya TKB'nin ilgili diğer kayıt sistemlerine kayıtlı olmaları gerekmektedir.

Uygun yatırımlar şunlardır:

- Tarımsal ürünlerin depolanması, işlenmesi, ambalajlanması ve paketlenmesine yönelik yeni tesislerin yapımı,

- Tarımsal ürünlerin depolanması, işlenmesi, ambalajlanması ve paketlenmesine yönelik faaliyette bulunan mevcut tesislerin kapasite artırımına ya da teknoloji yenilenmesine yönelik yatırımlar
- Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması, ambalajlanması ve paketlenmesine yönelik önceden başlamış, yarım kalmış veya kısmen yapılmış yatırımların tamamlanmasına yönelik yatırımlar,
- Alternatif enerji kaynakları kullanan seraların yapımına yönelik yatırımlar (bireysel başvurular ve grup başvuruları kabul edilmektedir).

Ekonomik yatırımlara yönelik toplam proje maliyeti, tek bir başvuru sahibi için maksimum 50,000 TL ve grup başvuruları için 350,000 TL'dir.

Ekonomik faaliyetlere yönelik yatırım projeleri için kamunun katkısı, toplam proje maliyetinin %50'sini kapsamaktadır.

Proje şu illerde uygulanmaktadır: Çanakkale, Denizli, Bolu, Konya, Karaman, Burdur, Hatay, Niğde, Tokat, Artvin, Gümüşhane, Rize, Ardahan, Malatya, Adıyaman, Batman.

Tarımsal altyapı yatırımı desteği için yararlanıcılar İlçe Kaymakamlıkları ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleridir. Projeler sulama sistemlerinin yenilenmesini içerir. Bu bileşen Ardahan, Artvin, Bolu, Burdur, Çanakkale, Denizli, Gümüşhane, Hatay, Karaman, Konya, Niğde, Rize ve Tokat'ta uygulanmaktadır.

Altyapı yatırımları için toplam proje maliyeti maksimum 400,000 TL'dir. Tarımsal altyapı yatırımı projeleri için kamunun katkısı, proje maliyetlerinin %75'ini kapsamaktadır.

Mevcut TRUP KBKYP (3. Etap) uygulamasında tarım makinelerinin, balyalama ve silaj makinelerinin, basınçlı sulama sisteminin ve soğuk hava tesisatlı taşıma araçlarının satın alınmasına yönelik desteği içeren başka bir bileşen daha bulunmaktadır.

Proje iki etap halinde uygulanmıştır ve üçüncü etap Nisan 2007'de başlatılmıştır. Yatırım konuları her uygulama etabındaki gelişmelere bakılarak değiştirilmiştir.

1. etapta, ekonomik yatırım bileşeni kapsamında aşağıdaki yatırımlar desteklenmiştir:

- Mısır kurutma ve depolama
- Süt toplama, soğutma ve işleme
- Meyve ve sebze depolama, işleme, ambalajlama ve paketleme
- Alternatif enerji kaynakları kullanan seraların yapımı
- Et işleme (Hatay, Malatya, Bolu), Bakliyat işleme ve paketleme (Denizli), Arı ürünleri işleme ve ambalajlama (diğer iller)

Altyapı bileşeni köy yolu, köy içme suyu, kanalizasyon sistemleri ve sulama tesislerinden oluşmuştur.

2. etapta ekonomik yatırım bileşeni kapsamında ise aşağıdaki yatırımlar desteklenmiştir;

- Tarımsal ürünlerin depolanması, işlenmesi, paketlenmesi, ambalajlanmasına yönelik yatırımlar
- Jeotermal, güneş, rüzgar vb. enerji kaynakları kullanılan seraların yapımı.

Altyapı bileşeni, 1 Etaptaki yatırımların aynısından oluşmuştur.

Tablo 58. Genel Görünüm: 30 Eylül 2006'ya kadar finansman için kabul edilmiş olan TRUP projeleri

	Projeler [sayısı]	Toplam proje maliyetleri m TL	TRUP hibesi (kamu) katkısı mTL
I.Etap			
Ekonomik yatırımlar	53	16,6	6,5
Altyapı yatırımları	106	13,4	9,8
Toplam	159	30,0	16,3
II. Etap			
Ekonomik yatırımlar	76	23,2	10,3
Altyapı yatırımları	47	9,3	6,8
Toplam	123	32,6	17,1
I. ve II.Etap Toplamı			
Ekonomik yatırımlar	129	39,8	16,8
Altyapı yatırımları	153	22,7	16,6
Toplam	282	62,6	33,4

Kaynak: TKB

2.6.2. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP)

Kaynak: AB

Süresi : 2004-2007

Finansman: 45 Milyon Avro (teknik destek dahil)

Doğu Anadolu Kalkınma Programı, yenilikçi ve katılımcı bir bölgesel politika ve planlama yaklaşımı uygulamak suretiyle sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için kapasite oluşturmayı hedefleyen bir bölgesel kalkınma programıdır. Program Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerinde uygulanmaktadır. Program, farklı ödeneklere sahip 4 farklı hibe programı bileşeninde hedeflenen çeşitli müdahalelerden oluşmaktadır:

- Tarım ve Kırsal Kalkınma– 15,6 Milyon Avro,
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler – 8,5 Milyon Avro,
- Turizm ve Çevre- 7,5 Milyon Avro
- Sosyal Kalkınma– 1,9 Milyon Avro.

Programın genel hedefi, bölgesel farklılıkların azaltılmasına ve yöredeki beceri düzeylerinin ve kapasitelerinin geliştirilmesine yardımcı olarak, program tamamlandıktan sonra da faaliyetlerin devamını sağlamak ve gelir düzeylerini artırmaktır. DAKP, bölgesel kalkınma planını tamamlayıcı bir unsur olarak, Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerinde yaşayan insanların ekonomik ve sosyal yaşam koşullarını iyileştirmek ve yerel düzeyde kendi kendine yetme kapasitesinin artırılmasını teşvik etmek suretiyle ekonomik bağımlılığın azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Programın idaresi, bütün bileşenler için aynı olup AB Merkezi Olmayan Uygulama Sistemini izlemektedir.

Programın yararlanıcısı Devlet Planlama Teşkilatı'dır (DPT). Programın teknik anlamda uygulanmasından ve verilen hibelerin izlenmesinin koordinasyonundan sorumludur.

DAKP dört bileşene sahiptir. Bileşenleri; tarım ve kırsal kalkınma, küçük ve orta ölçekli işletmelere destek, turizm ve çevre ile sosyal kalkınmadır.

DAKP'nin bütün bileşenleri için toplam 716 proje teslim edilmiştir; değerlendirme Ağustos 2006'da tamamlanmıştır ve sözleşmeler Eylül 2006'da imzalanmıştır. Daha sonra uygulamalar başlamıştır. Bu projelerden 148'i Tarım ve Kırsal Kalkınma, 68'i KOBİ'ler, 49'u Turizm ve Çevre ve 44 proje de Sosyal Kalkınma bileşenleri içindir. Programda toplam hibe miktarı 33.5 milyon Avro olmuş ve toplam hibe miktarının %87'sinin (29 Milyon Avro) sözleşmeleri imzalanmıştır.

a) Tarım ve Kırsal Kalkınma Bileşeni

Tarım ve Kırsal Kalkınma bileşeninin genel hedefi, Program bölgesinde kırsal alanlarda yaşayan insanların ve kuruluşların kapasitelerinin (bilgi ve becerilerinin) geliştirilmesine, çiftçilerin, kırsal toplulukların ve tarımsal/kırsal kuruluşların gelirlerinin artırılmasına katkıda bulunmaktır. Bileşenin özel amaçları, aşağıda belirtilen hususlarda kapasite oluşturma, yatırım projeleri ve faaliyetler yönündedir:

- Çiftçilerin (kadın ve erkek) tarımsal uygulamalarının, bilgilerinin ve becerilerinin iyileştirilmesi
- Tarımda üretkenliğin, canlı hayvan/ürün kalitesinin ve verimin artırılması.
- Yeni gelir getirici faaliyetler yoluyla geçim kaynaklarının çeşitliliğinin artırılması
- Canlı hayvan ve çayır-mera yetiştiriciliği ile yönetiminin iyileştirilmesi.
- Çevre bilincinin artırılması ve kırsal doğal kaynak yönetiminin iyileştirilmesi

Hibe almaya hak kazanacak başvuru sahipleri şunlardır: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı veya Ziraat Odası'ndan Çiftçi Kayıt belgesine sahip tarım üreticileri tarafından oluşturulan çiftçi grupları, kâr amacı gütmeyen tüzel kişiler (Sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve bunların birlikleri, işçi sendikaları, memur sendikaları, işveren sendikaları ve bu sendikaların konfederasyonları: sanayi, ticaret ve ziraat odaları ile benzeri meslek odaları ve birlikleri, vakıflar, üniversiteler, kâr amacı gütmeyen eğitim kurumları, meslek okulları, tarım kooperatifleri ve köylere hizmet götürme birlikleri).

Bileşenin genel ve özel amaçlarını yerine getirmek amacıyla proje teslimi için sekiz proje sektörü belirlenmiştir:

Tablo 59. Proje sektörleri

Sektör No.	Proje Sektörü
1	Geviş getiren hayvanların kalite ve sağlığının iyileştirilmesine, yem üretimine, çayır mera yetiştiriciliğine ve yönetimini geliştirmeye yönelik projeler.
2	Tarla bitkileri kalitesinin ve veriminin iyileştirilmesine yönelik projeler
3	Sebze yetiştiriciliğinde kalite ve verimin iyileştirilmesine yönelik projeler.
4	Meyve ağaçlarının kalite ve veriminin artırılmasına yönelik projeler.
5	Toprak ve su koruma ve/veya muhafazasına yönelik projeler
6	Köylerde küçük ölçekli kırsal altyapı projeleri.
7	Çiftlik ve köy düzeyinde gıda işleme ve/veya pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik projeler
8	Çiftlik ve köy düzeyinde yeni gelir getirici ve tarımsal çeşitliliği artıran projeler

Proje kapsamında toplam bütçe 15,6 milyon Avro'dur. Minimum ve maksimum miktar aralıkları, kapasite oluşturma projeleri için 20.000-250.000 Avro, yatırım projeleri için ise 10.000-100.000 Avro'dur.

Kapasite oluşturma faaliyetleri aşağıdakileri içermektedir:

- Eğitim (tarım ve hayvancılık uygulamaları, ürünlerin pazarlanması vb.)
- Kurumsal ve organizasyonel kapasitenin geliştirilmesi, müşterek çalışma anlayışının güçlendirilmesi
- Bilgi temini ve danışmanlık desteği
- En iyi uygulamaların yaygınlaştırılması
- Demonstrasyon faaliyetleri
- Bölgesel ürünlerin jenerik olarak pazarlanması (Örneğin, bireysel ürünlerin pazarlanması dahil edilmeyecektir.)

Yatırım faaliyetleri aşağıdakileri içermektedir:

- Geviş getiren hayvanlar
- Ekipman, makine, araç gereç ve mobilya
- Bina onarımı ve genişletme
- Seralar
- Sulama ekipmanı ve su boruları gibi altyapı kalemleri
- Saha drenaj malzemesi
- Tohumlar, fidanlar, gübre ve diğer tarımsal üretim mal/malzeme giderleri
- Çit malzemesi ve bahçe kapıları
- Veterinerlik ürünleri, yem ve diğer canlı hayvansal üretim mal/malzeme giderleri.

b) Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Desteklenmesi

KOBİ bileşeni için öngörülen özel hedefler, mevcut işletmelerin üretimlerini modernize edip geliştirmelerine, ürün kalitelerini artırmalarına, pazarlama stratejilerini iyileştirmelerine yardımcı olmak ve istihdamı artırmaktır. KOBİ Hibe Programının toplam bütçesi 8,5 Milyon Avro'dur. Bu Program kapsamında verilen hibelerin 10.000-100.000 Avro aralığında olması gerekmektedir. Yararlanıcı, maliyetlerin en az %50'sini finanse etmektedir.

Uygun faaliyetler, sürdürülebilir kâr ile kalıcı ve uygun iş imkanları yaratan üretim ve hizmet yatırımları ve bu gibi yatırımlarla ilgili her türlü faaliyetler olarak tanımlanmaktadır:

- Projenin uygulanması ile doğrudan ilgili (örneğin ekipman alımı ve montajı, patent ve lisans alımı) maddi varlıklara ve maddi olmayan varlıklara yapılan doğrudan üretime yönelik yatırımlar (ve bu gibi yatırımlarla ilgili tüm faaliyetler);
- Hizmetlerin sağlanması veya geliştirilmesine yönelik yatırımlar;
- Pazarlama ve ihracatı destekleyici yatırımlar;
- Yenilikler ve yeni teknoloji transferi;
- Kalite güvence sistemlerinin kullanılmaya başlanması.

c) Turizm ve Çevre Bileşeni

Turizm ve Çevre bileşeninin özel amaçları; çevre kalitesinin, kültürel ve tarihi mirasın iyileştirilmesi ve turizm gelirinin artırılmasıdır. Öncelikli alanlar biyolojik çeşitliliği koruma ve geliştirmeyi, çeşitli kirlilik ve sağlık tehditleri ile mücadeleyi geliştirmeyi, çevre yönetimini geliştirme ve çevre bilincini artırmayı içermektedir.

Hibe almaya hak kazanacak başvuru sahipleri Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Yönetimler ve Birlikleri, Üniversiteler, İl Müdürlükleri'dir. Ulusal ve uluslararası kuruluşlarda bütün proje faaliyetlerini program bölgesinde uygulamaları ve uygun ülkelerin birinde kayıtlı olmaları şartıyla hibeye uygundur. Programın bütçesi 7,5 Milyon Avro'dur. Program kapsamında verilen hibelerin 10.000-300.000 Avro arasında olması gerekmektedir.

Program, doğrudan Turizm ve Çevre sektörleriyle ilgili olan projelerle sınırlıdır. Ancak, öncelikle Turizm ve Çevre ile ilgili olan ve toprak erozyonunu önlemek için yeniden ağaçlandırma, gelir getirici bir faaliyet olarak el sanatlarının geliştirilmesi gibi sektörler arası faaliyetler sergileyen projeler veya öneriler diğer bileşenlerin amaçlarına da uygun olmalıdır. (Tarım, KOBİ'ler ve Sosyal Gelişme)

Programın öncelikli alanları aşağıda belirtilmektedir:

Çevre: Biyolojik çeşitliliği koruma ve geliştirmeye, çeşitli kirlilik ve sağlığı tehdit eden unsurlarla mücadeleyi geliştirmeye, çevre yönetimini geliştirme ve çevre bilincini artırmaya odaklanan projelerdir.

Turizm: Çeşitli mezarları, anıtları, tarihi eserleri, camileri, kiliseleri ve diğer görsel ve doğal değerler ile güzellikleri restore etmeye/ korumaya; anıtlar, eserler, camiler, kiliseler, mezarlıklar ve diğer tarihi ve doğal değerlere erişim olanakları ve bunların çevre düzenlemesini geliştirmeye, turizm arzı ve talebini artırmaya, turizm sektörü analizi ve veritabanını geliştirmeye veya bölgesel turizm markalarını desteklemeye ve turizm ve çevre sektörlerinde işletme becerilerini ve diğer becerileri geliştirmeye odaklanan projelerdir.

2.6.3. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Kaynaklar: AB, UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı-BMKP), Dünya Bankası, Uluslararası Kuruluşlar ve diğer ülkelerle işbirliği

Toplam Finansman: 39,3 Milyar TL (22 Milyar Avro)

Süresi: 1989-2010

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Türkiye'nin yüzölçümünün ve nüfusunun yaklaşık %10'unu kapsamaktadır. Bu proje, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesinin yanı sıra genel sosyo-ekonomik kalkınmaya ve entegre sürdürülebilir insan kaynaklarının geliştirilmesine dayanmaktadır.

GAP Master Planı 1989'da hazırlanmış ve bu tarihten itibaren proje, bölgede kentsel, tarımsal ve kırsal altyapı, ulaşım, endüstri, eğitim, sağlık, barınma, turizm ve cinsiyet konularına yatırım da dahil olmak üzere sosyo-ekonomik gelişimi tamamlamayı hedeflemektedir.

2002'de GAP Master Planı, Bölge Kalkınma Planı olarak revize edilmiştir.

Hedefler:

- Ekonomik koşulların gelişmesini sağlayacak bölgeye yatırımın artırılması,
- Sağlık ve eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi,
- Yeni istihdam olanaklarının geliştirilmesi,
- Kentsel alanlarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesi,

- Sürdürülebilir sulamanın geliştirilmesi için kırsal altyapının iyileştirilmesi,
- Bölge ulaşımının ve diğer bölgelere ulaşımın iyileştirilmesi,
- Mevcut ve gelecek endüstriler için altyapının sağlanması,
- Suyun, toprağın, havanın ve ilgili ekosistemlerin korunması.

GAP projesi dahilinde GAP Bölge Kalkınma İdaresi (BKİ) tarafından bir dizi mikro çalışma ve pilot proje taahhüt edilmiştir. Bu projeler, GAP BKİ'nin genel eşgüdümünde valiliklerin, belediyelerin, STK'ların, AB ve uluslararası kuruluşların katkıları ve katılımlarıyla kırsal nüfus için eğitim, örgütlenme ve gelir üretimi için gerçekleştirilmektedir.

GAP kapsamında 2006'nın sonu itibariyle toplam gider 23,3 milyar TL'dir (13 milyar Avro). Bu miktar tarım, enerji, ulaşım, sulama, eğitim, sağlık ve diğer kamu hizmetleri gibi bütün proje sektörleri de dahil olmak üzere toplam proje maliyetinin %59.3'üne tekabül etmektedir.

KIRSAL KALKINMAYLA İLGİLİ GAP PROJELERİ

- Sulama Dışı Alanlarda Yürütülen Gelir Getirici Faaliyetler :

2007 BÜTÇESİ: 911.000 TL (510.000 Avro)

GAP bölgelerinde sulanan alanlardaki gelir artışı, bölgedeki sulanmayan alanlarda gelir dengesizliğine sebep olmaktadır. Bu farkı ortadan kaldırmak için tüm toplumsal kesimlerin proje alanındaki kalkınma süreciyle bütünleştirilmesi suretiyle, sulama alanı dışındaki kırsal üretimi ve istihdam olanaklarını artırarak sürdürülebilir kalkınma araçlarında eşit muamelenin sağlanması hedeflenmektedir.

Proje, örnek mantar kültürüyle, örnek bahçe tesisi, arıcılık, ipekböcekçiliği, su ürünleri, kümes hayvancılığı ve mera ve çayırların ıslahı ile toplam 3707 çiftçiye desteklemiştir.

- Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü

2007 BÜTÇESİ : 122.000 TL (68.000 Avro)

Amaçları:

Proje dört amaçtan oluşmaktadır:

- Verimliliğin artırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması suretiyle orman kaynaklarının korunması ve iyileştirilmesi
- Baraj gölleri altında kalacak endemik bitkilerin şimdiden toplanarak belirli merkezlere aktarılması.
- Meraların korunması ve ıslahı
- Atatürk Barajını besleyen mikro havzaların ıslah edilerek sediment taşınmasının engellenmesi.

Proje çerçevesinde GAP illerinde 2007 yılına kadar 1.157.854 adet fidan dağıtılmış ve yaklaşık 958 hektar alan ağaçlandırılmıştır.

- Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM)

BÜTÇE : 246.000 TL (137.000 Avro)

Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), GAP Bölgesindeki kentlerin daha çok kırdan göç etmiş yoksul hanelerin yaşadığı mahallelerinde ve merkezi köy yerleşimlerinde kurulan, kadınlara yönelik merkezlerdir. Bu merkezler kadınlara okuma yazma, ev ekonomisi ve beslenme, sağlık ve hijyen, aile planlaması, anne ve çocuk sağlığı, gelir getirici faaliyetler ile ilgili eğitim hizmetleri sunmaktadır. Eğitim hizmetlerine ek olarak, ÇATOM'lar kadın girişimciliğini destekleme programlarını, sosyal ve kültürel faaliyetlerin düzenlenmesini, erken çocukluk gelişim programlarını ve insani yardım programlarını da üstlenmektedirler.

ÇATOM'ların amacı;

- Kadınların sosyal ve ekonomik gelişimini iyileştirmek,
- Kadınların üretken istihdama katılımını artırmak ,
- Cinsiyet dengeli kalkınma ve kadınların eğitimiyle ilgili bilinci artırmak,
- Kadınların kamusal alana ve kalkınma sürecine katılımlarını teşvik etmektir. Projenin esas amacı, kadınların statüsünün yükseltilmesi ve cinsiyet dengeli kalkınmanın sağlanmasıdır.

Proje valilikler, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içinde üstlenilmiştir. Programlar yerel toplumların katılımı ve katılımcı kadınlar tarafından planlanmakta ve uygulanmaktadır. Yerel düzeydeki ÇATOM'lar, kadınların katılımıyla yönetilmektedir. ÇATOM komiteleri, katılımcı kadınların seçilmiş temsilcilerinden oluşmaktadır.

Proje 1995'te iki ÇATOM'un (biri bir köyde, diğeri de Şanlıurfa ilinin bir gecekondü yerleşiminde) kurulmasıyla başlatılmıştır ve halen GAP Bölgesindeki dokuz ilde 29 ÇATOM mevcuttur. ÇATOM programları ile bölgede 125.000'in üzerinde kişiye ulaşılmıştır.

- AB-GAP Bölgesel Kalkınma Programı (2002-2007)

AB-GAP Bölgesel Kalkınma Programları 7 Aralık 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve Hazine Müsteşarlığı, GAP BKİ ve AB arasında finansman anlaşması imzalanmıştır.

Program, bölgede yaşayan insanların ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmeyi, istikrarlı ekonomik büyümeye katkıda bulunmayı, bölgesel eşitsizlikleri gidermeyi, istihdam kapasitesini ve bölgenin üretkenliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Programın 2002'den itibaren 5 yıllık bir uygulama dönemi vardır. Üç hibe programına tahsis edilecek toplam finansman 46,8 Milyon Avro'dur.

1- Kültürel Mirası Geliştirme Projesi (KMGP)

Projenin hedefi, tarihi değere sahip kültürel dokunun, tahrip edilmeden yörede ve civarında yaşayan insanlarla birlikte korunması, geliştirilmesi ve ekonomik açıdan bölgede yaşayanlara katkı sağlanmasıdır.

Projenin toplam bütçesi 15 milyon Avro olup bu bütçenin 3 milyon Avro'su idari giderler için tahsis edilmektedir.

KMGP projesinin 3 hedefi vardır:

Eğitim: Bölgedeki farklı gruplardan 250 kişinin Avrupa Topluluğu standartlarına uygun olarak proje geliştirme konusunda eğitilmesi hedeflenmektedir.

Projeler: Bölge için katma değer ve istihdam yaratan, kültürel miras ve kültür turizmi alanında geliştirilen projelere toplam 12 milyon Avro tutarında fon tahsis edilmiştir.

Entegre Stratejik Eylem Planı: Bölgedeki kültürel mirasın ve kültür turizminin geliştirilmesi ile ilgili gelecekteki politikalara, planlara, programlara ve bütçelere çerçeve oluşturmak üzere ilgili tüm tarafların katılımıyla “Kültürel Mirasa yönelik Entegre Stratejik Eylem Planının” hazırlanması ve kabul edilmesi hedeflenmektedir.

Uygulama: İlgili Topluluk Standartlarına uygun projeler geliştirmek üzere bölgede 281 kişi eğitilmiştir. Kültürel Mirasa yönelik Stratejik Eylem Planı, Aralık 2006’da hazırlanmış ve onaylanmıştır. Projelerle ilgili teklif çağrısı Mart 2004’te başlatılmış, toplam 121 proje teklifi gelmiş ve bunlardan 32’sinin Temmuz 2005’te sözleşmeleri imzalanmıştır.

2- GAP Bölgesindeki Küçük ve Orta Ölçekli Girişimcileri Destekleme Projesi (GAP-GİDEM Projesi)

Projenin genel amacı, bölgede faaliyet gösteren KOBİ’lerin rekabetçiliklerini artırarak GAP Bölgesindeki ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktır. Daha özel anlamda, proje GAP Bölgesindeki KOBİ’lerin girişimci, operasyonel ve yönetim kapasitelerinin iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca, satış ve ihracat performanslarındaki artış ve istihdam ve verimlilikteki artış da projenin başlıca öncelikleri arasındadır.

Toplam proje bütçesi 7.6 milyon Avrodur.

GİDEM hizmetleri Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa’da bulunan GİDEM Ofisleri tarafından sağlanmaktadır. Batman, Siirt ve Şırnak’tan gelen istekler de bu ofisler vasıtasıyla ele alınmaktadır. Yararlanıcılar, GAP Bölgesinde, özellikle Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa’daki KOBİ’ler ve STK’lardır.

GİDEM ofisleri bilgi, eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmaktadırlar. İş geliştirme hizmetleriyle birlikte bütün GİDEM ofisleri, “fırsat pencereleri” adı verilen yerel ekonomik kalkınma faaliyetlerinde yer almaktadırlar.

3- Kırsal Kalkınma Projesi

Projenin amacı, Türkiye’nin Güneydoğu bölgesindeki kırsal çevrede yaşayan yerel nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesidir. Projenin başlıca iki hedefi vardır:

- Başarılı ve sürdürülebilir faaliyetlerin yürütülebilmesi için Hibe Programı projelerinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi.
- Bölgede kapasitenin geliştirilmesi.

Toplam bütçe 24,2 milyon Avrodur. Bu bütçenin 4,2 milyon Avro’su projelerin izlenmesi ve değerlendirilmesi için tahsis edilmiştir. Proje şu faaliyetleri desteklemektedir:

- Yararlanıcı çiftçilerin ve kırsal kesimdeki KOBİ’lerin gelirinin artırılması
- Tarla ve tarıma dayalı endüstri ürünlerinin iyileştirilmiş işleme ve pazarlama yoluyla kalitelerinin artırılması,
- Tarım dışı faaliyetlerin çeşitlendirilmesi,
- İstihdam yaratılması ve sürdürülmesi,

- Üretim faktörlerinin kullanımının geliştirilmesi,
- Tarım ve kırsal kesimdeki KOBİ faaliyetlerinin yeniden oryantasyonu,
- El sanatları faaliyetlerinin teşvik edilmesi,
- Çevreci tarım ve tarımsal endüstri faaliyetlerinin kolaylaştırılması, biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi,
- Tarımın geliştirilmesi ile bağlantılı altyapının iyileştirilmesi.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler, sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve üniversiteler gibi kâr amacı güden ve gütmeyen kurum ve kuruluşlar projeden faydalanabilirler.

Başvuru çağrıları ve projelerin değerlendirilmesi tamamlanmıştır. Projelerin uygulanması Kasım 2007'ye kadar devam edecektir. Toplam 84 proje uygulanmış olup bunlardan 17'si süt inekçiliği, 1'i besicilik, 2'si suni tohumlama, 12'si koyun ve keçi yetiştiriciliği, 8'i arıcılık, 29'u bitkisel üretim, 10'u gıda işleme ve ekipman temini, 3'ü ipek böcekçiliği ve halı üretimi ve 2'si kırsal kalkınma gibi çok amaçlı projelerdir.

Projeler, hibe miktarına göre aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır:

Küçük Ölçekli Projeler	20.000-50.000 Avro
Orta Ölçekli Projeler	51.000-150.000 Avro
Büyük Ölçekli Projeler	151.000-250.000 Avro

GAP EYLEM PLANI (2008-2012)

GAP Eylem Planı, 18 Haziran 2008 tarihli ve 26910 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan, 2008/11 sayılı Başbakanlık Kararı uyarınca yürürlüğe girmiştir.

GAP Eylem Planı'nın amacı, ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma sağlamak, istihdam oranı açısından ulusal ortalamaya erişmek, altyapıyı iyileştirmek ve GAP Bölgesi'nde yaşayan insanların yaşam kalitesini yükseltmektir.

GAP Eylem Planı ile 2008-2012 döneminde Güneydoğu Anadolu Projesi'nin tamamlanması hedeflenmektedir. GAP Eylem Planı, özellikle sulamaya yönelik temel altyapı ihtiyaçlarını karşılamak ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmak için hazırlanmıştır.

Eylem Planı, dört stratejik kalkınma önceliğine sahiptir;

1. Ekonomik Kalkınma
2. Sosyal Kalkınma
3. Teknik Altyapının Geliştirilmesi
4. Kurumsal Kapasite Oluşturulması

Ekonomik Kalkınma kapsamında şunlar hedeflenmektedir;

- GAP Bölgesi'nde üç Cazibe Merkezi oluşturmak: Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa,

- bölgesel potansiyeli göz önünde bulunduran, KOBİ'ler ve üniversiteler arasındaki işbirliğini teşvik eden bölgesel teşvik politikalarını yeniden şekillendirmek,
- farklı turizm alternatifleri ile birlikte turizm cazibe merkezleri yaratarak ve turizm altyapısını iyileştirerek bölgenin doğal ve kültürel değerlerini geliştirmek,
- tarımsal işletmelere, eğitim ve yayım hizmetleri yoluyla, organik tarımı teşvik etmek için gerekli desteği sağlamak,
- Bölgenin “yenilenebilir enerji” potansiyelini etkinleştirmek.

Sosyal kalkınma kapsamında şunlar hedeflenmektedir;

- tüm eğitim seviyelerinde, fiziksel ve insani altyapıyı geliştirmek ve bölgede yaşayan insanlar için eşit fırsatlar sunmak,
- bölgesel sağlık oranlarının ulusal sağlık oranlarını yakalaması için bölgedeki sağlık hizmetlerini iyileştirmek,
- İŞKUR'un yerel seviyedeki kurumsal kapasitesini güçlendirerek kendi işlerini kurmaları için, mesleki, profesyonel beceriler, eğitim ve danışmanlık hizmetleri vermek,
- kadınların, yaşlıların, gençlerin, çocukların ve engelli insanların yaşam kalitesini ve sosyal durumunu iyileştirmek,
- bölgedeki spor, kültür ve sanatla ilgili tesislerin ihtiyaçlarını, tesislerin mevcut durumunu iyileştirerek gidermek,.

Altyapının geliştirilmesi kapsamında şunlar hedeflenmektedir;

- sulama projelerinin etkinleştirilmesi,
- Cizre ve Silvan Barajlarının inşa etmek,
- otoyol yatırımlarını hızlandırarak, havayolu altyapısını güçlendirerek bölgesel ulaşım ve lojistik hizmetlerini geliştirmek,
- birleşik endüstriyel ve ticari altyapıyı geliştirmek,
- içme suyu, atık su ve katı atık altyapısını iyileştirmek.

Kurumsal Kapasite Geliştirilmesi kapsamında şunlar hedeflenmektedir;

- GAP Bölgesi'nde, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa'da, 3 Bölgesel Kalkınma Ajansı kurmak,,
- bölgedeki Yerel İdarelerin kapasitelerinin artırılmasının yanısıra üretim hizmetlerinin kalitesini geliştirmek,
- sosyal ve kurumsal sermayeyi güçlendirerek özel sektörün, mesleki kuruluşların ve STK'ların gelişimini desteklemek,
- GAP Bölgesel Kalkınma İdaresi'nin kurumsal kapasitesini güçlendirmek.

Eylem Planı için öngörülen mali gereksinimler aşağıda verilmektedir;

Gelişim Eksenleri	Toplam Mali Gereksinimler*
Ekonomik Kalkınma	1 344 213
Sosyal Kalkınma	5 114 770
Altyapının Gelişmesi	20 099 067
Kurumsal Kapasitenin Gelişmesi	121 125
TOPLAM	26 702 065

* Rakamlar güncel fiyat olarak verilmiştir, bin TL

2.6.4. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi

Kaynak: Dünya Bankası

Toplam proje maliyeti: 36,5 milyon Avro

Süresi: 2004 -2012

Projenin amacı, çevreci tarım ve ormancılık faaliyetlerinin benimsenmesi ve kurumsal kapasitenin ve kamu bilincinin artırılması suretiyle doğal kaynakların yönetiminin ve katılımcı planlamanın sağlanmasıdır. Projenin hedefleri aşağıda belirtilmektedir:

- Mera yönetiminin geliştirilmesi, mera ve orman alanlarının rehabilitasyonu,
- Bu alanların bitki örtüsü bakımından zenginleştirilmesi,
- Yem bitkisi üretiminin artırılması,
- Nadasa bırakılan tarım alanlarının azaltılması,
- Çevre dostu tekniklerinin benimsetilmesi,
- Tarım tekniklerinin yol açtığı kirliliğin azaltılması.

Proje, Samsun, Amasya, Tokat, Çorum, Sivas ve Kayseri illerini kapsayan toplam 28 adet Yeşilirmak ve Kızılırmak nehirleri mikro havzalarını hedeflemektedir.

Küçük ölçekli sulamanın, kuruda arazi teraslamanın, bahçecilik ve arıcılık işlerinin kapsamını genişletme, yerel hayvancılığı geliştirme faaliyetleri de dahil olmak üzere yerel halka aile gelirini artırıcı faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yardım edilmiştir. Bunun yanında, Karadeniz'e dökülen sulardaki kirliliğin ölçülmesi ve önlenmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

Faaliyetler nadası azaltmayı, mera alanlarında rehabilitasyonu, demonstrasyonu, sulanan tarım alanlarında yem bitkileri üretimini, kuru tarım alanlarında arıcılık ve bağ bahçe faaliyetlerini, marjinal tarım alanlarının doğru kullanımını ve ağaçlandırmayı kapsamaktadır.

Proje faaliyetleri 5 mikro havzada 2005 yılında başlatılmış olup aynı alanda 2006 yılında da devam etmiştir.

2.6.5 IFAD projeleri

2.6.5.1. Tamamlanmış IFAD projeleri

- Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (1982-1989)

Toplam Bütçe; 110 milyon Avro

Amacı, en yoksul nüfusa sahip olan alanların, özellikle küçük ölçekli, karma yem ve hayvan yetiştiricisi çiftçilerin ve ailelerinin üretim kapasitesinin ve yaşam koşullarının iyileştirilmesidir. Projenin uygulanmasıyla çiftçilerin gelişmiş kırsal teknolojiye uyum sağlamasını sağlamak amacıyla çiftçilere yoğun bir tarımsal yayım programı ve alan demonstrasyonları sunulmuştur.

Proje faaliyetleri bitki korumasını, veterinerlik ve sulama hizmetlerini, pilot yüksek rakımlı mera demonstrasyonunu, saha testlerini ve bitkisel ürünlerin adaptasyon denemelerini içermiştir. Proje, bitki hastalığının kontrolü için ildeki kurumsal kapasiteyi güçlendirmiş ve orijinal tohumluk üretimi için bölge tarımsal araştırma enstitüsünü donatmıştır.

Faaliyetler, hayvan sağlığı ve yetiştiriciliği hizmetleri stratejisinde hastalık kontrolünden hastalığın önlenmesine geçişi teşvik etmiştir. Proje, küçük ölçekli çiftçilerin yeni teknik ambalajları

kullanmalarını ve arıcılık ve süt toplama gibi faaliyetlere başlamalarını sağlamak amacıyla bu çiftçilere kredi desteğinde bulunmuştur. Sulama programlarındaki, yollardaki ve su temini sistemlerindeki iyileştirmeleri desteklemiş ve eğitimin iyileştirilmesine yönelik desteği kapsamıştır.

Proje ile etkili bir yayım hizmeti sunulmaya başlanmıştır. Bu da farklı bitkilerin veriminde %8 ile % 62 arasında bir artışa sebep olmuştur. Bu artış büyük olasılıkla doğrudan ve yalnızca projeyle ilgili değildir. Proje, Erzurum'un 1046 köyünde uygulanmış ve tarımla uğraşan toplam 76,000 hane projeden yararlanmıştır.

- Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi (1990-1999)

Toplam bütçe; 42 milyon Avro

Proje, bu iki ilde yaşayan en yoksul kırsal nüfusun üretim kapasitesini ve yaşam standartlarını artırmayı amaçlamıştır. Hedefleri aşağıda belirtilmektedir:

- Az gelişmiş alanlarda tarımsal üretimin artırılması ve yoksulluğun azaltılması ,
- Kırsal istihdam imkanlarının geliştirilmesi ve küçük ölçekli çiftçiler ve aileleri arasında bireysel girişimlerin ve grup girişimlerinin teşvik edilmesi,
- Çiftçilerin ve ailelerinin, özellikle kadınların yaşam standartlarının iyileştirilmesi.

Faaliyetler, küçük çaplı sulama programlarının yerleştirilmesi, iyileştirilmiş kırsal su temini ve köy yollarının desteklenmesini içermiştir. Proje tarımsal yayım hizmetlerini yeniden düzenlemiş ve köy grubu merkezleri inşa etmiştir. Teknik ambalajları teşvik etmiş ve yoğun koyun üretimiyle hayvancılık uygulamalarını geliştirmiştir.

Faaliyetler, hayvancılık gelişimini, orman arazisinin rehabilitasyonunu ve tarım kredisini desteklemiştir. Proje özellikle kadınlara yönelik arıcılık ve geleneksel halı üretimini içeren gelir getirici faaliyetleri de desteklemiştir (180 halı üretimi ve 580 arıcılık birimi kurulmuştur). Ayrıca, dağlık alanlardaki koyun yetiştirme çiftlikleri yoğun tarıma dönüştürülmüştür. Proje, bölgedeki 35.000 haneye hitap etmiştir.

- Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi (1991-2001)

Toplam Bütçe; 32,80 milyon Avro

Projenin amacı, kırsal altyapının geliştirilmesi ve hayvan ve bitki üretiminde üretkenliğin artırılarak çiftçilerin gelirinin ve yaşam standartlarının artırılmasıdır. Hedefi, en yoksul kırsal nüfusun kendi yaşam koşullarında sürdürülebilir iyileşmeler oluşturmaları için elverişli doğal kaynakları kullanmalarını sağlamaktır. Proje, bölgedeki en yoksul kırsal nüfusu hedef almıştır. Proje kırsal su kaynaklarını geliştirmiş, yolları iyileştirmiş, sulamayı geliştirmiş ve su kullanıcı gruplarının oluşturulmasını desteklemiştir. Yağmur suyuyla beslenen bitkisel ürünlerin üretimini artırmak amacıyla, uygulanan araştırma, yayım ve teknik destek konularında destek sağlamıştır. Hayvancılık ve ormancılık sektörlerini de desteklemiştir.

Arıcılık, ipek böcekçiliği ve dokumacılık gibi gelir getirici faaliyetleri geliştirmek amacıyla kadınlar desteğinin odak noktası olmuştur. Proje, 640 köyde uygulanmış ve 30,000 haneye hitap etmiştir.

1990-97 yılları arasında, ile bağlı kırsal alanlardaki nüfus azalması ülkenin ortalama seviyesinin altında kalarak sırayla % 0.14 ve % 0,69 olarak gerçekleşmiştir. Projenin GSYİH'ye yaptığı katma

değer 1990 ve 1999 yılları arasında 52'den 57 seviyesine yükselmiştir. Ayrıca, Yozgat iline ait GSYİH sıralaması da 65'ten 67'ye çıkmıştır.

- Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (2000-2006):

Toplam Bütçe; 41.5 milyon Avro

Proje ile doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması suretiyle Ordu ve Giresun illerinde yaşayanların gelirlerinin artırılması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde tarım ve gelir getirici faaliyetler, ormancılık, kırsal altyapı, tarımsal kredi ve kurumsal yapılar ile ilgili faaliyetlerin uygulanması hedeflenmiştir.

Faaliyetlerin programlanması, köy düzeyinde Köy Kalkınma Planlarının hazırlanmasıyla başlamıştır. Projenin başarısında çiftçilerin katılımı öngörüldüğünden katılımcı bir kırsal kalkınma yaklaşımı kullanılmıştır. Amaçları aşağıda belirtilmektedir:

- Tarımsal üretimde, hayvan yetiştiriciliğinde ve bitki üretiminde (sığır ve koyun yetiştiriciliği, süt üretimi ve arıcılık) verimi artırmak amacıyla, ileri teknik ve yönetim uygulamaları da dahil olmak üzere yaygın faaliyetlerinin desteklenmesi ve yem bitkisi üretiminin ve kullanımının yaygınlaştırılması,
- Ağaçlandırma faaliyetleri ile ormanların geliştirilmesi ve orman alanlarında yaşayan kesiminin erozyon kontrolü ve çayır ve mera yönetimi konularında desteklenmesi.
- Köy yollarının yapılması, küçük ölçekli sulama sistemlerinin kurulması ve köylülerin su yönetimiyle ilgili konularda eğitilmesi suretiyle köylerdeki sulama sistemlerinin iyileştirilmesi.

Ordu ilindeki 140 köy ve Giresun ilindeki 140 köy olmak üzere kalkınma planları tamamlanmış ve projeler uygulanmıştır.

Proje, gelir getirici faaliyetler yaratılarak çiftçilerin fiziksel çevresinin geliştirilmesi ve gelirlerinin artırılması amacıyla tasarlanmıştır. Bu amaçla, altyapının iyileştirilmesi, hayvancılık, ormancılık ve bitki çeşitliliği ile ilgili eğitimler gibi faaliyetler uygulanmıştır.

Bölgede altyapı, ağaçlandırma ve kredi kullanımı alanında belirgin iyileşmeler olmuştur. Bu çerçevede, çiftçiler tarafından düşük faiz oranlarıyla krediler kullanılmıştır (bitkisel, hayvansal ve meyve üretimleri için). Ordu'da 688 aile toplam 1,62 milyon Avro tutarındaki kredilerden faydalanmış, dolayısıyla yaklaşık 3200 kişiye istihdam sağlanmıştır.

Ordu'da gerçekleştirilen diğer bir önemli faaliyet de kivi üretiminin geliştirilmesidir. Çiftçiler koruma yöntemleriyle ilgili eğitilmiştir. Depolama tesisleri kurulmuş ve kivi üretiminden sağlanan daha yüksek gelir nedeniyle kivi üretimi, geleneksel fındık üretiminin alternatifi haline gelmiştir.

Hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri suni tohumlama ile geliştirilmiştir. Proje çerçevesinde Ordu'da Çiftçi Eğitim Merkezi inşa edilmiş ve çiftçiler yeni tarım yöntemleri ve teknolojileri ile ilgili eğitilmişlerdir.

Projeye özgü bir özellik olarak ilk kez Köy Kalkınma Planları hazırlandıktan sonra faaliyetler uygulamaya geçmiş, çiftçiler köy kalkınma komiteleri aracılığıyla faaliyetleri izleyebilmişlerdir.

Program katılımcı yöntemlerle uygulanmıştır. Tarımsal faaliyetlerde kararların ve uygulamaların şekillendirilmesi ile ilgili çiftçilerin katılımı %20-40 olmuştur. Bu durum projenin sürdürülebilirliğini artırmıştır.

2.6.5.2. Devam Eden IFAD Projeleri

- Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi (2005-2012)

Toplam Bütçe: 24 milyon Avro

Proje, Sivas ve Erzincan'daki az gelişmiş bölgelerde tarımsal verimliliğin ve gelir seviyesinin artırılması amacıyla küçük aile işletmelerinin desteklenmesini, sosyal ve tarımsal altyapının iyileştirilmesini ve kırsal yaşam standartlarının yükseltilmesini hedeflemektedir.

Proje, uygulama aşamasında belirli kriterlere göre seçilecek olan en fakir 200 köyde uygulanacak ve yaklaşık 2000 kişi proje sürecinde yer alacaktır. Projenin amaçları aşağıda belirtilmektedir:

- Sivas ve Erzincan illerinin az gelişmiş bölgelerinde tarımsal verimliliğin ve fakir kesmin gelir seviyesinin artırılması ,
- Kırsal istihdam olanaklarının yaygınlaştırılması ve küçük aile işletmelerindeki bireysel ve grup girişimlerinin desteklenmesi,
- Sosyal ve üretken altyapının iyileştirilmesi,
- Fakirlerin güçlendirilmesi,
- Fakirlerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi
- Kurumsal yapılanma.

Proje bileşenleri aşağıda belirtilmektedir :

- Kurumsal kapasitenin geliştirilmesini, kooperatiflerin kalkındırılmasını, köy kooperatifleri yöneticilerinin eğitilmesini ve topluluk ve kooperatif girişim fonunun oluşturulmasını kapsayan **Topluluk ve Kooperatif Kalkındırma.**
- Bitkisel üretimin, tarımsal ormancılığın ve hayvansal üretimin geliştirilmesini kapsayan **Tarımsal Kalkınma**
- **Proje Yönetimi ve Desteği**

Proje faaliyetleri, 120'si Sivas'ta 80'i Erzincan'da olmak üzere 200 fakir köyde hazırlanan köy kalkınma planlarının çerçevesinde uygulanmaktadır.

- Diyarbakır- Siirt- Batman Kalkınma Projesi (2006-2011)

Toplam Maliyet: 30 milyon Avro

Projenin amacı, Türkiye'nin yoksulluğu azaltma yönündeki ulusal stratejisi paralelinde Diyarbakır, Batman ve Siirt illerindeki fakir kırsal nüfusun ekonomik ve sosyal statüsünü iyileştirmektir. Projenin spesifik amaçları aşağıda belirtilmektedir:

- Program alanındaki fakir kırsal köylerde ekonomik verimliliğin ve yaşam kalitesinin mevcut üretim ve istihdam modellerine dayanarak iyileştirilmesi;

- Tarım ve tarım dışı alanda kâr getiren yeni kırsal işletmelerin kurulması ve mevcut işletmelerin geliştirilmesi suretiyle gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve istihdamın artırılması
- Yukarıda bahsedilen amaçlara ulaşılması için gereken bireysel ve kurumsal becerilerin geliştirilmesinin desteklenmesi suretiyle Programın hedef gruplarının üyelerinin istihdam edilebilirliğinin en iyi duruma getirilmesi.

Programın amaçlarına ulaşmak için program üç bileşen altında düzenlenecektir: (i) Köy Geliştirme Programı, (ii) Kırsal Ekonomik Büyüme, (iii) Kırsal Fakirliği Azaltmaya yönelik Bireysel ve Kurumsal Kapasite Oluşturma.

Proje, IFAD Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır fakat henüz yürürlükte değildir.

2.7 TARIM VE KIRSAL KALKINMA PROGRAM VE PROJELERİ DENEYİMLERİ

Bu bölümde, Topluluk finansmanı ve diğer ikili ve çok taraflı yardımlar ile yürütülen program ve projelerin başlıca sonuçları gözden geçirilmektedir.

Kırsal kalkınma konusu son zamanlara kadar genel kalkınma politikası bağlamında değerlendirilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) koordinatörlüğünde hazırlanan kalkınma planları kırsal kalkınma girişimleri için başlıca referans olmuştur. Üç yıllık Orta Vadeli Program (ilki 2006-2008 dönemi), yıllık programlar ve yıllık yatırım programları kalkınma planlarının uygulanması için başlıca araçlar olmuşlardır.

Kırsal kalkınmaya yönelik başlıca faaliyetler, büyük ölçüde kırsal ve tarımsal altyapının iyileştirilmesini, tarımsal üretimin artırılmasını, sağlık ve eğitim hizmetlerinin sağlanmasını sonuç olarak kırsal toplumun gelir ve refahının yükseltilmesini amaçlayan sektörel uygulamalar yanında, entegre kırsal kalkınma projelerinin ve bölgesel kalkınma planlarının uygulamalarını kapsamıştır.

1960 yılında hazırlanan ilk Ulusal Kalkınma Planıyla birlikte planlama sürecinin başlatılmasından sonra ülkenin çeşitli illerinde ve bölgelerinde “kırsal kalkınma projelerinin” uygulamasına başlanmıştır. Projeler/programlar ile daha çok doğal kaynakların (örneğin sulama projelerinde suyun) daha iyi kullanılmasını ve bölgesel sosyo-ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Altyapı yatırımları, bitkisel ve hayvansal üretimin iyileştirilmesi, gelirin artırılması, çevrenin ve kırsal mirasın korunması ile kırsal kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla yerel faaliyetlerin düzenlenmesi gibi uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Kırsal kalkınma kapsamında AB finansmanlı projeler vasıtasıyla kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi uygulamalarına başlanmıştır.

Projelere çeşitli uluslararası kaynaklar katkıda bulunmuştur. Söz konusu finansman kaynakları kapsamında Dünya Bankası (DB), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP/BMKG), İslam Kalkınma Bankası (IDB), Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA), Avrupa Birliği (AB) önemli olanlardır. İlk kırsal kalkınma projesi, Dünya Bankası ve IFAD destekli, 1972’de başlatılan “Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesidir.” Bu projeden sonra IFAD desteği ve diğer finansman kaynaklarının kullanıldığı çeşitli kırsal kalkınma projeleri uygulanmıştır.

Programların değerlendirilmesi uygulamalarına Türkiye’de yeni başlanmış olup uygulama henüz sistematik olmayıp, değişik kriterlerle yapılmaktadır. Çünkü; her bir değerlendirme, özellikle de

uluslararası finansman içeren değerlendirmeler kaynak kuruluşun iç kurallarına uygun olarak yapılmaktadır. Bu sebeple geçmişteki programlardan elde edilen deneyimi doğrudan birtakım belirtilerle bütünleştiren genel bir tablo elde etmek oldukça zor bir konudur.

bürokratik işlemler (yavaş fon akışı, gecikmeler) ve idari yapılar (çok fazla merkezileşme, yararlanıcıların az projeye sahip olması) genel deneyimler arasında görülmektedir.

IPARD yaklaşımı ile bu projeler arasındaki en belirgin farklar aşağıda belirtilmektedir:

- Kırsal kalkınma projeleri genellikle sektörel olup küçük çiftliklere sahip üreticilerin gelirini, tarımda daha yüksek seviyelerde verim sağlayarak ve gelişmiş teknolojiler kullanarak artırmaya odaklanmaktadır. Gıda güvenliği konularına çok az oranlarda önem verilmekte veya hiç gündeme gelmemektedir. Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi faaliyetlerinin fakirliği azaltmak üzere tamamlayıcı çözümler sağlayacağına yönelik herhangi bir bulgu bulunmamaktadır.
- Alan bakımından odak noktası bölgesel seviyede olup, bölge seçiminde fakirlik kriterleri baz alınmaktadır. Tarımsal işgücünün dışarıya göç etmesi bağlamında kırsal kent arası gelişmişlik farklılıkları ve bu durumun tarım uygulamaları üzerindeki sonuçları dikkate alınmamaktadır.

2.7.1. TRUP Projesi : Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (KBKYP)

TRUP kapsamında çıkarılan en önemli ders, idare ve yönetim ile ilgilidir. Örneğin, Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programında destek için başvuruların birinci ve ikinci etabı arasında, başvuruların niteliğinde önemli bir iyileşme olmuştur. Bunun sebebi, ikinci teklif çağrılarının yayınlanmasından önce kullanımı kolay bir başvuru rehberinin (Rehberler, Hibe Anlaşmasını, Hibe Protokolünü ve başvuru formlarını içeren) hazırlanması ve söz konusu rehberin 8500 adet baskısının yapılarak İl Tarım Müdürlüklerine dağıtılmasıdır.

Üçüncü etabın uygulanması için:

- Potansiyel KBKYP yararlanıcıları için yerel bilgi ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesine ve daha fazla eğitim faaliyetinin düzenlenmesine.
- KBKYP başvuru formlarının ve prosedürlerin daha da basitleştirilmesine karar verilmiştir.

TRUP, programın ilk etabında beş yatırım konusuyla sınırlıyken, ikinci etabındaki ekonomik yatırımlar konusu da dahil olmak üzere, finanse edilen faaliyetler genişletilmiştir.

Sonuç olarak, yerel aktörlerin harekete geçirilmesinde TRUP ile elde edilen deneyim, özellikle LEADER yaklaşımının uygulanması için oldukça faydalı olabilecektir. TRUP projesi, hazırlık aşamasındaki Ulusal Kırsal Kalkınma Planı kapsamındaki yerel kalkınma stratejileri için kapasite oluşturmaya yönelik öncelikler ile örtüşmektedir.

TRUP projesinin, Eksen 2'nin yerel kalkınma stratejilerinin teşvik edilmesi amaçlarıyla örtüşen kapasite oluşturma amaçları bulunmaktadır. Ancak, kapasite oluşturmaya yönelik yöntem ve uygulama LEADER ve TRUP arasında farklılık göstermektedir. IPARD kapsamındaki LEADER yaklaşımı ile ilgili çalışmalar TRUP'dan farklı özelliklere sahiptir. En önemli farklılık, LEADER ile belirli bir sektördeki bireysel eylemler için değil, zamana yayılarak gerçekleştirilen ve çok sektörlü ve entegre eylemlere yönelik strateji içeren bir kamu-özel ortaklığının (Yerel Eylem Grupları gibi) kurulmasıdır.

TRUP kapsamında, ağ oluşturma faaliyetleri ve yerel önceliklere göre finansman tahsis etme durumları bulunmamaktadır.

Fakat TRUP ile elde edilen deneyim IPARD için oldukça faydalıdır ve programın hazırlanması sırasında bu deneyim kullanılmıştır.

2.7.2. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (EADP-DAKP)

DAKP ve halen yürütülen projelerden elde edilen deneyim aşağıdaki konuları işaret etmektedir:

- Hazırlık aşamasında sadece bürokratik işlemlerle değil, aynı zamanda proje konseptlerinin geliştirilmesinde ve uygulama sırasındaki desteğin izlenmesinde de yeterli yardımın sağlanmasının önemi,
- Karmaşık başvuru prosedürlerinin AB finansmanlı hibe programlarına erişilebilirlik üzerindeki sınırlayıcı etkisi,
- Mali Muhtıranın imzalanmasından başvuru sahiplerine yönelik rehberlerin hazırlanıp onaylanmasına kadar kaybedilen zaman miktarı, sözleşmeye yönelik sınırlı süre göz önünde bulundurulduğunda, bunun etkisi genellikle uygulama için mevcut sürenin azaltılması şeklinde olmuştur.
- Programlar arasında ve çok bileşenli “entegre” kırsal kalkınmada yer alan uygulama ajansları arasında gelecekte uygulama tasarımının basitleştirilmesini gerektiren koordinasyon ve sinerji zorlukları,
- Finanse edilen projelerin sürdürülebilirliğinin proje seçiminde kilit faktör olmasının önemi.

2.7.3. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

GAP Master Planı hazırlandıktan sonra proje, turizme ve cinsiyet konularına yatırım da dahil bölgede tam bir sosyo-ekonomik gelişimi hedefleyen çok sektörlü bir proje haline gelmiştir. 2002’de GAP Master Planı, bir Bölgesel Kalkınma Planı olarak revize edilmiştir.

IPARD programlama süreci sırasında Yönetim Otoritesi, çeşitlendirme tedbirinin tasarımı için GAP projesi ile elde edilen engin deneyimi kullanmıştır:

- Sulama dışı alanlarda örnek mantar kültürü, örnek bahçe tesisi, arıcılık, ipek böcekçiliği, su ürünleri, kümes hayvancılığı ve çayır ve meraların ıslahını içeren gelir getirici faaliyetler,
- Fidanların dağıtımı, ağaçlandırma faaliyetleri ve erozyon kontrolü,
- Kadınların sosyal ve ekonomik durumunu ve üretken istihdama katılımlarını artırmaya yönelik Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM)

AB-GAP Bölgesel Kalkınma Programı (2002-2007) aşağıdaki belirtilen hibe projeleri ile bölgesel kalkınmaya yardımda bulunmuştur:

- Kültürel Miras Geliştirme Projesi (KMGP)
- GAP Bölgesindeki KOBİ’leri destekleme projesi (GAP-GİDEM Projesi)
- Gelirin iyileştirilmesini, işleme ve pazarlama yoluyla tarla ve tarım-endüstri ürünlerinin kalitesinin iyileştirilmesini, tarım dışı faaliyetlerin çeşitlendirilmesini, el sanatları faaliyetlerinin teşvik edilmesini, çevrenin korunmasını ve altyapının geliştirilmesini hedefleyen Kırsal Kalkınma Projesi

2.7.4. IFAD Projeleri

Kısım 2.6.5'te bahsedildiği gibi, IFAD destekli çeşitli kırsal kalkınma projeleri uygulanmaktadır.

Bu projelerin amacı, bölgedeki fakir insanların, özellikle geçimlik tarımla uğraşan çiftçiler ve ailelerinin üretim kapasitesinin ve yaşam koşullarının aşağıdaki yollarla iyileştirilmesidir:

- En az gelişmiş bölgelerde tarımsal üretimin artırılması,
- Kırsal istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve küçük çiftçiler ve aileleri arasında bireysel ya da grup girişimlerinin teşvik edilmesi
- Çiftçilerin ve ailelerinin, özellikle de kadınların yaşam standartlarının iyileştirilmesi.
- IFAD projesi deneyimi, fakirlerin resmi kırsal mali hizmetlere erişimde karşılaştıkları güçlükleri ön plana çıkarmıştır. Yüksek ticari kredi maliyeti, çiftçilerin, özellikle de küçük ve fakir çiftçilerin ticari kaynaklardan faydalanma isteklerini ve yeteneklerini büyük ölçüde azaltmıştır. Sonuç olarak tarım, yatırım kaynaklarından daha da yoksun kalmıştır⁵⁷.

Bu projeler aynı zamanda projelerin düzgün ve başarılı bir şekilde uygulanmasına engel oluşturan uzun ve karmaşık bürokratik prosedürlerin olumsuz etkilerine de işaret etmişlerdir. Sadece IFAD kapsamında değil, Dünya Bankası gibi diğer kaynakların kullanımı kapsamında öne çıkan zorluklar aşağıda yer almaktadır:

- Kabul edilen projelerin duyurulması sürecindeki gecikmeler,
- Ödemelerdeki süreç ve gecikmeler,
- Muadil fonları da dahil olmak üzere fon akışının sağlanmasında yaşanan zorluklar.

Bazı durumlarda yeniden portföy yapılandırması, kısmi kredi iptali ya da yeniden kaynak tahsisi gerekmiştir. Bunun sonucunda projenin uygulanması sırasında kredi anlaşmalarında düzeltmeler yapılmış ve proje idaresi düzenlemeleri değiştirilmiştir. (Kaynak: Ülke Stratejik Fırsatlar Belgesi).

Gelecekteki proje tasarımları, uygulama için zamanında fon akışına yönelik etkili düzenlemelerin yanı sıra mal ve hizmet alımlarına yönelik prosedürlerin de belirlenmesinde açık olmalıdır⁵⁸.

Son olarak, IFAD'ın entegre ve alan tabanlı yaklaşımının Türkiye bağlamında uygulanmasının zor olmasından dolayı, kurumlar arasında koordinasyonu minimuma indirmek üzere proje tasarımında aşırı karmaşıklıklardan uzak durulmasının önemi ortaya çıkmıştır.

Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) ve toplum temelli kuruluşların sadece proje destek hizmeti sağlayıcıları olarak değil, aynı zamanda sosyal hareket ve değişimin aktif ajansları olarak katılımlarının teşvik edilmesi için yenilikçi çözümlerin getirilmesi ihtiyacı doğmuştur.

⁵⁷ Kırsal alandaki maddi durumu yetersiz müşterilere hizmet alanında ülkenin en önemli finans kuruluşu T.C. Ziraat Bankası A.Ş'nin, finansman konusundaki isteksizliğini telafi etmek için devlet, tarım kredi kooperatifleri ve (ORKÖY Fonu olarak bilinen) bir orman köyü fonu dahil olmak üzere çok sayıda sübvansiyonlu borçlanma aracı oluşturmuştur

⁵⁸ Ulusal bütçe süreci, bir takvim yılının ilk çeyreğinde kalkınma fonlarına erişimi engellemeye devam etmektedir. Bu, ödeme tarihleri üzerinde önemli olumsuz etkileri olmuş bir özelliktir. Fonların zamanında akışını kolaylaştırmak ve alım faaliyetlerini hızlandırmak için 2005'te IFAD sponsorluğundaki Sivas Erzincan Kırsal Kalkınma Projesinin idaresini kolaylaştırmak amacıyla BMKP'nin sözleşme kapsamında üçüncü taraf olduğu bir girişim başlatılmıştır. Bu yaklaşımın uygunluğu ve geçerliliği, Proje işlevsel hale geldikten sonraki yıl içinde açık hale gelmelidir.

2.8. IPARD VE DİĞER FİNANSMAN ARAÇLARI ARASINDA TAMAMLAYICI UNSURLAR

2.8.1. Tarım ve kırsal kalkınma programlarının bütçeleri

Tarım Kanunu ve Tarım Stratejisinde (2006-2010) tanımlanan araçlar çerçevesinde tarım ve kırsal kalkınma bütçesi yıllık olarak tahsis edilmekte ve Maliye Bakanlığına sunulmaktadır. Bu çerçevede, tarım ve kırsal kalkınma ile ilgili 2007 için önerilen bütçe toplam 5, 233 milyar TL'dir. Her araç için fon tahsisi Tablo 62'de gösterilmektedir.

Tablo 60. 2007 yılı için Tarımsal ve Kırsal kalkınmayı destekleme bütçesi⁵⁹

DESTEK	TAHSİS EDİLEN MİKTAR Milyon TL
DOĞRUDAN GELİR DESTEĞİ	2.565,0
FARK ÖDEMELERİ	
PAMUK DESTEĞİ	700,9
AYÇİÇEĞİ DESTEĞİ	185,8
SOYA FASÜLYESİ DESTEĞİ	4,9
KANOLA DESTEĞİ	5,4
MISIR DESTEĞİ	239,5
ZEYTİN YAĞI DESTEĞİ	13,1
HUBUBAT DESTEĞİ	410,0
ÇAY DESTEĞİ	94,0
TELAFİ EDİCİ ÖDEMELER	
PATATES SİĞİLİ DESTEĞİ	20,0
ALTERNATİF ÜRÜN DESTEĞİ (TÜTÜN)	0,1
ÇAY BUDAMA TAZMİNATI	56,0
HAYVANCILIK DESTEKLERİ	
YEM BİTKİSİ ÜRETİMİ DESTEĞİ	245,9
YEM BİTKİSİ ÜRETİMİ İÇİN MAKİNE VE EKİPMAN DESTEĞİ	9,5
SERTİFİKALI YEM BİTKİLERİ TOHUMLUK ÜRETİMİ DESTEĞİ	1,4
GEBE DÜVE ALIM DESTEĞİ	4,2
BUZAĞI DESTEĞİ	74,5
SUNİ TOHUMLAMA DESTEĞİ	36,3
SÜT DESTEĞİ	161,8
SABİT YA DA SEYYAR SAĞIM ÜNİTELERİ VE SOĞUTMA TANKLARI DESTEĞİ + GÜBRE ÇUKURU DESTEĞİ	52,3
İPEK BÖCEĞİ DESTEĞİ	1,2
TIFTİK KEÇİSİ (ANGORA YÜNÜ) DESTEĞİ	1,3
KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN DESTEK	31,8
HAYVAN HASTALIKLARINDAN ARI BÖLGE OLUŞTURMAYA İLİŞKİN DESTEK	17,1
HAYVAN KAYIT SİSTEMİ DESTEKLEMESİ	2,0
HAYVAN AŞILAMA HİZMETLERİ DESTEKLEMESİ	2,1
HAYVAN GEN KAYNAKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN	2,3

⁵⁹ 2007 için önerilen bütçe

DESTEK	
ARICILIK DESTEĞİ	27,5
SU ÜRÜNLERİ DESTEĞİ	23,4
HAYVANSAL ORIJINLI İŞLETMELERDE VETERİNER HEKİM ÇALIŞTIRILMASI DESTEĞİ	2,7
ET DESTEĞİ	12,7
TARIM SİGORTASI DESTEĞİ	
BITKİSEL ÜRÜN SİGORTASI DESTEĞİ	17,0
SÜT SİĞİRİ SİGORTASI DESTEĞİ	22,7
SERA SİGORTASI DESTEĞİ	5,1
KÜMES HAYVANLARI SİGORTASI DESTEĞİ	0,8
HASAR FAZLASI DESTEĞİ	0,003
DİĞER TARIM SİGORTALARI DESTEĞİ	4,4
ÇEVRE DESTEĞİ (ÇATAK) (ARIP)	2,5
KIRSAL KALKINMA DESTEKLERİ	
KÖY BAZLI KATILIMCI YATIRIM PROGRAMI DESTEĞİ (ARIP)	25,9
KIRSAL KALKINMA YATIRIMLARININ DESTEKLENMESİ PROGRAMI	90,0
SERTİFİKALI TOHUM KULLANIM DESTEĞİ	30,0
SERTİFİKALI FİDAN KULLANIM DESTEĞİ	20,0
KURUMSAL KAPASİTE GELİŞTİRME DESTEĞİ (IRFO) (ARIP)	4,5
ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME (AR&GE) DESTEKLERİ	5,0
	5.233,0

Kaynak: TKB

Tarım ve kırsal kalkınma bütçesi için tahakkuk rakamları (harcama), aşağıdaki Tablo 63'te verilmektedir:

Tablo 61. Tarımsal Destekleme Ödemeleri ⁽¹⁾ (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Tarımsal Destekleme Ödemeleri ⁽¹⁾	(Cari Fiyatlarla, Milyon YTL)				
	2002	2003	2004	2005	2006 ⁽²⁾
Doğrudan Gelir Desteği	1877	2530	2480	2352	2670
Hayvancılık Destek Ödemeleri	75	126	209	345	660
Tarım Reformu Uygulama Projesi ⁽³⁾	84	51	31	3	30
Prim Desteği Ödemeleri ⁽⁴⁾	200	269	294	650	950
Çay ve Budama Desteği	0	39	70	113	150
Tarım Ürünleri Sigortası	0	0	0	0	20
Sertifikalı Tohum/Süt Desteği	0	0	0	0	15
Alternatif Ürün Destekleri (Patates)	0	0	0	8	15
Kırsal Kalkınma Desteği	0	0	0	0	50
Gübre Desteği	0	0	0	0	0
Hububat Desteği	0	0	0	209	315
TOTAL	2276	3015	3084	3680	4875

(1) Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Bütçesinden yapılan ödemelerdir.

(2) Tahmini harcamalar

(3) 2002 yılı ödemelerinin tamamı tütün, 2004 ödemelerinin 4 milyon YTL'si şeker pancarı için yapılan ödemelerdir.

(4) Kütlü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola ve dane mısıra verilmektedir.

Kaynak:DPT

2.8.2. IPARD benzeri kırsal kalkınma programları için bütçe

Yukarıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanan kırsal kalkınma finansman programları arasında TRUP KBKYP ve KKYDP hem kapsam hem de coğrafi boyut bakımından IPARD ile benzerlikler taşımaktadır.

IPARD finansmanının mevcut olan finansman kaynaklarına sağladığı katkıyı değerlendirmek amacıyla aşağıdaki bütçe rakamları verilmiştir:

Bu iki program için toplam kamu katkısı, sözleşmesi yapılmış toplam 1256 proje için toplam 152,4 milyon TL'dir (87 milyon Avro)(Tablo 64 ve 65). Projenin yatırım türleri, bir başka deyişle hayvansal ürünlerin ve su ürünlerinin işlenmesine ve pazarlanmasına yapılan IPARD benzeri yatırımlar göz önünde bulundurulduğunda, bu yatırımların payı toplam projelerin %20,3'üne tekabül etmektedir.

Tablo 62. Türkiye’de IPARD finansmanının katkısı konusunu ele almaya yönelik il bazında KBKYP ve KKYDP bütçe rakamları

	Destek Program Türü	Hibe Desteği Alan Proje Sayısı	Toplam Proje Gideri	Kamu Katkısı (YTL)	Kamu Katkısı (euro)
ADANA	KKYDP	6	1 602 836	752 121	429 783
ADYAMAN	KBKYP	12	2 187 898	949 062	542 321
AFYON KARAHİSAR	KKYDP	11	3 600 501	1 768 678	1 010 673
AĞRI	KKYDP	5	1 724 400	851 700	486 686
AKSARAY	KKYDP	2	699 642	349 821	199 898
AMASYA	KKYDP	10	2 652 396	1 433 133	818 933
ANKARA	KKYDP	11	4 221 161	1 701 785	972 449
ANTALYA	KKYDP	47	15 213 811	7 145 980	4 083 417
ARDAHAN	KBKYP	8	2 224 794	1 143 178	653 245
ARTVİN	KBKYP	9	2 221 403	1 524 352	871 058
AYDIN	KKYDP	17	9 234 435	3 024 903	1 728 516
BALIKESİR	KKYDP	20	14 364 382	3 124 286	1 785 306
BARTIN	KKYDP	0	0	0	0
BATMAN	KBKYP	22	4 901 593	2 580 962	1 474 835
BAYBURT	KKYDP	3	990 359	495 180	282 960
BİLECİK	KKYDP	1	348 033	174 017	99 438
BİNGÖL	KKYDP	4	1 306 892	653 446	373 398
BİTLİS	KKYDP	8	2 379 857	1 104 983	631 419
BOLU	KBKYP	15	3 007 152	1 465 789	837 594
BURDUR	KBKYP	24	5 705 835	2 973 009	1 698 862
BURSA	KKYDP	22	10 301 993	3 789 312	2 165 321
CANAKKALE	KBKYP	18	5 798 865	2 752 979	1 573 131
ÇANKIRI	KKYDP	2	704 729	349 865	199 923
ÇORUM	KKYDP	5	1 747 817	794 378	453 930
DENİZLİ	KBKYP	18	5 089 276	2 879 451	1 645 401
DIYARBAKIR	KKYDP	219	16 333 226	7 583 264	4 333 294
DÜZCE	KKYDP	2	443 096	221 548	126 599
EDİRNE	KKYDP	0	0	0	0
ELAZIĞ	KKYDP	13	4 545 005	2 228 977	1 273 701
ERZİNCAN	KKYDP	12	4 546 111	1 893 355	1 081 917
ERZURUM	KKYDP	21	6 526 387	3 153 164	1 801 808
ESKİŞEHİR	KKYDP	21	5 081 017	2 535 642	1 448 938
GAZİANTEP	KKYDP	8	2 852 362	1 391 681	795 246
GİRESUN	KKYDP	3	1 508 000	494 500	282 571
GÜMÜŞHANE	KBKYP	23	2 359 954	1 277 021	729 726
HAKKARİ	KKYDP	8	2 518 467	1 242 579	710 045
HATAY	KBKYP	13	3 838 705	1 714 579	979 759
IĞDIR	KKYDP	2	671 485	335 742	191 853
ISPARTA	KKYDP	29	16 446 717	5 939 556	3 394 032
İSTANBUL	KKYDP	2	676 761	338 381	193 361
İZMİR	KKYDP	21	10 429 866	3 658 361	2 090 492
KAHRAMANMARAŞ	KKYDP	42	11 639 514	5 769 518	3 296 867
KARABÜK	KKYDP	2	795 552	345 620	197 497
KARAMAN	KBKYP	13	2 188 619	1 287 301	735 601
KARS	KKYDP	7	2 593 765	1 074 517	614 010
KASTAMONU	KKYDP	6	1 281 181	587 167	335 524

	Destek Program Türü	Hibe Desteği Alan Proje Sayısı	Toplam Proje Gideri	Kamu Katkısı (YTL)	Kamu Katkısı (euro)
KAYSERİ	KKYDP	8	2 873 543	1 498 769	856 439
KIRIKKALE	KKYDP	0	0	0	0
KIRKLARELİ	KKYDP	8	1 443 909	660 533	377 447
KİRŞEHİR	KKYDP	8	2 750 370	1 246 706	712 403
KİLİS	KKYDP	4	1 982 876	695 938	397 679
KOCAELİ	KKYDP	2	686 948	343 474	196 271
KONYA	KBKYP	16	4 135 721	2 123 811	1 213 606
KÜTAHYA	KKYDP	14	2 669 748	1 243 624	710 642
MALATYA	KBKYP	25	3 566 026	1 914 074	1 093 757
MANİSA	KKYDP	42	14 012 365	6 586 240	3 763 566
MARDİN	KKYDP	22	7 597 755	3 738 452	2 136 258
MERSİN	KKYDP	32	11 852 702	5 402 919	3 087 382
MUĞLA	KKYDP	44	6 648 435	2 950 870	1 686 211
MUS	KKYDP	2	698 095	349 048	199 456
NEVŞEHİR	KKYDP	3	1 016 900	508 450	290 543
NİĞDE	KBKYP	18	4 274 541	3 123 811	1 785 035
ORDU	KKYDP	10	3 276 332	1 507 816	861 609
OSMANİYE	KKYDP	13	5 212 063	2 171 063	1 240 607
RİZE	KBKYP	20	4 840 657	3 184 113	1 819 493
SAKARYA	KKYDP	1	502 151	175 000	100 000
SAMSUN	KKYDP	26	8 448 395	3 435 614	1 963 208
SANLIURFA	KKYDP	4	1 401 847	653 224	373 271
ŞİRT	KKYDP	10	3 169 581	1 584 791	905 595
SİNOP	KKYDP	23	6 985 492	3 478 371	1 987 641
SİVAS	KKYDP	48	10 394 227	5 105 783	2 917 590
SIRNAK	KKYDP	1	661 341	330 670	188 954
TEKİRDAĞ	KKYDP	16	2 559 968	1 219 955	697 117
TOKAT	KBKYP	28	6 197 045	3 506 455	2 003 689
TRABZON	KKYDP	4	1 390 480	695 240	397 280
TUNCELİ	KKYDP	1	325 116	162 558	92 890
UŞAK	KKYDP	7	2 660 271	1 207 330	689 903
VAN	KKYDP	16	6 048 550	2 635 921	1 506 241
YALOVA	KKYDP	8	2 847 383	1 378 428	787 673
YOZGAT	KKYDP	5	1 640 699	780 495	445 997
ZONGULDAK	KKYDP	0	0	0	0
Toplam Türkiye					87 116 794

Kaynak: TKB

Tablo 63. KBKYP ve KKYDP’de yatırım türlerine göre projelerin dağılımı (Etap 1 + 2)

EKONOMİK YATIRIMLAR	SAYISI	ORANI %
Seracılık	91	8,4
Bitkisel ürün işleme ve paketlenme	328	30,4
Hayvansal ürün işleme ve paketlenme	217	20,0
Depolama	143	13,0
Su ürünleri işleme ve paketlenme	4	0,3
Mısır kurutma	32	2,9
Bireysel sulama	261	25,0
TOPLAM	1076	100,0
ALTYAPI YATIRIMLARI	SAYISI	ORANI %
Köy yolu	40	22,2
Köy içme suyu	24	13,3
Köy kanalizasyonu	52	29,0
Grup sulama	64	35,5
TOPLAM	180	100,0
GENEL TOPLAM	1256	
Kaynak: TKB		

2.8.3. IPARD ve Ulusal destekler arasında tamamlayıcı unsurlar

Tamamlayıcılık prensibi, IPA/IPARD fonlarına ilişkin 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü Madde 3 çerçevesinde ortaya konulmaktadır. IPARD ve ulusal destek programlarının tamamlayıcı unsurları kapsamında; ulusal programlar ve IPARD arasında ne gibi etkileşimler olacağı, birbirlerini nasıl tamamlayacağı ve IPARD yatırımlarının program kapsamındaki sektörlerle ne şekilde katma değer sağlayacağı ele alınarak, IPARD Programının uygulanmasında fonların etkin bir şekilde kullanımını sağlayacaktır. Aynı zamanda tamamlayıcı unsurlar kapsamında IPARD ve ulusal programlar arasındaki çakışmaların engellenmesi de gerekmektedir.

Diğer taraftan, IPARD kapsamında kullanılacak ulusal bütçe, mevcut uygulanmakta olan ulusal kırsal kalkınma destek programları bütçesinin yerine geçmemeli, IPARD ulusal bütçeye ek teşkil etmelidir. IPARD uygulamasının başladığı yıldaki ulusal destek programları bütçesi, 2007 yılı ulusal bütçesine eşit olmalı, IPARD fonları ise bu bütçeye ek olarak kullanılmalıdır.

Ulusal destek programları, uygulama prosedürleri ve destek içeriği, yayınlanan ikincil mevzuatların getirdiği gereklere ve gelişmelere göre her yıl (ya da her uygulama etabında) değişmektedir. Bu bakımdan IPARD Programı uygulanmaya başladığında, ulusal programların ve IPARD desteğinin tamamlayıcı olması sağlanacak olup aynı tip desteklerin yinelenmesi önlenecektir.

Bu çerçevede, KBKYP ve KKYDP projelerinin ayrıntılı açıklamalarında görüldüğü üzere, bu projelerin uygulama süreleri sınırlı olup KBKYP projesi 2008 yılında KKYDP projesi ise 2010 yılında sona erecektir.

Bu iki projenin başlıca hedefleri, proje bazlı uygulamalar için kapasite oluşturulması ve yerel aktörler için altyapının oluşturulmasıdır. KBKYP ve KKYDP kapsamında, IPARD benzeri yatırımlar ekonomik yatırımlar bölümünde desteklenmektedir. TRUP KBKYP ve KKYDP projelerinin ekonomik yatırımlar bölümünde tarım ürünleri için işleme tesislerinin yapımı ve yenilenmesi, depolama ve ambalajlama gibi IPARD'ın tarım ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması tedbirinde yer alan benzer yatırım türlerine destek verilmektedir.

TRUP KBKYP ile IPARD arasındaki fark, TRUP'da başvuru sahiplerinin koşullarının daha geniş yelpazedeki yararlanıcıya odaklanmasıdır. KBKYP ve KKYDP'nin amacı, kırsal alanlarda altyapı yatırımlarını desteklemek, kırsal alanlardaki yaşam koşullarını iyileştirmek, istihdamı artırmak ve IPARD amaçlarına benzer şekilde ürün kalitesini artırmaktır. KBKYP ve KKYDP amaçları yanında IPARD'ın temel amacı, işletmelerin Topluluk standartlarına ulaşmasına katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda IPARD Programı kapsamındaki yatırımların proje bitiminde Topluluk standartlarına uyması gerekmektedir. KBKYP ve KKYDP, kapasite oluşturma ve Eksen 1 altında yer alan tarım işletmeleriyle ilgili faaliyetler ile işleme ve pazarlamaya yönelik destekler bakımından IPARD'a katkıda bulunmaktadır. KBKYP 2008 yılında sona erecek olup IPARD desteği, KBKYP kapsamında elde edilen deneyimden faydalanarak başlayacaktır.

DAKP'nin Tarım ve Kırsal Kalkınma bileşeninin proje destekleme tipleri bakımından IPARD tipi yatırımlarla bağlantıları vardır. DAKP'in uygulama süresi 2007 yılında son bulmaktadır. Bu sebepten dolayı IPARD destekleri ile aynı tip yatırımların çakışma riski bulunmamaktadır. DAKP tarım ve kırsal kalkınma bileşeni tarım uygulamalarını, beceri ve bilgileri geliştirmeyi, tarımsal üretkenliği ve verimi artırmayı ve aynı zamanda gelir getirici faaliyetleri çeşitlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede bu bileşen, Eksen 3'ün kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi tedbiri ile doğrudan ilişkilidir. Diğer taraftan bileşen, tarım işletmelerinin ve işleme tesislerinin geliştirilmesi bakımından IPARD'ın 1. Ekseni kapsamındaki tedbirler ile de ilgilidir. Ancak bu bileşende IPARD'da olduğu gibi projenin bitiminde Topluluk Standartlarına uyma gibi bir koşul yoktur. Bu bağlamda, bu bileşen daha çok tarım işletmelerinin ve işleme tesislerinin koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Genellikle DAKP ve diğer proje bazlı program türlerinin başlıca amacı, AB kurallarına ve prensiplerine uygun olarak projenin hazırlanması bakımından kapasitenin geliştirilmesidir. Ayrıca bu tür hibe programı mekanizmaları, yerel düzeyde nispeten küçük tutarlarda finansman dağıtımının ve yerel kapasitenin AB finansman mekanizmasıyla proje yönetimi bakımından geliştirilmesinin etkin yollarıdır. Buna benzer programlarda elde edilen deneyim sonuçları çerçevesinde hibe programlarının başarısı için önemli unsurlar olarak hazırlık aşamasında sadece formalitelerde değil, aynı zamanda proje kavramlarının geliştirilmesi ve uygulama sırasında da desteğin izlenmesi konularında danışmanlığın gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, DAKP tarım ve kırsal kalkınma bileşeni kapsamında çiftçilerin projeleri başarıyla uygulaması için kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir. Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığının teknik personeline de eğitim verilmektedir.

DAKP'nin Tarım ve Kırsal Kalkınma Bileşeni, mesleki eğitimin desteklenmesi bakımından IPARD amaçlarını tamamlayıcı unsurlar içermektedir; çünkü bu bileşen kapsamında yer alan kapasite oluşturma bölümü altında eğitim kapasitesinin, kurumsal ve örgütsel kapasitenin geliştirilmesine yönelik projeler desteklenmektedir.

IPARD'ın ulusal destek programları ile tamamlayıcı unsurları, halihazırda hazırlanma aşamasında olan ulusal Kırsal Kalkınma Planı“ çerçevesinde gerektiği şekilde dikkate alınacaktır. IPARD kapsamında sağlanan yatırım destekleri ile ulusal „Kırsal Kalkınma Planı“ kapsamında planlanacak gelecekteki faaliyetlerin tamamlayıcılığının daha iyi gözetilmesini sağlamak için ulusal „Kırsal Kalkınma Programı“nın uygulama dönemi, IPARD programı uygulama zamanı çerçevesi ile (2007-2013) uyumlaştırılmıştır.

IPARD Programı ile ulusal destek programları arasında tamamlayıcılık prensibi, IPARD uygulamaları başladığında tam olarak sağlanacak olup aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak gösterilmektedir:

Tablo 64. Ulusal programlar ve IPARD arasında tamamlayıcı unsurlar

DESTEK PROGRAMI	IPARD İLE İLİŞKİSİ
DOĞRUDAN GELİR DESTEĞİ	Çiftçi gelirlerinin artırılmasına ve kırsal ekonominin kalkındırılmasına yardımcı olunarak kırsal alanlara katkı sağlanması bakımından IPARD'ı tamamlamaktadır.
FARK ÖDEMELERİ	IPARD ile doğrudan bağlantısı olmamakla beraber çiftçilerin gelirinin artırılması ve kırsal ekonominin kalkındırılmasına yardımcı olunması bakımından tamamlayıcı unsurları bulunmaktadır.
TELAİ EDİCİ ÖDEMELER	IPARD ile ilişkisi bulunmamaktadır.
HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ	
YEM BİTKİSİ ÜRETİMİ DESTEKLEMELERİ	Tarım işletmelerinin verimliliğinin artırılması bakımından IPARD amaçlarını tamamlamaktadır. IPARD Programının uygulaması başladığında destek uygulamalarının IPARD ile tamamlayıcı olması sağlanacaktır. Desteğin uygulama kuralları IPARD ile tamamlayıcı olacak şekilde düzenlenecektir.
SERTİFİKALI YEM BİTKİLERİ TOHUMLUK ÜRETİMİNİN DESTEKLENMESİ	Kalitenin artırılması bakımından IPARD amaçlarını tamamlamaktadır.
GEBE DÜVE ALIMININ DESTEKLENMESİ	Tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi bakımından IPARD'ı tamamlamaktadır.
BUZAĞI ALIMININ DESTEKLENMESİ	Tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi bakımından IPARD'ı tamamlamaktadır.

SUNİ TOHURLAMA DESTEĞİ	Hayvanların üretkenliğinin iyileştirilmesi ve tarım işletmelerinin veriminin artırılması konularında IPARD'ı tamamlamaktadır.
SÜT DESTEĞİ	Endüstrinin yüksek kaliteli süt ihtiyacının karşılanması ve süt üretiminin kayıt altına alınması amaçları bakımından IPARD'ı tamamlayıcıdır. Ulusal program kapsamındaki destek, yatırımlara dayalı olmadığından IPARD destekleri ile çakışma ihtimali bulunmamaktadır.
SABİT VEYA SEYYAR SÜT SAĞIM ÜNİTESİ VE SOĞUTMA TANKLARI DESTEĞİ + GÜBRE ÇUKURU YAPILMASI DESTEĞİ	IPARD Programının uygulaması başladığında destek uygulamalarının IPARD ile tamamlayıcı olması sağlanacaktır. Desteğin uygulama kuralları IPARD ile tamamlayıcı olacak şekilde düzenlenecektir.
İPEK BÖCEĞİ DESTEKLEMELERİ	IPARD ile ilişkisi yoktur.
TİFTİK KEÇİSİ (ANGORA YÜNÜ) DESTEĞİ	IPARD ile ilişkisi yoktur.
KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN DESTEKLEMELER	IPARD ile ilişkisi yoktur.
HASTALIKTAN ARI BÖLGE OLUŞTURMAYA İLİŞKİN DESTEKLEMELER	Hastalıktan ari hayvanların desteklenmesi bakımından IPARD'ı tamamlayıcıdır.
HAYVAN KAYIT SİSTEMİ DESTEKLEMESİ	Hayvan kaydının desteklenmesi bakımından IPARD'ı tamamlayıcıdır.
HAYVAN AŞILAMA HİZMETLERİNE İLİŞKİN DESTEKLEMELER	IPARD'ı tamamlayıcıdır.
HAYVAN GEN KAYNAKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN DESTEKLEMELER	Hayvan sağlığı bakımından IPARD'ı tamamlayıcıdır.
ARICILIK DESTEKLEMELERİ	Gelir getirici faaliyet olması bakımından IPARD amaçlarını tamamlayıcıdır.
SU ÜRÜNLERİ DESTEKLERİ	Gelir getirici faaliyetler olması bakımından IPARD amaçlarını tamamlayıcıdır.
HAYVANSAL ORJİNİNLİ İŞLETMELERDE VETERİNER HEKİM ÇALIŞTIRILMASI DESTEĞİ	Hayvan sağlığı standartlarının sağlanması bakımından IPARD'ı tamamlayıcıdır.
ET DESTEKLEMELERİ	Hijyenik koşulların sağlanması, hayvan sağlığı, gıda güvenliği ve kamu sağlığı standartlarının teşvik edilmesi bakımından IPARD'ı tamamlayıcıdır.
TARIM SİGORTALARI DESTEĞİ	IPARD ile ilişkisi yoktur.
ÇEVREYİ DESTEKLEME PROJESİ (ÇATAK) (ARIP)	IPARD'ın Eksen 2 tedbirlerini tamamlayıcıdır. IPARD tarım çevre tedbirleri, bu program ile geliştirilen kurumsal kapasite ve elde edilen deneyimle başlayacaktır. IPARD uygulamaları başladığında, Proje tamamlanmış olacaktır.
KIRSAL KALKINMA DESTEĞİ	
KÖY BAZLI KATILIMCI YATIRIM PROGRAMI (KBKYP)	IPARD'ı tamamlayıcıdır. Uygulama IPARD uygulamaları başlayana kadar sona erecektir. Kurumsal kapasite ve elde edilen deneyim kullanılacaktır.
KIRSAL KALKINMA YATIRIMLARININ DESTEKLENMESİ PROGRAMI	IPARD Programı başladığında, ulusal destek programının IPARD ile tamamlayıcı olması sağlanacaktır. Desteğin uygulama kuralları, IPARD ile tamamlayıcı olacak şekilde düzenlenecektir. IPARD ile aynı tür desteklerin tekrarlanması söz konusu olmayacaktır. Belirli sınırlar çizilerek, örneğin TRUP KBKYP için coğrafi ayırım çizgileri (IPARD ile farklı illerde uygulama) veya IPARD kapsamında olmayan diğer sektörlerin seçilmesi, farklı yatırımlara destek sağlanması gibi tamamlayıcı unsurların uygulanması sağlanacaktır.
KURUMSAL KAPASİTE GELİŞTİRME DESTEĞİ (IRFO) (ARIP)	IPARD kapsamındaki üretici gruplarının kurulması tedbirini tamamlayıcıdır.
IFAD Projeleri	Kırsal altyapı, kırsal kesimin eğitimi ve kırsal alanlardaki yaşam koşullarının iyileştirilmesi bakımından IPARD'ı tamamlayıcıdır.
KÖYDES - BELDES Projesi	Yaşam kalitesini artırma hedefi bakımından IPARD'ı

	tamamlayıcıdır. Kırsal altyapı tedbiri, IPARD kapsamında uygulanmayacaktır. Bu sebeple, IPARD ile KÖYDES-BELDES projesi arasında tamamlayıcılık prensibi sağlanmıştır.
Doğu Anadolu Kalkınma Programı (EADP-DAKP)	IPARD ile kısmen örtüşmekte ve IPARD'ı kısmen tamamlamaktadır. Ancak DAKP'nin uygulanması, IPARD uygulanmaya başlamadan önce sona erecektir. Bu nedenle IPARD, DAKP kapsamında oluşturulan kapasiteden faydalanacaktır.
GAP Eylem Planı (2008-2012)	Hedefleri ve stratejik kalkınma eksenleri açısından IPARD'ı tamamlayıcı. Sosyal Kalkınma, Altyapının İyileştirilmesi ve Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi eksenleri açısından IPARD'a ektir. GAP Eylem Planı, IPARD Programını tamamlayıcı olan ekonomik kalkınma ekseninde, organik tarım ve turistik cazibe merkezlerini (kırsal turizm haricinde) hedefler. GAP faaliyetleri, mesleki eğitim ve yayım hizmetleri GAP Eylem Planı tarafından sağlandığı için, organik tarım açısından IPARD için tamamlayıcı olacaktır.

2.9 TARIM ALANINDA KATILIM MÜZAKERELERİNE İLİŞKİN İLERLEME

Türkiye ile AB arasındaki katılım müzakereleri Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Bu bağlamda, 35 fasıl altında toplanan müktesebatın üstlenilmesine yönelik katılım müzakereleri çerçevesinde, her fasılla ilgili analitik incelemeler (tarama süreci) Ekim 2006'da sonuncusu yapılan iki taraflı toplantılar ile tamamlanmıştır. Aşağıda yer alan fasıllar IPARD ile ilişkili olanlardır:

- Bölüm 11 : Tarım ve Kırsal Kalkınma,
- Bölüm 12 : Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki sağlığı politikası
- Bölüm 18 : İstatistikler

Aşağıdaki iki bölümde, Türkiye ve AB arasında müktesebat konularındaki farklılıklar ve söz konusu farklılıkların giderilmesi için alınması gereken önlemlere kısaca değinilmektedir. Birinci bölümde (2.9.1) tarım ve kırsal kalkınma faslı dikkate alınacak, ikinci bölümde ise (2.9. 2) gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı fasılları ile ilgili konular gözden geçirilecektir.

2.9.1. Tarım ve Kırsal Kalkınma Faslı Müzakereleri

2005 Katılım Ortaklığı Belgesinde, Tarım ve Kırsal Kalkınma başlığı altında *kısa vadeli* öncelik olarak;

- AB kırsal kalkınma araçlarının uygulanması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve uygun idari yapıların oluşturulması,

Orta vadeli öncelik olarak ise:

- Başta arazi parsel tanımlama sistemi olmak üzere, Bütünleştirilmiş İdare ve Kontrol Sistemi'nin oluşturulmasına ilişkin çalışmaların devam ettirilmesi

yer almaktadır.

Tarama süreci sonucunda, Fasıl 11 (tarım ve kırsal kalkınma) kapsamında müzakerelerin açılması için belirlenen hususlar aşağıda yer almaktadır:

- AB gerekliliklerine uygun olarak akredite edilmiş bir IPARD Ajansı'nın kurulması,
- Türkiye'nin Komisyona, son yıllarda üretimle ilişkili ("coupled") doğrudan destek ödemeleri ve fiyat destek tedbirlerinin öneminin artması yönündeki eğilimi, Ortak Tarım Politikasının günümüzdeki trendine uygun biçimde üretimle ilişkili olmayan doğrudan destekler lehine tersine çevirecek bir strateji sunması,
- Bu strateji, Kamu İktisadi Teşekküllerine verilen kamu desteğinin AB devlet yardımları kurallarına uyumlu hale getirilmesine ve bu teşekküllerin AB'nin şeffaflık kurallarına uyumuna yönelik adımları da içermelidir.
- Türkiye'nin Komisyona, müzakereleri başlatabilmek için tatmin edici bir düzeye erişmek amacıyla, tarım ve kırsal kalkınma alanında, hububat, şeker, süt, hayvan varlığı, meyve ve sebze gibi hassas ürünleri de kapsayacak sağlam ve güvenilir istatistiki bilginin temini konusunda (hedefler, tarihler, sorumlu makam ve maliyet tahminlerini de içeren) ayrıntılı bir strateji sunması,
- Türkiye'nin Komisyona tarımsal araziler üzerindeki kontrollere hazırlık açısından arazi tanımlama ve Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemini nasıl geliştirmeyi düşündüğüne dair bir strateji sunması,
- Türkiye'nin canlı hayvan ve et ile bunlardan üretilen bazı mamullere uygulanan ticari sınırlamaları kaldırması.

Tarım ve kırsal kalkınma faslında ele alınan bu konuların bazıları ortak pazar ve ticaret konularıyla (OTP'nin Birinci Sütunu) daha yakından ilgilidir; fakat yukarıda bahsi geçen üç husus (IPARD Ajansı akreditasyonu, istatistiki bilgilerle ilgili strateji ve Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine ilişkin çalışmalar) AB kırsal kalkınma politikası (OTP'nin İkinci Sütunu) ile ilgili olup IPARD'ın başarılı bir şekilde uygulaması için de gereklidir. IPARD uygulama kapasitesi ve kontrol yapıları, Bölüm 6'da değerlendirilmektedir.

IPARD çerçevesinde ve katılım öncesi süreçte, müdahale kapsamında yer alan sektörlere (süt, et, balıkçılık, meyve sebze) yönelik konular aşağıda belirtilmektedir:

- İşleme ve pazarlama kapsamında yer alan tesislerin iyileştirilmesine yönelik *Ulusal plan* hazırlanmalıdır. Türkiye bu süreçte, gıda kuruluşlarının AB müktesebatı ışığında kategoriler halinde sınıflandırılması çalışmasını yaparak tesislerin iyileştirilmesine yönelik gelecekteki Ulusal Program için temel oluşturmaktadır. Sınıflandırma çalışması hazırlandıktan sonra, IPARD öncelik eksen 1 kapsamındaki işleme ve pazarlamaya yönelik yatırımlar; ilgili Topluluk Standartları bakımından eksikliklerin tespit edildiği söz konusu sınıflandırmaya göre sağlanacaktır.
- *Veteriner bilgi sistemi (TURKVET)*. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Türkiye'deki büyükbaş hayvanları tespit etmek ve kaydetmek amacıyla Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde ulusal bir veri tabanı oluşturmuştur. Önceden kullanılan hayvan kayıt sistemi (Vetbis) iyileştirilerek daha gelişmiş bir sistem haline getirilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'deki büyükbaş hayvanların %78'i küpelenmiş ve hayvanlar kayıt altına alınmıştır.
- *Sığırlar için Soy Kütüğü sistemi*. Hayvanları soy kütüğü sistemine kaydetmek, sığır tohumlamasını belirlemek ve suni tohumlamayı kontrol etmek için, Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği ile işbirliği içerisinde ön soy kütüğü sistemi kurulmuştur.

Türkiye'nin 81 ilinde hayvanlar kayıt edilmiş olup soy kütüğü sistemi ise Türkiye'nin 71 ilinde faal durumdadır.

Soy kütüğü sistemi aşağıdaki faaliyetleri içermektedir:

Tanımlama

Süt veriminin Ölçülmesi

Sürü kayıtları

Sınıflandırma

Sertifikasyon

Program

Sürü Yönetimi Danışmanlığı

Damızlık Değer Tahmini

- *Sera sistemi.*; Planlama, geliştirme ve pazarlama aşamalarında kontrollü üretim sistemi geliştirmenin yanı sıra, gıda güvenliği zincirinde yer alan tüketiciye kaliteli üretim sunmak amacıyla Sera Veritabanı oluşturulmuştur. Toplam 500 m² ya da daha geniş sera alanına sahip üreticiler kayıt edilmiştir. Kayıtlar, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl ve İlçe Müdürlükleri tarafından yapılmıştır. Üreticilerin menşe belgesi doldurup imzalamaları ve bu belgeyi il/ ilçe müdürlüğüne onaylatmaları zorunludur. Bu belge daha sonra alıcı kişiye, kuruma, ajansa ya da şirkete teslim edilmektedir.
- *Organik tarım bilgi sistemi.* Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Organik Tarım Bilgi Sisteminin kurulması suretiyle; organik tarım faaliyetlerine yönelik strateji, politika ve destek oluşturarak bilginin hızlı, kolay ve güvenilir bir şekilde takip ve kontrol edilmesini, izlenmesini ve bilgiye erişimi sağlamayı amaçlamaktadır. Organik tarım için bir veri tabanı kurulmasına yönelik ilk adım olarak Kontrol ve Sertifika Kurumları, TKB ve İl Müdürlükleri arasında organik üretime yönelik bir ağ öngörülmektedir. 21.03.2005 tarihinden itibaren Kontrol ve Sertifika Kurumları ve Bakanlık arasında veri girişi, kurumlar için kullanılır durumdadır. Organik tarıma ilişkin sözleşme imzalayan çiftçiler, arazilerini Organik Tarım Veri Tabanı Sistemine kaydettirdiklerinde, ek DGD'den (Doğrudan Gelir Desteği) faydalanacaklardır. Organik Tarım Veritabanı Sistemine kayıtlı olan arazilerinin alanı, Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı olan ve DGD ödemeleri için uygun olan arazilerden daha büyük olamamaktadır.

2.9.2. Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı faslı müzakereleri

2005 Katılım Ortaklığı Belgesinde, Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı başlığı altında kısa vadeli öncelik olarak;

- Büyükbaş hayvanlara yönelik hayvan kayıt ve tanımlama sisteminin AB gereklilikleri ile daha ileri düzeyde uyumlaştırılması; koyun ve keçilerin tanımlanması ve hareketlerinin kayıt altına alınmasına yönelik çalışmaların başlatılması,
- Başlıca hayvan hastalıklarının ortadan kaldırılmasına yönelik bir strateji kabul edilmesi,
- AB hijyen ve kamu sağlığı standartlarına uyum sağlamaları amacıyla gıda işleme tesislerinin modernizasyonuna yönelik bir program hazırlanması.
- Kalıntı ve zoonoz denetim programlarının uygulanması.

Orta vadeli öncelik olarak ise;

- Veterinerlik, gıda güvenliği ve bitki sağlığı mevzuatına uyum sağlanması,
- Veterinerlik, bitki sağlığı ve gıda mevzuatının uygulanmasına yönelik gerekli idari kapasitenin oluşturulması,
- Koyun ve keçiler için AB gereklilikleri ile uyumlu hayvan kayıt ve tanımlama sistemi oluşturulması,
- Tarımsal gıda işleme tesislerinin AB gıda güvenliği standartları ve mevzuatına uygun şekilde iyileştirilmesi. Süt çiftliklerinin modernizasyonu,
- Gıda güvenliği denetim sistemlerinin uygulanması,
- Kadavraların toplanması ve hayvan yan ürünlerinin işlenmesine yönelik bir sistem oluşturulması,
- Başlıca hastalıkların ortadan kaldırılmasına yönelik planların uygulanması,
- Bitki çeşitleri kayıt sisteminin AB gereklilikleri ile uyumlu hale getirilmesi,
- Böcek ilacı kalıntılarına ilişkin düzenlemelerin AB gereklilikleri ile uyumlu hale getirilmesi.

ele alınmaktadır.

IPA Kırsal Kalkınma Programının uygulanması hijyen, gıda güvenliği, çevrenin korunması, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı, kamu sağlığı ve iş güvenliği alanlarında etkin hizmetleri gerektirmektedir.

Özellikle Eksen 1 tedbirleri kapsamında; gıda işleme tesislerinin Topluluk hijyen ve kamu sağlığı standartlarını karşılama kapasiteleri bakımından değerlendirilmeleri ve sınıflandırılmaları gerekmektedir. Bu sebeple, IPA Kırsal Kalkınma Programı uygulamaları başladığında yukarıda bahsedilen ulusal plan hazırlıklarının tamamlanmış olması, bütün gıda işletmelerinin kategori halinde sınıflandırılması çalışmasının sonlandırılması ve teknik hizmetlerin faal olması gerekmektedir.

Uygulama ve kontrol konusunda gerekli kurumsal yapılanma için desteğin, Bileşen I kapsamında sağlanması mümkün olabilecektir.

2.10 TARIMSAL DESTEK VE KONTROL HİZMETLERİ

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı; İl ve İlçe Müdürlükleri de dahil olmak üzere 6230 mühendis, 2900 veteriner ve 5400 gıda kontrolöründen oluşan toplam 39.897 personele sahiptir. Merkez Teşkilatı ve 81 ilden hizmet veren 5 Ana Hizmet Birimi, 4 Yardımcı Hizmet Birimi ve 3 Danışma ve Denetim Birimi ile görev ve sorumluluklarını yerine getirmektedir.

İl Tarım Müdürlükleri 7 şube müdürlüğü halinde teşkilatlanmıştır:

- Proje ve İstatistik Şube Müdürlüğü,
- Bitki Koruma Şube Müdürlüğü,
- Hayvan Sağlığı Şube Müdürlüğü,
- Kontrol Şube Müdürlüğü,
- Çiftçi Eğitim ve Yayın Şube Müdürlüğü,

- Destekleme Şube Müdürlüğü,
- İdari ve Mali İşler Şube Müdürlüğü.

Çiftçi eğitim ve yayım hizmetleri Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü tarafından planlanarak İl Düzeyindeki Çiftçi Eğitim ve Yayım Şube Müdürlükleri tarafından uygulanmaktadır.

Veterinerlik hizmetleri ve gıda işletmeleri kontrol hizmetleri Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü (KKGM) tarafından planlanmakta ve Genel Müdürlüğe bağlı Şube Müdürlükleri tarafından uygulanmaktadır. KKGM’de 11 daire başkanlığı mevcuttur. Veterinerlik hizmetleri ve gıda işletmeleri kontrol hizmetleri bakımından bunların en önemlileri; Hayvan Sağlığı Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yem ve Gıda Tescil Hizmetleri Daire Başkanlığı, Gıda Kontrol Hizmetleri Daire Başkanlığı, Su Ürünleri Hizmetleri Daire Başkanlığı ve Hayvan Hareketleri ve Karantina Hizmetleri Daire Başkanlığıdır. KKGM, gıda işletmelerini teftiş etmekte ve ulusal standartlara uyan üreticilere ruhsat vermektedir. İlgili daire başkanlıkları da teknik ve hijyenik koşulların ulusal standartlara uyumu bakımından, üreticileri değerlendirmek için rutin kontroller gerçekleştirmektedirler. KKGM’nin 81 il müdürlüğünde yerinde kontroller gerçekleştiren ilgili kontrol hizmetleri bulunmaktadır.

IPARD yatırımları, işletmelerin Topluluk standartlarını yerine getirme ihtiyaçları bakımından sınıflandırılması sonuçlarına göre değerlendirilecektir. Bu bağlamda işletmelerin Topluluk standartlarını yerine getirmeleri bakımından sınıflandırılması çalışması tamamlandığında, IPARD yatırımları söz konusu sınıflandırma çalışması ile ilişkilendirilecektir.

Çiftçi Eğitim ve Yayım Şube Müdürlükleri ile özel danışma şirketleri, IPARD illerinde çiftçilere ve kırsal yatırımcılara IPARD Programı ile ilgili bilgi ve danışmanlık sağlayacaklardır.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun (IPARD Ajansı) İl Koordinatörlükleri gerektiğinde tanıtım ve yayım faaliyetleri sağlayacaktır. İl Koordinatörlüklerinin ayrıntılı görevleri 5648 sayılı Kanunun 20. Maddesine uygun bir yönetmelik ile tanımlanacaktır.

Topluluk Standartlarına ulaşılmasını sağlamak amacıyla özellikle süt ve et sektörüne yönelik yatırım projelerinde veteriner hizmetlerinin kontrolü gerekmektedir. Bu faaliyetler:

- Yatırım öncesi,
 - Yatırım sırasında ve
 - Yatırımdan sonra
- gerçekleştirilecektir.

Bu kontrolleri düzgün şekilde yerine getirmek için İl Müdürlüklerinde görevli veterinerlerin:

- Topluluk Standartlarına ilişkin eğitim almaları ve
- Projeleri ve yatırımları yerinde izlemek üzere görevlendirilmeleri gerekmektedir.

BÖLÜM 3

IPARD PROGRAM STRATEJİSİ VE AMAÇLAR

Bölüm 1 içeriğinde; Türkiye’deki kırsal alanların mevcut güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerinin analizi yapılmıştır. Bu analiz çerçevesinde güçlü ve zayıf yönlerin belirlenmesi ile ihtiyaçlar belirlenmiştir. Bölüm 2 içeriğinde ulusal politikanın çerçevesi ortaya konularak, IPARD Programı’nın strateji ve önceliklerinin belirlenmesine temel oluşturulmuştur.

Bu bölüm 5 kısma ayrılmaktadır:

Kısım 3.1: 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü’nce sağlanan yasal çerçeve kapsamında Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi (MIPD)’nin kapsamlı bir analizi.

Kısım 3.2: IPARD Programı’nın amaçları ve stratejisi, Program uygulamaları için dağlık alan tanımı, Program uygulama alanlarının seçimi ve coğrafi kapsam.

Kısım 3.3 ve 3.4: Ön değerlendirme sonuçları ve ön değerlendirme tavsiyelerinin Programa dahil edilmesi

Kısım 3.5: Programın amaç hiyerarşisi

3.1 ÇOK YILLI GÖSTERGE PLANLAMA BELGESİNDE (MIPD) YER ALAN ÖNCELİKLER VE IPARD YASAL DAYANAĞI

3.1.1. Yasal Dayanak

1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü, AB'nin daha önceden uygulamış olduğu PHARE, ISPA, SAPARD, Türkiye Katılım Öncesi Aracı ve CARDS programlarının yerini almıştır. Yeni tüzükte katılım öncesi desteğin temel amaç ve öncelikleri ortaya konulmakta ve IPA bileşenleri tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, desteğin çerçevesi 5 bileşen ile ortaya çıkmaktadır:

- I. Geçiş yardımı ve kurumsal yapılanma
- II. Sınır ötesi işbirliği
- III. Bölgesel kalkınma
- IV. İnsan kaynakları gelişimi
- V. Kırsal kalkınma

Kırsal Kalkınma Bileşeninin amacı, politika geliştirme ve Topluluğun Ortak Tarım Politikası'nın uygulanması ve idaresi için hazırlıkların tamamlanmasını desteklemektir. Desteğin genel amacı; aday ülkede tarım sektörünün ve kırsal alanların sürdürülebilir adaptasyonuna katkı sağlanması ve Ortak Tarım Politikası ile Kırsal Kalkınma Politikası kapsamındaki topluluk mevzuatının uygulanmasına hazırlık çalışmalarına katkı sağlamaktır.

Desteğin verilmesi ile; Avrupa Birliği'nin 1698/2005 sayılı Konsey Tüzüğüne öngörüldüğü üzere 2007-2013 döneminde Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu (EAFRD) aracılığıyla finansmanı yapılan, AB Üye Devletleri uygulamalarına benzer faaliyetlerin⁶⁰ finansmanına katkı sağlanacaktır.

3.1.2. Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi(MIPD)

Türkiye'nin katılım sürecinde yeterli idari yapıları oluşturarak AB kırsal kalkınma programının uygulaması için hazırlıklarına yardım ve Türk tarım-gıda sektörünün AB gerekliliklerini karşılamasına hazırlık **amaçları** göz önünde bulundurularak MIPD içeriğinde, Bileşen V için aşağıdaki temel politika amaçları tanımlanmaktadır:

- Genişleme Paketinde belirtildiği üzere; hedeflenen yatırımlar vasıtasıyla tarım sektörünün (işleme dahil) sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlanması ve gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB müktesebatının üstlenilmesinin teşvik edilmesi,
- Kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması;

MIPD'de IPARD'a yönelik aşağıdaki öncelikler tanımlanmaktadır;

Öncelik Eksen 1: Ortak Tarım Politikası ve gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı ile ilgili alanlara ilişkin Topluluk standartlarının uygulanması ve tarım sektörünün sürdürülebilir adaptasyonuna katkı sağlanması için müdahaleler.

Öncelik Eksen 2: Tarım-çevre tedbirleri ve LEADER yaklaşımının uygulanmasına yönelik hazırlık faaliyetlerini destekleyen müdahaleler.

Öncelik Eksen 3: Kırsal ekonominin gelişimini desteleyerek kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlayan müdahaleler.

⁶⁰ AB müktesebatının üstlenilmesi ve standartların sağlanması yönünde benzerlik olmamasına rağmen mevcut tedbirler benzerdir.

Genişleme ('Genişleme Paketi') hakkındaki göstergeler ve sonuçlarla uyumlu olarak ve Türkiye'nin kırsal alanları, tarımsal yapısı ve stratejileri göz önünde bulundurduğunda MIPD'de; Eksen 1 ve 3 kapsamında kısa ve orta vade önceliklerinin, özellikle tarım sektörünün Topluluk standartlarına yükseltilmesi suretiyle modernizasyonu ve yeniden yapılandırılması ile kırsal alanlarda alternatif istihdam olanaklarının yaratılması olması gerektiği vurgulanmaktadır. Veterinerlik, bitki sağlığı ve gıda sektörlerinde kontrol sisteminin güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi (Bileşen I altında) ve üretim ve işleme kuruluşlarının teknik ve hijyenik koşullar bakımından iyileştirilmesi (Bileşen 5 altında) öncelik olarak belirtilmektedir.

MIPD kapsamında Eksen 1 tedbirleri ile ilgili olarak; Türkiye'nin kısa ve orta vadede çiftliklerin, gıda işleme ve pazarlama işletmelerinin modernizasyonuna odaklanması vurgulanmaktadır. Çiftliklerin ve işletmelerin modernizasyonu ve yeniden yapılandırılması kapsamında AB çevre, hijyen, gıda güvenliği ve hayvan refahı standartlarına uyumun öncelikli olması gerekliliği belirtilmektedir.

MIPD'de, IPARD desteğinin ilgili topluluk müktesebatı göz önünde bulundurularak özellikle süt ve et sektörlerindeki ve daha az öncelikli olarak balıkçılık sektöründeki yapısal eksikliklere yoğunlaşması vurgulanmaktadır. Müktesebat ve Topluluk standartlarıyla daha az ilgili olmasına rağmen meyve sebze sektörünün ve sektördeki hasat sonrası kayıpların diğer bir öncelik olarak ele alınabileceği belirtilmektedir. Ancak, meyve sebze üreticileri ürünlerini şu anda doğrudan pazarlayamadıkları için ancak yasal düzenleme ürünlerini doğrudan pazarlamalarına imkan sağlayacak şekilde düzenlendiğinde, sektördeki üreticilerin destek kapsamına dahil edilmesi mümkün olabilecektir.

Ayrıca 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün hükümleri dikkate alınarak Eksen 1 altında küçük ve orta ölçekli işletmelere öncelik verilmesine ilişkin, MIPD kapsamında, "Yatırımlar temel olarak tarımsal işletmeler ile küçük ve orta ölçekli işleme sanayi işletmelerine hedeflenmeli, küçük ve orta ölçekli işletmelerin Topluluk standartlarını işletmenin tamamını kapsayacak şekilde sağlamasına öncelik verilmelidir. Yatırımlar, genel bir kural olarak, seçilen her bir sektörün müktesebat ile ilişkisi bağlamında üretim, işleme ve pazarlamasındaki en zayıf halkaları üzerine odaklanmalıdır. Üretim konusunda, yatırımlar özellikle gübre işleme, depolama ve kaliteli çiğ süt üretimi konusunda Topluluk standartlarına ulaşılmasına odaklanacaktır. Katılım öncesi süreçte, Türkiye'deki tesislerin geliştirilmesine ilişkin bir ulusal plan hazırlanmalıdır. Türkiye, kısa vadede bütün gıda tesislerinin değerlendirmesini gerçekleştirmeli ve bu kuruluşların Topluluk standartlarına yükseltilmesi için kategori halinde sınıflandırmalarını Komisyona sunmalıdır. Sınıflandırma çalışmasının tamamlanmasını müteakip, Eksen 1 altındaki yatırımların, söz konusu sınıflandırma ile ilişkisi kurulmalıdır. AB pazarlarına ürün satabilmek için onay belgesine sahip kuruluşlar IPARD Programı kapsamında destek için uygun olmayacaktır" ifadeleri yer almaktadır.

Eksen 3 müdahaleleri ile ilgili olarak MIPD kapsamında, "Türkiye kısa ve orta vadede IPARD Programı kapsamında kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına yoğunlaşarak kırsal ekonominin çeşitlendirilmesini ve geliştirilmesini hedeflemelidir. Tarım sektörünün modernizasyonunu kolaylaştırmak ve köyden kente göç eğiliminin dengelenmesine katkıda bulunmak için kırsal alanlarda alternatif istihdam olanaklarının yaratılmasına özellikle önem verilmelidir." denilmektedir. Kırsal altyapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi Türkiye için bir öncelik olarak belirtilirken sınırlı IPARD kaynağının diğer alanlarda etki sağlamak amacıyla kullanılması, kırsal altyapı finansmanının ise ulusal ve uluslararası kaynaklar aracılığıyla yapılması önerilmektedir.

Eksen 2 müdahaleleri ile ilgili olarak MIPD'de, "Kırsal toplulukların yerel özel-kamu ortaklıkları aracılığıyla kırsal kalkınma stratejilerini hazırlayıp uygulamaya başlamaları ve tabandan tavana yaklaşım ile yerel nüfusun katılımının güçlendirilmesi orta vadede kırsal alanların kalkınmasına büyük katkıda bulunabilir. Tarım-çevre tedbirlerinin uygulanmasına hazırlık için kapasite oluşturma oldukça zaman alacağından, hazırlık faaliyetlerinin orta ve uzun vadede gerçekleştirilmesi

gerekmektedir. Sonuç olarak, bu faaliyetler için destek sonraki aşamalarda tasarlanmakla beraber, bu iki alanda kapasite oluşturma çalışmalarına (teknik destek veya Bileşen 1 kapsamında) mümkün olan en kısa zamanda başlanmalıdır.” denilmektedir.

MIPD’nin ayrıntılı şekilde ele aldığı ve IPARD Programı kapsamında stratejiyi etkileyen bir diğer hususta, gıda zincirlerindeki teknik ve hijyenik koşullara ilişkin olarak veterinerlik, bitki sağlığına yönelik topluluk standartlarının ve gıda sektöründe gıda zincirine yönelik teknik ve hijyenik koşulların karşılanması yönündeki önceliklerdir. Bu kapsamda başka teknik müdahaleler vasıtasıyla da destek verilmesine rağmen, bu konularda etkin yatırımların ve belirli standartların sağlanması için, Eksen 1 kapsamında yer alan tüm tedbirler içeriğinde iyi tanımlanmış bir gerekçenin ortaya konulmasına yönelik MIPD öncelik vermiştir.

IPARD Programı, Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi’nin öncelikleri ışığında ve belge ile uyumun sağlanması amacıyla aşağıda belirtilen öncelikleri içermektedir:

- Eksen 1 altındaki IPARD müdahaleleri özellikle süt, et ve balıkçılık sektörü başta olmak üzere tarım sektörünün modernizasyonu üzerine yoğunlaşmıştır. Müktesebatla daha az ilişkili olmasına rağmen diğer bir öncelik ise meyve ve sebze sektöründeki hasat sonrası kayıpların önlenmesidir. Meyve ve sebze üreticileri halihazırda üretimlerini doğrudan pazarlayamadığından, bu öncelik ancak yasal çerçevenin doğrudan pazarlamaya izin verecek şekilde değiştirilmesinden sonra, IPARD kapsamında üreticiler için ele alınabilecektir. Bu çerçevede, müktesebatla daha az ilişkili fakat sosyo-ekonomik koşullar açısından önemli sorunların bulunduğu meyve ve sebze sektöründe, kendi ürünlerini doğrudan pazarlayabilme hakkına sahip üretici birliklerinin hasat sonrası kayıplarının önlenmesi hedeflenmektedir. Öncelik eksen 1 altında öngörülen yatırımların çoğunluğu çiftliklerin ve işleme tesislerinin Topluluk Standartlarına ulaştırılması ve yeniden yapılandırılmalarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Tarım işletmelerine yatırımlarda, Topluluk standartlarına uyum, sadece yatırımın kapsamıyla sınırlı iken işleme ve pazarlamaya yönelik yatırımlarda ise, Topluluk standartlarına uyum, 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü’nün gerektirdiği şekilde olacak ve MIPD, en azından Eksen 1 altındaki tedbirler için tanımlanan daha büyük işletmeler için,, kuruluşun tümünü kapsayacaktır.
- Programda süt, et, balıkçılık sektörlerine yönelik gıda zincirinde üretim, işleme ve pazarlama aşamasında en zayıf noktalar ele alınmıştır. Meyve ve sebze sektöründe yalnızca ürünlerini doğrudan perakende seviyede pazarlayabilen üretici birlikleri, yalnızca hasat-sonrası kayıplara yönelik müdahaleler için dahil edilmiştir.
- Halihazırda AB pazarlarına ihracat yapmak üzere onay almış kuruluşlar, IPARD kapsamında destek için uygun değildir.
- Faydalanıcı olarak küçük ve orta ölçekli işletmeler hedeflenmiştir (Bölüm 4 içeriğinde farklı tedbirler kapsamında uygun faydalanıcılara bakınız)
- Eksen 3’teki müdahaleler, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi çerçevesinde; yarı-geçimlik çiftliklere özgü çiftlik ve çiftlik dışı faaliyetler ile mikro işletmeler ve el sanatlarına odaklanarak, kırsal alanlarda yeni gelir getirici kaynakların ve çeşitli iş olanaklarının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçlar, Eksen 3 kapsamında amacın; dış göçün önlenmesi ve tarım sektörünün modernizasyonunu kolaylaştırmak için kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasının sağlanması ve alternatif istihdam olanaklarının yaratılması gerekliliğini belirten MIPD ile uyum sağlamaktadır.
- Eksen 2 kapsamındaki müdahaleler, bu konuda bir hazırlık evresinden sonra uygulamaya geçecektir. Yerel düzeyde LEADER yaklaşımının geliştirilmesi 2 -3 yıl alacağından, kapasite geliştirme ve LEADER hazırlığı için becerilerin kazanılması teknik destek tedbirinden fon

sağlanmak suretiyle ilk uygulama döneminde⁶¹ başlatılacaktır. Çevre tedbirlerinin uygulanması da kapasite geliştirme amacıyla bir hazırlık dönemi gerektirmektedir. Bu amaçla tedbirin uygulanması, Programın ikinci aşaması için öngörülmektedir.

- IPARD’da farklı eksenler ve sektörlere tahsis edilen bütçe MIPD hükümleriyle uyumludur; Bu kapsamda Eksen 1 bütçesinin genel bütçenin %50’sinden az olmaması, Eksen 2 bütçesinin kapasite geliştirme sürecine bağlı olarak genel bütçenin %3’ünden fazla olmaması ve Eksen 3 bütçesinin de, genel bütçenin %20’sinden az olmamasını öngörülmektedir. Bu çerçevede IPARD için eksen ve tedbirler bağlamında bütçe payları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 65. IPARD’da Eksen ve Tedbirlere göre paylar

	AB Katkısı	
	Faz I	Tüm Program
	%	%
Eksen 1	73,0	70,1
1.1. Tarım işletmeleri	40,0	40,0
1.2. İşleme ve Pazarlama	28,0	24,3
1.3. Üretici Grupları	5,0	5,8
Eksen 2	0,0	5,4
2.1. Tarım-çevre	0,0	2,1
2.2. Leader	0,0	3,3
Eksen 3	25,0	22,5
3.1. Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi	25,0	22,5
4. Teknik destek	2,0	2,0
TOTAL	100,0	100,0

*LEADER için kapasite oluşturmak için IPARD birinci uygulama döneminde teknik destek bütçesi kullanılacaktır.

Eksen 1’deki müdahalelerde genel olarak IPA yasal çerçevesinin gerektirdiği şekilde belirli teknik ve hijyenik koşullarla uyum sağlanırken, tarım ve gıda sektörünün kırsal kalkınma bağlamında ekonomik potansiyeli ve özel ihtiyaçlarına da önem verilmiştir. Bu durum, IPA tüzüğünde belirtilen genel amaç paralelinde, IPARD’ın üye ülkelerde 1698/2005 sayılı Konsey Tüzüğü ve 1974/2006 sayılı Komisyon Tüzüğü hükümlerince idare edilen ulusal Kırsal Kalkınma Programlarının uygulama mekanizmalarına uyumu sağlayacaktır.

IPARD kapsamında gıda üretim ve işleme kuruluşlarının teknik ve hijyenik koşullarının Topluluk standartlarına ulaştırılması ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik uygulamalara odaklanılması sebebiyle, hazırlık aşamasında olan ulusal Kırsal Kalkınma Planı kapsamında ise daha kapsamlı stratejik amaçlara ulaşılması yönündeki öncelik ortaya çıkarmaktadır.

⁶¹ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2’ye bakınız.

3.1.3 MIPD ortak konuları

Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi kapsamında belirlenen ve IPA'nın bütün bileşenleri kapsamında ortak olarak değerlendirilmesine gerek duyulan konuların, IPARD kapsamında değerlendirme yöntemi aşağıda açıklanmaktadır.

MIPD çerçevesinde ortak konular olarak; 1) kadın ve erkek için eşit fırsatlar, 2) çevrenin korunması, 3) sivil toplumun dahil edilmesi, 4) coğrafi ve sektörel odaklanma 5) azınlıklar ve hassas gruplar 6) iyi yönetim prensipleri belirlenmiştir.

- Kadın ve erkek için eşit fırsatlar: MIPD kapsamında, çiftliklerin ve işleme tesislerinin modernizasyonu yoluyla tarımda çalışan kadınların istihdam koşullarının iyileştirilmesine ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi yoluyla da özellikle kadınlar için faydalı olacak alternatif istihdam olanaklarının yaratılmasına önem verilmektedir. Bu bağlamda IPARD kapsamında, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve çiftliklerin/işleme tesislerinin modernizasyonu alanlarında kadınlar tarafından sunulan projelere, sıralama açısından öncelik verilmektedir. Bu nedenle kadınlar, IPARD kapsamında özellikle teşvik edilecek olan hedef gruplardır.
- Çevrenin korunması: MIPD kapsamında “Çevresel normların karşılanması, Türkiye’nin AB ile bütünleşme faaliyetleri içerisinde en fazla maliyet gerektirendir” denilmektedir. Çevreye ilişkin olarak IPARD, pilot olarak uygulanması tasarlanan tarım-çevre tedbirleri faaliyetlerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (tarım çevre tedbirinin karmaşık yapısından dolayı). Bununla birlikte gübre depolama, atık ve atık su muamelesi, enerji tasarrufu, modern sulama sistemleri gibi alanlardaki yatırımlar ile Eksen 1 kapsamında önemli çevre sorunları ele alınmaktadır. MIPD kapsamında çevreye yönelik kurum/kuruluşların ve STK’ların program hazırlama ve izleme sürecine katılımlarının sağlanması öncelik olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda program hazırlık sürecine katılımları sağlanan STK’ların detaylı listesi Ek 9.5’te verilmektedir. Çevre konusunda ise Çevre ve Orman Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Doğal Hayatı Koruma Vakfı (Türkiye’nin WWF’si), Organik Ürün Üreticileri ve Sanayiciler Derneği, Kırsal Çevre ve Ormancılık Araştırma Derneği’nin katılımları sağlanmıştır. Ayrıca çevre paydaşlarının İzleme Komitesinde de temsil edilmesi öngörülmektedir (İzleme Komitesi’nin muhtemel üyeleri Ek 6.1.2.’de verilmektedir).
- Sivil Toplumun dahil edilmesi: MIPD kapsamında, Beşinci bileşen altında ortaklık prensibinin geliştirilmesi ve program tasarım aşamasında özellikle Sivil Toplumun (ticaret odaları, STK’lar, v.b.) aktif katılımı ele alınmaktadır. Bu bağlamda Sivil Toplumun (Ek 9.5’teki liste) katılımları, IPARD Program hazırlıklarının başlangıç evresinden itibaren sağlanmıştır. Ayrıca medya, IPARD Programının amaçları, tedbirleri, sektörleri ve uygun yatırımları bağlamında çeşitli evrelerde bilgilendirilmiştir.
- Coğrafi ve sektörel odaklanma: MIPD kapsamında, IPA çerçevesindeki fonların azami etkisinin sağlanması için programlama sürecinde uygun coğrafi ve sektörel odaklanmanın yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda IPARD Programı kapsamında süt, et, balık, meyve ve sebze gibi öncelikli sektörlerle odaklanılması yanı sıra kırsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi tedbirinde de belirli sektörlerle öncelik verilmiştir. IPARD Programında coğrafi odaklanma sağlanması amacıyla destek öncelikli olarak belirlenen toplam 42 ilde uygulanacaktır. Bu kapsamda, illerin seçilmesinde GSYİH ve göç değerleri yanı sıra seçilen sektörlerde Topluluk standartları bakımından yeniden yapılandırılma ihtiyacı ve sektörlerdeki potansiyel değerlendirilmiştir.

- Azınlıklar ve hassas gruplar: MIPD kapsamında, IPA çerçevesinde programlanan tüm faaliyetlerde özellikle kamu hizmetleri, yasal sorunlar ve sosyo-ekonomik kalkınma ile ilgili olanlarında azınlıkların ve hassas grupların göz ardı edilmemesi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, IPARD Programı azınlıklar ve hassas gruplara ayrımcılık yapılmamasını temin edecek şekilde tasarlanmıştır. Gençlerin sunduğu projelere öncelik vermek suretiyle gençlere özellikle önem verilmiştir.
- İyi yönetim prensipleri: MIPD kapsamında, iyi yönetim prensiplerinin geliştirilmesine ve özellikle yolsuzlukla mücadeleye karşı yatay uygulamalara önem verilmesine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda IPARD Programı, yolsuzlukla mücadele konusuna özellikle önem verilerek uygulanacaktır.

3.2 STRATEJİ VE HEDEFLER

3.2.1. Stratejinin gerekçeleri ve stratejik öncelikler

IPARD Programının stratejik amaçları:

- hedeflenen yatırımlar vasıtasıyla tarım sektörünün (işleme dahil) sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlanması,
- Genişleme Paketinde belirtildiği üzere; gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB müktesebatının üstlenilmesinin teşvik edilmesi,
- Kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması,
- Yerel kırsal kalkınma stratejileri ve tarım-çevre tedbirlerinin uygulanması için hazırlık faaliyetlerinin yapılmasıdır.

Söz konusu stratejik amaçların gerekçeleri aşağıda belirtilmektedir.

Eksen 1 müdahaleleri için:

- Sosyo ekonomik analiz sonuçları; tarım sektörünün halen mevcut işgücünün üçte birini istihdam ettiğini ve sektörün Türkiye için çok önemli bir yer teşkil ettiğini ortaya koymuştur. Genel olarak üretim performansı tatmin edici olup (işgücü verimliliği AB ortalamasının altında kalsa da) sektördeki modern işletmeler önemli bir ihracat kapasitesine sahiptir. Bununla birlikte, sadece geçimlik tarım işletmelerinin rekabetçi bir tarım sektörü içinde yer alması zor görülmekle beraber, yarı geçimlik işletmelerin de büyük bir bölümü modern piyasa ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Verimlilik düşük, gelirler yetersizdir fakat yine de rekabetçi olmaya müsait belirli bir potansiyel mevcuttur.
- 1980'lerden beri süren hızlı kentleşme ve ekonomik büyüme kırsal alanlardaki işgücünü azaltarak geleneksel işgücü yoğun çiftçilik sistemlerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu durum, bir yandan ülke çapında kır-kent arasındaki dengesizlikleri önemli ölçüde etkilemekte, diğer yandan da Doğu-Batı arasındaki geçmişten gelen gelişmişlik farklılığını artırmaktadır.
- Katılım öncesi süreç, tarım ve gıda sanayii sektöründe modernizasyon ihtiyacının arttığı bir döneme denk gelmektedir. Hâlihazırda, bazı işletmeler AB pazarının gerekliliklerini karşılıyor olsa da bazıları geçiş aşamasında bu gereklilikleri yerine getirmek için çaba sarfetmektedir. Diğer taraftan bazı işletmeler halen geleneksel yöntemlerle çalışmayı sürdürmektedir.

- Gıda sektöründe ise, bir tarafta gıda zincirine uyum sağlamış yerel ve uluslararası pazarlara ürün sağlayan modern işletmeler, diğer tarafta ise yarı geçimlik tarım işletmeleriyle çalışan genelde kayıt dışı sektörde yer alan, ekonomik açıdan verimli olmayan ve modernizasyon için gereken adımları atamamış pek çok küçük işletmenin yer aldığı karmaşık bir durum mevcuttur.
- Bu şekildeki karmaşık yapı içerisinde modernize olmuş sektörler için AB standartlarına uyumunun sağlanması daha kolay olmasının yanı sıra geçiş aşamasındaki orta dilimdeki çiftlikler için de desteklerin sağlanmasının önemli ve stratejik bir adım olması beklenilmektedir. Diğer taraftan geçimlik tarım işletmeleri için destek verilmesi öngörülmemektedir. Bu sebeple, kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine önem verilerek, bu tedbirin alternatif iş olanaklarının yaratılması ve gelirler üzerinde etki yaratılması, böylece de göç eğiliminin azaltılması açısından önemli bir rol oynayacağı beklenilmektedir.
- Desteklenecek sektörlerin ve desteğin yapılacağı illerin seçimi yapılırken sözkonusu geniş kapsamlı ihtiyaçlar yol gösterici olmuştur.
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin ortaya koyduğu politika ve IPA tüzüğünü temel alan Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi stratejisi IPARD önceliklerinin sınırlarını çizmektedir. Bu kapsamda, desteğin odaklandığı öncelikli sektörler ve uygulama alanlarına ilişkin gerekçeler bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.
- Türkiye önemli bir tahıl üreticisidir. Ancak katılım öncesi süreç açısından değerlendirildiğinde yüksek miktarlarda verilen destekler problem olarak görülmekle beraber, gıda güvenliği açısından “Müktesebat”’a ilişkin ciddi bir sorun bulunmamaktadır.
- Diğer yandan, özellikle süt ve et sektörlerinde, su ürünleri sektöründe de az ölçüde olmakla beraber, bu sektörlerin üretim zincirlerinde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu kapsamda Topluluk standartlarının karşılanmasında önemli zorluklar yaşanmaktadır. Sektör analiz çalışmaları, zayıflıkların yaşandığı kısımlarla ilgili bilgiler ortaya koymuştur.
- Süt sektörü, gıda zincirinin modernizasyonu ve yeniden yapılandırılması ihtiyacı, çok küçük ölçekli işletmelerden oluşan parçalanmış üretim zinciri ve süt üretimi ve işlenmesinde gıda güvenliği sorunları doğrultusunda MIPD kapsamında en öncelikli sektör olarak ortaya çıkmaktadır. Sektördeki başlıca sorun, gıda zincirinde çiftlik düzeyinde başlayan, sütün toplanması ve işlenmesi sürecinde devam eden hijyen standartlarının yetersiz olmasıdır.
- Et sektörü için üretim bakımından başlıca sorun; geleneksel yöntemlerin kullanıldığı düşük verimli ekstansif hayvancılık bölgelerinden dışarıya göç ve kentleşmenin yarattığı işgücü arzına yönelik etkileşimdir. Buna rağmen sektörün pazar potansiyeli yüksektir. Sektör, hayvan sağlığı açısından da bir endişe kaynağıdır ve MIPD’de bu sebeple öncelikli sektör olarak tanımlanmıştır. Sektördeki zayıf noktalar; yeterli verimliliğe sahip rendering tesislerinin olmaması, işleme sürecinin ve kesimhane koşullarının kötü olmasıdır. Daha küçük işleme tesislerindeki hijyen standartları da endişe vericidir. Et sektöründe, kırmızı et sektörüne daha fazla destek verilmesi gerekliliği yanı sıra, besin zincirinde gıda güvenliği hususunda sorun yaşayan kanatlı eti sektörü için de az miktarda da olsa destek verilmesi öngörülmektedir.
- Balıkçılık sektöründe, sadece işleme ve pazarlama kapsamında özellikle balığın çıkartıldığı bölgelerde işleme kapasitesinin yoksunluğundan doğan problemler yanı sıra içsu balıkçılığının gelişmekte olduğu ve balık tüketiminin önemli ölçüde arttığı gözlemlenmektedir.

- MIPD belgesinde "Müktesebat" uyumu konusunda belirli sorunlar yaşayan bir sektör olarak belirtilmemiş olsa da meyve-sebze sektörünün seçimi, ekonomik büyüme sonucunda yaşanan yapısal düzenlemeler ile gerekçelendirilmektedir. Meyve-sebze sektörü, bir yandan iş gücü piyasasında ciddi bir rekabet gerektiren emek yoğun bir faaliyettir. Diğer taraftan sektör kendisini pazarlık gücü düşük küçük üreticiler ile güçlü tüccarların yönlendirdiği besin zincirinde, büyük şehirlerde yoğunlaşan talebe yönelik değişime uyum sağlamak durumundadır. Meyve-sebze sektöründe zayıf noktalar; üreticinin uygun soğutma ve depolama donanımına sahip olmadığı hasat sonrası dönemdeki kayıpları ve üreticinin pazarlama yapmak için toptancı halinden geçme zorunluluğudur. Bu bakımdan, IPARD kapsamında, ürünlerini doğrudan perakende düzeyinde pazarlayabilen üretici birliklerine hasat sonrası kayıplarını azaltmaya yönelik destek verilmesi hedeflenmektedir.
- IPARD kapsamında finansman; "Müktesebat" ile ilgili sorunlara ve değişik sektörlerde yeniden yapılanma ihtiyacına yönelik yatırımlara odaklanmaktadır. Süt ve kırmızı et sektörleri en önemli öncelikler olarak görülmektedir. Eksen 1 kapsamındaki mali ödenek; MIPD'de belirtildiği şekilde, toplam bütçenin %50'sinden fazlasının "Müktesebat"ın uygulanmasına ve tarım sektörünün sürdürülebilir adaptasyonuna yönelik olarak ayrılmıştır.

Eksen 3 müdahaleleri ile ilgili olarak, kırsal alanda yaşayan daha geniş bir kesimin hedef alınmasının gerekçesi aşağıdaki kısımlarda açıklanmaktadır:

- Yapısal duruma ilişkin nicel verilere dayalı genel sosyo-ekonomik analiz sonuçları; kırsal alanlarda yaşayan toplam nüfusun %75'ten %40'ın altına düştüğünü göstermekte olup bu eğilimin devam etmesi beklenmektedir. OECD tanımı çerçevesinde kırsallığın değerlendirilmesi, göç değerleri ve kişi başına düşen gelir miktarlarının analizi sonucu, Ülkenin doğusu ve batısı arasında görülen önemli farklılıkları ortaya koymaktadır. Kırsal nüfusun düşük eğitim ve beceri düzeyi, etkin olmayan kurumsal örgütlenme, dağınık yerleşim, düşük istihdam ve verimlilik, genç nüfusun yüksek işsizlik oranı, gerek çiftlikte gerek çiftlik dışında yarım zamanlı faaliyetler bakımından ekonomik faaliyet çeşitliliğinin çok düşük seviyede olması kırsal alanlar açısından diğer zayıf yönlerdir.
- Kırsal alanların sosyo ekonomik zayıflıkları, politika çerçevesini oluşturan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde belirtilmekle beraber, 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü ve MIPD kapsamında da yer almaktadır.
- Çiftlik faaliyetlerinin ya da tarım dışı faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik müdahaleler stratejik öncelikler olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu stratejik amaca tahsis edilen bütçe, MIPD ile uyumlu olarak, IPARD genel bütçesinin %20'sinden fazladır. Bu tedbirin uygulama illerinin seçiminde; bölgesel eşitsizlikler değerlendirilmiş ve desteğin katma değerinin maksimum düzeye çıkarılması amacıyla belirli illere odaklanılarak, MIPD kapsamında önem verilen coğrafi odaklanma ile uyum sağlanmıştır. Ayrıca Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı tedbir yönergesinde de belirtildiği şekilde; tedbirin uygulama illerinin seçiminde, kırsallık ve/veya tarımdaki işsizlik düzeyi, geleneksel el sanatları faaliyetlerinin mevcudiyeti, ekonomik kalkınma potansiyeli ve geçimlik tarım seviyesi gibi kriterler dikkate alınmıştır.

Eksen 2 müdahaleleri kapsamında, **tarım-çevre tedbirlerinin** uygulanmasına hazırlık faaliyetlerinin seçilmesi sebepleri, faaliyetlerin Programın ikinci uygulama döneminde başlatılması ile ilgili planlama ve seçilen önceliklere yönelik gerekçeler aşağıda belirtilmektedir:

- Çevresel konularda mevcut durum analizi sonucunda; tarımla bağlantılı toprak, su, hava ve biyolojik çeşitlilik olarak belirlenen 4 konudan, üçünde toprak kullanımı ve tarımsal

faaliyetler bağlamında sorun yaşanmakta olup, söz konusu sorunlar; toprak erozyonu, su kaynakları üzerinde baskı ve biyoçeşitliliğin azalmasıdır.

Toprak erozyonu ve su kaynakları üzerindeki baskının öncelik olarak seçilmesinin sebebi, yapılan analizlerin, Türkiye'nin başlıca çevresel sorunları olarak bu konuları işaret etmesinden kaynaklanmaktadır. Çevre konusunda mevcut durumu yansıtan Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (NAP-D, 2006) ve AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi 2007-2023 (UÇES-ÇOB, 2006) Türkiye'de erozyon ve su kullanımının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Su kalitesi yönetimine ilişkin, AB'nin özellikle 91/676/EEC sayılı Nitrat Direktifinin uygulanmasına yönelik yönetmelik 2004 yılında yürürlüğe girmiştir; fakat hassas alanların 2007 yılında belirlenmesi planlanmaktadır. Hassas alanların belirlenmesinin ardından her hassas alan için kullanılan gübre miktarı/ürün/hektar, uygulama yöntemleri, hayvan gübresi yönetimi gibi bilgileri içeren yönetim planları hazırlanacaktır. Yönetim planları çiftçiler için zorunlu olup, uygun bir mevzuat gerektirmektedir (başka bir yönetmelik). Tarım çevre tedbirleri, yönetim planlarının hazırlanması gibi zorunlu faaliyetlerden farklı olarak, isteğe bağlı süreçlerdir. Bu durumda su kalitesinin öncelik olarak belirlenmesi için sağlam gerekçeler henüz mevcut değildir.

Türkiye'de biyolojik çeşitlilik çok önemli olup kapasite geliştirme ihtiyacı nedeniyle Eksen 2 kapsamına öncelik olarak dahil edilmiştir. Biyolojik çeşitlilik tedbirlerinin uygulamaları oldukça zor olup, uzun süren kapasite gelişimini gerektirmektedir. Katılım sürecinde biyolojik çeşitliliğin korunması yaklaşımının önemli bir ön koşulu olan; biyolojik çeşitlilik yönetiminde yer alan iç ve dış uzmanlar arasında işbirliğinin sağlanması amacıyla, biyolojik çeşitlilik Programa dahil edilmiştir.

Tarım-çevre uygulamalarının Programın ikinci uygulama dönemi boyunca⁶² pilot olarak başlatılması konusundaki gerekçe; mevzuat ve işlemler çerçevesinin oluşturulması, idari kapasitenin geliştirilmesi ve tarım-çevre uygulamalarına yönelik hesaplamaların yapılması için zamana ihtiyaç duyulmasıdır.

Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanmasının stratejik öncelik olarak seçilmesinin gerekçeleri aşağıda açıklanmaktadır.

- Sosyo ekonomik analiz sonuçları, yerel düzeyde önemli zayıflıklara dikkati çekmektedir. Bunlar; yerel kapasite ve yönetim ile ilgili zayıflıklar, geçimlik ve yarı geçimlik çiftçilerde ek gelir kaynakları ihtiyacı, kırsal alanlarda ekonomik faaliyet çeşitlerinin az olması ve değişik bölgelerdeki köylerin özel şartlarına göre uyarlanmış küçük çaplı faaliyetlerin geliştirilmesi ihtiyacıdır.
- Avrupa deneyimi, yerel kırsal kalkınma stratejilerinin bu sorunların ele alınmasında çok başarılı olduğunu göstermekte ve seyrek nüfuslu kırsal alanlarda yerel kalkınma stratejileri uygun bir model olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü kırsal alanlarda yerelin özel gereksinimlerine cevap vermeyecek şekilde merkezden belirlenen tedbirlerin uygulanması daha zor olmaktadır. Ayrıca yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması; geniş çapta kırsal ekonomi ve nüfus için tasarlanan tedbirler arasında mekansal tutarlılığı ve uyumu güçlendirmektedir.
- Karar alma aşamasında yerel ortakların katılımlarına olanak sağlaması ve bütünleşik özellikleri sebebiyle, yerel kalkınma yaklaşımlarının Türkiye'de uygulanması faydalı sonuçlar doğurabilecektir. Çünkü yerel yaklaşımlar ile kırsal nüfusun aktif katılımın

⁶² İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımı için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2'ye bakınız.

sağlandığı yerel kapasitenin oluşturulması, farklı kalkınma ajansları arasında iletişim kurulması, istihdam yaratılması ve yerel alanların güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

- Ancak Türkiye’de, yerel kalkınma yaklaşımına ilişkin deneyim yetersiz olup, yaklaşımın içeriğinin anlaşılması ve işlerlik kazanması zaman alacaktır. Bu çerçevede yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanmasına yönelik eğitim ve beceri kazanma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle, IPARD Programının ilk uygulama dönemi süresince beceri kazanmaya ilişkin kapasite geliştirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir. Bu doğrultuda, yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve geliştirilmesine yönelik faaliyetler, tedbirin akreditasyonu gerçekleştirilinceye kadar, IPARD Programının Teknik Destek tedbiri kapsamında finanse edilecektir. Kırsal kalkınmada faaliyet gösteren çeşitli yerel aktörler arasındaki diyalog ve işbirliğinin desteklenmesi; sivil toplumun güçlendirilmesi ve yerel düzeyde iş ortaklıklarının kurulabilmesi açısından önemli bir adım olacaktır. Ancak Türkiye’deki kurumsal yapının, kısa vadede yerel kalkınma stratejilerine yönelik söz konusu yenilikçi yaklaşımın uygulamalarını yönlendirmek ve yaklaşımı izlemek için kapasitesi henüz hazır olmayıp, kurumsal kapasite geliştirme ihtiyacı bulunmaktadır.
- Bu eksen kapsamındaki faaliyetlerin uygulanması için gereken kapasite geliştirme ve hazırlık ihtiyacından dolayı, uygulamaların ancak orta vadede IPARD Programının ikinci aşamasında gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

3.2.2. Hedef alanlar (illerin seçimi)

Bölüm 1, Kısım 1.3 kapsamında, mevcut durum analizinin yapılması ve politika çerçevesinin oluşturulması amacıyla kırsal alan tanımı belirtilmiştir. OECD kırsal alan sınıflandırması kullanılarak ancak Türkiye’deki değişken kırsal yoğunluk değerlerinin daha doğru yansıtılması amacıyla değiştirilen, kırsal alan sınıflandırması çerçevesinde; Türkiye’deki kırsal alanlar “tamamen kırsal”, “baskın kırsal” ve “orta veya önemli ölçüde kırsal” alanlar olmak üzere 3 kategoride tanımlanmaktadır. Bölüm 1 kapsamında yapılan sosyo-ekonomik analizlerde bu kategoriler kullanılmıştır.

OECD sınıflandırmasının tercih edilmesinin nedeni; Türkiye’nin uluslararası bağlamda diğer ülkelerle kıyaslanma olanağını sağlamasıdır. Ayrıca kırsal alanlara yönelik gelir ve göç istatistikleri doğrultusunda analiz yapılmasına olanak sağlamaktadır.

IPARD desteği için hedeflenen alanların seçiminde, OECD tanımının kullanılması yanında, daha geliştirilmiş bir yaklaşımla, IPARD müdahalelerinin nüfusu 20.000’den az olan yerleşim merkezlerinde gerçekleştirilmesi⁶³ öngörülmektedir. Bu çerçevede aynı il içindeki kırsal ve kentsel alanların ayrımının yapılması sağlanmaktadır.

Aşağıdaki tabloda IPARD Programı için seçilen 42 il için, nüfusu 20.000’den az olan tamamen kırsal, baskın kırsal ve önemli ölçüde kırsal alanlar için nüfus ve alan yüzdeleri gösterilmektedir.

⁶³ Tek istisna, nüfusu 20.000 üzerindeki yerleşim yerlerinin de kabul edildiği "İşleme ve Pazarlama" Tedbiridir.

Tablo 66. Seçilen 42 ilde nüfus ve alan yüzdeleri

	Nüfus %	Alan ⁶⁴ %
Tamamen kırsal+20.000 nüfus	14,24	-
Baskın kırsal+20.000 nüfus	20,11	-
Önemli ölçüde kırsal+20.000 nüfus	15,75	-
42 il için toplam	50,10	-

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak TKB tarafından hesaplanmıştır (2000 yılı Genel Nüfus Sayımı)

OECD sınıflandırması, Türkiye’de her bölgede kendine has özellikleri ile var olan kırsal alanların yatay karakterine odaklanılmasını ve yaşanmakta olan değişimleri daha iyi yansıtan kır-kent farklılıklarının anlaşılmasını sağlamaktadır⁶⁵. Türkiye’de 80’li yıllarda başlayan hızlı kentleşme, az gelişmiş ve gelişmiş bölgelerde kırsal kesimi etkilemiştir, ancak ekonomik kalkınma ve sanayileşme sonucunda ortaya çıkan kırsal alanlardaki fakirleşme oranının, gelişmiş bölgelerde gelişmemiş bölgelere oranla çok daha yıkıcı ve daha kalıcı bir etki yarattığı iyi bilinmektedir⁶⁶. Çünkü ekonomik kalkınma ve sanayileşme sonucunda gelişmiş bölgelerdeki kırsal alanların ekonomik kayıpları daha fazla olmaktadır.

IPARD Programı kapsamında kullanılan kırsal alan tanımı; Türkiye’deki kırsallığın mevcut durumunu açıklıyor olsa da (Kısım 1.3, Harita 8), Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi’nin önemli bir önceliği olarak ortaya çıkan mevcut mali kaynakların kullanılmasında coğrafi ve sektörel odaklanmanın yapılması ve kaynaklardan azami ölçüde etkinin yaratılması⁶⁷ kriterini karşılamamaktadır.

3.2.3. IPARD uygulama illerinin seçimi

Müdahalelerin daha az sayıda öncelikli illere yoğunlaştırmak ve kamu harcamalarından azami etkiyi sağlamak amacıyla, OECD tanımı kapsamında kırsal olarak belirlenen iller arasından daha ayrıntılı bir seçim yapılmıştır.

Bu kapsamda, illerin seçimine dayanak teşkil etmesi amacıyla kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler; illerin GSYİH değerleri (Türkiye ortalamasının %75’inin altında), göç değerleri ve illerin tarım sektörü ve kırsal alanlarının potansiyelleri açısından zayıf ve güçlü yönleridir.

- İlk aşamada Türkiye’nin en fakir illeri belirlenip değerlendirilmiştir.

⁶⁴ Bu konuda istatistikî çalışmalar devam etmektedir. IPARD Ajansı’nın seçeceği alanların listesi hazırlanmakta olup en geç IPARD uygulaması başladığında kullanıma hazır olacaktır.

⁶⁵ Bu sınıflandırma, İBBS II düzeyinde yapılan ve daha geniş alanlarda kır-kent arası gelişmişlik farklılıklarını gösteren kıyaslamalara oranla amaca daha uygundur.

⁶⁶ Geçmişte AB deneylerinin gösterdiği gibi, sanayileşme aşamasında bazı kırsal alanlar tamamen terk edilmiştir.

⁶⁷ MIPD (V.bileşen de dahil olmak üzere bütün IPA bileşenleri için ortak konular) sayfa 51; IPA Programları, kaynakları Türkiye’de belirli bölgelere ve belirli sektörlerle odaklamayı hedefleyecektir. Böylece, Programın IPA hedeflerine etkisi ve katkısının azami olması sağlanabilecektir. Uygun coğrafi ve sektörel odaklanmanın sağlanması, IPA etkisinin azami seviyeye çıkarılmasını sağlayacaktır.

Bu çerçevede iller, ortalama kişi başı GSYİH'nın⁶⁸ (1.910 Avro) %75'inden daha az (1.432 Avro) GSYİH'ye sahip olma kriterine göre gruplandırılmıştır. GSYİH'sı, Türkiye ortalamasının %75'inden az olan 43 il listelenmiştir. Daha sonra bu iller dış göç⁶⁹ oranlarındaki artışa göre sıralanmıştır. Bu işlem, dezavantajlı durumları için bu illere bir öncelik sıralaması⁷⁰ sağlamıştır.

- İkinci aşamada 43 il tarımsal potansiyellerine göre değerlendirilmiştir.

İllerin tarımsal potansiyelinin değerlendirilmesi aşamasında; 43 ilin et, süt, meyve sebze ve balıkçılık sektörlerinde üretim potansiyeli, tarımsal üretim ve işleme sektöründeki performansları ve sürdürülebilirlikleri, Topluluk standartlarına ulaşmaları için tarım işletmeleri ve firmalarının zayıf yönleri ve ihtiyaçları değerlendirilmiştir. Ayrıca illerin ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi tedbiri altında belirlenen aktivitelere yönelik kapasitesi de analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda 43 il arasında yüksek tarım potansiyeline sahip 23 il belirlenmiştir.

- Üçüncü aşamada 20 ilave il daha seçilmiştir.

IPARD'ın programlanmasında coğrafi odaklanma yapılması için; illerin dezavantajlı durumlarının önemi yanında tarımsal potansiyel de önemli bir parametre olmuştur. IPARD kapsamında öncelikli olarak seçilen sektörlerde yüksek tarım potansiyeline sahip, fakat kişi başı GSYİH'si, Türkiye ortalamasının %75'inin üzerinde olan, 20 ilave il, IPARD kapsamına dahil edilmiştir.

Son aşamada, yüksek tarım potansiyeli bulunan 20 il içerisinde, kalkınma ve gelir potansiyeli yüksek iller hariç tutularak, yerlerine tarımsal potansiyele sahip ve kişi başı GSYİH'si, Türkiye ortalamasının %75'inin altında olan iller Programa dahil edilmiştir.

İllerin seçimine ilişkin tablo aşağıda gösterilmektedir (Detaylar Ek 3.1.'de verilmektedir).

Tablo 67. İllerin seçimi

⁶⁸ Resmi veriler, TÜİK 2001, Ek 1-2'ye bakınız.

⁶⁹ TÜİK verileri 2000, Ek 1-3'e bakınız.

⁷⁰ 86'dan 2'ye doğru sıralama

İl seçim süreci

İl	GSMH /kişi US\$	Sıralama <75% GSMH	Toplam Nüfus 2000	Toplam net dışgöç oranı (%)	Sıralama >75% Nüfus azalması.	Öncelik seçimi 1	Öncelik seçimi 2: Tarım potansiyeli	Seçilen IPARD Aşaması
Türkiye			60.752.995					
Adana	2.339		1.669.361	-24%		-	1	+
Adıyaman	918	33	559.772	-73%	40	73	+	
Afyon	1.263	18	728.613	-23%	15	33	1	1
Ağrı	568	44	451.287	-58%	34	78	1	2
Aksaray	966	32	353.155	-14%	11	43		2
Amasya	1.439	12	334.884	-27%	18	30	1	1
Ankara	2.752		3.597.662	25%		-	1	2
Antalya	2.193		1.451.771	62%		-	1	+
Ardahan	842	38	119.982	-113%	44	82	1	2
Artvin	2.137		176.083	-66%		-		
Aydın	2.017		857.507	25%		-	1	2
Balıkesir	2.005		992.564	5%		-	1	1
Bartın	1.061	28	172.597	-91%	43	71	+	
Batman	1.216	19	390.289	-46%	29	48	+	
Bayburt	1.017	29	87.386	-61%	36	65	+	
Bilecik	2.584		179.562	56%		-		
Bingöl	795	40	222.139	-51%	31	71	+	
Bitlis	646	41	331.728	-21%	13	54	+	
Bolu	4.216		246.417	-42%		-		
Burdur	1.951		234.021	-23%		-	1	2
Bursa	2.507		1.933.732	44%		-	1	2
Çanakkale	2.335		425.212	27%		-	1	2
Çankırı	1.136	23	242.287	-18%	12	35		2
Çorum	1.654	1	549.321	-60%	35	36	1	1
Denizli	2.133		773.169	20%		-	1	2
Diyarbakır	1.313	17	1.176.390	-41%	23	40	1	1
Düzce	1.142	22	281.797	8%	3	25	+	
Edirne	2.403		361.227	-14%		-		
Elazığ	1.704		513.839	-24%		-	1	2
Erzincan	1.158	20	282.662	-5%	6	26	1	2
Erzurum	1.061	27	825.427	-56%	33	60	1	1
Eskişehir	2.513		650.265	15%		-		
Gaziantep	1.593	2	1.119.535	3%	4	6	+	
Giresun	1.443	11	481.779	-12%	10	21	1	2
Gümüşhane	1.075	25	168.573	-24%	16	41	+	
Hakkari	836	39	186.976	-13%	20	59	+	
Hatay	1.757		1.110.055	-34%		-	1	1
İğdır	855	36	145.602	-9%	8	44	+	
Isparta	1.510	7	458.365	30%	1	8	1	1
İstanbul	3.063		9.044.859	45%		-		
İzmir	3.215		3.078.981	39%		-	1	+
Kahramanmaraş	1.584	4	890.448	-29%	19	23	1	1
Karabük	1.587	3	208.057	-42%	24	27	+	
Karaman	2.012		219.055	-13%		-	1	2
Kars	886	34	290.611	-63%	38	72	1	1
Kastamonu	1.781		350.200	-33%		-	1	2
Kayseri	1.806		954.397	-3%		-		
Kilis	1.817		102.002	-40%		-		
Kırıkkale	2.725		349.476	-33%		-		
Kırklareli	3.590		294.998	18%		-		

Kırşehir	1 488	9	233 028	-46‰	28	37	+		
Kocaeli	6 165		1 079 603	0‰		-			
Konya	1 554	6	1 958 640	1‰	5	11		1	1
Kütahya	1 805		603 765	-2‰		-	●	1	2
Malatya	1 417	14	773 959	-22‰	14	28		1	1
Manisa	2 459		1 149 708	3‰		-	●	1	2
Mardin	983	31	601 621	-70‰	39	70		1	2
Mersin	2 452		1 497 575	12‰		-	●	1	2
Muğla	3 308		632 850	68‰		-			
Muş	578	43	390 308	-62‰	37	80		1	2
Nevşehir	2 117		273 293	-7‰		-	●	1	2
Niğde	1 781		312 784	-2‰		-			
Ordu	1 064	26	809 013	-46‰	27	53		1	1
Osmaniye	1 157	21	415 089	-25‰	17	38	+		
Rize	1 897		337 609	-22‰		-			
Sakarya	2 108		681 577	-23‰		-			
Samsun	1 680		1 108 182	-47‰		-	●	1	1
Şanlıurfa	1 008	30	1 243 058	-40‰	22	52		1	1
Siirt	1 111	24	218 773	-78‰	41	65	+		
Sinop	1 459	10	208 376	-79‰	42	52	+		
Şırnak	638	42	276 300	22‰	2	44	+		
Sivas	1 399	15	680 536	-52‰	32	47		1	1
Tekirdağ	2 498		555 916	92‰		-			
Tokat	1 370	16	748 680	-50‰	30	46		1	1
Trabzon	1 506	8	893 179	-11‰	9	17		1	1
Tunceli	1 584	5	83 642	-37‰	21	26	+		
Uşak	1 436	13	297 112	-7‰	7	20		1	2
Van	859	35	726 202	-45‰	26	61		1	1
Yalova	3 463		148 182	3‰		-			
Yozgat	852	37	614 176	-43‰	25	62		1	1
Zonguldak	2 969		574 182	-77‰		-			

Seçilen iller arasından, IPARD programının ilk uygulama döneminde⁷¹ deneyim ve kapasitenin geliştirilmesi amacıyla sadece 20 ilde uygulamalar başlatılacaktır. Programın ikinci uygulama döneminde⁷¹ ise, 42 ilin hepsi destek kapsamına alınacaktır.

IPARD Programının ilk uygulama döneminden itibaren desteklenmek üzere seçilen iller mavi, ikinci uygulama döneminde destekleme kapsamına alınacak iller ise yeşil⁷² ile işaretlenmiştir.

3.2.4. Program kapsamında dağlık alan tanımı

IPARD Programı'nın uygulamaları kapsamında dağlık alan tanımı aşağıdaki belirtilmektedir: Dağlık alanlar; 1000 metre rakımdan yüksek ya da rakımı 500-1000 metre arasında eğimi ise %17'den fazla olan alanlardır. Dağlık alanları gösteren haritalar⁷³ Ek 3.2.'de verilmektedir.

⁷¹ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2'ye bakınız.

⁷² Planın geri kalan süresince sürekli yer alacakları için

⁷³ Dağlık bölge olarak tanımlanan bölgelerin listesi akreditasyon için hazır olacaktır.

3.2.5. Seçilen tedbirler ve gerekçeleri

3.2.5.1. IPARD uygulamasının birinci aşaması

IPARD Programının birinci uygulama dönemi, ulusal akreditasyon süreci ve AK'nin yetki devri kararını takiben başlayacaktır. Bundan sonra, bu dönem boyunca, aşağıdaki tedbirler için proje seçimi başlayacaktır:

Eksen 1 kapsamında:

- **Tedbir kodu 101. Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına yönelik yatırımlar** 2 Alt-Tedbir'i kapsamaktadır:
 - Süt sektörü
 - Et sektörü
- **Tedbir kodu 102. Üretici gruplarının kurulmasına destek**
- **Tedbir 103. Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar** aşağıdaki Alt-Tedbirleri kapsamaktadır:

Süt sektörü

Et sektörü

Sebze ve meyve sektörü

Balıkçılık sektörü

Eksen 3 kapsamında:

- **Tedbir kodu 302. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi** 4 Alt-Tedbiri kapsamaktadır:

Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi

Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi

Kırsal turizm

Kültür balıkçılığı (Yetiştiricilik)

Ve

Tedbir kodu 501: Teknik Destek

Seçilen tedbirlerin gerekçeleri aşağıdaki belirtilmektedir:

- **Eksen 1, Tedbir kodu 101. Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına yönelik yatırımlar**

MIPD kapsamında; tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar için öncelikli iki sektör tanımlanmıştır:

Süt

Et, kanatlı eti dahil

Seçilen iki sektörde de, birbirinden farklı tipte tarım işletmeleri bir arada bulunmaktadır:

Büyük ölçüde rekabet gücüne sahip ve Topluluk standartlarına oldukça yakın koşullardaki modern tarımsal işletmeler⁷⁴:

Bu işletmelerden bazıları tarım sektöründe faaliyet gösteren özel sektörün yatırımları sonucu oluşmuştur. Bunlar gerektiğinde, finansman ve bankacılık sektöründen yardım almak suretiyle kendi gelişimlerini kendileri sağlayabilmektedirler.

Sayıları oldukça fazla olan geçimlik tarımsal işletmeler; bunların birçoğu varlıklarını uzun süre devam ettiremeyecek kadar küçüktür. Kırsal nüfus bu işletmelerden geçimini sağlamaktadır. Bazı durumlarda ise ikincil gelir kaynaklarını da kullanabilmektedirler.

Orta düzeyde yarı-gelişmiş küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmeler; bu işletmelerin gelirleri temelde tarımsal faaliyetlere dayanmaktadır. Bu aralıktaki küçük ve orta ölçekli işletmeler gelecekte tekniklerini geliştirebilme ve ekonomik olarak varlıklarını devam ettirebilme potansiyeline sahiptirler. Bu işletmeler, IPARD Programının öncelikli hedef grubunda yer almaktadır.

IPARD, Türkiye tarımının AB Ortak Pazarı'na açılması bakımından küçük ve orta ölçekli işletmelere, hem ekonomik verimliliklerini sağlamak, hem de uzun dönemde sürdürülebilirliklerinin ve varlıklarının devamlılığını garantiye almak amacıyla üretim tekniklerini ve işlemlerini iyileştirmeleri için destek sağlayacaktır. Aynı zamanda tarımsal işletmelerin, kalite ve kalite yönetimi, hijyen ve gıda güvenliği, hayvan refahı, çevre koruma (su kullanımı, gübre ve nitrat kirliliği yönetimi) ile iş güvenliği konularında Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yardım edecektir.

Ayrıca IPARD, Türkiye'de geçimlik ve yarı geçimlik işletmelerin yaygınlığı göz önüne alındığında, ekonomik sürdürülebilirlik eşiğinin hemen altında bulunan sınırlı sayıdaki yarı-geçimlik tarımsal işletmelere destek vermek suretiyle bu işletmelerin gelişmesini ve söz konusu eşiği aşarak küçük ve orta ölçekli işletmeler grubuna dahil olmasını sağlayacaktır. Birbirini tamamlayıcı nitelikteki bu faaliyetler ile, kırsal alanlardaki nüfus azalmasının önlenmesi ve bölgesel farklılıkların azalmasına katkıda bulunulması suretiyle, IPARD'ın beklenen etkisi artırılacaktır.

IPARD, sektördeki problemleri ülkenin İç ve Doğu⁷⁵ bölgelerindeki küçük (30 ile 49 baş arası) ve orta ölçekli (50 ile 250 baş arası) büyükbaş sığır işletmeleri ile küçük (100 ile 149 baş arası) ve orta ölçekli (150-300 baş arası) küçükbaş besi işletmelerinden oluşan bir ara model geliştirerek çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu modern ve ihtisaslaşmış tarımsal işletmeler, ekonomik açıdan üretkenliğin sağlanması, iyi hayvan yetiştirme uygulamalarının geliştirilmesi, hayvan refahı ve çevre koruma tedbirlerinin uygulanması amacıyla teşvik edilecektir.

- **Eksen 1, Tedbir kodu 102. Üretici gruplarının kurulmasına destek**

Bu tedbir, pazarlarda önemli rol oynayabilen modern üretici gruplarının gelişmesini desteklemeyi olduğu kadar bunların çiftçi üyelerinin yeniden yapılanması ve modernizasyonunu da amaçlamaktadır.

⁷⁴ Bazı modern işletmeler hala sektörün sınırlama ve baskılarından sıkıntı çekmektedirler. Örneğin modern süt çiftlikleri arasındaki rekabet, düzenli yem sektörü olmamasından olumsuz etkilenmektedir. Bu durumda işletmeler ithal yem bileşenlerine başvurmak zorunda kalmakta, bu durum AB ülkeleri karşısında rekabet gücünü azaltmaktadır.

⁷⁵ Doğudaki çiftlikler karışık besicilik modeliyle besicilik ve yetiştiricilik uygulamaları için teşvik edilecektir. İç bölgelerdeki çiftlikler ise bir konuda ihtisaslaşma yada her iki faaliyeti birlikte yürütmek arasında seçim yapacaktır.

IPARD,, IPARD için belirlenmiş olanların yanısıra 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'nda hedeflenler, aşağıdaki sektörler üzerinde yoğunlaşacaktır (faydalanıcıları, 552/1995 No'lu Kararda tanımlanan üretici grupları olan meyve ve sebze sektörü hariç):

- Meyveler
- Mantarlar dahil sebzeler
- Çiçekler
- Tıbbi bitkiler
- Süt
- Kırmızı et ve kanatlı eti
- Yumurta
- Bal
- Balık
- **Eksen 1, Tedbir kodu 103. Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar**

IPARD kapsamında dört sektör hedeflenmiştir. Bu sektörler;

Süt ve süt ürünleri işleme sektörü,

Kanatlı eti dahil et ve et ürünleri işleme sektörü,

Balıkçılık sektörü,

Meyve & sebze işleme sektörüdür.

IPARD kapsamında belirlenen öncelikler, ürünlerin işlenmesi için verimliliğin artırılması ve işleme sanayinin kalite, hijyen ve gıda güvenliği, veterinerlik kontrolleri, hayvan refahı, çevre koruma ve iş güvenliği ile ilgili AB standartlarının sağlanmasıdır.

IPARD, işleme kapasitesinde belirli bir artışı doğrudan hedef almamakla birlikte, kurulu işleme kapasitesi eksikliğinin mevcut olduğu sınırlı sayıda ilde işletme kurulumlarını destekleyecektir. İşleme sanayisindeki kapasite arttırmaya yönelik bu tür yatırımlar, kırsal alanlardaki bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yardımcı olacaktır.

IPARD'ın öncelikli hedefi IPARD Programı kapsamında tanımlanan küçük ve orta ölçekli işletmelerdir.

IPARD desteği kapsamında yer alan sektörler arasında öncelikler bakımından farklılıklar mevcut olup, sektörlerde desteğe en çok ihtiyaç duyulan öncelik alanları hedeflenmektedir.

Bu öncelikler aşağıda belirtilmektedir:

- Süt ve süt ürünleri işleme sektöründe, küçük ve orta ölçekli süt işletmelerine, uzun dönemde ekonomik sürdürülebilirlik eşiğini aşmaları ve tüm işleme aşamalarında sıkı bir kalite ve hijyen denetimi uygulamaları için destek sağlamaktır. Süt toplama, işleme ve pazarlama zinciri boyunca sistematik bir soğuk zincir yönetiminin geliştirilmesi de IPARD desteği altında önemli bir husustur.

- Et ve et ürünlerini işleme sektöründe, Kayıtlı kesimhanelerin kalite ve hijyen koşullarının geliştirilmesi (hayvan refahı kuralları ile örtüşecek biçimde) IPARD desteğinin ilk önceliği olarak belirlenmiştir. Kayıtlı olmayan kesimhaneler ve kamu sağlığına ciddi bir tehlike oluşturabilecek şekilde dışarıda yapılan kesimlere karşı mücadele etmek amacıyla kesimhanelerin olmadığı veya yeterli miktarda bulunmadığı illerde IPARD, standartlara uygun makul sayıda yeni kesimhanenin kurulmasına destek sağlayacaktır.

Kesim tesislerinin yanı sıra, sınırlı sayıda küçük ve orta büyüklükteki et işleme tesisi AB standartları ile uyumlaştırılmaları için desteklenecektir.

Kanatlı et sektörünün kırmızı et sektörüne göre daha fazla olanağının olduğu göz önünde bulundurulduğunda, IPARD desteğinin büyük bir bölümü kırmızı et sektörüne yönlendirilecektir.

- Meyve ve sebze sektöründe, IPARD Programının önceliği işleme zincirinin ilk aşamalarındaki hasat sonrası kayıplara yöneliktir. İşleme sektörüne doğrudan bir müdahale planlanmamıştır.

Türkiye’de taze meyve ve sebze ticareti 1995 tarih ve 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmektedir. 552 sayılı kararnamenin 6. maddesinde tanımlanan üretici birlikleri,⁷⁶ ürünlerini toptancı pazarından geçirmek zorunda değildir. Ürünlerini doğrudan perakendecilere pazarlayabilmektedirler. Ancak üretici birlikleri bu tür satışlarda, satılan malın cins, miktar ve fiyatını en yakın toptancı haline bildirmek ve kayıt ettirmek zorundadırlar. Meyve ve sebze ürünlerinin doğrudan pazarlanmasına imkan sağlayan diğer uygulama ise, işlemeye giden ürünlerde olup, ürünlerin toptancı hallerinden geçme zorunluluğu bulunmamaktadır.

Meyve ve sebze sektöründe, 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede tanımlandığı üzere, ürünlerini toptancı hallerinden geçirmeden pazarlama imkanları bulunan üretici birlikleri IPARD kapsamında faydalanacaklardır. Bu suretle, üreticilerin örgütlenmelerine, pazarda daha iyi konum sağlamalarına ve daha güçlü pazarlama kapasiteleri geliştirmelerine yardım sağlanacaktır.

Meyve ve sebze sektörü kapsamında finansman sağlanan bütün kurulumlar için, özellikle HACCP ve İyi Tarım Uygulamalarını olmak üzere Topluluk standartlarının sağlanması gerekecektir.

- Balıkçılık sektöründe IPARD Programının ilk önceliği, AB standartlarına uygun olmayan (ihracat yapmayan) mevcut küçük ve orta büyüklükteki balıkçılık tesislerinin Topluluk standartlarına yükseltilmesi olacaktır.

İkinci öncelik olarak, sektördeki mevcut bölgesel dengesizlikleri azaltmak ve ülke çapında iç su balıkçılığının gelişimini sağlamak için halihazırda yeterli üretim kapasitesi olan ancak işleme tesisleri açısından yetersiz illerde, yeni küçük ve orta ölçekli su ürünleri işleme tesislerinin kurulmasına destek verilmesi öngörülmektedir.

- **Eksen 3, Tedbir kodu 302. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi**

Tarım Sektörü analizi, kırsal alanlarda gelir seviyeleri çok düşük geçimlik ve yarı geçimlik işletme sayısının oldukça fazla olduğunu (tarımsal işletmelerinin %65’inden fazlası) ve işletmelerde ek gelir olanakları sağlayan faaliyetlerin neredeyse hiç görülmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca,

⁷⁶ Ziraat Odası’na kayıtlı en az 50 çiftçi tarafından kurulan kooperatifler ve bunların üst birlikleri.

hanehalkı gelirini artırmanın önemli bir unsuru olan kadınlar ve gelirlerinin azlığı öncelik olarak ele alınması gereken bir konudur.

IPARD, kırsal gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ihtiyacını karşılamak üzere aşağıdaki faaliyetlere destek sağlayacaktır:

İş olanakları ve gelir yaratmakta çok iyi bir potansiyele sahip olduğu belirlenen üç tamamlayıcı üretim niteliğinde olan arıcılık, tıbbi ve aromatik bitki üretimi ile süs bitkileri üretimini hedefleyen, çiftlikte yapılacak tarımsal aktivitelerin çeşitlendirilmesi,

Hem tarım ve gıda ürünlerinin, hem de geleneksel el sanatları gibi yöreye özgü ürünlerin yerel ölçüde gelişimine destek verilmesi,

Kırsal turizmin geliştirilmesi,

Kültür balıkçılığının geliştirilmesi.

İlk faaliyet, ekonomiyi çeşitlendirmek için çalışan bireysel çiftçileri ve yeni ürünlerin geliştirilip pazarlanması için gereken altyapı desteklerini kuracak üretici örgütlerini hedeflemektedir.

İkinci faaliyet, kırsal alanlarda iş olanakları için pozitif etki yaratan yerel ürünlerin ve mikro işletmelerin geliştirilmesine yöneliktir.

Üçüncü faaliyet, kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik mikro ölçekli pansiyon ve konaklama altyapılarının geliştirilmesini, doğal çevrede ve açık alanlarda yapılan rekreasyonel ve sportif aktivitelerini, binicilik, doğa ve çevre keşif gezilerini, yerel miras ve turizmin teşvik edilmesini amaçlamaktadır.

Türkiye’de yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması konusu oldukça yeni bir süreç olduğundan dolayı, bu stratejilerin hazırlanma süreci tamamlandığında, kırsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi tedbiri ile yerel kalkınma stratejileri arasında uyum sağlanacaktır.

Kırsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi tedbiri kapsamında yer alan diğer faaliyet ise kırsal alanlarda alternatif gelir imkanı sağlayan bir faaliyet olarak ortaya çıkan içsularda su ürünleri yetiştiriciliğinin (kültür balıkçılığı) desteklenmesidir.

Kırsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi tedbiri kapsamında, kadınlar tarafından sunulan ve zor koşullardaki dağlık alanlarda uygulanan projelere öncelik verilecektir (Dağlık alanların tanımı için Kısım 3.2.4’e bakınız).

3.2.5.2. IPARD Programı uygulamasının ikinci aşaması

Birinci uygulama döneminde uygulanacak tedbirlerin yanı sıra aşağıdaki tedbirler, ikinci ulusal akreditasyon sürecinin sonuçlanmasını ve AK yetki devri kararını takiben başlayacak olan Programın ikinci uygulama döneminde uygulanacaktır.

Eksen 2:

- **Tedbir kodu 201: Çevrenin ve kırsal peyzajın geliştirilmesine yönelik faaliyetler**

Türkiye’deki tarım teknolojilerindeki son gelişmelere paralel olarak tarımsal üretim kapsamında, yüksek teknoloji ve daha fazla kimyasal gübre ve zirai ilaç kullanılması yoluyla arazi başına verimin artırılması amaçlanmaktadır. Sonuçta, tarımsal faaliyetler ve tarım-çevre etkileşimleri sonucu sorunlar ortaya çıkmakta ve giderek büyümektedir.

Çevre ve kırsal peyzaja yönelik faaliyetlerin uygulamalarının Programın ikinci uygulama döneminde, kapasite oluşturma sürecinin tamamlanmasından sonra başlatılması planlanmaktadır. Bu nedenle tedbirin mevcut hali sadece temel yaklaşımı ve tedbire ilişkin izlenecek konseptin geniş bir tanımını içermektedir.

Bu tedbir için kapasite oluşturma sürecinin tamamlanması ve tedbirin detaylarının ayrıntılı olarak hazırlanmasının ardından pilot proje alanları ve faaliyetlerin detayları tasarlanacaktır.

• **Tedbir kodu 202: Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması**

Yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve beceri edinmeye ilişkin kapasite geliştirme, IPARD'ın ilk uygulama aşaması esnasında, teknik destek kapsamında başlatılacaktır.

Bu şekilde, Programın ikinci uygulama aşamasına gelindiğinde yerel kalkınma stratejileri birinci uygulama aşamasında hazırlanmış olup LEADER yaklaşımına dair kapasite geliştirme için yeterli süre verilmiş olacaktır. Bu nedenle tedbir/alt-tedbir fişleri, ilgili kapasite geliştirme sürecinden sonra akreditasyon için güncellenmesi gereken taslaklardır.

3.3 ÖN DEĞERLENDİRME

3.3.1 İlk bulgular ve IPARD Programı ön taslağına dahil edilmesi

Ön değerlendirme 12 Mart 2007 tarihinde IPARD Programının ön taslağının ve destekleyici belgelerin incelenmesiyle başlamıştır. Ön değerlendirme ekibi, Programa yönelik aşağıdaki ilk bulgularını sunmuşlardır.

- GZFT analizi bulunmamaktadır.
- Mevcut sosyal, ekonomik ve çevresel durum analizlerinde eksiklikler vardır. Örneğin tarım işletmelerinin ve gıda işleme tesislerinin ekonomik performansı, çevresel değerlendirme gibi konulara değinilmemiştir.
- Genel ve öncelik ekseninde hedefler belirlenmemiştir.
- Öncelikli ihtiyaçların seçilmesi ya da belirli sektörlerin hedeflenmesine ilişkin gerekçelendirme yapılmamıştır.
- Hedef sektörlerde değişik büyüklükteki işletmeler için hazırlanmış yatırım modelleri, seçilebilir işletmelerin yatırım sonrası minimum boyutunun fazlasıyla küçük saptandığını göstermektedir.
- Tedbirlerin çoğu için hedeflenen sindirme kapasitesi oranı çok iddialıdır.
- Hedeflenen faaliyetlerin başarısının geliştirilmesi için büyük önem taşıyan yukarıya ve aşağıya doğru herhangi bir faaliyet, örneğin hayvancılık için yem ve yem bitkisi üretiminin iyileştirilmesi gibi veya elışı ürünlerinin pazarlanması ve çeşitlendirme faaliyetleri çerçevesindeki ürünlerin pazarlanmasının geliştirilmesi gibi faaliyetler öngörülmemiştir.
- Hedeflenen faydalanıcıların mesleki becerileri eksikliği sebebiyle proje akışı ve yayım faaliyetleri için de destek önerilmektedir.

Bu bulgular, 30 Mayıs 2007 tarihinde ön değerlendirme ekibi tarafından teslim alınan IPARD Programının üçüncü taslağı içeriğinde dikkate alınmıştır. Ön değerlendirme raporu Program taslağı üzerindeki görüşleri yansıtmaktadır.

3.3.2. Sonuçlar ve öneriler

Ön değerlendirme çalışması, IPARD Programını tamamlayıcı özellikte olup, hedeflenen ihtiyaçların, IPARD desteği kapsamında belirlenen müdahalelerin orta vadede ve uygulama sonrası dönemdeki ihtiyaçlara ne denli cevap verebildiğini gösterebilen bir değerlendirme çerçevesidir. Değerlendirme kapsamında IPARD Programının geliştirilmesi için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır. Kısım 3.4'deki Tablo 69'da ön değerlendirme ekibinin önerileri ve TKB tarafından bu doğrultuda Programda yapılan değişiklikler belirtilmektedir.

- Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) türü bir sisteminin olmadığı durumda, Programın hedef aldığı çiftlik ya da işletmelerde brüt sabit sermaye oluşumu, yıllık çalışma birimi ya da yaratılan brüt katma değer gibi ana göstergelerin temel çizgisinin hesaplanması oldukça zor olmuştur. Buna bağlı olarak, birtakım işletme türlerinin geçmişteki yatırım sonrası performansına dair modeller hazırlanmış olsa da yatırım öncesi duruma kıyasla gelişme ya da değişimleri, buna bağlı olarak da rekabet gücünü geliştirmeye ilişkin programın yaratması beklenen etkiyi hesaplamak mümkün değildir. ***Değerlendirme ekibi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından bu kritik bilgi boşluklarını dolduracak bir projenin başlatılmasını önermektedirler.***
- Programın hedeflerine yönelik mevcut durumun ölçülmesi için istatistiki bilgilerde birtakım eksiklikler bulunmaktadır. Bu konuda, TÜİK ile görüşülmüş ve AB finansmanlı kalkınma programlarının hazırlanması aşamasında gerek duyulan verilerde eksikliklerin olduğu teyit edilmiştir. Örneğin, gıda işleme sektörü için brüt katma değer verisinin elde edilmesi mümkün değildir. Programlama kapsamında yapılan sektör analiz çalışmaları, sektörlerin gelişme ihtiyaçlarının anlaşılması konusunda çok büyük bir katkı sağlamıştır.
- Öncelikli ihtiyaç ve sektörlerin seçimine ilişkin gerekçelendirme, Programın incelenen taslağında net bir şekilde yapılmıştır. Değerlendirme ekibi, IPARD hedeflerinin Türkiye'nin AB'ye katılımı hususundaki öncelikleri ve ilerlemesine bağlı ihtiyaçları doğrultusunda odaklandığını gözlemlemiştir. IPARD, tarımsal üretim ve işleme sanayinin, "Müktesebat"la tanımlanan gıda güvenliği ve hijyen standartları ile uyumlaştırılması gerekliliğine öncelik vermektedir. Bu durum, seçilen sektörlerin, üretim zincirindeki bağlantıları ve desteklenecek yatırımlarında kendini göstermektedir. Sonuç olarak, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde ortaya çıkan önceliklerin ve ihtiyaçların bir kısmına katkı sağlayacak şekilde Program tasarlanmıştır. Program kapsamında ele alınmayan konular, MIPD doğrultusunda diğer bileşenler altında ele alınarak, bileşenler arasında tamamlayıcılık ve uyum sağlanacaktır. Bu konuda daha detaylı açıklamalar gerekmektedir. Ancak UKKS kapsamında belirtilen hedeflere ulaşılması için, hazırlanma aşamasında olan ulusal "Kırsal Kalkınma Planı"nın önemli katkılarının olacağı kesindir.
- Değerlendirme ekibi, Programın hedef yapısının yeterince geliştirildiğini ve tedbirler kapsamında önerilen eylemlerin önceliklere ilişkin hedeflerle tutarlı olduğunu, bu hedeflerin de programın genel hedefleri ile uyumlu olduğu gözlemlemiştir. Ancak, değerlendirme ekibi, hedeflerin sayısının azaltılabileceğini ve hedeflere yönelik eylemlerin beklenen etkiyi daha açık ve basit açıklayacak şekilde değiştirilmesini önermektedirler.
- Çıktıların ölçümü için önerilen göstergeler basit, kolayca ölçülebilir ve Ortak İzleme ve Değerlendirme Çerçevesinde (OİDÇ) önerilenler ile uyumludur. Değerlendirme ekibi, önerilen çok sayıda sonuç göstergesinin doğrulanması ve yönetiminin izleme ve

değerlendirme sistemlerinin yönetimi konusunda deneyimleri çok az olan bir idari sistem üzerine ağır bir yük getireceği görüşündedir. Bu doğrultuda, değerlendirme ekibi, göstergelerin bir eksen altındaki tüm tedbirler için ortak kullanılabilir sayıda göstergeye (en fazla 4) indirilmesini, böylece tedbirler için basit bir ölçüm metodu oluşturularak, eksen ve program bütünündeki hedeflere ne ölçüde katkı sağlandığının ölçülmesini önermektedirler. Değerlendirme ekibi, ön değerlendirme raporu içeriğine yol gösterici olması amacıyla bazı temel sonuç göstergeleri dahil etmişlerdir. Ayrıca, bu konuda OİDÇ belgesinin kılavuz olarak kullanılmasını önermişlerdir.

- Tedbir fişlerinin geliştirilmiş yapısı ve içeriği, müdahale mantığının analizini büyük ölçüde kolaylaştırmakta olup uygulamalara ilişkin kılavuz ve rehberlerinin hazırlanmasını da kolaylaştıracaktır. Ancak, IPARD kapsamında önerilen müdahalelerin yapısı daha da karmaşık bir hale getirilmiş olup değerlendirme ekibi tedbir fişlerinin daha basit ve yönetimi kolay bir paket haline getirilebileceğini düşünmektedirler. Değerlendirme ekibi Program kapsamında halen 7 Tedbir, 19 Alt-Tedbir ve 28 finansman kaleminin mevcut olduğunu, bazı durumlarda finansman kalemlerinin ayrı ayrı tanımlanmasının oldukça yararlı olması yanı sıra bu ayrımın her durumda gerekli olmadığını düşünmektedirler.
- Uygunluk kriterlerine bakıldığında, değerlendirme ekibi genel anlamda bu kriterlerin bina ve donanımın modernizasyonu ile sınırlandırılmasının hedefler ile örtüştüğü görüşündedir. Değerlendiriciler aynı zamanda uygun işletme ve yatırım boyutu için belirlenmiş olan maksimum limitlerin, kısıtlı kaynakların en çok ihtiyaç duyan kişilere yönlendirilmesi açısından yararının farkındadırlar. Ancak bazı durumlarda limitler 250'ye kadar çalışanı olan işletmeleri de içermekte olup değerlendirici ekibi, bu değerin çok yüksek olup olmadığı konusunda kararsız kalmaktadır. Öte yandan değerlendirme ekibi, uygun işletmeler için alt sınırların konulmasının, karışık tarımın egemen olduğu mevcut durumda ihtisaslaşmayı teşvik edeceğini düşünmektedir. Ancak, sınırların konulması için sebep, ekonomik açıdan sürdürülebilir olmayan işletmeleri dışarıda tutmaksa, zaten sunulacak iş planı içeriğinde işletmenin sürdürülebilirliği kanıtlanacaktır. Bu çerçevede, Programın basit, anlaşılması ve yönetilmesi kolay olması için gerekli olmayan uygunluk kriterleri dahil edilmemelidir.
- Değerlendirme ekibi, uygulama illerinin seçilmesinin politik olarak hassas bir konu olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple, tedbir kapsamında seçilecek illerde kullanılan kıstasların ve sebeplerin daha saydam olması gerektiği görüşündedirler.
- Program içeriğinde sıklıkla kadın ve genç nüfusun yararlanıcı olmasının faydalarına atıfta bulunmaktadır. Değerlendirme ekibinin deneyimlerine göre, kadınlara ve gençlere yönelik Program kapsamındaki mekanizma (bu hususun proje seçim kriterlerine dahil edilmesi) ancak başvuru sayısının, mevcut bütçeyi aşması halinde işler olabilecektir. Bu doğrultuda değerlendirme ekibi daha etkili başka mekanizmaların üzerinde düşünülmesini önermektedir.
- Değerlendirme ekibi tarafından, Program kapsamında üretici grupların kurulmasına desteğin projelerin yönetiminde önemli bir rol oynayacağını kaydetmişlerdir. Bu bağlamda söz konusu tedbirin halen yeterince geliştirilmemiş olmasını kaygı verici bulmaktadırlar. Bunun sebebi, söz konusu tedbirin en yakın zamanda uygulanması gerektiğinin yanı sıra önceki proje deneyimlerinden çıktığı üzere ülkedeki yukarıdan aşağı yönetim geleneği ve paydaşların katılımının sınırlı olmasıdır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı sektörel çalışmalardakine benzer bir amaç çerçevesinde, tedbire yönelik gelişim ihtiyaçlarının ve

ihtiyaçları karşılayacak mekanizmaların belirlendiği bir proje başlatmalı, başka bir deyişle etkili bir tedbir hazırlanmasını desteklemelidir.

- Son olarak, Program dahilinde desteğe ihtiyaç duyan ve uygun görülen kesimin katılımı ancak yeterli finansman, bilgi ve deneyime sahip olduklarında etkili olacaktır. SAPARD tecrübesi, küçük işletmelerin ve yarı geçimlik çiftliklerin bu tür bir kapasiteye sahip olmadığını göstermiştir. Bu kapsamda, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından "proje danışma ve yönetim hizmetlerinin kurulması" konulu tedbir kapsamında geliştirilmesi önerilmektedir.

3.4 ÖN DEĞERLENDİRME SONUÇLARI VE IPARD PROGRAMI

Ön değerlendirme ekibi tarafından derlenen sonuç ve öneriler, IPARD Programının nihai taslağının hazırlanmasında dikkate alınmıştır. Ön değerlendirme ekibi yukarıda sözü edilen öneriler yanında, Programın kalitesini iyileştirmek için dikkate alınacak önerilerin listesini de hazırlamışlardır. Ön değerlendirme ekibinin önerilerinin çoğu kabul edilmiştir. TKB'nin yorumları Tablo 68'de verilmektedir.

Tablo 68. Ön Değerlendirme önerileri

No	Konu	Öneri	TKB'nin Yorumları
1	<i>Analiz</i>	TKB tarafından, Program amacına ilişkin temel göstergeler konusundaki veri eksikliğini gidermek üzere proje başlatılmalıdır. Örneğin mevcut bilgi kaynakları kullanılarak, çeşitli veriler arasında bağlantılar kurularak daha fazla veri elde edilmesi mümkündür.	TKB, AB 2006 Programlaması kapsamında ÇMVA Projesini uygulamaya başlamıştır. Eşleştirme bileşeni Ağustos 2007'de başlamış olup, 2008'in sonunda tamamlanacaktır (18 ay). Yatırım bileşeni ise Ocak 2008'de başlayacak ve Temmuz 2008'de tamamlanacaktır.
	GZFT	GZFT analizinden sonra kalkınma ihtiyaçlarının listesinin dahil edilmesi, analiz ve önerilen düzenlemeler arasındaki bağın daha iyi açıklanmasına yardımcı olabilecektir. Değerlendirme raporunun 2. bölümünde bir liste önerilmiştir.	Dahil edilmiştir
2	<i>Amaç yapısı</i>	Spesifik amaçların sayısı azaltılabilir. Örneğin basit tipli amaç hiyerarşisi OİDÇ rehberliğinde tedbir fişlerine dahil edilebilir.	Spesifik amaçlar azaltılmış ve basitleştirilmiştir.
3		Eksen 3 amaçları (tedbir seviyesinde) destek için önerilen eylemler ile söz	Eksen 3'ün tedbir amaçları önerilere göre yeniden ifade

		konusu eylemlerin eksenin özel ve genel amaçlarıyla uyumlu olması amacıyla yeniden düzenlenmelidir. Tedbir amaçları için OİDÇ rehber olarak kullanılabilir.	edilmiştir.
4	<i>Çıktılar, sonuçlar ve etkinin ölçümü</i>	Tüm sonuç ve etki göstergeleri için hedefler belirlenmelidir. Gerekli ilk adım hedeflenen çiftliklerde, gıda işleme tesislerinde ve çeşitlendirme faaliyetlerindeki işletmelerde ekonomik performansın ve yapının analizinin yapılmasıdır. Bu çerçevede, programın ilk uygulamasına paralel olarak hedef grupların ve işletmelerin mevcut durumunun anlaşılması kolaylaşacaktır.	Programda ele alınan hedefler bağlamında mevcut durumun analizinin ve ölçümlerin yapılması için gerekli veriler ve istatistiki bilgiler bulunmamaktadır.
5		Desteklenen çiftliklerin ve gıda işletmelerinin yatırım sonrası ekonomik performansına ilişkin öngörüler gözden geçirilmelidir; çünkü değerlendirme ekibi tahminlerin çok iyimser olduğu görüşündedirler.	Programın nihai taslağına daha gerçekçi rakamlar konulmuştur.
6		Değerlendirme ekibi müdahalelerin beklenen sonuçlarını ölçmek için, bir eksendeki tüm tedbirlerde ortak sonuç göstergelerinin kullanılmasını, program ve eksen amaçlarını karşılayan basit göstergelerin dahil edilmesinin daha iyi olacağını düşünmektedir. OİDÇ rehberliği önerilmektedir. Sonuç göstergeleri Bölüm 4'te de önerilmektedir.	Bir eksenindeki tüm tedbirlerde ortak olan az sayıda sonuç göstergesi mümkün olduğunca dikkate alınmıştır fakat bazı durumlarda sektör amaçları farklı olduğu için farklı göstergeler de kullanılmıştır
7		Eğitilen kişilerin sayısı bir sonuç göstergesi olarak önerilmektedir. Şu anda eğitim için destek önerilmemektedir ve doğrudan sonuçlar beklenmemelidir. Eğer eğitim için destek dahil edilirse, göstergenin tanımı OİDÇ'nin sağladığı rehberlik ışığında gözden geçirilmelidir.	Eğitilen kişilerin sayısı dışına çıkarılmıştır.
8	<i>Tedbirler-Genel</i>	Değerlendirme ekibi önerilen müdahale paketini karmaşık bularak (19 alt-tedbir ve 28 finansman kalemi), tedbirlerin gereksiz farklılaşmayı gidermek için gözden geçirilmesini önermektedirler. Bazı durumlarda ayrı finansman kalemlerinin tanımı çok faydalı olmakla	Bu öneri ciddi ölçüde dikkate alınmıştır. Tedbir fişleri ve alt-tedbir fişleri gözden geçirilmiş ve finansman kalemleri önemli ölçüde azaltılmıştır.

		beraber bazı durumlarda ayrı finansman kalemlerinin kullanılması gereksizdir. Önerilen müdahaleler 6 ya da 7 tedbirden oluşan daha basit bir paket içinde tanımlanabilir.	
		Farklı alt tedbirler altında destek için uygun olan illerin seçimi hassas bir konu olup, il seçimi daha iyi açıklanmalıdır.	Daha iyi bir açıklama eklenmiştir
		Detek kapsamına alınması öngörülen işletmeler için maksimum iş boyutu kriterlerinin tutarlılığı gözden geçirilmelidir. Örneğin kırsal turizm alt tedbiri kapsamında destek için uygunluğa yönelik tek sınırlama, işletmenin 250'den az çalışanı olması ve yıllık cirosunun 50 milyon Avro'nun altında olmasıdır. Bu kriter, desteğin ihtiyacı olanlara sağlanması esasında bir bakıma tuhaftır.	Kırsal turizmde maksimum uygun iş boyutunun tanımı mikro ölçeğe indirilmiştir.
		Üretici gruplarının kurulmasına destek tedbirinin detaylandırılması gerekmektedir. Sektörel çalışmalardakine benzer bir amaç çerçevesinde, tedbire yönelik gelişim ihtiyaçlarının ve ihtiyaçları karşılayacak mekanizmaların belirlendiği bir proje başlatılmalıdır.	Üretici grupları tedbir fişi, öneriler dikkate alınarak yeniden tasarlanmıştır. TKB, sektörün gerçek ihtiyaçlarına yanıt veren üretici grupları hakkında etkili bir tedbirin hazırlanmasını desteklemektedir.
		Potansiyel adaylara proje akışı desteğini sağlayacak detaylı bir tedbirin dikkatle hazırlanmasına acil önem verilmelidir. Değerlendirme raporunun 5. bölümünde birtakım seçenekler önerilmiştir.	Program kapsamına "proje danışma ve yönetim hizmetlerinin kurulması" tedbirinin dahil edilmesi tartışma gerektiren bir konudur. Çünkü IPARD kapsamında konuya uygun tedbir bulunmamaktadır. Bu tür hizmetler ulusal planlar kapsamında desteklenecek ve IPARD faydalanıcılarının eğitim, danışma ve bilgilendirme faaliyetlerine katkı sağlayacaktır.
	Alt-tedbirler		

	Tedbir kodu 103. Süt işleme ve pazarlama alt-tedbiri	Küçük işletmelere yatırımlar için öngörülen ortalama maliyet 150.000 Avro olarak verilmiştir. Küçük işletmeler için yapılan yatırım modeli çalışması ton başına yaklaşık 79.000 Avro'luk bir maliyeti göstermektedir. Bu çerçevede, model kapsamında verilen rakamlar çok yüksek veya öngörülen ortalama maliyet çok düşüktür.	Dikkate alınmıştır
	Tedbir kodu 101 Et üreten tarımsal işletmeler	Gerekçe altında et sistemlerinde buzağların teşvik edilmesini önermektedir fakat bu teşviğin nasıl verileceği açık değildir.	Tedbir kapsamının dışına çıkarılmıştır.
	Tedbir kodu 103 meyve ve sebze işleme ve pazarlama	Finansman Kalemi 3'te daha büyük üretici gruplarının desteklenmesi önerilmektedir fakat daha büyük bir üretici grubunun tanımı mevcut değildir.	Finansman kalemleri revize edilmiş ve üretici grubu tanımı eklenmiştir
	Tedbir kodu 302 Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	Gerekçede, düşük gelirli geçimlik tarım işletmelerine desteğin nasıl hedefleneceği açık değildir.	Tedbir kapsamının dışına çıkarılmıştır.
	Uygulama	IPARD Programı ve İnsan kaynakları Operasyonel Programı arasındaki ayrım çizgileri daha fazla açıklamayı gerektirmektedir	Programın nihai taslağına yeni bir bölüm eklenerek IPARD Programı ve diğer destek mekanizmaları arasında tamamlayıcı unsurlar açıklanmıştır.
		Küçük yatırımlar için (örn. 20.000 Avro'dan düşük olanlar) daha az gereklilikler gerektiren başvuru süreci düzenlenmelidir. Bu uygulama tüm tedbirler kapsamına dahil edilebilir.	Bu yorum Topluluk standartlarıyla bağlantılı olmayıp daha az bürokratik başvuru prosedürü ile ilgilidir. Yatırımlarda Topluluk standartlarının gözetilmesi yalnız tüm işletme/girişimler için değil küçük işletme/girişimler için de talep edilmektedir.
		IPARD uygulaması kapsamında bilgi yönetim sisteminin oluşturulması için izleme göstergeleri listesi hazırlanmalıdır. Bu liste kaynakların gençlere ve	İzleme göstergeleri listesinin hazırlanması çalışmaları başlatılmıştır. TKB tarafından gerekli çalışmalar

		kadınlara, dağlık alanlara, küçük ve orta ölçekli işletmelere, üretim zincirinin en çok standartlara uyum ihtiyacının bulunduğu kısımlarına dağılımı gibi özellikler hakkında izleme komitesine düzenli bilgi akışını sağlamalıdır.	gerçekleştirilecektir.
--	--	---	------------------------

Yukarıda bahsedilen önerilere ek olarak, ön değerlendirme raporunda aşağıda belirtilen sorunlara da dikkat çekilmiştir:

IPARD Programında belirlenen amaç ve hedeflerin izlenmesi için mevcut durumla ilgili veri ve istatistiki bilgi yeterli olmayıp eksikliklerin olması hususu, IPARD Programının uygulanması esnasında da dikkate alınmalıdır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından bu verilerle ilgili özellikle de gıda işleme sektöründeki brüt katma değer konusunda gerekli çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Nitekim TÜİK, DPT ve ÇOB gibi kuruluşlarla konu ile ilgili toplantılar yapılmıştır.

Hazırlık evresinde olan ulusal Kırsal Kalkınma Planı kapsamında, UKKS'nin geniş amaçlarına ulaşılması ihtiyacına ilişkin öneri dikkate alınmıştır. Bu çerçevede, IPARD Programı hazırlıklarından sorumlu grup ile ulusal Kırsal Kalkınma Planı hazırlıklarından sorumlu grup arasında işbirliği yapılmakta olup, ön-değerlendirme önerileri dikkate alınmaktadır.

Ön değerlendirme kapsamında belirtilen, her tedbir ve alt-tedbir içeriğinde yer alan çok fazla sayıdaki sonuç göstergelerinin, sadece eksen bazlı olarak, eksen altındaki tüm tedbirleri içerecek şekilde gösterilmesi ve en fazla 4 adet ortak gösterge kullanılmasına yönelik tavsiyelerin Programa dahil edilmesi önem arz etmektedir. Avrupa Komisyonu'nun Programa yönelik görüşlerinin dahil edilmesi esnasında da konu ile ilgili çalışma yapılmıştır.

Ön değerlendirme kapsamında öne çıkan tedbirle için gereksiz uygunluk kriterlerinden vazgeçilmesi, bunun yerine iş planında işletmenin ekonomik sürdürülebilirliğine ilişkin sağlam dayanakların dahil edilmesi konusu dikkate alınmalıdır. İş planının içeriğine yönelik çalışma yapılması, tedbirlerdeki gereksiz uygunluk kriterlerinin çıkarılması önemli bir husustur. IPARD Programının uygulamasının yapılacağı illerin seçim yöntemi, seçilme nedenleri ve her tedbir için kullanılan kriterler saydamlaşacak, "küçük" ve "orta ölçekli" işletmeler ile ilgili KOBİ tanımı için Türkiye'de geçerli tanım kullanılacaktır. Ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi tedbirinde mikro ölçekli işletmeler ve girişimlere öncelik verilmiştir.

Kadın ve gençlerin katılımına ilişkin öneri dikkate alınmıştır ve sıralama kriteri olarak gençler ve kadınlara öncelik verilmiştir.

Üretici Gruplarına ilişkin tedbirin IPARD Programı taslağı bağlamında ihtiyaçlara bakılarak henüz yeterli derecede geliştirilmediği ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kalkınma ihtiyaçlarını ve ihtiyaçları karşılamada kullanılabilen mekanizmaları tanımlayacak ayrı bir projeye başlaması gerektiği konusundaki tavsiye dikkate alınmıştır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından, sektörün gerçek ihtiyaçlarına cevap verebilecek üretici gruplarına ilişkin etkili bir tedbir hazırlanması sağlanacaktır. Aynı zamanda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından meyve ve sebzelere ilişkin çıkması beklenen yeni AB Tüzüğü'nün de dikkate alınarak, ülkede üretici gruplarının gelişmesi için ihtiyaçların tanımlanmasının hedeflendiği bir projenin geliştirilmesi düşünülmektedir.

3.5 IPARD PROGRAMI AMAÇ HİYERARŞİSİ

IPARD Amaç Hiyerarşisi

Türkiye’de tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik öncelikleri belirleyen politika belgeleri ve IPARD stratejisi yukarıdaki bölümlerde açıklanmıştır. Politika çerçevesini oluşturan belgeler birbiriyle bağlantılı olup, genelden öze doğru bir politika oluşturmaktadır.

Ulusal politika belgelerinin amaçları ile IPARD amaçları arasındaki bağlantı aşağıda açıklanmaktadır:

Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ülkenin 2007-2013 döneminde toplumsal ve ekonomik kalkınma önceliklerini dikkate alarak; istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye vizyonu ile hazırlanmış ulusal politika ve planlama dokümanıdır.

Planın, rekabetin arttırılmasına ilişkin stratejik amacı içerisinde “tarımda verimliliğin arttırılması” önceliği yer almaktadır. Tarımsal verimliliğin arttırılması kapsamındaki öncelikler; Tarım Stratejisi, Tarım Kanunu ve AB Müktesebatına uyum çalışmaları ile bağlantılıdır. Türkiye’nin kırsal alanlarında tarımın ekonomik ve sosyal açıdan devam eden önemi sebebiyle tarımsal politikaların kırsal kalkınma politikaları üzerinde önemli etkileri vardır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı kapsamında ayrıca “Bölgesel Kalkınmanın Sağlanması” başlıklı stratejik amaç altında kırsal kalkınma öncelikleri de verilmektedir. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisindeki önceliklerin uygulanması, AB kırsal kalkınma politikalarına uyum için gerekli kurumsal çerçevenin oluşturulması ve fonlarının etkili bir biçimde yönetimi ve kullanılması öncelikler olarak belirlenmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı, tarım ve kırsal kalkınma öncelikleri ve amaçlarına ulaşılması yönünde Tarım Stratejisine, Tarım Kanununa ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisine atıfta bulunmaktadır (Detaylar için Bölüm 2’ye bakınız).

Tarım Stratejisi, tarım sektörünün ulusal stratejiler ve amaçlar bağlamında ve AB ile entegrasyonun göz önünde bulundurulmasıyla geliştirilmesine ilişkin çerçeveyi oluşturmaktadır. Strateji, tarım sektöründeki yasal düzenlemeler için dayanak niteliğindedir. Tarım Stratejisi belgesinde, toplam tarımsal desteklerin %10’una tekabül eden kırsal kalkınma desteği önerilmektedir (detaylar için Kısım 2.1.2.’ye bakınız)

5488 sayılı Tarım Kanunu, yukarıda belirtilen politikaların uygulanmasına yönelik bir araç olarak 18/04/2006 tarihinde kabul edilmiş olup ulusal plan ve stratejiler doğrultusunda tarım sektörünü ve kırsal alanları destekleyerek, geliştirmeyi hedeflemektedir. Kanun çerçevesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı başkanlığında ve ilgili kuruluşların üye olduğu Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu kurulmuştur. Komitenin görevi, destekleme programlarının esaslarını ve araçlarını tespit etmek ve kuruluşlar arası koordinasyonu sağlamaktır.

Tarım Stratejisi temel olarak tarım sektörünün yapısal değişimini de göze alarak rekabetçi ve sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulmasını amaçlamaktadır. Stratejinin amaçlarını tamamlayan, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi kırsal toplumun refahının artırılması için kırsal kalkınmanın desteklenip hızlandırılmasını, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasını ve

yoksullukla mücadeleyi, az gelişmiş bölgelerde nüfus azalmasının önüne geçilmesini, aynı zamanda daha sürdürülebilir tarım-çevre ilişkilerinin teşvik edilmesini amaçlamaktadır.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2004-2005'te, aşağıdaki işlevleri yerine getirmek üzere hazırlanmıştır:

- Kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak,
- Kırsal Kalkınma Planına esas teşkil etmek,
- Ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin içeriği ve ayrıntıları Kısım 2.1.3.'te verilmektedir.

IPARD Programı, katılım öncesi süreçte, Topluluk Müktesebatının benimsenmesi için hazırlıklar bağlamında; tarımın modernizasyonu ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik çalışmaları destekleyecek ayrıca tarım-çevre tedbirlerinin ve LEADER tipi faaliyetlerin uygulanması için kapasitenin geliştirilmesine ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına da katkıda bulunacaktır.

IPARD'ın amaçları, Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi (MIPD) çerçevesinde belirlenmektedir. Kısım 3.1.2'de açıklandığı üzere, MIPD kapsamında IPA Kırsal Kalkınma Bileşeni bağlamında üç öncelik Eksen belirlenmiştir:

- Tarım sektörünün sürdürülebilir adaptasyonun sağlanması ve Topluluk Standartlarının uygulanması,
- Tarım-çevre tedbirlerinin uygulanması ve LEADER yaklaşımı için hazırlık faaliyetleri, ve
- kırsal ekonominin geliştirilmesini destekleyerek kırsal alanların sürdürülebilir kalkınması.

Yukarıda bahsedilen Ulusal Planlar, Stratejiler ve AB katılım müzakereleri çerçevesinde, IPARD'ın genel amaçları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Hedeflenen yatırımlarla tarım ve gıda sektörünün sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlanması; bunun yanında Genişleme Paketinde ve MIPD'de belirtilen gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB müktesebatının üstlenilmesinin teşvik edilmesi,
- kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasının teşvik edilmesi

IPARD'ın özel amaçları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

- Eksen 1: Pazar etkinliğinin iyileştirilmesi ve Topluluk Standartlarının uygulanması
- Eksen 2: Tarım-çevre tedbirleri ve yerel kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanması için hazırlık faaliyetleri.
- Eksen 3: Kırsal ekonominin geliştirilmesi

Bu amaçlar, Bölüm 4 kapsamında tedbirlere göre detaylandırılmaktadır. IPARD'ın Birinci uygulama aşamasında aşağıdaki tedbirler uygulanacaktır;

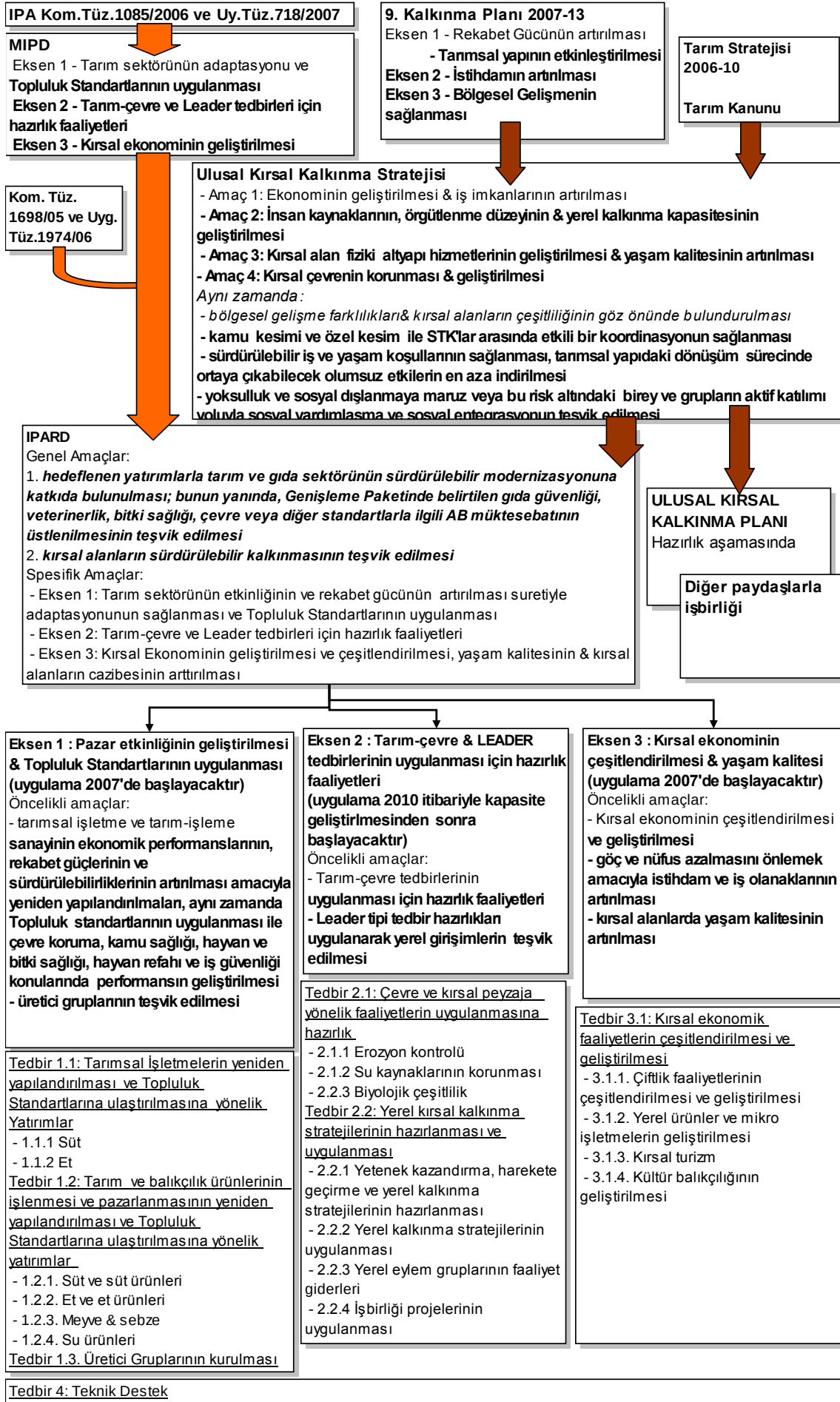
- Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar

- Tarım ve Balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar
- Üretici gruplarının kurulmasına destek
- Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi
- Teknik destek

IPARD'ın ikinci uygulama aşamasında aşağıdaki tedbirler uygulanacaktır:

- Çevre ve kırsal peyzaja yönelik faaliyetlerin uygulanmasına hazırlık
- Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması

IPARD amaç hiyerarşisi aşağıdaki tabloda özetlenmektedir:

BÖLÜM 4
TEDBİRLERİN DETAYLANDIRILMASI
Tedbir Teknik Fişleri

TEDBİR TEKNİK FİŞ NO: 101

TEDBİR KODU 101: TARIMSAL İŞLETMELERİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE TOPLULUK STANDARTLARINA ULAŞTIRILMASINA YÖNELİK YATIRIMLAR

(1) Yasal Dayanak

- 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü Madde 12 (2)
- 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü Madde 174
- IPARD Sektörel Anlaşma ilgili hükümleri

Aşağıda belirtilen bütün genel hükümler, bu tedbir kapsamında yer alan bütün alt-tedbirler için uygulanır.

(2) Gerekçe

MIPD kapsamında belirlenen öncelikler çerçevesinde, tarımsal işletmelerin Topluluk standartlarına ulaştırılması ve yeniden yapılandırılmasına yönelik yatırımlara ilişkin olarak IPARD kapsamında öncelikli iki sektör belirlenmiştir: (i) Süt ve (ii) Et (kırmızı et ve kanatlı eti).

Seçilen iki sektörde de, birbirinden farklı tipte tarım işletmeleri bir arada bulunmaktadır:

Büyük ölçüde rekabet gücüne sahip ve Topluluk standartlarına oldukça yakın koşullardaki modern tarımsal işletmeler⁷⁷; bu işletmelerden bazıları tarım sektöründe faaliyet gösteren özel sektörün yatırımları sonucu oluşmuştur. Bunlar gerektiğinde, finansman ve bankacılık sektöründen yardım almak suretiyle kendi gelişimlerini kendileri sağlayabilmektedirler.

Sayıları oldukça fazla olan geçimlik tarımsal işletmeler; bunların birçoğu varlıklarını uzun süre devam ettiremeyecek kadar küçüktür. Kırsal nüfus bu işletmelerden geçimini sağlamaktadır. Bazı durumlarda ise ikincil gelir kaynaklarını da kullanabilmektedirler.

Orta düzeyde yarı-gelişmiş küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmeler; bu işletmelerin gelirleri temelde tarımsal faaliyetlere dayanmaktadır. Bu aralıktaki küçük ve orta ölçekli işletmeler gelecekte tekniklerini geliştirebilme ve ekonomik olarak varlıklarını devam ettirebilme potansiyeline sahiptirler. Bu işletmeler, IPARD Programının öncelikli hedef grubunda yer almaktadır.

IPARD, Türkiye tarımının AB Ortak Pazarı'na açılması bakımından küçük ve orta ölçekli işletmelere, hem ekonomik verimliliklerini sağlamak, hem de uzun dönem sürdürülebildiklerini ve varlıklarının devamlılığını garantiye almak amacıyla üretim tekniklerini ve işlemlerini iyileştirmeleri için destek sağlayacaktır. Aynı zamanda tarımsal işletmelerin, kalite ve kalite yönetimi, hijyen ve gıda güvenliği, hayvan refahı, çevre koruma (su kullanımı, gübre ve nitrat kirliliği yönetimi) ile iş güvenliği konularında Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yardım edecektir.

⁷⁷ Bazı modern işletmeler hala sektörün sınırlama ve baskılarından sıkıntı çekmektedirler. Örneğin modern süt çiftlikleri arasındaki rekabet, düzenli yem sektörü olmamasından olumsuz etkilenmektedir. Bu durumda, işletmeler ithal yem bileşenlerine başvurmak zorunda kalmakta, bu durum AB ülkeleri karşısında rekabet gücünü azaltmaktadır.

Ayrıca IPARD, Türkiye’de geçimlik ve yarı geçimlik işletmelerin yaygınlığı göz önüne alındığında, ekonomik sürdürülebilirlik eşiğinin hemen altında bulunan sınırlı sayıdaki yarı-geçimlik tarımsal işletmelere destek vermek suretiyle bu işletmelerin gelişmesini ve söz konusu eşiği aşarak, küçük ve orta ölçekli işletmeler grubuna dahil olmasını sağlayacaktır. Birbirini tamamlayıcı nitelikteki bu faaliyetler ile, kırsal alanlardaki nüfus azalmasının önlenmesi ve bölgesel farklılıkların azalmasına katkıda bulunulması suretiyle, IPARD’ın beklenen etkisi artırılacaktır.

(3) Genel amaçlar

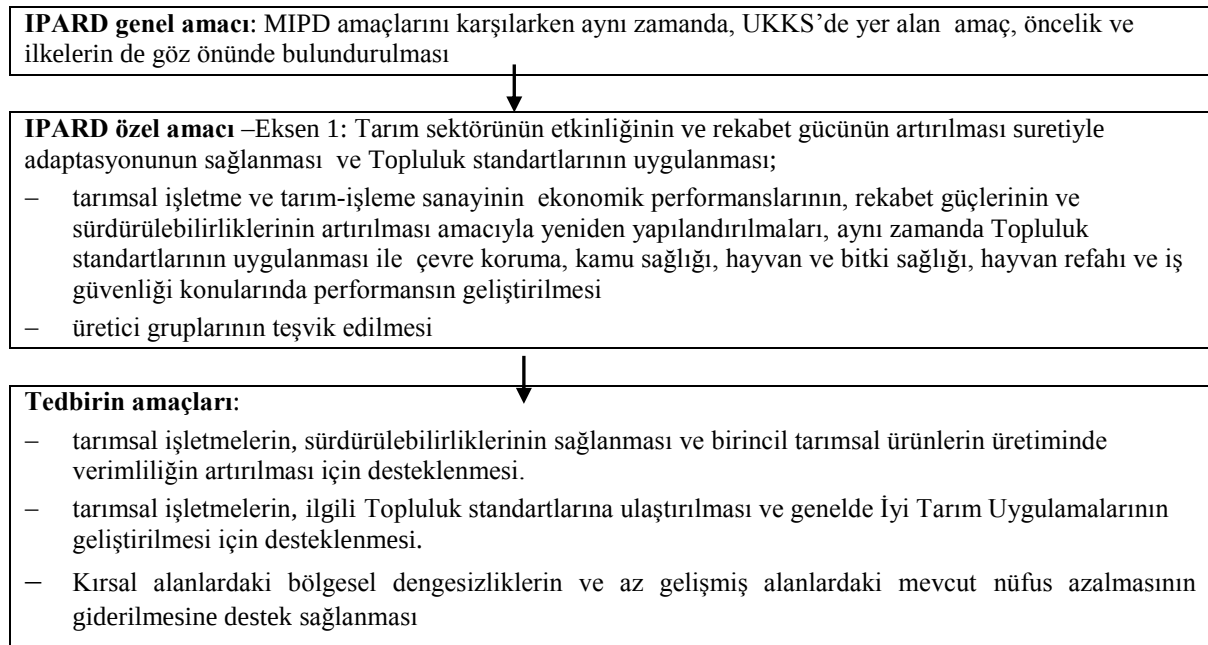
Bu tedbirin amaçları:

- tarım sektörünün ve kırsal alanların sürdürülebilir adaptasyonuna katkıda bulunulması ve pazar etkinliğinin geliştirilmesi,
- Ortak Tarım Politikası ile AB’ye katılım sürecindeki ilgili diğer politikalara ilişkin müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye’nin hazırlık sürecine katkı sağlanmasıdır.

Tarımsal işletmelere destek vermek suretiyle:

- sürdürülebilirliklerinin ve birincil tarımsal ürünlerin üretiminde genel performanslarının geliştirilmesi,
- aynı zamanda ilgili Topluluk standartlarının sağlanması ve genelde İyi Tarım Uygulamalarının geliştirilmesi,
- Kırsal alanlardaki bölgesel dengesizliklerin ve az gelişmiş alanlardaki mevcut nüfus azalmasının düzeltilmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu tedbirle bağlantılı olan IPARD amaç hiyerarşisi aşağıdaki gibidir:

Bu tedbir, iki alt-tedbirden oluşmaktadır:

- Süt üreten tarımsal işletmelerinin desteklenmesi
- Et üreten tarımsal işletmelerinin desteklenmesi

(4) Programdaki diğer IPARD tedbirleri ile bağlantı

Bu tebdır, süt ve et sektörünün işleme sanayisini destekleyen Tebdır 103, ve tarımsal işletmelerin topluluk standartlarına ulaştırılması ve üretim kalitesinin artırılması sürecinde üreticilerin daha güçlü örgütlenmesini sağlayacak olan üretici gruplarının teşvik edilmesine yönelik Tebdır 102 ile bağlantılıdır. Bu tebdır ayrıca; aşırı otlatmanın önlenmesi, mera iyileştirilmesinin teşvik edilmesi, erozyon kontrol faaliyetleri ile biyoçeşitliliğin korunması amaçlarıyla ikinci uygulama döneminde uygulanacak olan Tebdır 201 (tarım-çevre) ile bağlantılıdır.

(5) Faydalanıcıların tanımı

Bu tebdırın faydalanıcıları, kamu tüzel kişilikleri hariç, ulusal kanunlarca tanınmış özel ve tüzel kişilerdir. Faydalanıcılar,

- Aşağıdaki sistemlerde kayıtlı tarımsal işletmelerdir:
 - Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi,
 - Hayvan Kayıt Sistemi,
 - Ulusal Vergi Sistemi,
- Yeni tarımsal işletme/tüzel kişilik olması halinde, başvuru aşamasında sadece ulusal vergi sisteminde kayıtlı olmalıdır. Yatırım sonunda, yeni işletmenin Ulusal Çiftçi Kayıt Sisteminde ve Hayvan Kayıt Sisteminde kayıtlı olması gerekmektedir
- Başvuru sunulduğunda faydalanıcılar 65 yaş üzerinde olmamalıdır. (tüzel kişilik olması durumunda bu tüzel kişiliği temsil etme ve ilzama yetkili kişiyi ilgilendirir.)
- Tarım meslek veya teknik liseleri veya ilgili uzmanlık üzerine üniversitelerin iki yıllık meslek yüksek okulları, üniversite, yüksek lisans, doktora diploması veya tarım yada ilgili bir uzmanlık dalında en az 3 yıl mesleki hizmet kaydı ya da çalışma tecrübesine sahip olarak mesleki yetenek ve yeterliliğini kanıtlamalıdır..
- Tüzel kişiliklerde ise, üst yönetici kademesinden en az bir daimi çalışanı; tarım meslek veya teknik liseleri ya da ilgili uzmanlık üzerine üniversitelerin iki yıllık meslek yüksek okulları, üniversite,yüksek lisans, doktora diplomasına sahip veya tarım ya da ilgili bir uzmanlık dalında en az 3 yıl mesleki hizmet kaydı ya da çalışma tecrübesine sahip olarak mesleki yetenek ve yeterliliğini kanıtlamalıdır .

(6) Genel uygunluk kriterleri

Bu tebdır için genel uygunluk kriterleri aşağıda belirtilmektedir:

- Tarımsal işletme/tüzel kişilik:
 - Hibe desteği kararı alındığında çevre koruma, kamu sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı ve iş güvenliği ile ilgili ulusal minimum standartlara (bkz. Bölüm 2 ve Ek 2.2) uygun olmalıdır. 50'den az çalışanı bulunan işletme/tarımsal işletme için iş güvenliğiyle ilgili ulusal minimum standartlar gerekli olmayacaktır.⁷⁸ Başvurunun yapıldığı sırada ulusal minimum standartlar, Topluluk standartlarına yeni uyumlaştırılmış ise, bu standartlara uyuma

⁷⁸ Türk mevzuatına göre işletmeye 50'den fazla çalışana sahipse çalışma ruhsatı verilir.

bakılmaksızın işletmenin bu yeni standartları yatırım sonunda karşılaması şartı ile hibe yardımında bulunulabilir.⁷⁹

- Başvuru şartı olarak, işletmesinde tüm zorunlu ulusal minimum standartları karşıladığı ve yatırımının sonunda da alt-tedbir hükümlerinde belirtilen işletme veya yatırıma yönelik ilgili Topluluk standartlarını karşılayacağını gösteren, veteriner ve çevre yetkililerinden alınan bir sertifika sunmalıdır.⁸⁰
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nun istediği formatta bir iş planı sunmalıdır.
- Proje sonunda işletmenin ekonomik olarak sürdürülebilir olduğunu iş planında göstermelidir. Faydalanıcının ekonomik olarak sürdürülebilirliğini değerlendirmek için genel kriterler, halihazırdaki bankacılık sistemi uygulamaları ile uyumlu olarak Ek 4.1’de sunulmaktadır. İş planı, Ek 4.1’de liste halinde sunulan gerekli dokümanları içermelidir. Ekonomik sürdürülebilirlik, işletmenin öz sermayesi, likiditesi ve varlıkları açısından menkul değerlerinin işletme giderlerini karşıladığını göstermelidir.
- Başvurusunu teslim ettiğinde devlete ödenmemiş herhangi bir vergi veya sosyal güvenlik borcu olmadığını kanıtlamalıdır.

Yatırımıyla ilgili olarak:

- Avrupa Birliğini kuran Antlaşmanın Ek 1’inde belirtilen tarımsal ürünleri üretmelidir.
- Proje sonunda ilgili Topluluk standartlarını karşılamalıdır.
- Nihai ödemenin yapılmasından sonraki beş yıl boyunca yatırımı koruyacağını ve çok önemli değişiklik yapmayacağını taahhüt etmelidir.
- Yatırımın yapılacağı işletmenin başvuru sahibine ait olmadığı durumda, proje sonuçlandıktan sonraki en az 5 yıl boyunca projenin yapısal değişikliklerine izin veren hükümler içeren bir sözleşme, ilgili taraflar arasında imzalanmalıdır.

(7) Uygun Harcamalar

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü madde 172(2) kapsamında uygun harcamalar aşağıdaki şekilde sınırlandırılmıştır:

- Taşınmaz malların yapımı ve iyileştirilmesi (devralma hariç);
- Malın pazar değerine kadar bilgisayar yazılımı da dahil olmak üzere malzeme ve yeni makinelerin alımı ya da leasing yolu ile alınması; malın alımı ya da leasing yolu ile alımı ancak sözleşme sonunda malın mülkiyetinin kiracıya transferi koşulu ile uygundur,
- Daha önceki maddelerde belirtilen harcamaların en fazla %12’sine tekabül eden mimarlık, mühendislik ve diğer danışmanlık ücretleri ile fizibilite çalışmaları lisans ve patent haklarının devralınmasına yönelik genel masraflar ve uygun harcama miktarının maksimum %4’üne tekabül eden, 6.000 Avro’yu aşmayacak şekilde, iş planı masrafları için ödenek ayrılması.

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü madde 34(3)’de belirtilen harcamalara ilave olarak aşağıdaki masraflar uygun değildir:

⁷⁹ Yeni tarımsal işletme/tüzel kişi olması durumunda, bu kriterler yatırım sonunda yerine getirilmelidir

⁸⁰ Yeni tarımsal işletme/tüzel kişi olması durumunda, bu kriterler yatırım sonunda yerine getirilmelidir

- Leasing yoluyla alım ile ilgili kiralayanın marjı, geri ödemenin faiz masrafları, genel masraflar ve sigorta giderleri gibi masraflar,
- İkinci el/kullanılmış ekipman alımı,
- Tarımsal üretim hakları, canlı hayvan ve yıllık bitkilerin alımı ile dikim masrafları,
- Bakım, işletme, amortisman ve kira bedelleri ile yardımın yürütülmesi ve yönetilmesinde kamu idaresinden kaynaklanan masraflar,
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından projenin seçimi ve sözleşme öncesinde yapılan harcamalar (yukarıda tanımlanan genel masraflar hariç).

Sektörel Anlaşmanın detaylı hükümleri uygulanacaktır.

(8) Yardım oranı

Aşağıdaki hususlar haricinde kamu katkısı, toplam uygun yatırım miktarının %50'sidir:

- (a) Başvuru sunulduğunda 40 yaşın altında olan genç çiftçiler tarafından işletilen tarımsal işletmelere yatırımlar için %55,
- (b) Dağlık alanlardaki (Bölüm 3.2.4'te tanımlandığı şekilde) tarımsal işletmelere yatırımlar için %60,
- (c) Hibe desteği kararı alındığında 40 yaşın altında olan genç çiftçiler tarafından işletilen dağlık alanlardaki tarım işletmelerine yatırımlar için %65.

Topluluk katkısı, uygun harcamaların %75'lik tavanını aşamaz.

IPARD süresince bu tedbir için her bir faydalanıcının toplam maksimum uygun yatırım değeri 1.000.000 Avro ile sınırlıdır⁸¹.

IPARD süresince her bir faydalanıcı için maksimum dört uygun yatırıma izin verilir. Faydalanıcı, ancak bir önceki yatırımı sona erdiğinde (nihai ödemedenden sonra) IPARD desteğinden yararlanmak için yeniden başvurabilir.

Ödemeler, faydalanıcının başvuru formundaki talebi üzerine taksitli olarak ödenebilir ve bu durum iş planına da yansıtılmalıdır. Sözleşme ve/veya ekleri, proje uygulamasının hangi aşamasında ödemelerin yapılacağını tespitini de içeren, ilgili tüm detayları belirlemelidir.

Taksitli olarak ödemelerin talebi, uygun yatırımlara, aşağıdaki gibi yapılacaktır:

- uygun harcamaların toplam değeri 250.000 €' ya kadar olan yatırımlar: 1 taksit
- uygun harcamaların toplam değeri 250.001 €' dan 1.000.000 €' ya kadar olan yatırımlar: 2 taksit

(9) Uyumluluk ve tamamlayıcılık

Bu tedbir, Topluluk standartları doğrultusunda yüksek kalite ve hijyen standartlarındaki ham maddenin arzını artırarak, tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması tedbirini tamamlamaktadır.

⁸¹ IPARD Programı çerçevesinde bu tedbir için her bir faydalanıcı için azami 4 uygun yatırıma müsaade edilmektedir

Bu tedbir, belirlenen iki öncelikli sektörde faaliyet gösteren tarımsal işletmelerin yaşayabilir ve sürdürülebilir olmasını teşvik etmeyi hedeflemektedir. Bu yüzden IPA'nın III. Bileşeni –Bölgesel Kalkınma Bileşeni ile güçlü bir bağa sahiptir, zira bölgelerin ekonomik kalkınması için güçlü ve sürdürülebilir bir tarım sektörünün mevcut olması şarttır, çünkü tarım sektörü/veya tarımsal hizmet sektörü dışındaki diğer istihdam olanaklarının oluşturulması daha zor olabilmektedir.

Tarımsal işletmelerin modern tarım uygulamalarına adaptasyonu ise çiftçilerin yeterli bir şekilde eğitilmesi ile yakından ilişkilidir. Bu yüzden, bu tedbir IPA IV. Bileşen- İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Bileşeni ile yakından bağlantılıdır.

Bu tedbir kapsamında desteklenen yatırım, diğer IPA bileşenleri tarafından desteklenemez:

- IPA III. Bileşeni kapsamındaki Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı ve Çevre Operasyonel Programları'nda aynı tip yatırım yer alıyorsa, bu yatırım finanse edilemez.
- IPA IV-İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı altında finanse edilen eylemler IPARD Programı altında finanse edilen eylemlerle uyumludur ve bunları tamamlayıcıdır.

(10) Finansman

Tedbir 101. Tarımsal İşletmelere yönelik yatırımlar

Yıl	Toplam uygun masraf	Kamu harcaması							
		Toplam		AB katkısı		Ulusal katkı		Özel katkı	
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	6=5/3	7	8=7/3	9	10=9/2
2007	22.080.000	11.040.000	50%	8.280.000	75%	2.760.000	25%	11.040.000	50%
2008	56.533.333	28.266.667	50%	21.200.000	75%	7.066.667	25%	28.266.667	50%
2009	91.200.000	45.600.000	50%	34.200.000	75%	11.400.000	25%	45.600.000	50%
2010	140.053.333	70.026.667	50%	52.520.000	75%	17.506.667	25%	70.026.667	50%
2011	184.000.000	92.000.000	50%	69.000.000	75%	23.000.000	25%	92.000.000	50%
2012	211.082.667	105.541.333	50%	79.156.000	75%	26.385.333	25%	105.541.333	50%
2013	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Toplam 2007-12	704.949.333	352.474.667	50%	264.356.000	75%	88.118.667	25%	352.474.667	50%

Avro olarak değerler

(10.1) Sektör itibariyle fonların dağılımı

Sektör	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013	
	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro
Süt	55	12.144.000,0	55	31.093.333,3	55	50.160.000,0	55	77.029.333,3	55	101.200.000,0	55	116095467,0	55	n.a.
Et	45	9.936.000,0	45	25.440.000,0	45	41.040.000,0	45	63.024.000,0	45	82.800.000,0	45	94987200,0	45	n.a.
Finansman kalemi 1	95	9.439.200,0	95	24.168.000,0	95	38.988.000,0	95	59.872.800,0	95	78.660.000,0	95	90237840,0	95	n.a.
Finansman kalemi 2	5	496.800,0	5	1.272.000,0	5	2.052.000,0	5	3.151.200,0	5	4.140.000,0	5	4749360,0	5	n.a.
Toplam	100	22.080.000,0	100	56.533.333,3	100	91.200.000,0	100	140.053.333,3	100	184.000.000,0	100	211082667,0	100	n.a.

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 101**TEDBİR KODU 101: Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar****Alt-tedbir 1: Süt üreten tarımsal işletmeler****(1) Yasal Dayanak**

Genel çerçeveyi oluşturan genel tedbir fişi 101'e bakınız.

(2) Alt-tedbir gerekçesi

Türkiye'de inek sütü üretimi, toplam süt üretim miktarının %90'ını oluşturmaktadır. Süt sektörü analizi Türkiye'de süt sektörünün mevcut durumunu ortaya koymuştur. Bahsedildiği üzere, sektörün 3 kategoride işletmelerden oluştuğu söylenebilir:

AB kalite, hijyen ve gıda güvenliği standartlarına uygun olarak soğutulmuş ve kalite testinden geçmiş sütü, AB standartlarında faaliyet gösteren işleme tesislerine gönderen belirli büyüklükteki (>100 baş süt ineği sahibi) sınırlı sayıda, uzmanlaşmış tarımsal işletmeler.

Tamamen kendi tüketimi için (1-3 baş süt ineği sahibi) ya da kısmen piyasaya sürmek için (4-9 baş inek sahibi) süt üretimi yapan çok sayıda uzmanlaşmamış, geçimlik ve yarı geçimlik tarımsal işletmeler.

Bu işletmelerden sütünü pazarlayanlar, ürünlerini geleneksel küçük mandıralara vermektedir, ancak üretim ve işleme zincirindeki kalite ve hijyen eksiklikleri sebebiyle hammadde, düşük kaliteli ürüne dönüşmekte, ucuz fiyatlarla tüketiciye sunulmakta ve sadece yoğurt ya da peynire dönüştürülerek değerlendirilmektedir.

Son olarak, artan sayıda, küçük ve orta ölçekli ve uzmanlaşmış, piyasaya yönelik üretim yapan tarımsal işletmeler (10–100 baş süt ineği sahibi).

Bu işletmeler kalite seviyelerini ve rekabet güçlerini artırmak için yatırım yapmaya istekli olmalarına rağmen, bankalar tarafından ihmal eğiliminde olup işletmeciler, AB düzeyindeki kalite standartlarını sağlamada daha büyük işletmelerin izlediği yolu takip etmekte güçlük çekmektedirler.

IPARD'ın süt sektöründe birincil hedefi, bu son grupta olan tarımsal işletmelerdir. Sınırlı sayıdaki küçük, geleneksel tarımsal işletmelerin de atılım gerçekleştirerek pazara yönelik uzmanlaşmaları ve böylece makul bir yatırım programı uygulayarak IPARD için belirlenen hedef gruba katılmaları beklenmektedir.

IPARD Programı'nın hedefleyeceği belli başlı konular aşağıdaki gibidir:

- Yemleme uygulamalarının iyileştirilmesi ve daha gelişmiş ırklardan oluşan sürülerin kullanımının teşviki ile rekabet gücünün artırılması ve piyasaya uyumun sağlanması⁸²,

⁸² IPARD süt ineklerinin alınmasını desteklemiyor olsa da, melez ya da saf ırk hayvanlara sahip çiftliklere belirgin bir öncelik verilerek, çiftçilerin uygulamada olan ulusal suni tohumlama düzenlemesine başvurmaları teşvik edilecektir.

- Öncelikle bu işletmelerin kalite, hijyen ve gıda güvenliği açısından Topluluk standartlarına yükseltilmesi için sağım odası ekipmanları, soğutma ve depolama ekipmanları ile kalite uygulamalarının iyileştirilmesi.

Modernize edilen bu işletmeler ile standartlara uygun süt işleme tesisleri arasında sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması da aynı şekilde süt kalitesinin artırılması için son derece önemlidir. Bu sebeple, üretim – toplama – işleme zinciri boyunca bütünleşik bir kalite, hijyen ve risk yönetimi yaklaşımının benimsenmesinin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır.

Bu yaklaşımın teşviki amacıyla, IPARD desteğine başvuran çiftçiler arasından, kalite uygulamaları ve hijyen ile risk yönetimini iyileştirmekte olan bir işleme tesisi ile sözleşme yaptığını belgeleyen çiftçilere öncelik verilecektir.

IPARD kapsamına alınan illerdeki süt işletmelerine yönelik veriler, potansiyel faydalanıcıların belirlenmesi amacıyla aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

- C sütunu: sektör çalışması ve TKB tarafından yapılan ekonomik analizler, yaklaşık 10 baş ve daha fazla süt ineği sahibi küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik olarak sürdürülebilir ve AB standartlarına ulaşabilme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.
- B sütunu: yaşayabilirlik eşiğinin hemen altındaki ikinci kategori işletmeler (7-9 baş süt ineği sahibi), yaşayabilirlik eşiğini aşabilirken, aynı zamanda kalite seviyelerini önemli ölçüde yükseltebileceklerdir.
- D sütunu: kendi imkanlarıyla Topluluk standartlarına ulaşabilme potansiyeline sahip olmaları sebebiyle IPARD, 100 baştan fazla süt ineğine sahip tarımsal işletmeleri hedeflememektedir.

Koyun ve keçi yetiştiren tarımsal işletmelere gelindiğinde ise, bunların süt üretim miktarı, ülkedeki toplam süt üretim miktarının %10'u kadardır. Koyun ve keçi sütünün toplama ve işleme organizasyonu zayıftır ve süt genellikle aile tüketimine veya peynir ve yoğurt yapımına gitmektedir. Sektörün yeniden canlanması ve özellikle inek sütündeki gibi Topluluk standartlarına ulaşmaya teşvik edilmesi için süt toplama organizasyonunun güçlendirilmesi çok önemlidir.

Koyun ve keçi işletmelerinin durumu aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Koyun ve keçi işletmelerinin %69'u 50 başın altında hayvana sahiptir, yarı geçimlidir, ihtisaslaşmamış işletmelerdir ve yaşayabilirlik eşiğinin altındadırlar. Sağım geleneksel olarak elle yapıldığından, hijyen ve gıda güvenliği bakımından zayıf bir ortam oluşmaktadır.
- İşletmelerin %30'u 50–300 baş hayvana sahiptir ve ilerisi için ekonomik olarak sürdürülebilir görülmektedir. Bu işletmeler, işleme sanayii için süt üretmekte olup iyi kalitede süt üretmek için ihtisaslaşmak hususunda ve Topluluk standartlarına ulaşmak yönünde isteklidirler. Bununla birlikte Topluluk standartlarına uyum sürecinde teşvik edilmeye ihtiyaç duymaktadırlar.
- Kalan %1'lik kısım ise, 300 baştan fazla hayvana sahip büyük ve rekabetçi tarımsal işletmelerdir, IPARD desteğine ihtiyaç duymadan Topluluk standartlarını yakalayabilecek potansiyele sahiptirler.

50 ila 300 baş koyun/keçiye sahip kkk ve orta ölçekli tarımsal işletmeler, süt ineğine sahip işletmeler için ngrlenlerle aynı şekilde IPARD'ın hedef grubunda bulunmaktadır.

Türkiye'de süt ineği yetiştiren toplam 1.102.141 işletmeden 829.643' mikro ölçekli (1-6 baş süt ineği), 268.029'u kkk ölçekli (7-49 baş süt ineği), 4.017'si orta ölçekli (50-99 baş süt ineği) ve 452'si büyük ölçeklidir (> 100 baş süt ineği) (Bakınız Ek 1.8.1). IPARD'dan desteklenecek illerde toplam 182.331 adet potansiyel faydalanıcı mevcuttur.

Türkiye'de koyun/keçi sütü üreten toplam 530.151 işletmeden 272.085'i seçilen illerde yer almaktadır (bakınız Ek 1.8.2). IPARD'dan desteklenecek illerde toplam 89.726 adet potansiyel faydalanıcı mevcuttur.

İLLER	A Uygun değil (mikro) 1-6 inek	Uygun		D Uygun değil (büyük çiftlikler) >100 inek	Toplam	Yüzde		
		B 7-9 inek	C 10-100 inek			B (%)	C (%)	A+D (%)
AFYONKARAHİSAR	502	423	846	8	1.779	24	48	29
AMASYA	2.677	1.258	2.065	0	6.000	21	34	45
BALIKESİR	254	105	324	8	691	15	47	38
ÇORUM	21.800	5.200	1.851	6	28.857	18	6	76
ERZURUM	11.106	3.903	3.000	2	18.011	22	17	62
ISPARTA	11.433	2.792	419	0	14.644	19	3	78
KAHRAMANMARAş	34.740	2.457	1.957	15	39.169	6	5	89
KARS	3.778	4.128	6.531	23	14.459	29	45	26
KONYA	57.400	5.600	7.083	12	70.095	8	10	82
MALATYA	5.345	2.405	6.250	15	14.015	17	45	38
SAMSUN	44.457	4.118	4.271	1	52.847	8	8	84
SİVAS	26.375	4.480	7.888	16	38.759	12	20	68
şANLIURFA	19.131	889	514	6	20.540	4	3	93
TOKAT	19.116	3.770	9.919	3	32.808	11	30	58
YOZGAT	25.399	3.806	6.561	29	35.795	11	18	71
AğRI	6.100	3.900	7.150	10	17.160	23	42	36
AKSARAY	13.481	1.843	2.650	13	17.987	10	15	75
ANKARA	4.580	1.203	2.505	30	8.317	14	30	55
ARDAHAN	5.780	5.460	9.760	0	21.000	26	46	28
AYDIN	10.303	657	472	28	11.459	6	4	90
BURDUR	15.729	3.118	3.468	2	22.317	14	16	70
BURSA	2.184	298	158	14	2.654	11	6	83
ÇANAKKALE	22.422	3.199	5.259	13	30.893	10	17	73
DENİZLİ	3.302	861	714	0	4.877	18	15	68
ELAZIğ	14.195	956	967	3	16.120	6	6	88
KARAMAN	1.295	1.483	2.181	2	4.961	30	44	26
KÜTAHYA	44.941	5.367	5.329	1	55.638	10	10	81
MANİSA	9.009	995	867	7	10.877	9	8	83
MERSİN	1.676	234	350	5	2.265	10	15	74
MUş	9.273	2.683	1.568	0	13.524	20	12	69
UşAK	5.357	1.053	812	1	7.223	15	11	74
Hedef illerde toplam	453.137	78.642	103.689	273	635.741	12,4	16,3	71,3
TÜRKİYE Toplamı	829.643	131.808	140.238	452	1.102.141	12,0	12,7	75,3

(3) Spesifik Amaçlar

Tebdir 101'in amaçları dikkate alınarak süt üreten tarımsal işletmeler alt-tebdirinin spesifik amaçları şunlardır::

- Ürettikleri sütün büyük kısmını süt işleme tesislerine satan küçük ve orta ölçekli süt ineği ve/veya koyun/keçi işletmelerinin modernize edilmesi ve ilgili Topluluk standartlarına ulaşması ve İyi Tarım/Hayvan Yetiştiriciliği Uygulamalarının gerçekleştirilmesi için desteklenmesi;
- Yaşayabilirlik eşiğinin hemen altında yer alan süt sığırcı işletmelerinin, proje sonunda 10 ineklik işletme ölçeğine ulaşmasına veya aşmasına destek sağlanması, aynı zamanda bu işletmelerin modernize edilmesi ve ilgili Topluluk standartlarına ulaşması ve İyi Tarım/Hayvan Yetiştiriciliği Uygulamalarının gerçekleştirilmesi için desteklenmesi, böylece Türkiye'nin süt üretim potansiyelinin artmasına katkıda bulunulması.

(4) Coğrafi Kapsam:

Uygun iller

Uygun iller aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

İllerin seçilmesinde, ilin süt üretimi bakımından gelişim potansiyeli, ildeki süt üretiminde bulunan tarımsal işletme sayısı ile IPARD hedef aralığındaki süt işleme tesisi sayıları referans alınmıştır. Ayrıca, seçilen illerin Topluluk standartlarının sağlanmasına ilişkin eksiklikleri ve ihtiyaçları göz önüne alınmıştır.

Uygun iller: Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çorum, Denizli, Elazığ, Erzurum, Isparta, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mersin, Muş, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Usak, Yozgat.

İlk uygulama dönemi⁸³ için seçilen iller: Afyonkarahisar, Amasya, Balıkesir, Çorum, Erzurum, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Yozgat.

Bu illerin, Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında belirtilen OECD kriterleri ve nüfus yoğunluğuna göre tanımlanan kırsal alanları destek kapsamındadır.

⁸³ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2'ye bakınız.

Harita 9: Alt-tebdir 101 – süt üreten tarımsal işletmeler kapsamında desteklenecek iller

Afyon=Afyonkarahisar

(5) Spesifik Uygunluk Kriterleri

Genel tebdir fişi 101 Kısım (6)'daki genel uygunluk kriterlerine ek olarak;

- Tarımsal işletme:
 - seçilen illerden birinde olmalıdır ve yatırım Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında tanımlanan aynı illerin kırsal alanlarında yer almalıdır,
 - önerilen yatırım için aşağıdaki kriterleri sağlamalıdır:
 - en az 10, en fazla 100 baş süt ineğine veya
 - en az 50, en fazla 300 baş süt veren koyuna veya
 - en az 50, en fazla 300 baş süt veren keçiye veya.
 - en az 7-9 baş süt ineğine sahip olmalıdır, bu durumda yatırımın sonunda en az 10 baş süt ineğine sahip olacağını iş planında kanıtlaması gerekir⁸⁴.
- Kural olarak tüm projeler, süt hijyeni ile ilgili Topluluk standartlarını ve özellikle 853/2004 sayılı AB Tüzüğü, Ek III, FasıI IX, Kısım I, Çiğ süt-birincil üretim başlığı altında bahsedilen standartları hedefleyen yatırımı/yatırımları içermelidir. Bununla birlikte, 853/2004 sayılı AB Tüzüğü, Ek III, FasıI IX, Kısım I, Bölüm III, madde 3 (plak sayısı ve somatik hücreler)'de belirtilen kriterler, bir önkoşul değil fakat ulaşılması gereken bir hedef olarak görülür.

⁸⁴ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

- Tarımsal işletme, 50 baştan fazla inek veya 150 baştan fazla koyun ve/veya keçiye sahipse, yatırımın gerçekleşmesinin sonunda gübrenin Topluluk standartlarına göre depolanması ve yönetimini taahhüt etmelidir.

(6) Uygun Yatırımlar

Mevcut açık ve yarı açık ahırların/ağılların, inşası, genişletilmesi, modernizasyonu veya mevcut kapalı ahırların/ağılların, modernizasyonu,

süt sağım ve depolama odaları, depo binaları, makine garajları ile sınırlı olmak kaydıyla tarımsal binaların inşası ve/veya yenilenmesi,

silaj makinesi ve ekipmanı, çiftlikte hayvan yemi hazırlama, muamele etme, dağıtma ve depolama sistemleri,

sağım odası tesisatı, süt soğutma ve depolama ekipmanları ile çiftlik içi süt nakil ekipmanları,

gübre muamele, işleme ve depolamaya yönelik yatırımlar,

hayvanlara yönelik ekipman ve tesisler (örneğin tartma, dezenfeksiyon vb.),

sulama sistemleri,

bilişim teknolojileri ve yazılım dahil, özel teknolojik ekipmanın satın alınması (sürü yönetimi, süt kaydı, genel çiftlik yönetimi)

(7) Uygun Yatırım Miktarı

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 15.000 Avro,
- En fazla 1.000.000 Avro

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden,
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra,

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır:

Kriterler	Puan
Tarımsal işletmenin ürününü, alt tedbir 103- süt ve süt ürünleri işleme ve pazarlama altında "pilot entegre süt toplama ve işleme ağına" yönelik bir faaliyet gerçekleştirmek üzere IPARD Programı'ndan faydalanan süt işleme tesisine satması	30 ⁸⁵
Tarımsal işletmedeki hayvanların en az %50'sinin saf ya da melez ırk olması	20
Ürünlerin en az %60'ının tedarik sözleşmesi yolu ile işleme tesislerine verilmesi	20
Faydalancının kendi faaliyeti ile ilgili bir üretici grubuna üye olması ⁸⁶	10

⁸⁵ IPARD Programı uygulamasının ikinci yılından itibaren uygulanabilecektir

İşletmenin organik tarımla ilişkili olması	10
Başvuru sahibinin (gerçek kişi olması halinde kendisi, tüzel kişilerde, tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili kişi) başvuru sunulduğunda 40 yaş altında olması	10
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Alt-tebdir düzeyinde çıktı	Desteklenen tarımsal işletme sayısı	7.184
Alt-tebdir düzeyinde sonuçlar	Desteklenen işletmelerdeki brüt katma değer artışı	%15
	Topluluk standartlarına ulaşan işletme sayısı	2.394
	Pilot entegre süt toplama ve işleme ağının kurulmasına katılan tarımsal işletme sayısı	1436
Program düzeyinde etki	Net katma değer artışı	%5
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	%1
	Brüt katma değer/tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	%15

(9.1) Program spesifik göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Sonuç	Desteklenen tarımsal işletmelerde sürüdeki hayvan sayısındaki artış	%10
	Desteklenen genç çiftçi sayısı	2.873
	Saf /melez ırk hayvanlara sahip desteklenen çiftçi sayısı	%50
	İşleme tesisleri ile tedarik sözleşmesine sahip desteklenen çiftçi sayısı	359

TEDBİR TEKNİK FİŞ NO 101

TEDBİR KODU 101: Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar

Alt-tedbir 2: Et üreten tarımsal işletmeler

(1) Yasal Dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tedbir fişi 101'e bakınız.

(2) Alt-tedbir gerekçesi

(2.1) Kırmızı Et

Et sektöründeki analizler, son on yılda hane halkı gelirindeki artış trendine rağmen kırmızı et tüketiminde (tavuk etindeki gelişmeye paralel olarak) azalmaya neden olan problemleri göstermektedir. Türkiye'de et üretiminde düşük verimlilik, yüksek yem fiyatları, yüksek tarifeler ve ithalat kısıtlamaları sonucu yüksek tüketici fiyatları oluşmuştur.

Üretim sektöründeki dağılım aşağıdaki gibidir:

Oldukça az sayıda, ihtisaslaşmış besi çiftlikleri (> 250 büyükbaş besicilik yapan ve > 300 küçükbaş besicilik yapan, sermaye yoğunluklu),

yarı geçimlik ve yüksek oranda sığır, koyun ve keçi yetiştiriciliğinden oluşan geniş çaplı geleneksel sektör⁸⁷. Süt işletmelerinden gelen et miktarları ile ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bununla birlikte, toplam süt sağımı yapılan ineklerin (16.310.872 süt ineği) % 10'unun kesime gittiği varsayılarak yapılan hesaplamada, yıllık olarak yaklaşık 1.631.087 süt ineğinin kesime gittiği hesaplanmış olup, bu miktarın da toplam kesilen 5.202.215 adet sığırın %31'ne denk geldiği tahmin edilmektedir⁸⁸.

Düşük karkas ağırlığı ve hayvanların düşük fiyatlarla satılması, yok denecek kadar yem üretimi ve meraların yetersiz yönetimi nedeniyle sektörde sıkıntılar yaşanmaktadır. Ayrıca kamuya ait meraların rasgele özel kullanımından dolayı ciddi çevresel sorunlar da yaşanmaktadır. Hayvanlar geleneksel ahırların temizlik koşullarının ilkel ve sağlıksız olmasından dolayı kötü koşullarda barınmaktadır.

Diğer taraftan, geleneksel et üretiminin ana gelir kaynağı olduğu ülkenin Doğu bölgesindeki geleneksel hayvan besiciliğindeki düşüş, (hayvanlar otlaklarda yetiştirilip batıda besiye çekiliyor) bu bölgelerin dışarıya göç vermesi ile yakından bağlantılıdır.

IPARD sektördeki problemleri, ülkenin İç ve Doğu⁸⁹ bölgelerindeki küçük (30 ile 49 baş arası) ve orta ölçekli (50 ile 250 baş arası) büyükbaş sığır işletmeleri ile küçük (100 ile 149 baş arası) ve orta ölçekli (150-300 baş arası) küçükbaş besi işletmelerinden oluşan bir ara model geliştirerek

⁸⁷ Çiftliklerin % 70'i karma işletmelerdir (bitkisel üretim+hayvan yetiştiriciliği), Sığır işletmelerinin yaklaşık %50'si 1 ila 4 hayvana sahip işletmelerdir.

⁸⁸ Bu, yalnızca TKB Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından yapılan tahmini değerdir.

⁸⁹ Doğudaki işletmeler, yetiştirme ve besiciliği birleştiren karma bir yetiştirme modeli uygulamaya teşvik edilecektir. Batıdaki işletmeler ise uzmanlaşmayı veya her iki faaliyeti birleştirmeyi seçeceklerdir.

çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu modern ve ihtisaslaşmış tarımsal işletmeler, ekonomik açıdan üretkenliğin sağlanması, iyi hayvan yetiştirme uygulamalarının geliştirilmesi, hayvan refahı ve çevre koruma tedbirlerinin uygulanması amacıyla teşvik edilecektir.

IPARD kırmızı et üretiminde, etin kalitesinde önemli rol oynayan, özellikle ülkenin doğusunda bulunan dağlık alanlara öncelik verecektir.

Türkiye’de 1.746.927 tarımsal işletmede sığır besiciliği yapılmaktadır. Bunlardan 1.726.120 adedi mikro ölçekli (<30 baş), 15.771 adedi küçük ölçekli (30-49 baş besi sığırı), 5.009 adedi orta ölçekli (50-250 baş) ve 27 adedi büyük ölçeklidir (250 baş<). İl düzeyinde, 30-250 baş sığır aralığına sahip işletmelerin dağılımı Ek 1.9.1’de verilmektedir.

Küçükbaş besiciliği yapan işletme sayısı toplam 530.151 olup bunlardan 471.515 adedi mikro ölçekli (<100 baş), 25.100 adedi küçük ölçekli (100-149 baş), 27.250 adedi orta ölçekli (150-300 baş) ve 6.286 adedi büyük ölçeklidir (300 baş<). İl düzeyinde 100-300 küçükbaş hayvan aralığına sahip işletmelerin dağılımı Ek 1.9.2’de verilmektedir.

IPARD Programının hedeflediği illerde sığır besiciliği ile iştigal eden toplam 672.960 adet işletmeden 660.356 adedi mikro ölçekli (<30 baş), 10.194 adedi küçük ölçekli (30-49 baş), 2.396 adedi orta ölçekli (50-250 baş) ve 14 adedi büyük ölçeklidir (250 baş<). Bu verilerle uyumlu olacak şekilde, IPARD illeri içerisinde potansiyel faydalanıcı olabilecek 12.590 tane işletme mevcuttur.

IPARD Programının hedeflediği illerde küçükbaş hayvan besiciliği ile iştigal eden toplam 215.156 adet işletmeden 186.503 adedi mikro ölçekli (<100 baş), 12.011 adedi küçük ölçekli (100-149 baş), 13.684 adedi orta ölçekli (150-300 baş) ve 2.958 adedi büyük ölçeklidir (300 baş<). Bu verilerle uyumlu olarak, IPARD hedef illerinde, potansiyel faydalanıcı olabilecek 24.695 işletme mevcuttur.

Seçilen illerde et üretimi (sığır, koyun ve keçi) yapan tarımsal işletmelerin sayısı ve et üretim miktarı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Hedef İller	Et Üretimi (2004)	Potansiyel Sığır Yetiştiricileri								Potansiyel Koyun&Keçi Yetiştiricileri							
	TURKSTAT (ton/yıl)	A	B	C	D	Total	B	C	A+D	A	B	C	D	Toplam	B	C	A+D
		<30	(30-49)	(50-250)	>250	%	%	%	%	<100	(100-149)	(150-300)	>300		%	%	%
1 Amasya	21.206	17.379	239	0	1	17.619	1,4	0,0	98,6	1.405	0	0	1	1.406	0,0	0,0	100
1 Afyonkarahisar	20.755	26.352	177	0	2	26.531	0,7	0,0	99,3	5.154	916	574	38	6.682	13,7	8,6	77,7
1 Çorum	5.656	33.897	206	185	0	34.288	0,6	0,5	98,9	1.703	654	53	0	2.410	27,1	2,2	70,7
1 Diyarbakır	10.781	28.714	209	157	0	29.080	0,7	0,5	98,7	15.047	761	637	124	16.569	4,6	3,8	91,6
1 Erzurum	10.993	38.338	1.368	149	0	39.855	3,4	0,4	96,2	14.450	230	43	0	14.723	1,6	0,3	98,1
1 Kahramanmaraş	6.551	30.529	19	287	0	30.835	0,1	0,9	99,0	6.545	440	453	0	7.438	5,9	6,1	88,0
1 Kars	1.749	23.673	1.678	135	1	25.487	6,6	0,5	92,9	6.929	205	143	49	7.326	2,8	2,0	95,2
1 Konya	37.675	43.788	199	122	2	44.111	0,5	0,3	99,3	12.979	800	2.056	1.268	17.103	4,7	12,0	83,3
1 Samsun	7.656	65.770	236	24	2	66.032	0,4	0,0	99,6	4.590	81	175	0	4.846	1,7	3,6	94,7
1 Şanlıurfa	9.096	16.296	110	138	1	16.545	0,7	0,8	98,5	18.288	1.150	405	95	19.938	5,8	2,0	92,2
1 Sivas	2.632	48.037	432	70	1	48.540	0,9	0,1	99,0	3.959	691	2.721	119	7.490	9,2	36,3	54,4
1 Van	2.504	21.827	164	19	0	22.010	0,7	0,1	99,2	17.178	871	789	0	18.838	4,6	4,2	91,2
1 Yozgat	2.874	29.557	352	0	0	29.909	1,2	0,0	98,8	3.624	210	154	0	3.988	5,3	3,9	90,9
1 Tokat	6.705	44.512	735	0	0	45.247	1,6	0,0	98,4	5.857	376	353	94	6.680	5,6	5,3	89,1
2 Ağrı	853	14.347	360	0	0	14.707	2,4	0,0	97,6	16.637	482	593	1	17.713	2,7	3,3	93,9
2 Aksaray	7.171	16.008	32	0	1	16.041	0,2	0,0	99,8	5.503	793	73	480	6.849	11,6	1,1	87,4
2 Ankara	17.527	25.375	677	68	2	26.122	2,6	0,3	97,1	3.991	1.480	1.691	84	7.246	20,4	23,3	56,2
2 Ardahan	3.793	15.770	1.032	0	0	16.802	6,1	0,0	93,9	0	44	0	83	127	34,6	0,0	65,4
2 Çankırı	3.420	11.905	206	514	0	12.625	1,6	4,1	94,3	618	196	283	75	1.172	16,7	24,1	59,1
2 Elazığ	4.586	20.442	111	0	0	20.553	0,5	0,0	99,5	4.894	0	191	8	5.093	0,0	3,8	96,2
2 Kastamonu	2.139	37.650	600	70	0	38.320	1,6	0,2	98,3	2.202	151	0	70	2.423	6,2	0,0	93,8
2 Erzincan	1.879	11.029	229	26	0	11.284	2,0	0,2	97,7	1.855	54	326	169	2.404	2,2	13,6	84,2
2 Karaman	1.227	5.055	25	53	0	5.133	0,5	1,0	98,5	5.232	464	760	32	6.488	7,2	11,7	81,1
2 Mardin	28	16.539	58	0	0	16.597	0,3	0,0	99,7	15.526	58	433	40	16.057	0,4	2,7	96,9
2 Muş	80	17.567	740	379	1	18.687	4,0	2,0	94,0	12.337	904	778	128	14.147	6,4	5,5	88,1
Toplam IPARD		660.356	10.194	2.396	14	672.960	1,5	0,4	98,1	186.503	12.011	13.684	2.958	215.156	5,6	6,4	88,1
Toplam Türkiye		1.726.120	15.771	5.009	27	1.746.927	0,9	0,3	0,0	471.515	25.100	27.250	6.286	530.151	0,9	0,3	0,0

A: uygun olmayan (u) C: Yüksek derecede uygun olan

B: Düşük derecede uygun olmayan (uo)

(2.2) Kanatlı Eti

Kırmızı et tüketimi azalırken, kanatlı et tüketimi büyük oranda artmıştır ve tüketim eğilimleri kanatlı ete yönelik talebin yüksek kalacağını göstermektedir.

Kanatlı eti üretimi Türkiye’de iki değişik yapıya sahiptir;

- Çok az sayıda entegre tesisler: bu tesisler büyük ölçüde ithal yem kullandıkları için limanlara yakın yerlerdedir.
- Geleneksel kanatlı eti üretimi yapan işletmeler: tüm ülkede esas olarak hane halkı tüketimine yöneliktir.

Türkiye’deki geçimlik tavukçuluk gerçeğine karşın IPARD altında bu tip tavukçuluk destek görmeyecektir. Buna karşılık uygun kümesler inşa ederek modernizasyon sürecini başlatmış küçük ve orta ölçekli işletmeler, rekabet güçlerinin artırılması ve aynı zamanda biyo-güvenlik koşulları ve Topluluk standartlarını yerine getirebilmeleri için desteklenmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

Bu eğilim özellikle seçilen belli sayıdaki ilde kanatlı et üretimine odaklı, hâlen donanımları yetersiz olan işletmelerde desteklenmelidir.

Diğer öncelikli hedef ise kadınlar tarafından işletilen ve genellikle kesimhane ve işleme tesisleri ile sözleşmeli olarak üretim yapan küçük ve orta ölçekli üretim tesisleridir. Bu tesisler, işletme gelirlerinin artırılmasında ve yeni iş imkânlarının yaratılmasında güçlü ve olumlu etkilere sahip olduğundan, IPARD tarafından desteklenmelidir.

Seçilen illerde kanatlı et üretimi yapan tarımsal işletmelerin sayısı ve et üretim miktarı aşağıdaki tabloda verilmektedir⁹⁰:

Hedef	Beyaz Et Üretimi (ton/yıl)	Tavuk üretimi için potansiyel yararlanıcılar									Hindi üretimi için potansiyel yararlanıcılar								
		A	B	C	D	Total	B	C	A+D	A	B	C	D	Total	B	C	A+D		
		<5.000	(5.000-9.999)	(10.000-19.999)	>20.000		%	%	%	<1.000	(1.000-4.999)	(5.000-9.999)	>10.000		%	%	%		
Afyonkarahisar	811	0	3	13	2	18	88	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Çorum	2358	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Erzurum	5488	6	22	12	3	43	51	28	21	0	0	0	0	0	0	0	0		
Konya	0	0	48	29	12	89	54	33	13	0	0	0	0	0	0	0	0		
Malatya	2082	1	12	10	24	47	26	21	53	0	0	0	0	0	0	0	0		
Çankırı	0	0	2	20	16	38	5	53	42	0	0	0	0	0	0	0	0		
Elazığ	6639	35	74	44	7	160	46	28	26	0	0	0	0	0	0	0	0		
Erzincan	248	0	3	16	9	28	11	57	32	0	0	0	0	0	0	0	0		
Kütahya	0	2	28	21	4	55	51	38	11	0	0	0	0	0	0	0	0		
Manisa	74696	7	139	338	145	629	22	54	24	1	48	32	4	85	56	38	6		
Nevşehir	0	1	2	21	8	32	6	66	28	0	0	0	0	0	0	0	0		
Uşak	12800	6	47	46	31	130	36	35	28	0	0	0	0	0	0	0	0		
Toplam IPARD		58	380	570	261	1,269	29.9	44.9	25.1	1	48	32	4	85	56.5	37.6	5.9		
Toplam Türkiye		n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		

A: uygun değil. C: yüksek öncelikli

B: düşük öncelikli. D: uygun değil.

IPARD Programının hedeflediği illerde, tavuk yetiştiriciliği ile iştigal eden toplam 1.269 adet işletmeden 58 adedi mikro ölçekli (<5.000 baş), 380 adedi küçük ölçekli (5.000-9.999 baş), 570 adedi orta ölçekli (10.000-20.000 baş) ve 261 adedi büyük ölçeklidir (>20.000 baş).

⁹⁰ TKB İl Tarım Müdürlüklerinden alınan veriler

Tarım İl Müdürlüklerinden alınan veriler ışığında seçilen iller arasında hindi yetiştiriciliğinin yapıldığı tek il Manisa'dır. 85 hindi işletmesinden 1'i mikro ölçekli (<1.000 baş), 48 tanesi küçük ölçekli (1.000-4.999 baş), 32 tanesi orta ölçekli (5.000-8.000 baş) ve 4 tanesi de büyük ölçeklidir (>8.000 baş).

(3) Spesifik amaçlar

Genel tedbir 101'nin amaçları dikkate alınarak alt-tedbir 101- et üreten tarımsal işletmelerin spesifik amaçları şunlardır:

- Bütçe Kalemi 1: ekonomik sürdürülebilirlik sınırında bulunan küçük ve orta ölçekli sığır, koyun ve keçi işletmelerinin modernize edilmeleri, Topluluk standartlarına ulaşmaları ve İyi Tarım/Hayvan Yetiştiriciliği Uygulamalarına geçmeleri amacıyla desteklenmesidir.
- Bütçe Kalemi 2: küçük ve orta ölçekli broyler ve hindi işletmelerinin modernize edilmeleri, Topluluk standartlarına ulaşmaları ve İyi Tarım/Hayvan Yetiştiriciliği Uygulamalarına geçmeleri amacıyla desteklenmesidir.

(4) Coğrafi Kapsam

Uygun iller

Bütçe Kalemi 1 (kırmızı et) için uygun iller, aşağıdaki haritada gösterilmektedir:

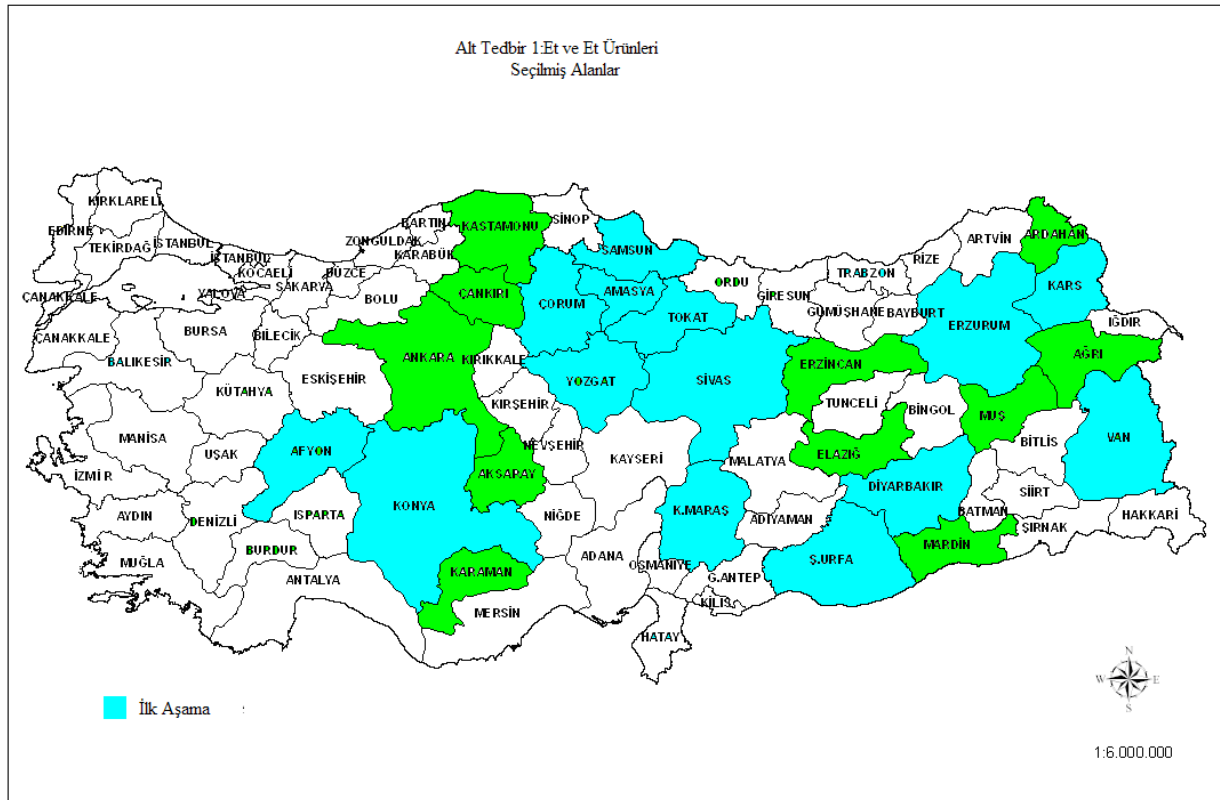
İllerin seçilmesinde, işletmelerin hem et üretimi bakımından gelişme potansiyeli hem de Topluluk standartlarına uyum bakımından eksiklikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuş ve illerde IPARD Programı'ndan yararlanacak potansiyel faydalanıcı sayısı referans alınmıştır.

Uygun iller: Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Ardahan, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Kastamonu, Konya, Mardin, Muş, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Van, Yozgat

İlk uygulama dönemi⁹¹ için seçilen iller: Afyonkarahisar, Amasya, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Van Yozgat

Bu illerin, Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında belirtilen OECD kriterleri ve nüfus yoğunluğuna göre tanımlanan kırsal alanları destek kapsamındadır. Harita 10. Alt-tedbir 101- kırmızı et için uygun iller

⁹¹ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2'ye bakınız.

Bütçe Kalemi 2 (kanatlı eti) için uygun iller, aşağıdaki haritada gösterilmektedir:

İllerin seçilmesinde, işletmelerin hem et üretimi bakımından gelişme potansiyeli hem de Topluluk standartlarına uyum bakımından zayıflıkları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuş ve IPARD Programından yararlanacak potansiyel faydalanıcı sayısı referans alınmıştır.

Uygun iller: Afyonkarahisar, Çankırı, Çorum, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Uşak

İlk uygulama dönemi için seçilen iller: Afyonkarahisar, Çorum, Erzurum, Konya, Malatya

Bu illerin, Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında belirtilen OECD kriterleri ve nüfus yoğunluğuna göre tanımlanan kırsal alanları destek kapsamındadır.

- Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında tanımlanan seçilen illerden birinde ve bu illerin kırsal alanlarında yer almalıdır,
- önerilen yatırım için aşağıdaki kriterleri sağlamalıdır:
 - En az 5.000, en fazla 20.000 et tavuğu/periyot broyler kümesi kapasitesi veya
 - En az 1.000, en fazla 8.000 hindi/periyot hindi kümesi kapasitesine sahip olmalıdır⁹³.
- Tarımsal işletme 10.000 broyler/band veya 5.000 hindi/band kapasitesinden fazla ise, yatırımın gerçekleşmesinin sonunda sonunda gübrenin AB standartlarına göre depolanması ve yönetimini taahhüt etmelidir.
- Tarımsal işletme 10.000 broyler/band veya 5.000 hindi/band kapasitesinden fazla ise, yatırımın gerçekleşmesinin sonunda sonunda Topluluk standartlarında atık yönetimi uygulamayı taahhüt etmelidir.

(6) Uygun yatırımlar:

Bütçe kalemi 1:

Açık veya yarı açık ahırlara/ağıllara öncelik verilmesi kaydıyla, ahırların/ağılların inşası, genişletilmesi veya modernizasyonu,

Depo binaları ve makine garajlarının inşası ve/veya yenilenmesi,

Silaj işleme makinesi ve ekipmanı, çiftlikte hayvan yemi hazırlama, muamele etme, dağıtma ve depolama sistemleri,

gübre yönetimi, işleme ve depolamaya yönelik yatırımlar,

hayvanlara yönelik ekipman ve tesisler (örneğin tartma, dezenfeksiyon vb.),

AB hayvan refahı standartlarına uygun nakliye ekipmanları,

Sulama sistemleri,

Sadece mera yönetimine yönelik çit ve kapılar,

Biyogaz tesisleri,

Bilişim teknolojileri ve yazılım dahil özel teknolojik ekipmanın satın alınması (sürü yönetimi, hayvan kaydı, genel çiftlik yönetimi).

Bütçe kalemi 2:

Kanatlı kümesleri (broyler ve hindi) ve hayvan barınaklarının inşası, genişletilmesi ve modernizasyonu ,

Depo binaları ve makine garajlarının inşası ve/veya yenilenmesi,

Kanatlıların biyolojik güvenliğine yönelik kapı ve çitler (kuş gribine yönelik),

2007/43/EC sayılı Direktif altında belirtilen otomatik yemleme ve içme suyu, sulama, ısıtma ve havalandırma ekipmanı ve enerji tasarrufu sağlayan ekipmanlar da dahil çevresel otomatik kontrol sistemleri,

⁹³ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

Gübre ve atık yönetimi, depolama ve işleme tesisi yatırımları,
 Tartma ve sağlık kontrolleri için spesifik ekipman,,
 Topluluk hayvan refahı standartlarına uygun nakliye ekipmanı,
 Bilişim teknolojileri ve yazılım dahil özel teknolojik ekipmanın satın alınması (sürü yönetimi, hayvan kaydı, genel çiftlik yönetimi).

(7) Uygun yatırım miktarı:

Bütçe Kalemi 1:

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 20.000 Avro
- En fazla 1.000.000 Avro

Bütçe Kalemi 2:

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 15.000 Avro
- En fazla 500.000 Avro

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden ve
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra,

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır:

• **Bütçe Kalemi 1:**

Kriterler	Puan
Başvuru sahibinin projesinde yarı açık ya da açık ahır kullanıyor veya inşa etmeyi planlıyor olması	30
Başvuru sahibi işletmesinin, Bölüm 3, Kısım 3.2.4 altında tanımlanan dağlık alanlarda yer alması	30
Başvuru sahibinin (gerçek kişi olması halinde kendisi, tüzel kişilerde, tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili kişi) başvuru sunulduğunda 40 yaş altında olması	20
İşletmenin organik tarımla ilişkili olması	20
TOPLAM	100

• Bütçe Kalemi 2:

Kriterler	Puan
Başvuru sahibinin (gerçek kişi olması halinde kendisi, tüzel kişilerde, tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili kişi) başvuru sunulduğunda 40 yaş altında olması	40
Başvuran kişinin kadın olması (gerçek kişi olması halinde kendisi, tüzel kişilerde, tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili kadın temsilci)	30
Başvuru sahibi işletmesinin, Bölüm 3, Kısım 3.2.4 altında tanımlanan dağlık alanlarda yer alması	30
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Alt tebdir düzeyinde çıktı	Desteklenen tarımsal işletme sayısı	8,994
Alt tebdir düzeyinde sonuçlar	Desteklenen işletmedeki brüt katma değer artışı	% 15
	Topluluk Standartlarına ulaşan (Nitrat yönetmeliği dahil olmak üzere) işletme sayısı	583
	Aşağıdaki uygulamaları yapan sığır çiftliği sayısı: Açık ve yarı açık ahırlar silaj gübre depolama	287 sığır yetiştiricisi 894 479
	Aşağıdaki uygulamaları yapan Kanatlı et işletme sayısı: Modernize edilmiş çitli & kapalı Topluluk standartlarına uygun gübre ve atık yönetimi gerçekleştiren işletme sayısı	33 104
	Pazarlanan etteki artış miktarı	% 20
	Organik üreticilerin sayısındaki artış	% 2
Program düzeyinde etki	Net katma değer artışı	% 5
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	% 1
	Brüt katma değer/ Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	% 15

(9.1) Program spesifik göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Sonuç	Desteklenen tarımsal işletmelerde sürüdeki hayvan sayısındaki artış	% 30
	Desteklenen tarımsal işletmelerde ortalama hayvan karkas ağırlığındaki artış	% 20
	Desteklenen tarımsal işletmelerde ahır/ağıl büyüklüğündeki artış	% 80
	Biyo-gaz üretimi yapan büyükbaş hayvan işletmesi sayısındaki artış	% 2
	Kanatlı eti işletmelerinde kapasite artışı	% 5

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 102

TEDBİR KODU 102: ÜRETİCİ GRUPLARININ KURULMASINA DESTEK

(1) Yasal Dayanak

- 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü Madde 12 (2)
- 718/2007 sayılı IPA Uygulama Tüzüğü Madde 175
- IPARD Sektörel Anlaşma ilgili hükümleri

(2) Gerekçe

Müktesebata tam uyumun sağlanması ve uygulamaya konması amacıyla Türkiye’de, tarım ve balıkçılık sektörlerinde üretici Gruplarının kurulmasına ve örgütlenmenin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye’de tarımın pek çok alt sektöründe küçük ölçekli üreticilerin egemenliği vardır. Söz konusu üreticiler genelde ürünlerini piyasaya bireysel olarak sürmekte ya da ticari aracılara göndererek satmaya çalışmaktadırlar. Pazarlama bilgisi ve becerisinin eksikliği, düşük miktarda ürünün kalite standartları gözetilmeksizin pazara sürülmesi ve tasnif edilmemiş ürünler üretici seviyesinde fiyatlandırmayı olumsuz etkilemekte, bu durum ise sektörün ticaretinde belirsizlik yaratmaktadır.

Tarımsal ürünlerini pazarlama ile uğraşan güçlü ve etkin üretici grupları, dikey bir biçimde örgütlendiklerinde üreticileri birleştirecek ve gıda zincirindeki diğer paydaşlar ile pazarlık güçlerini geliştirecek, katma değer paylarını artıracaktır.

Ayrıca, üyelerine pazarla ilgili bilgi vererek üreticilerin üretimlerini piyasanın taleplerine göre ayarlamalarını sağlayacakları için bu grupların piyasalar üzerinde düzenleyici etkiye sahip olmaları beklenmektedir.

Son olarak, üyelerine rehberlik etme ve üyelerinin uygulamalarını Topluluk kalite, güvenlik ve çevre standartlarına uygun ve piyasa talebine daha duyarlı üretim yöntemleri yönünde değiştirmelerini teşvik etme hususunda rol oynayacaklardır.

Halihazırda, Türkiye’de taze meyve ve sebze ticareti, 1995 tarihli 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmektedir. Bu kararnamenin 6. maddesi kapsamında tanımlanan üretici birlikleri⁹⁴, toptancı halinden geçmek zorunda değildir.

Türkiye’de 2007-2013 programlama döneminde Ortak Tarım ve Kırsal Kalkınma Politikasına ilişkin Topluluk Müktesebatının kabul edilmesi ve uygulamaya geçirilmesi çalışmalarına odaklanılacaktır. Bu kapsamda üretici grupları, bilginin yayımı ve üyelerinin bu süreçte başarılı olmaları için yönlendirilmesine katkıda bulunacaktır.

Bu tedbir kapsamında, pazarlama organizasyonunda ve üyelerinin yeniden yapılandırılması ve modernizasyon ihtiyaçları üzerinde önemli rol oynayabilen modern üretici gruplarının geliştirilmesinin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

⁹⁴ Ziraat Odası’na kayıtlı en az 50 çiftçi tarafından kurulan kooperatifler ve onların üst birlikleri.

IPARD öncelikli olarak, IPARD desteklemeleri için özel olarak tanınacak olan aşağıda belirlenen sektörlerde odaklanacaktır (faydalanıcıları, 552/1995 No'lu Kanun Hükmünde Kararnamede tanımlanan üretici grupları olan meyve ve sebze sektörü hariç):

Meyve

- Mantar dâhil sebze
- Çiçek
- Tıbbi bitkiler
- Süt
- Kırmızı et ve kanatlı eti
- Yumurta
- Bal
- Balık

Üyelerinin en az %50'si kadın olan üretici grupları tarafından sunulan projelere öncelik verilecektir.

Tedbir, Programın ilk uygulama fazında faaliyete geçecektir.

(3) Amaçlar

(3.1) Genel Amaçlar

- Tarımsal pazarlarda üretici gruplarının rollerini güçlendirmek ve geliştirmek yoluyla;
- Üretimin ve ürünlerin nitelik ve nicelik bakımından pazar ihtiyaçlarına göre adapte edilmesine destek sağlanması,
- Üretimin ve ürünlerin Müktesebat ile uyumlu ve Topluluk standartlarını karşılayacak şekilde adapte edilmesine destek sağlanması,
- Tarım işletmelerin etkinliğinin, ekonomik sürdürülebilirliklerinin ve gelir durumlarının geliştirilmesine destek sağlanmasıdır.

(3.2) Spesifik amaçlar:

Aşağıdaki amaçlara ulaşmak üzere üretici gruplarının kurulmasına destek verilecektir:

- Üretici grupları üyelerinin ürünlerinin ve üretimlerinin Pazar gereksinimlerine göre adapte edilmesi,
- Malların piyasa ortaklaşa sürülmesi; satış için hazırlık, satışların merkezileştirilmesi ve toptancılara ürün temini,
- Üretimin ve ürünlerin Müktesebat ile uyumlu ve Topluluk standartlarını karşılayacak şekilde adapte edilmesi,
- Özellikle ürün ve hasat ile ilgili üretim bilgileri konularında ortak kuralların tesis edilmesi
- Gıda zincirinde ve tüm pazarlama aşamalarında standardizasyonun sağlanması.

Bu tedbirle bağlantılı olan IPARD amaç hiyerarşisi aşağıdaki gibidir:

IPARD genel amacı: MIPD amaçlarını karşılarken aynı zamanda, UKKS’de yer alan amaç, öncelik ve ilkelerin de göz önünde bulundurulması

IPARD özel amacı –Eksen 1: Tarım sektörünün etkinliğinin ve rekabet gücünün artırılması suretiyle adaptasyonunun sağlanması ve Topluluk standartlarının uygulanması;

- tarımsal işletme ve tarım-işleme sanayinin ekonomik performanslarının, rekabet güçlerinin ve sürdürülebilirliklerinin artırılması amacıyla yeniden yapılandırılmaları, aynı zamanda Topluluk standartlarının uygulanması ile çevre koruma, kamu sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı ve iş güvenliği konularında performansın geliştirilmesi
- üretici gruplarının teşvik edilmesi

Tedbirin hedefleri:

- Tarımsal pazarlarda üretici gruplarının rollerini güçlendirmek ve geliştirmek yoluyla;
 - Üretimin ve ürünlerin nitelik ve nicelik bakımından pazar ihtiyaçlarına göre adapte edilmesine destek sağlanması,
 - Üretimin ve ürünlerin Müktesebat ile uyumlu ve Topluluk standartlarını karşılayacak şekilde adapte edilmesine destek sağlanması,
 - Tarım işletmelerin etkinliğinin, ekonomik sürdürülebilirliklerinin ve gelir durumlarının geliştirilmesine destek sağlanması.

(4) Coğrafi kapsam

Uygun İller

IPARD uygulamasının birinci ve ikinci uygulama dönemi için seçilen tüm iller, tedbir kapsamında yer almaktadır. Çünkü, IPARD illerinde üretici grupları yeteri kadar gelişmemiş olup, desteklenmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Uygun iller: Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Tokat, Trabzon, Uşak, Van, Yozgat,

İlk uygulama dönemi⁹⁵ için seçilen iller: Afyonkarahisar, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Tokat, Trabzon, Van, Yozgat

Bu tedbirin amaçlarına ulaşılması için, uygun bölgelerde içinde yer alan şehir merkezlerinde yerleşik/kurulmuş faydalanıcıların da destek kapsamına alınması öngörülmektedir.

⁹⁵ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2’ye bakınız.

(7.1) Üretici gruplarının uygunluğu

Başvuru sahipleri aşağıdaki koşullara uymalıdır:

- İlgili yetkili merciler tarafından IPARD Programının onayından önce resmi olarak tanınmış üretici grupları bu tedbir kapsamında desteklenmeyecektir. Sadece yeni kurulmuş üretici grupları bu tedbir altında desteklenmek üzere uygun olacaktır.
- Bir ya da birden fazla sektörü temsil eden meslek veya meslekler arası örgütler, üretici grubu olarak sayılmayacak ve bu tedbir kapsamında desteklenmeyecektir.
- Başvuru sahiplerinin ilgili ulusal makamlar tarafından resmen tanınır olması gereklidir.⁹⁶
- Başvuru sahipleri aşağıdaki asgari gerekliliklere uymalıdır:
 - Üretici grubunda sadece üretim ve pazarlama organizasyonu konusunda üretici grubu ile anlaşma imzalamış üretici üyeler yer alabilir.
 - Üretici grubu; ürünleri pazara ortaklaşa sunmak suretiyle üyelerinin üretim ve ürünlerinin pazar gerekliliklerine uyumlu hale getirilmesi amacıyla kurulmalıdır. Üretici grubu ayrıca, ürünü satışa hazırlamak, satışı merkezileştirmek ve toptancılara bu yolla ürün arz etmek ve özellikle hasat ve ürün ile ilgili üretim bilgileri konularında ortak kurallar oluşturmayı amaçlamalıdır.
 - Üretici grubu üyelerinin ve üyelerce gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin kaydını tutmalı ve adil rekabet kurallarına uymalıdır.
 - Üretici grubu gelecek 5 yıl için bir iş planı sunmalıdır. İş planı kapsamında: özellikle üretim, pazarlanan ürün ve uzun vadeli mal varlıkları hakkında bilgi içeren mevcut durum, gelecekteki üretimi ve çıktılar perspektifinde temel hedefleri, planın uygulanmasında belirlenen hedeflere ulaşmak için yıllık gerçekleştireceği işler ve sahip olduğu araçlar yer almalıdır.
 - Meyve ve sebze sektörü için desteklenecek üretici grupları, alt tedbir 103 – meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanmasında belirtilen en az 50 üyeye sahip olan üretici gruplarıdır.
 - Üretici grubu güncel muhasebe hesaplarını her türlü denetime hazır bulundurmalıdır.

(8) Tanıma koşulları

Üretici grubu; ürünleri pazara ortaklaşa sunmak suretiyle üyelerinin üretim ve ürünlerinin pazar gerekliliklerine uyumlu hale getirilmesi amacıyla kurulmalıdır. Üretici grubu ayrıca, ürünü satışa hazırlamak, satışı merkezileştirmek ve toptancılara bu yolla ürün arz etmek ve özellikle hasat ve ürün ile ilgili üretim bilgileri konularında ortak kurallar oluşturmayı amaçlamalıdır.

Üretici grubu en az 16 üyeye sahip olmalıdır (meyve-sebze sektörü için en az 50 üyeye sahip olmalıdır).

Üretici grubu en az köy seviyesinde kurulmalıdır.

Tekel gücü oluşturmaya eğilimli üretici grupları destek kapsamında yer alamaz.

Üretici grubu; meyve, mantar dahil sebze, çiçek, tıbbi bitkiler, süt, kırmızı et ve kanatlı eti, yumurta, bal ve balık sektörlerinden birinde iştigal etmelidir.

⁹⁶ Yukarıda bahsi geçen koşulların yerine getirilmesi aşağıdaki dökümanlardan birinin sunulması ile belgelenmelidir: TKB tarafından onaylanan 5200 sayılı kanuna tabi tarımsal üretici birliklerinin güncel tüzükleri, veya Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından onaylanan ve 552 sayılı Kanun hükmünde kararnameye tabi üretici gruplarının üretici birliği sertifikası

Mantar, çiçek yada tıbbi bitkiler üretimi yapan üreticiler tarafından kurulmuş üretici grupları için toplam asgarî üretim miktarı, ürün veya ürün gurubu bazında ilçedeki toplam üretimin %10'unu teşkil etmesi gerekir. Bir ilçedeki aynı ürün veya ürün grubu bazındaki üretim, ilin toplam üretiminin %50'sini aşıyorsa birinci kısımda belirtilen kapasite şartı asgarî %5 olarak uygulanır.

Organik mantar üreten üreticiler tarafından oluşturulacak üretici grubunun, organik üretim sertifikasına sahip en az 16 üyeden oluşması ve 5200 Sayılı Kanunca tanınmış olması gerekmektedir.

Üretici grupları en az aşağıdaki toplam üretim miktarlarına sahip olmalıdır:

a) Süt: Bu ürün bazında kurulacak birliğin, asgarî pazarlanabilir süt üretiminin yıllık 3600 ton olması gerekir.

b) Kırmızı et: Bu ürün bazında kurulacak birliğin, asgarî pazarlanabilir et üretiminin yıllık 320 ton olması gerekir.

c) Kanatlı eti: Bu ürün bazında kurulacak birliğin, yıllık pazarlanabilir üretim kapasitesi asgarî 100.000 adet olması gerekir.

d) Yumurta: Bu ürün bazında kurulacak birliğin, yıllık pazarlanabilir üretimi 16.000.000 adet olması gerekir.

e) Bal: Bu ürün bazında kurulacak birliğin, asgarî bal üretim kapasitesinin yıllık 24 ton olması gerekir.

(8.1) Tanıma işlemleri

Türkiye, üretici gruplarının kayıt işlemleri açısından köklü bir deneyime sahiptir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesindeki Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü bu tedbir kapsamındaki uygun yeni üretici gruplarını (yukarıdaki Bölüm 6 altında tanımlandığı şekilde, 5200 sayılı Kanun kapsamında kurulan ve faydalanıcı olan Üretici Grupları) tanımaktan ve ilgili sertifikaları vermekten sorumludur. Diğer taraftan, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı da 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamındaki üretici gruplarının tanınmasından sorumludur.

Üretici grubu, üyelerinin imzaladığı iç tüzük ile birlikte Tarım ve Köyişleri Bakanlığına müracaat ettikten sonra tüzel kişiliğini kazanır (meyve sebze sektöründe ise üretici grubu, üyeleri tarafından imzalanmış iç tüzüğü ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na başvurduktan sonra tüzel kişilik kazanabilir). Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile tanımlanan üretici gruplarını tanımak için kendi iç mevzuatını uygular ve bu grupları kaydederken sertifikalarını verir.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, 5200 sayılı Kanun kapsamındaki Üretici Birliklerinin, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'nden ve 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamındaki Üretici Birliklerinin de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan alınan sertifikalarını sunmaları durumunda, bu grupları tanınmış kabul eder.

5200 sayılı Kanun kapsamındaki üretici grupları için aşağıdaki prosedürler ve kriterler uygulanır.

Üretici grubunun kurucu üyeleri (en az 16 kişi olmalıdırlar) aşağıdaki belgeleri sunmalı ve kriterleri karşılamalıdır (552 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamındaki tanınma kriterlerinin geçerli olduğu meyve sebze sektörü hariç):

- nüfus cüzdanlarının birer kopyası,
- tüm kurucu üyeler için ziraat odasından alınan çiftçi kimlik belgelerinin birer kopyası,
- grubun taslak iç tüzüğü,
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın İl Müdürlüklerinden alınan, birliğin ilçenin toplam üretiminin en az %10'unu kapsadığını gösteren bir kapasite raporu.

Hazırlanacak tüzükte; grubun kurulduğu bölgenin ekonomik durumu, coğrafi ve ekolojik şartları göz önünde bulundurularak amaçları belirlenmeli, çalışma koşulları ve üyelerin grup aracılığı ile pazarlanacak asgari ürün miktarı belirtilir.

İç tüzüğün gerçek kişiler tarafından bizzat, tüzel kişilerin yetkili temsilcilerince imzalanmış olması gereklidir.

Tüzük ve ekleri, TKB tarafından otuz gün içinde incelenir.

Tüzüğünü imzalayarak kurucu üye sıfatını kazanan üreticiler, kendi aralarından beş kişilik geçici yönetim kurulunu seçerler.

Geçici yönetim kurulu, ilk genel kurula kadar grubu temsil eder.

Tüzükte genel mevzuata aykırılık veya noksanlık tespit edildiği takdirde, bunların giderilmesi, geçici yönetim kurulundan resmi yazı ile istenir. Tebliğ edilen tarihten itibaren otuz gün içinde gerekli düzeltmelerin yapılması gerekmekte olup, aksi takdirde TKB yönetim kurulunu bilgilendirir ve genel hükümlere göre işlem yapılır.

Yukarda belirlenen asgari üretim kapasitesine sahip gerçek ve tüzel kişiliği haiz en az on altı tarımsal üretici, imzaladıkları iç tüzük ve kuruluş belgeleri ile Bakanlığa müracaatları sonucunda tüzel kişilik kazanır.

TKB otuz gün içinde minimum kriterlerin yerine getirilip getirilmediğini incelenir. İç tüzüğünde mevzuata aykırılık veya noksanlık tespit edildiği takdirde, geçici yönetim kurulundan yazı ile bunların giderilmesi istenir. Bu yazının tebliğinden itibaren otuz gün içinde gerekli düzeltmeler yapılmaz ise TKB kurucu üyeleri bilgilendirir ve genel hükümlere göre onay işlemini gerçekleştirmez.

(9) Destek türü

Üretici grubunun kuruluş ve idari işlem masraflarını karşılamaya yönelik sabit oran yardımıdır.

(10) Yardım miktarı

Sabit fiyat oranlarının %100'ü kamu katkısıdır. Komisyon katkısı, sabit fiyat oranlarının %75'ini geçemez.

(11) Yardım değeri

Destek miktarı üretici grubunun tanınma tarihini müteakip ilk 5 yıl için yıllık taksitler halinde sabit oranlı hibe şeklinde verilir.

Destek miktarı üretici grubunun yıllık pazarladığı ürün değeri (yıllık ciro) üzerinden hesaplanır ve aşağıdaki oran ve miktarları geçemez:

- Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yıllarda bir milyon avroya kadar pazarlama yapan üretici grupları üretim değerlerinin sırayla %5, %5, %4, %3 ve %2'si, ve
- Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yıllarda bir milyon avrodan fazla pazarlama yapan üretici grupları için üretim değerlerinin sırasıyla %2,5, %2,5, %2, %1,5 ve %1,5'i.

Bunun yanında bir üretici grubuna verilecek destek miktarı aşağıdaki tutarları geçemez:

- Birinci yıl için 100.000 Avro
- İkinci yıl için 100.000 Avro
- Üçüncü yıl için 80.000 Avro,
- Dördüncü yıl için 60.000 Avro
- Beşinci yıl için 50.000 Avro

(12) Uyum ve tamamlayıcılık

Bu tedbir kapsamında desteklenen yatırım, diğer IPA bileşenleri tarafından desteklenemez:

- IPA III. Bileşeni kapsamındaki Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı ve Çevre Operasyonel Programları'nda aynı tip yatırım yer alıyorsa, bu yatırım finanse edilemez.
- IPA IV-İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı altında finanse edilen eylemler IPARD Programı altında finanse edilen eylemlerle uyumludur ve bunları tamamlayıcıdır.

(13) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden,
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra,

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır:

Kriterler	Puan
Üretici grubunun üye sayısının 25'in üstünde olması	10
Üretici grubunun üye sayısının 35'in üstünde olması	10
Üretici grubunun üye sayısının 50'nin üstünde olması	10
Üretici grubu organik ürün pazarlaması	10

Üretici grubunun üye sayısının en az %50'sinin kadın olması	30
Üretici grubunun pazarladığı ürünlerin tamamının üyelerin üretimi olması	30

(14) Finansman**Tedbir 102. Üretici gruplarının kurulmasına destek**

Yıl	Toplam uygun	Kamu harcaması					
	masraf	Toplam		ABkatkısı		Ulusal katkı	
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	6=5/3	7	8=7/3
2007	1.380.000	1.380.000	100%	1.035.000	75%	345.000	25%
2008	3.533.333	3.533.333	100%	2.650.000	75%	883.333	25%
2009	5.700.000	5.700.000	100%	4.275.000	75%	1.425.000	25%
2010	10.504.000	10.504.000	100%	7.878.000	75%	2.626.000	25%
2011	13.800.000	13.800.000	100%	10.350.000	75%	3.450.000	25%
2012	15.831.200	15.831.200	100%	11.873.400	75%	3.957.800	25%
2013	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Toplam 2007-12	50.748.533	50.748.533	100%	38.061.400	75%	12.687.133	25%

Avro olarak değerler

(15) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

Gösterge türü	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Alt tedbir seviyesinde çıktı	Desteklenen üretici gruplarının sayısı	50
Alt tedbir seviyesinde sonuç	Desteklenen üretici grubundaki brüt katma değer artışı	%5
	Organik üretimde artış	%10
	Üretici Gruplarına verilen korumaya tabi ve tanınmış kalite etiketi/ standartları altında gerçekleştirilen tarımsal üretimin değeri	%10
Program seviyesinde etki	Net katma değer artışı	%7,8
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	%3
	Brüt katma değer/tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	%5

(15.1) Program spesifik göstergeler

Gösterge türü	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Sonuç	Sektör başına desteklenen üretici grubu sayısı	Meyve ve Sebze 30 Et 10 Süt 10

TEDBİR TEKNİK FİŞİ NO: 103

TEDBİR KODU 103: TARIM VE BALIKÇILIK ÜRÜNLERİNİN İŞLENMESİ VE PAZARLANMASININ YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE TOPLULUK STANDARTLARINA ULAŞTIRILMASINA YÖNELİK YATIRIMLAR

(1) Yasal dayanak

- 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü Madde 12 (2)
- 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü Madde 176
- IPARD Sektörel Anlaşma ilgili hükümleri

Bu genel tedbir fişinde belirtilen aşağıda bütün genel hükümler, bu tedbir kapsamında yer alan bütün alt-tedbirler için uygulanır.

(2) Gerekçe

MIPD’de, IPARD kapsamında tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yatırım bakımından üç sektör öncelikli olarak belirlenmiştir.

Süt ve süt ürünleri işleme sektörü,
Et ve et ürünleri işleme sektörü,
Balıkçılık işleme sektörü.

Bu sektörlere ilave olarak, bir başka öncelik, müktesebatla çok ilgili olmamasına rağmen, meyve-sebze sektöründeki hasat sonrası kayıplarının ele alınmasıdır. Ancak halihazırda, taze meyve ve sebze üreticileri ürünlerini doğrudan pazarlayamadıklarından, üreticilerin IPARD altında destek kapsamına alınması, hukuki çerçeve doğrudan pazarlamaya olanak tanıyacak şekilde değiştirildiği takdirde öncelik olacaktır. Bu sebeple, bu tedbir altında sadece, ürünlerini doğrudan perakende seviyesinde pazarlayabilen üretici örgütleri desteklenecektir.

IPARD kapsamında belirlenen öncelikler, bir taraftan ürünlerin işlenmesi için verimliliği artırırken kayıp ve atıkların da azaltılmasını, öte yandan da işleme sanayinin Topluluk standartlarına uyum sağlamasını desteklemektir. Söz konusu Topluluk standartları kalite, hijyen ve gıda güvenliği, veterinerlik kontrolleri, hayvan refahı, çevre koruma ve iş güvenliği ile ilgilidir.

IPARD, işleme kapasitesinde belirli bir artışı doğrudan hedef almamakla birlikte, kurulu işleme kapasitesi eksikliğinin yanı sıra mevcut hammadde üretiminin yeterli olduğunun gösterilebildiği sınırlı sayıda ilde bazı işletme oluşumlarını destekleyecektir. İşleme sanayisindeki kapasite arttırmaya yönelik bu tür yatırımlar, kırsal alanlardaki bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yardımcı olacaktır.

IPARD desteği kapsamında yer alan sektörler arasında öncelikler bakımından farklılıklar mevcut olup, sektörlerde desteğe en çok ihtiyaç duyulan öncelik alanları hedeflenmektedir.

Bu öncelikler aşağıda yer almaktadır:

Süt ve süt ürünleri sektörü: Küçük ve orta ölçekli süt işletmelerine, uzun dönemde ekonomik sürdürülebilirlik eşliğini aşmaları ve tüm işleme aşamalarında sıkı bir kalite ve hijyen denetimi

uygulamaları için destek sağlamaktır. Süt toplama, işleme ve pazarlama zinciri boyunca sistematik bir soğuk zincir yönetiminin geliştirilmesi de IPARD desteği altında önemli bir husustur.

Et ve et ürünleri işleme sektörü: Kayıtlı kesimhanelerin kalite ve hijyen koşullarının geliştirilmesi (hayvan refahı kuralları ile örtüşecek biçimde) IPARD desteğinin ilk önceliği olarak belirlenmiştir. Kayıtlı olmayan kesimhaneler ve kamu sağlığına ciddi bir tehlike oluşturabilecek şekilde dışarıda yapılan kesimlere karşı mücadele etmek amacıyla kesimhanelerin olmadığı veya yeterli miktarda bulunmadığı illerde IPARD, standartlara uygun makul sayıda yeni kesimhanenin kurulmasına destek sağlayacaktır.

Rendering tesislerinin kurulmasına yönelik destekler, kesimhane atıklarının işlenmesi ve ölü hayvanların bertaraf edilmesine yönelik kapsamlı bir analiz çalışmasının yapılmasının ardından sonraki bir aşamada IPARD kapsamına alınabilecektir. Bu analiz çalışmasının tamamlanmasından sonra, elde edilen bilgi ve tavsiyeler temelinde tedbir fişinin hazırlanması öngörülmektedir.

Kesimhanelerle ilgili yatırımların yanı sıra kısıtlı sayıdaki küçük ve orta ölçekli et işleme tesislerinin de Topluluk standartlarına ulaşmaları için destek verilecektir.

Kanatlı et sektörünün kırmızı et sektörüne göre daha fazla olanağının olduğu göz önünde bulundurulduğunda, IPARD desteğinin büyük bir bölümü kırmızı et sektörüne yönlendirilecektir. Bununla birlikte sınırlı sayıda ilde kanatlı eti sektörüne yatırımlar yapmak suretiyle, sektördeki bölgesel farklılıkların giderilmesi hedeflenmiştir.

Meyve ve sebze sektöründe, IPARD Programının önceliği, işleme zincirinin ilk aşamalarındaki hasat sonrası oluşan kayıplar hususunun ele alınmasıdır. İşleme sektörüne doğrudan bir müdahale planlanmamıştır. Meyve ve sebze sektöründe, IPARD, sadece toptancı halleri ve taze meyve sebze ticaretini düzenleyen 552 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye uygun olarak taze ürünü doğrudan pazarlayabilen üretici örgütlerini ve işletmeleri/tüzel kişileri (ilgili alt-tedbir teknik fişi-bölüm 5 spesifik uygunluk kriterleri altındaki ayrıntılı tanımlamaya bakınız) hedeflemektedir.

Destek kapsamında, Topluluk standartlarına uygunluk bilhassa HACCP'nin uygulanması ve taze meyve sebze idaresi için İyi Uygulamaların zorunlu kullanımı esas alınacaktır.

Balıkçılık sektörü: IPARD Programının ilk önceliği standartlara tam olarak erişememiş (ihracat yapmayan) küçük ve orta ölçekli balıkçılık işletmelerinin Topluluk standartlarına ulaşmalarına yardımcı olmaktır.

İkinci öncelik, sektördeki mevcut bölgesel dengesizlikleri azaltmak ve ülke çapında iç su balıkçılığının gelişimini sağlamak için halihazırda yeterli üretim kapasitesi olan ancak işleme tesisleri açısından yetersiz illerde, yeni küçük ve orta ölçekli su ürünleri işleme tesislerinin kurulmasına destek vermek olarak öngörülmektedir.

(3) Genel amaçlar

Bu tedbirin amaçları:

- Ortak Tarım Politikası ile AB'ye katılım sürecindeki ilgili diğer politikalara ilişkin müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlık sürecine katkı sağlanmasıdır;

- Gıda işleme sektörünün sürdürülebilir adaptasyonuna katkıda bulunulması, yeni teknolojiler sunularak ve Topluluk standartlarına uyuma önem verilerek, tarımsal ürünler için yeni pazar fırsatları yaratılması ve iç pazarda daha kolay rekabet etmelerinin sağlanmasıdır.

Gıda işleme sanayisine destek vermek suretiyle;

- Topluluk Standartlarına ulaşılması,
- Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında performansın ve rekabet gücünün geliştirilmesi,
- Kırsal alanlardaki bölgesel dengesizliklerin ve az gelişmiş alanlardaki mevcut nüfus azalmasının düzeltilmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu tedbirle bağlantılı olan IPARD amaç hiyerarşisi aşağıdaki gibidir:

IPARD genel amacı: MIPD amaçlarını karşılarken aynı zamanda, UKKS’de yer alan amaç, öncelik ve ilkelerin de göz önünde bulundurulması

IPARD özel amacı –Eksen 1: Tarım sektörünün etkinliğinin ve rekabet gücünün artırılması suretiyle adaptasyonunun sağlanması ve Topluluk standartlarının uygulanması;

- tarımsal işletme ve tarım-işleme sanayinin ekonomik performanslarının, rekabet güçlerinin ve sürdürülebilirliklerinin artırılması amacıyla yeniden yapılandırılmaları, aynı zamanda Topluluk standartlarının uygulanması ile çevre koruma, kamu sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı ve iş güvenliği konularında performansın geliştirilmesi
- üretici gruplarının teşvik edilmesi

Tedbirin amaçları:

- İşleme tesislerinin ilgili Topluluk standartlarına ulaşmasına destek sağlanması.
- Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işleme ve pazarlanmasındaki performansının ve rekabet gücünün artırılması amacıyla geliştirilmesine katkı sağlanması.
- Daha az gelişmiş alanlarda istihdam olanakları yaratmak suretiyle kırsal alanlardaki bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına katkıda bulunulması.

Bu tedbir dört alt-tedbirden oluşmaktadır:

- Süt ve süt ürünlerinin işleme ve pazarlanmasının desteklenmesi
- Et ve et ürünlerinin işleme ve pazarlanmasının desteklenmesi
- Meyve ve sebzelerin işleme ve pazarlanmasının desteklenmesi
- Balıkçılık ürünlerinin işleme ve pazarlanmasının desteklenmesi

(4) Programdaki diğer IPARD tedbirleri ile bağlantı

Bu tedbir, Tedbir 101 “Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar” ile Tedbir 102 “Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek” tedbirleriyle bağlantılıdır.

Gelişmiş ve standardı yükselmiş işleme endüstrisi, pazarlama-üretim zincirinin entegrasyonunu, sektördeki kalite yönetimini ve üretimden başlayıp pazarlamaya kadar Topluluk Standartlarına erişimi teşvik edecektir.

(5) Faydalanıcıların tanımı

Bu tedbirin faydalanıcıları, kamu tüzel kişilikleri hariç, ulusal kanunlarca tanınmış özel ve tüzel kişilerdir. Faydalanıcılar,

- Aşağıdaki kanunlar ile gerekli üretim ve kayıt sertifikasına sahip ve aşağıdaki kriterleri sağlayan işletmelerdir:
- 5179 Sayılı Gıda Kanunu⁹⁷ (Süt toplama merkezleri alt tedbir fişi 103 Bütçe kalemi 2 hariç), ve/veya,
- 5393 sayılı Belediye Kanunu,
- 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu (Sadece alt tedbir 103-su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması için uygulanır)

başvuru sahibinin yukarıdaki kanunlarca gerekli görülen sertifikaları yatırımın sonunda sağlamalarının zorunlu olduğu yeni tarımsal işletme veya mevcut işletmede yeni tesis kurulması durumu hariç

- Ulusal vergi sistemine kayıtlı olmalıdır,
- Tarım meslek veya teknik liseleri veya ilgili uzmanlık üzerine üniversitelerin iki yıllık meslek yüksek okulları, üniversite, yüksek lisans, doktora diploması veya tarım yada ilgili bir uzmanlık dalında en az 3 yıl mesleki hizmet kaydı ya da çalışma tecrübesine sahip olarak mesleki yetenek ve yeterliliğini kanıtlamalıdır.
- Tüzel kişiliklerde ise, üst yönetici kademesinden en az bir daimi çalışanı; tarım meslek veya teknik liseleri ya da ilgili uzmanlık üzerine üniversitelerin iki yıllık meslek yüksek okulları, üniversite, yüksek lisans, doktora diplomasına sahip veya tarım ya da ilgili bir uzmanlık dalında en az 3 yıl mesleki hizmet kaydı ya da çalışma tecrübesine sahip olarak mesleki yetenek ve yeterliliğini kanıtlamalıdır. Başvuru sunulduğunda faydalanıcılar 65 yaş üzerinde olmamalıdır. (tüzel kişilik olması durumunda bu tüzel kişiliği temsil etme ve ilzama yetkili kişiyi ilgilendirir.) AB ihracat numarasına sahip işletmeler destek için uygun değildir,
- Meyve ve sebze sektörünün faydalanıcıları (alt-tedbir fişi 103- meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması) yukarıdaki tanımlara uyan, aşağıdaki genel uygunluk kriterlerini karşılayan ve toptancı hallerine girmeden, doğrudan pazarlama yapabilme hakkına sahip, 552/1995 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede tanımlanan üretici örgütleridir.

(6) Genel uygunluk kriterleri

Bu tedbir için genel uygunluk kriterleri aşağıda belirtilmiştir:

- İşletme⁹⁸/Tüzel Kişilik aşağıdaki hususları yerine getirmelidir;

⁹⁷ 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

⁹⁸ İşletmeler bir veya daha fazla kurulumu içerebilir.

- Mevcut bir işletme olması halinde, hibe desteği kararı alındığında çevrenin korunması, kamu sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı ve iş güvenliği ile ilgili ulusal minimum standartlara (bkz. Bölüm 2 ve Ek 2.2.) uygun olmalıdır. 50'den az çalışanı olan bir işletme/tarımsal işletme, iş güvenliği ile ilgili ulusal minimum standartlara uygunluğu ispatlanıncı tutulacaktır.⁹⁹ Başvurunun yapıldığı sırada ulusal minimum standartlar, Topluluk standartlarına yeni uyumlaştırılmış ise, bu standartlara uyuma bakılmaksızın işletmenin bu yeni standartları yatırım sonunda karşılaması şartı ile hibe yardımıyla bulunulabilir.
- Başvuru şartı olarak, yatırım sonunda olası faydalanıcı, işletmesinde tüm zorunlu ulusal minimum standartları karşıladığını gösteren, veteriner (meyve-sebze sektörü hariç) ve çevre yetkililerinden alınan bir sertifika sunulmalıdır.
- İşletmelerin değerlendirilmesine müteakip veterinerlik birimlerinden Topluluk standartlarına ulaşabilmek için gerekli yatırımlar listesini almalı ve bunu yatırımın hedefini kanıtlamak için iş planına dahil etmelidir.
- Türkiye'deki tüm gıda işletmelerinin değerlendirilmesi tamamlandığında ve Bölüm 2 kapsamında belirtilen AB müktesebatı temelinde kategorilere göre gıda işletmelerinin sınıflandırılması yapıldığında; bu değerlendirme sonucunda bulunan gerekli yatırımlar listesini temin etmeli ve bunu iş planı ile birlikte sunmalıdır. İzlenebilirliği sağlamak için, değerlendirme işlemi sırasında işletmeye verilen kayıt numarası saklanmalı ve IPARD projesi aşamasında kullanılmalıdır.
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun istediği formatta bir iş planı sunulmalıdır.
- Proje sonunda işletmenin ekonomik olarak sürdürülebilir olduğunu iş planında göstermelidir. Faydalanıcının ekonomik olarak sürdürülebilirliğini değerlendirmek için genel kriterler, halihazırdaki bankacılık sistemi uygulamaları ile uyumlu olarak Ek 4.1'de sunulmaktadır. İş planı, Ek 4.1'de liste halinde sunulan gerekli dokümanları içermelidir. Ekonomik sürdürülebilirlik, işletmenin öz sermayesi, likiditesi ve varlıkları açısından menkul değerlerinin işletme giderlerini karşıladığını göstermelidir.
- Başvurusunu teslim ettiğinde devlete ödenmemiş herhangi bir vergi veya sosyal güvenlik borcu olmadığını kanıtlamalıdır.
- İşletme/ tüzel kişilikte 250'den az kişi istihdam etmeli ve yıllık ciro veya bilançosu 25 milyon TL¹⁰⁰'yi aşmamalıdır

Perakende seviyesinde yatırımlar destek kapsamı dışındadır.

- Yatırım/proje “AB standartlarını karşılamayan” eski bir tesisin yerine yeni bir tesisin kurulmasını içeriyorsa, yeni kurulan tesis için nihai ödeme, sadece eski tesisin faaliyetini tamamen bırakmasından sonra yapılır.
- Yeni bir işletme veya mevcut işletmede yeni tesis kurulumunun desteklenmesi sadece, ilde kapasite fazlası yoksa uygun olacaktır .

Yatırımıyla ilgili olarak:

⁹⁹Türk mevzuatına göre 50'den az çalışanı bulunan işletmeler/tarımsal işletmeler, iş güvenliği ile ilgili İşletme Ruhsatı sağlamak zorunda değildir.

¹⁰⁰ Küçük ve orta ölçekli işletmelerin tanımı, nitelikleri ve sınıflandırmasına ilişkin tüzük (25997 sayılı 18/11/2005 tarihli Resmi Gazete)

- Avrupa Birliğini kuran Antlaşmanın Ek 1’inde belirtilen tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasıyla ilgili olmalıdır.
- Yatırım sonunda ilgili Topluluk standartlarını karşılamalıdır.
- Nihai ödemenin yapılmasından sonraki beş yıl boyunca yatırımı koruyacağını ve çok önemli değişiklik yapmayacağını taahhüt etmelidir.

(7) Uygun harcamalar

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü madde 172(2) kapsamında uygun harcamalar aşağıdaki şekilde sınırlandırılmıştır:

- Taşınmaz malların yapımı ve iyileştirilmesi (devralma hariç);
- Malın pazar değerine kadar bilgisayar yazılımı da dahil olmak üzere malzeme ve yeni makinelerin alımı ya da leasing yolu ile alınması; malın alımı ya da leasing yolu ile alımı ancak sözleşme sonunda malın mülkiyetinin kiracıya transferi koşulu ile uygundur,
- Daha önceki maddelerde belirtilen harcamaların en fazla %12’sine tekabül eden mimarlık, mühendislik ve diğer danışmanlık ücretleri ile fizibilite çalışmaları lisans ve patent haklarının devralınmasına yönelik genel masraflar ve uygun harcama miktarının maksimum %4’üne tekabül eden, 6.000 Avro’yu aşmayacak şekilde, iş planı masrafları için ödenek ayrılması

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü madde 34(3)’de belirtilen harcamalara ilave olarak aşağıdaki masraflar uygun değildir:

- Leasing yoluyla alım ile ilgili kiralayanın marjı, geri ödemenin faiz masrafları, genel masraflar ve sigorta giderleri gibi masraflar,
- İkinci el/kullanılmış ekipman alımı,
- Tarımsal üretim hakları, canlı hayvan ve yıllık bitkilerin alımı ile dikim masrafları,
- Bakım, işletme, amortisman ve kira bedelleri ile yardımın yürütülmesi ve yönetilmesinde kamu idaresinden kaynaklanan masraflar;
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından projenin seçimi ve sözleşme öncesinde yapılan harcamalar (yukarıda tanımlanan genel masraflar hariç).

Sektörel Anlaşmanın detaylı hükümleri uygulanacaktır.

(8) Yardım oranı

Kamu katkısı toplam uygun yatırım miktarının %50’sidir. Topluluk katkısı, uygun harcamaların %75’lik tavanını aşamaz.

IPARD programı süresince bu tedbir için her bir faydalanıcının toplam maksimum uygun yatırım değeri 3.000.000 Avro ile sınırlıdır.¹⁰¹

IPARD süresince her bir faydalanıcı için maksimum dört uygun yatırıma izin verilir. Faydalanıcı, ancak bir önceki yatırımı sona erdiğinde (nihai ödemedenden sonra) IPARD desteğinden yararlanmak için yeniden başvurabilir.

¹⁰¹ IPARD Programı çerçevesinde bu tedbir için her bir faydalanıcı için azami 4 uygun yatırıma müsaade edilmektedir

Ödemeler, faydalanıcının başvuru formundaki talebi üzerine taksitli olarak ödenebilir ve bu durum, iş planına da yansıtılmalıdır. Sözleşme ve/veya ekleri, projenin uygulanmasının hangi aşamasında ödemelerin yapılacağını tespitini de içeren, ilgili tüm detayları tanımlamalıdır.

Taksitli olarak ödemelerin talebi, uygun yatırımlara göre aşağıdaki gibi yapılmalıdır:

- Uygun harcamalarının toplam değeri 250.000 €' ya kadar olan yatırımlar: 1 taksit
- Uygun harcamalarının toplam değeri 250.001 € ile 1.000.000 € arasında olan yatırımlar: 2 taksit
- Uygun harcamalarının toplam değeri 1.000.001 € ile 3.000.000 € arasında olan yatırımlar: 3 taksit

(9) Uyumluluk ve Tamamlayıcılık

Bu tedbir kapsamında desteklenen yatırım, diğer IPA bileşenleri tarafından desteklenemez:

- IPA III. Bileşeni kapsamındaki Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı ve Çevre Operasyonel Programları'nda aynı tip yatırım yer alıyorsa, bu yatırım finanse edilemez.
- IPA IV-İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı altında finanse edilen eylemler IPARD Programı altında finanse edilen eylemlerle uyumludur ve bunları tamamlayıcıdır.

(10) Finansman

Tedbir 103. Tarım ve Balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yatırımlar

Yıl	Toplam uygun	Kamu harcaması							
	masraf	Toplam		AB katkısı		Ulusal katkı		Özel katkı	
		Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	6=5/3	7	8=7/3	9	10=9/2
2007	15.456.000	7.728.000	50%	5.796.000	75%	1.932.000	25%	7.728.000	50%
2008	39.573.333	19.786.667	50%	14.840.000	75%	4.946.667	25%	19.786.667	50%
2009	63.840.000	31.920.000	50%	23.940.000	75%	7.980.000	25%	31.920.000	50%
2010	82.281.333	41.140.667	50%	30.855.500	75%	10.285.167	25%	41.140.667	50%
2011	108.100.000	54.050.000	50%	40.537.500	75%	13.512.500	25%	54.050.000	50%
2012	124.011.067	62.005.533	50%	46.504.150	75%	15.501.383	25%	62.005.533	50%
2013	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Toplam 2007-12	433.261.733	216.630.867	50%	162.473.150	75%	54.157.717	25%	216.630.867	50%

Avro olarak değerler

(10.1) Sektör itibariyle fonların dağılımı

Sektör	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013	
	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro
Süt	46	7.109.760,0	46	18.203.733,3	46	29.366.400,0	46	37.849.413,3	46	49.726.000,0	46	57.045.091,0	46	n.a.
Et	30	4.636.800,0	30	11.872.000,0	30	19.152.000,0	30	24.684.400,0	30	32.430.000,0	30	37.203.320,0	30	n.a.
Finansman kalemi1+3	95	4.404.960,0	95	11.278.400,0	95	18.194.400,0	95	23.450.180,0	95	30.808.500,0	95	35.343.154,0	95	n.a.
Finansman kalemi 1	90	3.964.464,0	90	10.150.560,0	90	16.374.960,0	90	21.105.162,0	90	27.727.650,0	90	31.808.838,6	90	n.a.
Finansman kalemi 3	10	440.496,0	10	1.127.840,0	10	1.819.440,0	10	2.345.018,0	10	3.080.850,0	10	3.534.315,4	10	n.a.
Finansman kalemi 2+4	5	231.840,0	5	593.600,0	5	957.600,0	5	1.234.220,0	5	1.621.500,0	5	1.860.166,0	5	n.a.
Finansman kalemi 2	90	208.656,0	90	534.240,0	90	861.840,0	90	1.110.798,0	90	1.459.350,0	90	1.674.149,4	90	n.a.
Finansman kalemi 4	10	23.184,0	10	59.360,0	10	95.760,0	10	123.422,0	10	162.150,0	10	186.016,6	10	n.a.
Meyve&Sebzeler	11	1.700.160,0	11	4.353.066,7	11	7.022.400,0	11	9.050.946,7	11	11.891.000,0	11	13.641.216,0	11	n.a.
Balıkçılık	13	2.009.280,0	13	5.144.533,3	13	8.299.200,0	13	10.696.573,3	13	14.053.000,0	13	16.121.440,0	13	n.a.
Toplam	100	15.456.000,0	100	39.573.333,3	100	63.840.000,0	100	82.281.333,3	100	108.100.000,0	100	124.011.067,0	100	n.a.

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 103**TEDBİR KODU 103: Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasına Yatırımlar****Alt-tedbir 1: Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması****(1) Yasal Dayanak**

Genel çerçeve için, yukarıdaki genel tedbir fişi 103'e bakınız.

(2) Alt-tedbir gerekçesi

Sektör analizi süt işleme sektöründe iki türlü işletmenin varlığını ortaya koymuştur:

Ürün kalitesini Topluluk standartlarına kadar yükseltmiş modern süt tesisleri¹⁰²

Eski teknolojilerle düşük kaliteli çiğ süt işleyen çok sayıda küçük ve çok küçük tesis.

Süt ve süt ürünlerinin ortalama kalitesinin yükseltilmesi amacıyla küçük ölçekli tesisler arasından ekonomik sürdürülebilirliği en fazla olanların acilen modernize edilmesine ihtiyaç vardır. IPARD, bu işletmelerin tam anlamıyla Topluluk standartlarına yükseltilmesini hedeflemektedir.

Küçük işletmelerdeki ekipman sıkıntısının yanında, çiğ sütün düşük kalitesi de büyük bir problem teşkil etmektedir. Bu durum daha çok sütün ilk toplanması aşamasındaki zayıflıklardan kaynaklanmaktadır: kayıt dışı olarak yapılan çok sayıda geleneksel süt toplama, işleme ve satış faaliyetleri önemli bir endişe kaynağıdır, çünkü standartların altında yapılan bu faaliyetler kamu sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Süt genellikle işleme tesislerine yüksek oranda kirlenmiş olarak ulaşmaktadır. Sektör analizi sonuçları sütün %95'inde 1 milyondan fazla bakteri, antibiyotik kalıntısı ve brusella vakalarına dikkat çekmektedir¹⁰³.

Bu çerçevede, IPARD üretici örgütleri tarafından gerçekleştirilen, standartlara uygun süt toplama merkezleri kurulmasına yönelik projeleri finanse ederek, sütün toplanması organizasyonunu geliştirmeyi hedeflemektedir.

Son olarak, IPARD bölgesel farklılıkların kısmen de olsa azaltılmasına çalışacaktır: toplam 1904 kayıtlı süt işleme tesisinin çoğu Ege ve Marmara Bölgelerinde yer almakta olup ancak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretime yönelik büyüme beklenmektedir. IPARD desteği, bu bölgelerdeki süt üretiminin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu tedbirin uygulanmasında alt-tedbir 101-süt üreten tarımsal işletmeler kapsamındaki süt üreten işletmelerin desteklendiği illerle aynı iller seçilerek iki tedbir arasında bağlantı kurulmuştur.

Bu alt-tedbir kapsamında finanse edilecek süt işletmelerinin uygunluk kriterlerinin belirlenmesinde önemli bir husus: Türkiye'de süt sektöründe ekonomik sürdürülebilirlik eşiği günde 10 ton işleme kapasitesi olarak tahmin edilmektedir. Fakat, ülkede bu kapasitedeki potansiyel faydalanıcı sayısının düşüklüğü karşısında, yatırımın sonunda belirtilen kapasiteye ulaşma taahhüdü verecek

¹⁰² Bursa, İzmir, Sakarya ve Balıkesir illerinde, günde bin tonun üzerinde süt işleyen 5 büyük ölçekli işletme ve günde 100-300 ton süt işleyen 30 civarında işletme bulunmaktadır. Bu tesislerin tümü oldukça iyi durumdadır ve halihazırda Topluluk standartlarına ulaşmıştır.

¹⁰³ Önemli kamu sağlığı sıkıntılarının yaşanmıyor olmasının tek nedeni üretilen sütün yalnız %18 kadarının sıvı halde tüketilmesinden kaynaklanmaktadır. Geleneksel olarak, süten yoğurt ve peynir yapılmaktadır. Bu sektörün uyumunda işleme zincirindeki tüm adımlarda kalite ve gıda sağlığını artırma çalışmaları yapılırken bu özellikler dikkate alınmalıdır.

daha küçük süt tesislerinin de desteklenmesi IPARD kapsamına alınmıştır. Böylece, bir taraftan IPARD finansmanının genel etkisinin artırılması diğer taraftan da sektörde kamu sağlığı ve gıda güvenliğinin gelişmesi sağlanacaktır.

Potansiyel faydalanıcıların ülkedeki dağılımı ve hedef illerdeki IPARD finansmanı için belirlenen hedefler aşağıda ayrıntılarıyla verilmektedir. Hedef illerdeki 1.111 süt işleme tesisinden 994 adedi mikro ölçekli (<10 ton/günlük kapasite), 77 adedi küçük ölçekli (10-25 ton/günlük kapasite), 40 adedi orta ölçekli (25-70 ton/günlük kapasite) olup, 30 adedi de büyük ölçeklidir (70 ton/günlük kapasiteden fazla).

Seçilen illerde mevcut süt işleme tesislerinin dağılımı, ayrıntıları ile aşağıdaki tabloda verilmektedir:

İL	Uygun		C Uygun olmayan (büyük tesisler) 70 ton/gün'den fazla	Toplam	Yüzde		
	A küçük (<10 ton/gün)	B küçük-orta (10- 70 ton/gün)			A (%)	B (%)	C (%)
AFYONKARAHİSAR	17	10	0	27	63	37	0
AMASYA	14	2	0	16	88	13	0
BALIKESİR	141	6	3	150	94	4	2
ÇORUM	13	2	0	15	87	13	0
ERZURUM	57	4	0	61	93	7	0
ISPARTA	2	4	0	6	33	67	0
KAHRAMANMARAŞ	57	3	0	60	95	5	0
KARS	70	0	1	71	99	0	1
KONYA	69	10	6	85	81	12	7
MALATYA	30	1	0	31	97	3	0
SAMSUN	17	7	0	24	71	29	0
SİVAS	9	3	0	12	75	25	0
ŞANLIURFA	10	2	0	12	83	17	0
TOKAT	8	4	2	14	57	29	14
YOZGAT	6	1	1	8	75	13	13
AĞRI	1	0	0	1	100	0	0
AKSARAY	11	2	0	13	85	15	0
ANKARA	7	9	0	16	44	56	0
ARDAHAN	16	1	1	18	89	6	6
AYDIN	24	4	0	28	86	14	0
BURDUR	2	8	3	13	15	62	23
BURSA	132	4	4	140	94	3	3
ÇANAKKALE	75	2	3	80	94	3	4
DENİZLİ	18	3	2	23	78	13	9
ELAZIĞ	41	0	0	41	100	0	0
KARAMAN	11	3	0	14	79	21	0
KÜTAHYA	28	0	1	29	97	0	3
MANİSA	73	0	0	73	100	0	0
MERSİN	23	18	1	42	55	43	2
MUŞ	7	1	0	8	88	13	0
UŞAK	5	3	2	10	50	30	20
Hedef iller toplamı	994	117	30	1,141	87.12	10.25	2.63
Türkiye toplamı	1,609	241	54	1,904	84.51	12.66	2.84

(3) Spesifik amaçlar

Genel Tedbir 103'nin amaçlarına paralel olarak bu alt-tedbirin amaçları:

• Bütçe Kalemi 1:

- küçük ve orta büyüklükteki süt işleme tesislerinin (kapasiteleri günde 10-70 ton) Topluluk standartlarına ulaştırılması, yeni teknolojiler kullanarak performanslarının ve rekabet güçlerinin artırılması amacıyla desteklenmesi

Bu kalemin bir kısmı, entegre süt toplama ve işleme ağının kurulmasının teşviki amacıyla, süt modern süt sağım üniteleri ve soğutma tanklarına sahip süt üreticileri/üretici örgütleri ile tedarik sözleşmesi imzalamış süt işleme tesislerinin sunduğu projeler için kullanılacaktır. Süt işleme tesisi ayrıca süt üretim-toplama-işleme zincirinde Topluluğun kalite standartlarının tümüne ve HACCP analizine uyacağını göstermelidir. Bu tedbir kapsamında faydalanıcı olan süt işleme tesisi ile ilişkili tüm süt üreten işletmelerin alt-Tedbir 101-süt üreten tarımsal işletmeler kapsamı altında bu işletmelerin süt sağım ünitelerini modernize etmelerine öncelik tanınacaktır.

- Kısıtlı sayıdaki mikro işletmenin Topluluk standartlarına ulaşmasının desteklenmesi ve aynı zamanda da günlük kapasitelerinin ekonomik sürdürülebilirlik eşiği olarak belirlenen 10 tona ulaştırılması

• Bütçe Kalemi 2:

- üretici örgütlerinin süt toplama tesisleri kurması konusunda desteklenmesi

(4) Coğrafi Kapsam**Uygun iller**

Uygun iller aşağıdaki haritada gösterilmektedir:

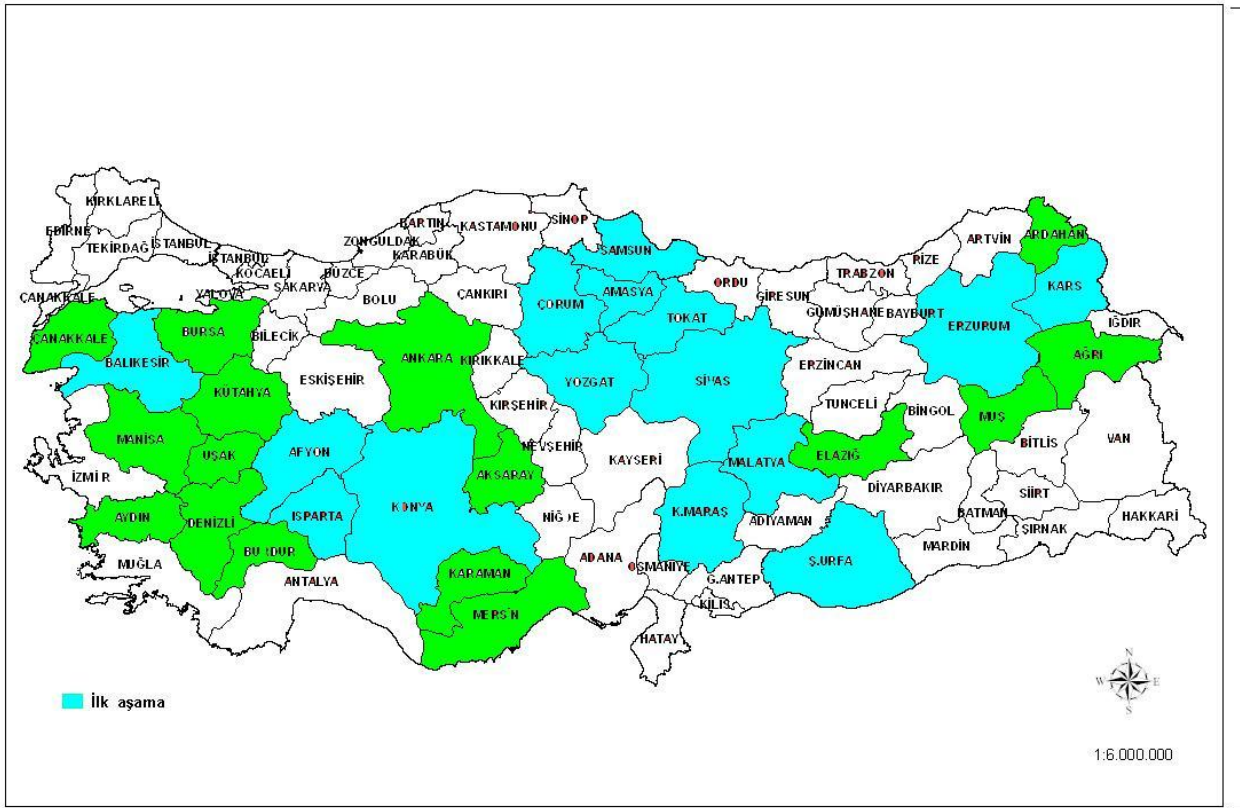
İllerin seçilmesinde, ilin süt üretimi bakımından gelişim potansiyeli, mevcut süt işleme tesisleri ile süt üreten işletmeleri referans alınmış ve bu işletmelerin Topluluk standartlarına ulaşmalarına ilişkin ihtiyaçları ve zayıflıkları göz önünde bulundurulmuştur.

Uygun iller: Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çorum, Denizli, Elazığ, Erzurum, Isparta, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mersin, Muş, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Uşak, Yozgat'tır.

İlk uygulama dönemi¹⁰⁴ için seçilen iller: Afyonkarahisar, Amasya, Balıkesir, Çorum, Erzurum, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Yozgat'tır.

¹⁰⁴ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2'ye bakınız.

Harita 12: Alt-tedbir 103-süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması kapsamındaki uygun iller

Afyon= Afyonkarahisar

(5) Spesifik uygunluk kriterleri

Genel Tedbir fişi 103 kısım (6)'da yer alan ortak uygunluk kriterlerine ek olarak;

Bütçe Kalemi 1 için spesifik uygunluk kriterleri aşağıda belirtilmektedir:

- İşletme¹⁰⁵:
 - Seçilmiş illerden birinde olmalıdır.
 - Yatırım aynı seçilmiş ilde olmalıdır.
 - Günlük en az 10 ton, en fazla 70 ton kurulu işleme kapasitesine sahip olmalıdır.¹⁰⁶. Yeni işletme olması durumunda, yeni işletme bu kapasite kriterlerini yatırım sonunda sağlamalıdır.
- Günlük 10 ton kurulu işleme kapasitesinden az kapasitesi olan işletmenin, yatırımın sonunda günlük en az 10 ton kurulu işleme kapasitesine sahip olacağını kanıtlaması gerekir.
- İşleme tesisinde günlük 25 tondan fazla kurulu işleme kapasitesine sahip olan işletme, yatırımın gerçekleşmesinin sonunda işleme tesisinin tamamında, ilgili Topluluk

¹⁰⁵ Ana işletme veya alt kuruluşu i

¹⁰⁶ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

standartlarına ve özellikle hijyen ve süt kalitesi ile ilgili olan standartlara uyacağını taahhüt etmelidir.

Bütçe Kalemi 2 için spesifik uygunluk kriterleri aşağıda belirtilmektedir:

- Üretici Örgütleri:
 - Seçilmiş illerde yer almalıdır.
 - Yatırım aynı seçilmiş ilde olmalıdır.
 - Günlük en az 10 ton en fazla 70 tonsüt toplama kapasitesine sahip olmalıdır¹⁰⁷. Mevcut bir Üretici Örgütünün yeni bir süt toplama merkezi kurması durumunda, yeni süt toplama merkezi bu kapasite kriterlerini yatırımın sonunda sağlamalıdır.
 - 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ya da 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanununa göre kurulmuş olmalıdır.
 - Bir yıldan daha fazla süre mevcut ve faaliyette olmalıdır.
- Yatırımın gerçekleşmesinin sonunda, süt toplama merkezinin tamamında Topluluk hijyen ve süt kalitesi standartları sağlanmalıdır.

(6) Uygun yatırımlar:

Bütçe Kalemi 1:

- Süt işleme tesislerinin modernizasyonu ve/veya genişletilmesi,
- Yeni süt işleme tesislerinin inşası,
- Süt ve süt ürünlerinin homojenizasyonu, pastörizasyonu, paketlenmesi, soğutulması ve depolanmasına yönelik yatırımlar,
- Hijyen ve kalitenin kontrolü ve iyileştirilmesi için teknoloji ve ekipman,
- Gıda güvenliği yönetim sisteminin kurulması için yatırımlar (ISO 22000;HACCP, GMP ve GHP)
- Çevrenin korunmasına, ara ürünlerin ve işlenebilir atıkların yeniden işlenmesine yönelik tesis ve ekipmanlara, atıkların işlenmesi ve elimine edilmesine yönelik yatırımlar,
- Paketleme için ekipmanların alınması,
- Süt kalitesini ölçen basit test ekipmanlarının alınması,
- İşlem ve ürün yönetimi için bilişim teknolojileri yazılımı ve donanımı (süt kaydı, genel işletme yönetimi) satın alınması.

¹⁰⁷ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

Bütçe Kalemi 2:

- Süt toplama merkezinin inşası/genişletilmesi/modernizasyonu,
- Süt kalitesini ölçen basit test ekipmanları da dahil olmak üzere, hijyen ve kalitenin kontrolü ve iyileştirilmesi için teknoloji ve ekipman satın alınması,
- Gıda güvenliği yönetim sisteminin kurulması için yatırımlar (ISO22000;HACCP, GMP ve GHP) ,
- Süt depolama ve soğutma ekipmanının satın alınması,
- Süt taşıma ekipmanının satın alınması,
- Sütün kontrolü, izlenmesi, yönetimi ve kayıt altına alınması için bilişim teknolojileri yazılımı ve donanımı satın alınması.

(7) Uygun yatırım miktarı:**Bütçe Kalemi 1:**

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 50.000 Avro
- En fazla 3.000.000 Avro

Bütçe Kalemi 2 için:

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 25.000 Avro
- En fazla 1.000.000 Avro

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden,
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra,

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır:

Bütçe Kalemi 1:

Kriterler	Puan
Yatırımın, yan ürünlerin işlenmesi ile ilgili olması,	20
Ham maddenin en az %30'unun sözleşmeli üreticilerden veya üretici örgütlerinin üyesi olan çiftçilerden ¹⁰⁸ sağlanması	30

¹⁰⁸ Bölüm 2 ve Kısım 2.3.2 kapsamında tanımlanan üretici örgütleri

Yatırımın gıda güvenliği yönetim sistemlerinin (ISO 22000;HACCP, GMP ve GHP) kurulmasını içermesi	20
Süt işleme tesisinin,,alt-tebdir 101 süt üreten tarımsal işletmelerden yararlanan ve/veya alt-tebdir 101-süt üreten tarımsal işletmelerden yararlanmak üzere başvurusunu yapmış bir tarımsal işletme ile tedarik sözleşmesi bulunması ve teknik planında “pilot entegre süt toplama ve işleme ağı” uygulama çalışmasını ham maddesinin en az %25’ini tarımsal işletmeden almak şartıyla gösterebilmesi	30 ¹⁰⁹
TOPLAM	100

Bütçe Kalemi 2 için:

Kriterler	Puan
Süt toplama merkezinin 500’den fazla üyeye hizmet vermesi	50
Ham maddenin en az %30’unun sözleşmeli üreticilerden veya üretici örgütü üyesi bir çiftçiden ¹¹⁰ sağlanması	50
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Alt tebdir düzeyinde çıktılar	Desteklenen işletme ve üretici örgütü sayısı	1.365
Alt tebdir düzeyinde sonuçlar	Desteklenen işleme tesislerinde brüt katma değer artışı	%15
	İşleme tesisinin tamamında Topluluk standartlarını sağlayan tesislerin sayısı	1023
	Pilot entegre süt toplama ve işleme ağının kurulmasında yer alan tesislerin sayısı	273
	Gıda güvenliği yönetim sistemlerini (ISO 22000; HACCP, GMP ve GHP) kuran tesis oranı	35%
	Kalite etiketleri altında üretim değeri	% 10
	Ulusal pazara sunulan süt miktarındaki artış	% 30
Program düzeyinde etki	Net katma değer artışı	% 7,8
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	% 3
	Brüt katma değer/tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	% 5

(9.1) Program spesifik göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Sonuç	Topluluk standartlarına uygun süt toplama merkezlerinin modernizasyonu veya kurulması için destek verilen Üretici Örgütü sayısı	341
	Ham maddesini sözleşmeli üreticilerden sağladığı için desteklenen Üretici Örgütü sayısı	68

¹⁰⁹ IPARD Programı’nın uygulamasının ikinci yılı itibariyle uygulanabilecektir¹¹⁰ Bölüm 2 ve Kısım 2.3.2 kapsamında tanımlanan üretici örgütleri

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 103

TEDBİR KODU 103: Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasına Yatırımlar

Alt-tebdir 2: Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması

(1) Yasal Dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tebdir fişi 103'e bakınız.

(2) Alt-tebdir gerekçesi**(2.1) Kırmızı et**

Kırmızı et sektörü analiz çalışması raporu aşağıdaki konuları vurgulamaktadır:

Kırmızı et tüketimi, yüksek fiyatlar ve ürünlerin yetersiz kalitesinden¹¹¹ ötürü azalmaktadır.

İşleme sanayisinde hijyen ve gıda güvenliği uygulamaları, eski ekipman ve işlemlerden dolayı arzu edilen standartların oldukça gerisinde kalmaktadır.

Kayıt dışı kesimlerin kırmızı et üretiminin yaklaşık %40 kadarını kapsadığı tahmin edilmektedir.

Kırmızı et sektöründe hijyen ve gıda güvenliği düzenlemelerinin yanında hayvan refahı açısından tesislerin iyileştirilmesi ve AB Veterinerlik Müktesebatının uygulanması, tarım ve kırsal kalkınma konusunda katılım öncesi sürecin önemli bir parçasıdır. IPARD bu süreci destekleyecektir.

Kesimhaneler ile ilgili olarak, IPARD kapsamında yatırıma uygun görülen kayıtlı 201 adet birinci ve ikinci sınıf¹¹² tesislerin dışında kalan çoğu tesis özel kişilere ait olmasına rağmen AB hijyen ve gıda güvenliği yada hayvan refahı standartlarını sağlayacak donanım açısından yetersizdirler. Bu çerçevede, IPARD Programı kapsamında bu kesimhanelerin, Topluluk standartlarına tam olarak uyumlu hale getirilmeleri öngörülmektedir.

Bu işlem, Veterinerlik Hizmetleri¹¹³ tarafından yapılacak olan ve her tesisin tam anlamıyla değerlendirilmesi ve işletmelerin sınıflandırılması çalışması temel alınarak gerçekleştirilecektir. Tesislerin ayrıntılı değerlendirilmesi ve sınıflandırılması çalışması tamamlandığı andan itibaren IPARD kapsamındaki yatırımlar ancak Topluluk standartları bakımından saptanan eksiklikleri ele alan bu sınıflandırma ve değerlendirmeye uygun olarak yapılacaktır. (Bkz. Bölüm 2).

Ayrıca, IPARD kapsamında kesimhanelerin ülkedeki dağılımında mevcut olan bölgesel dengesizlikler de azaltılmaya çalışılacaktır. Geleneksel olarak Türkiye'nin Doğu, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri, Batı'da yerleşik et işleme sanayisinin üretim merkezi olmaktadır. Bu durum çoğu kesimhanenin neden batı bölgesinde yerleşik olduğunun sebebini açıklamakla beraber, doğudan batıya kesim ve işleme amacıyla hayvan nakledilmesi sonucunu da doğurmaktadır. Bu sebeple, üretim bölgeleri besicilik konusunda kendi katma değerli üretimlerini geliştirmeli ve hayvanların Batı'ya nakledilmesi yerine üretim merkezlerine yakın yerlerde kesimlerini yapabilir

¹¹¹ Bazı bölgelerdeki kısmi protein eksiklikleri yine kısmen kanatlı eti tüketimi ile telâfi edilebilir.

¹¹² Üçüncü sınıf 440 küçük kesimhane hesaplanmamıştır (< 20 hayvan/gün). Bunların çoğunun sahibi veya işletmecisi belediyelerdir. Ekonomik sürdürülebilirliği olmayan ve kullanılamaz haldeki bu kesimhaneler değerlendirmeye alınmamıştır.

¹¹³ Değerlendirme Bölüm 2'de verilmektedir.

hale gelmelidir. Böylece hayvan refahının sağlanması ve üretimin yapıldığı illerde ek istihdam fırsatları yaratılmasına katkıda bulunulması mümkün olabilecektir. Bu çerçevede et üretiminin yapıldığı fakat ekipman yetersizliği görülen iller, işleme kapasitesinin oluşturulması yoluyla desteklenecektir.

Diğer taraftan IPARD kapsamında ikinci bir öncelik verilmiş olmasına rağmen, kesimhanelerin yanı sıra et işleme sanayisinin de Topluluk standartlarına yükseltme bakımından desteğe ihtiyacı vardır. Özellikle sosis ve pişirilmiş et ürünleri gibi ileri işlem görmüş ürünlere yönelik küçük tesisler başta olmak üzere birçok et işleme tesisinin, Topluluğun hijyen ve gıda güvenliği gerekliliklerini karşılayabilmek üzere iyileştirilmeleri ihtiyacı bulunmaktadır.

Seçilen illerdeki mevcut altyapı ve et işleme tesislerinin sayısı aşağıdaki tabloda verilmektedir:

Kırmızı et için müdahale illeri	Birinci & ikinci sınıf kesimevleri			Entegre et tesisleri			Et kesim tesisleri		Kesilmiş ve i
	Kayıtlı tesis sayısı			Number of registered Plants			Kayıtlı tesis sayısı	Kapasite (kg/gün)	
	Belediye (kapsam dışı)	Özel mülk (kayıtlı)	Kapasite (Baş sayısı/gün)	Devlet (S) Belediye (M) (kapsam dışı)	Özel mülk (kayıtlı)	Kapasite (Baş sayısı/gün)			
1 Kars	-	-	-	-	1	250-1200	-	-	1
1 Amasya	1	-	100-200	-	1	300-2000	1	<500	2
	1	-	20-0	-	-	-	2	500<Q<5000	1
		-	-	-	-	-	1	5000<Q<10000	1
1 Çorum	1	-	50-80	-	1	200-200	4	n.a.	8
	-	1	100-200	-	-	-	-	-	-
	1	-	10-60*	-	-	-	-	-	-
1 Erzurum	-	1	200-1000	1(S)	-	300-2500	-	-	4
	-	-	-	-	1	150-1333	-	-	1
	-	-	-	-	1	140-1152	-	-	-
	-	-	-	-	1	288-2208	-	-	-
	-	-	-	-	1*	170-800	-	-	-
1 Kahramanmaraş	1	-	200-50	-	-	-	-	-	-
1 Sivas	-	-	-	-	1	300-2000	-	-	2
	-	-	-	-	1	8-10	-	-	1
	-	-	-	-	1	20-0	-	-	-
1 Diyarbakır	-	1	250-1500	1(S)	-	200-2000	-	-	-
	-	1	350-3000	-	1	280-2800	-	-	-
	-	-	-	-	1	200-2000	-	-	-
1 Afyonkarahisar	-	3	50-0	-	1	40-0	1	500<Q<5000	24
	-	-	-	-	6	50-0	-	-	22
	-	-	-	-	1	50-100	-	-	0
	-	-	-	-	1	50-200	-	-	1
	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1 Konya	1	-	30	1(M)	-	200-1500	2	<500	7
	-	2	50-300	-	1	50-400	2	n.a.	2
	-	-	-	-	1	400-2000	2	500<Q<5000	-
	-	-	-	-	1	30-0	-	-	3
	-	-	-	-	1	60-150	-	-	-
	-	-	-	-	1	200-800	-	-	-
	-	-	-	-	1	25-20	-	-	-
1 Samsun	-	1	70-80	-	1	80-160	1	<500	1
	-	-	-	-	-	-	1	500<Q<5000	-
	-	-	-	-	-	-	2	10000<	-
1 Şanlıurfa	-	1	300-500	-	-	-	1	n.a.	-
	-	-	-	-	-	-	2	<500	-
	-	-	-	-	-	-	1	500<Q<5000	-
1 Van	-	-	-	1(S)	-	200-2000	-	-	-
	-	-	-	-	1	240-1250	-	-	-
1 Yozgat	-	-	-	-	1	25-65	1	500<Q<5000	-
1 Tokat	-	1	30-150	-	1	12-18	2	<500	2
	-	-	-	-	1	5-30	2	n.a.	-
	-	-	-	-	-	-	6	500<Q<5000	-
	-	-	-	-	-	-	3	10000<Q<10000	-
	-	-	-	-	-	-	1	10000<	-
2 Kastamonu	1	-	10-15	-	-	-	-	-	-
2 Ağrı	-	-	-	-	1	80-500	-	-	-
2 Aksaray	-	1	100-200	1(M)	-	25-100	1	<500	5
	-	1	20-0	-	-	-	-	-	6
	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2 Ardahan	-	-	-	-	1*	100-400	-	-	-
2 Çankırı	1(M)	-	100-400	-	1	725-2000	-	-	-
2 Elazığ	-	1	300-700	-	1	300-1200	-	-	-
2 Erzincan	1	-	25-150	-	1	50-250	-	-	-
	-	-	-	-	1	100-200	-	-	-
2 Karaman	-	1	60-50	-	-	-	2	<500	-
	-	1	20-40	-	-	-	-	-	-
2 Mardin	-	-	-	-	-	-	1	500<Q<5000	-
2 Muş	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IPARD illeri toplamı	8	18		4	37		42		95

* anahtar: kapatılmıştır

Kapasitelerine göre kırmızı et işleme tesislerinin gruplandırılması aşağıda verilmektedir:

Kırmızı Et İşleme Tesisleri						
İLLER	İşletme Ölçekleri (Kurulu kapasite ton olarak)					Toplam Faydalanıcı
	Mikro (<0,5)	Küçük (0,5 - 5)	Orta (5 - 10)	Büyük (>10)	elde edilemiyor	
AFYONKARAHİSAR	24	17	6	10	-	17
AMASYA	1	3	1	2	1	4
ÇORUM	-	-	-	1	12	12
DİYARBAKIR	-	-	-	3	3	3
ERZURUM	1	-	-	5	4	4
KAHRAMANMARAŞ	-	-	-	-	-	-
KARS	-	-	-	1	1	1
KONYA	9	3	1	11	5	8
SAMSUN	2	1	-	3	-	1
ŞANLIURFA	2	-	-	-	1	1
SİVAS	-	3	1	1	1	4
TOKAT	2	3	3	3	4	7
VAN	-	-	-	2	-	-
YOZGAT	-	1	-	1	-	1
AĞRI	-	-	-	1	-	-
AKSARAY	6	5	1	1	-	5
ARDAHAN	-	-	-	1	-	-
ÇANKIRI	-	-	-	1	-	-
ELAZIĞ	-	-	-	2	-	-
ERZİNCAN	-	-	-	2	-	-
KARAMAN	2	-	-	-	-	-
KASTAMONU	-	-	-	-	-	-
MARDİN	-	-	1	-	-	-
MUŞ	-	-	-	-	-	-
TOPLAM IPARD	49	36	14	51	32	68

Birim: ton/gün olarak ifade edilen kurulu kapasite

(2.2) Kanatlı eti

Kanatlı eti üretimine ilişkin olarak Türkiye’de mevcut durum Doğu ve Batı şartlarına bağı olarak iki kısma ayrılmaktadır. Modern kümes hayvancılığı kesim ve et işleme endüstrisi ülkenin Kuzey Batı ve Batı bölümlerinde yapılmakla beraber, ülkenin geri kalan kısmında yapılan üretimde büyük ölçüde eksiklikler mevcuttur. Bu durum, gelişmiş broyler üretiminin¹¹⁴ yapıldığı bölgeleri ve tüketici dağılımını yansıtmaktadır.

IPARD Programı, hem küçük ve orta ölçekli kesimhanelerin hem de donanımı yeterli olmayan illerdeki küçük ölçekli işleme tesislerinin kalite ve hijyen standartlarının iyileştirilmesini ve aynı zamanda alt-tebdir 101-et üreten tarımsal işletmeler çerçevesinde kanatlı eti üretiminin geliştirilmesi için seçilen illerde yeni altyapıların yapımını da mümkün kılmayı hedeflemektedir.

¹¹⁴ Yem ithali için limanların mevcudiyeti ve uygun iklim koşulları ile bağıntılı olarak kapatılmıştır

Seçilen illerdeki mevcut altyapı ve kanatlı eti işleme tesislerinin sayısı aşağıdaki tabloda verilmektedir:

Kanatlı Eti İçin Deasteklenecek İller	Kesimhaneler			Kombinalar			Et parçalama tesisleri		Et parçalamave mamul madde		Soğutma deposu	
	Kayıtlı tesislerin sayısı		Kapasite (baş/saat)	Kayıtlı tesislerin sayısı		Kapasite (baş/saat)	Kayıtlı tesislerin sayısı	Kapasite (kg/gün)	Kayıtlı tesislerin sayısı	Kapasite (kg/gün)	Kayıtlı tesislerin sayısı	Kapasite- Birim/m2
	Belediye (destek dışı)	Özele sektöre ait (kayıtlı)		Devlet; Belediye (destek dışı)	Özel sektöre ait (kayıtlı)							
Çorum	-	-	-	-	-	-	5	n.a.	-	-	-	-
Afyonkarahisar	-	1	4000	-	1	500	-	-	-	-	-	-
Erzurum	-	-	-	-	1*	2000	-	-	-	-	-	-
Konya	-	-	-	-	1	1800	7	<500	-	-	-	-
	-	-	-	-	1	800	3	500<Q<5000	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Malatya	-	-	-	-	1	1900	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	1	1185	-	-	-	-	-	-
Nevşehir	-	-	-	-	-	-	1	<500	-	-	-	-
Kütahya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Manisa	-	1*	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	1	-	6000	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	1	-	1500	-	-	-	-	-	-
Elazığ	-	-	-	-	1	3000	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	1	2000	-	-	-	-	-	-
Erzincan	-	-	-	-	1*	600	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	1	4000	-	-	-	-	-	-
Uşak	-	-	-	-	1	6000	-	-	-	-	-	-
Toplam IPARD İlleri	0	1		3	9		16		0		0	

* kapalı

Kapasitelerine göre kanatlı eti işleme tesislerinin gruplandırılması aşağıda verilmektedir:

Kanatlı et işleme tesisleri

İL	Tesis büyüklüğü (Günlük işleme kapasitesi-ton)					Toplam faydalanıcı
	Mikro (<0,5)	Küçük (0,5 - 5)	Orta (5 - 10)	Büyük (>10)	Mevcut Değil-yeni	
AFYONKARAHİSAR	1	1	1	-	-	1
ÇORUM	-	-	-	-	5	5
ERZURUM	-	-	1	-	-	-
KONYA	7	5	-	-	-	5
MALATYA	3	5	-	-	-	5
ELAZIĞ	-	2	-	-	-	2
ERZİNCAN	-	2	-	-	-	2
KÜTAHYA	-	1	-	-	-	1
MANİSA	-	10	1	-	1	11
NEVŞEHİR	1	-	-	-	-	-
UŞAK	-	-	1	-	-	-
TOPLAM IPARD	12	26	4	0	6	32

(3) Spesifik amaçlar

Genel tedbir 103'ün amaçlarına ve sektörün durumuna paralel olarak bu alt-tedbirin amaçları:

- **Bütçe Kalemi 1:** 3. sınıf kesimhaneler (kombinalara ait kesim haneler dahil) dışında kalan 1. ve 2. sınıf kesim hanelerin (sığır/keçi/koyun) altyapılarının Topluluk standartlarına ulaştırılması ve yeni teknolojilerin uygulanması ile genel performansı ve rekabet gücünün geliştirilmesi
- **Bütçe Kalemi 2:** küçük ölçekli kırmızı et işleme tesislerinin, Topluluk standartlarına ulaştırılması ve yeni teknolojilerin uygulanması ile genel performansı ve rekabet gücünün artırılması
- **Bütçe Kalemi 3:** küçük ve orta ölçekli kanatlı eti kesimhanelerinin altyapılarının (kombinalara ait kesim haneler dahil) Topluluk standartlarına ulaştırılması ve yeni teknolojilerin uygulanması ile genel performansı ve rekabet gücünün geliştirilmesi.
- **Bütçe Kalemi 4:** küçük ölçekli kanatlı eti işleme tesislerinin Topluluk standartlarına ulaştırılması ve yeni teknolojilerin uygulanması ile genel performansı ve rekabet gücünün geliştirilmesi.

(4) Coğrafi kapsam

Uygun iller

Bütçe Kalemleri 1-2 (kırmızı et) ve 3-4 (kanatlı eti) için uygun iller aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

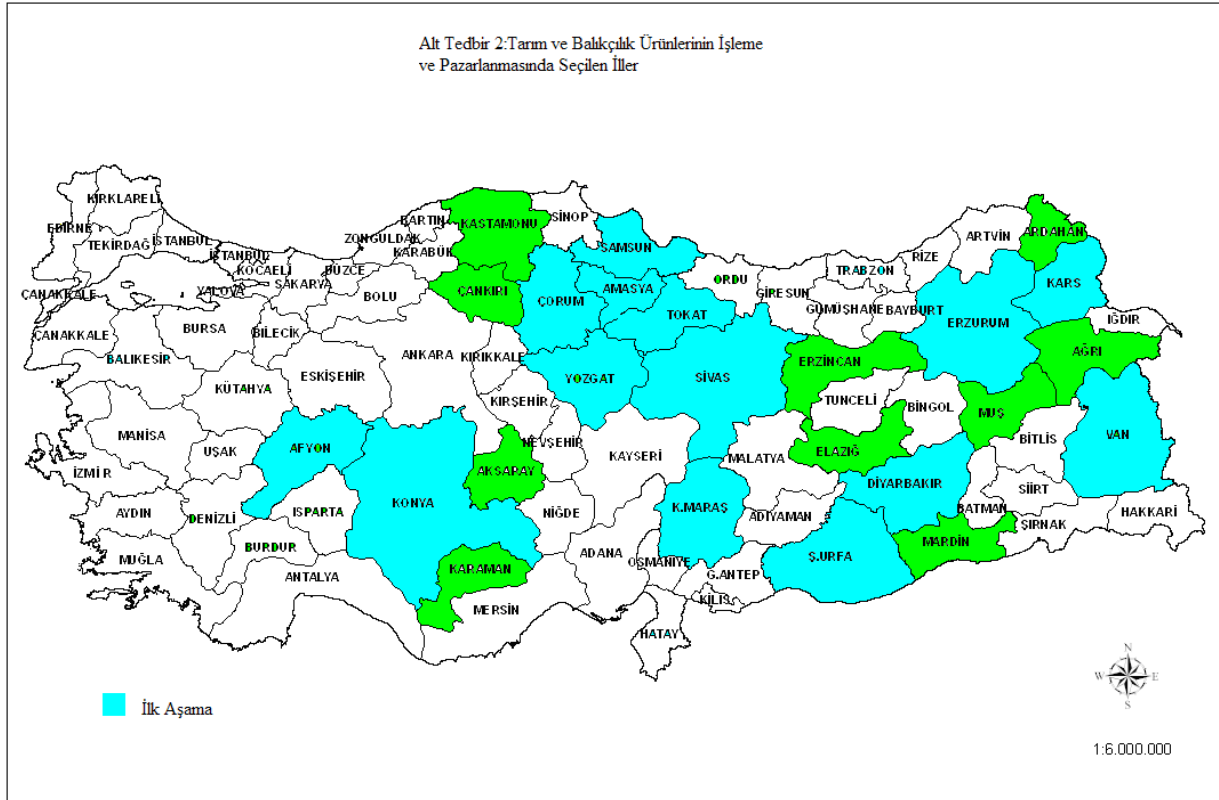
Bu iller, tarım işletmelerinde et üretiminin gelişimini teşvik eden alt-tedbir 101-et üreten tarımsal işletmeler ile maksimum seviyede görevdeşlik sağlamak üzere Topluluk standartlarına ulaşılması yönünde ihtiyaçlar ve zayıflıklar göz önünde bulundurularak seçilmiştir.

Kırmızı et işleme ve pazarlama için uygun iller: Afyonkarahisar , Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Kastamonu, Konya, Mardin, Muş, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Van, Yozgat'tır.

İlk uygulama dönemi¹¹⁵ için seçilen iller: Afyonkarahisar, Amasya, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Van, Yozgat'tır .

Harita 13: Alt-tedbir 103-kırmızı et kapsamındaki uygun iller

¹¹⁵ İlk ve ikinci uygulama fazlarının tanımlamaları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2'ye bakınız.

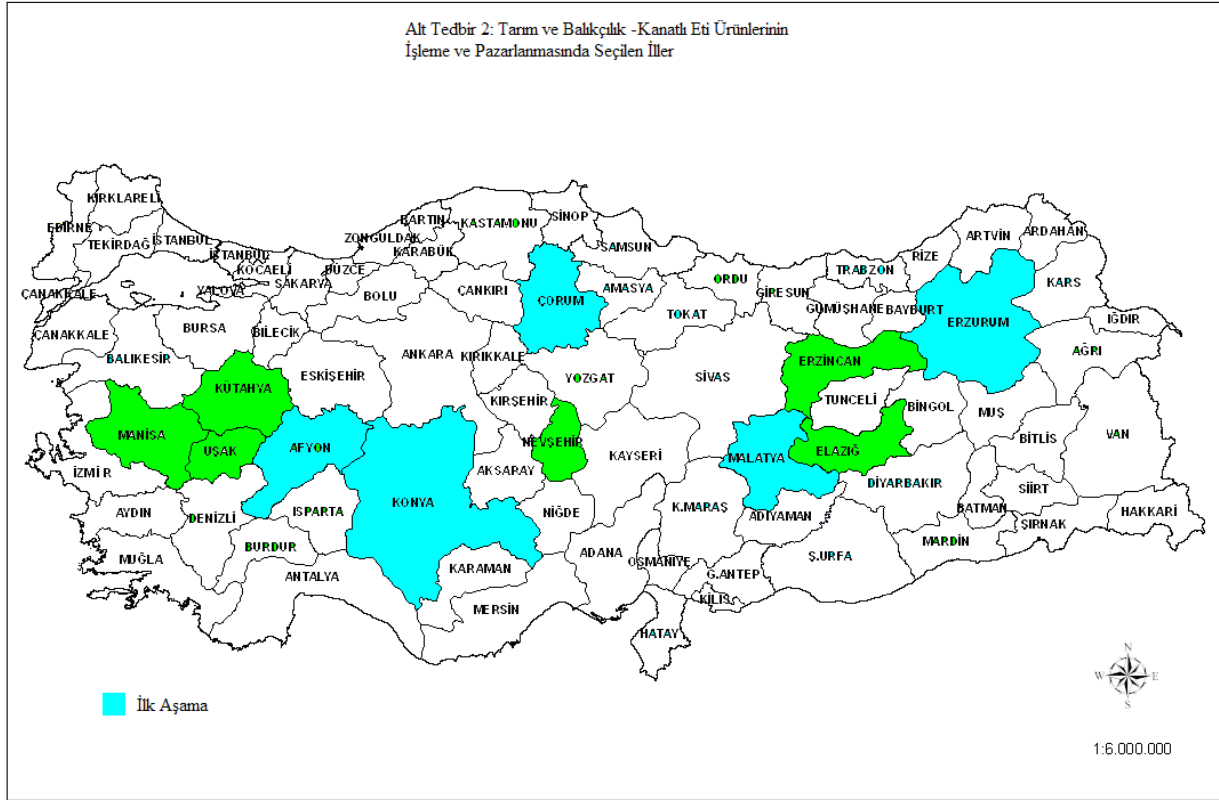

Afyon= Afyonkarahisar

Kanatlı eti işleme ve pazarlama için uygun iller: Afyonkarahisar , Çorum, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Uşak

İlk uygulama dönemi için seçilen uygun iller: Afyonkarahisar, Çorum, Erzurum, Konya, Malatya

Harita 14 : Alt-tebdir 103-kanatlı eti kapsamında uygun iller

Afyon= Afyonkarahisar

Et ürünleri ile iştigal eden tarım işletmelerine verilen desteği daha da pekiştirmek için alt-tebdir 101-et üreten tarımsal işletmeler ve bu alt-tebdir Ankara haricinde aynı illere odaklanmıştır; Ankara halihazırda bu tedbirin hedeflerine yönelik gelişmiş tesislere sahip olduğundan destek dışı bırakılmıştır.

(5) Spesifik uygunluk kriterleri

Genel Tebdir fişi 103 Kısım (6)'da yer alan genel uygunluk kriterlerine ek olarak;

Bütçe Kalemi 1 ve 2 için spesifik uygunluk kriterleri aşağıda belirtilmektedir:

- İşletme¹¹⁶:
 - Seçilen illerden birinde yer almalıdır,
 - Yatırım aynı seçilmiş ilde olmalıdır.
 - 852/2004 sayılı Komisyon Tüzüğü Madde 2'de tanımlandığı şekilde büyükbaş, küçükbaş veya keçi cinsi hayvan kesimi ve/veya işlemesi ve pazarlaması üzerine faaliyet göstermelidir.
 - Kesimhane ise;

¹¹⁶ Ana işletme veya alt kuruluşu

_ Günlük en az 30 sığır +50 koyun/keçi, en fazla 250 sığır+2000 koyun/keçi hayvan kesim kapasitesine sahip olmalıdır,

_ ya da sadece sığır kesimi gerçekleştiriyorsa günlük en az 36, en fazla 500 hayvan kesim kapasitesine sahip olmalıdır,

_ ya da sadece koyun ve keçi kesimi gerçekleştiriyorsa, günlük en az 290, en fazla 4000 hayvan kesim kapasitesine sahip olmalıdır.

– Et işleme ise;

_Günlük en az 0,5 ton, en fazla 5 ton kurulu işleme kapasitesine sahip olmalıdır¹¹⁷,

Yeni bir işletme olması durumunda, yeni işletme bu kapasite kriterlerini yatırım sonunda sağlamalıdır.

- Kesimhaneler için, yatırımın gerçekleşmesinin sonunda,, tesisin tamamında Topluluk standartları sağlanmalıdır.

Bütçe Kalemi 3 ve 4 için spesifik uygunluk kriterleri aşağıda belirtilmektedir:

- İşletme¹¹⁸

– Seçilen illerden birinde yer almalıdır,

– Yatırım aynı seçilmiş ilde olmalıdır.

– 852/2004 sayılı Komisyon tüzüğü Madde 2’de tanımlandığı şekilde kanatlı hayvan kesimi ve/veya işlemesi ve pazarlaması üzerine faaliyet göstermelidir..

– Kesimhane ise;

_ Saatte en az 1.000 tavuk, en fazla 5.000 tavuk kesim kapasitesine sahip olmalıdır,

_ ya da saatte en az 100, en fazla 1.000 hindi kesim kapasitesine sahip olmalıdır

– Et işletmesi ise;

_Günlük en az 0,5 ton, en fazla 5 ton kurulu et işleme kapasitesine sahip olmalıdır¹¹⁹

Yeni bir işletme olması durumunda, yeni işletme bu kapasite kriterlerini yatırım sonunda sağlamalıdır.

- Kesimhaneler için, yatırımın gerçekleşmesinin sonunda, tesisin tamamında Topluluk standartları sağlanmalıdır.

(6) Uygun yatırımlar

Kesimhanelerin inşası veya yenilenmesi,

Et işleme tesislerinin yenilenmesi,

¹¹⁷ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

¹¹⁸ Ana işletme veya alt kuruluşu

¹¹⁹ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

Topluluk standartlarına tam olarak uyacak şekilde hijyen ve ürün kalitesinin geliştirilmesi için ekipman,

Ürün kalitesi ve hijyen kontrollerinin iyileştirilmesi için laboratuvarlar ve ekipman,

- Gıda güvenliği yönetim sisteminin kurulması için yatırımlar (ISO 22000; HACCP, GMP ve GHP) ,

Çevre korumasının geliştirilmesi; işlenebilir atıklar ve ara ürünlerin yeniden işlenebilmesi için ekipman ve tesisler; atıkların arıtılması ve imha edilmesi: kesimhanelerde atık su ve et işleme tesislerinde yağ toplama tesisleri,

Hayvan kesimlerinin hayvan refahı koşulları ile uyumlu hale getirilmesi için yatırımlar,

Paketleme işlemleri için ekipman satın alınması,

Soğuk hava deposu ekipmanı, karkas ve et ürünleri için soğutuculu nakliye araçlarının satın alınması,

Ürün ve işleme yönetimi için Bilişim Teknolojileri donanım ve yazılımları,

Tesis içinde karkas ve etin izlenebilirliğinin geliştirilmesi için yazılım ve izleme sisteminin oluşturulması.

(7) Uygun yatırım miktarı

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 30.000 Avro
- En fazla 3.000.000 Avro

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden,
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra,

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır:

Bütçe kalemi 1&2

Kriterler	Puan
Yatırımın, yan ürünlerin işlenmesini hedeflemesi	20
Et işletmeleri veya kesimhanelerin, atıkların tasfiyesi için rendering tesisi olması veya atıkların tasfiyesi için bir rendering işletmesi ile sözleşmesinin bulunması	20
Et işletmesi veya kesimhanede organik et işlenmesi	10
Kesimhanelerin karkas sınıflandırmasını gerçekleştirmesi	20
Yatırımın gerçekleşmesinin sonunda, et işleme tesisinin tamamında Topluluk standartlarının sağlanması	30
TOPLAM	100

Bütçe kalemi 3&4

Kriterler	Puan
Yatırımın, yan ürünlerin işlenmesini hedeflemesi	20
Et işletmeleri veya kesimhanelerin, atıkların tasfiyesi için rendering tesisi olması veya atıkların tasfiyesi için bir rendering işletmesi ile sözleşmesinin bulunması	40
Et işletmesi veya kesimhanede organik et işlenmesi	10
Yatırımın gerçekleşmesinin sonunda kanatlı eti işleme tesisinin tamamında Topluluk standartlarının sağlanması	30
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Alt tebdir düzeyinde çıktı	Desteklenen kesimhane sayısı	104
	Desteklenen et işletmesi sayısı	17
Alt tebdir düzeyinde sonuçlar	Desteklenen tesislerde brüt katma değer artışı	% 15
	Topluluk standartlarını sağlayan tesis sayısı	108
	Desteklenen tesislerde kalite etiketi altında gerçekleştirilen üretim değeri	% 5
Program düzeyinde etki	Net katma değer artışı	% 7.8
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	% 3
	Brüt katma değer/tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	% 5

9.1. Program spesifik göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Sonuç	Hayvan refahı standartlarını sağlayan işletmelerin oranı	% 40
	Atıkların değerlendirilmesi için rendering tesisleri ile sözleşme yapan işletmelerin oranı	% 20

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 103

TEDBİR KODU 103: Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasına Yatırımlar

Alt-tebdır 3: Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması

(1)Yasal Dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tebdır fişı 103'e bakınız.

(2)Alt-tebdır gerekçesi

Meyve ve sebze sektörünün potansiyel olarak yarattığı gelir, diğer tarımsal ürünlerin en az dört katı olabilmektedir. Sektör, emek yoğun bir sektördür ve kırsal bölgelerde özellikle kadınlar için çok önemli bir istihdam kaynağıdır. Aynı zamanda işleme sektörü ikincil bir istihdam da yaratmaktadır. Bu nedenle iklimin de sektörün gelişmesi için elverişli olduğu bölgelerde, sektör çok kritik bir değerdedir.

Bununla beraber, sektör analizi raporunda, taze meyve ve sebzelerin, kolay bozulan ürünler olması nedeniyle, hasat sonrası yetersiz işleme ve koruma uygulamalarına karşı çok hassas olduğu ifade edilmektedir: halen toplam hasat edilen ürünün %22'si kayba uğrayabilmektedir (sebzeler için %32, meyveler için %10 civarında). Bu sebepten oluşan kayıpların, meyve ve sebze tebdırı altında alınacak uygun önlemler ve doğru hijyen ve gıda güvenliği uygulamaları ile azaltılması hedeflenmektedir.

IPARD, öncelikle ürünlerin hasat sonrasındaki kayıplarının önlenmesini hedef alacaktır. Yatırımların aşağıdaki konulara yapılması öngörülmektedir:

- Ürünlerin pazara veya işleme tesislerine gönderilmesinden önce üretici organizasyonlarının temel ayıklama, tasnif ve nakliye merkezlerindeki işlemlerin desteklenmesi öngörülmektedir. Meyve ve sebzeler temizlenerek, temel ayıklama ve tasnif etme teknikleri kullanılarak sınıflandırılacak ve üreticilerin ticari ortaklarına gönderilmek üzere yeniden kullanılabilen temizlenebilir plastik kutular içerisine yerleştirilecektir. Tüm bu süreç HACCP ile uyumlu olarak yapılmalıdır. Meyve ve sebzelerin nakliyesinden önce kullanılacak soğuk depolar ve ön soğutma aracı olarak kullanılan soğuk havalı kamyonetlerin satın alınması teşvik edilmektedir.
- Üretici örgütlerinin sahibi olduğu daha büyük ayıklama, derecelendirme ve paketleme istasyonlarındaki tesislerin kalite uygulamalarına öncelik verilerek ve Topluluk standartları ve soğuk zincir yönetimine uyumlu olarak geliştirilmesi de (HACCP uygulamaları ve ürünlerin izlenebilirliği) öngörülmektedir.
- Hasat zamanında üretim hacminin dağıtılabilmesi için iller bazında Üretici Örgütlerine ait olan büyük kapasiteli turfanda soğuk hava depoları inşa edilmesi hedeflenmektedir. Bu durum, depolama olanağından yoksun çiftçilerin, fiyatların en düşük olduğu hasat zamanının ortasında ürünlerini satmak zorunda kalması ve böylece potansiyel gelirlerinin azalması gibi sektör analizi çalışmasında tanımlanan bir başka önemli gereksinimi de karşılamaktadır.

Diğer taraftan, meyve ve sebze sanayisindeki kalite uygulamalarının geliştirilmesi konusu özel girişimciler tarafından gerçekleştirilmek üzere genel pazar eğilimlerine bırakılacaktır; çünkü bu sanayinin önemli bölümünün zaten yabancı müşterilerle ticari ilişkileri bulunduğundan (AB müşterileri dahil) kalitenin geliştirilmesi halihazırda talep edilmektedir.

Sadece 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede tanımlandığı şekilde, meyve ve sebze sektöründe toptancı hallerine girme zorunluluğu olmaksızın doğrudan pazarlama yapabilen üretici örgütleri IPARD tedbiri kapsamındaki bu destekten yararlanacaktır. Böylece, aynı zamanda üreticilerin örgütlenmesi ve güçlenmesine katkı sağlanacaktır.

Halihazırda, Türkiye’de taze meyve ve sebze ticareti, 1995 tarihli ve 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmektedir. Kanun Hükmünde Kararnamenin 6. maddesi kapsamında tanımlanan üretici örgütleri¹²⁰, toptancı hallerinden geçmeden ürünlerini doğrudan perakendecilere pazarlayabilmektedirler. Sadece ürünlerin fiyatını, miktarını ve cinsini en yakın toptancı haline kayıt ettirme zorunlulukları vardır. Bunun yanında, Kanun Hükmünde Kararnamenin 8. maddesi “Toptancı hallerinde satışlar; üreticiler, üretici birlikleri, komisyoncular ile kendi nam ve hesaplarına olmak üzere taze sebze ve meyve toptan ticareti ile iştigal eden gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılır” hükmünü getirmektedir. Ayrıca, madde 21 de “Toptancı hallerinde işyeri tahsis, üretici birliklerine öncelik verilerek yapılır” hükmünü getirmektedir. Bu madde 05.05.2007 tarih ve 5652 sayılı Kanun ile “iş yerlerinin en az %10’u üretici birliklerine ayrılmıştır” şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklik, üretici örgütlerine toptancı hallerinde iş yeri tahsis artık garanti altına alınmıştır. Mevzuattan da anlaşılacağı üzere, 1995 tarihli ve 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında tanımlanan üretici birlikleri, gerek toptancı hallerinden geçmeksizin ürünlerini perakendecilere pazarlayabilme gerekse de toptancı hallerinde işyeri açarak ürünlerini halde pazarlayabilme imkanına sahiptirler. Ayrıca, Kararnamenin 28. maddesinde, işleme sanayisi tarafından satın alınan taze meyve ve sebzenin, bu kararname kapsamında olmadığı belirtilmektedir. Bu da, işlemeye gönderilecek meyve ve sebzenin toptancı hallerinden geçme zorunluluğunun olmadığı anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, işletmeler, kooperatifler yada üretici birlikleri gibi tüzel kişilikler tarafından endüstriyel işleme tabi tutulan meyve ve sebzeler, toptancı hallerinden geçme zorunluluğuna tabi tutulmamaktadır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, üretici birlikleri tanımını genişleten yeni bir taslak kanun üzerinde hâlihazırda çalışmaktadır. Bu taslak ayrıca üretici birliklerinin ürünlerini perakendecilere önce ister toptancı hallerinden geçerek isterse geçmeyerek pazarlayabilmesi hükmünü korumaktadır. Bu yeni kanunun 2008 yılından önce kabul edilmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, yeni kanun yürürlüğe girsin veya girmesin, mevcut uygulamada 1995 tarihli 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede tanımlanan üretici birlikleri halihazırda ürünlerini doğrudan perakendecilere satma hakkına sahiptirler.

(3) Spesifik amaçlar

Genel Tedbir 103’ün amaçlarına paralel olarak bu alt-tedbirin amaçları:

- Ayıklama, tasnif ve paketlenme yapan ve entegre soğuk hava tesisleri bulunan küçük ve orta ölçekli işletmelerin Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yardımcı olunması ve yeni teknolojilerin uygulanması ile genel performansın ve rekabet gücünün geliştirilmesi,

¹²⁰ Ziraat Odası’na kayıtlı en az 50 çiftçi tarafından kurulan Kooperatifler ve bunların üst birlikleri.

- Depolama ve saklamaya yönelik soğuk hava depolarının kurulması ile, hasat zamanında ürünlerin turfanda kullanımının kolaylaştırılması, piyasaların düzenlenmesi, aynı zamanda kayıpların azaltılması ve ürün kalitesinin yükseltilmesi.

(4) Coğrafi kapsam

Uygun iller

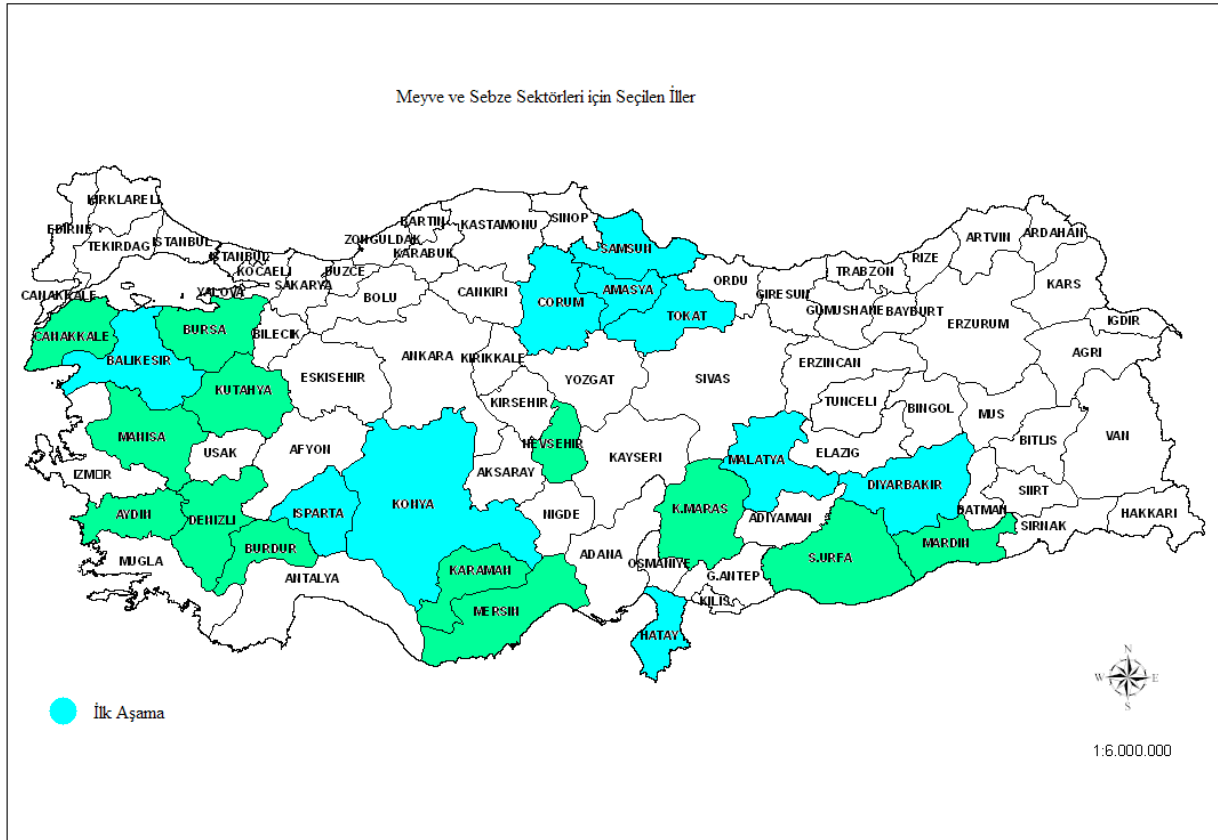
Uygun iller aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

İllerin seçilmesinde, illerdeki meyve ve sebze üretim ve pazarlama gelişim potansiyelleri ile sektörün ihtiyaçları ve zayıflıkları dikkate alınmış, Topluluk Standartlarının sağlanması açısından ihtiyaçlar temel alınmıştır.

Uygun iller: Amasya, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Karaman, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Nevşehir, Samsun, Şanlıurfa, Tokat.

İlk uygulama dönemi¹²¹ için seçilen iller: Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Hatay, Isparta, Konya, Malatya, Samsun, Tokat.

Harita 15: Alt-Tedbir 103- meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması kapsamında uygun iller

¹²¹ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2'ye bakınız.

Afyon=Afyonkarahisar

(5) Spesifik Uygunluk Kriterleri

Genel Tedbir 103 kısım (6)'da yer alan genel uygunluk kriterlerine ek olarak;

- İşletme¹²²/tüzel kişilik/Üretici Grubu¹²³:
 - Seçilen illerden birinde yer almalıdır,
 - Yatırım aynı seçilmiş ilde olmalıdır.
 - Yeni bir soğuk hava deposu kurmayı planlayan tesisler için, bu soğuk hava deposunun kapasitesi yatırım sonunda 4000 m³ 'den fazla olmamalıdır.
 - Bir işletme/tüzel kişilik olması durumunda, 552/1995 sayılı Kararnamede belirtilen Üretici Grubunun mülkiyetinde olmalıdır.
 - Üretici Grubu olması durumunda, 552/1995 sayılı Kararname ile tanınmış olmalı ve hepsi Ziraat Odasına kayıtlı en az 50 çiftçi tarafından kurulmuş ve bir yıldan fazla süre mevcut ve faaliyette olmalıdır.
- İşletme/tüzel kişilik sahibi tesisin tamamında, yatırımın gerçekleşmesinin sonunda ilgili Topluluk standartları sağlanmalıdır.

(6) Uygun Yatırımlar

- Temizleme, sınıflandırma, derecelendirme ve paketleme hatları,
- Markalama ve izlenebilirlik sistemleri,
- Modifiye atmosferli soğuk hava tesisleri ve modifiye atmosfer koşulları altında paketleme hatları,
- Soğutma ve ön soğutma ünitelerinin ve soğuk hava depolarının inşası ve/veya modernizasyonu,
- Hammadde ve paketleme için depolar,
- Topluluk standartlarına erişmek için ISO 22000 analizlerinin uygulanması
- Ürün taşıma ekipmanları, forkliftler (sadece projenin tamamlayıcı bir bölümü olarak)
- En fazla 25 metreküp kapasiteye sahip soğutmalı taşıma aracı,
- Yazılımı da kapsayan bilişim teknolojileri sistemleri,

(7) Uygun yatırım miktarı:

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 50.000 Avro
- En fazla 1.250.000 Avro

¹²² Ana işletme veya alt kuruluşu

¹²³ Kısım 2'deki alt tedbir gerekçe"sine bakınız.

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden,
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır.

Kriterler	Puan
Hammaddenin en az %50'sinin sözleşmeli üreticilerden sağlanması	35
Yatırımın organik ürün işlemeyi ihtiva ediyor olması	35
İşletmede çalışanların en az %75'inin kadın olması	30
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Alt tedbir düzeyinde çıktılar	Desteklenen işletme sayısı	256
Alt tedbir düzeyinde sonuçlar	Desteklenen işletmedeki brüt katma değer artışı	%15
	Topluluk standartlarında faaliyet göstermeye başlayan işletme sayısı	256
	Kalite etiketi altında gerçekleştirilen üretim değeri	% 15
Program düzeyinde etki	Net katma değer artışı	% 7,8
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	%3
	Brüt katma değer/tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	%5

(9.1) Program spesifik göstergeler

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Sonuç	Ayıklama-sınıflama yada ayıklama –sınıflama-paketleme işlemi altındaki ürün değeri	%70
	Toplam destek içinde organik işleme için yatırım oranı	% 35

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 103**TEDBİR KODU 103: Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasına Yatırımlar****Alt tebdır 4: Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması****(1) Yasal Dayanak**

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tebdır fiş 103'e bakınız.

(2) Alt-tebdır gerekçesi

Su ürünleri sektör analizinin yapıldığı Bölüm 1.2.2.5'te de ortaya konulduğu üzere, su ürünleri işleme sanayisi ikili bir yapıya sahiptir:

161 su ürünleri işleme tesisinin 101'i AB'ye ihracat için onay almıştır ve bu haliyle rekabetçi gözükmetedir (Bkz. Bölüm 1.2.2.5, Harita 1);

Kalanlar ise işletme içi ürün kaybı durumu ile hijyen ve gıda güvenliği bakımından yetersiz bir durumdadır. Bazıları nispeten iyi durumda olsalar da diğer bazıları standartların altındadır (Bkz. Bölüm 1.2.2.5, Harita 2).

Birinci grupta sözü edilen işletmeler rekabetçi pazar araçlarını kullanarak kendi gelişimlerini sağlayabildikleri için, IPARD'ın bu işletmelerin desteklenmesinde bir rolü yokken, uzun vadede yaşayabilirlik ve sürdürülebilirlik bakımından potansiyel arz eden küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilecektir. IPARD desteği şu konulara yönelik olacaktır:

İşleme tesislerindeki hijyen ve gıda güvenliğinin Topluluk standartlarına yükseltilmesi ve

Özellikle tedarikçilerden müşterilere kadarki süreçte sıkı bir soğuk zincir yönetiminin uygulanması sağlanarak kayıpların azaltılması ve işleme etkinliğinin geliştirilmesi.

IPARD'ın bir başka önceliği de bölgesel eşitsizliklerin düzeltilmesine yöneliktir. Sektör analizi, bazı illerin yeterli işletmeye sahip olup kurulu kapasitelerini yeterince kullanmadığını, bazılarının ise işletme bakımından sıkıntı çekmekte olduğunu göstermiştir.

Bu durum Bölüm 1.2.2.5'te, var olan su ürünleri işleme tesislerinin dağılımını gösteren Harita 1 ve 2'de görülebilir.

Her bölgenin mevcut ekipman durumu birincil (hammadde) üretim seviyeleri ile kıyaslanmalıdır: örneğin avlanma istatistiklerine göre, Doğu Karadeniz toplam avlanma miktarının %51'ini, Batı Karadeniz %19'unu, Marmara denizi %13'ünü, Ege denizi %12'sini ve Akdeniz %5'ini oluşturmaktadır. Karşılaştırma yapılırsa, işleme sanayisinin Batı Karadeniz, Marmara denizi ve Ege denizinde yoğunlaşmış olduğu görülür.

Aynı zamanda, özellikle Türkiye'nin içsu balıkçılığını geliştirmeyi hedeflediği göz önüne alındığında, iç sulardaki kültür balıkçılığının yetersiz bir seviyede olduğu görülmektedir.

Su ürünleri işleme altyapısının bölgesel dağılımının geliştirilmesi, hem iç sulardaki kültür balıkçılığının geliştirilmesini teşvik etmeli, hem de mevcut yıllık kişi başı balık ve su ürünleri tüketimindeki oldukça yüksek dengesizlikleri ortadan kaldırmalıdır¹²⁴. Avlanma sonrası kayıpların

¹²⁴ Örneğin doğu ve güneydoğu Anadolu'da kişi başına düşen balık tüketimi sadece 0,5 kg iken, Karadeniz'de bu miktar 25 kg, AB ortalaması ise 22.7 kg'dır.

azaltılması, balığın pazar fiyatını da düşürmesi ve tüketimin geliştirilmesini teşvik etmesi bakımından olumlu etkide bulunacaktır.

IPARD'da hedeflendiği gibi sadece yeterli üretime sahip fakat tesis bakımından yetersiz olan illere yoğunlaşmak, atıl kurulu kapasite olmayacağını garanti altına alacaktır.

Toptancı hallerinin iyileştirilmesi de, hem arz ve hijyen koşullarının, hem de iç pazardaki tüketici güvenliğinin artırılması açısından önemli bir konudur.

Pazarlarda, depolama tesislerinde ve perakende satış yerlerindeki mevcut dağıtım sisteminin büyük kısmının mevcut hijyen standartları çok düşük ve çağın gerisindedir. Avlanma sonrası tahmini ürün kaybı oldukça fazladır ve bunun hem balıkçıların gelirlerine, hem de balığın tüketici satış fiyatına olumsuz etkisi olmaktadır.

IPARD ile desteklenecek illerin seçimi; her bir ildeki potansiyel balık av ve üretim miktarları kıyaslanarak ve işletme yetersizliği dikkate alınarak çok dikkatli bir şekilde yapılmıştır :

İLLER	A Akuakültür potansiyeli (ton balık)	B İçsu balıkçılık potansiyeli (ton balık)	C Toplam potansiyel (A+B) (ton balık)	D ¹ Deniz balıkçılığı potansiyeli seviyesi en yüksek=***** en düşük=*	Oran		Toplam mevcut tesis sayısı
					B (%)	C (%)	
HATAY	432	302	734	*	59	41	5
ISPARTA	869	1.605	2.474		35	65	7
KAHRAMANMARAŞ	1.579	668	2.247		70	30	
KONYA	1.236	3.706	4.942		25	75	14
MALATYA	451	548	999		45	55	
ORDU	1.965	162	2.127	*****	92	8	
SAMSUN	1.926	591	2.517	*****	77	23	5
SİVAS	891	253	1.144		78	22	
TRABZON	2.043	47	2.090	*****	98	2	5
VAN	231	12.977	13.208		2	98	1
BURDUR	1872	616	2488		75	25	
ELAZIĞ	504	1.378	1.882		27	73	1
ERZURUM	457	153	610		75	25	
GİRESUN	793	12	805	*****	99	1	1
KASTAMONU	383	130	513	****	75	25	
MERSİN	627	293	920	*	68	32	4
Toplam TÜRKİYE	118.277	46.175	164.452		72	28	43

Kaynak: TKB, TÜİK
D¹= Bu tedbirin Gerekçe kısmında verilen bölgesel av istatistikleri doğrultusunda derecelendirilmiştir.

Tedbir fişi tasarlanırken 8 il, ilk uygulama döneminde küçük ve orta ölçekli işletmelerin inşa edilmesi için uygun olarak belirlenmiştir.

(3) Spesifik Amaçlar

Genel tedbir 103'ün amaçlarına ve yukarıda belirtilen sektör durumuna paralel olarak bu alt-tedbirin amaçları şunlardır:

- Topluluk standartlarına ulaşmak ve genel performanslarını arttırmak amacıyla, avlanma sonrası kayıpları en aza indirmek için soğuk zincir uygulamasına öncelik vererek pazar imkanlarının yatırım için kullanılabileceği öncelikli hedef bölgelerindeki sınırlı sayıdaki illerde mevcut küçük ve orta ölçekli su ürünleri işleme tesislerinin ve yeni kurulumlarının desteklenmesi,
- yeni iş fırsatlarının geliştirilmesine katkıda bulunulması.

(4) Coğrafi Kapsam

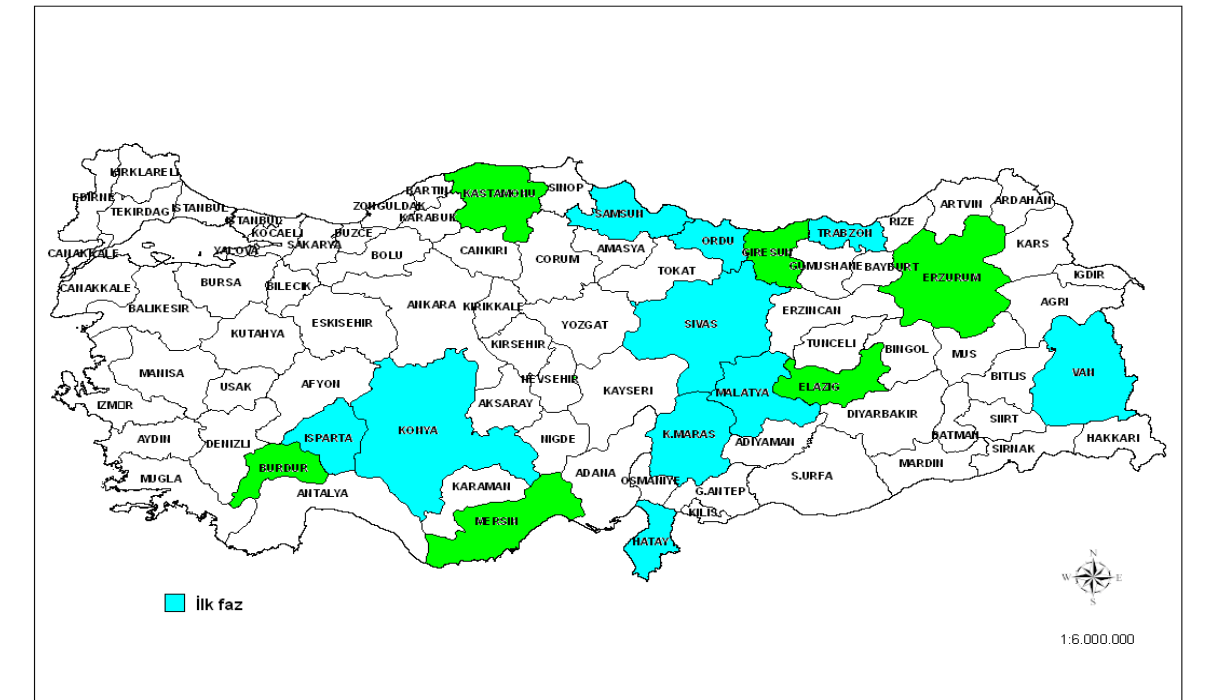
Uygun iller

İllerin seçilmesinde balıkçılık potansiyeli ile AB onaylı olmayan işletme sayısı ve mevcut üretim potansiyeline göre kurulması gereken yeni işleme tesisleri ihtiyacı dikkate alınmıştır.

Uygun iller: Burdur, Elazığ, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Malatya, Mersin, Ordu, Samsun, Sivas, Trabzon, Van

İlk uygulama dönemi¹²⁵ için seçilen iller: Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Sivas, Trabzon, Van

Harita 16: Alt-tedbir 103- su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması kapsamında uygun iller

Afyon=Afyonkarahisar

Mevcut kapasitesi olan yerlerde yeni işleme tesisi kurulumu için, veteriner hekim değerlendirmesi yapıp eski kapasitenin AB uyumlu olmadığı tespit edildiği takdirde sadece yenileme yatırımlarına izin verilebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. İlk uygulama döneminde, yeni küçük ve orta ölçekli işleme tesisi kurulmasına dair yatırımlar için sadece 8 il uygundur.

Bunların gerekçeleri şu şekildedir:

- Hatay: Deniz ve içsu balıkçılık üretim potansiyeli yüksek, ancak var olan işleme tesisleri ekipman bakımından yetersiz,
- Kahramanmaraş: İçsu balıkçılık üretimi yüksek, ancak işleme tesisi mevcut değil,
- Malatya: İçsu balıkçılık üretimi ve su kaynakları potansiyeli yüksek, ancak işleme tesisi mevcut değil,

¹²⁵ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2' ye bakınız.

- Ordu: Deniz ve içsu balıkçılık üretim potansiyeli yüksek, ancak işleme tesisi mevcut değil,
- Samsun: Deniz balıkçılığı ve içsu balıkçılık üretim potansiyeli yüksek, ancak var olan işleme tesisleri bu üretim ve potansiyele cevap veremiyor,
- Sivas: İçsu balıkçılık ve kültür balıkçılığı üretimi yüksek, ancak işleme tesisi mevcut değil,
- Trabzon: Deniz ve içsu balıkçılık üretimi yüksek, ancak var olan işleme tesisleri bu üretim ve potansiyele cevap veremiyor,
- Van: İçsu balıkçılık üretimi ve su kaynakları potansiyeli yüksek, ancak işleme tesisi mevcut değil.

(5) Spesifik Uygunluk Kriterleri

Genel tedbir fişi 103'ün kısım (6)'daki genel uygunluk kriterlerine ek olarak;

- İşletme¹²⁶:
 - Seçilen illerden birinde yer almalıdır,
 - Yatırım aynı seçilmiş ilde olmalıdır.
 - en az 100 ton/yıl, en fazla 800 ton/yıl yumuşakça, çift kabuklu ve kabuklu kurulu işleme kapasitesine sahip olmalıdır veya
 - en az 300 ton/yıl, en fazla 1000 ton/yıl su ürünleri ya da kültür balıkçılığı ürünleri (taze, taze dondurulmuş, işlenen tiplerden birinde ya da karışık tiplerde) işleme kapasitesine sahip olmalıdır¹²⁷.
- Yeni bir işletme olması durumunda, yeni işletme bu kapasite kriterlerini yatırım sonunda sağlamalıdır.
- Yatırımın gerçekleşmesinin sonunda tesisin tamamının Topluluk standartlarına uygun olması gerekmektedir.
 - İnsan tüketimine yönelik olmayan su ürünleri ve kültür balıkçılığı ürünleri, bu ürünlerin atıklarının işleme ve pazarlamaları istisna olmak üzere, uygun değildir.
 - Bu alt-tedbir altındaki yatırımlar karada yapılacak faaliyetler üzerine olacaktır.

(6) Uygun Yatırımlar

- su ürünleri işleme tesislerinin modernizasyonu ve/veya genişletilmesi,
- yeni su ürünleri işleme tesislerinin kurulması,
- su ürünlerinin soğutulması, işlenmesi, paketlenmesi ve pazarlanması için makine ve ekipman alımı,
- insan sağlığı, çalışma koşulları, çevrenin korunması ve atık yönetimi ile ilgili Topluluk standartlarına ulaşmaya yönelik ekipman ve tesisler,
- su ürünlerinin HACCP hijyen koşulları çerçevesinde işlenmesini geliştirmek için plastik kasa alımı (projenin tamamlayıcı bir parçası olarak),

¹²⁶ Ana işletme veya alt kuruluşu

¹²⁷ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

- Etkili GMP ve ISO 22000 sistemlerinin, kalite güvence sisteminin uygulanması ve izlenebilirlik sisteminin uygulanması,
- yazılım dahil olmak üzere bilişim teknolojileri sistemleri.

(7) Uygun Yatırım Miktarı

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 50.000 Avro,
- En fazla 1.500.000 Avro

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden ve
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır.

Kriterler	Puan
Hammaddenin en az %50'sinin kültür balıkçılığında (yetiştiricilik) temin edilmesi	20
İşletme çalışanlarının en az %75'inin bayan olması	20
İşletmenin organik üretimi hedeflemesi	20
Projenin atık işleme yatırımı içermesi (örneğin atık tahliyesi sistemleri, atık toplama tankları ve soğutma depoları)	15
Yatırımın, yan ürünlerin işlenmesine yönelik olması	15
Hammaddenin en az %50'sinin üretici örgütlerinden temin edilmesi ¹²⁸	10
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Alt-tedbir düzeyinde çıktılar	Desteklenen işletme sayısı	70
	Yeni kurulan işletme sayısı	15
Alt-tedbir düzeyinde sonuçlar		
	Desteklenen işletmelerdeki brüt katma değer artışı	%15
	Topluluk standartlarını sağlayan işletme sayısı	35
	Atık işleme uygulayan tesislerin oranı	% 35

¹²⁸ Bölüm 2 ve Kısım 2.3.2 kapsamında tanımlanan üretici örgütleri

	Kalite etiketi altında gerçekleştirilen üretim değeri	% 10
	Balık ve su ürünleri arzının ulusal pazardaki artışı	% 10
<i>Program düzeyinde etki</i>	Net katma değer artışı	% 7,8
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	% 3
	Brüt katma değer/tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	% 5

(9.1) Program spesifik göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
<i>Sonuç</i>	Entegre soğuk zincir yönetimini kurmuş olan işletme sayısı	21
	İşlenmiş kültür balıkçılığı ürünleri oranındaki artış	30%

TEDBİR TEKNİK FİŞ No: 201**TEDBİR KODU 201: Çevre ve Kırsal Peyzaja Yönelik Faaliyetlerin Uygulanmasına Hazırlık Taslak**

Tedbir fişi/alt-tedbir fişleri, tedbirin Programın ikinci uygulama dönemi süresince¹²⁹ uygulamaya geçmek üzere akreditasyonundan önce uyumlaştırılması gereken taslaklardır.

(1) Yasal Dayanak

- 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü Madde 12 (2)
- 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü Madde 177
- IPARD Sektörel Anlaşma ilgili hükümleri

Bu tedbir fişi kapsamında belirtilen bütün genel hükümler, bu tedbir kapsamında yer alan bütün alt-tedbirler için geçerlidir.

(2) Gerekçe

Türkiye’de tarımsal teknolojilerdeki güncel gelişmelere paralel olarak, tarımsal üretim; daha fazla kimyasal gübre ve zirai ilaç ve aynı zamanda yüksek teknoloji kullanımı yoluyla alan başına daha fazla verim alınmasının amaçlandığı bir üretim biçimi haline gelmiştir. Sonuç olarak, tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan sorunlarla ve tarım-çevre etkileşimleri ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu etkileşimlerden kaynaklanan sonuçlardan biri de kimyasal gübre ve zirai ilaç kullanımına bağlı olarak gelişen su kaynaklarının kirlenmesidir.

Erozyon, Türkiye’nin karşı karşıya olduğu en önemli çevresel sorunlardan birisidir. Erozyona neden olan önemli etkenlerden biriside uygun olmayan tarımsal faaliyetlerdir. Bununla birlikte; mera alanların aşırı otlatma gibi yanlış yönetimi, erozyona sebep olacak şekilde mera alanlarının niteliğinin ve niceliğinin azalmasına neden olmuştur.

Ayrıca, tarımsal faaliyetlerde toprak kirliliğine neden olmaktadır. Fazla ve bilinçsiz sulama sonucunda toprağın kalitesi düşmekte, tuzluluğu ve buna bağlı olarak da zararlılar ve hastalıklar artmakta ve tüm bunlar da toprağın verimliliğini azaltmaktadır.

Bitki gen kaynakları ve zengin habitat konularında Türkiye’nin önemli bir yeri vardır. Ancak, yetersiz ve uygunsuz tarımsal faaliyetler, Türkiye’nin biyolojik çeşitliliğini olumsuz etkilemektedir

Tarım-çevreye verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Tarım stratejisi kapsamında yapılan ÇATAK Projesi, 2005’den beri pilot düzeyde uygulanmaktadır. (Bölüm2, kısım 2.4.1.6.’ya bakınız).

İyi tarım uygulamaları için kriterleri belirleyen ve gönüllülük esasına dayanan iyi tarım uygulamaları yönetmeliği (iyi tarım uygulamalarına ilişkin Türk mevzuatı¹³⁰) 2004 yılında

¹²⁹ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2’ ye bakınız.

¹³⁰ Ek 1.5.7’ye bakınız.

yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda, söz konusu yönetmeliğin 6.Madde'sine istinaden İTU kriterlerine göre üretim yapan üreticilerin ve üretici birliklerinin görev ve sorumlulukları aşağıda belirtilmiştir.

- Üretim alanlarında yaptıkları gübre, bitki koruma uygulamalarını ve gerekli olan diğer zorunlu uygulamaları kayıt altına almak,
- Bitki koruma ve hayvan sağlığı ürünlerini tavsiyesine uygun olarak kullanmak,
- Üretimde hastalıklar, zararlılar ve yabancı otlar ile mücadele yapmak,
- Toprak, su, çevre ve insan sağlığını koruyucu tedbirler almak,
- Toprak ve yaprak analizlerini yapmak/yaptırmak, gübrelemeyi analiz sonuçlarına göre uygulamak ve analiz sonuçlarını kayıt altında tutmak,
- Sulama suyunu analiz ettirmek, önerilen miktar ve metotlarda uygulamak ve kayıt altına almaktır.

Çevre ve kırsal bölgelerle ilgili faaliyetlerin uygulanmasına programın ikinci uygulama döneminde¹³¹ başlanacaktır. Bu nedenle mevcut tedbir fişi temel bir yaklaşımı ortaya koymaktadır ve tedbire bağlı olarak konseptin daha geniş bir açıklaması ve detaylandırılması kapasite geliştirilmesi esnasında yapılacaktır. Bu bağlamda, sonlandırılmış tedbir fişinin hazırlanması ve planlanan uygulama başlangıcına kadar yapılacak kapasite geliştirilmesi için zaman çizelgesi aşağıdaki gibidir:

Faaliyetler	Zamanlama
Çevre paydaşları, STK'lar ve kamusal otoriteler ile görüşmeler	2007 sonu/ 2008 başı
Hesaplamalar için bilimsel enstitülerle temas kurulması	2008 başı
İlave olarak gerekebilecek zorunlu standartlar üzerine mevzuatın hazırlanması, eğer gerekliyse İyi Tarım Uygulamalarının güncellenmesi vb.	2008/2009
Kapasite Geliştirme: Eğitim, TAİEX çalıştayları, Eşleştirme, tedbir fişinin sonlandırılması için teknik destek ¹³²	2008/2009
Pilot bölgelere/alanlara karar verilmesi	2009
Hesaplamalarla detaylandırılmış tedbir ve alt-tedbir fişlerinin değerlendirilmesi	2009
Tedbir fişinin müzakeresi ve akreditasyon	Programın ilk uygulama dönemi süresince
Tedbirin uygulanmaya başlaması	Programın ikinci uygulama dönemi

Bu tedbir altında uygulanacak faaliyetler pilot nitelikte olacaktır:

- Türkiye çapında yeni tarımsal ve çevresel yaklaşımları kapsayacak şekilde deneysel nitelikte olacak,
- Hali hazırda var olan ulusal ya da diğer tedbirleri tekrar eder ya da yineler nitelikte olmayacak,
- Mevcut fon miktarı dahilinde sınırlı sayıda müdahale alanı ve bireysel proje olacak.

¹³¹ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2'ye bakınız.

¹³² Bir kapasite geliştirme projesi, IPA 1.Bileşen 2008Programı altında finanse edilmek üzere ABGS'ye sunulmuştur.

Tarım-çevre ödemeleri kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasını ve toplumun çevresel hizmetler için giderek artan talebinin karşılanmasını hedefler. Bu tedbir altında yapılacak ödemeler; çevrenin, peyzajın ve özelliklerinin, doğal kaynakların, toprağın ve genetik çeşitliliğin korunması ve iyileştirilmesi ile uyumlu olan tarımsal üretim yöntemlerini uygulayan ve topluma bir bütün olarak hizmet veren çiftçileri ve diğer toprak sahiplerini teşvik edici nitelikte olmalıdır.

Tarım-çevre ödemeleri, 5 ile 7 yıl arasında gönüllük esasına dayanan tarım-çevre taahhüdünde bulunmuş çiftçilere ve diğer toprak sahiplerine verilir.

Bu taahhütler, İyi Tarım Uygulamaları Yönetmeliği ve Bölüm 2’de belirtilen diğer ilgili ulusal mevzuatta belirtilen zorunlu standartların ötesine gitmelidir (detaylar müzakere edilecek sonlandırılmış tedbir fişine eklenecektir).

Ödemeler yıllık ödemeler şeklinde ve aşağıdaki harcamaları kapsayacaktır:

Çevre faaliyetlerinin taahhüt edilmesinden kaynaklanan ilave masraflar,

Taahhüde bağlı gelir kayıpları,

Gerekli olduğu durumlarda, ödemeler yapılan işlem masraflarını da kapsayabilecektir.

(3) Genel amaçlar

Bu tedbirin amaçları:

- Avrupa Birliği’nin 1698/2005 sayılı Konsey tüzüğü’nün 39 ve 40ıncı maddelerinde yer alan pilot projeler için destek sağlanarak Türkiye’nin, 1698/2005 sayılı Konsey tüzüğü içerisinde , Eksen 2 kapsamında tanımlanan faaliyetlerin uygulamaları için hazırlanması.

Bu tedbirle bağlantılı olan IPARD amaç hiyerarşisi aşağıdaki gibidir:

IPARD Genel Amacı: MIPD amaçlarını karşılarken aynı zamanda, UKKS’de yer alan amaç, öncelik ve ilkelerin de göz önünde bulundurulması

IPARD Özel Amacı - Eksen 2: Tarım-çevre ve LEADER tedbirlerinin uygulanması için hazırlık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi

- Tarım-çevre tedbirleri için hazırlık faaliyetlerinin uygulanması
- LEADER yaklaşımının öğrenilmesi ve uygulanması suretiyle yerel kapasitenin ve yerel kalkınma stratejilerinin oluşturulması

Tedbirin amaçları:

- Avrupa Birliği’nin 1698/2005 sayılı Konsey tüzüğü’nün 39 ve 40ıncı maddelerinde yer alan pilot projeler için destek sağlanarak Türkiye’nin, 1698/2005 sayılı Konsey tüzüğü içerisinde, Eksen 2 kapsamında tanımlanan faaliyetlerin uygulamaları için hazırlanması.

(4) Programdaki diğer IPARD tedbirleri ile ilişkisi

Bu tedbir Eksen 1 tedbirleri ile çevrenin, biyolojik çeşitliliğin ve meraların iyileştirilmesi ve aynı zamanda doğal kaynakların korunması yönünden ilişkilidir. Ayrıca bu tedbir, kaynaklar üzerindeki

rekabetçi baskının gelişmesi ve aynı zamanda tedbir 202-yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ile de ilişkilidir.

(5) Pilot faaliyetler, sonuçların ve deneyimin paylaşılması

Bu tedbir altında uygulanacak faaliyetler pilot nitelikte olacaktır:

- Türkiye çapında yeni tarımsal ve çevresel yaklaşımları kapsayacak şekilde deneysel nitelikte olacak,
- Halihazırda var olan ulusal ya da diğer tedbirleri tekrar eder ya da yineler nitelikte olmayacak,
- Mevcut fon miktarı dahilinde sınırlı sayıda müdahale alanı ve bireysel proje olacak.

Tarım-çevre tedbirleri, tarımla uğraşan topluluklardaki potansiyel faydalanıcılar arasında mümkün olduğunca programa olan farkındalığı arttıracaktır. Bu nedenle, bu tedbir altında uygulanacak olan pilot faaliyetler (ve projeler) sonuçların ve kazanılan deneyimin paylaşılmasını mümkün kılmalıdır. Bu durum da dokümantasyon ve ayrıca çiftlik ziyaretleri, bilgilendirici materyaller ve/veya demonstrasyon faaliyetleri gibi çeşitli aktivitelerle gerçekleştirilecektir.

(6) Finansman

Tedbir 201. Çevre ve Kırsal Peyzaja Yönelik Faaliyetlerin Uygulanmasına Hazırlık

Yıl	Toplam uygun masraf	Kamu harcaması					
		Toplam		AB katkısı		Ulusal Katkı	
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	6=5/3	7	8=7/3
2007	-	-		0		-	
2008	-	-		0		-	
2009	-	-		0		-	
2010	4.103.125	4.103.125	100%	3.282.500	80%	820.625	20%
2011	5.390.625	5.390.625	100%	4.312.500	80%	1.078.125	20%
2012	6.184.063	6.184.063	100%	4.947.250	80%	1.236.813	20%
2013	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Toplam 2007-12	15.677.813	15.677.813	100%	12.542.250	80%	3.135.563	20%

Avro olarak değerler

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 201**TEDBİR KODU 201: Çevre ve Kırsal Peyzaja Yönelik Faaliyetlerin Uygulanmasına Hazırlık****Alt Tedbir 1: Erozyon Kontrolü****Taslak****(1) Yasal Dayanak**

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tedbir fişi 201'e bakınız.

(2) Alt- tedbir gerekçesi

Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programına göre toprağın yanlış kullanımına bağlı olarak artan erozyonlu arazi yaklaşık olarak 6,2 milyon ha'dır. Hasat öncesi faaliyetler için kullanılan traktörler, biçerdöverler gibi ağır tarımsal makineler ve araçlar, yüzeydeki toprağın fiziksel yapısının bozulmasına neden olarak toprağı erozyona karşı korumasız hale getirmektedir.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise, toprağın tarımsal faaliyetler esnasında oluşan kimyasal bozulmaya karşı olan duyarlılığıdır. Öncelikle, anız yakımı, toprağın aşırı sürülmesi, özellikle yarı kurak iklimin hakim olduğu arazilerin yanlış kullanımı, topraktaki organik madde kaybını arttırır. Topraktaki organik madde miktarı; anızın sürülmesi ve yeşil gübre kullanım teknikleri ile birlikte hayvansal gübre kullanımı yoluyla arttırılmalıdır. Ayrıca, yoğun tarım faaliyetleri ile fazla ve/veya yanlış zirai ilaç kullanımı, toprak kirliliğine yol açmaktadır ve bu durum da ülkenin doğal habitat dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Düzensiz ve/veya fazla sulama, yetersiz drenaj sistemleri, yer altı sularının aşırı kullanımı ve kıyı bölgelerde tuzlu deniz suyunun kullanımından kaynaklanan topraktaki tuzluluk ve alkalinite (topraktaki sodyumun %15'den ve pH – 8,5'den fazla olması) bir diğer önemli sorundur.

Hayvancılıkla ilgili olarak da otlama alanlarının bozulmasının başlıca nedenleri özellikle yamaçlarda düzensiz otlatma (yoğun, erken, kontrolsüz vs.) ve toprağın ekilmesi teknikleridir. Aşırı otlatma, doğal bitki örtüsünün botanik yapısının bozulmasına ve otlanın veriminin azalarak erozyon oluşmasına yol açar. Yağışın yetersiz veya dağılımının düzensiz olduğu kurak ve yarı kurak alanlarda, doğal otlak alanlarının korunması için aşağıdaki tedbirler alınmalıdır:

a) Otlak yönetimi

b) Kültürel ve teknik tedbirler (gübreleme, tohum ekme, toprak ve su koruma tedbirleri (teraslama, eş yükselteli yarıklar açmak, hendek açmak, vs.), ot yolmak vs.).

Erozyon kontrolüne ilişkin planlanan faaliyetler pilot düzeyde olacaktır. Faaliyetler, zorunlu iyi tarım uygulamaları ve diğer ilgili mevzuatın gerektirdiği uygulamaların ötesine geçen, iyi belirlenmiş çevresel amaçlar çerçevesinde, kısıtlı sayıdaki bölgeyi (alanı) hedeflemektedir. Faaliyetler, deneyim kazanma amana yöneliktir ve var olan ulusal ve ilgili tedbirleri tekrarlamayacak olup ulusal ve diğer projeler için ilave deneyim sağlayacaktır.

Çevrenin korunması ve erozyon kontrolü ile ilgili mevzuat; 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu ve ÇATAK Yönetmeliğidir (Bölüm 2'ye bakınız).

Pilot proje alanları ve faaliyetlerin detayları, genel tedbir fişi 201’de açıklandığı üzere, tedbirle ilgili kapasite oluşturma işlemi tamamlandığında ve tedbirin detayları tüm hatlarıyla hazırlandığında belirlenecektir.

Ödemeler, yıllık ödemeler şeklinde olup, aşağıdaki harcamaları kapsayacaktır:

Çevre korumaya yönelik faaliyetlerinin taahhüt edilmesinden kaynaklanan ilave masraflar

Taahhüde bağlı gelir kayıpları

Gerekli olduğu durumlarda, ödemeler yapılan işlem masraflarını da kapsayabilecektir.

Bu alt tedbir altında hedeflenen faaliyetler gerekçeleri ile birlikte aşağıda verilmektedir:

- **Bütçe Kalemi 1: Erozyon Kontrolü – Ekilebilir arazinin kalıcı meraya dönüştürülmesi**

Yüksek nüfus ve nüfus hareketlerinin negatif bir sonucu olarak yanlış kullanım ortaya çıkmakta, arazi ve arazi kullanımında kısa dönem ihtiyaçlara ve çıkarlara bağlı olan baskısı ile uygunsuz ve sürdürülebilir olmayan toprak kullanımına neden olmaktadır.

Dolayısıyla dağ yamaçlarında ve eğimli alanlarda düşük profil derinliğine sahip olan toprakların, mera ya da ormanlık alan olarak kullanılması uygunken, bu bölgeler ekilebilir alan olarak kullanılmaktadır.

Söz konusu toprakların sürülmesi ile, toprak kayıplarını azaltan eşyükselteli yarıkların açılması, doğal gübreleme, mahsulün çeşitlendirilmesi ve anız yönetimi gibi tedbirlerin uygulanması halinde erozyon ortaya çıkmaktadır.

Ekilebilir arazinin kalıcı meraya dönüştürülmesi, çiftlik aktiviteleri için yararlı olmakla beraber erozyon kontrolü sağlamaktadır. Böylece tarım için kullanılan gübrelerin, zirai ilaçların neden olduğu kirlilik azaltılarak toprak yüzeyinin kaybı önlenir. Ayrıca, ekilen arazinin kalıcı meraya dönüştürülmesi biyolojik çeşitliliğin devamını ve iyileştirilmesini de sağlar.

- **Bütçe Kalemi 2: Erozyon Kontrolü – Zarar görmüş meralarda otlatma süresinin azaltılması**

Önceden yapılan aşırı otlatma nedeniyle toprağının üst kısmı ile birlikte bir kısım tohumunu, bitki örtüsünü ve biyolojik çeşitliliğini kaybetmiş meralar ve otlaklarda doğal olarak geri dönüşüm hızı düşüktür.

Yetersiz ve masraflı yem üretimi nedeniyle çiftlik hayvanlarının besin ihtiyaçları otlatmayla karşılanmaktadır. Otlatma süresi, rakım ve iklim koşullarına bağlı olarak yılda 6 aydan 10 aya kadar değişebilir. Bu görece uzun otlatma süresi zaten halihazırda zayıf olan otlakların doğal geri dönüşüm hızını daha da düşürür ki bu durum da erozyonu artırır.

Bu tip arazilerde erozyon kontrolü, otlatma süresinin azaltılmasını ve böylece çimen türlerinin biyolojik döngülerini tamamlamaları ve bitki örtüsünün iyileşmesi yoluyla sağlanır.

Bu faaliyet tek başına bir pilot proje olarak veya Bütçe Kalemi 1’e paralel olarak mera alanı eksikliği olan alanlarda uygulanabilir.

- **Bütçe Kalemi 3: Erozyon Kontrolü – Toprak yüzeyinin idaresi ve ekilebilir alanlarda geliştirilmiş rotasyon**

Türkiye’de yağış düzenli değildir ve daha çok bahar mahsullerinin toplanmış olduğu ve toprağın örtüsüz kaldığı kış aylarında görülür. Dolayısıyla eğimli alanlarda üretilen mahsullerin yüksek erozyon potansiyeli bulunmaktadır. Bu kalem altında 4 tip faaliyet öngörülmektedir:

Faaliyet 1: iki bahar mahsulü arasında esas bitkinin ekilmediği veya başarısız olduğu dönem içinde bir tarımsal araziyi kısa süre kullanma ya da ana ürünün aralarına yapılan ara ürün ekimi,

Faaliyet 2: bahar mahsullerinin kış mahsulleri ile değiştirilmesi,

Faaliyet 3: Bahar mahsullerinin % 40-50’sinin kış mahsulleri ile değiştirilmesi ve iki bahar mahsulü arasında esas bitkinin ekilmediği veya başarısız olduğu dönem içinde bir tarımsal araziyi kısa süre kullanma ya da ana ürünün aralarına yapılan ara ürün ekimi,

Faaliyet 4: Kış mahsullerinin %40’ının kış baklagilleri ya da yem ürünleri ile rotasyonu,

Bahar mahsulleri için çiftçiler faaliyet 1, 2 ve 3 kapsamında, spesifik çevresel ve üretim koşullarına bağlı olarak kendilerine uygun olan faaliyeti seçebileceklerdir.

Faaliyet 1 ve 3, kış aylarında toprağın koruyucu bitki örtüsünün kalmasını amaçlamaktadır.

Ayrıca faaliyet 1 ve 3, bahar mahsulleri için ortaya çıkabilecek muhtemel pazar ihtiyacının da karşılanmasını sağlamaktadır.

Faaliyet 4, sadece kış mahsulleri için olmakla beraber kış boyunca toprağa yeterli koruma sağlamakta ancak monokültür yetiştiricilik toprak verimliliğini azaltmaktadır. Azalmış toprak verimliliği, toprağın su tutma kapasitesini düşürmekte ve bu durum da erozyonu ve yüzeyden su akışını arttırmaktadır.

Kış baklagilleri ya da yem ürünlerinin yetiştirilmesi, bu ürünlerin atmosferik nitrojeni bağlama kapasiteleri olduğundan dolayı, toprak verimliliğini artırmaktadır.

(3) Spesifik Amaçlar

Bu alt-tedbirin amaçları:

- Erozyon kontrolünün artırılması ve tarım yapılan toprağın bozulmasının önlenmesi,
- Çiftlikte biyolojik çeşitliliğin yükseltilmesi,
- Besin azalmasından kaynaklanan yüzey ve yeraltı sularının kirliliğinin azaltılması,
- Toprak verimliliğinin artırılmasıdır.

(4) Coğrafi kapsam

Uygun İller

Uygun pilot iller, genel tedbir fişi 201’de açıklandığı üzere detaylı ve nihai tedbir fişi hazırlandığında belirlenecektir.

Pilot proje/alan seçim kriterleri:

Pilot bölgeler aşağıdaki kriterlere göre seçilecektir (detaylar nihai tedbir fişine dahil edilecektir):

- Erozyon derecesi (orta düzey, ciddi düzey, çok ciddi düzey).
- Natura 2000 alanlarına yakınlık (92/43/EC sayılı Direktif), 91/676/EEC sayılı Nitrat Direktifindeki hassas bölgeler, nehir ve göl kıyıları, Ulusal Mevzuat ile koruma altına alınan diğer sahalalar.
- Çölleşmeyle Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı'nda belirtilmiş alanlar.

(5) Faydalanıcıların tanımı

Faydalanıcılar; pilot olarak seçilen alanlarda kendi arazisi olan ve/veya arazi kira kontratı bulunan bireysel çiftçiler, tarım kooperatifleri, tarımsal işletmeler ve STK'lardır.

Tedbire başvuru gönüllülük esasına dayanır. İyi tarım uygulamalarının daha da ilerisine gidecek tedbirleri uygulamaya istekli olan ve yukarıda bahsedilen kriterleri karşılayan pilot alanlarındaki tüm uygun faydalanıcılar katılım sağlayabilir.

(6) Uygunluk Kriterleri

Faydalanıcı;

- Çiftçinin yerel veya çiftlik düzeyindeki şartlarına göre örneğin faaliyet çeşitlerini ve rotasyon programını gösteren ve tarım uzmanı tarafından hazırlanan Çevre Yönetim Planını uygulayacaktır,
- İyi tarım uygulamaları mevzuatına uyacaktır,
- İyi tarım uygulamalarının ötesine geçen faaliyetleri uygulayacaktır,
- Çevre yönetim planı ve fatura vb. belgelerin bir kopyasını içeren tarım-çevre dosyalarını tutacaktır,
- Demonstrasyon ve bilginin dağıtımını hizmetlerine yönelik olanaklar sunacaktır,
- Yetkililerin çiftlikte, yerinde kontrol ve idari kontrollerini kolaylaştıracaktır.

Bu alt tedbir altında potansiyel faydalanıcılar için gerekli olan detaylı idari şartlar, daha sonraki safhada tamamlanacak olup genel tedbir fişi 201'de açıklandığı üzere, tedbirle ilgili kapasite oluşturulduğunda ve tedbir fişinin detaylı ve nihai hali hazırlandığında belirlenecektir.

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 201

TEDBİR KODU 201: Çevre ve Kırsal Peyzaja Yönelik Faaliyetlerin Uygulanmasına Hazırlık

Alt-tedbir 2: Su kaynaklarının korunması

Taslak

(1) Yasal dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tedbir fişi 201'e bakınız.

(2) Alt-tedbir gerekçesi

Tarımsal faaliyetler için yeraltı sularının aşırı kullanılması, endüstri ve tarımın atık sular ve tarım ilaçları vasıtasıyla yol açtığı kirlilik, ekilebilir arazi elde etmek amacıyla uygun olmayan drenaj tesislerinin kurulması, sulak alanlarda sıtmanın yok edilmesi çalışmaları ve yüksek oranda suya ihtiyaç duyan ürünlerin üretilmesi için suyun uygunsuz olarak kullanılması gibi faaliyetler su kaynaklarının azalmasına neden olmaktadır. Su kaynaklarının korunması ve suyun hesaplı kullanılması için sürdürülebilir su yönetimi ile birlikte sürdürülebilir arazi yönetimi programları geliştirilmelidir. Bununla birlikte, su kaynaklarının geliştirilmesi ve hesaplı kullanımının desteklenmesi için kuvvetli yaptırımları olan etkili kanuni düzenlemelerin getirilmesi gerekmektedir.

Su kaynaklarının korunması, ancak farklı mesleki disiplinler, yöneticiler ve insanların işbirliği yapmaları ile mümkündür. Bu sebeple, eğitim ve bilinç oluşturma, kaynakların korunmasında önemli bileşenlerdir.

Su kaynaklarının korunması ile ilgili planlanan faaliyetler pilot düzeyde olacaktır. Faaliyetler, zorunlu iyi tarım uygulamaları ve diğer ilgili zorunlu mevzuatın gerektirdiği uygulamaların ötesine geçen, iyi tanımlanmış çevresel amaçlar çerçevesinde, kısıtlı sayıdaki bölgeyi (alanı) hedeflemektedir. Faaliyetler, deneyim kazanma amaçlı olup var olan ulusal ve diğer tedbirleri tekrarlamayacak olup ulusal ve diğer projeler için ilave deneyim sağlayacaktır.

Pilot proje alanları ve faaliyetlerin detayları, 2.1'de açıklandığı üzere, bu tedbir için kapasite oluşturma işlemi tamamlandığında ve tedbirin detayları tüm hatlarıyla hazırlandığında belirlenecektir.

Tarım-çevre ödemeleri, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasını desteklemek ve toplumun çevresel hizmetler konusundaki artan talebine cevap vermek amacıyla yapılmaktadır. Bu tedbir altında verilecek olan destekler, çiftçiler ve diğer arazi sahiplerini; çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, peyzaj ve onun özellikleri, toprak ve genetik çeşitlilik ile uyumlu tarımsal üretim metotları uygulamalarının başlatılması ve devam ettirilmesi hususunda teşvik etmelidir.

Tarım-çevre ödemeleri, 5 ve 7 yıl arasında bir dönem için gönüllü tarım-çevre faaliyetlerini taahhüt eden çiftçiler ve diğer arazi sahiplerine verilebilir. Bu taahhütler, gübre ve bitki koruma ürünleri kullanımı ve Program'ın 2. bölümünde belirtilen İyi Tarım Uygulamaları hakkında kanun ve diğer ulusal mevzuat tarafından oluşturulan minimum gereksinimleri karşılamalıdır. Bu kapsamda, su kaynaklarının korunması ile ilgili hükümler aynı zamanda 2872 sayılı Çevre Kanunu ve 5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu'nda belirtilmiştir.

Ödemeler, yıllık ödemeler şeklinde olup aşağıdaki harcamaları kapsayacaktır:

Çevre korumaya yönelik faaliyetlerinin taahhüt edilmesinden kaynaklanan ilave masraflar,
Taahhüde bağlı gelir kayıpları,

Gerekli olduğu durumlarda ödemeler, yapılan işlem masraflarını da kapsayabilecektir.

Bu alt-tedbir altında hedeflenen faaliyetler, gerekçeleriyle birlikte aşağıda verilmektedir:

- **Bütçe kalemi 1:** Hassas bölgelerde su kaynaklarının yönetimi

Türkiye'nin teknik ve ekonomik tüketilebilir su potansiyeli, "Çölleşmeyle Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı"ndaki verilere göre ortalama 1642 m³/yıl/insan'dır. Bu, dünya ortalamasının yaklaşık % 20'si civarındadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye nüfusu 2025 yılında 90 milyon, 2030 yılında ise 94 milyon olacaktır. Hızlı nüfus artışı su kaynaklarını tehdit etmektedir. Önemli su kaynakları tüketicilerinden bir tanesi olarak tarım, özellikle de hassas bölgelere yakın yerlerde yapıldığında, suların sürdürülebilir kullanımında önemli bir role sahip olmaktadır. Su kaynaklarının azaltılması, sonuç olarak özellikle sulu alanlardaki habitatın ve biyolojik çeşitliliğin yok olmasına neden olmaktadır. Sulamada kullanılan suyun; sulanan ürünlerin yağmurla beslenen ürünlerle değiştirilmesi yoluyla azaltılması, daha az gübre kullanılması su kaynaklarının korunmasında önemli bir pozitif etki meydana getirecektir.

İki faaliyet öngörülmektedir:

Faaliyet 1: Ulusal ve/veya AB tarafından önemli olan sulak alanlar, kirlenmiş veya az kirlenmiş, ya da kirlenmeye açık alanlar (içme suyu toplama alanları ve yoğun tarım yapılan bölgeler).

- Sulama suyunda % 36 oranında azaltma,
- Azot gübrelerinde en az % 20 oranında azaltma.

Faaliyet 2: Su kaynaklarının sınırlı olduğu ve yoğun tarım yapılan alanlar.

- Sulama suyunda % 30 oranında azaltma.

(3) Spesifik amaçlar

Bu alt-tedbirin amaçları;

- Su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının sağlanması,
- Biyolojik çeşitliliğin korunması,
- Nitrat ve fosfor kirliliğinin azaltılmasıdır.

(4) Coğrafi Kapsam

Uygun iller

Pilot proje/alan seçim kriterleri

Pilot bölgeler aşağıdaki kriterlere göre seçilecektir (detaylar nihai tedbir fişine dahil edilecektir):

- Erozyon derecesi (orta düzey, ciddi düzey, çok ciddi düzey).
- Natura 2000 alanlarına yakınlık (92/43/EC sayılı Direktif), 91/676/EEC sayılı Nitrat Direktifindeki hassas bölgeler, nehir ve göl kıyıları, Ulusal Mevzuat ile koruma altına alınan diğer sahalalar.
- Çölleşmeyle Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı'nda (NAP-D) belirtilmiş alanlar.

(5) Faydalanıcıların tanımı

Faydalanıcılar; pilot olarak seçilen alanlarda kendi arazisi olan ve/veya arazi kira kontratı bulunan bireysel çiftçiler, tarım kooperatifleri, tarımsal işletmeler ve STK'lardır.

Tedbire başvuru gönüllülük esasına dayanır. İyi tarım uygulamalarının daha da ilerisine gidecek tedbirleri uygulamaya istekli olan ve yukarıda bahsedilen kriterleri karşılayan pilot alanlarındaki tüm uygun faydalanıcılar katılım sağlayabilir.

(6) Uygunluk kriterleri

Faydalanıcı;

- Yerel veya çiftlik düzeyindeki şartlara göre çiftçinin, örneğin faaliyet seçimi vb. programını gösteren ve tarım uzmanı tarafından hazırlanan Çevre Yönetim Planını (ÇYP) uygulayacaktır,
- İyi tarım uygulamaları mevzuatına uyacaktır,
- İyi tarım uygulamalarının ötesine geçen faaliyetleri uygulayacaktır,
- Çevre yönetim planı ve fatura vb. belgelerin bir kopyasını içeren tarım-çevre dosyalarını tutacaktır,
- Demonstrasyon ve bilginin dağıtım hizmetlerine yönelik olanaklar sunacaktır,
- Yetkililerin çiftlik denetimi ve idari kontrollerini kolaylaştıracaktır.

Bu alt tedbir altında potansiyel faydalanıcılar için gerekli olan detaylı idari şartlar daha sonraki safhada tamamlanacak olup genel tedbir fişi 201' de açıklandığı üzere, tedbirle ilgili kapasite oluşturulduğunda ve tedbir fişinin detaylı ve nihai hali hazırlandığında belirlenecektir.

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 201**TEDBİR KODU 201: Çevre ve Kırsal Peyzaja Yönelik Faaliyetlerin Uygulanmasına Hazırlık****Alt -tedbir 3: Biyolojik çeşitlilik****Taslak****(1)Yasal dayanak**

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tedbir fişi 201'e bakınız.

(2)Alt-tedbir gerekçesi

Türkiye kendi doğal yapısını koruma şansına sahip olan nadir ülkelerden birisidir. Değişik jeomorfoloji, topografya ve iklime sahip olması nedeniyle, Türkiye doğal ortam bakımından zengindir. Türkiye'nin bitki örtüsü bu zengin özelliklerinin etkilerinden biri olarak tüm türler için genetik olarak çeşitli ve yabancı birçok kültür bitkisi tipine sahiptir: aynı çeşitlilik hayvanlar için de geçerlidir: Türkiye, 80.000 hayvan çeşidine sahiptir. Ayrıca Türkiye'nin bazı eşsiz türler için (kelaynak kuşları, su kaplumbağası, Akdeniz fokı, v.b.) sığınak olması,da ilginç bir özelliktir.

Türkiye sulak alanlar bakımından da zengindir. Yaklaşık 250 sulak alan vardır. Uluslararası kriterlere göre, bu 250 sulak alandan 81'i uluslararası öneme sahip olarak nitelenir.

Fakat insan faaliyetlerinin en başta tarım olmak üzere biyolojik çeşitlilik üzerine yan etkileri bulunmaktadır. Tarım arazilerinin uygun olmayan kullanımı, kimyasalların ve gübrelerin kullanımı gibi faktörler biyolojik çeşitliliği olumsuz yönde etkilemektedir. Tarımsal faaliyetler esnasında anız yakma ya da yabancı otları yakma özellikle omurgasız hayvanların neslinin tükenmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra su kapasitelerinin tarımsal arazilerin sulanması amacıyla kullanılan sulak alanlarda biyolojik fayda sağlamak amacıyla yapılan uygulamalar azalma eğilimindedir.

Dikkate alınacak diğer bir nokta kimyasal gübre ve zirai ilaçların artan kullanımının biyolojik çeşitliliği bozmasıdır. Kaybolan türleri belirlemek amacıyla detaylı bir çalışma yürütülmemesine rağmen 15 memeli, 46 kuş, 18 sürüngen, 5 kurbağa ve 50 balık türünün nesli tükenme tehdidi altında bulunmaktadır.

Toprağa sızan ve suya karışan zirai ilaçlar biyolojik çeşitliliği etkilemektedir. Nitrat ve fosfat içeren gübreler ve bazı zamanlarda tarımsal üretimi artırmak amacıyla kullanılan bitki esaslı atıklar, durgun sularda primerin (plankton ve ötrofikasyonda artış) aşırı üretimine neden olmakta, bu durum biyolojik çeşitliliğin azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Özellikle Akdeniz, Ege ve Marmara Bölgelerinde görülen bu durum hayvan sayılarında azalmaya yol açmıştır.

Türkiye'de koruma altına olan araziler, sahip oldukları kültürel, doğal ve tarihi varlıklara göre seçilmiş olup gelecek nesillere kültürel ve tarihi varlıkları aktarmak, bu alanların çevre kirliliği ve bozulmaya karşı korunmasını sağlamak amacıyla korunmaktadır.

Biyolojik çeşitlilik ile ilgili planlanan faaliyetler pilot düzeyde olacaktır. Faaliyetler, zorunlu iyi tarım uygulamaları ve diğer ilgili zorunlu mevzuatın gerektirdiği uygulamaların ötesine geçen, iyi tanımlanmış çevresel amaçlar çerçevesinde, kısıtlı sayıdaki bölgeyi (alanı) hedeflemektedir. Faaliyetler, deneysel karakterli olacak, var olan ulusal ve diğer tedbirleri tekrarlamayacak ve ulusal ve diğer projeler için ilave deneyim sağlayacaktır.

Biyolojik çeşitlilik tedbirlerinin oldukça zor olması ve uzun süreli deneyim gerektirmekte olup bu faaliyetler Program içeriğine, tedbirin yönetimi ile ilgili iç ve dış uzmanlar arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla dahil edilmiştir. Bu durum, katılım sürecinde başarılı bir biyolojik çeşitlilik koruma yaklaşımı için önemli bir ön-koşuldur.

Pilot proje alanları ve faaliyetlerin detayları, genel tedbir fişi 201’de açıklandığı üzere, tedbirle ilgili kapasite oluşturma işlemi tamamlandığında ve tedbirin detayları tüm hatlarıyla hazırlandığında belirlenecektir.

Tarım-çevre ödemeleri, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasını desteklemek ve toplumun çevresel hizmetler konusundaki artan talebine cevap vermek amacıyla yapılmaktadır. Bu tedbir altında verilecek olan destekler, çiftçiler ve diğer arazi sahiplerini, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, peyzaj ve onun özellikleri, toprak ve genetik çeşitlilik ile uyumlu tarımsal üretim metotları uygulamalarının başlatılması ve devam ettirilmesi hususunda teşvik etmelidir.

Tarım-çevre ödemeleri, 5 ve 7 yıl arasında bir dönem için gönüllü tarım-çevre faaliyetlerini taahhüt eden çiftçiler ve diğer arazi sahiplerine verilebilir. Bu taahhütler, gübre ve bitki koruma ürünleri kullanımı ve Program’ın 2. bölümünde belirtilen İyi Tarım Uygulamaları hakkında kanun ve diğer ulusal mevzuat tarafından oluşturulan minimum gereksinimleri karşılamalıdır. Bu kapsamda, biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgili hükümler 6831 sayılı Ormancılık kanunu, 4195 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 2873 sayılı Ulusal Parklar Kanunu ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nda belirtilmiştir.

Ödemeler, yıllık ödemeler şeklinde olup aşağıdaki harcamaları kapsayacaktır:

Çevre korumaya yönelik faaliyetlerinin taahhüt edilmesinden kaynaklanan ilave masraflar,
Taahhüde bağlı gelir kayıpları,

Gerekli olduğu durumlarda, ödemeler yapılan işlem masraflarını da kapsayabilecektir.

(3)Spesifik amaçlar

Bu alt-tedbirin amaçları:

- Biyolojik çeşitliliğin korunması
- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanmasıdır.

(4)Coğrafi kapsam

Uygun iller

Pilot proje/alan seçim kriterleri

Pilot bölgeler aşağıdaki kriterlere göre seçilecektir (detaylar nihai tedbir fişine dahil edilecektir):

- Biyolojik çeşitlilik doğası ve sorunları
- Korunan alanlar

- Natura 2000 alanlarına yakınlık (92/43/EC sayılı Direktif), 91/676/EEC Nitrat Direktifindeki hassas bölgeler, nehir ve göl kıyıları, Ulusal Mevzuat ile koruma altına alınan diğer sahalar.

(5)Faydalanıcıların tanımı

Faydalanıcılar; pilot olarak seçilen alanlarda kendi arazisi olan ve/veya arazi kira kontratı bulunan bireysel çiftçiler, tarım kooperatifleri, tarımsal işletmeler ve STK'lardır.

Tedbire başvuru gönüllülük esasına dayanır. İyi tarım uygulamalarının daha da ilerisine gidecek tedbirleri uygulamaya istekli olan ve yukarıda bahsedilen kriterleri karşılayan pilot alanlarındaki tüm uygun faydalanıcılar katılım sağlayabilir.

(6)Uygunluk kriterleri

Faydalanıcı;

- Yerel veya çiftlik düzeyindeki şartlara göre çiftçinin, örneğin faaliyet seçimi vb. programını gösteren ve tarım uzmanı tarafından hazırlanan Çevre Yönetim Planını (ÇYP) uygulayacaktır,
- İyi tarım uygulamaları mevzuatına uyacaktır,
- İyi tarım uygulamalarının ötesine geçen faaliyetleri uygulayacaktır,
- Çevre yönetim planı ve fatura vb. belgelerin bir kopyasını içeren tarım-çevre dosyalarını tutacaktır,
- Demonstrasyon ve bilginin dağıtımını hizmetlerine yönelik olanaklar sunacaktır,
- Yetkililerin çiftlik denetimi ve idari kontrollerini kolaylaştıracaktır.

Bu alt tedbir altında potansiyel faydalanıcılar için gerekli olan detaylı idari şartlar daha sonraki safhada tamamlanacak olup genel tedbir fişi 201' de açıklandığı üzere, tedbirle ilgili kapasite oluşturulduğunda ve tedbir fişinin detaylı ve nihai hali hazırlandığında belirlenecektir.

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 202

TEDBİR KODU 202: Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması

Taslak

Tedbir fişi/alt-tedbir fişleri tedbirin akreditasyonundan önce uyumlaştırılmak üzere hazırlanan taslaklardır.

(1) Yasal Dayanak

- 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü Madde 12 (2).
- 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon tüzüğü Madde 178
- IPARD Sektörel Anlaşmasının ilgili hükümleri

Aşağıda belirtilen bütün genel hükümler, bu tedbir kapsamında yer alan bütün alt-tedbirler için uygulanır.

(2) Gerekçe

Türkiye katılımcı yaklaşım çerçevesinde hem köy hem de il düzeyinde uluslararası finansörlerin desteği ile uyguladığı entegre programlarda tecrübe sahibidir (Bölüm 2, kısım 2.6'ya bakınız). Bu programların çoğu, yerel toplulukları kendi ihtiyaçlarını belirleme doğrultusunda hareketlendirmiş ve yönlendiriciler yetiştirmiş olsa da genel hedefleri çoğu zaman yoksulluğun giderilmesi olmuştur. Bu yüzden de söz konusu programlar, daha çok kişi başı gelirin en az olduğu illere yoğunlaşmış ve kırsal alanlar için önemli bir sorun teşkil eden büyük altyapı programlarının tamamlayıcı bileşenleri olarak uygulanmışlardır. LEADER yaklaşımının mantığı bu değildir; LEADER yaklaşımı, her tür kırsal alanı hedef alan, alan temelli bir yaklaşıma sahiptir. “Yerel Eylem Grubu” (Yerel Eylem Grubu, bir kamu-özel ortaklığıdır) tarafından hazırlanan ve uygulanan bir kırsal kalkınma stratejisi, ekonomik ve sosyal özellikler taşıyan her türlü faaliyeti (tarım, çevre, daha geniş anlamda kırsal ekonomi, yaşam kalitesi, kültürel kaynaklar), yenilikçi faaliyetlere, kırsal gruplar içerisinde ağ oluşturma ve işbirliği ile bilgi paylaşımına ve grubun kendi saptadığı önceliklere göre dağılımını yaptığı global erişime öncelik tanıyan, bütüncül ve çok sektörlü şekilde, destekler;. Türkiye’de bu tür yaklaşımın bütününün uygulanmasına yönelik bir tecrübe bulunmamaktadır (Avrupa’da bulunan Yerel Eylem Grupları (YEG) ile yapılan birkaç istisnai milletler üstü işbirliği hariç).

Sosyo-ekonomik analizlerde; geçimlik çiftçilerin ek kaynak ihtiyacı, aynı zamanda kırsal alanlarda ekonomik aktivitelerin çeşitliğinin yetersizliği ve ülkenin farklı yerlerindeki köylerin özel koşullarına uyum sağlamış küçük ölçekli faaliyetlerin geliştirilmesi ihtiyacında yerel düzeyde kapasite ve yönetim anlamında ciddi zayıflıklar tespit edilmiştir.

Avrupa’nın tecrübesi, hem orta gelir düzeyindeki alanlarda hem de daha düşük gelir düzeyindeki yörelerde finansman, ekonomik aktivitelerin çeşitlendirilmesi, küçük ölçekli faaliyetlerin geliştirilmesi konularındaki problemleri çözmekte LEADER yaklaşımının oldukça başarılı olduğunu kanıtlamıştır. Zira, yerel kalkınma stratejileri nüfus yoğunluğu düşük, ölçek ekonomileri ve önceden belirlenmiş tedbirlerin uygulanmasını temel alarak faaliyet göstermenin daha zor olduğu nüfus yoğunluğu düşük alanlarda farklı tedbirlerin uygulanabilirliği için uygun bir model sunmaktadır. Ayrıca, yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması geniş kırsal ekonomi ve nüfusa yönelik tedbirler arasında mekansal uyumu ve tamamlayıcılığı güçlendirmektedir.

Bu nedenle, IPARD Programı'nda, mevcut kısıtlı kaynakları eğitim, çalıştaylar, bilgilendirme yoluyla, yerel düzeyde kapasite ve kaynak oluşturarak yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması için hazırlık yapılması, YEG'lerin işletme giderleri ve işbirliği projeleriyle birlikte yerel kalkınma stratejileri temel alınarak seçilen YEG'lerin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

IPARD Programı kapsamında Yerel Kalkınma Stratejilerinin (YKS) uygulanması tedbiri, Eksen 3 altındaki tedbirler içeriğinde yer alan ve desteklenen faaliyetlerle sınırlı tutulmaktadır.

(2.1) LEADER yaklaşımı

LEADER yaklaşımının özelliği aşağıdaki unsurları içermektedir:

- a) Alan bazlı yerel kalkınma stratejileri;
- b) Yerel kamu-özel ortaklıkları ("Yerel Eylem Grupları" –YEG'ler);
- c) Yerel Eylem Gruplarının yerel kalkınma stratejileri konusunda karar verici güce sahip olduğu tabandan-tavana yaklaşım;
- d) Yerel kalkınma stratejilerinde çok sektörlü tasarlama ve uygulama;
- e) Yenilikçi eylemlerin uygulanması;
- f) İşbirliği projelerinin uygulanması;
- g) Yerel ortaklıklar arasında ağ oluşturma.

Yerel kalkınma stratejilerini uygulayacak resmi kamu-özel işbirliği olan *Yerel Eylem Gruplarının* kuruluş aşamasında aşağıdaki koşulları yerine getirmesi gerekir:

- Yerel Eylem Gruplarının özel bileşeni içerisinde ilgili bölgedeki yerel tabanlı sosyo-ekonomik sektörleri temsil eden ortaklar bulunmalıdır. Bu ekonomik ve sosyal ortaklar, çiftçiler, kırsal alanda yaşayan kadınlar ve gençler ve gençlik dernekleri, sivil toplum kuruluşları, yerel kültürel ve çevresel dernekler gibi sivil toplumdan temsilcileri içerir. Sivil toplumun ekonomik ve sosyal ortakları ve temsilcileri, aynı zamanda karar alma düzeyinde yerel ortaklığın %50'sini oluşturmalıdır;
- Bu ortaklar tarafından en azından yukarıdaki (a)'dan (d)'ye kadar olan ve (g)'de yer alan özelliklere dayalı entegre bir yerel kalkınma stratejisi önerilmelidir.
- Belirli bir alan için kalkınma stratejisini belirleyebildiklerini ve uygulanmasına katkıda bulunabildiklerini ortaya koymalıdır.
- Seçilen alan:
 - sürdürülebilir bir kalkınma stratejisini desteklemek üzere insan, sermaye ve ekonomik kaynaklar açısından yeterli olmalıdır.
 - Nüfus açısından bakıldığında genel kural olarak hedeflenen alanda nüfus 5.000'in üstünde olmalı ve 150.000'ini de aşmamalıdır.

(2.2) Leader yaklaşımının uygulanması için hazırlık aşamaları

Yerel kalkınma yaklaşımları, entegre özellikleri ve karar alma sürecine yerel aktörlerin de katılımının sağlanması yönünde Türkiye için oldukça faydalı olacaktır; çünkü bu yaklaşımlar, yerel kapasitenin oluşturulması, değişik kalkınma ajansları arasında diyalogun kurulması, kendine yeter bir şekilde büyüme ve yarı-zamanlı istihdam yaratma ve yerel alanların güçlendirilmesine katkı

sağlamaktadır. Ne var ki bu yaklaşım üzerine kazanılmış tecrübenin azlığı ve bu yaklaşımın anlaşılabilir olarak faaliyete geçirilmesi ve kapasitenin geliştirilmesi uzun zaman alacağından, Yerel Eylem Gruplarının faaliyete geçmelerine yönelik beceri edinme ve eğitim için bir başlangıç dönemi öngörülmektedir.

Bu sebeple, IPARD Programının **ilk uygulama dönemi** süresince yerel eylem gruplarının oluşturulması ve yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanmasına destek sağlamak üzere yetenek kazandırma, faaliyete geçirme ve yardım gibi kapasite oluşturma faaliyetlerinin Teknik Destek tedbiri kapsamında ele alınması öngörülmektedir. Yerel kalkınma stratejileri geliştirilecek bölgelerin seçilmesi ve Yerel Eylem Gruplarının kurulması 2-3 yıl gibi bir zaman alacağından kapasite oluşturma çalışmaları hemen başlatılmalı ve IPARD Programının ilk uygulama döneminde uygulanmalıdır. Böylece ilk uygulama döneminde LEADER yaklaşımının öğrenilmesi ve yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması için yeterli zaman kazanılmış olacaktır. Bu nedenle tedbir fişleri/alt-tedbir fişleri yalnızca ilgili kapasite oluşturma sürecinden sonra tedbirin akreditasyonu öncesinde güncellenmek üzere taslak olarak hazırlanmıştır.

YEG'lerin nihai seçimi, Yönetim Otoritesinin de dahil olduğu ön seçim evresinden sonra, Programın ikinci uygulama döneminde IPARD Ajansı tarafından gerçekleştirilecektir. IPARD'ın ikinci uygulama döneminde genişletilmiş kırsal alandaki hazırlık faaliyetleri sürdürülürken Eksen 3 kapsamında özellikle çeşitlendirme tedbiri altında seçilen yerel eylem grupları tarafından yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması başlatılacak ve özellikle YEG'nin işletme harcamalarını karşılanması ve işbirliği faaliyetlerinin desteklenmesi imkanı verilecektir. Bu kapsamda, YEG'lerin kırsal ekonominin çeşitlendirilmesini amaçlayan Eksen 3 altında seçilen uygun müdahale alanlarında faaliyetlerini göstermesi öngörülmektedir.

Bu bağlamda tedbirin uygulanmasına kadar kapasite oluşturma ve tedbir fişinin nihai hale getirilmeye hazırlanması için öngörülen zaman planlanması aşağıdaki tabloda verilmektedir;

Faaliyetler	Takvim
Yerel kalkınma stratejilerin hazırlığı ve Yerel eylem gruplarının oluşturulması için yetenek kazandırma, faaliyete geçirme ve yardım faaliyetlerine yönelik kapasite oluşturma faaliyetleri	IPARD'ın ilk uygulama döneminde ¹³³
Mali tabloların da dahil edildiği detaylı tedbir fişinin hazırlanması	IPARD'ın ilk uygulama döneminde
Tedbir fişinin müzakere edilmesi ve tedbirin akredite edilmesi	IPARD'ın ilk uygulama döneminde
Tedbir uygulamasının başlatılması	IPARD'ın ikinci uygulama dönemi ¹³⁴

LEADER yaklaşımının kırsal ekonominin çeşitlendirilmesini hedef alan alanlarda daha etkin olması beklenmektedir; çünkü ekonomik çeşitlendirme ile oluşturulan tarım dışı aktiviteler ile tarımsal

¹³³ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2' ye bakınız.

¹³⁴ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2' ye bakınız.

işletmeler ve geçimlik tarım üzerindeki nüfus baskısının azaltılmasına katkıda bulunulmakta, tarım sektöründe rekabet gücünün geliştirilmesi sağlanmakta ve aynı zamanda kadınlar, gen nüfus ve daha eğitimli kuşakların artan tarım dışı istihdam taleplerini karşılayabilecek daha etkin bir işgücü pazarının geliştirilmesi desteklenmektedir.

Rehberin hazırlanması ve Leader yaklaşımı uygulamalarının izlenmesi için kurumsal kapasiteyi oluşturmak üzere hazırlıkların başlatılması gerekmektedir. Bu sebeple kapasite oluşturmak üzere desteğin aşağıdaki hususlara odaklanması gerekmektedir:

- Gerekli kapasitenin oluşturulması ve entegre yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması;
- Yerel düzeyde stratejilerinin uygulanabilmesi;
- Yerel Eylem Gruplarının etkili ve etkin yürütülmesine yönelik yöntemlerin belirlenmesi;
- Türkiye'nin değişik kırsal alanlarında ve uluslararası seviyede işbirliğin geliştirilmesi.
- Yerel Eylem Gruplarına IPARD kapsamında mali sorumluluk yklenmediğinden hazırlanan yerel kalkınma stratejilerinin, ekonomik çeşitlendirme tedbiri ile yatay uygulanmasının yapılabilmesi için özel düzenlemeler gerekmektedir. Bu düzenlemeler şu konuları içermektedir: Kalkınma önceliklerine göre Yerel Eylem Gruplarına bölgelerindeki kalkınma projelerine ilişkin fikir bildirme olanağının verilmesi, seçilmiş yerel kalkınma stratejisi kapsamında projelerin önerisinin yapılması, il ya da merkezi seviyede proje değerlendirmeleri yapılırken ilgili değerlendirme komitelerine Yerel Eylem Gruplarının kurumsal katılımının sağlanması veya çeşitli kırsal kalkınma eylemleri arasında bağlantı kurulmasının kolaylaştırılması, kırsal politikaların uygulandığı yörelere grup yönlendirme faaliyetlerinin başlatılıp geliştirilmesi. Yerel Eylem Grupları teknik destek tedbirinden yararlanarak gerek Türkiye'nin farklı yörelerinde gerekse AB Yerel Eylem Grupları ile işbirliği projelerini uygulamaya başlayabilir veya Avrupa Ağı faaliyetlerine katılabilirler.

(2.3) Alt -tedbirler

Türkiye'de yerel kalkınma stratejilerinin uygulanmasının yukarıda belirtilen mantığı, bu stratejilerin hazırlanması ve uygulanmasının dört Alt-Tedbir kapsamında yapılmasının uygun olduğunu göstermektedir:

- **Alt-Tedbir 1:** Yetenek kazandırma, harekete geçirme ve yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanmasına destek

Bu Alt-Tedbir kapsamında belirli sayıda Yerel Eylem Grubunun kurulması için gereken birtakım faaliyetler gerçekleştirilecektir. Bu faaliyetler şunları içermektedir: (a) kapasite geliştirme (b) yerel aktörlere yetenek kazandırma, harekete geçirme ve yerel ihtiyaçları tartışmak amacıyla bir araya getirme girişimleri, (c) alana ilişkin teşhis üretimini destekleme (d) yasal statüsü olan ortaklıkların (YEG) kurulmasının desteklenmesi (e) yerel kalkınma stratejisinin hazırlanmasının desteklenmesi (f) ağlar ve ağ kurma faaliyetleri geliştirmenin desteklenmesi.

- **Alt-Tedbir 2:** Yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması.

Bu Alt-Tedbir kapsamında, seçilen yerel kalkınma stratejileri IPARD Programı Eksen 3 kapsamındaki "Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin eşitlendirilip Geliştirilmesi" başlıklı 302 sayılı tedbirin hedeflerine ulaşılmasına katkıda bulunacaktır. Yerel Eylem Grupları, Yerel Kalkınma Stratejisine uygun projeleri olan potansiyel faydalanıcılara bir destek belgesi niteliğinde tavsiye

mektubu yazacaklardır. Bu gruplar akreditasyon sürecinin dışında kalacak ve proje seçme sorumluluğu Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'na ait olacaktır.

– **Alt-Tedbir 3: Yerel Eylem Gruplarının faaliyet giderleri**

Yerel Eylem Gruplarının faaliyet giderleri yerel kalkınma stratejisindeki toplam kamu harcamalarının %20'si ile sınırlı olacaktır. Seçilen Yerel Eylem Grupları, faaliyetlerinin ve bunların maliyetinin detaylandırıldığı bir bütçe önerisi sunmalıdır. Nihai seçim Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'na yapılır.

– **Alt-Tedbir 4: İşbirliği projelerinin uygulanması**

İşbirliği projelerini uygulama: Bu alt tedbir kapsamında Başarılı Yerel Eylem Grupları, bir diğer Yerel Eylem Grubu veya benzer bir yaklaşımla faaliyet gösteren bir Yerel Eylem Grubu ile birlikte ülkenin farklı bir bölgesinde ya da AB Üye Ülkelerinden birinde ortak bir projeyi üstlenecektir. İşbirliği LEADER Gruplarının yerel faaliyetlerini güçlendirmede rol oynayacaktır. Aynı zamanda çözümlenemeyen bazı sorunlara çözüm bulunmasına yardımcı olacaktır. Bu Alt-Tedbir yalnızca IPARD Programının ikinci uygulama döneminde uygulanacaktır.

(2.4) Yönetim Otoritesinin Rolü

TKB, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve YEG'ler arasında temel sorumlulukların bölüşülmesi aşağıda tanımlanmaktadır.

TKB'nin sorumlulukları:

- Leader'ın uygulamasını destekleyen yasal gerekçe geliştirmek
- sıralama dahil sunulan yerel kalkınma stratejilerine dayalı YEG'ler için seçim kriterleri geliştirme
- Yerel kalkınma stratejileri ve YEG'ler için yönerge geliştirmek
- Türkiye'de Leader yaklaşımı hususunda bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerini yürütmek
- Eğitim ve öğretim faaliyetlerini kolaylaştırmak
- YEG'lerin ön seçimi için bir değerlendirme komitesi kurmak

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun Sorumlulukları:

- Onay için YEG'lerin başvurabileceği öneriler için teklif çağrılarında bulunmak
- Değerlendirme Komitesinin ön seçimini temel alarak YEG'lerin nihai seçimini yapma ve bilinen ve objektif kriterlere dayalı yerel kalkınma stratejilerini onaylamak
- Onaylanan stratejiler için bütçe tahsisi yapmak
- Yerel kalkınma stratejisi kapsamındaki bireysel projeler için YEG'lerden önerilen başvuruların uygunluk değerlendirmesini ve onayını yapmak.
- Kontrol fonksiyonu (idari ve yerinde kontrol)
- Kontrol edilip onaylanan ödeme talepleri temel alınarak nihai faydalanıcılara ödemeler
- Bir YEG kurmak ve YEG için statü geliştirmek
- Bir yerel kalkınma stratejisi geliştirmek

- Yerel kalkınma stratejisi kapsamında proje başvuruları ve olanaklar hakkında tanıtım yapmak ve bilgilendirmek
- Özellikle yerel kalkınma stratejisi, Eksen 3 ve bu programın çeşitlendirme tedbiri kapsamında finanse edilecek projeler hakkında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'na tavsiye mektubu düzenlemek
- İş planlarının hazırlanması, başvurular, muhasebe, v.b. için çalıştay oturumları ve eğitimler düzenlemek
- Yardım için nasıl başvurulacağı hakkında potansiyel adaylara tavsiyede bulunmak
- YEG'nin faaliyetlerini (muhasebe, durum raporları, v.b.) yönetmek

YEG'ler için kriterler

Seçilen YEG'ler her halükarda, yaşayabilir bir kalkınma stratejisini desteklemek üzere insan kaynakları, mali ve ekonomik kaynaklar bakımından yeterince uyumlu ve kritik kütleli bölgeleri kapsamalıdır. Yönetim Otoritesi tarafından tespit edilecek Leader yönergelerine dayanarak Türkiye bu program kapsamında desteklenecek belirli sayıda YEG önerecektir.

- Bir YEG kuruluşlar için geçerli bir mevzuata dayanan resmi kayıtlı bir kuruluş olacaktır.
- YEG'nin karar alma yönetim organı kırsal nüfusun farklı gruplarının menfaatini temsil edecektir. Başka bir deyişle YEG yönetim organının en az %50'si, minimum %10'u şirket temsilcileri ve minimum %10'u yerel makamların temsilcileri olmak üzere kırsal topluluklar, diğer sosyal, ekonomik ortaklar ve kuruluşları temsil eden üyelerden oluşacaktır.
- YEG'lerin yönetim organı minimum % 30'u kadın olacak şekilde hem erkek hem de kadınların yönetim organında temsil edilmelerini temin ederek ve yaş çeşitliliğini (en az bir üye 25 yaşın altında olmalı) sağlayarak temsil edilmelidir.
- YEG'ler ,Yönetim Otoritesi tarafından geliştirilen yönergelere dayalı bir entegre yerel kalkınma stratejisini tanımlayıp önerebilmelidir.
- YEG'ler bir yerel kalkınma stratejisini uygulayabilecek ve kamu fonlarını yönetebilecektir.

Yerel kalkınma stratejisinin içeriği

Bir yerel kalkınma stratejisinde aşağıdaki bileşenler bulunmalıdır:

- Yerel kalkınma stratejilerinin IPARD Programı'nın genel amaçları içinde uygulanması gerekir
- Yerel kalkınma stratejisi, temel alınan alan içindeki ekonomik, sosyal ve çevre sorunlarını ele almalıdır. Söz konusu alanın güçlü yönleri, zayıflıkları ve potansiyellerini ve IPARD Programı çerçevesinde Leader'in uygulanmasına yönelik spesifik amaçları temel almalıdır
- Somut hedefleri içermelidir
- Beklenen eylemlerin/tedbirlerin bir tanımını içermelidir
- Diğer ilgili stratejiler, ulusal/bölgesel politikalarla uyumlu olmalıdır
- Yerel yurttaşların, yerel makamların, STK'ların yerel kalkınma stratejisini uygulamaya nasıl katıldıklarını ve katılacaklarını açıklayan bir bölümü içermelidir

- Faaliyetlerin uygulanması için bir mali tablo ve zaman çizelgesini içermelidir
- Yerel kalkınma stratejisi ve önceliklerine göre bireysel projelerin değerlendirilmesini sağlayacak prosedürleri içermelidir.

YEG'leri seçme ve onaylama stratejileri prosedürü

- Aşağıda çerçevesi çizilen prosedür, Yönetim Otoritesi'nin yukarıdaki "sorumlulukların bölüştürülmesi" kapsamında belirtilen hazırlık görevlerini yerine getirmesinden sonra uygulanacaktır. YEG'lerin tüm kırsal alanlar için açık teklif çağrısına dayalı olarak Değerlendirme Komitesi tarafından ön seçimi yapılacaktır. Bu teklif çağrıları, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından düzenlenecektir.
- Yerel kalkınma stratejilerinin IPARD Programının amaçlarını yerine getirmesini temin ederek yerel kalkınma stratejilerinin nitelik ve uygunluğunun sağlanması önemli görülmektedir. Bu nedenle sunulan stratejilerinden en iyisini seçmek için bir seçim sistemi uygulanacaktır. Uygulanacak seçim sisteminde 'ilk gelen önceliklidir' durumundan kaçınılmalıdır. Sistem Leader yaklaşımı için yönergenin bir parçası olarak Yönetim Otoritesi tarafından daha sonra geliştirilecektir.
- Sunulan başvurulara ve Yönetim Otoritesince düzenlenecek yerel kalkınma stratejilerinin değerlendirilmesi kriterlerine dayalı olarak, YEG'lerin ön seçimi bağımsız kırsal aktörlerin yanında TKB/Yönetim Otoritesi, Çevre ve Orman Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve ilgili diğer kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir Değerlendirme Komitesi tarafından yapılacaktır. Değerlendirme Komitesi seçim/onay için Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'na ön seçimi yapılan YEG'nin listesini sunacaktır. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun rolü onay usulüne göre uygunluk denetimiyle sınırlı olacaktır.
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Değerlendirme komitesi tarafından yapılan ön seçime göre bu tedbir kapsamında fonları kullanacak YEG'i seçecektir. Karar, IPARD İzleme Komitesine sunulacaktır.
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, seçilen YEG'ler ile bir mutabakat zaptı tutacak ve seçilen/onaylanan YEG'lerin kaydını tutacaktır.

(3) Amaçlar

(3.1) Genel amaçlar

- Yerel toplulukların kırsal kalkınma sürecine katılımlarının sağlanması ve kırsal alanlarda uzun vadede sürdürülebilir kalkınmaya temel hazırlamak amacıyla aşağıdan yukarıya girişim uygulamaları için yerel düzeyde etkin ortaklıklar kurulması suretiyle kapasitelerinin geliştirilmesi.
- Sivil toplum ortakları ve temsilcilerinden meydana gelen özel ve kamu yerel grupları tarafından tasarlanacak yenilikçi, yerele dayanan, aşağıdan yukarıya kalkınma stratejileri uygulayarak kırsal alanlarda kalkınmanın teşvik edilmesi.
- Ekonomik faaliyetleri çeşitlendirme, yerel ürünlerin rekabet gücünün artırılması ve toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak yüksek kalitede hizmetlerin geliştirilerek uzun dönemli istihdam olanakları yaratılması ve kırsal toplumlarda gelir seviyesinin artırılması.
- Yapararak öğrenme, belirli ihtiyaçları karşılama ve iyi uygulamalar konusunda bilinçli olma amaçlarıyla kırsal alanlarda ortak projelerin teşvik edilmesi.

(3.2) Spesifik amaçlar

- İlgili Tedbirleri kırsal alanın tümünde etkin bir şekilde yürütülebilmek için yeterli kaynak ve uzmanlığın sağlanarak Yerel Eylem Gruplarının kapasitelerinin artırılması;
- Yerel kalkınma stratejisinin uygulanması da dahil tüm Yerel Eylem Grup faaliyetlerinin desteklenmesi için tüm kaynakların--insan, teknik ve malî--sağlanması;
- Yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve yerel gereksinimlerin belirlenmesi esnasında tam anlamıyla katılım ve katkı sağlamak amacıyla LEADER yaklaşımıyla kırsal alanda yaşayan topluluklarda bilinç, anlayış ve motivasyon yaratma;
- Yerel kalkınma stratejilerinin uygulanmasına daha aktif olarak katılabilmeleri için kırsal alanda yaşayan toplumun bilinç ve becerilerinin artırılması;
- Yerel kalkınma stratejilerinin hazırlık sürecinin kolaylaştırılması;
- Yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanmasına yerel nüfusun katılımının teşvik edilmesi;
- İşbirliği ve en iyi uygulamaların teşvik edilmesi;
- Yenilikçi, entegre ve sürdürülebilir uygulamaların teşvik edilmesi.

(3.3) Bu Programın Eksen 3 ve çeşitlendirme tedbiri kapsamında kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanması için öncelikli sektörler:

- Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi
- Yerel el sanatları ve mikro işletmeler
- Kırsal turizm
- Kültür balıkçılığı

Bu tedbirle bağlantılı olan IPARD amaç hiyerarşisi aşağıdaki gibidir:

IPARD Genel Amacı: MIPD amaçlarını karşılarken aynı zamanda, UKKS'de yer alan amaç, öncelik ve ilkelerin de göz önünde bulundurulması

IPARD Özel Amacı - Eksen 2: Tarım-çevre ve LEADER tedbirlerinin uygulanması için hazırlık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi

- Tarım-çevre tedbirleri için hazırlık faaliyetlerinin uygulanması
- LEADER yaklaşımının öğrenilmesi ve uygulanması suretiyle yerel kapasitenin ve yerel kalkınma stratejilerinin oluşturulması

Tedbir amaçları:

- LEADER yaklaşımının aşağıdaki unsurları harekete geçirmek amacıyla uygulamaya alınması:
 - Yerel düzeyde katılımcı bir yaklaşımla kırsal kalkınmaya yönelik yerel kalkınma stratejileri kapasitesinin oluşturulması .
 - Kırsal alanlarda uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaya yönelik temel oluşturmak amacıyla, yerel gereksinimlere ve algılanan imkanlara uyarlanmış, aşağıdan yukarıya bütüncül ve yenilikçi faaliyetler tasarlayabilen aktif yerel kamu ve özel yerel ortaklıkların kurulmasının desteklenmesi.
 - Yeni istihdam olanaklarının yaratılması, mevcut istihdam olanaklarının konsolide edilmesi ve gelir seviyesinin artırılması amacıyla ekonomik aktivitelerin çeşitlendirilmesinin, yerel ürünlerin rekabet gücünün artırılmasının ve kırsal toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak yüksek kalitede

hizmetlerin geliştirilmesinin desteklenmesi.

- Yaparak öğrenme, yerel ihtiyaçları karşılama ve en iyi uygulamalar konusunda bilinç kazanmak amacıyla kırsal alanlar arasında işbirliği ile ortak projelerin teşvik edilmesi.

(4) Programdaki diğer IPARD tedbirleri ile bağlantı

LEADER Gruplarının kurulması, yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve işbirliği kurulmasına yönelik hazırlık faaliyetlerinin ana bağlantısı, yerel ekonominin diğer tüm aktörlerinin yanı sıra küçük geçimlik tarım işletmelerine özellikle önem vererek kırsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesini hedefleyen **Eksen 3** ile olacaktır. Tarım sektörüne ve tarım dışı sektörlerle ilişkin olarak çiftlik ve çiftlik dışı faaliyetlere verilen destek, aynı zamanda **Eksen 1** kapsamındaki düzenlemeler ile organik tarım destek faaliyetlerinin geliştirilmesi, peynir ve benzeri kaliteli ürünlerin gıda zincirinin geliştirilmesine ve yerel ürünlerin işleme ve pazarlanmasına destek verilmesi alanındaki düzenlemeleri bile tamamlayabilmektedir.

Yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve yetenek kazandırma, harekete geçirme faaliyetleri IPARD Programı bünyesindeki çeşitlendirme tedbiriyle (tedbir 302) yakından ilgilidir. Geçmiş deneyimlerde LEADER, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik bireysel faaliyetleri birbirine bağlamak için sıklıkla kullanılmıştır. Bu nedenle LEADER yaklaşımının muhtemelen en büyük katkısı kırsal kalkınmaya yönelik daha etkili ve etkin kamu düzenlemesi için yapacağı gerçeği, Leader ve çeşitlendirme tedbiri arasındaki özel ilişkiyi doğrular. Bu bağlantılar konusunda, tedbirin gerekçesinde; “Leader yaklaşımı, çeşitlendirme tedbirlerinde birbirinden ayrılan farklı kırsal kalkınma faaliyetleri arasında bağlantı kurar” şeklinde; amaçlarda; “Leader yaklaşımı, yerel düzeyde çeşitlendirme olasılıklarının belirlenmesine ilişkin kapasiteyi artıran becerileri geliştirir” şeklinde; faydalanıcılarda, “çeşitlendirme tedbirinde olduğu gibi yalnızca çiftlik sektörünün yerine bütün kırsal nüfusa ve farklı sektörlerdeki menfaat gruplarına hitap ederek”; uygun alanlarda ise “aynı illerde uygulanması” şeklinde görülmektedir.

Leader yaklaşımı kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanmasına ilişkin düzenlemeler ilk ve ikinci eksenlerdeki diğer IPARD tedbirleriyle de dolaylı olarak ilişkilendirilir. Kapasite geliştirme ve harekete geçirme faaliyetleri çiftçiler ve ailelerini, çevre hazırlık faaliyetlerini ve bu bağlamda özellikle tarım işletmelerine yatırımlar tedbirinde ve kırsal bölge ve çevreyi iyileştirecek faaliyetlere yönelik olarak eksenlerdeki faaliyetlerin uygulamasını iyileştirmeyi içerir.

(5) Yardım miktarı

Kamu harcaması, uygun harcamanın %100’ü olacaktır. Topluluk katkısı uygun harcamanın %80 tavanını aşmayacaktır.

(6) Uyum ve tutarlılık

Bu tedbir kapsamında desteklenen işlemler diğer IPA bileşenlerince desteklenmez.

(7) Finansman

Tebdir 202. Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması
(Leader yaklaşımı)

Yıl	Toplam uygun masraf	Kamu harcaması					
		Toplam		AB katkısı		Ulusal katkı	
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	6=5/3	7	8=7/3
2007	0	0		0		0	
2008	0	0		0		0	
2009	0	0		0		0	
2010	6.565.000	6.565.000	100%	5.252.000	80%	1.313.000	20%
2011	8.625.000	8.625.000	100%	6.900.000	80%	1.725.000	20%
2012	9.894.500	9.894.500	100%	7.915.600	80%	1.978.900	20%
2013	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Toplam 2007-12	25.084.500	25.084.500	100%	20.067.600	80%	5.016.900	20%

Avro olarak değerler

Yetenek kazandırma, harekete geçirme ve yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler tebdır akredite edilmediği müddetçe Teknik Destek tedbirinden finanse edilecektir.

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 202

TEDBİR KODU 202: Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması

Alt-tebdır 1: Yetenek kazandırma, harekete geçirme ve yerel kalkınma stratejilerinin
hazırlanması

Taslak

(1) Yasal Dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tebdır fişi 202'ye bakınız.

(2) Alt-tebdır gerekçesi

Türkiye LEADER konusunda tecrübe sahibi değildir. Başka bağlamlardaki deneyimler başarılı yerel kalkınma stratejilerinin oluşturulmasında aşağıdaki adımların izlenmesi gerekliliğini göstermiştir:

Kapasite oluşturma: Kapasite oluşturma ortaklaşa bir yöntem olup farklı kırsal paydaşlar, yaklaşım ve uygulanma biçimi hakkında bilinçlenip bunu yayabilir, buna katılabilir ve bu yenilikçi yaklaşımdan faydalanabilir. Yerel aktörler bu hususta bilgi, teknik ayrıntı, eğitim ve harekete geçme yetenekleri edinmek zorundadır. Ayrıca yerel aktörlerin ilgilerini yerel kırsal kalkınma stratejisi ve ilgili projelerin hazırlanmasına çeker.

Harekete geçirme, yerel aktörleri bir araya getirme: İkinci adım ortaya fikirler atılması ve yerel aktörlerin bölgelerinin ihtiyaçlarını yeterli bir bilgi temeline dayanarak birlikte tartışabilmesi için doğrudan ilgili kilit aktörlerin bir araya getirilmesi amacıyla yerel bölgelerde toplantı ve seminerler düzenlenmesinden oluşur. Yerel aktörlerin bir araya getirilmesinde kullanılacak pek çok yöntem bulunmaktadır. Seminer ve çalıştaylar, kamuya açık toplantılar, medya ve telekomünikasyon ve fuar ile sergiler yerel aktörlerin bir araya gelip ortak ilgi konularını tartışmak ve bölgeye yönelik farklı fikir ve projeler hakkında bilinçlenmek açısından en yaygın araçlardır.

Bölgesel teşhisler: Herhangi bir kırsal alana ilişkin ayrıntılı analizlerin yapılması önemlidir. Bu aşama aslında “yöresel sermayenin” belirlenmesine odaklanır ve bu “işlem” yörenin varlıklarının (insanlar, faaliyetler, doğa, miras, bilgi düzeyi), bir envanter biçiminde değil de, gelişmeye açık kendine özgü nitelikleri göz önünde tutularak yapılır. Bu özelliklerin analizi ve kilit noktaları güçlü yanların, fırsatların, zayıf yönlerin ve tehditlerin belirlenmesini sağlamalı ve söz konusu kırsal alana özgü muhtemel yerel kalkınma stratejisinin temelini oluşturmalıdır. Alan-temelli bir analiz aynı zamanda tüm yerel aktörlerin bölgenin orta ve uzun vadeli görünümünün ne olacağına odaklanmalarını da sağlar. Bu analizlerde uzman bilgisi değerli olsa da, yerel aktörlerin geleceğe ilişkin öngörülerinin karşı karşıya gelmesi, yörenin önceliklerinin açıkça tartışılabilmesi ve üst düzey bir uzlaşmaya varılması önemlidir.

Mevcut faaliyet ve girişimlerin belirlenmesi: LEADER sürecinde bölgesel analizlere ilişkin olarak önemli bir adım da yerel aktörlerin kendi alanlarında planlanan ya da uygulanan kırsal kalkınma Tedbirlerini gözden geçirmeleridir. Hangi faaliyetlerin mevcut olduğunun tespiti bunların geliştirilmesine, yeni faaliyetlerin belirlenmesine veya farklı politika alanları arasında bağlantılar oluşturulmasına ilişkin karar alınmasına esas oluşturacaktır. Bu aynı zamanda mükerrerliği de önleyecektir.

Yerel kalkınma stratejisinin hazırlanması (bölgesel analize dayalı): Yerel kalkınma yaklaşımının, yerel kalkınma stratejisi belgesinde resmi hale getirilmesidir. Bu işlem hedeflerin oluşturulması, stratejik önceliklerin belirlenmesi ve faaliyetlerin öncelik sırasına dizilmesini içerir.

Ortaklık kurulması: Harekete geçme ve analiz aşamalarında, aşağıdan yukarıya yaklaşım yörenin önemli konu ve sorunlarına ilişkin bilinç (bilgilendirme yoluyla) ve sorumluluk yaratır. Bu aşama tüm toplumu ve sürece öncülük eden etkin grupları hedef alır. Yerel stratejinin planlama aşamasında (mali desteğin aranacağı öncelikli konu ve projelerin belirlenmesi gibi), aşağıdan yukarıya yaklaşım, değişik ilgi Gruplarının katılımını gerektirecektir (geçici çalışma Gruplarının kurulması gibi). Yerel aktörlerin bir araya getirilmesi ve yöresel analizlerin sonuçları, kamu-özel işbirliğine dahil edilmesi gereken kilit aktörlerin belirlenmesini kolaylaştıracaktır. Bu süreç, bir Yerel Eylem Grubunun (YEG) kurulması ile sonuçlanmalıdır.

Yerel düzeyde bu adımların atılmasının, yerel aktörlerin gereksinimleriyle uyumlu bir yerel kalkınma stratejisinin hazırlanması için ihtiyaç duyulan yeterlilik ve becerilerin oluşumunu sağlaması, paylaşılan hedef ve öncelikler ile yerel stratejiye ortaklaşa sahip çıkma duygusu yaratması beklenmektedir. Bu durum planlanan faaliyetlerin tutarlılık ve başarı şansını önemli ölçüde artırmaktadır.

Yerel kalkınma stratejileri, açık ihale usulü ile Programın ikinci uygulama döneminde¹³⁵ seçilecek ve onaylanacaktır. İkinci yerel kalkınma stratejileri grubu da 2011 yılında seçilip 2012 yılına kadar onaylanacaktır.

(3) Spesifik amaçlar

- Yerel düzeyde kırsal kalkınma sürecine katılım kapasitesi geliştirilmesi, sivil toplumu, ekonomik ve sosyal aktörleri güçlendirerek kırsal alanların uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmasına beceri tabanlı katkıda bulunulması.
- Etkin yerel kamu-özel ile, LEADER uygulamasının özel niteliklerini kullanmak ve böylece kırsal kalkınma politikası faaliyetlerinin etkililik ve etkinliğini geliştirmek suretiyle uyumlu yerel kalkınma stratejileri oluşturmak.

(4) Coğrafi kapsam

Uygun iller

Bu tedbir, “Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi” tedbiri çerçevesinde desteklenmek üzere seçilen alanlarda uygulanacaktır.

Yerleşim nüfusunun yanı sıra, OECD tanımını dikkate alarak Bölüm 3’ün 3.2.2 ve 3.2.3. kısımlarında tanımlanan illerin kırsal alanları da destek için elverişlidir.

(5) YEG’lerin gösterge niteliğinde sayısı

Alan-bazlı yaklaşıma aykırı olacağından tüm iller için faaliyet göstermemesine rağmen hedef olarak il itibarıyla gösterge niteliğinde en az bir YEG olmalıdır. Hedeflenen minimum YEG sayısı, ilk il grubundaki çeşitlendirme tedbiriyle uyumlu olacak ve daha sonra belirlenecektir.

¹³⁵ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2’ ye bakınız.

(6) Faydalanıcı

Destek, aşağıda belirtilen faydalanıcılara verilecektir:

- Yerel eylem gruplarınca bir yerel kalkınma stratejisinin geliştirilmesi için yetenek kazandırma, harekete geçirme faaliyetleri ve yardıma ilişkin uygun faaliyetlerin finansmanı için Yönetim Otoritesi.
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından onaylanan YEG'ler.

(7) Uygun eylemler

Uygun faaliyetler, yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ile yetenek kazandırma, harekete geçirmeyi ele almalıdır:

LEADER yaklaşımını açıklayan tanıtım ve bilgilendirme toplantı ve seminerleri;

Nüfusun yerel kalkınma sürecine aktif olarak katılımını özendirmek amaçlı çalıştaylar ve bilgilendirme etkinlikleri;

Yerel kalkınma stratejisinin hazırlanması süreçlerine katılan personel ve ekibin eğitilmesi ve bu ekibe beceri kazandırma ;

Bölgede yaşayan veya çalışan yerel toplumun önde gelenlerinin eğitimi;

Yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması için gerekli diğer eğitimlerin verilmesi;

Yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve tanıtımı için gerekli bilgi malzemesinin geliştirilmesi ve yayınlanıp dağıtılması (internet siteleri ve broşürler dahil);

Yerel kalkınma stratejilerinin sunumu için başvuruların hazırlanması;

Söz konusu kırsal alanla ilgili çalışmalar: yerel kalkınma stratejisi hazırlanması için bölgesel, sosyo-ekonomik tahliller ve benzeri;

Yerel Eylem Gruplarının ulusal ve Avrupa Birliği yasal statüsünde yasal bir yapıya kavuşturulmasına yönelik çalışmalar;

Tanıtıcı etkinlikler;

Liderlerin, kırsal alandaki önemli kişilerin eğitimi;

Bir ağın kurulması.

Yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve yetenek kazandırma, harekete geçirmeye ilişkin kapasite geliştirme, tedbir akredite edilmediği müddetçe, Teknik Destek tedbirinden finanse edilecektir.

(8) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	IPARD Hedefi Faz I+II
Çıktı	Gerçekleştirilen yetenek kazandırma ve harekete geçirme eylemlerinin sayısı	5.000
Sonuç	Hazırlanan yerel kalkınma stratejilerinin sayısı	32
	Başarılı şekilde eğitilen kişi sayısı	20.000

Tedbir 202 Alt tedbir 1:yerel kalkınma stratejileri

<i>Etki</i>	Net katma değer artışı	%5
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı	100

Tedbir Teknik Fiş No 202

TEDBİR KODU 202: Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması

Alt-tedbir 2: Yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması
Taslak

(1) Yasal dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tedbir fişi 202'ye bakınız.

(2) Alt-tedbir gerekçesi

Seçilen yerel kalkınma stratejileri ve bunları hazırlayan yerel kalkınma grupları, “Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi” tedbiri ve bunun alt-tedbirleri kapsamında LEADER yöntemini uygulamak için destek almak için uygun olabilirler. Bu şekilde LEADER yönteminin yararları, Eksen 3'ün birbirinden ayrı Alt-Tedbirlerinin etkililiğini arttırmak için uygulanabilir; Bu da, alt-tedbirler arasında bağlar kurarak ve etkileşim yaratarak veya IPARD Tedbirlerinin daha iyi duyurulup anlaşılmasını için yetenek kazandırma, harekete geçirme hizmetleri sağlayarak gerçekleştirilebilir .

Geçmişteki LEADER programlarında edinilen deneyimler, Yerel Kalkınma Stratejilerinin bir dizi kırsal ekonomi Tedbirinin uygulanması için uygun bir model oluşturduğunu göstermiştir. Böyle bir mekanizma, bölgesel uyumu güçlendirmekte ve yoğunlaştırılmış bir programlama etkisi sağlamaktadır.

Ayrıca, aşağıdakiler eksen 3'ün amaçlarına katkı sağlamaya ilişkin yerel ihtiyaçlar ve taleplerin dikkate alınmasını sağlamalıdır:

- Yerel Eylem Gruplarına, yerel kalkınma önceliklerine göre kendi yöreleri için en uygun projeler hakkında görüş bildirme hakkı tanınması;
- Yerel Eylem Grupları temsilcilerinin değerlendirme sürecinde il veya merkez düzeyinde proje teklifi değerlendirme komisyonlarına kurumsal olarak katılımı;
- Kırsal kalkınmanın farklı faaliyetleri arasındaki bağlantı ve görevdeşliğin ortak ve toplu projelerle kolaylaştırılması;
- Kırsal politikaların uygulandığı yerlerde Tedbirlere ulaşımın kolaylaştırılmasına ilişkin harekete geçirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi.

(3) Spesifik amaçlar

- Yerel kırsal kalkınma stratejilerini uygulamak
- Yerel düzeyde uygulama kapasitesinin geliştirilmesi
- Uygulama süreçlerinin etkililik ve etkinliğinin artırılması.

(4) Coğrafi kapsam

Uygun iller

Bu Tedbir, “Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilip Geliştirilmesi” tedbiri çerçevesinde desteklenmek üzere uygun bulunan alanlarda uygulanacaktır.

Yerleşim nüfusunun yanı sıra, OECD tanımını dikkate alarak Bölüm 3, 3.2.2 ve 3.2.3. kısımlarında tanımlanan illerin kırsal alanları da destek için elverişlidir.

(5) YEG’lerin gösterge niteliğinde sayısı

Alan-bazlı yaklaşıma aykırı olacağından tüm iller için faaliyet göstermemesine rağmen hedef olarak il itibarıyla gösterge niteliğinde en az bir YEG olmalıdır. Hedeflenen minimum YEG sayısı, ilk il grubundaki çeşitlendirme tedbiriyle uyumlu olacak ve daha sonra belirlenecektir.

(6) Faydalanıcı

Destek aşağıda belirtilen faydalanıcılara verilecektir:

- Yerel kalkınma faaliyetlerinin uygulanması, “Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi” Tedbiri ve alt tedbirleri kapsamında teslim edilecek projeler ile yapılacağı için faydalanıcılar, YEG yöresinde bu tedbir için uygun olan gerçek ve tüzel kişiler olacaktır.

(7) Uygun eylemler

- Öncelik eksen 3 altında tedbir no 302 ve alt-tedbirleri ile uyumlu projeler.

(8) Çeşitlendirme kapsamındaki sıralama kriterleri uygulanır.

(9) Yönetim

YEG’ler tarafından hazırlanan ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından onaylanan yerel kalkınma stratejileri, yapılacak yerel faaliyetlerin çerçevesini oluşturur. Bireysel projelerin içeriği yerel başvuru sahiplerince tanımlanacak ve yerel kalkınma stratejisiyle uyumlu olacaktır. Bu, YEG’den gelen bir yerel öneriyi içeren idari bir usulü gerektirir. Bu sebeple, Leader için idari usul aşağıdaki gibi olacaktır:

1. Yerel projenin başvuru sahib, başvurusunu Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’na teslim edecektir. Başvurusunun bir parçası olarak, başvuru sahibi projenin sıralaması dahil yerel kalkınma stratejisiyle projenin uyumlu olduğunu belirten YEG’den bir tavsiye mektubunu da dahil edecektir.
2. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu başvuruya onay-ya da ret cevabı vermeden önce başvurunun uygunluk değerlendirmesini yapacaktır.
3. Onay ya da ret yazısı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından faydalanıcıya sunulacaktır.
4. Proje uygulaması başlayacaktır.
5. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, devam etmekte olan proje ve stratejinin programlı ve rastgele yerinde denetimini üstlenecektir.
6. Ödeme talepleri Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’na sunulacaktır

7. Proje sonuçlandırılacaktır.

(10) Finansman

IPARD Programı İkinci uygulama dönemi süresince Tedbir 302 ve alt-tedbirleri kapsamında finansmanı yapılacaktır.

(11) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeler

Gösterge tipi	Gösterge	IPARD Hedef Faz 1+II
Çıktı	Desteklenen YEG sayısı	37-74
	YEG alanlarının toplam büyüklüğü (km ² halinde)	250.000 Km ²
Sonuç	Yaratılan brüt iş sayısı	1.000
	Leader yaklaşımı kullanılan IPARD projesi sayısı	1.600
Etki	Net katma değer artışı	%15
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı	350

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 202

TEDBİR KODU 202: Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması

Alt-tebdir 3: Yerel Eylem Gruplarının Faaliyet Giderleri

Taslak

(1) Yasal dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tebdir fişi 202'ye bakınız.

(2) Alt-tebdir gerekçesi

YEG'lerin uygulama hizmetlerinin sağlanmasına yönelik araçları sağlamaktadır.

(3) Spesifik amaçlar

- Yerel Eylem Gruplarının, LEADER yaklaşımı hizmetleri vermelerini sağlamak ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi hedeflerinin yerine getirilmesine katkıda bulunmak (Eksen 3)

(4) Coğrafi kapsam**Uygun iller**

Bu Tebdir “Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi” Tebdiri çerçevesinde desteklenmek üzere seçilen alanlarda uygulanacaktır.

Yerleşim nüfusunun yanı sıra, OECD tanımını dikkate alarak Bölüm 3, 3.2.2 ve 3.2.3. kısımlarında tanımlanan illerin kırsal alanları da destek için elverişlidir.

(5) YEG'lerin gösterge niteliğinde sayısı

Alan-bazlı yaklaşıma aykırı olacağından tüm iller için faaliyet göstermemesine rağmen hedef olarak il itibarıyla gösterge niteliğinde en az bir YEG olmalıdır. Hedeflenen minimum YEG sayısı, ilk il grubundaki çeşitlendirme tebdiriyle (tebdir 302) uyumlu olacak ve daha sonra belirlenecektir.

(6) Faydalanıcı

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından yerel kalkınma stratejisi onaylanan kurulmuş YEG'ler.

(7) Uygun harcamalar

Bu alt tebdir kapsamındaki uygun harcamalar:

Yerel Eylem Grubu yöneticisinin, muhasebecisinin ve/veya kalkınma ajansının ve diğer YEG çalışanlarının (yönetici, muhasebeci, v.b.) maaş ve diğer ödemelerinin ortak finansmanı;

Stratejinin uygulanmasına yönelik uzmanlık ve hizmet alım masrafları;

Yerel Eylem Grubu faaliyetlerinin uygulanması için gerekli donanım kira ve satın alma giderleri;

Yerel Eylem Grup toplantılarının hazırlık masrafları;

İdari masraflar;

Yerel Eylem Gruplarının üyeleri, kırsal alandaki önemli kişilerin eğitimi dahil YEG'lerin personelinin eğitimi ve beceri edinmeleri için yapılan harcamalar;

Alan ve yerel kalkınma stratejisine, teşvik ve tanıtım faaliyetlerine ilişkin bilgilendirme için yapılan masraflar;

Yukarıdakilere ilişkin pazarlama çalışmaları, sergiler, sosyal aktiviteler, çalıştaylar, saha çalışmaları için masraflar.

(8) Finansman

IPARD Programı ikinci uygulama dönemi kapsamında finansmanı sağlanacaktır.

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeler

Gösterge türü	Gösterge	IPARD Hedefi Faz I+II
<i>Çıktı</i>	Faaliyet giderleri desteklenen Yerel Eylem Grubu sayısı	13-32
	Yaratılan brüt iş olanağı sayısı	500
<i>Sonuç</i>	Başarıyla eğitilen kişi sayısı	20,000
	Net katma değer artışı	15%
<i>Etki</i>	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı	350

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 202**TEDBİR KODU 202 : Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması****Alt-tedbir 4: İşbirliği projelerinin uygulanması****Taslak****(1) Yasal dayanak**

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tedbir fişi 202'ye bakınız.

(2) Alt-tedbir gerekçesi

İşbirliği, LEADER Gruplarının yerel aktivitelerinin arttırılmasına yardımcı olabilir. Kırsal kalkınma faaliyetleri için teknik bilgi ve en iyi uygulamaları aktarmayı ve sorunları çözümlmeyi, yerel kaynaklara değer katmayı ve bütüncül ve ortak eylemleri teşvik etmeyi amaçlayan LEADER yaklaşımının en hayati unsuru uluslararası ve bölgeler arası işbirliğidir.

“Uluslararası işbirliği” Türkiye’deki Yerel Eylem Grupları ile diğer üye ülkelerdeki Yerel Eylem Gruplarıyla işbirliği anlamına gelirken "Bölgeler arası işbirliği" ise Türk Yerel Eylem Grupları arasında işbirliğinin sağlanması demektir.

Sadece bir veya daha çok çeşitlendirme alt-tedbirini ele alan projeler, destek için elverişli olacaklardır. Bu bağlamda, teknik hazırlık faaliyeti, işbirliği faaliyetlerinin koordinasyonu ve harekete geçirilmesi finansman için uygundur. LEADER Gruplarının, farklı bölgelerde belli bir üründe ortaklaşa uzmanlaşıp bunu ortak pazarlamaları veya paylaşılan bir kültür mirasına dayanarak ortak turizm girişimleri başlatmaları gibi örneklerden söz edilebilir.

İşbirliği yöntemi, programın başlangıcında beceri kazanma faaliyeti ile birlikte hazırlanacak olan Yerel Eylem Gruplarının yerel kalkınma stratejilerine entegre edilmelidir. Bu projelerin seçilip onaylanması da diğer projeler için öngörülen süreçlerle, bir başka deyişle proje değerlendirme komitesi süreciyle, aynı olmalıdır. Bütün projelerin yarattığı katma değer yararı şeffaf olmalı ve açıkça gösterilebilmelidir.

– Bütün işbirliği projeleri, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından seçilecektir.

Bu alt-tedbir kapsamında, başarılı Yerel Eylem Grupları, başka bir Yerel Eylem Grubu ile veya başka bir bölgede veya başka bir Üye Devletteki benzer bir yaklaşım benimsemiş bir Yerel Eylem Grubuyla, ortak bir proje yürütebilecektir.

Bu alt-tedbir, IPARD’ın ikinci uygulama döneminde uygulanacaktır.

(3) Spesifik amaçlar

- Bölgeye katma değer sağlayacak işbirliği projelerini uygulayarak kırsal kalkınma süreçlerine katılmalarını sağlamak amacıyla yerel topluluklarda kapasitenin geliştirilmesi;
- Belirli ihtiyaçları karşılama ve en iyi uygulamalar konusunda bilinçlenme amacıyla kırsal alanların öteki kırsal alanlarla işbirliği yoluyla entegrasyonunu arttırmak.

(4) Coğrafi kapsam**Uygun iller**

Bu Tedbir “Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi” Tedbiri çerçevesinde desteklenmek için uygun olan illerde uygulanacaktır.

Yerleşim nüfusunun yanı sıra, OECD tanımını dikkate alarak Bölüm 3, 3.2.2 ve 3.2.3. kısımlarında tanımlanan illerin kırsal alanları da destek için uygundur.

(5) Faydalanıcı

IPARD Ödeme Ajansı tarafından onaylanan ilgili gereksinimlerle uyumlu yerel kalkınma stratejisi hazırlayan Yerel Eylem Grupları

(6) İşbirliği projeleri için koşullar

YEG, işbirliği projeleri geliştirme ve uygulamaktan sorumlu olacaktır. Projeler, iki veya daha fazla YEG arasında, kapasite geliştirme ve deneyimlerin paylaşılmasını sağlamayı amaçlamalıdır. İşbirliği projeleri için uygunluk kriterleri:

- İşbirliği projesi mekânsalyada uluslararası boyutta olmalıdır.
- Mekansal işbirliği projeleri, Türkiye içerisinde en az iki ortak tarafından hazırlanmalıdır. En azından bir ortak YEG olmalıdır.
- Uluslararası işbirliği projesi, en azından iki ortak tarafından hazırlanmalı, bir ortak AB’ne üye olan bir ülkede faaliyet göstermeli, diğer ortak ise Türkiye’de bulunan bir YEG olmalıdır.

(7) Uygun faaliyetler/harcamalar

Ortak projeler geliştirme – ön çalışmalar ve seyahat harcamaları, konaklama dahil teknik planlama;

Ortak faaliyetler örneğin gösteri, seminerler, toplantılar, çalıştaylar;;

Ortak eğitim oturumları, kapasite geliştirme ve ortak eylemlere yönelik ilgili faaliyetlerin (köy kalkınma planları, mikro işletme geliştirme gibi) üstlenilmesi;

Ortak organizasyon yapılarının işletilmesi;

Harekete geçirme faaliyetleri.

(8) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

Gösterge türü	Gösterge	IPARD Hedef Faz II
Çıktı	Desteklenen işbirliği projesi sayısı	25
	İşbirliği projelerine katılan Yerel Eylem Grupları sayısı	50
Sonuç	İş sayısı	500
Etki	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı	350

TEDBİR TEKNİK FİŞ NO: 302

TEDBİR KODU 302: KIRSAL EKONOMİK FAALİYETLERİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ

(1) Yasal dayanak

- 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü Madde 12 (2)
- 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü Madde 180
- IPARD Sektörel Anlaşma ilgili hükümleri

Aşağıda belirtilen bütün genel hükümler, bu tedbir kapsamında yer alan bütün alt-tedbirler için uygulanır.

(2) Gerekçe

Tarım Sektörü analizi, kırsal alanlarda gelir seviyeleri çok düşük geçimlik ve yarı geçimlik işletme sayısının oldukça fazla olduğunu (tarımsal işletmelerinin %65'inden fazlası) ve işletmelerde ek gelir olanakları sağlayan faaliyetlerin neredeyse hiç görülmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, hane halkı gelirini artırmanın önemli bir unsuru olan kadınlar ve gelirlerinin azlığı öncelik olarak ele alınması gereken bir konudur.

Türkiye'de özellikle kırsal alanlarda başlıca istihdam kaynağı tarımsal işletmeler olduğu halde, diğer istihdam kaynakları olarak yöresel el sanatları ve gıda ürünleri üreten mikro işletmeler ile çiftçiler veya mikro girişimciler tarafından işletilmekte olan kırsal turizm tesisleri de mevcuttur. Kırsal alanda yaşayan insanlara ek gelir kaynağı ve istihdam fırsatları yaratmak için bu faaliyetler, daha fazla desteklenmelidir.

IPARD, kırsal gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ihtiyacını karşılamak üzere aşağıdaki faaliyetlere destek sağlayacaktır:

İş olanakları ve gelir yaratmakta çok iyi bir potansiyele sahip olduğu belirlenen üç tamamlayıcı üretim niteliğinde olan arıcılık, tıbbi ve aromatik bitki üretimi ile süs bitkileri üretimini hedefleyen, çiftlikte yapılacak tarımsal aktivitelerin çeşitlendirilmesi,

Hem tarım ve gıda ürünlerinin, hem de geleneksel el sanatları gibi yöreye özgü ürünlerin yerel ölçüde gelişimine destek verilmesi,

Kırsal turizmin geliştirilmesi,

Kültür balıkçılığının geliştirilmesi.

İlk alt-tedbir, çeşitlendirme faaliyetleri ile iştigal eden bireysel çiftçileri hedefleyerek yeni ürünlerin geliştirilmesi ve pazarlanmasına yönelik altyapılara destek verecektir.

İkinci alt-tedbir, yeni iş imkanları üzerinde pozitif etkisinin olacağını gösteren mikro işletmelerin geliştirilmesi için çok amaçlı bir finansman kalemi olarak düşünülmüştür.

Üçüncü alt-tedbirde kırsal turizm gelişiminin ilgili yönleri ele alınmakta olup mikro ölçekli konaklama altyapılarının geliştirilmesi, özellikle doğa ile ilgili eğlence/dinlenme faaliyetlerinin geliştirilmesi: açık hava eğlence ve spor faaliyetleri, atlı sporlar, doğa ve çevre keşifleri, yerel mirasın keşfi ve yerel turizmin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın gözetimi altında kırsal turizmin geliştirilmesini hedefleyen diğer inisiyatif ve ana planlarla entegrasyon sağlanması;

Yalnızca kırsal turizminin gelişme potansiyeline sahip olduğu belirlenen illerin hedeflenmesi amacıyla, illerin seçimine bu çerçevede özen gösterilmiştir.

Sonuncu alt tedbirde ise hem ülke çapında balık üretiminin ve tüketiminin daha eşit bir şekilde dağılımını sağlamak, hem de alternatif kırsal gelir kaynakları yaratılmasına katkıda bulunmak amacıyla karada tatlı su balıkçılığının geliştirilmesi desteklenecektir.

Yerel kalkınma stratejilerinin değerlendirilmesi süreci Türkiye için henüz oldukça yeni bir kavram olsa da, bu stratejilerin tedbir 202 ve alt-tedbirlerinde belirlenmesinden sonra, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi kapsamındaki yatırımların yerel kalkınma stratejileriyle mümkün olduğunca aynı doğrultuda olması teşvik edilmelidir.

Yerelde planlanan ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından kabul edilen stratejiler, bu alanlarda sunulan önerilerin değerlendirilmesi için ön değerlendirme komitesine bir temel oluşturacaktır (Bakınız alt-tedbir 202-Yetenek kazandırma, harekete geçirme ve yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması).

Başvuru sahipleri, projelerini bu stratejik çerçeveye uyumlu olarak hazırlamaları hususunda teşvik edilecektir. Bunlara ek olarak tüm bu çeşitlendirme faaliyetleri kapsamında, gençler veya kadınlar tarafından sunulan projeler ile dağlık kırsal alanlar için hazırlanan ve ayrıca onaylanmış bir yerel kalkınma stratejisi çerçevesinde sunulan ve tavsiye edilen projelere öncelik tanınacaktır.

(3) Genel amaçlar

Bu tedbirin amaçları:

- Ortak Tarım Politikası ile AB'ye katılım sürecindeki ilgili diğer politikalara ilişkin müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlık sürecine katkı sağlanması,
- İş faaliyetlerinin geliştirilmesi yoluyla yeni iş olanaklarının yaratılması ve mevcut istihdam olanaklarının korunması, bu sayede kırsal alanların ekonomik faaliyet düzeylerinin artırılmasına ve kırsal nüfusun azalmasını önlemeye katkıda bulunulması.
- Bölgesel kırsal kalkınma dengesizliklerinin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Bu tedbirle bağlantılı olan IPARD amaç hiyerarşisi aşağıdaki gibidir:

IPARD genel amacı: MIPD amaçlarını karşılarken aynı zamanda, UKKS'de yer alan amaç, öncelik ve ilkelerin de göz önünde bulundurulması

IPARD özel amacı – Eksen 3: kırsal ekonominin geliştirilmesi

- Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi
- Göç ve nüfus azalmasının önlemek amacıyla istihdam ve iş olanaklarının artırılması
- Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması

Tedbirin amaçları:

- Ortak Tarım Politikası ile AB'ye katılım sürecindeki ilgili diğer politikalara ilişkin müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlık sürecine katkı sağlanması,

– İş faaliyetlerinin geliştirilmesi yoluyla yeni iş olanaklarının yaratılması ve mevcut istihdam olanaklarının korunmasına, bu sayede kırsal alanların ekonomik faaliyet düzeylerinin artırılmasına ve kırsal nüfusun azalmasını önlemeye katkıda bulunulması,– Bölgesel kırsal kalkınma dengesizliklerin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunulması.

Tedbir, dört alt-tedbirden oluşmaktadır:

- Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine destek verilmesi
- Yerel ürünler ve mikro işletmelerin ekonomik gelişimine destek verilmesi
- Kırsal turizmin gelişimine destek verilmesi
- Kültür balıkçılığının gelişimine destek verilmesi

(4) Programdaki diğer IPARD tedbirleri ile bağlantısı

Bu tedbir Eksen 1 altında yer alan tedbirler ile tamamlayıcı niteliktedir:

Tarımsal işletmelere yatırım,

Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının geliştirilmesi,

Üretici gruplarının kurulması.

Aynı zamanda bu tedbir, kırsal alanların gelişmesi için stratejik bir yaklaşım olmasından dolayı LEADER yaklaşımı ile yakından bağlantılıdır. LEADER yaklaşımını ve kırsal kalkınma stratejilerini temel alarak hazırlanan projelere, bu tedbir ve alt tedbirleri kapsamında öncelik verilecektir.

(5) Faydalanıcıların tanımı

Bu tedbirin faydalanıcıları, kamu tüzel kişilikleri hariç, ulusal kanunlarca tanınmış gerçek ve tüzel kişilerdir. Faydalanıcılar;

- 10 kişiden az çalışanı istihdam eden veya yıllık cirosu ve/veya bilançosu 1 milyon TL'yi¹³⁶ aşmayan mikro ölçekli zanaatkarlar ve işletmelerdir.
- Ekonomik sürdürülebilirlikleri açısından alt ve üst limitleri, ilgili alt-tedbirlerde belirtilen mikro ve küçük ölçekli tarımsal işletmelerdir.
- Ulusal vergi sistemine kayıtlı olmalıdır.
- Başvuru sunulduğunda faydalanıcılar 65 yaş üzerinde olmamalıdır. (tüzel kişilik olması durumunda bu tüzel kişiliği temsil etme ve ilzama yetkili kişiyi ilgilendirir.).
- Proje başvurusunda bulunulan iş kolunda eğitim veren meslek lisesi veya üniversiteden mezun olmak veya ilgili ekonomik faaliyet alanında en az üç yıllık mesleki tecrübeye sahip olmak veya ekonomik faaliyet ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı veya Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yetkilendirilen kamu veya özel kuruluşlar tarafında düzenlenen en az 60 saatlik bir eğitim programını başarıyla tamamlayıp sertifika alarak eğitim aldığını kanıtlamak yoluyla mesleki yetenek ve yeterliliğini kanıtlamalıdır.

¹³⁶ Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik (18.11.2005 tarih ve 25997 sayılı RG)

- Tüzel kişiliklerde ise, üst yönetici kademesinden en az bir daimi çalışanı; proje başvurusuna konu olan iş kolunda eğitim veren meslek lisesi veya üniversiteden mezun veya ilgili ekonomik faaliyet alanında en az üç yıllık mesleki tecrübeye sahip olarak mesleki yetenek ve yeterliliğini kanıtlamalıdır.

(6) Genel uygunluk kriterleri

Bu tedbir için genel uygunluk kriterleri aşağıda belirtilmektedir:

- İşletme/tarımsal işletme;
 - Hibe desteği kararı alındığında çevre koruma, halk sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı ve iş güvenliği ile ilgili minimum ulusal standartlara (bkz. Bölüm 2 ve Ek 2.2) uygun olmalıdır. 50'den az çalışanı olan bir işletme/tarımsal işletme, iş güvenliği ile ilgili ulusal minimum standartlara uygunluğu ispattan muaf tutulacaktır.¹³⁷ Başvurunun yapıldığı sırada ulusal minimum standartlar, Topluluk standartlarına yeni uyumlaştırılmış ise, bu standartlara uyuma bakılmaksızın işletmenin bu yeni standartları yatırımın sonunda karşılaması şartıyla hibe yardımıyla bulunulabilir.
 - Başvuru şartı olarak, potansiyel faydalanıcının işletmesinde tüm zorunlu ulusal minimum standartları karşıladığı ve veteriner ve çevre yetkililerinden alınan bir sertifika sunulmalıdır.
 - Yeni bir işletme/tarımsal işletme olması durumunda, yatırımın sonunda ulusal minimum standartları sağlamalıdır. Başvurunun zorunlu parçası olarak, potansiyel faydalanıcının işletmesince yatırımın sonunda tüm zorunlu ulusal minimum standartların ve yatırıma veya alt-tedbir koşulları kapsamında belirtilen kuruluşa yönelik ilgili Topluluk standartlarının yatırımın sonunda karşılanacağını doğrulayan, ulusal veterinerlik ve çevre yetkililerinden alınmış bir sertifikayı sağlamalıdır.
 - Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından istenen formata uygun bir iş planı sunulmalıdır.
 - Proje sonunda işletme, ekonomik olarak sürdürülebilir olduğunu iş planında göstermelidir. Faydalanıcının ekonomik olarak sürdürülebilirliğini değerlendirmek için genel kriterler, halihazırdaki bankacılık sistemi uygulamaları ile uyumlu olarak Ek 4.1'de sunulmaktadır. İş planı, Ek 4.1'de liste halinde sunulan gerekli dokümanları içermelidir. Ekonomik sürdürülebilirlik, işletmenin öz sermayesi, likiditesi ve varlıkları açısından menkul değerlerinin işletme giderlerini karşıladığını gösterebilmelidir.
 - Başvurusunu teslim ettiğinde devlete ödenmemiş herhangi bir vergi veya sosyal güvenlik borcu olmadığını kanıtlamalıdır.

Yatırımla ilgili olarak:

- Nihai ödemenin yapılmasından sonraki 5 yıl boyunca yatırımı koruyacağını ve önemli bir değişiklik yapmayacağını taahhüt etmelidir.
- Tedbir 202 ve alt-tedbirlerinde tanımlanan yerel kırsal kalkınma stratejilerinin oluşturulması durumunda, bu stratejilerle uyumlu olarak hazırlanmış olan yatırımlara öncelik verilmelidir.

¹³⁷ Türk mevzuatına göre 50'den az çalışanı bulunan işletmeler/tarımsal işletmeler, iş güvenliği ile ilgili İşletme Ruhsatı sağlamak zorunda değildir.

(7) Uygun harcamalar

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü madde 172(2) kapsamında uygun harcamalar aşağıdaki şekilde sınırlandırılmıştır:

- Taşınmaz malların yapımı ve iyileştirilmesi (devralma hariç);
- Malın pazar değerine kadar bilgisayar yazılımı da dahil olmak üzere malzeme ve yeni makinelerin alımı ya da leasing yolu ile alınması; malın alımı ya da leasing yolu ile alımı ancak sözleşme sonunda malın mülkiyetinin kiracıya transferi koşulu ile uygundur,
- Daha önceki maddelerde belirtilen harcamaların en fazla %12'sine tekabül eden mimarlık, mühendislik ve diğer danışmanlık ücretleri ile fizibilite çalışmaları lisans ve patent haklarının devralınmasına yönelik genel masraflar ve uygun harcamamiktarının maksimum %4'üne tekabül eden, 6.000 Avro'yu aşmayacak şekilde, iş planı masrafları için ödenek ayrılması

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü madde 34(3)'de belirtilen harcamalara ilave olarak aşağıdaki masraflar uygun değildir:

- Leasing yoluyla alım ile ilgili kiralayanın marjı, geri ödemenin faiz masrafları, genel masraflar ve sigorta giderleri gibi masraflar,
- İkinci el/kullanılmış ekipman alımı,
- Tarımsal üretim hakları, canlı hayvan ve yıllık bitkilerin alımı ile dikim masrafları,
- Bakım, işletme, amortisman ve kira bedelleri ile yardımın yürütülmesi ve yönetilmesinde kamu idaresinden kaynaklanan masraflar,,
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından projenin seçimi ve sözleşme öncesinde yapılan harcamalar (yukarıda tanımlanan genel masraflar hariç).

Sektörel Anlaşmanın detaylı hükümleri uygulanacaktır.

(8) Yardım miktarı

Kamu katkısı toplam uygun yatırım miktarının %50'sidir. Topluluk katkısı, uygun harcamaların %75'lik tavanını aşamaz.

IPARD süresince bu tedbir için her bir faydalanıcının toplam en fazla uygun yatırım değeri 400.000 Avro ile sınırlıdır.¹³⁸

IPARD süresince, her bir faydalanıcı için maksimum dört uygun projeye izin verilir. Faydalanıcı, ancak bir önceki yatırımı sona erdiğinde (nihai ödemedenden sonra) IPARD desteğinden yararlanmak için yeniden başvurabilir.

Ödemeler, faydalanıcının başvuru formundaki talebi üzerine taksitli olarak ödenebilir ve bu durum iş planına da yansıtılmalıdır. Sözleşme ve/veya ekleri ödemelerin proje uygulamasının hangi aşamasında yapılacağını tespitini de içeren ilgili tüm detayları tanımlamalıdır.

Taksitli olarak ödemelerin talebi uygun yatırımlara göre aşağıdaki gibi yapılacaktır;

- Uygun harcamaların toplam değeri 250.000 €' ya kadar olan yatırımlar: 1 taksit

¹³⁸ IPARD Programı çerçevesinde bu tedbir için her bir faydalanıcı için azami 4 uygun yatırıma müsaade edilmektedir

- Uygun harcamaların toplam değeri 250.001 € ile 400.000 € arasında olan yatırımlar: 2 taksit

(9) Uyumluluk ve tamamlayıcılık

Bu tebdir altında yer alan uygulamalar, süt ve et üretimi için küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmelerin destekleneceği Tarımsal İşletmelere Yatırım Tebdiri kapsamındaki uygulamalarla tamamlayıcıdır. Bu tebdir altında mikro ve küçük ölçekli tarımsal işletmeler, farklı alanlarda desteklenecektir. Bu tebdirdaki uygulamalar ayrıca, yüksek kalitede ve Topluluk hijyen standartlarına uygun hammadde temininin artırılması suretiyle Tarımsal ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması tebdiri altında yer alan uygulamaları tamamlayıcıdır.

IPA'nın 3. bileşeni olan Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı, kırsal alanlarda olmayan turistik alanların yeniden değerlendirilmesi ve peyzajının yapılması, tanıtım ve pazarlamasının gerçekleştirilmesi ile Turizm Bilgi Merkezleri'nin kurulması faaliyetlerini destekleyecektir. Bu aktiviteler, bu tebdir altında desteklenecek olan kırsal turizmin oluşturulması ve geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu tebdir, çiftlik faaliyetleri ve diğer ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi yoluyla kırsal alanlarda yaşayan insanlar için alternatif gelir ve istihdam olanakları yaratılmasını kapsamaktadır. Kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan insanlar için eğitim faaliyetleri, IPA'nın 4. bileşeni olan İnsan Kaynakları Geliştirme Operasyonel Programı kapsamında yürütülecektir.

Bu tebdir kapsamında desteklenen yatırım, diğer IPA bileşenleri tarafından desteklenemez:

- IPA III. Bileşeni kapsamındaki Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı ve Çevre Operasyonel Programları'nda aynı tip yatırım yer alıyorsa, bu yatırım finanse edilemez.
- IPA IV-İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı altında finanse edilen eylemler, IPARD Programı altında finanse edilen eylemlerle uyumludur ve bunları tamamlayıcıdır.

(10) Finansman

Tebdir 302. Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi

Yıl	Toplam uygun	Kamu harcaması							
	masraf	Toplam		AB katkısı		Ulusal katkı		Özel katkı	
		Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%
1	2=3+9	3=5+7	4=3/2	5	6=5/3	7	8=7/3	9	10=9/2
2007	13.800.000	6.900.000	50%	5.175.000	75%	1.725.000	25%	6.900.000	50%
2008	35.333.333	17.666.667	50%	13.250.000	75%	4.416.667	25%	17.666.667	50%
2009	57.000.000	28.500.000	50%	21.375.000	75%	7.125.000	25%	28.500.000	50%
2010	77.029.333	38.514.667	50%	28.886.000	75%	9.628.667	25%	38.514.667	50%
2011	101.200.000	50.600.000	50%	37.950.000	75%	12.650.000	25%	50.600.000	50%
2012	116.095.467	58.047.733	50%	43.535.800	75%	14.511.933	25%	58.047.733	50%
2013	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Toplam 2007-12	400.458.133	200.229.067	50%	150.171.800	75%	50.057.267	25%	200.229.067	50%

Avro olarak değerler

(10.1) Sektör bazında fonların dağılımı

Sektör	2009		2010		2011		2012		2013	
	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro	%	Avro
Çeşitlendirme	18	10.260.000,0	18	13.865.280,0	18	17.016.000,0	18	20.897.184,0	18	n.a.
Mikro endüstride yerel ürünler	30	17.100.000,0	30	23.108.800,0	30	30.360.000,0	30	34.828.640,0	30	n.a.
Kırsal turizm	40	22.800.000,0	40	30.811.733,3	40	40.480.000,0	40	46.438.187,0	40	n.a.
Su ürünleri	12	6.840.000,0	12	9.243.520,0	12	12.144.000,0	12	13.931.456,0	12	n.a.
Toplam	100	57.000.000,0	100	77.029.333,3	100	100.000.000,0	100	116.095.467,0	100	n.a.

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 302**TEDBİR KODU 302: Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi****Alt-tebdir 1: Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi****(1) Yasal dayanak**

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tebdir fişi 302'ye bakınız.

(2) Alt-tebdir gerekçesi

Tarım Sektörü analizi, düşük gelir seviyelerinden dolayı sıkıntı yaşayan geçimlik ve yarı geçimlik işletme sayısının oldukça fazla olduğunu (tarımsal işletmelerin %65'inden fazlası) ve kırsal alanlarda tarımsal işletmelere ek gelir oluşturabilecek faaliyet çeşitlendirmesinin hemen hiç görülmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, hanehalkı gelirini artırmanın güçlü bir unsuru olabilecek, kadınların gelirlerinin azlığı, öncelikli olarak ele alınması gereken bir konudur.

Bu nedenle, tamamlayıcı gelir kaynakları geliştirmek amacıyla geleneksel geçimlik tarımsal faaliyetler olan çiftlik bazında çeşitlendirme faaliyetlerine önem verilmektedir. Bu yaklaşımın kırsalda yaşayan ailelerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesine katkı sağlaması ve kırsal alanları terk etme eğilimini azaltması beklenmektedir.

Ekonomik çeşitlendirme kapsamında, ilk aşama olarak üç öncelikli üretim biçimi belirlenmiştir. Her bir sektörde, yurtiçi talebin karşılanması, ithalatın azaltılması ya da gelecekteki muhtemel ihracat olanağı sağlayan yerel pazar imkanı mevcuttur:

- Arıcılık
- Süs bitkileri
- Tıbbi ve aromatik bitkiler

Arıcılık, kırsal alanlarda yaşayan mikro ve küçük ölçekli işletmelere sahip çiftçiler için yeni iş olanakları ve ek gelir imkanı yaratmasından dolayı önemli bir faaliyettir. Türkiye, arıcılık için çok uygun koşullara sahiptir. Yatırım, başlangıcında yüksek sermaye veya geniş alan sahibi olmayı gerektirmediğinden, kırsal iş gücü, arıcılık faaliyeti için kullanılabilir. Arıcılıkla ilgili temel sorunlar: eski ekipman kullanılması ve kaliteli kraliçe arı bulunamamasından dolayı koloni başına

düşük verim ile son ürünün paketlenmesi ve pazarlanmasında karşılaşılan zorluklar olarak sıralanabilir.

Süs bitkisi yetiştiriciliği, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde kırsal alanlarda alternatif ekonomik faaliyetlerden birisi olarak belirtilmiştir. Türkiye, farklı tip toprak ve iklim koşullarına sahip olmasından dolayı bu üretim tipi için son derece elverişli koşullara sahiptir. Anadolu, özellikle birçok süs bitkisinin iyileştirilmiş koşullarda üretilmesinde ana kaynağı teşkil etmektedir. IPARD kapsamında süs bitkileri yetiştiriciliği, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve ek gelir elde edilmesine katkıda bulunacaktır.

Türkiye, çok fazla biyolojik çeşitliliğe sahip olmasından dolayı hem doğal ortamda yetişen hem de işletmelerde yetiştirilen tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi ve toplanması için yüksek potansiyele sahip olup özellikle kimyon, kekik, keçiboynuzu ve defne üretiminde rekabetçi yapıya sahiptir. Ayrıca, kimyon, kekik, rezene, kişniş ve nane üretim alanları sürekli artmaktadır. Tıbbi ve aromatik bitkilerin yetiştirilmesi ve üretilmesi konusunda mevcut potansiyele rağmen bu ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve pazara ulaştırılmasında eksiklikler bulunmaktadır.

IPARD, arıcılık üretimini geliştirmek isteyen mikro ve küçük ölçekli çiftçilere (kovan ve küçük ekipman alımı) ve üretim tesisleri ya da ana arı yetiştirme istasyonlarına ekipman alımı yoluyla destek sağlayacaktır.

Tıbbi ve aromatik bitkiler için IPARD desteği, çiftçiler tarafından kurulacak mikro ölçekli işleme ve paketlenme tesislerine yoğunlaşacaktır. Bu tesisler vasıtasıyla sadece ürünlerin işlenmesiyle kalınmayıp yabani bitki toplayan ya da tıbbi ve aromatik bitki yetiştiricileri ile komşu çiftçiler arasında bir ağ oluşumuna katkı sağlanacaktır.

Süs bitkisi yetiştiriciliği için, IPARD hem çiftçi düzeyinde seralara ekipman alımını hem de küçük ölçekli kesme çiçek veya diğer süs bitkileri işleme tesislerinin kurulumunu finanse edecektir.

Bu alt-tedbir kapsamında, çeşitlendirme faaliyetleri ile iştigal eden çiftçiler (ya da aileleri) için finansman sağlanırken, mikro ölçekli yerel özel sektör girişimcileri tarafından tamamlayıcı projeler de başlatılabilecektir. Bu faaliyetler alt-tedbir 302-Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi kapsamında desteklenecektir.

Dağlık alanlarda ya da kadınların ve genç çiftçilerin sorumluluğunda başlatılacak veya onaylanmış bir yerel kalkınma stratejisi çerçevesinde sunulan ve önerilen çeşitlendirme projelerine öncelik tanınacaktır.

(3) Spesifik amaçlar

Genel Tedbir Fişi 302'nin amaçlarına paralel olarak bu alt-tedbirin amaçları:

- Mikro ve küçük ölçekli tarımsal işletmelere ve üretici örgütlerine çiftlik faaliyetlerine ek olarak, aşağıda belirtilen faaliyetler için destek sağlanması:

Arıcılık ve bal üretimi

Tıbbi ve aromatik özelliği olan bitkilerin ekilmesi ya da toplanmasını takiben işlenmesi ve pazarlanması

Süs bitkisi yetiştiriciliği ve çiftlik bazında mikro ölçekli işleme ve paketleme tesisleri gibi destekleyici altyapıların oluşturulması

(4) Coğrafi kapsam

Uygun iller

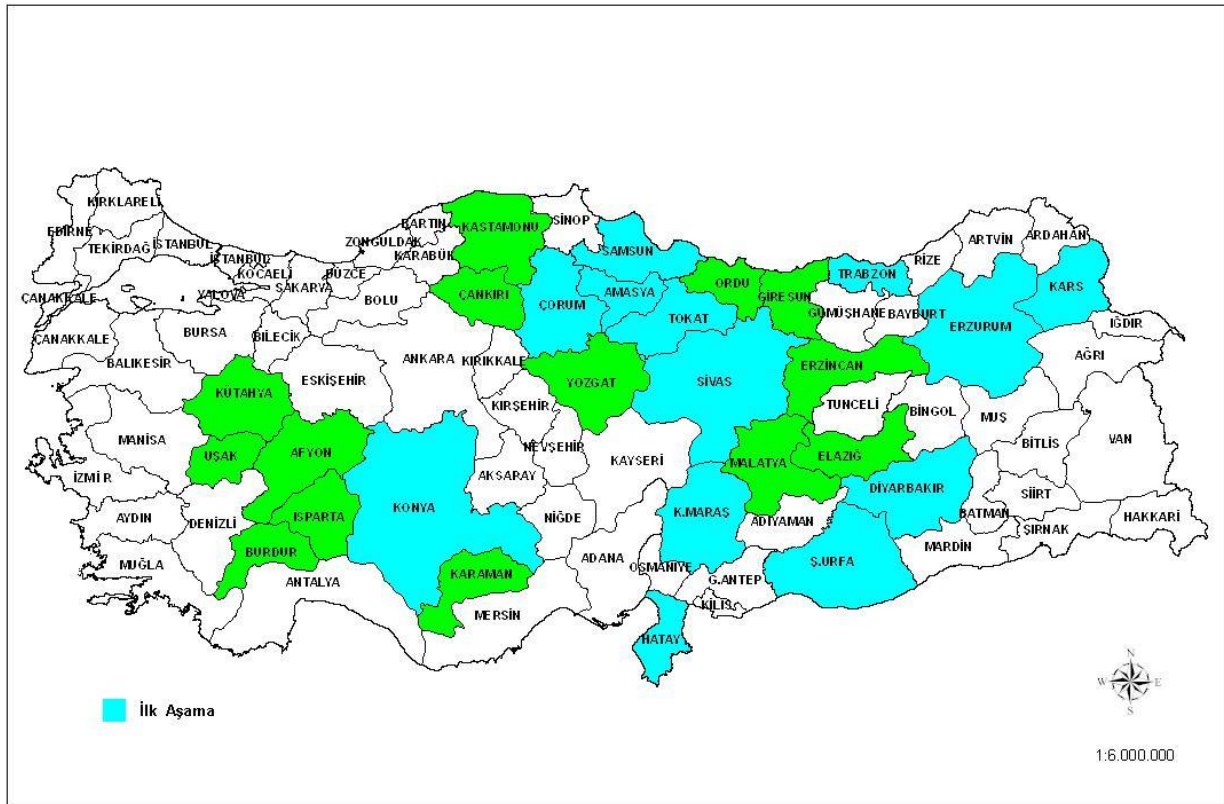
Uygun iller, illerin Tarım Master Planlarında belirtilen GZFT analizleri ve Tarım ve Köyşleri Bakanlığı tarafından yürütülen bir anket çalışmasına (detaylı bilgi Bölüm 9, kısım 9.1.5'te verilmiştir) dayanılarak bal üretimi, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği ve süs bitkileri yetiştiriciliği için var olan potansiyelleri dikkate alınarak seçilmiştir.

Uygun iller: Afyonkarahisar, Amasya, Burdur, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Yozgat, Uşak

İlk uygulama dönemi¹³⁹ için seçilen iller: Amasya, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon, Tokat,

Bu illerin Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında belirtilen OECD kriterleri ve nüfus yoğunluğuna göre tanımlanan kırsal alanları, destek kapsamındadır.

Harita 18: Alt-tedbir 302- çiftlik faaliyetleri kapsamında uygun iller

Afyon=Afyonkarahisar

¹³⁹ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2' ye bakınız.

(5) Spesifik uygunluk kriterleri

Genel tedbir fişi 302 Kısım (6) altında belirtilen genel uygunluk kriterlerine ek olarak:

- Tarımsal işletme seçilen illerden birinde yer almalıdır ve yatırım Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında tanımlanan aynı illerin kırsal alanlarında yer almalıdır,
- Faydalanıcı, Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olmalıdır veya gerçek bir kişi olması durumunda TUIK'ın Nüfus ve Vatandaşlık Genel Kayıt Sistemi Genel Müdürlüğü 'nde çiftçinin ailesinin bir üyesi olarak kayıtlı olması gerekmektedir,
- Arıcılık söz konusu olduğunda, proje kapsamında faydalanıcı, en az 50, en fazla 200 kovana sahip olmalıdır¹⁴⁰ (Yeni tarımsal işletme veya mevcut tarımsal işletmelerde yeni tesisler kurulması durumunda, yatırımın sonunda bu kriter sağlanmalıdır.)
- Süs bitkileri yetiştiriciliği söz konusu olduğunda, proje kapsamındaki sera büyüklüğü en fazla 0.2 ha, açık alan üretiminin büyüklüğü ise en fazla 1 ha olmalıdır¹⁴¹ (Yeni tarımsal işletme veya mevcut tarımsal işletmelerde yeni tesisler kurulması durumunda, yatırımın sonunda bu kriter sağlanmalıdır.)
- Bal ve tıbbi ve aromatik bitkilerin işlenmesi ve/veya pazarlanması söz konusu olduğunda yatırım sonunda bahsedilen sertifikaları alması gereken yeni bir tarımsal işletme veya mevcut tarımsal işletmelerde yeni tesislerin kurulması durumu hariç, faydalanıcı 5179 sayılı Gıda Kanunu¹⁴² ve/veya, gereken durumlarda, 5393 sayılı Belediye Kanunu hükümlerine uygun olarak üretim ve kayıt sertifikalarına sahip olmalıdır,
- Kraliçe arı üretimi söz konusu olduğunda, faydalanıcı, geçerli üretici lisansına sahip olmalıdır (Yeni tarımsal işletme veya mevcut tarımsal işletmelerde yeni tesisler kurulması durumunda, yatırımın sonunda bu kriter sağlanmalıdır.);
- Sulamayla ilgili yatırımlar için, mevcut yetersiz sulama sistemlerinin kuyu sulaması da dahil olmak üzere su tasarrufu sağlayan yeni sulama teknolojisi ile değiştirilmesi şartıyla ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nden onay belgesi temin edilmesi suretiyle destek verilir.

(6) Uygun yatırımlar

- Arıcılık ve bal üretimi için:

Kovan, bal ve diğer arıcılık ürünlerinin depolanması ve işlenmesine yönelik barınak ve ek bina inşası,

Kovan üretimi, bakımı ve yönetimi için gerekli ekipmanların satın alınması,

Çiftlikte gerçekleştirilecek bal işlenmesi ve paketlenmesine yönelik teknolojik bantlar satın alınması veya mevcutların yenilenmesi,

Lisanslı yetiştiricilerin kraliçe arı üretebileceği yetiştirme istasyonlarının kurulumu ve donanımı,

- Tıbbi ve aromatik özelliği olan bitki üretimi için:

Depo binaları ve makine garajlarının inşası veya modernizasyonu,

¹⁴⁰ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

¹⁴¹ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

¹⁴² 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

Tıbbi ve aromatik bitki üretimi için bahçe ve tarla ekipmanlarının satın alınması,

Mevcut yetersiz sulama sistemlerinin su tasarrufu sağlayan yeni sulama teknolojileriyle değiştirilmesi/modernizasyonu. Sadece çiftlik sınırları içerisinde kalan sulama sistemi yatırımları özel yatırım olarak değerlendirilir. Birincil ve ikincil sulama kanalları yatırımları kamu yatırımları olarak değerlendirilir ve bu tedbir altında destek verilmeyecektir.

Tıbbi ve aromatik özelliği olan bitkilerin depolanması/havalandırılması, kurutulması, işlenmesi ve pazarlanması için tesis inşası veya modernizasyonu ve ekipman satın alınması,

- Süs bitkileri üretimi için:

Depo binaları ve makine garajlarının inşası veya modernizasyonu,

Süs bitkisi yetiştiriciliği için bahçe ve tarla ekipmanlarının satın alınması,

Mevcut yetersiz sulama sistemlerinin su tasarrufu sağlayan yeni sulama teknolojileriyle değiştirilmesi/modernizasyonu. Sadece çiftlik sınırları içerisinde kalan sulama sistemi yatırımları özel yatırım olarak değerlendirilir. Birincil ve ikincil sulama kanalları yatırımları kamu yatırımları olarak değerlendirilir ve bu tedbir altında destek verilmeyecektir.

Seraların inşası ve/veya yenilenmesi (kısa ömürlü plastik dışında, yalnızca cam, uzun ömürlü plastik veya diğer materyallerden yapılmış seralar) ve/veya gerekli ekipmanların satın alınması,

Çiçek soğanı, tohum veya fide üretimi için ekipman satın alınması, üretim tesislerinin inşası veya modernizasyonu,

Süs bitkilerinin işlenmesi ve paketlenmesi için tesislerin inşası veya modernizasyonu ve gerekli ekipmanın satın alınması.

(7) Uygun yatırım miktarı:

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 10.000 Avro
- En fazla 250.000 Avro

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden,
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra,

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır:

Kriterler	Puan
Başvuru sahibinin (gerçek kişi olması halinde kendisi, tüzel kişilerde, tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili kişi) başvuru sunulduğunda 40 yaş altında olması	5
Çiftçinin Bölüm 3 Kısım3.2.4. 'te tanımlanan dağlık alanlarda veya orman köyünde ¹⁴³ faaliyet gösteriyor olması	20

¹⁴³ Orman Köylüleri Kalkınma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller tebliği (31.12.2005 tarih ve 26040 sayılı RG)

Çiftçinin organik tarım sertifikasına sahip olması	15
Yatırımın kadın girişimci tarafından uygulanması veya proje sahibinin kadın olması	30
Yatırımın kabul edilmiş bir yerel kalkınma stratejisini temel alması ve bu strateji çerçevesinde önerilmesi ¹⁴⁴	30
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeler

Gösterge türü	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
<i>Alt-tedbir düzeyinde çıktı</i>	Desteklenen işletme sayısı	2.482
<i>Alt-tedbir düzeyinde sonuç</i>	Desteklenen işletmelerde brüt katma değer artışı	% 20
<i>Program düzeyinde etki</i>	Net katma değer artışı	% 5
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	% 20
	Brüt katma değer/ Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	% 4

(9.1) Program özel göstergeleri

Gösterge türü	Gösterge	Hedef
<i>Sonuç</i>	Kadınlar tarafından sunulan proje sayısı	1.241
	Gençler tarafından sunulan proje sayısı	992
	Dağlık alanlarla ilgili proje sayısı	1.200
	Yerel kırsal kalkınma stratejilerini temel alan proje sayısı	992

¹⁴⁴ Bu sıralama kriteri Yerel Kırsal Kalkınma Stratejileri Tedbiri Hazırlanması ve Uygulanmasının uygulama yılında uygulanabilir olacaktır

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 302

TEDBİR KODU 302: Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi

Alt-tedbir 2: Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi

(1) Yasal dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tedbir fişi 302'ye bakınız.

(2) Alt-tedbir gerekçesi

Tarım sektörünün GZFT analizi, nesilden nesile uygulama yoluyla aktarılan zengin yerel ürünler ve geleneksel teknik bilginin mevcut olduğunu göstermiştir. Yerel ürünlerin yeterince geliştirilememiş ve pazarlanamamış olması, hem ciddi bir katma değer potansiyelinin hem de kırsal nüfus için istihdam olanağının yeterince değerlendirilememesi anlamına gelmektedir.

Yerel girişimcilik düzeyinin düşük olmasına rağmen kamu desteği ile, yatırım yapmak isteyen girişimcilerin risk algısı azaltılabilecektir. Geleneksel sanatlar, yerel ürünler, doğal kaynaklar ve kültürel miras ile peyzaj gibi unsurlar, yerel nüfus tarafından önemi bilinen kaynaklardır; ancak bu kaynakların, mikro-işletme girişimcileri tarafından değerlendirilmesi için güven ortamı gerekmektedir. Bu durum, yerel kalkınmanın sağlanması için çok önemli bir kaynak teşkil eden risk alma kapasitesinin ve girişimcilik ruhunun geliştirilmesini gerektirir. Bu faaliyetlerin turizm ve üretici birlikleri ile entegre olması, büyük çaplı yatırımlar için bir şans oluşturmaktadır.

Bu Tedbir için planlanan IPARD desteği aynı zamanda geleneksel ve özgün tarım ve gıda ürünlerinin menşe adı ve coğrafi işaret tayin edilmesi suretiyle kıymetlendirilmesine ilişkin “Müktesebat” ile bağlantılıdır. “Müktesebatın” tam olarak uygulanması biraz daha zaman alabilecektir; ancak bu Tedbir ile yerel işaretlerin tanınması ve korunmasına ilişkin mevcut Türk sistemi ile (ticari marka adlarının korunması ile birlikte Türk Patent Enstitüsü tarafından hâlen uygulanmaktadır) coğrafi gösterge tanımlaması ve korunmasına ilişkin AB sistemini biraz daha birbiriyle yakınlaştırmak için iyi bir fırsat olacaktır (sıralama kriterleri yoluyla).

IPARD, bu alanda aşağıda belirtilen faaliyeti destekleyecektir:

Geleneksel yerel el sanatları (Ek 1.11.2’de listelenen) ve tipik yerel tarım ve gıda ürünlerinin (Ek 1.11.3’te listelenen) geliştirilmesine yönelik girişimlerin, o bölgede yaşayan insanlar için ek istihdam kaynağı sağlayan projelere öncelik verilerek, desteklenmesi.

Bu faaliyet kapsamında, çalışanlarının %50’sinden fazlasının kadın olduğunu kanıtlayan projelere, kadın girişimciye ait ya da sahibinin kadın olduğu projelere ya da yerel kırsal kalkınma stratejisi temelinde hazırlanmış olan projelere öncelik tanınacaktır.

(3) Spesifik amaçlar

Genel tedbir 302’nin amaçlarına paralel olarak bu alt-tedbirin amaçları:

- Geleneksel ve tipik yerel tarım ve gıda ürünleri ile yerel el sanatlarının değerlendirilmesi ve/veya işlenmesi için yerel mikro işletmelerin, Türk Patent Enstitüsü tarafından verilen Coğrafi İşaret Sertifikasına sahip olan ürünlere öncelik tanınarak, desteklenmesi.

(4) Coğrafi kapsam

Uygun iller

İllerin seçiminde, İl Mastır Planlarında belirtilen GZFT analizleri temel alınmış olup, illerin geleneksel ve tipik yerel tarım ve gıda ürünleri ile el sanatları üretim potansiyeli ve tamamlayıcı bir etki elde etmek amacıyla da turizm açısından ulusal önceliğe sahip olması göz önünde bulundurulmuştur. Bu yaklaşımın amacı, yerel ürünlerin yalnızca yerelde yaşayan insanlara değil, aynı zamanda diğer illerden gelen turistlere de sunulabilmesi için bu alt-tedbir altında seçilen iller ile turizm potansiyeline sahip iller arasında bağlantı kurmaktır.

Uygun iller: Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Burdur, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Mardin, Nevşehir, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Uşak, Van, Yozgat

İlk uygulama dönemi¹⁴⁵ için seçilen iller: Amasya, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon

Bu illerin, Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında belirtilen OECD kriterleri ve nüfus yoğunluğuna göre tanımlanan kırsal alanları destek kapsamındadır.

Harita 19: Alt -tedbir 302- Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi kapsamında uygun iller

¹⁴⁵ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2' ye bakınız.

Afyon=Afyonkarahisar

(5) Spesifik Uygunluk Kriterleri

Genel tedbir 302 Kısım (6)'daki genel uygunluk kriterlerine ek olarak;

- İşletmeler seçilen illerden birinde yer almalı ve yatırım Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında tanımlanan aynı illerin kırsal alanlarında yapılmalıdır.,
- Yerel gıda ürünlerinin üretilmesi ve/veya paketlenmesi söz konusu olduğunda yatırım sonunda bahsedilen sertifikaları alması gereken yeni bir tarımsal işletme veya mevcut tarımsal işletmelerde yeni tesislerin kurulumu durumu hariç, faydalanıcı, 5179 sayılı Gıda Kanunu¹⁴⁶ ve/veya, gereken durumlarda, 5393 sayılı Belediye Kanunu hükümlerine uygun olarak üretim ve kayıt sertifikalarına sahip olmalıdır,
- Destek için uygun yerel el sanatları¹⁴⁷ IPARD Programı Ek 1.11.2'de verilen listede tanımlanmıştır.
- Destek için uygun yerel tarım ve gıda ürünleri¹⁴⁸ IPARD Programı Ek 1.11.3'te verilen listede tanımlanmıştır.
- AB'ye ihracat numarasına sahip işletmeler destek kapsamı dışındadır.
- İş planında, iyi muhasebe uygulamaları gereğince, ekipmanın amortisman süresinin bir yıldan fazla olduğu taahhüt edilmelidir.
- Perakende düzeyinde yapılan yatırımlar destek kapsamı dışındadır.
- Yerel gıda ürünlerine yatırım yapılması durumunda, yatırımın gerçekleşmesinden sonra, Topluluk gıda hijyeni standartları karşılanmalıdır.

(6) Uygun yatırımlar

- Operasyonel binalar ve üretim tesislerinin inşası, modernizasyonu veya genişletilmesi,
- Yerel ürünlerin ve tarımsal ürünlerin üretim ve paketlenmesine ve el sanatları faaliyetlerine özel ekipman satın alınması,
- Paketleme tesislerinde fiziksel yatırımlar ve ekipman,
- Fabrika satış mağazası veya tanıtım stantları kurulması da dahil, yöresel ürünler ve el sanatlarının tanıtım ve pazarlamasına yönelik yatırımlar,
- Sadece projenin tamamlayıcı bir bölümü olarak, yazılım dahil Bilişim Teknolojileri ekipmanın satın alınması.

(7) Uygun Yatırım Miktarı:

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 10.000 Avro

¹⁴⁶ 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

¹⁴⁷ El sanatlarından sorumlu kurum olan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan resmi belgeler temelinde TKB tarafından belirlenmiştir.

¹⁴⁸ İl Tarım Müdürlükleri'nin ilgili bölümlerine gönderilen ve sorulan anketler temelinde TKB tarafından belirlenmiştir.

- En fazla 250.000 Avro

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden,
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra,

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır:

Kriter	Puan
Yatırımın, Türk Patent Enstitüsü ¹⁴⁹ tarafından verilen Coğrafi İşaret Sertifikası almış bir yöresel tarım ve gıda ürünü veya geleneksel el sanatı ürününe yönelik olarak sunulması	15
Başvuru sahibinin (gerçek kişi olması halinde kendisi, tüzel kişilerde, tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili kişi) başvuru sunulduğunda 40 yaş altında olması	10
İşletmenin orman köyünde ¹⁵⁰ faaliyet gösteriyor olması	10
Yatırımın bir kadın girişimci tarafından uygulanması veya proje sahibinin kadın olması	15
İşletmenin organik yöresel tarım veya gıda ürünü üretmesi	10
Projenin işletmede çalışanların en az % 50'sinin kadın olduğunu göstermesi	10
Yatırımın kabul edilmiş bir yerel kalkınma stratejisini temel alması ve bu strateji çerçevesinde önerilmesi ¹⁵¹	30
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeler

Gösterge türü	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Alt-tedbir düzeyinde çıktı	Desteklenen işletme sayısı	1.659
Alt-tedbir düzeyinde sonuç	Desteklenen girişimlerde brüt katma değer artışı (tarımsal olmayan brüt katma değer)	% 20
Program düzeyinde etki	Net katma değer artışı	% 5
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	% 20
	Brüt katma değer/ Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	% 4

(9.1) Program spesifik göstergeleri

Gösterge türü	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Sonuç	Kadınlar tarafından sunulan proje sayısı	830
	Gençler tarafından sunulan proje sayısı	664

¹⁴⁹ 5000/2003 sayılı kanuna göre Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı kuruluş (19/11/2003 tarih ve 25294 sayılı RG)

¹⁵⁰ Orman Köylüleri Kalkınma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller tebliği (31.12.2005 tarih ve 26040 sayılı RG)

¹⁵¹ Bu sıralama kriteri Yerel Kırsal Kalkınma Stratejileri Tedbiri Hazırlanması ve Uygulanmasının uygulama yılında uygulanabilir olacaktır

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 302

TEDBİR KODU 302: Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi

Alt tedbir 3: Kırsal turizm

(1) Yasal dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tedbir fişi 302'ye bakınız.

(2) Alt –tedbir gerekçesi

Kırsal turizm, kırsal alanların gelişmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Kırsal turizm, kırsal alanlarda sadece alternatif istihdam olanakları ve ek gelir kaynakları sağlamakla kalmayıp aynı zamanda kırsal ve kentsel nüfus arasında etkileşimi teşvik etmekte ve kırsal alanlar çevresi ve tarihi ile birlikte kırsal turizm için önem arz etmektedir. Bu durum, kırsal nüfusa daha güçlü bir kimlik duygusu vermekte olup kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlamaktadır.

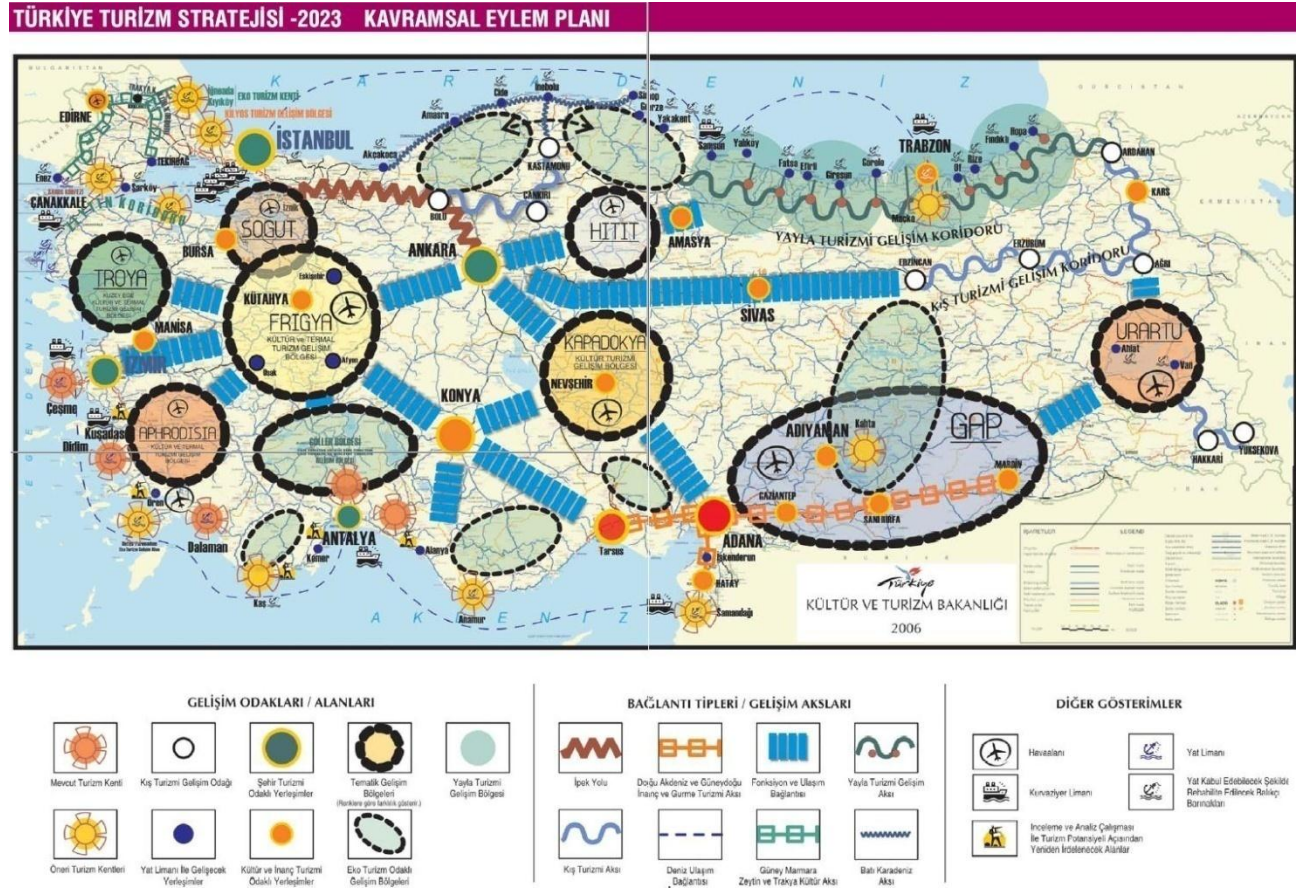
Türkiye'nin zengin arkeolojik, tarihi ve doğal kaynakları ve sosyal değerlerinin, turizmi dış pazarlarda yüksek potansiyele ve rekabet gücüne sahip bir sektör haline getirmesine rağmen kırsal turizm, kapasitesinin altında yararlanılan bir kaynaktır. Bu nedenle kırsal turizm, gelişen kent merkezleri ve sahillerdeki tatil merkezlerine alternatif olarak gelecekte çok daha önemli rol oynayabilecektir.

Genel ekonomik analizler, Türkiye'de turizm sektörünün hızla geliştiğini fakat kentsel alanlarda ve turistik cazibe merkezlerinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Kırsal turizm, genellikle kadın işgücünden kullanıldığı ve mesleki becerilerin kolay edinilebildiği bir faaliyettir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan analizler, Türkiye'nin bazı bölgelerinde yayla turizminin, diğer kırsal ya da karma alanlarda ise kültür turizminin önemli bir gelişme potansiyeline sahip olduğunu açıkça göstermektedir. Aşağıdaki haritada kırsal turizmin geliştirilmesi için elverişli olan öncelikli alanlar gösterilmektedir:

Harita 20: Türkiye Turizm Stratejisi – Kavramsal Eylem Planı

Kavramsal Eylem Planı'nda, Karadeniz Bölgesi "Yayla Turizmi Gelişim Koridoru", Doğu Anadolu Bölgesi ile Orta Karadeniz Bölgeleri "Kış Turizmi Gelişim Koridoru", Güneydoğu Anadolu Bölgesi "Kültür ve İnanç Turizmi Gelişim Bölgesi" olarak belirlenmekte olup Türkiye'nin diğer bölgeleri "Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgeleri" olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgeler, genelde kırsal alanlar olup kırsal turizm faaliyetleri için önemli bir potansiyele sahiptir.

Aşağıdaki tabloda, mevcut konaklama potansiyeli açısından IPARD hedef illerinde yatak ve ziyaretçi sayısının dağılımı gösterilmektedir:

İllere göre ruhsatlı konaklama tesisi ve ziyaretçi sayısı

	İller	Ziyaretçi sayısı	Turistik tesis sayısı	Yatak sayısı	Ziyaretçi/yatak oranı
1	AMASYA	90.198	36	1.616	56
1	ÇORUM	97.920	34	1.497	65
1	DİYARBAKIR	241.263	55	4.166	58
1	ERZURUM	352.516	72	5.080	69
1	HATAY	207.779	60	4.147	50
1	K.MARAŞ	82.464	74	3.650	23
1	KARS	95.367	28	2.297	42
1	KONYA	297.646	91	5.521	54
1	SAMSUN	253.736	61	3.931	65
1	SİVAS	98.988	46	2.572	38
1	ŞANLIURFA	139.229	26	2.114	66
1	TOKAT	92.423	35	1.706	54
1	TRABZON	185.458	150	7.418	25
2	AFYONKARAHİSAR	302.756	63	9.567	32
2	AĞRI	52.951	35	2.322	23
2	BÜRDÜR	71.544	19	960	75
2	ÇANKIRI	41.371	18	926	45
2	ERZİNCAN	121.354	33	1.372	88
2	GİRESUN	66.721	34	1.683	40
2	ISPARTA	118.409	59	2.577	46
2	KASTAMONU	65.472	48	2.647	25
2	KÜTAHYA	236.982	49	3.444	69
2	MARDİN	19.081	17	1.303	15
2	NEVŞEHİR	569.496	121	13.381	43
2	ORDU	112.306	57	2.264	50
2	UŞAK	82.541	26	1.252	66
2	VAN	182.340	37	3.104	59
2	YOZGAT	72.552	31	1.761	41
	TOPLAM IPARD	4.350.863	1.415	94.278	

(3) Spesifik amaçlar

Genel tedbir 302'nin amaçlarına ve sektörün durumuna paralel olarak bu alt-tedbirin amaçları:

- Seçilen öncelikli illerde, mikro girişimciler veya çiftçiler tarafından kurulacak pansiyon, “yatak ve kahvaltı” konaklama ve restoran hizmetlerinin gelişiminin desteklenmesi, çiftlik turizmi tesislerinin kurulması ve geliştirilmesinin desteklenmesi ve turistik rekreasyonel faaliyetler (sportif aktiviteler, doğa gezisi, tarihi geziler gibi) için kurulan tesislerin gelişiminin desteklenmesi.

(4) Coğrafi kapsam

Uygun iller

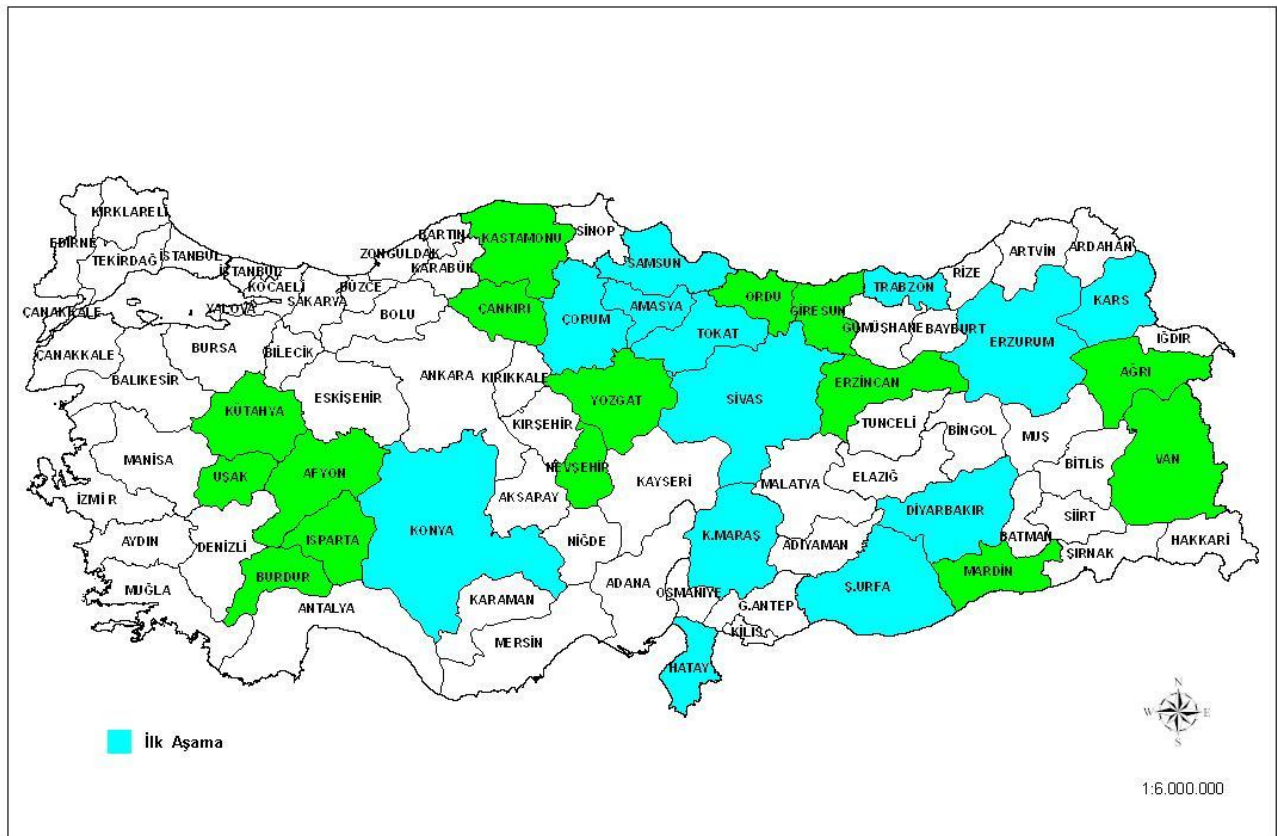
İllerin seçilmesinde, İl Master Planlarında belirtilen GZFT analizleri temelinde illerin kırsal turizm potansiyeli ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi - Kavramsal Eylem Planı'nda belirtilen öncelikli turizm gelişim bölgeleri göz önünde bulundurulmuştur.

Uygun iller: Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Burdur, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Mardin, Nevşehir, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Uşak, Van, Yozgat

İlk uygulama dönemi¹⁵² için seçilen iller: Amasya, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon

Bu illerin, Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında belirtilen OECD kriterleri ve nüfus yoğunluğuna göre tanımlanan kırsal alanları destek kapsamındadır.

Harita 21: Alt-tedbir 302-kırsal turizm. kapsamında uygun iller

Afyon=Afyonkarahisar

(5) Spesifik uygunluk kriterleri

Genel tedbir 302 Kısım (6)'daki ortak uygunluk kriterlerine ek olarak;

¹⁵² İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2'ye bakınız.

- Tesisler, seçilen illerden birinde bulunmalı ve yatırım Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında tanımlanan aynı illerin kırsal alanlarında yer almalıdır,
- Çiftlik turizminin geliştirilmesi söz konusu olduğunda faydalanıcı, Ulusal Çiftçi Kayıt Sisteminde çiftçi olarak kayıtlı olmalıdır veya TUIK' in Nüfus ve Vatandaşlık Genel Kayıt Sistemi Genel Müdürlüğü' nde çiftçinin ailesinin bir üyesi olarak kayıtlı olması gerekmektedir..
- Konaklama tesisleri için, faydalanıcı, bahsedilen sertifikaları yatırımın sonunda almasının gerektiği, yeni tesislerin veya mevcut konaklama tesislerinde birimlerin kurulması durumu hariç, Turizm Tesislerinin Ruhsatlandırılması ve Nitelikleri Hakkında Yönetmelik (21.06.2005 tarihli ve 25852 sayılı RG) hükümlerine uygun olarak kaydolmalıdır.
- Fırıncılık tesislerinde, faydalanıcı, bahsedilen sertifikaları yatırımın sonunda almasının gerektiği, yeni tesislerin veya mevcut fırıncılık tesislerinde birimlerin kurulması durumu hariç, 5179 sayılı Gıda Kanunu¹⁵³ hükümlerince tanınmalıdır,
- Faydalanıcı, bahsedilen sertifikaları yatırımın sonunda almasının gerektiği, yeni tesislerin veya mevcut tesislerde birimlerin kurulması durumu hariç, 5393 sayılı Belediye Kanunu tarafından tanınmalıdır.
- Konaklama tesisleri, yatırım sonunda en fazla 15 yatak (çift/tek) kapasitesine sahip olmalıdır.

(6) Uygun yatırımlar

Pansiyon veya mikro ölçekli konaklama tesislerinin kurulması ve mobilyaların yenilenmesi, mevcut yapıların yatak&kahvaltı odalarının yenilenmesi ya da çiftliklerde ve açık alanlarda (örn. kamp, spor ve rekreasyon alanları) konaklama tesislerinin ve binaların inşası,

Yeme-içme tesisleri veya çiftlik ürünlerine yönelik tanıtım standlarının kurulması,

At biniciliği, iç sularda özellikle spor ve rekreasyon amaçlı balık avlama, dağ bisikleti gezileri, rafting, doğa yürüyüşleri gibi turistik açık alan aktivitelerinin organizasyonuna yönelik altyapı yatırımları, (İş planında, iyi muhasebe uygulamaları gereğince, ekipmanların amortisman süresinin bir yıldan fazla olduğu taahhüt edilmelidir).

Sadece projenin tamamlayıcı bir bölümü olarak, yazılım dahil bilişim teknolojileri ekipmanının satın alınması,

Uygun ekipman:

- aydınlatma gereçleri, havalandırma ekipmanı, filtreleme ve arındırma ekipmanı, telekomünikasyon, mobilya, temizlik gereçleri ve ilgili kurulumlar, rekreasyon amaçlı ses-görüntü ekipmanı
- yeme içme tesisleri için mutfak ekipmanı

(7) Uygun yatırım miktarı:

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 15.000 Avro

¹⁵³ 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Kanun ve bu kanunun sonraki modifikasyonları ile yer değiştirecektir

- En fazla 400.000 Avro

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden,
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra,

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır:

Kriter	Puan
Başvuru sahibinin (gerçek kişi olması halinde kendisi, tüzel kişilerde, tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili kişi) başvuru sunulduğunda 40 yaş altında olması	15
Başvuru sahibinin Bölüm 3 Kısım 3.2.4. 'te tanımlanan dağlık alanlarda veya orman köyünde ¹⁵⁴ faaliyet gösteren çiftçi olması	35
Yatırımın aynı yerel bölgede bulunan diğer projelerle sinerji oluşturması ve/veya kabul edilmiş bir yerel kalkınma stratejisini temel alması ve bu strateji çerçevesinde önerilmesi ¹⁵⁵	30
Yatırımın bir kadın girişimci tarafından uygulanması veya proje sahibinin kadın olması	20
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeler

Gösterge türü	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Alt-tedbir düzeyinde çıktı	Desteklenen turizm girişimi sayısı	645
	Toplam faydalanıcılar içinde 40 yaşın altındaki faydalanıcıların oranı	%15
Alt-tedbir düzeyinde sonuç	Desteklenen girişimlerde brüt katma değer artışı	% 20
	Turist sayısındaki artış	% 20
Program düzeyinde etki	Net katma değer artışı	% 5
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	% 5
	Brüt katma değer/ Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	% 4

(9.1) Program spesifik göstergeler

Gösterge türü	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Sonuç	Yatak sayısındaki artış	2.580
	Kadın girişimcilerce yapılan yatırım sayısındaki artış	%25
	Dağlık alanlar veya orman köylerinde faaliyette bulunan çiftçilerin oranı	%25

¹⁵⁴ Orman Köylüleri Kalkınma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller tebliği (31.12.2005 tarih ve 26040 sayılı RG)

¹⁵⁵ Bu sıralama kriteri eğer yatırım onaylanmış yerel kalkınma stratejisi çerçevesine dayanıyor ve tavsiye ediliyor ise Yerel Kırsal Kalkınma Stratejileri Tedbiri Hazırlanması ve Uygulanmasının uygulama yılında uygulanabilir olacaktır.

TEDBİR TEKNİK FİŞ NO: 302

TEDBİR KODU 302: Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi

Alt-tebdir 4: Kültür balıkçılığının geliştirilmesi

(1) Yasal Dayanak

Genel çerçeve için yukarıdaki genel tebdir fişi 302'ye bakınız.

(2) Alt-tebdir gerekçesi

Su ürünleri sektör çalışması, su ürünleri yetiştiriciliğinin (akuakültür, kültür balıkçılığı) ülkede hem bir besin kaynağı hem de ihracat için gelişme potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir.

2005 yılında deniz kültür balıkçılığı üretimi (hafif tuzlu sular dahil) toplam 69.673 ton olarak, içsu kültür balıkçılığı da 48.604 ton olarak gerçekleşmiştir. İçsu balıkçılığı ya nehirlerden su alan kara ünitelerinde (üretimin büyük çoğunluğu bu şekildedir) ya da göl ile hidroelektrik veya sulama barajlarında kurulan kafeslerde yapılmaktadır.

Su ürünleri gelişimi, Ege Bölgesinde yoğunlaşmış olsa da bunun dışında pek çok kırsal alan atıl ve iyi kalitede su kaynaklarına sahiptir ve bu kaynaklar, İl Master Planlarında su ürünleri üretimi için potansiyel gelişim alanları olarak tanımlanmıştır.

Su ürünleri sektörü halihazırda toplam 1.570 çiftlikten oluşmakta olup 1.274'ü içsularda, 296'sı ise denizlerde yetiştiricilik yapmaktadır. Söz konusu çiftliklerin üçte ikisinden fazlası mikro ve küçük ölçekli alabalık çiftlikleridir, denizde kurulu çiftliklerin çoğu ise çipura ve levrek üretmektedir. Türkiye'deki kültür balıkçılığı sektörünün en önemli karakteristiklerinden bir tanesi de çiftliklerin büyük çoğunluğunu yılda 10 tondan az üretim yapan mikro ve küçük ölçekli aile işletmelerinin oluşturmasıdır.

Harita 22: Ülke Çapında Mevcut Su Ürünleri Çiftliklerinin Dağılımı

Afyon=Afyonkarahisar

IPARD, tatlı sularda kültür balıkçılığı yapan çiftliklerinin modernize edilmesini teşvik edecek, diğer yandan bu faaliyetin yetersiz olduğu bölgelerde kültür balıkçılığının yaygınlaşmasını teşvik edecektir. Bunu yaparken çevre koruma ve etkin atık yönetimi konusundaki Topluluk standartları göz önünde bulundurulacaktır.

Aynı zamanda, halihazırda üretimi gerçekleştirilmeyen balık türlerinin üretimine yönelik çeşitlendirmeyi hedefleyen projelere öncelik tanınacaktır. Desteklenecek türler: Alabalık, Sazan, Yayın, Kerevit, Kurbağa, Su Yosunu (Alg).

Mavi yüzgeçli orkinos (*Thunnus thynnus*) yetiştiren su ürünleri işletmeleri uygun olmayacaktır.

Son olarak, dağlık alanlarda başlatılan projelere ve kadınların sorumluluğunda yürütülen projelere öncelik tanınacaktır.

(3) Spesifik amaçlar

Genel tedbir 302'nin amaçlarına ve mevcut pazar araştırmalarına paralel olarak bu alt-tedbirin amaçları:

- mikro ve küçük ölçekli çiftliklerin (halihazırda üretim yapmakta olanlar veya yeni başlamış olanlar) genişletilmeleri, Topluluk standartlarına ve İyi Balık Yetiştirme Uygulamalarına yükseltmeleri için destekte bulunmak

(4) Coğrafi kapsam

Uygun iller

Bu alt-tedbir altında desteklenecek illerin belirlenmesinde mevcut kültür balıkçılığı potansiyeli, su kaynakları potansiyeli ve sosyo-ekonomik gelişim durumu göz önüne alınmıştır.

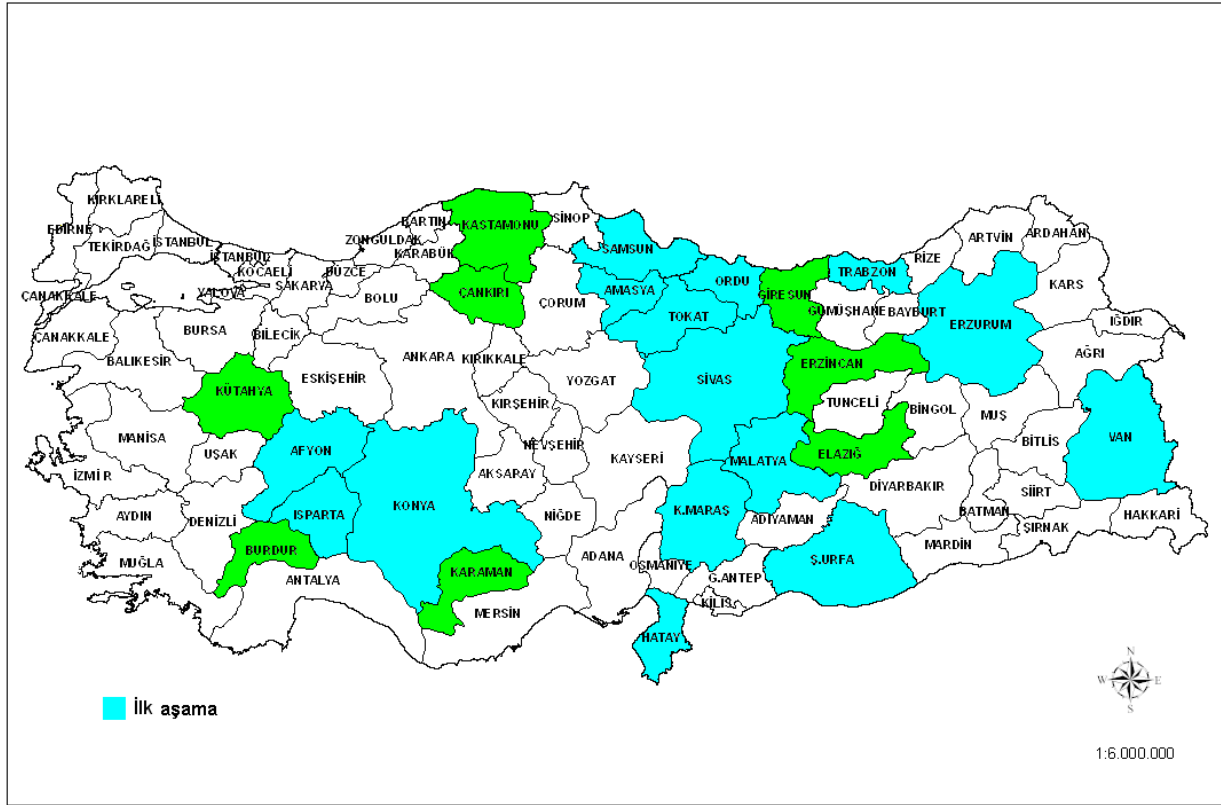
Desteklenecek iller: Afyonkarahisar, Amasya, Burdur, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Van

Bunlardan ilk uygulama döneminde¹⁵⁶ desteklenecek olanlar: Afyonkarahisar, Amasya, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Van

Bu illerin, Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında belirtilen OECD kriterleri ve nüfus yoğunluğuna göre tanımlanan kırsal alanları destek kapsamındadır.

¹⁵⁶ İlk ve ikinci uygulama dönemlerinin tanımları için Kısım 3.2.5.1 ve 3.2.5.2' ye bakınız.

Harita 23: Alt-tedbir 302- kültür balıkçılığının geliştirilmesi kapsamında uygun iller

Afyon=Afyonkarahisar

(5) Spesifik Uygunluk Kriterleri

Genel tedbir fişi 302 kısım (6)'daki genel uygunluk kriterlerine ek olarak:

- Su ürünleri işletmesi:
 - seçilen illerden birinde yer almalı ve yatırım Bölüm 3 Kısım 3.2.2 ve 3.2.3 altında tanımlanan aynı illerin kırsal alanlarında yapılmalıdır,
 - yılda 10 tona kadar kurulu üretim kapasitesine sahip mikro ölçekli veya 10 ton/yıl üzerinde, maksimum 50 ton/yıl kurulu üretim kapasitesine sahip küçük ölçekli işletme olmalı¹⁵⁷ (yeni bir kültür balıkçılığı işletmesi kurulması durumunda, yeni kültür balıkçılığı işletmesi bu kriteri yatırımın sonunda sağlamalıdır.)
 - yukarıda bahsedilen sertifikaları yatırımın sonunda almasının gerektiği, yeni bir kültür balıkçılığı işletmesi kurulması durumu hariç, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu hükümleri kapsamında gerekli sertifikalara sahip olmalıdır. Mevcut kültür balıkçılığı işletmesinin yatırımla ilgili olarak kapasite veya türleri değiştirmesi durumunda başvuru sahibi, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu hükümlerine uygun olarak gerekli sertifikaları yeniden almalıdır.
- Faydalanıcı, Ulusal Çiftçi Kayıt Sisteminde çiftçi kayıtlı olmalıdır veya TÜİK' in Nüfus ve Vatandaşlık Genel Kayıt Sistemi Genel Müdürlüğü' nde çiftçinin ailesinin bir üyesi olarak kayıtlı olması gerekmektedir.

¹⁵⁷ Maksimum ve minimum gereklilikler uygulama sonrası dönemde geçerli olmayacaktır.

(6) Uygun yatırımlar

Kültür balıkçılığı (yetiştiricilik) çiftliklerinin inşası, genişletilmesi veya modernizasyonu

Havuz ve rezervuarların iyileştirilmesi,

Üretim sürecinin etkinliğini artırıcı ekipmanlar, yemlemede optimizasyonu sağlayıcı ekipman, yemleme veya otomatik yemleme ekipmanları, su sirkülasyon sistemlerine ilişkin ekipman

Yavru balık ve balık yumurtası üretimine yönelik yapım işleri ve ekipman alımı,

Üretim ve hasada ilişkin kalite ve hijyen koşullarının iyileştirilmesine yönelik ekipman

Çevre koruma ile ilgili Topluluk standartları ile uygunluk gösterecek şekilde, su ürünleri yetiştiriciliği çiftliklerinin çevresel etkilerini azaltıcı ekipman: atık yönetim sistemleri, havuz ve rezervuarlardan çıkan suyun arındırılmasına yönelik ve su kalite parametrelerinin karakteristiğini izlemeye yönelik ekipman

Sevkiyat öncesi ürünlerin depolanması amacıyla küçük soğuk hava depolarının kurulması

(7) Uygun Yatırım Miktarı

Her bir proje için uygun yatırımların toplam değerine yönelik alt ve üst limitler aşağıdaki şekildedir:

- En az 15.000 Avro
- En fazla 200.000 Avro

(8) Proje seçimi için sıralama kriterleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu;

- Uygunluk koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünden ve
- Sunulan iş planının değerlendirilmesinden sonra

uygun başvuruları aşağıdaki puanlama tablosundaki kriterler üzerinden elde edilecek puana göre öncelik sırasına koyacaktır.

Kriterler	Puan
Başvuru sahibinin (gerçek kişi olması halinde kendisi, tüzel kişilerde, tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili kişi) başvuru sunulduğunda 40 yaş altında olması	30
Çiftçinin Bölüm 3 Kısım 3.2.4'te belirtilen dağlık alanlarda ve/veya orman köyünde ¹⁵⁸ faaliyet göstermesi	25
Başvuran kişinin kadın olması (gerçek kişi olması halinde kendisi, tüzel kişilerde, tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili kadın temsilci)	20
Pazarlama olanaklarının gösterilebildiği hallerde, balık türlerinin çeşitlendirilmesini hedefleyen projeler	15
Yatırımın, kabul edilmiş bir yerel kalkınma stratejisini temel alması ve bu strateji çerçevesinde önerilmesi ¹⁵⁹	10
TOPLAM	100

(9) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeleri

¹⁵⁸ Orman Köylüleri Kalkınma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller tebliği (31.12.2005 tarih ve 26040 sayılı RG)

¹⁵⁹ Bu sıralama kriteri Yerel Kırsal Kalkınma Stratejileri Tedbiri Hazırlanması ve Uygulanmasının uygulama yılında uygulanabilir olacaktır

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
<i>Alt-tedbir düzeyinde çıktılar</i>	Desteklenen proje sayısı	450
<i>Alt-tedbir düzeyinde sonuçlar</i>	Desteklenen işteki brüt katma değer artışı	20%
	Balık üretimindeki artış	%5
	Balık tüketimindeki artış	%5
<i>Program düzeyinde etki</i>	Net katma değer artışı	%5
	Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı artışı	%5
	Brüt katma değer/ Tam zamanlı çalışan eşdeğeri iş sayısı oranındaki değişim	%4

(9.1) Program spesifik göstergeleri

Gösterge tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
<i>Sonuç</i>	Kadınlar tarafından sunulan projeler	68
	Gençler tarafından sunulan projeler	180

TEDBİR TEKNİK FİŞ No 501

TEDBİR KODU 501: TEKNİK DESTEK

(1) Yasal Dayanak

- 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü Madde 12 (2)
- 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü Madde 182
- IPARD Sektörel Anlaşma ilgili hükümleri

(2) Gerekçe

Bu tedbir, teknik destek ile ilgili hükümleri açıklamaktadır. Teknik destek kapsamında aşağıda Kısım 4'te belirtilen Programın uygulanmasıyla ilgili faaliyetler desteklenecektir.

Tedbir, yalnızca 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün 182. maddesinde öngörülen teknik desteğe ilişkindir.

(3) Amaçlar

Tedbirin amacı; özellikle programın uygulanması, izlenmesi ve ilerideki olası modifikasyonu çalışmalarına destek sağlamaktır. Bu kapsamda amaçlar:

- Programın izlenmesi için destek sağlanması,
- Yeterli bilgi akışı ve tanıtım sağlanması,
- Çalışmalar, ziyaretler ve seminerlerin desteklenmesi,
- Dışarıdan uzmanlık temini için destek sağlanması,
- Programın değerlendirilmesi için destek sağlanması,
- Ulusal kırsal kalkınma ağının gelecekte uygulanması için destek sağlanması.

(4) Destek kapsamı

Tedbir kapsamında aşağıdaki çalışmalar, İzleme Komitesi tarafından önceden onaylanan bir teknik destek eylem planı kapsamında olması ve uygulanmadan önce İzleme Komitesi Başkanı tarafından onaylanması koşuluyla uygundur:

- Komitenin etkili bir şekilde çalışması için katılımları gerekli görülen bütün uzmanların ve diğer katılımcıların giderleri de dahil olmak üzere, İzleme Komitesi toplantılarına yönelik harcamalar.

İzleme Komitesinin sorumluluklarını yerine getirmesi için gereken diğer harcamalar:

- Programın temel dayanaklarını ve göstergelerini incelemeye ve değerlendirmeye yönelik uzman desteği,
- İzleme faaliyetlerinin uygulanması ve fonksiyonelliğine ilişkin olarak uzmanların İzleme Komitesine tavsiyede bulunması ve destek sağlanması,
- Çalışma gruplarının toplantıları ve ek görevleri ile ilgili harcamalar,

- Seminerler,
- Basım ve dağıtım giderleri de dahil olmak üzere bilgilendirme ve tanıtım kampanyalarına yönelik harcamalar,
- Çerçeve, sektörel ve finansal anlaşmalarının uygulanması için gerekli olanlar dışında, Komisyon tarafından talep edilen yazılı ve sözlü çeviri giderleri,
- Ziyaret ve seminerlerle ilgili harcamalar (Ziyaret ve seminerler için İzleme Komitesine zamanında bir rapor sunulması gerekmektedir),
- Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması tedbirinin akreditasyonu öncesi uygulama hazırlıkları ve söz konusu tedbire yönelik “beceri edinme” faaliyetlerini de kapsayan, Program içeriğinde gelecekte uygulanması öngörülen tedbirlerin hazırlanması amacıyla uzman yardımı ve gerçekleştirilecek çalışmalarla ilgili harcamalar,
- IPARD Sektörel Anlaşmasının ilgili hükümleri gereğince program değerlendirmelerine yönelik harcamalar,
- Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması faaliyetlerinin koordinasyonunu destekleyen ulusal bir ağın kurulması ve işletilmesiyle ilgili harcamalar. Bu harcamalar, gelecekte Üye Devletlerin Topluluk kurallarına uygun ulusal bir kırsal kalkınma ağının kurulmasıyla ilgili harcamaların yanı sıra 1698/2006 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 67. maddesi ile kurulmuş olan Avrupa Kırsal Kalkınma Ağına katılımı ile ilgili harcamaları da kapsayabilir.

(5) Programdaki diğer IPARD tedbirleri ve IPA öncelikleri/tedbirleri ile bağlantı

Bu tedbir, Programın bütün tedbirleri için teknik destek ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacaktır.

(6) Faydalanıcıların Tanımı

Teknik Destek tedbiri kapsamındaki faaliyetlerin faydalanıcısı, Programın Yönetim Otoritesi olan Tarım ve Köy İşleri Bakanlığıdır (TKB).

(7) Uygunluk kriterleri

Uygun harcamalar, yıllık rapor bağlamında raporlanacaktır. Harcamalar, Topluluk eş finansmanının bulunmadığı benzer faaliyetler için, Türkiye kamu sektöründe uygulanan koşul ve oranlara uygun olarak sabit fiyatlara (gündelik gibi) dayalı olabilir. Uzmanlar ve diğer katılımcılara yönelik bütün harcamalar, başvuru sahibi ülkeler ve Üye Devletlerden gelen ve bu devletlere giden uzmanlarla sınırlı olacaktır.

Eşleştirme anlaşmalarında finanse edilen veya edilmesi öngörülen faaliyetler ya da diğer IPA bileşenleri kapsamında desteklenen projeler, bu tedbir için uygun olmayacaktır.

(8) Destek miktarı

Topluluk katkısı, toplam kamu harcamalarının %80'ini geçemez.

(9) Finansman

Tedbirin finansmanı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tedbir 501. Teknik Destek

Yıl	Toplam uygun masraf	Kamu harcaması					
		Toplam		AB katkısı		Ulusal katkı	
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%
1	2=3	3=5+7	4=3/2	5	6=5/3	7	8=7/3
2007	517.500	517.500	100%	414.000	80%	103.500	20%
2008	1.325.000	1.325.000	100%	1.060.000	80%	265.000	20%
2009	2.137.500	2.137.500	100%	1.710.000	80%	427.500	20%
2010	3.282.500	3.282.500	100%	2.626.000	80%	656.500	20%
2011	4.312.500	4.312.500	100%	3.450.000	80%	862.500	20%
2012	4.947.250	4.947.250	100%	3.957.800	80%	989.450	20%
2013	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Toplam 2007-12	16.522.250	16.522.250	100%	13.217.800	80%	3.304.450	20%

Avro olarak değerler

Tedbir 202 için 2007-2009 yılları arasında teknik destek tedbirinden tahsil edilen finansman aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tedbir 202. Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması
(Leader yaklaşımı)

Yıl	Toplam uygun harcama	Kamu harcaması					
		Toplam		AB katkısı		Ulusal katkı	
	Avro	Avro	%	Avro	%	Avro	%
1	2=3	3=5+7	4=3/2	5	6=5/3	7	8=7/3
2007	81.796,5	81.796,5	100%	65.437,2	80%	16.359,3	20%
2008	209.430,6	209.430,6	100%	167.544,5	80%	41.886,1	20%
2009	337.855,1	337.855,1	100%	270.284,1	80%	67.571,0	20%
2010	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
2011	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
2012	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
2013	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Toplam 2007-09	629.082,2	629.082,2	100%	503.265,8	80%	125.816,4	20%

Avro olarak değerler

(10) İzleme göstergeleri ve sayısal hedef göstergeler

Gösterge Tipi	Gösterge	Hedef IPARD Faz I+II
Çıktı	İlgili tüm tarafların genel olarak bilgilendirilmesi için tanıtım materyallerinin sayısı (kitapçıklar, broşürler vs.)	200
	İzleme Komitesinin toplantı sayısı	14
	Desteklenen uzman atamalarının sayısı	28
	Seminer, konferans, çalıştay sayısı	24
	Tanıtım olaylarının sayısı	40
	Tedbirlerin detaylandırılması ve uygulanmasına ilişkin çalışmaların sayısı	64
	Program değerlendirme raporlarının sayısı	4
	Desteklenen kırsal ağ oluşturma faaliyetlerinin sayısı	10

	Alt-Tedbir 202- Yetenek kazandırma, harekete geçirme ve yerel kalkınma stratejilerinin hazırlanması kapsamındaki faaliyetlerin sayısı.	250
--	--	-----

BÖLÜM 5

MALİ PLAN, DESTEK MİKTARI VE TOPLULUK KATKISI ORANI

Bu bölümde destek miktarını ve Topluluk katkısı oranını gösteren IPARD Programına ilişkin mali plan verilmektedir. Bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır:

Kısım 5.1: Yatırımlarda kamunun katkısı ve kamu katkısı içerisinde Öncelik Eksen 1, 2 ve 3 ile ilgili Topluluk katkısı

Kısım 5.2: Yıl, kaynak ve tedbirler bağlamında tablo formatında genel mali paket

5.1 KAMU HARCAMALARINA KOMİSYON KATKISI

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) 173. Maddesi uyarınca ayrı ayrı tedbirler kapsamındaki kamu harcamaları oranı değişmektedir.

Öncelik eksen 1 kapsamındaki yatırımlar için (Tarım İşletmelerine Yatırımlar/Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasına Yatırımlar) yatırımlardaki kamu fonlarının oranı %50'ye tekabül ederken, başvuru sahibinin katkısı da %50'ye tekabül etmektedir. Komisyon, kamu fonlarına %75 katkıda bulunmakta; Türkiye Cumhuriyeti %25 katkıda bulunmaktadır. “Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek” tedbiri için finansman, 718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) 175. Maddesinde gösterildiği şekildedir.

Öncelik eksen 2 kapsamındaki uygun harcamalara Komisyon %80, Türkiye Cumhuriyeti %20 katkıda bulunur.

Öncelik eksen 3 dahilindeki yatırımlar için “Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi” tedbirine yönelik yatırımlardaki kamu fonlarının payı %50'ye, başvuru sahibinin katkısı da %50'ye tekabül etmektedir. Kamu fonlarına Komisyonun katkısı %75, Türkiye Cumhuriyeti'nin katkısı %25'tir.

“Teknik Destek” tedbirinin uygulanması için Komisyon %80, Türkiye Cumhuriyeti %20 katkıda bulunmaktadır.

5.2 MALİ TABLOLAR

Aşağıdaki tablolarda yıl, kaynak ve tebdır itibarıyla dökümü sunulan toplam mali paket gösterilmektedir.

5.2.1.1. 2007-2012 Avro olarak IPARD fonları için Maksimum AB Katkısı

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007-2012
TO PLAM	20.700.000	53.000.000	85.500.000	131.300.000	172.500.000	197.890.000	660.890.000

5.2.1.2 Avro olarak Öncelik eksenleri için Mali plan, 2007-2012

(1)	Toplam kamu katkısı (2)	AB katkı oranı (3=4/2),%	AB katkısı (4)
Öncelik Eksenı 1: Pazar verimini iyileştirme Topluluk Standartlarını uygulama	619.854.067	%75	464.890.550
Öncelik Eksenı 2- Tarım çevre tedbirleri ve Leader'in uygulanması için hazırlık faaliyetleri	40.762.313	%80	32.609.850
Öncelik Eksenı3- kırsal ekonominin geliştirilmesi	200.229.250	%75	150.171.800
Tedbir: Teknik yardım	16.522.250	%80	13.217.800
	877.367.696		660.890.000

5.2.2. 2007-2012 TEDBİRE GÖRE GÖSTERGE DAĞILIMI

(1)	Toplam kamu katkısı, Avro (2)	Özel katkı Avro (3)	Toplam harcama Avro (4=2+3)
Öncelik Eksenı 1: Pazar verimini iyileştirme Topluluk Standartlarını uygulama	619.854.067	569.105.533	1.188.959.600
Tedbir 101 tarım işletmelerine yönelik yatırımlar	352.474.667	352.474.667	704.949.333
Tedbir 103 tarım ve balıkçılık ürünlerinin işleme ve pazarlamasına yatırımlar	216.630.867	216.630.867	433.261.733
Tedbir 102 üretici gruplarına destek	50.748.533	0	50.748.533
Öncelik Eksenı 2- Tarım çevre tedbirleri ve Leader'in uygulanması için hazırlık faaliyetleri	40.762.313	0	40.762.313
Tedbir 201 çevre ve kırsala ilişkin eylemlerin uygulanmasına hazırlık	15.677.813	0	15.677.813
Tedbir 202 yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması	25.084.500	0	25.084.500
Öncelik eksenı 3- kırsal ekonominin geliştirilmesi	200.229.067	200.229.067	400.458.133
Tedbir 302 kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	200.229.067	200.229.067	400.458.133
Tedbir 501 Teknik destek	16.522.250	0	16.522.250
Toplam	877.367.696	769.334.600	1.646.702.296

5.2.3 2007-2012 TEDBİRE GÖRE AB KATKISININ GÖSTERGE DAĞILIMI

5.2.3.1 İzleme amaçlı olarak, 2007-2012 tedbire göre AB Katkısının gösterge dağılımı

	AB Katkısı							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007-	2012
Öncelik Eksenleri ve Tedbirler	Avro	Avro	Avro	Avro	Avro	Avro	Avro	Avro
Öncelik Eksen 1: Pazar verimini iyileştirme Topluluk Standartlarını uygulama (1)	15.111.000	38.690.000	62.415.000	91.253.500	119.887.500	137.533.550	464.890.550	%70,4
Tedbir 101 tarım işletmelerine yönelik yatırımlar	8.280.000	21.200.000	34.200.000	52.520.000	69.000.000	79.156.000	264.356.000	%40,0
Tedbir 103 tarım ve balıkçılık ürünlerinin işleme ve pazarlamasına yönelik yatırımlar	5.796.000	14.840.000	23.940.000	30.855.500	40.537.500	46.504.150	162.473.150	%24,6
Tedbir 102 üretici gruplarına destek	1.035.000	2.650.000	4.275.000	7.878.000	10.350.000	11.873.400	38.061.400	% 5,8
Öncelik Eksen 2- Tarım çevre tedbirleri ve Leader'in uygulanması için hazırlık faaliyetleri	0	0	0	8.534.500	11.212.500	12.862.850	32.609.850	% 4,9
Tedbir 201 çevre ve kırsala ilişkin eylemlerin uygulanmasına hazırlık	0	0	0	3.282.500	4.312.500	4.947.250	12.542.250	% 1,9
Tedbir 202 yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması	0	0	0	5.252.000	6.900.000	7.915.600	20.067.600	% 3,0
Öncelik eksen 3- kırsal ekonominin geliştirilmesi (1)	5.175.000	13.250.000	21.375.000	28.886.000	37.950.000	43.535.800	150.171.800	%22,7
Tedbir 302 kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	5.175.000	13.250.000	21.375.000	28.886.000	37.950.000	43.535.800	150.171.800	%22,7
Tedbir 501 Teknik destek (3)	414.000	1.060.000	1.710.000	2.626.000	3.450.000	3.957.800	13.217.800	% 2,0
Toplam	20.700.000	53.000.000	85.500.000	131.300.000	172.500.000	197.890.000	660.890.000	%100

(1): bu öncelik için Topluluk katkısı toplam kamu harcamasının % 75' i dir.

(2): bu öncelik için Topluluk katkısı toplam kamu harcamasının %80' i dir.

(3): Teknik Destek için, finansmana Topluluğun katkısı genel bir kural olarak toplam kamu harcamasının %80' i olacaktır.

5.2.3.2 İzleme amaçlı olarak, 2012-2013 tebdire göre AB katkısının yüzdalık tahsisi

	AB Katkısı	
	2007-2012	2013
Öncelik Eksenleri ve Tedbirler	%	%
Öncelik Eksen 1: Pazar verimini iyileştirme Topluluk Standartlarını uygulama	% 70,4	% 69,5
Tedbir 101 tarım işletmelerine yönelik yatırımlar	% 40,0	% 40,0
Tedbir 103 tarım ve balıkçılık ürünlerinin işleme ve pazarlamasına yönelik yatırımlar	% 24,6	% 23,5
Tedbir 102 üretici gruplarına destek	% 5,8	% 6,0
Öncelik Eksen 2- Tarım çevre tedbirleri ve Leader'in uygulanması için hazırlık faaliyetleri	% 4,9	% 6,5
Tedbir 201 çevre ve kırsala ilişkin eylemlerin uygulanmasına hazırlık	% 1,9	% 2,5
Tedbir 202 yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması	% 3,0	% 4,0
Öncelik eksen 3- kırsal ekonominin geliştirilmesi (1)	% 22,7	% 22,0
Tedbir 302 kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	% 22,7	% 22,0
Tedbir 4- Teknik destek	% 2,0	% 2,0
Toplam	% 100	%100

BÖLÜM 6

İDARE VE İDARİ PROSEDÜRLER- PROGRAMIN UYGULANMASI, YAPILAR, OTORİTELER VE MALİ UYGULAMA

Bu bölümde Türkiye’de IPA ve IPARD’ın uygulanmasına ilişkin idare, idari yapı ve prosedürler ortaya koyulmaktadır.

Bu bölüm 4 kısımdan oluşmaktadır:

Kısım 6.1: Uygulama Birimleri/Otoriteler.

Kısım 6.2: Programın uygulanmasının önemli bir unsuru olan izleme, İzleme Komitesi ve veri toplama.

Kısım 6.3: Programın uygulanmasında önemli bir unsur olan değerlendirme.

Kısım 6.4: Programın uygulanması sırasında Tarım İl Müdürlüklerinin rolü

6.1 UYGULAMA BİRİMLERİ/ OTORİTELER

IPA kapsamındaki aday ülkelere yönelik Topluluk desteği, IPARD ile ilgili mali kuralların ortaya koyulduğu 1085/2006 Sayılı IPA Konsey Tüzüğüne (AK) ve 718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğüne (AK) uygun olarak uygulanmaktadır.

Türkiye’de IPA ve IPARD’ın uygulanması için aşağıdaki makamlar ve sorumlu birimler kurulmuştur:

- Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC)
- Yetkili Akreditasyon Görevlisi (CAO)
- Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO)
- Ulusal Fon
- Denetim Otoritesi
- IPARD Uygulama Birimleri
 - Yönetim Otoritesi
 - IPARD Ajansı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu- TKDK

6.1.1. Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC)

Ulusal IPA koordinatörü, yararlanıcı ülkenin hükümetinde ya da devlet idaresinde görevli, 718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü kapsamındaki yardımın genel koordinasyonunu sağlayan yüksek kademeli bir memurdur.

AB Genel Sekreteri Türkiye için Ulusal IPA Koordinatörü olarak atanmıştır ve beş IPA bileşeninin genel koordinasyonunu, programlamasını ve izlenmesini sağlayacaktır. NIPAC aşağıdaki genel sorumlulukları taşır:

- Komisyon ve Türkiye arasında ortaklığı ve genel katılım süreci ile IPA tüzüğü kapsamındaki yardımın kullanımı arasında sıkı bir bağ kurulmasını sağlar.
- 718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü (AK) kapsamında sağlanan programların tutarlılığını ve koordinasyonunu sağlar.
- Geçiş dönemi yardımı ve kurumsal yapılandırma bileşeni için ulusal düzeyde yıllık programlama sağlar.
- Türkiye’nin hem Üye Devletler hem de diğer yararlanıcı ülkeler ile birlikte sınır ötesi programlara, ayrıca diğer Topluluk araçları kapsamında uluslararası, bölgeler arası ve deniz havzası programlarına katılımının koordinasyonunu sağlar.
- Uygulama konusunda IPA yıllık ve nihai raporlarını hazırlar ve IPA İzleme Komitesinin incelemesinden sonra, bir nüshası ulusal yetkilendirme görevlisine gönderilmek üzere Komisyon’a sunar.

6.1.2. Yetkili Akreditasyon Görevlisi

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) 12. ve 15. Maddeleri uyarınca ve 24. maddesi ile doğru orantılı olarak, yararlanıcı ülke tarafından atanacak yetkili akreditasyon görevlisi, ülkedeki hükümet veya kamu idaresinde görevli yüksek kademeli bir memurdur. Ulusal yetkilendirme görevlisinin ve ulusal fonun akreditasyonundan, izlenmesinden ve akreditasyonun askıya alınmasından veya geri alınmasından sorumludur.

Türkiye'de Hazineden sorumlu Devlet Bakanı, Yetkili Akreditasyon Görevlisi olarak atanır. CAO'nun atanmasına ilişkin yasal dayanak 2007/30 Sayılı Başbakanlık Genelgesidir. (21/11/2007 tarihli 26707 Sayılı RG).

Yetkili Akreditasyon Görevlisi, görevlerini yerine getirirken ulusal prosedürlere uygun olarak özellikle muhasebe ve teknik uzmanlık alanındaki idari kurumlara ya da bölümlere başvurabilir.

Yetkili Akreditasyon Görevlisi, akreditasyon ve yetki devri kararının alınmasından sonra yönetim ve kontrol sisteminin ödeme ve uygulamalarında yapılması için önerilen değişikliklerin incelenip onaylanması için, uygulamalar gerçekleşmeden önce bir kopyası Denetim Otoritesine verilmek üzere, Komisyon'a sunulmasını sağlar. Önerilen değişikliklerin gereğince incelenmesinden sonra, Anlaşmalarda ortaya koyulan bütün gerekliliklerin yerine getirildiğini yazılı olarak belirtir.

6.1.3. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi

Yararlanıcı ülke tarafından atanacak Ulusal Yetkilendirme Görevlisi, ülkedeki hükümet veya kamu idaresinde görevli yüksek kademeli bir memurdur. Şunları yerine getirir:

- (a) Ulusal Fonun başkanı olarak, yararlanıcı ülkede mali yönetimin genel sorumluluğunu üstlenir. İşlemlerin yasalara ve usulüne uygun olmasından sorumludur.
- (b) IPA Tüzüğü kapsamındaki yönetim ve kontrol sistemlerinin etkili işleyişinden sorumludur.

Türkiye'de Ulusal Fonun başkanlığını yapan Hazine Müsteşarı Ulusal Yetkilendirme Görevlisi olarak atanmıştır. NAO'nun atanmasına ilişkin yasal dayanak Merkezi Finans ve İhale Biriminin (MFİB) Kuruluşuna ilişkin Türkiye Hükümeti ve Avrupa Komisyonu Arasındaki Mutabakat Zaptına 1 No'lu Ek'tir (05/07/2006 tarihli, 26219 sayılı RG). Ulusal Yetkilendirme Görevlisi özellikle aşağıdaki görevleri yerine getirir:

- İşlemlerin yasalara ve usulüne uygun şekilde yapılmasını temin eder.
- Tasdik edilmiş harcama beyanını ve ödemeler belgesini hazırlayıp Komisyon'a sunar. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi, ödeme uygulamasının doğruluğuna ve fonların Uygulama Birimlerine ve/veya nihai yararlanıcılara transferinin genel sorumluluğunu üstlenir.
- Eş-finansman ile ilgili unsurların varlığını ve doğruluğunu onaylar.
- Her türlü usulsüzlüğün tespit edilmesini ve derhal iletilmesini sağlar.
- Tespit edilen usulsüzlükler ile bağlantılı olarak, 718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) Madde 50'si kapsamındaki hükümler uyarınca gerekli mali düzenlemeleri yapar.
- Komisyon ve Türkiye arasında gönderilen mali bilgiler için temas noktasıdır.
- Uygulama birimlerinin akreditasyonundan, izlenmesinden ve akreditasyonun askıya alınmasından veya geri alınmasından sorumludur.
- IPA Tüzüğü kapsamındaki yardım yönetimine ilişkin sistemlerin varlığını ve etkili işlemlerini sağlar.
- Fonların yönetimiyle ilgili iç kontrol sisteminin etkili ve etkin işlemlerini sağlar.

- Uygun bir raporlama ve bilgilendirme sisteminin işlemlerini sağlar.
- 718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) Madde 30 (1)'ine uygun olarak, denetim otoritesinden gelen denetim raporlarındaki bulguları takip eder.
- Yönetim ve kontrol sistemlerinde önemli bir değişikliğin olması durumunda Komisyon'u derhal durumdan haberdar eder ve bu haberin bir nüshasını yetkili akreditasyon görevlisine gönderir.
- 718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) Madde 27'sinde tanımlandığı üzere, yıllık teminat beyanı hazırlar.
- Yönetim ve kontrol sisteminin, işlemlerin yasalara ve usulüne uygunluğunun etkili şekilde işlememesi durumunda bunun sebeplerini, potansiyel sonuçlarını ve ayrıca durumu düzeltmek ve Topluluk çıkarlarını korumak için alınan önlemleri Komisyon'a bildirir ve bu bildirinin bir nüshasını Yetkili Akreditasyon Görevlisine gönderir.

6.1.4. Ulusal Fon

Ulusal fon, yararlanıcı ülkede merkezi bütçe yetkisi olan bir Bakanlık bünyesinde kurulan birimdir. Merkezi hazine olarak görev yapar ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisinin sorumluluğu altında, IPA Tüzüğü kapsamındaki yardımların mali yönetimi görevlerinden sorumludur. .

Özellikle banka hesaplarının düzenlenmesinden, Komisyon'dan fonların talep edilmesinden, Komisyon'dan alınan fonların Uygulama Birimlerine veya nihai kullanıcılara aktarılmasından ve Komisyon'a mali raporlama yapmaktan sorumludur.

Ulusal Fon, bütçe yetkisi olan Hazine Müsteşarlığı bünyesindeki bir birimdir. Yasal dayanağı 2007/30 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamedir (21/11/2007 tarihli, 26707 Sayılı RG).

Ulusal Fon şunlardan sorumludur:

- Banka hesaplarının düzenlenmesi,
- Komisyon'dan finansman talep edilmesi,
- Fonların uygulama birimine veya nihai kullanıcılara aktarılması
- Komisyon'a mali raporlama yapılması.

6.1.5. Denetim Otoritesi

Katılım Öncesi Yardım Aracı kapsamındaki fonlarla ilgili yönetim ve kontrol sistemlerinin etkili ve sağlam bir şekilde işlediğini denetlemek için Denetim Otoritesi olarak Hazine Kontrolörleri Kurulu tayin edilmiştir. Denetim Otoritesinin atanmasına ilişkin yasal dayanak 2007/30 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamedir (21/11/2007 tarihli, 26707 Sayılı RG). Denetim Otoritesi , sistemdeki bütün aktörlerden bağımsızdır ve diğer aktörler tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak denetleme yapması istenemez. Denetim Otoritesinin başlıca görevleri şunlardır:

- a) Her yıl, söz konusu yıl başlamadan önce yönetim ve kontrol sistemlerinin etkili bir şekilde işlediğini ve Avrupa Komisyonu'na sunulan muhasebe bilgilerinin güvenilirliğini doğrulamayı amaçlayan denetimleri kapsayan yıllık denetim çalışma planı hazırlamak ve bu çalışma planını CAO'ye ve bir nüshasını Ulusal Yetkilendirme Görevlisine (NAO) göndermek ,
- b) Avrupa Komisyonu'na ve CAO'ye en geç yıl sonuna kadar yönetim ve kontrol sisteminde ya da işlemlerde bulunan zayıf yönleri özetleyen bir yıllık denetim faaliyet raporu sunmak ve bu raporun bir nüshasını Ulusal Yetkilendirme Görevlisine (NAO) göndermek,

c) Avrupa Komisyonu'na ve CAO'ye en geç yıl sonuna kadar yönetim ve kontrol sistemlerinin etkili şekilde işleyip işlemediğine ve Avrupa Komisyonu gerekliliklerine uyup uymadığına ilişkin yıllık denetim görüşü sunmak ve bu görüşün bir nüshasını Ulusal Yetkilendirme Görevlisine göndermek,

d) Programların uygulanma dönemi sırasında ya da kapatılma aşamasında, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi tarafından sunulan ilgili nihai harcama beyanı ile aynı zamanda ya da en azından bu nihai harcama beyanının sunulmasından sonraki üç ay içinde Avrupa Komisyonu'na ve Yetkili Akreditasyon Görevlisine harcama beyanı ve ödeme uygulamalarına ilişkin görüş bildirmek .

Denetim Otoritesinin, IPA ile ilgili bütün yönetim ve kontrol sistemlerini ve faaliyetlerini denetleme izni vardır. Bu bağlamda ilgili bütün kurumların yönetim ve kontrol sistemlerine ilişkin bütün belgeleri, bilgileri, kayıtları, raporları ve bilgi sistemlerini saklamaları zorunludur ve bu kurumların yeterli bir denetim tarihçesi sağlamaları ve Denetim Otoritesinin isteği üzerine bunları sunmaları gerekir.

Denetim Otoritesi özellikle risk değerlendirmesi, denetimin gerekliliği ve örneklem alanlarında uluslararası standartlara uyar.

6.1.6. Uygulama Birimi

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) Madde 28'ine göre, IPA Tüzüğü kapsamındaki yardımın yönetimi ve uygulaması ile ilgilenmek üzere her bir IPA bileşeni ya da programı için bir uygulama birimi kurulacaktır. Uygulama birimi, yararlanıcı ülkenin kamu idaresi bünyesinde tek bir kurum olabileceği gibi, birkaç kurumun bir araya gelmesinden de oluşabilir.

Uygulama birimi, sağlam mali yönetim ilkesine uygun olarak ilgili programın yada programların yönetiminden ve uygulamasından sorumludur.

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) Madde 28'ine göre Uygulama Birimi aşağıdakileri kapsayan bir dizi işlevi yerine getirir:

- (a) Yıllık ve çok yıllık programları hazırlamak,
- (b) Bilhassa programın uygulanma kalitesini izlemek için gerekli olan belgeleri temin ederek programın uygulanmasını izlemek ve sektörel izleme komitesinin çalışmasına rehberlik etmek,
- (c) Sektörel yıllık raporu ve nihai uygulama raporlarını hazırlamak ve sektörel izleme komitesi tarafından raporlar incelendikten sonra Komisyon'a, Ulusal IPA Koordinatörüne ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisine sunmak,
- (d) Finansman için işlemlerin seçilmesini, programlara uygulanan kriterlere ve mekanizmalara göre onaylanmasını ve bu işlemlerin ilgili Topluluk kurallarına ve ulusal kurallara uygun olmasını sağlamak,
- (e) Yeterli denetim tarihçesini sağlamak için gereken bütün belgelerin saklanması sağlamak için prosedürler oluşturmak,
- (f) İhale prosedürlerini ve ihalenin verilmesi prosedürlerini düzenlemek, sözleşmenin imzalanmasını sağlamak ve nihai yararlanıcıya ödeme yapmak ve nihai yararlanıcıdan geri ödeme almak,
- (g) İşlemlerin uygulanmasında yer alan bütün kurumların ayrı bir muhasebe sistemi ya da ayrı bir muhasebe kodlaması kullanmalarını sağlamak,
- (h) Ulusal fonun ve ulusal akreditasyon görevlisinin, harcamalarla ilgili gerçekleştirilen prosedürlere ve doğrulamalara ilişkin gerekli bütün bilgileri almalarını sağlamak,
- (i) Raporlama ve bilgi sistemini kurmak, korumak ve güncellemek ,
- (j) Beyan edilen harcamaların gerçekten uygulanan kurallara göre yapılmasını, ürün veya hizmetlerin onaylanan karara uygun olarak sunulmasını ve nihai yararlanıcının ödeme isteklerinin doğru olmasını sağlamaya yönelik doğrulamalar yapmak. Bu doğrulamalar, işlemlerin uygun şekilde idari, mali, teknik ve fiziksel yönlerini kapsar.

- (k)Uygulama birimini oluşturan farklı kurumların iç denetimini sağlamak,
- (l) Usulsüzlerin raporlamasını sağlamak,
- (m) Bilgi ve tanıtım gerekliliklerine uyulmasını sağlamak.

Türkiye’de 718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü’nün (AK) Madde 28’ine göre IPARD için tayin edilen Uygulama Birimi aşağıdaki ayrı kurumlardan oluşur:

- a. IPARD Programını etkin, etkili ve doğru bir şekilde yönetmekten sorumlu olan Yönetim Otoritesi. Yasal dayanağı, Yüksek Planlama Kurulunun 25 Ocak 2006 tarihli kararı ile kabul edilen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisidir.
- b. IPARD kapsamındaki Program yardımını sağlam mali yönetim ilkesine uygun olarak yönetmekten ve uygulamaktan sorumlu olan IPARD Ajansı, yani Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK). Yasal dayanağı, 5648/2007 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri hakkında Kanundur (18/05/2007 tarihli, 26526 Sayılı RG).

6.1.7. Yönetim Otoritesi

4 Şubat 2006 tarihli ve 26070 sayılı RG’de yayınlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ile Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (TKB), Yönetim Otoritesi olarak belirlenmiştir. Yönetim Otoritesinin sorumluluklarını yerine getirmek üzere Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın Strateji Geliştirme Başkanlığı bünyesinde İç Kontrol Dairesi Başkanlığı görevlendirilmiştir. Bu daire başkanlığı AB Kırsal Kalkınma Politikası ile uyumlaştırmaya ilişkin konularda 2003’ten bu yana çalışmaktadır.

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü’nün (AK) Madde 28’inde açıklandığı üzere, Yönetim Otoritesi sorumlulukları aşağıda açıklanmaktadır:

- (a) Programı hazırlamak;
- (b) Bilhassa programın uygulanma kalitesini izlemek için gerekli olan belgeleri temin ederek programın uygulanmasını izlemek ve sektörel izleme komitesinin çalışmasına rehberlik etmek,
- (c) Sektörel yıllık raporu ve nihai uygulama raporlarını hazırlamak ve sektörel izleme komitesi tarafından raporlar incelendikten sonra Komisyon’a, Ulusal IPA Koordinatörüne ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisine sunmak,
- (d) Finansman için işlemlerin seçilmesini, programlara uygulanan kriterlere ve mekanizmalara göre onaylanmasını ve bu işlemlerin ilgili Topluluk kurallarına ve ulusal kurallara uygun olmasını sağlamak,
- (i) Raporlama ve bilgi sistemini kurmak, korumak ve güncellemek,
- (m) Bilgi ve tanıtım gerekliliklerine uyulmasını sağlamak.

IPARD Sektörel Anlaşma Taslağı Eki uyarınca Yönetim Otoritesi, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi tarafından IPARD harcamalarının akreditasyonu bakımından aşağıdaki temel görevleri yerine getirmesine izin verecek organizasyonel bir yapıya sahiptir:

- Yönetim işlevleri

- İzleme: Bu işlevin amacı, IPARD programının uygulanmasının etkililiğini ve kalitesini izlemektir. Bu işlev, bölüm 6.2’de ayrıntılı olarak açıklanmıştır.
- Değerlendirme: Bu işlevin amacı, bölüm 6.3.’te ayrıntılı şekilde anlatıldığı gibi Topluluk fonlarından gelen yardımın ve IPARD Programı stratejisinin ve uygulanmasının kalitesini, etkililiğini ve tutarlılığını iyileştirmektir.

- Raporlama: Bu işlevin amacı, Programın uygulanmasının ve tedbirlerdeki ilerlemenin; yeterli bilgi ve iletişim sistemleri kullanılarak etkili ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine yardımcı olacak şekilde raporlanmasıdır. Yönetim Otoritesi tarafından, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'yla işbirliği halinde PARD Programının uygulanmasına ilişkin yıllık raporlar ve nihai rapor hazırlar.
- Koordinasyon: Bu işlevin amacı, özellikle programların uygulanmasının kalitesini izlemek için gerekli olan belgeleri temin ederek Sektörel İzleme Komitesinin (IPARD İzleme Komitesi) işine rehberlik etmek ve izlemektir.

- Uygulama işlevleri

- Tanıtım: Bu işlevin amaçları, Bölüm 7'de ayrıntılı şekilde anlatıldığı gibi:
 - Başvuru çağrılarını yayımlamak ve akdi yükümlülükleri bu yükümlülüklerle uyulmaması durumunda uygulanacak olası yaptırımlara ilişkin bilgiler de dahil uygunluk koşullarını yayımlamak ve gerekirse işe başlama onayını da yayımlamak ,
 - Topluluğun rolünü vurgulamak ve Topluluk yardımının şeffaflığını sağlamaktır.

6.1.8. IPARD Ajansı (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu-TKDK)

6.1.8.1. Görev ve Sorumlulukları

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, 5648/2007 Sayılı Kanun (18/05/2007 tarihli, 26526 Sayılı RG) ile IPARD Ajansı olarak kurulmuştur.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun (TKDK) görev ve sorumlulukları şöyledir:

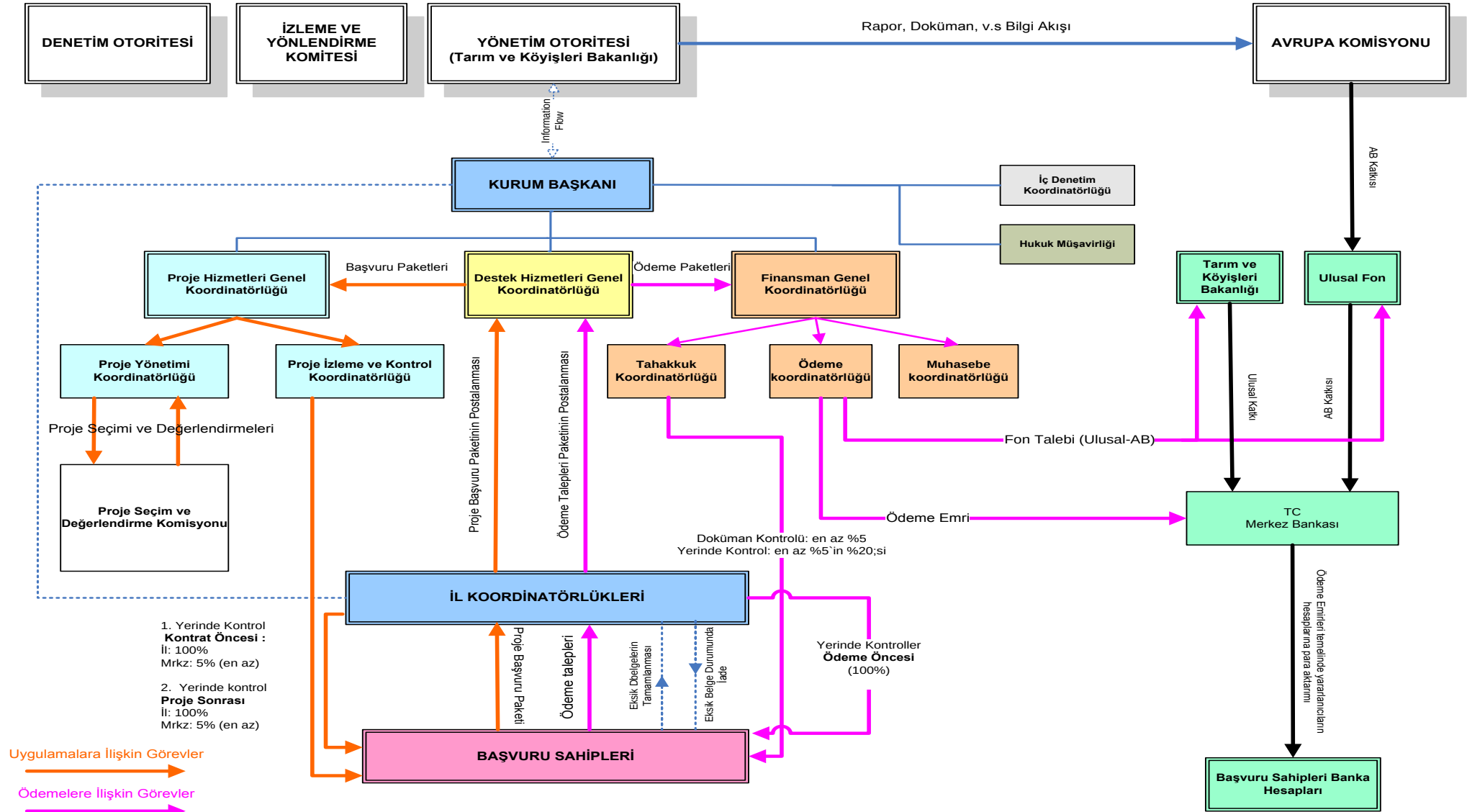
- İhale prosedürlerini, ihalenin verilmesi prosedürlerini düzenlemek, sözleşmeyi imzalamak, nihai yararlanıcıya ödeme yapmak ve yararlanıcıdan geri ödeme almak,
- Ulusal Yetkilendirme Görevlisinin, Ulusal Fon'un ve Yönetim Otoritesinin görevlerini yerine getirmeleri için gereken bütün bilgileri almalarını sağlamak,
- IPARD Programına uygulanan kriterler ve mekanizmalara uygun olarak işlemleri seçmek, kontrol etmek ve ilgili Topluluk kurallarına ve ulusal kurallara uymak;
- Beyan edilen harcamanın gerçekten uygulanan kurallara göre yapıldığından, ürün ve hizmetlerin onay kararına uygun olarak sunulduğundan ve nihai yararlanıcıdan alınan ödeme isteklerinin doğru olduğundan emin olmak için denetimler gerçekleştirmek..Bu denetimler, işlemlerin uygun şekilde mali, idari, teknik ve fiziksel yönlerini kapsar.
- Başvuru çağrılarını yapmak ve uygunluk koşullarını yayımlamak,
- Projelerin onaylanması için başvuruları şartlara ve uygunluk koşullarına göre kontrol etmek ve uygun olduğunda kamu ihale hükümleri de dahil Anlaşmalara uyulup uyulmadığını kontrol etmek,
- TKDK ve nihai yararlanıcılar arasında yazılı olarak akdi yükümlülükleri ve bu yükümlülüklerle uyulmaması halinde uygulanacak olası yaptırımlara ilişkin bilgileri belirtmek ve gerekirse işe başlama onayını yayımlamak ,
- Hem proje onaylanmadan önce hem de onaylandıktan sonra uygunluğu sağlamak için yerinde kontroller gerçekleştirmek,
- Uygulanmakta olan projelerde ilerleme sağlamak için faaliyetleri takip etmek,

- Uygulanmakta olan tedbirlerin ilerlemesini göstergelerle raporlamak,
- Nihai yararlanıcının Topluluğun projeye katkısının bilincinde olmasını sağlamak,
- Projelere yönelik tahakkuk, ödeme ve muhasebe işlemlerini gerçekleştirmek,
- Proje ve faaliyetlerin uygulamasını izlemek, yararlanıcıların sözleşme hükümlerini ve yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini takip etmek ve bu amaçlarla gerekli kontrolleri yapmak,
- Programın ve desteklerin etkinleştirilmesi yönündeki görüş ve değişiklik önerilerini ilgili makamlara bildirmek ,
- Kurumun görevleri ve faaliyetleri ile ilgili güvenilir bir veri tabanı ve bilgi işlem sistemi kurmak,
- Kurumun faaliyetleriyle ilgili idari düzenlemeleri yapmak.
- Kamu harcamalarına ilişkin maksimum sınırların aşılmamasını sağlamak.

6.1.1.1. IPARD Ajansının Uygulama Prosedürleri

İş akışının genel görünümü aşağıda verilmiştir:

TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU BAŞKANLIĞI - GENEL ORGANİZASYON ŞEMASI

a) TKDK’da Başvuruların İşlemden Geçirilmesi, Seçimi ve Sözleşme Yapılması Faaliyetleri

Başvuru formları, iş planı örnekleri ve başvuru sahipleri tarafından doldurulacak gerekli bütün ekler, Başvuru Çağrılarında belirtilen tarihten itibaren İl Koordinatörlükleri tarafından alınır.

Başvurular bizzat başvuru sahibi ya da vekili tarafından (bağlı olduğu) ilgili İl Koordinatörlüğüne yapılır.

Başvuru paketlerinin idari ve uygunluk kontrolleri gerçekleştirilir ve bu kontrolleri takiben uygun olanlara yerinde kontroller uygulanır. Başvuru sahiplerinin yerinde kontrolleri, başvuru paketindeki bilgi ve verilerin doğrulanmasını içerir.

Yukarıda kısaca tarif edilen İl Koordinatörlükleri tarafından gerçekleştirilen başvuru süreci faaliyetlerinin tamamlanmasını takiben, uygun bulunan başvuru paketleri, tüm kontrol listeleri, raporlar, dökümanlar vb. ile birlikte, seçme ve sözleşme imzalanması için, TKDK Genel Merkezi’ne postalanır.

Başvurular iki aşamada değerlendirilir: (a) iş planlarının değerlendirilmesi, (b) IPARD Programı’nda belirtilen “*proje seçimine ilişkin sıralama kriterleri*”ne göre değerlendirme yapılması.

Başvuruların en az %5’i yeniden kontrole tabi tutulur. Bu tür ikincil kontroller idari, uygunluk ve yerinde kontrolleri içerir.

Uygun başvuruların sıralanması IPARD Programı “*proje seçimine ilişkin sıralama kriterleri*”ne göre belirlenen başvuruların puanlamasına göre gerçekleştirilir. Sıralama işlemi süresince, her tedbir/alt-tedbir (finansal dağılım) için ayrılan bütçe dikkate alınır. Başka bir deyişle, hibe kararı ,ayrılan bütçe ile de sınırlıdır.

İki veya daha fazla başvurunun IPARD Programı “*proje seçimine ilişkin sıralama kriterleri*”ne göre aynı puana ulaşması durumunda, iş planlarına verilen puanlar dikkate alınır.

Eğer iki veya daha fazla projenin her iki puanı (*iş planına verilen puanlar ve IPARD Programı’nda belirtilen “proje seçimine ilişkin sıralama kriterleri”ne göre verilen puanlar*) eşit ise, bu durumda başvuru yapılan gün ve saate göre ilk sunulan proje öncelik sırasına sahiptir.

Destekle ilgili nihai karar, Proje Değerlendirme ve Seçim Komisyonu tarafından verilir. Destek için seçilen başvurular için, TKDK ve faydalanıcı arasında bir sözleşme imzalanır. Daha sonra, projeler başvuru sahipleri tarafından uygulanır.

b) TKDK Genel Merkezinde Başvuruları İşlemden Geçirme Faaliyetleri

Faydalanıcıdan Ödeme Talebi Paketi’nin alınması üzerine, İl Koordinatörlükleri idari ve yerinde kontrolleri yürütür ve Ödeme Talebi Paketini Genel Merkez’e sunar.

Genel Merkez’deki Ödeme Yetkili Koordinasyon Birimi prosedürlerine göre idari ve yerinde kontrolleri yürütür.

Ödeme yetkisinin alınmasından sonra Ödeme Koordinatörlüğü, faydalanıcıların banka hesabına ödemeyi yapar ve Tahakkuk Koordinatörlüğü de muhasebe prosedürünü gerçekleştirir.

Uygulama Sonrası Yerinde Kontroller:

Desteğin ödenmesinden sonra nihai faydalanıcının projesinin uygulama sonrası kontrolleri,, hibe sözleşmesinde bahsedilen şartların ve desteğin uygunluk koşullarına uyulmasına devam edilip edilmediğini değerlendirmek için yürütülür.

Kontrollerin genel amaçları şunlardır:

- a. Yatırım işlemlerinin usulüne ve hukuka uygun şekilde yapıldığını doğrulamak;
- b. Nihai yararlanıcı tarafından yapılan ödemeleri doğrulamak;
- c. Aynı yatırımın farklı ulusal kaynaklardan veya Topluluk kaynaklarından usulsüz bir şekilde finanse edilmemiş olduğundan emin olmak .

Uygulama sonrası kontroller, nihai faydalanıcıya yapılan son ödeme tarihinden itibaren 5 yıl süresince yürütülür ve tüm yatırımlar en az bir kez kontrol edilir. Toplam uygun miktarın, %50'lik tavan miktarını geçen bir yatırımın, son ödeme tarihinden itibaren 4 yıl içinde bir kez ve son ödeme tarihini takip eden 5. yıl süresince ikinci kez kontrol edilmesi gerekir. Uygulama sonrası kontrolleri gerçekleştiren uzmanlar, aynı yatırım işleminin hiç bir ön- kontrolünde görev almamış olmalıdır.

Uygulama sonrası kontroller, risk analizlerine dayanmalıdır ve kontrol edilecek işlemlerin örneğinde aşağıdakiler özellikle dikkate alınmalıdır:

- (a) işlemlerin tür ve boyutlarının uygun karışımlarının kontrolü ihtiyacı ;
- (b) ulusal veya Topluluk kontrollerini takiben tanımlanan risk faktörleri ;
- (c) eksenler ve tedbirler arasında denge sağlama ihtiyacı.

6.2 İZLEME

6.2.1. İzleme

İzleme, Programın Uygulanmasının en önemli bölümlerinden biridir. Bütün programların ve işlemlerin uygulamasının, koyulan hedefleri yerine getirme bakımından genel etkililiği, niteliği ve tutarlılığı izleme yoluyla takip edilir. Bu sebeple izleme, programın yönlendirilmesine ilişkin yönetim ve karar verme amaçlarıyla bilginin sistematik ve düzenli olarak toplanmasını, analizini, iletilmesini ve kullanılmasını içeren esas bir yönetim sorumluluğudur.

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) Madde 193'ü uyarınca, programın uygulanmasının her takvim yılının sonundan itibaren ilk altı ay içinde Komisyona ve Ulusal IPA Koordinatörüne yıllık ilerleme raporlarının gönderilmesi yararlanıcı ülkenin yükümlülüğüdür. Bu yıllık raporlar teslim edilmeden önce izleme komitesi tarafından incelenmeli ve onaylanmalıdır. Bu tür raporlar özellikle koyulan hedeflere ulaşılmasını, programın yönetiminde karşılaşılan sorunları, alınan tedbirleri, mali uygulamaları ve bunun yanı sıra, gerçekleştirilen izleme ve değerlendirme faaliyetlerini içeren uygulamadaki ilerlemeye ilişkin bilgileri içerir.

Nihai rapor, program kapsamında harcama uygunluğunun son tarihinden sonra en geç altı ay içinde izleme komitesi tarafından incelendikten sonra Komisyon'a, ulusal IPA koordinatörüne, NAO ve CAO'ya iletilir.

6.2.2. İzleme Komitesi

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) 192.Maddesi doğrultusunda ve 59. Maddesi hükümleri uyarınca, bu tüzük yürürlüğe girdikten sonra altı ay içinde yararlanıcı ülke tarafından sektörel İzleme Komitesi kurulur.

IPARD sektörel izleme komitesi, 718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğüne (AK) ve sektörel ve/veya finansman anlaşmalarının ilgili hükümlerine uygun olarak IPARD Programının uygulanmasının etkililiği ve niteliği bakımından ikna olur. Program hedeflerine ulaşılmasını sağlamak ve sağlanan yardımın etkinliğini artırmak amacıyla herhangi bir düzeltici tedbire ilişkin karar için bir kopyası Ulusal Yetkilendirme Görevlisine gönderilmek üzere, Komisyon'a ve Ulusal IPA Koordinatörüne önerilerde bulunur.

Sektörel izleme komitesi ilgili makamların ve kurumların temsilcilerinden ve uygun ekonomik sosyal ve çevre ortaklarından oluşur. Kendi usul kurallarını hazırlar ve onaylar.

Programın amaçlarıyla bağlantılı olarak ilerlemesi, etkinliği ve etkililiği, temel durumla ilgili göstergelerin yanı sıra programların mali uygulamaları, çıktıları, sonuçları ve etkisiyle ilgili göstergelerin aracılığıyla da ölçülür.

İzleme Komitesi, IPARD Programında belirlenen amaçlara ulaşılmasına yönelik kaydedilen ilerlemeyi periyodik olarak gözden geçirir.

Bu hükümlere uygun olarak, Türkiye'de İzleme ve Yönlendirme Komitesinin kurulması ile izleme faaliyetleri gerçekleştirilecektir. TKB Müsteşarlığı başkanlığındaki bu Komite, ilgili kamu kurumlarının, sosyo-ekonomik ve çevre ortaklarının, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer taraf ve paydaşların IPARD Programının izleme ve değerlendirme sürecine katılmalarını ve bu sürece katkıda bulunmalarını sağlamayı amaçlayacaktır. Komiteye Avrupa Komisyonu da katılacaktır. Komitenin kurulmasına yönelik prosedürlerin henüz kesinleştirilmemiş olmasına rağmen gölge İzleme ve Yönlendirme Komitesinin potansiyel oluşumu Ek 6.1.2'de verilmiştir.

Programın ilerlemesinin yanı sıra, amaçlarıyla ilgili olarak etkinliği ve etkililiği de temel durumla ilgili göstergelerin yanı sıra programların mali uygulamaları, çıktıları, sonuçları ve etkisiyle ilgili göstergelerin aracılığıyla da ölçülecektir. Girdi, çıktı ve etki göstergeleri, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin temelini oluşturan her bir teknik tedbir/ alt tedbir fişine dahil edilirler.

Yönetim Otoritesi IPARD Programı'nın izlenmesini gerçekleştirmeli ve bilhassa IPARD Programı uygulama kalitesinin izlenmesi yönünden gerekli olan dökümanları sağlayarak IPARD İzleme Komitesi'nin çalışmasına yardımcı olmalıdır. Bu açıdan, IPARD Ajansı, Yönetim Otoritesinin program izleme görevini yerine getirmesi için gerekli tüm bilgiyi almasını sağlar.

6.2.3. Veri toplama

İzleme amaçlarıyla veri toplama, gerçekleştirilecek hassas bir görevdir. Gereken veri miktarı önemlidir ve veri toplama çok zaman alabilir. Günlük güncellenebilen uygun bir sistemin kurulması gibi önemli bir görevin zamanında yerine getirilmesi sağlanacaktır. Başvuru formları ve iş planları, Program tedbir ve alt tedbir fişlerinde belirlenen göstergeleri izlemek amacıyla, temel gösterge verilerinin toplanmasını sağlayacak şekilde tasarlanacaktır.

Bütün prosedür, gereken ve uygun hale getirilmiş yazılım ile BT temelli olacaktır ve her adım gereğince kaydedilecektir. Hataları minimuma indirmek ve verilerin ve dolayısıyla sonuçların da doğruluğunu daha fazla sağlamak amacıyla kontrol listeleri ve gerekli çift kontroller sisteme dahil edilecektir.

6.3 DEĞERLENDİRME

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) 191. Maddesi ile doğru orantılı olarak ve 57. Maddesinin hükümleri uyarınca Program, yararlanıcının sorumluluğundaki bağımsız değerlendiriciler tarafından gerçekleştirilen ön kontrollere, uygulama sonrası kontrollere ve gerektiğinde ara değerlendirmelere tabi tutulur. Değerlendirme, Topluluk fonlarından gelen yardımın niteliği, etkililiği ve tutarlılığının; programın stratejisinin ve uygulanmasının iyileştirilmesini amaçlar.

IPARD Programının ön kontrolü NIRAS A/S (eski Scanagri Denmark A/S) Danimarka, ADE s.a., Belçika, BRL Ingénierie, Fransa, AGROTEC S.p.A., İtalya, ECORYS, Hollanda, Halcrow Group Ltd., Birleşik Krallık, Oceanic Development, Fransa ve TYPISA Ingenieros Consultores, İspanya'dan oluşan Scanagri Denmark A/S konsorsiyum ortakları Ortak Girişimi tarafından yerine getirilmiştir. Değerlendirme 12 Mart 2007 tarihinde başlamış ve nihai rapor Temmuz 2007'de teslim edilmiştir.

IPARD programı değerlendirmesi için Programın 4.yılında bir ara/ara dönem değerlendirmesi ve uygulama sonrası değerlendirme öngörülmektedir. Her değerlendirme, Türkiye'nin sorumluluğu altındaki bağımsız değerlendiriciler tarafından gerçekleştirilecektir. Bu değerlendirmelerin usulleri, sektörel ve/veya finansman anlaşmalarında ayrıntılı olarak ortaya koyulacaktır.

6.4 IPARD UYGULAMALARI BOYUNCA TKB İL MÜDÜRLÜKLERİNİN ROLÜ

TKB merkez teşkilatı Ankara'da bulunan 5 Ana Hizmet Birimi, 4 Yardımcı Hizmet Birimi ve 3 Danışma ve Denetim Biriminden oluşmaktadır. (TKB'nin organizasyon şeması Ek 6.1.3'e eklenmiştir.) 81 il ve 894 ilçe ofisinde TKB yerel organları bulunmaktadır .

Bütün il TKB ofisleri Kontrol, Proje, İstatistik, Destekleme , Hayvan Sağlığı ve Bitki Koruma Şube Müdürlüğü'nün yanı sıra, çiftçi eğitim ve yayım şube müdürlüğü de vardır (Standart organizasyon şeması, Ek 6.1.4 olarak eklenmiştir) . Bu sebeple, teknik yeterlilik gelecekteki IPARD işlemlerinin en başından itibaren elverişli olacaktır. İl Valilikleri de tarım ve kırsal kalkınmanın bütün yönlerine ilişkin geniş sorumlulukları olan iyi gelişmiş yapılarıdır.

42 IPARD hedef ilinin her birinde yerleşik olan TKB İl Müdürlükleri, IPARD Ajansının kontrol işlevlerine paralel fakat bunlardan ayrı olarak Programın gereğince uygulanmasına yardım etmede ve uygulamayı desteklemede önemli bir rol oynayacaktır.

Özellikle de aşağıdaki roller ile görevlendirileceklerdir:

Başvuru sahibinin kendi proje başvurusunu hazırlama gibi birincil sorumluluğunun hiçbir şekilde yerine geçmeden, teknik sorularını yanıtlayarak ve gerektiğinde yerinde eğitim vererek, potansiyel başvuru sahiplerini projelerinin ilk algılandığında eğitmek ve teknik öneride bulunmak.,

Teknik öneri, proje ile alınan yeni yatırımlarla doğrudan ilgisi olan ve daha fazla uzmanlık gerektiren konuları kapsamaz. Çünkü bu konular, doğrudan ekipman sağlayıcısı tarafından verilen

teknik uzmanlık önerisi kapsamında olabilir. Fakat “İyi Tarım Uygulamalarının” daha kapsamlı yönlerinin yanı sıra, çiftçiyle birlikte çiftçinin yeni alınan ekipmanı/ekipmanları ile önceki teknik uygulamaları arasındaki etkileşimlerin keşfedilmesi üzerinde durur.

Başvuru sahiplerinin, “İyi Tarım Uygulamalarının” benimsenmesinin iyi yönlerine ilişkin bilgilerini artırmak ve çeşitli uygulama alanlarında Topluluk Standartlarını gözetmelerini sağlamak amacıyla başarılı başvuru sahiplerine öncelik sırasına göre özgü düzenli grup eğitimleri düzenlemek.

BÖLÜM 7

TANITIM VE GÖRÜNÜRLÜK

Bu bölüm 3 kısımdan oluşmaktadır:

Kısım 7.1: IPARD Programı, faaliyetleri ve Topluluk katkısına ilişkin bilgilerin tanıtımı ve dağıtımı.

Kısım 7.2: Kamuoyunun bilincini artırmak amacıyla gerekli olma IPA görünürlük ilkesi.

Kısım 7.3: IPARD Programı kapsamındaki destekle ilgili bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerine ilişkin İletişim Planı.

7.1. BİLGİLENDİRME VE TANITIM

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün 62. Maddesi uyarınca, IPARD Programı, faaliyetleri ve Topluluk katkısı konusunda bilgi verilmesi ve duyuru yapılması gerekmektedir. Bilginin amacı, Topluluğun rolünü vurgulamak ve şeffaflığı sağlamak olmalıdır.

Bilgilendirme faaliyetleri halkın geneline, vatandaşlara ve faydalanıcılara hitap edecektir. Tanıtımın amaçları aşağıda belirtilmektedir:

- akdi yükümlülükler ve bu yükümlülüklere uyulmaması halinde uygulanması muhtemel yaptırımlar da dahil olmak üzere başvuru çağrılarını yayımlamak ve gerektiğinde işe başlama onayını yayımlamak,
- Topluluğun rolünü vurgulamak ve Topluluk yardımının şeffaflığını sağlamak.

718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün 62. Maddesi uyarınca uygulama birimleri; nihai yararlanıcıların listesini, faaliyetlerin adını ve faaliyetlere tahsis edilen Topluluk finansmanı miktarının yayımlanmasını düzenlemekten sorumludur. Bu birimler, finansmanın kabul edilmesinin, nihai yararlanıcının yayımlanan yararlanıcılar listesine dahil edilmesinin de kabul edildiği anlamına geldiğinden nihai yararlanıcının haberdar edilmesini sağlarlar.

Bu bağlamda IPARD Programı Yönetim Otoritesi, Programın tanıtımından aşağıdaki şekilde sorumludur:

- a) Potansiyel yararlanıcıları, meslek kuruluşlarını, ekonomik ve sosyal ortakları, kadınlar ve erkekler arasında eşitliği teşvik etmede yer alan kurumları, çevre kuruluşları da dahil ilgili sivil toplum kuruluşlarını IPARD Programının sunduğu olanaklarla ve IPARD Programı finansmanına erişim hakkı kazanmaya yönelik kurullarla ilgili bilgilendirir.
- b) Yararlanıcıları Topluluk katkısıyla ilgili bilgilendirir.
- c) Kamuyu, IPARD Programlarında ve sonuçlarında Topluluğun oynadığı rol ile ilgili bilgilendirir.

IPARD Ajansı nihai yararlanıcıların listesini, faaliyetlerin adını ve faaliyetlere tahsis edilen Topluluk finansmanı tutarını yayımlamaktan sorumludur. Desteğin elverişliliğine ilişkin yeterli tanıtımın yapılmasını ve finansmanın kabulünün, nihai yararlanıcının yayımlanan yararlanıcılar listesine dahil edilmesinin de kabul edildiği anlamına geldiğinden nihai yararlanıcının haberdar edilmesini sağlar.

Tanıtım, Topluluğun ortak finansmanına atıfta bulunur ve potansiyel proje yöneticilerinin ve operatörlerin olabildiğince geniş yelpazede seçilmesi için, bütün potansiyel proje yöneticilerine ve operatörlere yönelik yapılır. Proje başlatılmadan önce formları doldurmaya ilişkin anlaşılır kılavuz ilkelerle ve uygunluk koşullarıyla birlikte standart başvuru formları hazırlanır. Potansiyel nihai yararlanıcılardan ya da nihai yararlanıcılardan başvuru formları da dahil, IPARD Programı ile ilgili bilgi için hiçbir ödeme istenmez.

Bilgi ve tanıtım için tahsis edilen tutar, kırsal kalkınma IPARD Programının teknik destek bileşeninin bir bölümüdür.

Proje düzeyinde belirli bilgi ve tanıtım faaliyetlerine gerek duyulduğunda, bu tür faaliyetler nihai yararlanıcıların sorumluluğundadır ve ilgili projeye tahsis edilen tutardan finanse edilirler.

7.2. GÖRÜNÜRLÜK

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün (AK) 63. Maddesi uyarınca, Komisyon ve yararlanıcı ülkelerin ilgili ulusal, bölgesel veya yerel otoriteleri, yararlanıcı ülkelerde IPA Tüzüğü kapsamındaki yardım ile ilgili bilgi vermek ve tanıtım yapmak amacıyla uyumlu birtakım faaliyetler üzerinde mutabakata varmalıdırlar.

AB çalışması ile ilgili kamu bilincini sağlamak ve bütün yararlanıcı ülkelerde ilgili tedbirlerin tutarlı bir görüntüsünü oluşturmak amacıyla IPA yardım programlarının görünürlüğü ve yararlanıcı ülke vatandaşları üzerindeki etkisi önemlidir.

Bu gereklilikleri dikkate alarak, bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, potansiyel yararlanıcıları, meslek kuruluşlarını, ekonomik, sosyal ve çevre ortaklarını, kadınlar ve erkekler arasında eşitliği geliştirmede yer alan kurumları ve STK'ları Programın sunduğu olanaklar ve Program finansmanına hak kazanmaya ilişkin kurallar ile ilgili bilgilendirmek amacıyla bir İletişim Planı hazırlanacaktır.

7.3. İLETİŞİM PLANI

IPARD Programı kapsamındaki yardımla ilgili bilgi vermek ve tanıtım yapmak amacıyla yapılacak faaliyetler, Yönetim Otoritesi ve Komisyon arasında mutabakata varılacak bir iletişim planına dayanarak gerçekleştirilecektir. Bu iletişim planı, IPARD İzleme Komitesi tarafından değerlendirilecek olup aşağıdakileri ortaya koyacaktır:

- a) Amaçlar ve hedef gruplar,
- b) Alınacak tedbirler belirtilerek bilgi ve iletişim tedbirlerinin içeriği ve stratejisi,
- c) Gösterge niteliğinde bütçesi,
- d) Uygulamadan sorumlu idari birimler veya kurumlar,
- e) Bilgi ve tanıtım tedbirlerinin şeffaflık, IPARD Programı bilinci ve Topluluğun oynadığı rol bakımından etkisinin değerlendirilmesinde kullanılacak kriterler.

Program onaylanıp duyurulduktan sonra, doğrudan ders vermenin ve sunumların yanı sıra medya sunumu yoluyla da bilgi ve tanıtım duyuruları yapılacaktır. Bu duyurular, Türkiye'nin katılım süreci için tarım ve kırsal kalkınma sektörlerinin hazırlanmasında Avrupa Birliği'nin rolünü anlamak için önemlidir.

Bu faaliyetler, kamuyu IPARD Programından doğan ortak finansman olanaklarıyla ve yatırımlarla ilgili bilgilendirmek amacını da taşımaktadır. Katılım öncesi programları anlama ve kullanma kapasitesinin artırılması için idari birimler, kamu ve özel sektör ile potansiyel yararlanıcılar da dahil bütün paydaşların program içeriği ve uygulama prosedürleri ile ilgili bilgilendirilmesi önemlidir. Bu da, medya, kitapçıklar/kılavuzlar, ulusal ve yerel TV kanallarında yayın, toplantılar, seminerler, posterler, broşürler, el kitapları, kısa filmler ve web siteleri vasıtasıyla gerçekleştirilir. Ayrıca, potansiyel yararlanıcılara yönelik oryantasyon ve eğitim faaliyetleri de geniş çapta düzenlenecektir.

İlgili idari kurumlarda görevli kilit kişiler, potansiyel yararlanıcılara bilgi verebilmeleri ve tavsiyede bulunabilmeleri için programın içeriği ve uygulanması ile ilgili bilgilendirilecek ve eğitilecektir. Eğitim verme kapasitesi TKB kurumlarında hem merkezi hem de il düzeyinde oldukça yüksektir. Pek çok daire başkanlığı, vatandaşlara yardım masaları ve danışma bürosu olarak hizmet vermektedir.

İletişim planına ilişkin araçlar aşağıdaki şekildedir:

- TKB web sitesi şu anda en değerli bilgi aracıdır. Programın amaçları ve yasal çerçevesine ilişkin kısa bilgileri ve her tedbir için başvuru prosedürleri, onay, ödemeler ve kontrole ilişkin ayrıntılı bilgiyi içeren Türkiye IPARD Programına ilişkin genel bilgiler TKB web sitesine koyulacaktır.
- Posterler yayımlanacak ve seçilen illere dağıtılacaktır.
- Bilgi malzemeleri hazırlanarak illere dağıtılacaktır. TKB İl Müdürlükleri düzeyindeki eğitim ve yayım hizmetleri kapasitesi çok önemlidir. İletişim planlama, hazırlama ve uygulama kapasitesi geliştirilmelidir. Merkezi düzeyde iletişimin stratejik kullanımı üzerinde çalışabilecek personel sayısı ve kapasitesi de geliştirilmelidir.
- TKB'nin geniş yayım ağı ile yüz yüze iletişim de sağlanacaktır.
- Toplumda çeşitli hedef gruplara ulaşmak için aracı kuruluşlar vasıtasıyla iletişim kullanılabilir. Bu tür aracı kuruluşlardan biri de Medyadır. Medya yoluyla iletişimin yanı sıra, Sendikalar, Ticaret Odaları, STK'lar, Üniversiteler vs. gibi diğer aracı kuruluşların ek desteği ile bazı spesifik hedef kitlelere ulaşılacaktır. Bu kuruluşların desteği, bilgi malzemelerinin dağıtımına yardımcı olmak (dağıtım kanalları) ya da iletişim kanallarının ortak kullanımı (örn. Ortak organizasyonlar) şeklinde olabilir.
- Ulusal ve yerel kamu medyasında iyi yayın alanı sağlamak amacıyla medya ile ilişkiler geliştirilmeli ve güncel tutulmalıdır.

Etkili şekilde iletişim kurmak için aşağıdaki faaliyetler öngörülmektedir:

- Hedef gruplar dahilindeki bütün bireylere etkili şekilde dağıtımı temin eden ve dağıtımın izlenmesini kolaylaştıran bir irtibat veritabanının geliştirilmesi. İrtibat veritabanı olabildiğince kişiselleştirilmeli ve kurumun kategorisini, kurumun adını, hedef kişinin adını, adresini ve e-mail adresini içermelidir. İl ekipleri tarafından da benzer temas veri tabanları oluşturulacaktır.
- Görsel kimlik kullanımına yönelik kılavuz ilkeler hazırlanmalı ve malzemeleri hazırlayan sağlayıcılara (grafik ve web sitesi tasarımcıları, matbaalar vs.) ve il ekiplerine dağıtım için hazır olmalıdır. Projenin Görsel kimliğinin ulusal ve il düzeyinde kullanımı izlenmelidir.
- TKB Matbaasıyla, Yayın Dairesi Başkanlığı ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığı ile hem ulusal düzeyde hem de il düzeyinde işbirliği kurulmalıdır.
- Aynı şekilde, belirli bilgi, uzmanlık ya da kapasite (eğitim, yayım ya da malzeme üretimi gibi) sağlama konusunda anlaşmaya varan iletişim halindeki ortaklarla (hem hükümet hem de STK'lar) dışardan işbirliği kurulacaktır.
- Reformlara yönelik politika geliştiricilerin belirlenmesi ve geliştirilecek iletişim faaliyetleri için bu kişilerle (ulusal muadilleri/ekipleri) görüşmelerde bulunulması

Bütçe

Yönetim Otoritesi, iletişim planının uygulanması için bir bütçe tahsis etmelidir. Planın detaylandırılması sırasında, faaliyet itibariyle hesaplanan ayrıntılı bütçe oluşturulabilir.

BÖLÜM 8

PROGRAM ÇERÇEVESİNDE YETKİLİ KURUMLAR

Bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır;

Kısım 8.1: IPARD Programı'nın uygulanmasından doğrudan sorumlu olan kurumlar.

Kısım 8.2: Kırsal kalkınma konularıyla ilgili sorumlulukları olan ve IPARD Programı uygulamalarını faaliyetleri ve programları kapsamında destekleyici kuruluşlar.

8.1. SORUMLU KURULUŞLAR

Türkiye Cumhuriyeti'nde IPARD Programı'nın uygulanmasından doğrudan sorumlu olan kurum ve kuruluşlar aşağıda verilmektedir:

- Ulusal IPA Koordinatörü

- AB Genel Sekreterliği (Yasal dayanak; Merkezi Finans ve İhale Biriminin Kuruluşuna İlişkin Türkiye Hükümeti ile Avrupa Komisyonu Arasındaki Mutabakat Zaptına 1 Nolu Ek onaylanması (05/07/2006 tarih ve 26219 sayılı RG))

Mustafa Kemal Mahallesi

6.Cad. No: 4

06800 Bilkent, Ankara

Telephone: 0312-2857720

Telefax: 0312-2860408

- Yetkili Akreditasyon Görevlisi

- Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakan (Yasal dayanak; 2007/30 sayılı Başbakanlık Genelgesi (21/11/2007 tarih ve 26707 sayılı RG))

İnönü Bulvarı, No: 36

06510 Emek, Ankara

Telefon: 0312-2128056

Fax: 0312-2128764

- Ulusal Yetkilendirme Görevlisi

- Hazine Müsteşarlığı (Yasal dayanak; Merkezi Finans ve İhale Biriminin Kuruluşuna İlişkin Türkiye Hükümeti ile Avrupa Komisyonu Arasındaki Mutabakat Zaptına 1 Nolu Ek onaylanması (05/07/2006 tarih ve 26219 sayılı RG))

İnönü Bulvarı, No: 36

06510 Emek, Ankara

Telefon: 0312-2046882

Fax: 0312-2128560

- Ulusal Fon

- Hazine Müsteşarlığı (Yasal dayanak; 2007/30 sayılı Başbakanlık Genelgesi (21/11/2007 tarih ve 26707 sayılı RG)).

İnönü Bulvarı, No: 36

06510 Emek, Ankara

Telefon: 0312-2046882

Fax: 0312-2128560

- Denetim Otoritesi
 - Hazine Kontrolörleri Kurulu (Yasal dayanak; 2007/30 sayılı Başbakanlık Genelgesi (21/11/2007 tarih ve 26707 sayılı RG)).
İnönü Bulvarı, No: 36
06510 Emek, Ankara
Telephone: 0312-2046882
Telefax: 0312-2128560
- Yönetim Otoritesi
 - Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı/İç Kontrol Dairesi Başkanlığı (Yasal Dayanak; 25 Ocak 2006 tarihli Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile kabul edilen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yönetim Otoritesi olarak belirlenmiştir. 17 Mayıs 2006 tarih ve 145 sayılı Bakan Onayı ile Strateji Geliştirme Başkanlığı görevlendirilmiştir.)
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
Eskişehir Yolu 10.km, Lodumlu, Ankara
Telefon: 0090-312-2865876
Fax: 0090-312-2856940
- IPARD Ajansı
 - Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (ARDSI-TKDK) (Yasal Dayanak: ARDSI 5648/2007 sayılı Kanunla kurulmuştur (18/05/2007 tarih ve 26526 sayılı RG))
Eskişehir Yolu 10.km, Lodumlu, Ankara
Telefon: 0090-312-2873580
Fax: 0090-312-2856940

8.2. DESTEKLEYİCİ KURUMSAL ÇERÇEVE

IPARD Programının uygulanmasında önemli sorumluluğu bulunan IPARD Ajansı ve Yönetim Otoritesinin yanı sıra genel olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığına ve yukarıda sözü edilen kuruluşlara ilaveten kırsal kalkınma konularıyla ilgili diğer ulusal kuruluşlar da bulunmaktadır ve programları ve faaliyetleri kapsamında IPARD programını destekleyen ağı güçlendirmektedirler.

Ulusal kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanmasının koordinasyonundan sorumlu Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı;

IPA'nın 3üncü bileşeni Bölgesel Rekabet Operasyonel Programı (OP) kapsamında yenilik, turizm, bilgi toplumu, KOBİ'lerin teşvikinden sorumlu Sanayi ve Ticaret Bakanlığı. Operasyonel Program, Türkiye'nin GSYİH ortalamasının %75'nin altındaki 12 NUTS bölgelerinde ve 15 cazibe merkezinde coğrafi olarak yoğunlaşmaktadır.

IPA 4üncü bileşeni "İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi" kapsamındaki operasyonel promdan sorumlu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Operasyonel Program üç önemli müdahale alanı (istihdam, eğitim ve sosyal güvenlik kapsamına alınma) çerçevesinde dört öncelik eksen; istihdamın artırılması, beşeri sermayeye yatırımın artırılması, işçilerin adaptasyonunun artırılması ve kapsamlı bir iş piyasasının teşvik edilmesi için uygulanacaktır. Operasyonel Program, Türkiye'nin GSYİH ortalamasının %75'nin altındaki 12 NUTS bölgelerinde ve 15 cazibe merkezinde coğrafi olarak yoğunlaşmaktadır.

IPA 3üncü bileşeni Çevre Operasyonel Programı'nın tasarlanmasından sorumlu tutulan doğa koruma bölgeleri ve ulusal parkların yönetimi, orman alanlarının korunması, köy-orman ilişkileri, erozyon kontrolü, ağaçlandırmaya dair yetki, çevre değerlendirme ve planlama, çevre koruma ve yönetimine dair mevzuatı geliştirme ve uygulamadan sorumlu Çevre ve Orman Bakanlığı.

BÖLÜM 9

KATILIMCILIK

Bu bölüm 2 kısıma ayrılmaktadır:

Kısım 9.1: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, IPARD Programına ilişkin Politika Çerçeve Belgesi, sektör analizleri, bölgesel çalışmalar, önceden uygulanan kırsal kalkınma projeleri deneyimleri, çalışma toplantıları ve faydalanıcılarla yapılan görüşmeler paralelinde ilgili paydaşların karar alma sürecine katılımını sağlayan mekanizmanın açıklanması

Kısım 9.2: IPARD Programının hazırlığı sürecinde düzenlenen çeşitli toplantı ve çalışma toplantılarının sonuçlarının tablo formatında sunumu

9.1 DANIŞMA SÜRECİ

9.1.1. Mevcut durum

Türkiye politika oluşturma, çeşitli sektörel ve bölgesel yatırım faaliyetleri ve teknik destek programları gibi alanları kapsayan ulusal, bölgesel ve yerel seviyelerde kırsal kalkınma faaliyetlerinin uygulanması konusunda uzun süreli bir deneyime sahiptir. Ulusal ve bölgesel seviyede altyapının iyileştirilmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yeniden yapılandırılmasına ilişkin programlar kapsamında; kamu sağlığı, kır-kent arası göç, sosyal içirme, istihdam, bitki ve hayvan sağlığı ile çevresel konulara odaklanılmaktadır.

Tedbirlerin belirlenmesi ve/veya yeni politikaların ve programların oluşturulması sürecinde ilgili paydaşlardan karar mercilerine katkıların sağlanması amacıyla gerekli iletişim ağı ulusal düzeyde oluşturulmuştur. Ayrıca, uluslararası kaynaklardan finanse edilen kalkınma planları ve faaliyetleri ile kırsal kalkınma projeleri kapsamında, yerel otoriteler ve faydalanıcıların görüşleri dikkate alınmakta, projelerden edinilen deneyimlerin tümü değerlendirilmekte böylece izleme ve değerlendirme süreçlerine, katkı sağlanmaktadır.

Ülkede, kırsal kalkınma faaliyetleri ve yöntemleri hususunda kazanılmış deneyim mevcut olup, aynı zamanda kırsal kalkınma politikalarıyla ilgili kamu kuruluşları, yerel otoriteler ve paydaşlar arasında işbirliği yapılmaktadır.

9.1.2. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi

Kısım 2.1.3 kapsamında detayları verilen ve Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları için kapsamlı bir politika çerçevesi belirleyen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) IPARD Programıyla bağlantılıdır. UKKS, aşağıda belirtilen 3 amaç çerçevesinde hazırlanmıştır:

- Kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak ve AB kırsal kalkınma politikasıyla uyumu sağlamak,
- IPARD Programı için dayanak oluşturmak,
- Ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak

2001’de hazırlanan AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program’ın kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesinin ardından, Tarım ve Balıkçılık Alt-Komite’si altında kamu ve sivil toplum paydaşlarından oluşan bir “kırsal kalkınma çalışma grubu” oluşturulmuştur. Bu çalışma grubu, Ulusal Program kapsamında belirlenen yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve kırsal kalkınma politikaları üzerine çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar sonucunda, 2003 yılında “AB’ye Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu” yayınlanmıştır. Bu rapor UKKS’nin hazırlanmasında referans belge olarak kullanılmıştır. Belgenin hazırlıkları, ilgili kurum ve kuruluşların katılımlarıyla geniş bir katılım süreci sonucunda tamamlanmıştır.

UKKS’nin ilk taslağı, ulusal ve bölgesel kalkınma plan ve programları, il master planları (81 ilin tümü için) ve AB üye devletlerinin ve aday ülkelerin kırsal strateji deneyimleri temel alınarak oluşturulmuştur. Taslak belge kamu kurum/kuruluşlarının, üretici organizasyonlarının, üniversitelerin, STK’ların ticari organizasyonların görüşlerine sunulmuştur (toplam 39 kuruluş). 2004 yılı sonuna kadar, söz konusu paydaşlardan alınan görüşler çerçevesinde taslak belge geliştirildikten sonra DPT’ye gönderilmiştir. Taslak belgenin, DPT’nin TKB ile işbirliği halinde

yürüttüğü çalışma çerçevesinde kalkınma planlarıyla bağlantısı kurularak ve sektörel ve bölgesel politikalar temelinde ulusal kırsal politikaya uyumu güçlendirmiştir.

Belgenin ikinci taslağı, paydaşların görüşüne tekrar sunulmuş ve Şubat 2005 tarihinde düzenlenen toplantıda 38 kamu kurum/kuruluşun ve diğer paydaşların görüşleri alınmıştır. Bu doğrultuda düzenlenen taslak belge, görüşleri alınmak üzere Avrupa Komisyonuna gönderilerek, Komisyonun görüşleri de Yüksek Planlama Kurulu Kararına sunulan nihai taslağın içine dahil edilmiştir. UKKS, 25 Ocak 2006 tarihli Yüksek Planlama Kurulu kararıyla kabul edilmiş ve Şubat 2006'da Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Stratejinin hazırlanmasında birçok belge referans olarak kullanılmış olup, söz konusu belgeler de ilgili paydaşların dahil edildiği geniş katılım süreci sonunda hazırlanmıştır. Strateji kapsamında referans alınan belgeler, görüşü alınan kurum/kuruluşların listesi ve Yüksek Planlama Kurulu hakkında bilgi Ek 9.1- 9.4'te verilmektedir.

9.1.3. IPARD Programı için Politika Çerçeve Belgesi

IPARD Programı içeriği ulusal “Kırsal Kalkınma Planı”ndan daha dar kapsamlıdır, çünkü; Kırsal Kalkınma Planı ulusal ve uluslararası finansman kaynaklarını kapsayacaktır. Bu çerçevede, IPARD Programının stratejisini ve önceliklerini tanımlamak amacıyla, IPA ilkeleri ve koşullarını da dikkate alarak daha seçici bir yaklaşımın izlenmesi gerekmiştir.

Politika Çerçevesini oluşturmak amacıyla 2006 yılı başında TKB tarafından, taslak belge hazırlanmış ve belge birkaç defa katılımcı bir yaklaşımla düzenlenen süreçlerden geçmek suretiyle gözden geçirilmiştir. AB katılım öncesi desteğine uyumlu belge içerisinde; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Tarım Stratejisi, Sekizinci Kalkınma Planı, ulusal plan ve stratejiler dikkate alınarak tedbir ve sektörler, gerekçeler, uygun yatırımlar ve faydalanicılara ilişkin öneriler verilmiştir.

Belgenin ilk taslağı 27-28 Nisan 2006 tarihinde yapılan toplantıda; kırsal kalkınmadan sorumlu kamu kuruluşlarına, STK'lara, ilgili paydaşlara ve Avrupa Komisyonuna sunulmuştur. Ayrıca taslak belge görüşleri alınmak üzere TKB bünyesindeki tüm Genel Müdürlüklere ve DG AGRI'ye (Avrupa Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü) resmi olarak gönderilmiştir.

Politika Çerçeve Belgesi'ne gelen görüşler ve Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi (MIPD) taslağında yer alan öncelikler ve ilkeler gözden geçirilerek belge yeniden gözden geçirilmiştir. Bu çerçevede revize edilmiş taslak, 13-14 Kasım 2006 tarihlerinde düzenlenen ve IPARD'a ilişkin politika önerilerinin TKB içinde görüşüldüğü toplantıların ardından, resmi görüşleri alınmak amacıyla tekrar TKB Genel Müdürlüklerine gönderilmiştir. Bu çerçevede belgenin 2. taslağı oluşturulmuştur

Politika Çerçeve Belgesinin ikinci taslağı için 19 Ekim 2006 tarihinde Tarım ve Köyişleri Bakanı'nın onayı alınmıştır. Daha sonra belge, görüşleri alınmak üzere resmi olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilmiştir. 15 Aralık 2006 tarihinde belgenin içeriğinin incelenmesi ve görüşlerin daha katılımcı bir çerçevede alınması amacıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının katıldığı bir çalışma toplantısı düzenlenmiştir. Politika Belgesi ayrıca, görüşleri alınmak üzere ilgili STK'lara da resmi olarak gönderilmiş olup, 18 Ocak 2007 tarihinde kamu kurum ve kuruluşlarıyla düzenlenen çalışma toplantısı benzeri bir toplantı da STK'larla yapılmıştır.

Politika Çerçeve Belgesi, IPARD Programının politikası için temel oluşturmakta olup, Program amaçlarının, tedbirlerin, faydalanıcıların, müdahale alanlarının genel olarak belirlenmesini ve teknik fişlerin detaylandırılmasını sağlamıştır (Ek 9.8'deki ayrıntılı danışma sürecine bakınız).

9.1.4. Sektörel çalışmalar

Topluluk desteğine ve yatırımlara ihtiyaç duyan potansiyel sektörlerin prensipte belirlenmesinden sonra, 718/2007 sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün gerektirdiği üzere, sektörlerdeki zayıflık ve fırsatları daha iyi değerlendirmek ve program hedeflerini belirlemek amacıyla sektör analiz çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda et, meyve/sebze ve balıkçılık sektör analiz çalışmaları AB fonları kullanılarak, süt sektörü ise BM Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) kaynakları çerçevesinde yürütülmüştür. Bütün çalışmalara kamu kurum/kuruluşları ve özel sektör temsilcilerinin (STK'lar üniversiteler ve ilgili diğer organizasyonlar) katılımları sağlanmıştır.

Sektör analiz çalışmalarının tümünde aynı yöntem izlenmiştir. Bu çerçevede önce mevcut veri/bilgiler Ankara'daki ilgili otoriteler ve paydaşlarla işbirliği içinde gözden geçirilmiş, daha sonra illere çalışma gezileri düzenlenerek yerel otoriteler, paydaşlar, STK'lar ve sanayicilerle görüşmeler yapılmıştır. Her çalışmanın ilk bulguları ilgili kurum/kuruluşların ve diğer paydaşların katıldığı bir çalışma toplantısında, katılımcılara sunulmuştur. (Paydaşların listesi için Ek 9.5'e bakınız). Sektör çalışma toplantıları; süt sektörü için 14 Aralık 2005, kırmızı et sektörü için 31 Ağustos 2006, meyve ve sebze sektörü için 1 Eylül 2006 ve kanatlı eti sektörü için 29 Kasım 2006 tarihinde yapılmıştır. Paydaşların görüşleri sektör analiz raporlarına dahil edilmiştir.

Sektör analiz çalışmalarının taslakları, nihai hali verilmeden önce görüşleri alınmak üzere ilgili makamlara ve STK'lara (Ek 9.5'e bakınız) resmi olarak gönderilmiştir (Resmi yazının ekine taslak rapor elektronik ortamda eklenmiştir). Görüşler raporlara yansıtılmış olup, nihai raporlara TKB'nin web-sitesinden erişim sağlanmaktadır (www.tarim.gov.tr).

9.1.5. Bölgesel Araştırmalar

Sektör analiz çalışmaları yanı sıra, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi tedbirindeki sektörleri belirlemek için kırsal kalkınma ihtiyaçlarının ve fırsatlarının bölgesel olarak gözden geçirilmesini sağlamak üzere bazı çalışmalar yapılmıştır.

Ülkenin 81 ili için hazırlanan il master planları kırsal alanların analizi için kullanılmıştır. Çünkü söz konusu planlarda, kırsal yapının yerel bağlamda analizleri yapılmakta olup, ilgili grupların, il idarelerinin yanı sıra yerel düzeyde özel sektör, üniversiteler ve STK'ların da katılımıyla hazırlanmıştır. Tarımsal GZFT analizine odaklanan master planlarında her il için kalkınma koşulları, politikalar ve mevcut stratejiler tanımlanmakta, yenilenebilir ve yenilenemez doğal kaynaklar envanteri yer almakta, söz konusu ildeki yatırım fırsatlarının yanı sıra çevresel riskler, insan kaynakları ve kurumsal kaynaklar gözden geçirilmektedir. Bu çerçevede, Master planları içeriğinde yer alan GZFT analizleri değerlendirilmiş ve illerdeki kırsal faaliyetler analiz edilmiştir.

TKB tarafından ikinci aşamada, illerdeki kırsal ekonomi olanakları, potansiyel ekonomik faaliyetler ve ekonominin çeşitlendirilmesine ilişkin bilgi edinmek amacıyla, 81 İl Müdürlüğüne detaylı bir anket gönderilmiştir. Bu çerçevede İl Müdürlüklerinden toplanan anketler değerlendirilerek, IPARD kapsamında ekonominin çeşitlendirilmesi için hedeflenecek faaliyetler ve potansiyel iller belirlenmiştir.

9.1.6. IPARD Programının tasarlanması

IPARD Programı, Strateji Geliştirme Başkanlığı bünyesindeki İç Kontrol Dairesi Başkanlığı tarafından Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Politika Çerçeve Belgesi, sektör analiz çalışmaları (süt, et, meyve-sebze ve su ürünleri) ve illerden alınan anketlerin değerlendirilmesi sonucunda, ayrıca yapılan toplantılar ve araştırmalar çerçevesinde oluşturulan kurumsal bilgi temelinde hazırlanmıştır. Ayrıca yerel düzeyde gerçekleştirilen çalışma ziyaretleri süreci kolaylaştırmış; kamu ve özel kesimlerle yapılan görüşmeler Program yaklaşımının güvenilirliğini sağlamıştır.

IPARD Programı hazırlığından sorumlu çalışma grubu Mayıs 2005 tarihinde oluşturulmuştur. Çalışma grubunun üyeleri IPARD Programı hazırlığı konusunda düzenlenen TAİEX Semineri ile eğitilmiştir. 2006 yılında başlayan “Kırsal Kalkınma Planının Etkin Uygulanması için Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi” AB eşleştirme projesi çalışmaları kapsamında çalışma grubu 120’den fazla kişiyi içerecek şekilde genişletilmiştir. Politika Çerçeve Belgesinin hazırlanması, sektör analiz çalışmaları ve Program taslaklarının oluşturulması sürecinde çalışma grubu üyelerinin görüşleri alınmak üzere taslak belgeler sunulmuş, ayrıca Programdaki öncelikler, sektörler, ihtiyaçlar, coğrafi odaklanma ve uygun faydalanıcıların belirlenmesi süreçlerine katılımların sağlanması amacıyla çalışma toplantıları düzenlenmiştir (Aşağıdaki kısımlarda ayrıntılar verilmektedir). IPARD Programı çalışma grubunda yer alan kamu kurum/kuruluşları ve STK’ların detaylı listesi Ek 9.5’te sunulmaktadır. Kırsal kalkınma ile ilgili ekonomik, sosyal ve çevresel paydaşlar çalışma grubuna dahil edilmiştir. IPARD Programının geliştirilmesinde paydaşların katılımı önemli olduğundan, Türkiye’de Programın katılımcı yaklaşımla oluşturulmasına önem verilmiştir. Programlama sürecine özellikle çevresel aktörlerin katılımı dikkate alınmış olup, Çevre ve Orman Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği (SUR-KAL), Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, TEMA, Doğal Hayatı Koruma Vakfı ve Organik Ürün Üreticileri ve Sanayicileri Derneği gibi çevresel kuruluşların katılımı sağlanmıştır (Ek 9-5’e bakınız).

Ulusal ve bölgesel düzeyde yapılan kamu kurum ve kuruluşlarının katılımlarını sağlamak amacıyla “IPA kırsal kalkınma planının hazırlanmasına teknik destek” projesi kapsamında Yürütme Komitesi oluşturulmuştur. IPARD Programının 1., 2., 3., ve 4. taslakları üzerine Yürütme Komitesi’nin görüşlerinin alınması amacıyla Program taslaklarının elektronik versiyonları resmi yazı ekinde Komiteye sunulmuştur. Ayrıca, Yürütme Komitesinin, taslak programlara ilişkin görüşlerinin alınması amacıyla, Komite (i) 09.01.2007, (ii) 02.03.2007, (iii) 29.05.2007, (iv) 13.07.2007 ve (v) 23.10.2007 tarihlerinde olmak üzere 5 kez toplanmıştır. Yürütme Komitesi Ek 9-6’da sunulmaktadır.

Teknik fişlerin hazırlanması sürecinde, Program dahilindeki sektörlerinin üst düzey yetkililerinin görüş ve düşünceleri alınarak aktif katılımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. IPARD Programına ait ilk taslağın hazırlanmasından sonra öncelikli sektörleri görüşmek amacıyla her tedbir için çalışma toplantıları yapılmıştır. Katılımcı listesi ve özet yorumlar Ek 9-7’de verilmektedir.

DPT, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı gibi ilgili bakanlıklar ve TKB arasındaki koordinasyon toplantıları vasıtasıyla IPA’nın diğer bileşenleri ve IPARD arasında uyum ve sinerji sağlanmıştır. (Ek 9-8 içeriğinde katılımcı süreci açıklayan tablo verilmektedir)

9.1.7. Özel konulara yönelik çalışma toplantıları

Türkiye'nin daha önce faaliyette bulunmadığı bazı tanımlarla ilgili olarak, gelecekte bu tanımların aynı anlamda kullanılmasını sağlamak için TKB ve ilgili paydaşlar arasında toplantılar yapılmıştır.

- IPARD Programı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (STB) tarafından hazırlanmakta olan Bölgesel Rekabet Operasyonel Programı arasında uyum ve tutarlılığı sağlamak için STB ve TKB'nin katılımıyla 5 Mart 2007 tarihinde bir toplantı düzenlenmiştir.
- Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) tarafından hazırlanmakta olan Çevre Operasyonel Programı ve IPARD Programı arasında uyum ve tutarlılığı sağlamak üzere TKB ve ÇOB'nin katılımıyla 13 Nisan 2007 ve 2 Mayıs 2007 tarihlerinde 2 toplantı yapılmıştır.
- LEADER fişinin hazırlanması ile ilgili olarak farklı TKB il müdürlükleri arasında 8 Mayıs 2007 ve 10 Mayıs 2007 tarihlerinde iki toplantı yapılmıştır.
- TKB bünyesindeki çeşitli genel müdürlükler, DPT ve TÜİK ile Ön Değerlendirme ekibinden bir temsilcinin katılımıyla Brüt Katma Değeri (GVA) tanımlamak üzere 11 Haziran 2007 tarihinde bir toplantı yapılmıştır.
- 21 Haziran 2007 tarihinde "dağlık alanları" tanımlamak amacıyla TKB bünyesindeki ilgili Genel Müdürlükler, ÇOB, DPT ve TÜİK'den teknik ve idari personelin katılım sağladığı bir toplantı yapılmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın çalışmalarına göre %12'den fazla eğime sahip alanlar tarımda makine kullanımı için uygun değildir. Bu yüzden Türkiye'nin toplam yüzölçümünün %45'i tarımda makine kullanımı için uygun değildir. Türkiye'nin %56'sı 1000 metrenin üstündedir.
- Arazilerin mevcut sınıflandırılmasına göre aşağıdaki grupta söz konusudur:

Eğime göre gruplar ve Türkiye'de eğimli arazilerin yüzdeleri

Eğim grubu	Alan	(%)
1- Düz arazi	%0-2	9.178.404
2- Az eğimli arazi	%2-6	8.039.452
3-Orta eğimli arazi	%6-12	10.596.581
4-Dik arazi	%12-20	11.478.394
5-Çok dik arazi	%20-30	13.394.964
6- Aşırı dik arazi	%30 +	10.463.292
Toplam	63.151.087	81,20

Kaynak : Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1987

9.2 DANIŞMA SONUÇLARI

Tartışma konularının çeşitliliği ve katılımcı sayısının fazlalığından dolayı, söz konusu katılımcı sürecin verimli olması amacıyla katılımcılar gruplara ayrılmıştır. Toplantı tutanakları ve yazılı olarak alınan görüşlerden yetkililerin, uzmanların ve paydaşların genel düşüncesini yansıtan bir özet çıkarmak mümkün olmuştur.

Katılımcılar, kırsal kalkınmanın geniş bir konu olduğunun, Program hazırlıklarında ilgili tüm tarafların görüşlerinin dikkate alınmasının ve “katılımcı yaklaşımı” sürdürmenin önemini belirtmiştir. Katılımcılar, program yürürlüğe girdiğinde, tüm potansiyel faydalanıcıların yeni kalkınma olanaklarından haberdar olmasını sağlamak amacıyla geniş bir tanıtım/görünürlüğe ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Toplantılarda çoğunlukla öncelikli sektörler ve tedbirler üzerine odaklanılmıştır. Sektörleri seçiminde ülkedeki mevcut durum dikkate alınmış, bilimsel, ekonomik ve sosyal veriler kullanılmıştır.

IPARD’ın tasarlanması süresince düzenlenen çeşitli toplantı ve çalışma toplantılarına özgü sonuçlar aşağıdaki tabloda özetlenmektedir:

Teknik fişleri tasarlamak amacıyla paydaşlarla yapılan çalışma toplantıları sonuçları (Ek 9.5’te paydaşlar verilmektedir)

ÖNERİ	ÖNERİYİ GETİREN	SONUÇ (IPARD PROGRAMI NİHAİ TASLAĞINA İLİŞKİN)
Programın amacı: istihdam yaratma, dış göçü azaltma, ürün kalitesinin artırılması, hijyen ve kırsal refahın geliştirilmesi	Genel olarak, ilgili tüm paydaşlar tarafından önerilmiştir.	Kısmen kabul edilmiştir. Kırsal altyapı tedbiri dahil edilmediğinden kırsal refahın artırılması IPARD Programının amacı olarak kabul edilmemiştir. Bu amaçlara ilaveten IPARD öncelikleri de eklenmiştir.
Yatırımlar mevcut binaların modernizasyonu, donatımı ve/veya genişletilmesi şeklinde olmalıdır. Yatırımların minimum %50’sinin zorunlu ortak finansmanı için gerekli sermayenin sağlanması amacıyla faydalanıcıların kredi almaya teşvik edilmelerinin önemi vurgulanmıştır.	Genel olarak, ilgili tüm paydaşlar tarafından önerilmiştir.	Kabul edilmiştir.
Yararlanıcılar: Üretici örgütleri dahil gerçek ve tüzel kişiler	Tarım kooperatifleri ve Üretici örgütleri	Kısmen kabul edilmiştir. Üretici örgütleri tüm programda faydalanıcı olarak kabul edilmemiştir. Yalnızca uygunluk kriterlerini ve IPARD önceliklerini yerine getiren ve IPARD Programının tedbir ve alt tedbir fişlerinde tanımlanan üretici örgütleri destek kapsamındadır.
Faydalanıcılar kayıtlı olmalı (kayıt dışı sektörde yer almamalı) ve	Genel olarak, ilgili tüm	Kabul edilmiştir

tarımsal işletmelerde gelirlerin en az yarısı tarımdan sağlanmalıdır.	paydaşlar tarafından önerilmiştir.	
Faydalanıcılar tarımsal olarak mesleki deneyim ve gelişme potansiyeline sahip olmalıdır.	Genel olarak, ilgili tüm paydaşlar tarafından önerilmiştir.	Kabul edilmiştir.
Bazı yasal, kurumsal ve mali özellikleri bulunan üretici birlikleri ve kooperatiflere özel önem verilmelidir. Sonuç olarak, girdilere erişimde pazarlamaya aktif katılan üretici örgütlerine destek, yerel ürünlerde patent sağlanması, markalaşma, hasat sonrası tesislerin iyileştirilmesi, teknik danışmanlık, organik tarımı teşvik ve ürünlerin kalitesini iyileştirme konuları IPARD kapsamına uygun şekilde yansıtılmalıdır.	Üretici Örgütleri	Büyük ölçüde kabul edilmiştir.
Faydalanıcılar özel bir iş planı aracılığıyla yatırımdan sonra işletme/girişimin ekonomik sürdürülebilirliğini kanıtlamak zorundadır.	Genel olarak, ilgili tüm paydaşlar tarafından önerilmiştir.	Kabul edilmiştir.
Seçim kriterleri; kısa dönem geri-dönüş, katma değer, cinsiyet ve menşee (kadınlar ve dağlık arazi) ve çiftçi temsili (Üretici örgütleri)	Genel olarak, ilgili tüm paydaşlar tarafından önerilmiştir.	Kabul edilmiştir.
Kaynak tahsisi; - Tarımsal işletmelere yatırım %25-50 - İşleme ve pazarlamaya yatırım %25-30 - Üretici gruplarına destek %10-20 - Ekonominin çeşitlendirilmesi %25-35 Tarım sektörleri arasında kaynakların tahsisi konusunda aşağıdaki öneriler yapılmıştır: - Tarımsal işletmelere yatırım için: - Et %25 - Süt %25 - Meyve ve sebze %25 - Kanatlı %15 - Balık %10 - İşleme ve pazarlamaya yatırım için: - Süt %35 - Et ve kanatlı %30	Genel olarak, ilgili tüm paydaşlar tarafından önerilmiştir.	Kısmen kabul edilmiştir. Programda meyve sebze ve kanatlı sektörlerine kaynak tahsisi, önerilen kaynaklardan daha düşüktür. Özellikle kırmızı et başta olmak üzere et ve süt sektörünün özellikle Topluluk standartlarına uyumla ilgili ciddi zayıflığı bulunduğu bu sektörler birinci hedef olarak seçilmiştir. Ayrıca, IPARD Program taslağı hazırlanırken MIPD öncelikleri de dikkate alınmıştır.

– Balık	%20		
– Meyve ve sebze	%15		

<table><tr><td>İşletmeler</td><td>Minimum</td><td>Maksimum</td></tr><tr><td>Et</td><td>50 büyükbaş</td><td>300 büyükbaş</td></tr><tr><td></td><td>100 küçükbaş</td><td>600 küçükbaş</td></tr><tr><td>Kanatlı</td><td>10.000 tavuk/dönem</td><td>100.000 tavuk/dönem</td></tr><tr><td></td><td>2.000 hindi/dönem</td><td>20.000 hindi/dönem</td></tr><tr><td>Süt</td><td>25 süt sığırı</td><td>100 süt sığırı</td></tr><tr><td></td><td>50 sağmal küçükbaş</td><td>300 sağmal küçükbaş</td></tr><tr><td>Meyveler</td><td>1 hektar bahçe</td><td>20 hektar bahçe</td></tr><tr><td>Sebzeler</td><td>0.4 hektar bahçe</td><td>4 hektar bahçe</td></tr></table>			İşletmeler	Minimum	Maksimum	Et	50 büyükbaş	300 büyükbaş		100 küçükbaş	600 küçükbaş	Kanatlı	10.000 tavuk/dönem	100.000 tavuk/dönem		2.000 hindi/dönem	20.000 hindi/dönem	Süt	25 süt sığırı	100 süt sığırı		50 sağmal küçükbaş	300 sağmal küçükbaş	Meyveler	1 hektar bahçe	20 hektar bahçe	Sebzeler	0.4 hektar bahçe	4 hektar bahçe	Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Büyük ölçüde kabul edilmiştir. IPARD öncelikleri ve sektör analizi sonuçları ile sektörlerin ekonomik analizleri dikkate alınmıştır.
İşletmeler	Minimum	Maksimum																													
Et	50 büyükbaş	300 büyükbaş																													
	100 küçükbaş	600 küçükbaş																													
Kanatlı	10.000 tavuk/dönem	100.000 tavuk/dönem																													
	2.000 hindi/dönem	20.000 hindi/dönem																													
Süt	25 süt sığırı	100 süt sığırı																													
	50 sağmal küçükbaş	300 sağmal küçükbaş																													
Meyveler	1 hektar bahçe	20 hektar bahçe																													
Sebzeler	0.4 hektar bahçe	4 hektar bahçe																													
<table><tr><td>İşleme ve pazarlama işletmeleri</td><td>Minimum</td><td>Maksimum</td></tr><tr><td>Mandıra</td><td>5 ton/gün</td><td>50 ton/gün</td></tr><tr><td>Et</td><td>25 sığır/gün 200 küçükbaş/gün</td><td>250 sığır/gün 2.000 küçükbaş/gün</td></tr><tr><td>Meyve</td><td>5 ton/gün (taze) 2 ton/gün (kuru)</td><td>50 ton/gün (taze) 10 ton/gün (kuru)</td></tr><tr><td>Sebzeler</td><td>0.5 ton/gün</td><td>10 ton/gün</td></tr><tr><td>Kanatlı</td><td>8.000 tavuk/gün 500 hindi/gün</td><td>150.000 tavuk/gün 3.000 hindi/gün</td></tr><tr><td>Balık</td><td>3 ton/gün</td><td>30 ton/gün</td></tr></table>			İşleme ve pazarlama işletmeleri	Minimum	Maksimum	Mandıra	5 ton/gün	50 ton/gün	Et	25 sığır/gün 200 küçükbaş/gün	250 sığır/gün 2.000 küçükbaş/gün	Meyve	5 ton/gün (taze) 2 ton/gün (kuru)	50 ton/gün (taze) 10 ton/gün (kuru)	Sebzeler	0.5 ton/gün	10 ton/gün	Kanatlı	8.000 tavuk/gün 500 hindi/gün	150.000 tavuk/gün 3.000 hindi/gün	Balık	3 ton/gün	30 ton/gün	Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Büyük ölçüde kabul edilmiştir. IPARD öncelikleri ve sektör analizi sonuçları ile sektörlerin ekonomik analizleri hesaba katılmıştır.						
İşleme ve pazarlama işletmeleri	Minimum	Maksimum																													
Mandıra	5 ton/gün	50 ton/gün																													
Et	25 sığır/gün 200 küçükbaş/gün	250 sığır/gün 2.000 küçükbaş/gün																													
Meyve	5 ton/gün (taze) 2 ton/gün (kuru)	50 ton/gün (taze) 10 ton/gün (kuru)																													
Sebzeler	0.5 ton/gün	10 ton/gün																													
Kanatlı	8.000 tavuk/gün 500 hindi/gün	150.000 tavuk/gün 3.000 hindi/gün																													
Balık	3 ton/gün	30 ton/gün																													

TEDBİR 1: Tarım İşletmelerine Yatırım Tedbir çerçevesinde her sektör için desteklenecek iller hakkında öneriler: Bölge/il a) Et sektörü Doğu Anadolu,Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu b) Kanatlı Sektörü Adana, Ankara, Balıkesir, Bolu, Bilecik, Düzce, Bursa, Denizli, Çanakkale, Erzurum, Erzincan, Eskişehir, Elazığ, İçel, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Malatya, Manisa, Sakarya, Samsun. c) Meyve Sebze Sektörü Marmara, Akdeniz, Ege, Karadeniz, İç Anadolu d) Süt Sektörü Ege, Marmara, İç Anadolu, Akdeniz e) Su ürünleri sektörü Malatya, Kayseri, Maraş, Artvin, Muğla, Elazığ, Samsun.		Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Büyük ölçüde kabul edilmiştir. TKB, Sektörel ve coğrafi odaklanma kriterine uymak için Bölüm 3'te belirtilen yaklaşımı seçmiştir.
TEDBİR 2 : Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Tedbir çerçevesinde her sektör için desteklenecek iller hakkında öneriler: a) Et sektörü Erzurum,Erzincan, Kars, Iğdır, Muş, Van, Urfa, Balıkesir, İzmir, Aydın, Afyon, Konya, Kayseri b) Kanatlı Sektörü Adana, Ankara, Balıkesir, Bolu, Bilecik, Erzurum, Erzincan, Eskişehir, Elazığ, İçel, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Malatya, Manisa, Sakarya, Samsun c) Meyve Sebze Sektörü Kastamonu, Amasya, Tokat, Zonguldak, Gümüşhane, Erzincan, Iğdır, Malatya, Niğde, Kahramanmaraş, Antep d) Süt Sektörü Burdur, Nevşehir, Kastamonu, Kırıkkale, Çorum, Amasya, Tokat, Erzincan, Van, Zonguldak, Kars e) Su ürünleri Sektörü Van, Rize, Giresun, Ordu, Zonguldak, Muğla		Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Büyük ölçüde kabul edilmiştir. TKB, Sektörel ve coğrafi odaklanma kriterine uymak için Bölüm 3'te belirtilen yaklaşımı seçmiştir.
Uygun yatırım miktarı (kamu katkısı) Tarım işletmeleri için maksimum : 800.000 TL İşleme, pazarlama için : 1.000.000 TL		Ek 9'da verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Büyük ölçüde kabul edilmiştir.

Ekonominin çeşitlendirilmesi tedbirine ilişkin öneriler:		Ek 9'da verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Büyük ölçüde kabul edilmiştir.												
Alt-tedbirlerin bütçesel oranları aşağıdaki şekilde önerilmiştir:															
Organik tarım	%30														
Arıcılık	%20														
Kırsal turizm	%25														
Tıbbi ve aromatik bitki üretimi	%5														
Geleneksel el sanatları ve markalaşma	%20														
Önerilen minimum ve maksimum yatırım limitleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:		Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Kısmen kabul edilmiştir. Programdaki minimum ve maksimum yatırım miktarları, önerilenlerden yüksektir. Yatırımlar için ekonomik analizler yapılmış ve her bir proje itibariyle maksimum miktarlar belirlenmiştir.												
Organik tarım	10.000-25.000 TL														
Arıcılık	5.000-7.500 TL														
Kırsal turizm	15.000-75.000 TL														
Tıbbi ve aromatik bitki üretimi	5.000-10.000 TL														
Geleneksel el sanatları ve markalaşma	25.000-40.000 TL														
Çeşitlendirmenin coğrafi kapsamı aşağıdaki şekilde öngörülmüştür:		Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Büyük ölçüde kabul edilmiştir. TKB, Sektörel ve coğrafi odaklanma kriterine uymak için Bölüm 3'te belirtilen yaklaşımı seçmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin tüm illeri yerine yalnızca ekonomik faaliyetleri çeşitlendirme potansiyeline sahip olanlar seçilmiştir. (Tebir 302'ye bakınız)												
<table><tr><td>Desteklenecek alanlar</td><td>Desteklenecek iller</td></tr><tr><td>1. Organik tarım</td><td>* Desteklenecek tüm iller</td></tr><tr><td>2. Arıcılık</td><td>* tüm iller</td></tr><tr><td>3. Kırsal turizm</td><td>* Karadeniz dağlık bölgeleri, Toros dağlık bölgeleri ve diğer uygun iller</td></tr><tr><td>4. Tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi</td><td>* Üretim için uygun tüm iller</td></tr><tr><td>5. Geleneksel ve yerel ürünler için pazarlar, markalaşma ve pazar alanları</td><td>* Genel</td></tr></table>				Desteklenecek alanlar	Desteklenecek iller	1. Organik tarım	* Desteklenecek tüm iller	2. Arıcılık	* tüm iller	3. Kırsal turizm	* Karadeniz dağlık bölgeleri, Toros dağlık bölgeleri ve diğer uygun iller	4. Tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi	* Üretim için uygun tüm iller	5. Geleneksel ve yerel ürünler için pazarlar, markalaşma ve pazar alanları	* Genel
Desteklenecek alanlar	Desteklenecek iller														
1. Organik tarım	* Desteklenecek tüm iller														
2. Arıcılık	* tüm iller														
3. Kırsal turizm	* Karadeniz dağlık bölgeleri, Toros dağlık bölgeleri ve diğer uygun iller														
4. Tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi	* Üretim için uygun tüm iller														
5. Geleneksel ve yerel ürünler için pazarlar, markalaşma ve pazar alanları	* Genel														

Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi kapsamında tanımlanan hedef gruplar <table><thead><tr><th><i>Desteklenecek alanlar</i></th><th><i>Uygun başvuru sahipleri</i></th></tr></thead><tbody><tr><td>1. Organik tarım</td><td>* Küçük ve mikro tarımsal işletmeler, düşük gelirli çiftçiler, önceliği olan gençler ve kadınlar</td></tr><tr><td>2. Arıcılık</td><td>* Önceliği olan genç erkekler</td></tr><tr><td>3. Kırsal turizm</td><td>* İlde yaşayan ve konu ile ilgili eğitim almayı kabul edenler</td></tr><tr><td>4. Tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi</td><td>* Bu üretim tipleriyle ilgili bilgi (mesleki beceri) ve deneyimi olan kişiler</td></tr><tr><td>5. Geleneksel ve yerel ürünler için pazarlar, markalaşma</td><td>* Kooperatifler ve üretici grupları</td></tr></tbody></table>	<i>Desteklenecek alanlar</i>	<i>Uygun başvuru sahipleri</i>	1. Organik tarım	* Küçük ve mikro tarımsal işletmeler, düşük gelirli çiftçiler, önceliği olan gençler ve kadınlar	2. Arıcılık	* Önceliği olan genç erkekler	3. Kırsal turizm	* İlde yaşayan ve konu ile ilgili eğitim almayı kabul edenler	4. Tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi	* Bu üretim tipleriyle ilgili bilgi (mesleki beceri) ve deneyimi olan kişiler	5. Geleneksel ve yerel ürünler için pazarlar, markalaşma	* Kooperatifler ve üretici grupları	Ek 9-5'te verilen Kamu kuruluşları ve STK'lar	Büyük ölçüde kabul edilmiştir. Buna ek olarak TKB tarafından bölgesel analiz yürütülmüştür TKB'nin 81 il müdürlüğü desteklenecek alanlar hakkında görüşlerini bildirmiştir.
<i>Desteklenecek alanlar</i>	<i>Uygun başvuru sahipleri</i>													
1. Organik tarım	* Küçük ve mikro tarımsal işletmeler, düşük gelirli çiftçiler, önceliği olan gençler ve kadınlar													
2. Arıcılık	* Önceliği olan genç erkekler													
3. Kırsal turizm	* İlde yaşayan ve konu ile ilgili eğitim almayı kabul edenler													
4. Tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi	* Bu üretim tipleriyle ilgili bilgi (mesleki beceri) ve deneyimi olan kişiler													
5. Geleneksel ve yerel ürünler için pazarlar, markalaşma	* Kooperatifler ve üretici grupları													
Bu programın amacına yönelik olarak aşağıdaki göstergelerin kullanımı önerilmiştir: - Kırsal alanlardaki gelir seviyesindeki artış - İşlenmiş tarım ürünleri payındaki artış - Tarım işletmelerinin kapasite kullanım oranlarındaki artış - Desteklenen işleme tesisleri/işletmelerin sayısı - AB standartlarını karşılayan birimlerin sayısı - Yaratılan iş sayısı - İhracat kapasitesindeki artış - Üretim kapasitesindeki artış - HACCP gibi verilen sertifikaların sayısı	Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Kısmen kabul edilmiştir. Programlamada temel, çıktı, sonuç ve etki göstergelerinin tanımlandığı ortak izleme ve değerlendirme çerçevesi kullanılmıştır. Örneğin IPARD ihracat artışını kapsamadığından ihracat kapasitesindeki artış, dikkate alınmamıştır. Üretim kapasitesindeki artış için de aynı gerekçe geçerlidir												
Program uygulamasında etkinliğin sağlanması için önemli konular; - bölgesel düzeyde pilot illerin seçimi - seçilen illerde kırsal kalkınma ajanslarının kurulması - bu illerde personelin uygun şekilde eğitimi.	Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Kabul edilmiştir.												
IPARD'ın istihdam yaratılması konusunda uygulama evresinde görülebilir sonuçlar vermesi ve bu konuda etkisinin olması önem arz etmektedir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Kabul edilmiştir.												
IPARD'dan beklentilerin yüksek ve tahsis edilen fonların sınırlı olması sebebiyle, programın çıktılarının etkili şekilde duyurulmasının yanı sıra, bu fonların yönetiminde kamu şeffaflığı da önem arz etmektedir.	Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Kabul edilmiştir.												

Yumurta, tahıl, ipek böcekçiliği ve zeytinyağı sektörlerinin Program kapsamına dahil edilmesi	TÜİK Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Türkiye Yumurta Üreticileri Birliği	Reddedilmiştir. IPARD'ın amacı topluluk standartlarının uygulanmasına katkıda bulunmaktır. Bu sektörler AB müktesebatı için önemli olarak düşünülmemiştir. Ayrıca IPARD için mevcut sınırlı fon miktarı et ve süt gibi AB müktesebatına uyumu gerektiren sektörlerin seçimine neden olmaktadır. Ekonomik Çeşitlendirme kapsamına ipek böceği üretimini dahil etmeye ilişkin olarak, bu faaliyet ulusal desteklerle yeterince desteklendiğinden öncelik olarak alınmamıştır.
Özellikle kırsal alanlardaki ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi tedbiri kapsamındaki uygun yatırım çeşitleri belirlenirken, tedbirin hazmetme kapasitesinin artırılması ve tedbire yönelik ihtiyaçlar gözden geçirilmelidir.	Türkiye Kalkınma Vakfı	Kabul edilmiştir.
Verilerin yetersiz olması ve Programda çeşitli hesaplamalarda veri kullanımı gerekliliği sebebiyle, ilgili bakanlıklar arasında veri toplama konusunda iyileştirmeler yapılması ve verilerin uyumlaştırılması ihtiyacı vurgulanmıştır.	TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)	Kabul edilmiştir.
Türkiye'deki kırsal kalkınma yönündeki eylemlerin birbiriyle uyumlu olmasının önemini vurgulayarak, IPARD deneyiminin uKKP'nin hazırlanması ve IPARD Ajansı kurulması çalışmalarına destek sağlayacağına dikkat çekilmiştir.	Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Kabul edilmiştir.
İllerin seçiminde kullanılan kriterlerin, mevcut durumu tam ve doğru olarak yansıtmamasının önemine dikkat çekilmiştir.	Ek 9-5'te verilen Kamu kurumları ve STK'lar	Kabul edilmiştir.
Müdahalelerin çoğunlukla kişi başı GSYİH'si düşük illere yoğunlaştırılmasına rağmen, kişi başı GSYİH'si yüksek illerin kırsal alanlarında da çok fakir bölgelerin bulunduğu dikkat çekilmiştir.	Hazine Müsteşarlığı	Kabul edilmiştir.

BÖLÜM 10

BİLEŞEN I, III, IV VE V ARASINDAKİ TAMAMLAYICILIK

Bu bölüm 3 kısımdan oluşmaktadır:

Kısım 10.1: Bileşen I kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan IPA finansmanı kapsamında yer alacak kurumların kapasitelerinin geliştirilmesi.

Kısım 10.2: V. ve III. Bileşenler kapsamında KOBİ'lerin desteklenmesi.

Kısım 10.3: IV. Bileşen kapsamında hem kent nüfusu hem de kırsal nüfus için gerçekleştirilecek eğitim faaliyetleri

10.1 BİLEŞEN I

IPA finansmanı kapsamında yer alan kurumların kapasitelerinin geliştirilmesi temel olarak Bileşen I: Teknik Destek ve Kurumsal Yapılanma ile desteklenecektir.

IPARD ve bileşen I çerçevesinde, aşağıdakilerin Komisyon onayına tabi tutularak gerçekleştirilmesi planlanmaktadır:

Tarım çevre ve Leader tedbirlerinin uygulanması için kurumsal kapasitenin geliştirilmesi,

Veterinerlik hizmetleri ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi,

Teknik altyapının güçlendirilmesi

10.2 BİLEŞEN III

Bileşen III ve IV arasında tamamlayıcılığı sağlamak için, özellikle KOBİ'lere ve mikro işletmelere tamamlayıcı destek sağlanacaktır.

KOBİ'ler, Bileşen 5 altında tarımda rekabet gücünü ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesini amaçlayan tedbirler ile desteklenecektir. Hem Bileşen 5 hem de Bileşen 3 (Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı) altında gerçekleştirilecek KOBİ desteği, görevdeşliği en üst düzeye çıkaracak ve uygulamada yinelemeleri önleyecek şekilde programlanacaktır.

- Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı kapsamında desteklenecek faaliyetler o programda belirtildiği şekilde olacaktır. Bir başka deyişle, kırsal/ gıda işleme sektörlerinin dışında faaliyet gösteren KOBİ'ler desteklenebilecek; Kırsal alanlardaki Tarım işletmeleri ile işleme ve pazarlama işletmeleri IPARD kapsamında desteklenecektir.

- Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı, IPARD Programı'na dahil olan alanlardaki araştırma ve geliştirme faaliyetlerini, diğer bir deyişle belirli tarım ve gıda sektörlerindeki araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemeyecektir.

- Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı, kırsal yerleşimlerde bulunmayan turistik yerlerin yeniden canlandırılması, düzenlenmesi, teşvik edilmesi ve pazarlanmasının yanı sıra Turizm Danışma Merkezlerinin kurulmasını da destekleyecektir. Program, kırsal turizmin oluşturulmasını ve geliştirilmesini destekleyecektir.

- Bölgesel Rekabetçilik Operasyonel Programı özellikle de arkeolojik altyapı, tarihi yerlerin restorasyonu, inşaat ile ilgili faaliyetleri ve hedef bölgelerin rekabetçiliği üzerinde doğrudan etkisi bulunmayan benzeri faaliyetleri kapsam dışında tutar. Tarihi ve kültürel mirasın korunması, IPARD Programı kapsamında hedeflenmeyecektir.

- Çevre ve ulaşım operasyonel programlarına ilişkin öncelikler bu programlarda belirtildiği şekildedir. Erozyonun önlenmesi çevre programı kapsamındaki bir öncelik değildir. Erozyonun önlenmesi IPARD öncelik eksen 2 tedbirleri kapsamında hedeflenecektir.

Çakışmayı önlemek ve Bakanlıklar arasında etkili bir koordinasyon mekanizması kurmak amacıyla, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı ve TKB arasında IPA bileşenlerinin, Operasyonel Programın ve IPARD'ın sorumlu kurumlarından ve ilgili gruplardan gelen temsilcilerden oluşan, IPA III. ve V. Bileşenleri ile ilgili çalışma grupları oluşturulmuştur. Ayrıca, Bileşen III ile ilgili kurumlar IPARD İzleme Komitesinde temsil edileceklerdir.

10.3 BİLEŞEN IV

MIPD’de (2007-2009) şöyle denilmektedir “Kentsel nüfus için olduğu kadar kırsal nüfus için eğitim faaliyetleri genellikle Bileşen IV kapsamında olacağından, yalnızca ilgili eğitim stratejisinde belirlenen sınırlı ve spesifik kırsal konularla ilgili olarak (IPA yasal çerçevesinin gerektirdiği gibi) ve bu konuların Bileşen V kapsamında daha iyi ele alınabileceği ile ilgili açık bir kanıtın bulunduğu durumlarda eğitim desteği verilmelidir.” Bu şekilde IV.ve V. bileşenler arasındaki çakışma önlenmiş olacaktır.

Son husus olarak, çakışmayı önlemek ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile TKB arasında IV. ve V. Bileşenler bakımından etkili bir koordinasyon mekanizması kurmak için:

- Operasyonel ve IPARD Programlarının taslağını oluşturmak amacıyla, IPA bileşenlerinin, Operasyonel/IPARD programlarının sorumlu kurumlarından ve ilgili gruplardan katılan temsilcilerden oluşan çalışma grupları kurulmuştur.
- IPARD Sektörel İzleme Komitesinde, ilgili IPA kurumlarından katılan temsilciler bulunacaktır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, çalışma üyeleri olarak Komite’de temsil edilecektir.